

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

QUORUM EDENDORUM CURAM GERIT
AD. ŠPALDÁK.

ANNUS VIII.
1912.

LES »ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS«
PARAISSENT QUATRE FOIS PAR AN.
〈À PRAGUE II-505〉

PRAGAE BOHEMORUM.

UMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS. TYPIS „ČESKOSLOVANSKÁ AKC. TISKÁRNA“ PRAGAE-I.186.

Index.

Pars I.

- A. Špaldák*, Qua ratione probari tentatum sit „Filioque“ potius dicendum esse quam „per Filium“ p. 1—18
- A. Palmieri*, De Orientalium in schismate defendendo peccatis p. 19—40
- Georgii Coressii* De processione Spiritus Sancti Dialogus in latinum a Georgio Križanič conversus editur et prooemio et notis instruitur p. 40—50
- A. Palmieri*, De scriptoribus russis theologiae moralis qui theologiae moralis lutheranae auctoritatem secuti sunt p. 157—166

Conspectus litterarum ad Academiae studia pertinentium:

(*Greg. Naz. Mezey* S. I.) Dr. JOS. HÖLLER C. SS. R. Die Epiklese der griechisch-orientalischen Liturgien, p. 59—68. — (*M. Kuenburg*) CLAUDE DELAVAL COBHAN, C. M. G., The Patriarchs of Constantinople, p. 68—69. — (*A. Špaldák*) JOS. MAUSBACH, Die katholische Moral u. ihre Gegner, p. 69—71. — J. TIXERONT, Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne, p. 71. — E. VACANDARD, Etudes de critique et d'histoire religieuse, p. 71—72. — IGNATIUS OTTIGER S. I., Theologia fundamentalis, p. 72—75. — ANTONIUS STRAUB S. I., De Ecclesia Christi, p. 75—85. — (*A. Buder*) E. C. DEWICK M. A., Primitive Christian Eschatology, p. 85—86. — P. PIERLING, La Russie et le Saint-Siège, p. 86—94. — (*C. Baudenbacher*) VICTOR FRINS, S. I., De actibus humanis, p. 94. — (*A. Kröss*) FR. SNOPEK, Constantinus-Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel, p. 94—98. — (*Bl. Crescimone*) Report of the Nineteenth Eucharistic Congress, p. 98. — *Bessarione*, p. 98—100. — (*A. Špaldák*) CHARLES GORE, The question of divorce, p. 166—167. — VIATOR, Divorce in its ecclesiastical aspect, p. 167—169. — *Weidenauer Studien*, 1911, p. 169—170. — (*A. Palmieri*) *L'Ami du Clergé*, 1911, p. 170. — *Revue pratique d'Apologétique*, 1910—1912, p. 170—171. — *The Church Quarterly Review*, 1912, p. 171. — *The Irish theological Quarterly Review*, p. 171. — *The Month*, 1912, p. 171.

Varia:

Interrogationes et responsa: *N. Malinovskij*, Ad quaestiones de peccati virtutisque natura, p. 100—101; *A. Špaldák*, De genere

quaestionum a nobis tractandarum, p. 101—103; Dr. *L. Lercher* S. I., De transsubstantiatione, p. 103—108. — *Gil. Cyrillus Křikava*, C. R. Praem., De iis, quae in conventu eucharistico Viennensi ad unionis Ecclesiarum studia referebantur, p. 108—114. — Red. De conventu IV. Velehradensi, p. 114—116; p. 172. — Additamenta, p. 116.

Pars II.

Litterae theologicae Slavorum:

Ignatius Cehelskyj, De Ruthenorum orthodoxorum litteris theolog., p. 117—122.
A. Palmieri, De scriptis theologicis ac philosophicis, quae typis mandantur a societate libraria „Put“ („Via“), p. 173—195

Conspectus singulorum operum recentium:

BOHEMICA: (*A. Bratič*) P. VÁCLAV SMOLÍK C. SS. R., Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“ o učení modernistův, p. 122—124. — (*Dr. Boh. Spáčil*) FILIP JAN KONEČNÝ, Mravní velikost Kristova důkazem Jeho božství, p. 124. — (*Pavel Opavský*) Cyrill 1909—1911, p. 125. — (*M. Daněk*) Časopis katol. duchovenstva 1908, p. 126—127. — (*A. Novotný*) Časopis katol. duchovenstva 1909, p. 127—129. — Časopis katol. duchovenstva 1910, p. 129—133. — (*Fr. Snopek*) Dr. JOSEF ZAVADIL, Velehrady Děvín a Nitra, p. 195—202. — (*I. Kramář*) J. RYBÁK, Poučení o hlavních ctnostech, p. 202—205.

POLONICA: (*Dr. T. Hudec*) Ks. Dr. WŁADYSŁAW HOZAKOWSKI, Klemens z Aleksandryi o siedmdziesięciu tygodniach Daniela proroka, p. 133 ad 135.

RUSSICA: (*I. Cehelskyj*) K. J. ROVINSKIJ, Mariavity v carstvě pol'skom, p. 135—137. — (*M. Daněk*) A. JA. ROŽDESTVENSKIJ, Kratkoe rukovodstvo k obličeniju socializma, p. 137—138. — (*I. Cehelskyj*) I. GALAHOV, Pečal'naja stranica v istorii ruskago religioznago samosoznaniya p. 138. (*A. Palmieri*) P. B. GIDULJANOV, Iz istorii razvitija cerkovno-pravitel'stvennoj vlasti: vostočnye patriarhi v period četyreh pervyh vselenskih soborov, p. 138—145. — (*I. Cehelskyj*) V. PARHOMENKO, Očerki istorii Perejaslavsko-Borispol'skoj eparhii, p. 145—146. — (*A. Novotný*) Libri a. 1910 editi, (supplem.) p. 146—150. — (*A. Špaldák*) Ep. MIHAIL, Nad evangeliem, p. 205—214. — (*M. Daněk*) A. L. POGODIN, Istorija Bulgarii, p. 214—217. — (*Ad. Špaldák*) Libri a. 1911 editi, p. 218—292.

SERBICA: (*Dr. Ioannes Šimrak*) Vesnik Srpske Crkve 1910, p. 150—152.

SLOVENICA: (*Dr. F. X. Lukman et Ferd. Kobi*) Voditelj 1909, p. 152—154.

Externa de Slavis (*A. Rejzek*) p. 154—156

Nuntii procurationis p. 156

Corrigenda

p. 46	infra l. 14	loco	εὐρόμενος	lege	εὐρόμενος
p. 48	l. 16	donum			donum ³
p. 48	l. 6		²⁾		³⁾
p. 50	l. 19	esse			est
p. 51	„ l. 1		¹⁾		²⁾
p. 51	supra l. 14	eius ²¹		„	eius ²²⁾
p. 103	infra l. 9			adde	A. Špaldák.
p. 105	supra l. 16	loco	transsubstantionis	lege	transsubstantiationis
p. 117			400.000		453.956
p. 117			12.000		8.000
p. 117			20.000		8.317
p. 117	„		200.000		215.000
p. 119	infra l. 9	loco	пересонницкой		пересонницкой
p. 120	„ 15		S y š y c k y j		S u š y c k y j
p. 121	supra „ 9		Велера		Вечерах
p. 121	20		мар суминьских		хмар сумненьких
p. 121	„ 24		подільскій		подільскій
p. 122	infra „ 8		Cehelskyj Ignutius		Ignatius Cehelskyj
p. 171	10		irisch		Irish
p. 242	11		E.		E
p. 251	„ l. 4		Synodě		Sinodě
p. 251	„ l. 5 „		Mir		Mur
p. 251	„ l. 12 „		31		32
p. 251	„ „ l. 15 „		ul		pl.
p. 251	„ „ l. 21 „		VIII	„	XIII.
p. 272 adde: <i>Neofit</i> , igum. Po puti podvižnikov (Na dobruju pamjat' o starcě Maksimě Pogorělovskom) Blagoslovenie Obiteli prep. Sergija. „Troickaja narodnaja besěda“. Kniž. 57-ja. Sergiev Posad 1909. Izd. i tip. Sv. Troick. Sergiev. Lavry. 16 ^o (13×18). 28 str. C. 5 k. Věs 1 l. 3.000 ekz.					

Qua ratione probari tentatum sit „Filioque“ potius dicendum esse quam „per Filium“.

Theologi catholici „Filioque“ suum defendentes alii concedunt verbis orientalium „per Filium“ accuratius rem significari, alii eodem modo idonea esse ea existimant, alii occidentalium loquendi modum anteponunt. Inter hos inveni paucos, qui rem rationibus explicarent. Quare alienum ab horum commentariorum instituto esse non puto, si rationem, qua „Filioque“ aptius usurpari quam „per Filium“ demonstratur, fere neglectam proponam et exponam, ut de ea iudicari possit.

Ratio est haec: Orientalium modus dicendi in ea obscuritate haeret, qua dogma de ss. Trinitate tum, cum vitae interioris et aeternae Dei veritas ab efficientiae externae rationibus nondum clare notionibus distinctis internoscebatur, obvolutum erat. Quod igitur non modo formula illa orientalium ab occidentalibus non agnita, sed pro ea alia formula introducta est, eo pertinet, quo illa sententia non omnino vera et certe necessario corrigenda corrigitur, qua personam primam ab aliis differre ut principium sine principio fingebatur et ea cum substantia divina confundebatur acsi Pater etiam sine Filio Deus esse posset. (Michelis, Katholische Dogmatik. Freib. in Br. 1881, p. 455)¹⁾.

Nititur haec ratio ea mysterii ss. Trinitatis explicatione, quam imprimis Uphues, Michelis, Justus proposuerunt. Qui hu-

¹⁾ „Ich erkenne und empfinde in der ersteren [orientalischen Fassung] einen leisen Anklang an jene noch nicht zur vollen Klarheit durchgedrungene dogmatische Kampfesstellung in der Kirche, welche die Wahrheit des inneren und ewigen Lebens Gottes von den Entwicklungsmomenten seiner Wirksamkeit nach aussen noch nicht ganz rein im Begriffe geschieden hatte, und sehe in der Desavouierung der orientalischen Formel (der Geist ausgehend vom Vater durch den Sohn) eine notwendige Ergänzung des dogmatisch in der Lehre von der Trinität gemachten oder zu machenden Fortschritts über die Stellung hinaus, wo wir nicht ganz richtig die erste Person den anderen gegenüber als das principium sine principio denken, worin, wie gezeigt wurde, nur die unberechtigte Präponderanz des aristotelischen Substanzbegriffes sich geltend macht“.

manae mentis infirmitate considerata atque ex ipsius natura repetita hoc modo ad rationem suam pervenerunt:

Duplex est genus obiectorum, quae mens seu conscientia²⁾ nostra amplectitur. Alia enim elementa nervis certo modo affectis

²⁾ „Das Wort Geist gehört jenem allgemeinen Gebrauche oder vielmehr Gesetze unserer menschlichen Sprache an, wonach wir auch das Unsinnliche und Ideale nur durch Bilder aus der Sinnenwelt bezeichnen können, und insofern ist es auch nicht meine Absicht, das Wort Geist zu bekämpfen oder zu verbannen. Auch hat die Sprache hier wie überall ihre durch jene Notwendigkeit keineswegs unterdrückte wahre Intention je nach dem Charakter der einzelnen Sprachen deutlich genug ausgedrückt . . . Aber wie wenig diese ursprüngliche gewissermassen naive Sprachintention unserem ganz nach der naturalistischen Seite hin entwickelten philosophischen Denken gegenüber ausreicht, davon wird das geringste Nachdenken über den verworrenen geltenden Sprachgebrauch in Betreff des Wortes Geist überzeugen. . . . In einer solchen Lage ist das klare Denken ohne Zweifel berechtigt, weil genötigt, der Deutlichkeit wegen einen neuen Terminus zu gebrauchen. Neu ist aber der Gebrauch des Wortes und des Begriffes Bewusstsein, wie ich ihn hier für meine Ausführung feststelle, insofern, als wir dem geltenden Sprachgebrauche gemäss mit dem Worte Bewusstsein streng genommen nur das aktuelle Bewusstsein, also den Akt des Bewusstseins oder den Zustand des Bewusstgewordenseins bezeichnen, ich aber hier mit Bewusstsein nicht etwa nur den Zustand des Bewusstseins im Gegensatze zu dem Aktus, auch nicht bloss die Fähigkeit oder die Kraft und Energie des geistigen Bewusstseins, welches immer noch als wesentlich am Stoffe und dem stofflichen Körper als seinem Suppositum haftend gedacht wird, sondern das bewusste Sein als das geistig Seiende gegenüber dem Körper als dem stofflich Seienden bezeichnet haben will, wobei ich mir jedoch das tiefere Gesetz der Sprache nicht in der Weise zu missachten erlaube, dass ich mit Hartmann vom Bewusstsein als philosophischen Terminus = bewusstes Sein nun gleich einen Plural: die Bewusstseine bilde, als ob ich das Bewusstsein als geistiges Sein, um es als individuell real und subsistent zu denken, mir nun gleich wie ein stofflich individuelles, wie einen organischen Leib, eine Pflanze oder ein Tier denken oder vielmehr vorstellen müsste. Ich werde, wenn ich des Plurals benötigt bin, dafür lieber bewusste Wesen sagen, damit ich nicht, um aus dem lateinischen Sprachgebrauch zu reden, den amor mit dem amores zu verwechseln scheine, obgleich ich mir anderseits den Singular Bewusstsein durchaus nicht rauben lassen kann, um zu bezeichnen, dass ich eben das Bewusstsein als die Substanz des geistigen Seins meine, wie den Stoff als die Substanz des Körpers. In der Verbindung „bewusstes Wesen“ ist doch immer nur das Bewusstsein als ein Prädikat, eine Eigenschaft oder eine Tätigkeit an dem an und für sich genommenen Wesen gedacht. — Die nächste Aufklärung über diesen Gebrauch des Bewusstseins als philosophischen Terminus wird uns die aus dem Standpunkte der exakten Wissenschaft nachgewiesene Berechtigung dieses Gebrauches geben. Ich spreche philosophisch vom Bewusstsein, wie die Naturwissenschaft vom Sauerstoff, Kohlenstoff u. s. w. Nämlich wir stossen indem wir die Erscheinung künstlich zerlegen, auf Stoffe, deren Kenntnis und Unterscheidung von anderen für uns durchaus an gewisse Symptome ihrer Wirksamkeit geknüpft ist, die wir als stoffliche Realität (Substanz) festhalten und substantivisch bezeichnen, ohne dass wir sie als solche in ihrem Dasein ergreifen oder sie anders als nur durch das Denken und den Schluss konstatieren können. Dass es im Grunde mit der ganzen sinnlichen Erkenntnis nicht anders bestellt ist, werden wir später genau ersehen. So ist mir das aktuelle Bewusstsein im Menschen das Symptom seines, im Gegensatze zum Körperlich-stofflichen, geistigen Seins,

nascuntur seu efformantur — dico visa et notiones; quae elementa empirica (seu „a posteriori“) vocari possunt; alia hoc modo non efformantur, dico verborum comprehensionem seu enuntiationem³⁾, qua spiritus, materia, ens infinitum significantur, enuntiationem substantivam, qua lex identitatis significatur, enuntiationem activam, qua lex causalitatis significatur; quae elementa rationalia („a priori“) vocamus⁴⁾. Hoc discrimen non idem est quod inter empiriam et

und mit demselben Rechte, womit der Chemiker aus der Beförderung des Verbrennungsprozesses und den anderen Symptomen auf das Vorhandensein eines besonderen Stoffes, des Sauerstoffes schliesst, und denselben substantivisch als eine Substanz bezeichnet, mit demselben Rechte schliesse ich exakt aus den aktuellen Bewusstseinsäusserungen im Menschen auf das Dasein des Geistigen in ihm, welches ich solange mit exaktem Rechte als Bewusstsein, d. h. als das Seiende, die Substanz, deren Energie oder Tätigkeit das aktuelle Bewusstsein ist, bezeichne, als dieses aktuelle Bewusstsein im Menschen von allem anderen, was uns in der Wirklichkeit entgegentritt, unterschieden werden muss und aus der stofflichen Organisation des Leibes nicht erklärt werden kann“. MICHELIS, Kath. Dogm., p. 15—17.

³⁾ „Das Denken besteht in der gesetzmässigen Verbindung der Sprachwörter [objektivierten Klangempfindungen, also Vorstellungen: p. 33] zum Satze [Jeder Versuch, die Vorstellungen für sich allein ohne Worte zu verbinden, misslingt. Ja noch mehr. Selbst wenn wir für jede von beiden Vorstellungen ein entsprechendes Wort gewählt haben, sind wir noch nicht imstande die Vorstellungen selbst (unmittelbar) zu verbinden, p. 27; cf. MICHELIS, Kritik d. Güntherschen Philosophie. Paderb. 1854 S. 88]... Welches ist denn nun das Gesetz, die Norm, gemäss der wir aus Sprachwörtern Sätze bilden können? Unter welcher Bedingung wird aus den Sprachwörtern ein Satz? Nur... unter der Bedingung, dass das eine Wort ein Nomen... und das andere Wort ein Verbum sei... Das eigentlich satzbildende Element ist aber das Verbum... Eben dadurch, dass es zum Zwecke der Satzbildung einer bestimmten Wandlung und zwar einer persönlichen Abwandlung unterworfen wird, zeigt es sich im Satz als das eigentlich verknüpfende, verbindende, zusammenhaltende Glied... Wer immer denken will, muss Substantiv und Verbum mit einander zum Satze verbinden... Das ist das Gesetz des Denkens, dem wir gehorchen müssen, wenn wir denken wollen. Die Verbindung der Sprachwörter ist unsere Sache, aber sie macht nicht das Denken, nur durch die Verbindung von Substantiv und Verbum denken wir, wie der Chemiker nicht durch die Verbindung von irgend welchen Elementen in irgend welchen Verhältnissen, sondern nur durch die Verbindung von Sauer- und Wasserstoff im Verhältnis von 2 zu 1 Wasser herstellen kann... Es ist von höchster Wichtigkeit, das Urteil vom Satze streng zu unterscheiden. Man kann sagen, das Urteil sei der Zweck des Satzes, aber im Urteil erschöpft sich keineswegs der Begriff des Satzes... In jedem Gedanken wird also eine doppelte Beziehung gesetzt: eine Beziehung des Verbuns auf das Substantiv, welche die Personenwandlung des Verbuns herstellt und eine Beziehung der entsprechenden Wirklichkeiten auf einander, welche entweder bejahend oder verneinend ist. Jene Beziehung ist der Satz, diese Beziehung ist das Urteil. UPHUES, Das Wesen des Denkens, pag. 37—46. „Auch das formalste Urteil ist als Denkprozess doch nur möglich insoweit es Satz ist, d. h. die Ausgleichung der Kategorien des Seins und der Bewegung in sich enthält“ MICHELIS, Die Philosophie Platons I 264. Cf. II 342 ss.; Kritik der Günth. Philos. 126 ss. Beiträge zur Reform der Grammatik etc.

⁴⁾ Der Denkende, das Ich, hat die Eigentümlichkeit, dass wir uns dasselbe in keiner Weise vorstellen können Dieses denkende Ich haben

rationem. Nam quamdiu empirica illa elementa sola manent, neque cogitare, neque experiri, cognoscere quicquam possumus⁵⁾).

wir einzig und allein in dem Denktact, der Verbindung der Vorstellungen, als das die Vorstellungen verbindende und zusammenhaltende Band. Die Vorstellungen können sich gegenseitig wecken und so zu einander gesellen, associieren, aber sie können sich nicht von selbst zu Aussagen, Behauptungen, Urteilen verbinden, dazu bedarf es des aussagenden, behauptenden, urteilenden Ich. In jedem Denktact steckt also ausser den beiden Vorstellungen, die verbunden werden, das nicht vorstellbare denkende Ich, und zwar nach seiner vollen Wirklichkeit als das zusammenhaltende und verbindende Band der Vorstellungen (p. 26.)... Das Verbum geht dadurch, dass es die Personenwandlung in sich aufnimmt und die unvorstellbare Person zum Ausdruck bringt, ganz wesentlich über die Stufe der Vorstellung hinaus. Gerade dadurch . . . ist es der Bildner und Erzeuger des Satzes. Das Verbum also und der Satz — das folgt mit Notwendigkeit — en sprechen jenem Stande unseres Denkens nicht, vermöge dessen dasselbe ganz und gar auf die Vorstellungswelt angewiesen ist und mit den Vorstellungen als seinem Material operiert (52)... Allerdings ist der Satz nicht in demselben Sinne ein Bewusstseinsinhalt, wie die sinnlichen Vorstellungsbilder und Begriffe. Letztere sind die Bestandteile unserer Sätze, der Satz hingegen ist die Bewusstseinsthätigkeit selbst. Er ist darum in gewisser Hinsicht mehr als blosser Bewusstseinsinhalt, er ist vielmehr dasjenige, wodurch wir uns unserer Bewusstseinsinhalte bewusst werden. Sofern indes die Bewusstseinsthätigkeiten in erster Linie zum Bewusstsein gehören, können wir sie immerhin Bewusstseinsinhalte nennen, dürfen dabei aber unter Satz bei Leibe nicht das fertige gesprochene oder geschriebene Sprachganze verstehen — das ist nichts als ein Vorstellungsbild — der Satz bedeutet uns, sofern er über Vorstellung und Begriff hinausgeht, eben nichts als die Bewusstseinsthätigkeit des Verbindens der Wörter, nicht die fertigen Wortverbindungen, welche ihr Resultat sind. Im Satz in diesem Sinne haben wir in der That einen über die Vorstellungsbilder und Begriffe hinausgehenden Bewusstseinsinhalt. Im Verbum des Satzes als dem eigentlichen Satz erzeuger kommt die Person, das Ich, der Geist zum Ausdruck, aber nur im Verbum, sofern es eben thatsächlich den Satz erzeugt, im verbum finitum. Diesem tritt der zweite Satzbestandteil, das Substantiv, als gegensätzliche Bildung gegenüber, sofern dasselbe einen Ausdruck schafft für das unpersönliche Ding, also für die Natur. Indem das satzerzeugende Element, das verbum finitum, die beiden Bestandteile des Satzes thatsächlich miteinander verbindet, bildet es im Vereine mit dem Substantiv einen Ausdruck für das über den Gegensätzen stehende Unendliche . . . Die Bestandteile des Satzes, das Substantivum und Verbum, jedes für sich genommen und aus der Satzverbindung gelöst, sind ebenso wie das Resultat dieser Thätigkeit des Satz erzeugens . . . der fertige gesprochene oder geschriebene Satz, nichts als Vorstellungsbilder. Ja noch mehr! Sobald wir über die im Verbum ausgedrückte Person, über die im Substantiv ausgedrückte Natur, über das im Satze ausgedrückte Unendliche reflectieren, . . . stellen wir uns diese Wirklichkeiten sofort und notwendig unter einem sinnlichen Bilde vor; wie wir bei der sinnlichen Wahrnehmung die Vorstellungsbilder für die wirklichen Dinge halten, so denken wir notwendig bei allen unseren Untersuchungen ihre Gegenstände . . . unter einem Vorstellungsbilde . . . Die Überwindung des Vorstellungsbildes und Vorstellungsstandpunktes ist darum immer nur eine momentane, an den Act der Satzbildung und des Denkens gebundene . . . Es ist klar, dass auch der Substantivsatz und Activsatz nicht als fertiges und abgeschlossenes Resultat einer Thätigkeit, sondern eben als die Thätigkeit der Wortverbindung selbst gefasst, einen über die Vorstellungsbilder und Begriffe hinausgehenden Bewusstseinsinhalt bieten. UPHUES 128.

⁵⁾ Die Vorstellung, sofern sie eine Objectivation der Empfindung ist,

Et quatenus elementa empirica non possunt oriri nisi ope elementorum rationalium, illa a posteriori, haec a priori dici possunt.

E mundo ficticio, in quem nos elementa empirica mentis nostrae coniciunt (cum sonos, colores, extensionem, tempus etc. pro rebus habemus aequae ac materiam, Deum) quemque ea philosophia ratum habet, quae visa notionesque nostras veras rerum imagines esse statuit, educimur et ad mundum veritatis perducimur solis rationalibus elementis. Si solis empiricis elementis duceremur, nihil facere possemus nisi statuere ea, quae sensibus nostris finguntur, re esse. Ego nostrum, quod ut res vera mundum illum sensibilem ficticiumque transcendat, non cognoscimus nisi in enun-

muss als eigentliches Denken bezeichnet werden . . . Wir sind zur Erzeugung der Vorstellungsbilder nicht schlechthin und einfach auf unsere Thätigkeit des Vorstellens angewiesen. Wäre dieses der Fall, dann würden die Vorstellungsbilder gar nie zustande kommen, da das Vorstellen als Denken ja vielmehr die Vorstellungsbilder voraussetzt. In den Wörtern der Sprache werden uns vielmehr die Vorstellungsbilder geboten und in den Sätzen der Sprache lernen wir ihre gesetzmässige Verbindung kennen, diese Wörter und Sätze nachsprechend werden in uns die vom Vorstellen vorausgesetzten Vorstellungsbilder geweckt, und wird von uns zugleich die Thätigkeit des Vorstellens geübt.“ UPHUES, p. 113. Cf. JUSTUS, Das Christenthum, p. 19. — MICHELIS, Kath. Dogm. 380: „Hören und Sehen gehören für das Bewusstsein so zusammen, wie Ohr und Auge organisch als die höchsten Sinneswerkzeuge am Kopfe zusammengestellt sind. Die Augen öffnen und den organischen Lichteindruck aufnehmen, können wir ohne zu hören; aber sehen d. h. aus der organischen Wechselwirkung die Vorstellung gestalten und die Gegenstände unterscheidend unserem Bewusstsein einordnen, das können wir nicht ohne das Wort, welches wir hörend vernommen haben. Um diese Thatsache, wie sie darliegt, zu verstehen, muss ich erkennen, erstens, dass diese Beziehung meines Mikrokosmos zu der Ausgestaltung des Makrokosmos, welche die organische Wechselbeziehung bis zur Erzeugung der Bilder im Auge bedingt, nicht mein Werk, aber die Disposition einer leitenden schaffenden Vernunft ist, und zweitens, dass das Wort mir irgendwie den Einblick in diese Disposition und ihren Zusammenhang im Ganzen eröffnet, so dass nun das Bewusstsein im Stande ist, selbstthätig die Bilder zu gebrauchen, welche die Natur ihm vorgebildet hat. Beim Hören werde ich ohne Zweifel in derselben Weise wie beim Sehen eine fixierte Bewegung des in's Gehirn verlaufenden Nerven annehmen müssen. Erst in dieser Verknüpfung des Gehöres d. h. des gehörten Wortes, der Sprache, mit dem Gesichte, gewinne ich die Möglichkeit, den Begriff der Vorstellung d. h. des Vorstellungsbildes klar zu erfassen. Das Vorstellungsbild ist ein Werk des Bewusstseins, welches dabei die Funktion des Malers und des Photographen in sich vereint, also das Werk einer schaffenden Thätigkeit, zu der das Bewusstsein, insoweit es im Individuum körperlich gebunden ist, nur durch das Wort, welches eine Bewusstseinsäusserung von einem schon im aktuellen Bewusstsein stehenden ist, angeregt werden kann. Das Vorstellungsbild (der Begriff) ist nicht etwas Bleibendes, Permanentes in mir, ausser insoweit ich eine bleibende, durch die Übung erlangte Richtung der Molekularbewegung in meinem Gehirne annehme, sondern jedes Mal eine neue Bewusstseinsthätigkeit, die aber dann durch die Sprache, welche die Erweckung von Vorstellungen oder Begriffen an feste Laute knüpft, dirigiert und erleichtert wird.“ Cf. Kritik der Güntherschen Philos. p. 53 et Kath. Dogm. p. 30, ubi hanc doctrinam a conc. Vaticano improbatam non esse probat.

tiatione⁶⁾; hoc ego ducit nos ad cognitionem verae notionis naturae, ut rei illi contrariae⁷⁾ et ad cognitionem infiniti, quod rebus finitis

⁶⁾ „Unser Denken kommt nur dadurch zustande, dass wir die Vorstellungen mittelbar durch Worte zu Sätzen und Urteilen verbinden. Dasjenige nun, was die Vorstellungen und Wörter zu Sätzen und Urteilen verbindet, nennen wir unser Ich, unsern Geist, unsere Person, das denkende Princip in uns. Wie immer dieses Ich beschaffen sein möge, soviel ist sofort klar, dass ohne das die Vorstellungen und Worte verbindende Ich von einer Verbindung der Vorstellungen und Worte, von Sätzen und Urteilen, von Denkacten keine Rede sein könne. Dieses Ich steckt recht eigentlich mit seiner ganzen Wirklichkeit als das die Vorstellungen und Worte zusammenhaltende Band in den einzelnen Sätzen, Urteilen, Denkacten drin. Das Ich ist der einzige Möglichkeitsgrund, die unumgängliche Voraussetzung, das innerste Wesensconstitutiv unserer Denkacte. So wenig wir darum an der Wirklichkeit unserer Denkacte zweifeln können, ebensowenig können wir an der Wirklichkeit unseres Ich zweifeln. Ein solcher Zweifel wäre ja wieder ein Denkact und würde als solcher das Ich als sein innerstes Wesensconstitutiv notwendig fordern. Das Ich ist darum für uns von allem Wirklichen das allergewisseste. Es ist nicht eine Realität ausserhalb unseres Bewusstseins, die wir erst zu suchen und festzustellen hätten, es ist vielmehr das Bewusstsein selbst. Freilich, wenn wir das Ich zum Gegenstand unsers Denkens machen wollen, dann müssen wir es behandeln wie alle anderen Wirklichkeiten, die ausserhalb unseres Bewusstseins sind und ewig ausserhalb desselben bleiben, wir müssen uns von ihm eine Vorstellung machen und diese Vorstellung in Sätzen und Urteilen objectivieren . . . Es gehört dieses Ich freilich in keiner Weise der Vorstellungswelt an, deshalb haben wir keine Vorstellung von ihm, wir müssen, wollen wir es zum Gegenstand des Denkens machen, eine Vorstellung für dasselbe aus der Vorstellungswelt entlehnen, wie wir überhaupt alles unter körperlichen Bildern uns denken müssen. Aber wollten wir darum, weil es an sich nicht vorstellbar ist, seine Wirklichkeit leugnen, so würden wir damit die ganze Vorstellungswelt vernichten. Denn eine Vorstellungswelt gibt es eben nur durch das unvorstellbare Ich.“ UPHUES p. 71 (n. 45).

⁷⁾ „Mit der Erkenntnis der Wirklichkeit unsers Ich haben wir in der Welt der Wirklichkeit einen festen Punkt gewonnen, von dem aus wir weitere Schritte thun können. Unser Ich findet sich nach dem Zeugnis unsers Bewusstseins im Gegensatze. Seine Welt ist die Innenwelt, der eine Ausenwelt gegenübersteht. Es charakterisiert sich uns als endlich. Sein Bewusstsein ist nicht etwa ein einziger ununterbrochener, allumfassender Act, sondern setzt sich aus einer ganzen Reihe von einander inhaltlich verschiedener, also endlicher Acte zusammen. Das Ich ist das Tätigkeitsprincip dieser Acte. Das Tätigkeitsprincip muss den Acten entsprechen. Sind also diese endlich, so muss auch jenes endlich sein. . . Ist nun aber das Ich eine endliche Wirklichkeit, so muss auch das andere Ding, mit dem es einen Gegensatz bildet, nicht bloß ein Gedanke in uns, es muss ebenfalls eine wahre Wirklichkeit sein. Es ist richtig, dass ein endliches Ding zunächst bloß den Gedanken eines andern endlichen Dinges notwendig macht, mit dem es einen Gegensatz bildet. Es ist aber leicht einzusehen, dass wir, wenn wir die Wirklichkeit eines endlichen Dinges annehmen, mit dem blossen Gedanken eines andern Dinges, das mit ihm einen Gegensatz bildet, nicht ausreichen, wenn wir nicht das Nichtsein des endlichen Dinges als Wirklichkeit nehmen wollen. Halten wir nämlich an der Wirklichkeit eines endlichen Dinges fest, so werden wir solange das Nichtsein desselben als eine Wirklichkeit nehmen müssen, als wir nicht ein anderes wirkliches endliches Ding gefunden haben, das nicht das erste ist, also in der Welt der Wirklichkeit das Nichtsein des ersten vertritt. Ist demnach das endliche Ich eine wahre Wirklichkeit so muss auch das andere endliche Ding, das mit

inter se contrariis superius est⁸⁾). Itaque veri mundi cognitio in elementis mentis rationalibus posita est, neque aliunde repeti potest.

ihm einen Gegensatz bildet, eine wahre Wirklichkeit sein. Es ist also sicher, so gut wie es eine Innenwelt, die Welt des Ich gibt, so gut gibt es auch eine Aussenwelt, sofern wir nämlich unter letzterer das mit dem Ich im Gegensatz stehende Wirkliche verstehen. Unsere nächste Aufgabe ist die, diese Aussenwelt näher zu bestimmen. Da wir sie nur als das mit unserm Ich im Gegensatz stehende Wirkliche kennen, so kann ihre Beschaffenheit natürlich nur aus der Beschaffenheit unsers Ich erschlossen werden. Unser Ich ist Bewusstsein, demnach Person, Geist. Das mit ihm im Gegensatz stehende muss also Nichtbewusstsein, Sache, Natur sein [Cf. JUSTUS p. 32]. Unser Ich ist sich selbst erfassendes, sich selbst bestimmendes also eigentlich selbständiges Tätigkeitsprincip, seine Tätigkeiten sind darum Handlungen, das mit ihm im Gegensatz stehende Wirkliche kann nicht selbständiges Tätigkeitsprincip, nicht Träger von Handlungen sein, in ihm kann nur von Ereignissen, Begebenheiten, Vorgängen die Rede sein. Das Ich als selbständiges Tätigkeitsprincip und Träger seiner Handlungen ist Einzelwesen, Individuum im strengen Sinne, es muss deshalb mit Seinesgleichen im strengen Sinne eine Vielheit bilden. In dem mit ihm im Gegensatz stehenden Wirklichen kann es keine wahren Individuen geben, dieses Wirkliche muss im strengen Sinne eine Einheit bilden. Ausgedehnt, materiell kann das mit dem Ich im Gegensatz stehende Wirkliche in keiner Weise sein. Wie es keine nebeneinander bestehenden Dinge gibt, so gibt es auch keine nebeneinander bestehenden Teile von Dingen . . . Es gibt darum keine Ausdehnung, kein Ausgedehntes, keine Materie. Die Berührung der Teile, ihre Continuität ist wie das Nebeneinander und der Raum überhaupt durchaus Formalbegriff. [Cf. MICHELIS, Kritik d. Güntherschen Philosophie 118; Phil. Platons I 114]. Wir nennen das mit dem Ich im Gegensatz stehende Wirkliche Natur, aber wir verstehen darunter keineswegs die ausgedehnten Körper, die den Vorstellungen in der Welt der Wirklichkeit zu entsprechen scheinen, sondern nur das mit dem Ich im Gegensatz stehende Wirkliche. In der Natur gibt es weder ausgedehnte, noch einzelne Körper, überhaupt keine Einzelwesen, sie bildet eine durchaus ausdehnungslose Einheit. Unserm an die Vorstellung gebundenen Denken freilich scheint mit der Aufhebung der Ausdehnung alle Realität zu verschwinden. Ist ja doch das Ausgedehnte, seien es nun Linien, Flächen oder Körper, der Hauptinhalt jeder Vorstellung. Aber wie wir uns trotz der Gebundenheit unsers Denkens an die Vorstellung in der richtigen die Vorstellung überwindenden Begriffsbestimmung unsers Denkens nicht irre machen liessen, so darf uns die Gebundenheit unsers Denkens an die Vorstellung auch nicht in der richtigen Auffassung der Wirklichkeit behindern. Zudem lehrt uns die Naturwissenschaft die Welt, in welche die Vorstellung uns einführen will, als eine Welt des Scheines kennen . . . UPHUES p. 72—74. Cf. MICHELIS in Natur und Offenbarung IV 283; VI 174, 569; VII 507; Kritik d. Günth. Ph. p. 194—208; VÖSEN, Das Christenthum³ 108.

⁸⁾ „Was Geist und Natur bei wesenhafter Verschiedenheit sind, das ist Gott in realer (substanzieller) Einheit, oder Gott ist die reale Einheit von Geist und Natur“. JUSTUS, Das Christenthum im Lichte Wien 1883 p. 38; cf. 41. — „По закону обратнаго мышления должно заключить, что есть Богъ, который какъ абсолютное сознаніе, есть абсолютный синтезъ духа и матеріи, не забывая при этомъ, что самая противоположность духа и матеріи дана только въ творческомъ актѣ Волеи“. БОЛОТОВ, Хр. Чтеніе 1881 II 559. „Geist und Natur sind also die ersten Wirklichkeiten die wir mit Sicherheit gewinnen. Sie stehen mit einander im Gegensatz. Dieser Gegensatz ist kein Wirkliches, er ist nur ein Formalbegriff. Sobald wir den Gegensatz als einen Formalbegriff erkennen, haben wir eingesehen, dass er zum Realen an und für sich genommen nicht gehört, dass das Reale an sich durchaus gegensatzlos ist, wir haben das Reale an sich als Gegen-

Neque enim verus mundus ipse per se apprehendi potest neque syllogismis cognosci. Non apprehenditur, quia mens extra se in

satzlose gedacht. Das Gegensatzlose ist das Unendliche. Mit dem Gedanken des Gegensatzes als eines Formalbegriffs ist der Gedanke des Realen an sich als des Gegensatzlosen, Unendlichen gegeben. Mit der Annahme der Wirklichkeit der Gegensatzglieder ist auch die Annahme der Wirklichkeit des Gegensatzlosen, Unendlichen notwendig. Die Gegensatzglieder sind nicht das lautere Sein selbst, das Reale an sich, sie sind nur durch Teilnahme am Sein, also setzen sie das Sein selbst, das Reale an sich voraus. Sie haben ihren Grund in dem lauterem Sein und als von ihm begründet, verursacht, nehmen sie Teil am Sein. Ohne das reale, sie begründende Gegensatzlose haben die Gegensatzglieder keinen Halt in sich. Nur auf einem Wege könnten wir dazu kommen, anzunehmen, dass die Gegensatzglieder an und für sich selbst beständen und des sie begründenden Gegensatzlosen nicht bedürften, wenn wir nämlich den zwischen ihnen bestehenden Gegensatz als etwas Reales fassten. In diesem Falle nämlich würden die Gegensatzglieder einander innerhalb der Schranken halten und so wenigstens Grund ihrer Endlichkeit und Beschränktheit sein. Wir wissen, dass der Gegensatz lediglich ein Formalbegriff ist und darum können wir des Gegensatzlosen und Unendlichen als realen Grundes der Gegensatzglieder nicht entbehren, sobald wir die Gegensatzglieder als real betrachten wollen. Wir haben schon gesehen, dass wir das Unendliche und Gegensatzlose entgegen seinem Begriffe im Gegensatz denken müssen. Auch unser Begriff des Unendlichen und Gegensatzlosen ist ja ein endlicher, gegensätzlicher. Wir müssen das Unendliche als mit der Welt der endlichen Dinge und Gegensätze einen Gegensatz bildend denken, obgleich dasselbe über allen Gegensatz erhaben ist. Es kommt darum vor allem darauf an, dass wir uns die völlige Unangemessenheit unseres Denkens vom Unendlichen mit seinem Gegenstande zum Bewusstsein bringen . . . Nur im Gedanken des Unendlichen, des Gegensatzlosen, des lauterem Seins fassen wir den zwischen den endlichen Dingen bestehenden Gegensatz, das ihnen anhaftende Nichtsein als ein Nichtwirkliches, der Gedanke des Unendlichen ist darum ein notwendiges Element jedes wahren Gedankens eines Endlichen. Das Unendliche ist der Grund des Endlichen, in ihm hat das Endliche einzig und allein Halt und Bestand, der Gedanke des Unendlichen ist darum das abschliessende Element jedes wahren Gedankens des Endlichen. Wir verstehen unter dem Unendlichen Gott, den wir einmal als über allen endlichen Gegensätzen erhaben und dann als Schöpfer der endlichen Gegensätze anerkennen. Sobald wir den Gegensatz, der zwischen den endlichen Dingen besteht, als etwas in Wirklichkeit Nichtseiendes erkannt haben, sehen wir damit auch ein, dass in dem bloß Realen, dem lauter Realen von einem Gegensatz keine Rede sein könne, dass es in ihm keine Scheidung, Trennung von Realitäten geben könne, wie das Gebiet der endlichen Dinge sie aufweist, dass in ihm alles, was es an wahrhaft Realem im endlichen Gebiete gibt, zu einer Einheit verbunden sein müsse ohne Scheidung, ohne Trennung, ohne Gegensatz. Ja im Grunde denken wir damit, dass wir den Gegensatz als Nichtsein denken, sofort das Gegensatzlose, in dem die Realität der Gegensätze in Eins gebildet ist ohne ihre Gegensätzlichkeit . . . Wir erkennen eine solche gegensatzlose Realität als objectiv in der Welt der Wirklichkeit möglich, und wenn wir von der Wirklichkeit der endlichen Gegensätze ausgehen, die in sich keinen Halt haben und eines Begründers bedürfen, als wirklich. Wir erkennen aber auch sofort, dass es für uns schlechterdings unmöglich ist, die endlichen Gegensätze, die einander völlig ausschliessen, wahre Negationen von einander sind, mit einander zu vereinigen, in Eins zu bilden ohne ihre Gegensätzlichkeit, diese Gegensätzlichkeit zu überwinden. Wir müssten ja zu diesem Behufe die Endlichkeit dieser Gegensätze abstreifen, beseitigen, damit die Endlichkeit unserer eigenen Natur ablegen können, wir müssten etwas wirklich Unendliches denken und also wirklich

mundum verum procedere non potest⁹⁾; non concluditur, quia quamdiu notiones nostras ab hoc mundo sensibili ficticioque pe-

unendlich sein. Mögen wir darum auch den Gedanken des Gegensatzlosen, in dem alle Realität ohne Gegensatz in Eins gebildet vorhanden ist, fassen können, die gegensätzlichen einander ausschliessenden und verneinenden Realitäten, wie die endliche Welt sie uns bietet, wirklich in Eins zu bilden, dazu sind wir völlig ausser Stande, der Gedanke des Gegensatzlosen stellt dem Denken ein Problem, das für dasselbe völlig unlösbar ist. Wir werden uns dadurch der völligen Unangemessenheit unsers Denkens vom Unendlichen, Gegensatzlosen für seinen Gegenstand bewusst und nur insofern wir uns diese völlige Unangemessenheit unsers Denkens vom Unendlichen, Gegensatzlosen für seinen Gegenstand zum Bewusstsein bringen und im Bewusstsein erhalten, denken wir das Unendliche nicht unrichtig.

Es ist leicht einzusehen, dass wir zu dieser einzig richtigen Erkenntnis Gottes nicht kommen können, wenn uns die alle endlichen Gegensätze überwindende Realität Gottes nicht als ein Gegenstand des Denkens geboten wird. Allerdings zu dem Versuche die entgegengesetzten endlichen Realitäten zu vereinen und zusammenzudenken kann sich das Denken wol aus sich selbst erheben. Aber sobald es diesen Versuch anstellt, da muss ihm die schroffe Gegensätzlichkeit dieser Realitäten, welche jegliche Vereinigung und Zusammenfassung unmöglich macht, notwendig zum Bewusstsein kommen, diese Gegensätzlichkeit muss ihm als etwas in und zwischen den Dingen Wirkliches, das Gegensatzlose muss ihm als etwas objectiv Unmögliches erscheinen. Wie sollte das endliche Denken dazu kommen, den Gegensatz, den es niemals aus seinen Begriffen entfernen, beseitigen, austilgen kann, von sich aus als Realität festzuhalten? Wie sollte es dazu kommen von sich aus ohne äussere Veranlassung gleichsam gegen seine eigene endliche Natur vorzugehen und die Welt der Gegensätze, in der es sich notwendig bewegt, zu überwinden? Das Denken kann sich zu einer richtigen Erkenntnis Gottes nicht erheben, wenn ihm die über allen endlichen Gegensätzen stehende Realität Gottes nicht anderweitig als ein Gegenstand des Denkens geboten und verbürgt wird. Erst im Christentum ist darum eine richtige Gotteserkenntnis möglich und es ist seine Lehre von der Trinität, welche das Denken zu einer richtigen Gotteserkenntnis erhebt. Die Einheit des Wesens entspricht der Natur, die Dreiheit der Personen nur ein anderer Ausdruck für das eine absolute nicht etwa dreifache Bewusstsein entspricht dem Geiste, die beiden Momente der Trinität also den beiden Momenten des von uns gefundenen Gottesbegriffes. In der Einheit des Wesens und Dreiheit der Personen ist die Unmöglichkeit die Gegensätze zusammenzubringen und sie dadurch als Gegensätze zu beseitigen handgreiflich vor Augen gestellt und dennoch ist die Zusammenbringung der Gegensätze und ihre dadurch bewirkte Beseitigung in der Trinitätslehre gefordert. So legt demnach die Trinitätslehre dem Denken die richtige Erkenntnis Gottes so nahe als möglich. Wäre uns in ihr nicht die über allen endlichen Gegensätzen erhabene Realität Gottes geboten und verbürgt, unser Denken würde von den fruchtlosen und unmöglichen Versuchen, die endlichen Gegensätze in Eins zu bilden, zu denen es allerdings von sich aus kommen kann, sofort ablassen, den Gegensatz, der die Ineinsbildung ja gerade unmöglich macht, nicht als etwas Nichtseiendes erkennen, und den Gedanken des Gegensatzlosen nicht bloß als einen für uns subjectiv unausführbaren, sondern das Gegensatzlose selbst als etwas objectiv Unmögliches verwerfen. Andererseits ist doch das Denken bei der Erkenntnis Gottes ganz und gar durch seine Natur auf den Weg hingewiesen, der zur Trinitätslehre und der ihr entsprechenden richtigen Gotteserkenntnis führt. Die richtige Erkenntnis des Unendlichen ist notwendiger Weise ihrer Natur nach zugleich ein uns von Andern Mitgeteiltes und ein durch unsere eigene Thätigkeit Gewonnenes, sie ist Glauben und Wissen zugleich“. UPHUES

timus, neque mundi ab hoc diversi notionem habemus, colligere nihil possumus. Neque eo pervenire possumus, ut huic mundo ficticio alium opponamus saltem ut contrarium, nisi hoc contrarium aliquo modo nobis praebetur. E visis recte concludi non potest nisi illud, quod ea efficit, repraesentat — ego. Quod tamen statim et tamdiu necessario in visis ponitur, itaque ut res singularis sensibilis apprehenditur, quamdiu in enuntiatione eius proprietatem et a realitate sensibili diversitatem non cognovimus; neque antea notione naturae ut ei oppositae ex enuntiatione hausta, rem diversam ab eo, ei opponimus, naturam. Sine enuntiatione visum eiusque ratio nullo modo superatur; sine enuntiatione igitur nec veram notionem τοῦ ego nec veram naturae notionem habemus. Quidquid in cognitionis nostrae objectis ponere volumus, necessario in visis ponimus, etiam ego nostrum eiusque actus"). Quodsi hunc errorem cognoscimus, cavemus sane, ne falsa con-

p. 78—81. „In mir als endlichem Bewusstsein liegt der Gegensatz zwischen dem bewussten Sein und dem unbewussten Sein, Geist und Stoff, und daher kann das Unendliche und Absolute als real nicht dadurch gedacht werden, dass in ihm sei's die eine sei's die andere Seite des endlichen Bewusstseins nur negativ in's Unendliche gesteigert oder vergrössert gedacht [cf. JUSTUS p. 41, 154], sondern nur dadurch, dass in ihm der Gegensatz, das Auseinander des endlichen Bewusstseins und Seins nicht gedacht oder real aufgehoben wird, was im Denken richtig zu vollziehen ist, wenn wir das Unendliche oder Absolute als das absolute Bewusstsein fassen, welches von sich aus den endlichen Gegensatz setzt, unter den es selbst nicht fällt, von dem aus aber wir im endlichen Bewusstsein uns in unserer Realität nur erfassen und behaupten können, indem wir uns in unserer Begründung durch das Absolute, durch Gott, erkennen.“ MICHELIS, Kath. Dogm. p. 42.

⁹⁾ „Im Bewusstsein kann nur der Bewusstseinsinhalt sein, also kann auch das Bewusstsein den äussern Gegenstand weder selbstthätig ihn umfassend, noch leidend ihn empfangend in sich aufnehmen. Also kann auch nicht der äussere Gegenstand das sein, was erfasst wird bei der Wahrnehmung, er kann nicht Object der Wahrnehmung sein. Das, was bei der Wahrnehmung erfasst wird, kann nur der Wahrnehmungsinhalt sein, der Wahrnehmungsinhalt ist nicht blosses Mittel, wodurch der Gegenstand erfasst wird, er ist das Object der Erfassung selbst. Wir nehmen bei der Wahrnehmung nicht ausser uns seiende Gegenstände, nicht wirkliche Häuser, sondern nur Bewusstseinsinhalte, Häuser in unserm Bewusstsein, wahr. Das Sehen eines Planeten an einer Stelle, wo er längst verschwunden, die möglicher Weise bereits ein anderer Planet inne hat, macht uns diese unbestreitbare, unsere Naturinstincte freilich desavouierende Thatsache einleuchtend und gewiss. Ob den Bewusstseinsinhalten, den Häusern im Bewusstsein, die das einzige und ausschliessliche Object der Wahrnehmung bilden, äussere Gegenstände, wirkliche Häuser entsprechen, ist eine andere Frage, welche die Wahrnehmung für sich allein genommen nicht beantworten kann.“ UPHUES p. 21—22. Cf. D. FEULING in Philos. Jahrbuch 25 p. 158 ss.

¹⁰⁾ „Auch das Ich selbst ist, sobald es über die Unmittelbarkeit des Selbstbewusstseins hinaus zum Object der Erkenntnis gemacht wird, im empirischen Denken an die von der Sinnlichkeit abstrahierte Vorstellung gebunden“. MICHELIS, Kritik der Günth. Phil. p. 110.

cludamus, rem tamen ipsam mutare non possumus. Ego vere non cognoscitur nisi in ipsa enuntiationis compositione, in actu cogitationis, quia solum ibi ego (persona) ut naturae oppositum ac natura ut personae opposita apprehenditur¹¹⁾.

Nostra igitur veritatis cognitio enuntiatione intellegenda continetur. Iam quaeritur, utrum se ipsa intellegi possit enuntiatio an alia re ad eam intellegendam opus sit. Si enim hoc, non illud, dicendum est, fons cognitionis veritatis illa alia res, non enuntiatio, habenda est. Atqui etsi verbum personae, nomen naturae, enuntiatio rei personaeque, naturae spiritusque coniunctionis seu compositionis imago quam perfectissima est¹²⁾, tamen imagines hae

¹¹⁾ „Vorstellung ist eine Tatsache unseres Bewusstseins, empirisch naturwissenschaftlich gesprochen ein Phänomen in der menschlichen Gattung, welches wir vom Glauben aus als bedingt durch die physische Bindung des individuellen Bewusstseins in Folge der durch die Sünde in die Entwicklung gekommenen Störung verstehen. Begriff ist Vorstellung insoweit sie dem Bewusstsein als Bezeichnung oder Stellvertretung für ein Bewusstseinsmoment gilt (Setzung eines Seins unter der Form der Vorstellung), der Ausdruck des Begriffs ist das Substantiv. Zwischen Vorstellung und Begriff ist demnach ein wesentlicher Unterschied nicht so, als ob die Vorstellung dem materiellen Naturprozesse, der Begriff im Gegensatz dazu dem geistigen Prozesse des Bewusstseins angehörte, wohl aber bezeichnet der Begriff eine höhere Stufe der Emanzipation des Bewusstseins aus seiner individuellen Naturgebundenheit [Cf. UPHUES, p. 114 s.] Genau gesprochen sind nur Begriffe das Material der Sprache; die Vorstellungen, die der gesprochene Laut weckt, sind immer im Individuum. Sprache ist eben die Tatsache der Induktion des Bewusstseins im hörenden Individuum zu bestimmten Vorstellungen mittelst des Lautes, was von Seiten des Sprechenden das aktuell vorhandene Bewusstsein voraussetzt. Die Worte, als Ausdruck der Begriffe, sind aber nur das Material der Sprache; die Sprache selbst, als die Fügung dieses Materials, ist das Werk des Geistes in der Menschheit, welches sich in klar erkennbaren Stufen von den einsilbigen Sprachen durch die agglutinierenden oder zusammensetzenden hindurch zu den flektierenden als der Träger der geschichtlichen Entwicklung der Menschheit vollzieht, in der Weise, dass in der einsilbigen Stufe nur eben die schwache Andeutung der geistigen Tätigkeit in der Beziehung der Worte auf einander als Satzglieder durch die Stellung derselben angezeigt ist, in der höchst entwickelten flektierenden Sprache aber der im Vollbewusstsein heraustretende Personalbegriff die klare Differenzierung zwischen Verbum und Substantiv (Person und Sache), und damit den λόγος als eigentlichen Ausdruck des Wesens der Sprache und zugleich im Substantivsätze den speziellen Ausdruck für die Form der geistigen Tätigkeit im Urteile hervortreibt, wobei wohl darauf zu achten ist, dass der Geist bei dem im Individuum physisch gebundenen Bewusstsein nur formell in der Differenzierung und der darauf beruhenden organischen Verbindung der Worte (Satzfügung) sich kundgeben kann“. MICHELIS, Kath. Dogmatik, p. 382-3.

¹²⁾ „Die Sprache kann weder ein Substantiv als Subjekt mit den drei Personen des Verbums zumal in Beziehung bringen, wie in Gott die Wesenseinheit in den drei Personen und die drei Personen in der Wesenseinheit zumal sind, noch kann sie überhaupt nur den objektiven Ausdruck der Verbindung des Nomens mit dem Verbum im Satze gewinnen, ohne den unmittelbaren und reinen Ausdruck des persönlichen Bewusstseins, der im

in materia omnino diversa ab ipsis rebus, quarum imagines sunt, inveniuntur nec sunt nisi signa, non ea quidem arbitraria sed quodammodo naturalia. Quae ad rei cognitionem non ducunt nisi ea signa imaginesque esse cognitum est. Porro id fieri non potest nisi res, cuius signum aliquid est, aliquo alio modo nota est; tum demum illud ut signum, symbolum, imago cognoscitur. Ergo enuntiatio non potest ex se ipsa intellegi sed ex alia re; quapropter non enuntiatio sed hoc aliud fons nostrae cognitionis veritatis habendum est; hoc autem aliud est dogma christianum de ss. Trinitate.

In hoc dogmate unitas substantiae et trinitas personarum inter se ita opponuntur, ut nostra mente inter se conciliari non possint, itaque menti nostrae et quaestio, quae a nobis nullo modo solvi possit, proponatur et veritas praebeatur quam mens nostra nullo modo consequi possit. Ex his quae in dogmate ss. Trinitatis inter se opponuntur, res finitae, naturam dico et spiritum ut inter se diversae intelleguntur et sic enuntiatio ut signum rationum illarum inter se oppositarum et harum rerum finitarum manifesta fit, easque posse inter se componi, id quod numquam vere consequimur, enuntiatione confirmatur. Nam etsi mens ipsa diversitatem finitam e finiti natura deducere atque probare potest, tamen ad statuendam hanc rem ipsa ex se pervenire non potest, sed causa eius rei statuendae in iis quae in dogmate ss. Trinitatis inter se opponuntur, tribuenda est, Mentis enim nostrae materia omnino eiusdem rationis est, visa a sensibus petita, praeterea naturalis cogitatio nostra, quae forma iudicii regitur, ad unitatem statuendam summa vi tendit, omnia entis notioni generalissimae subiciuntur; num inde ad diversitatem finitam statuendam possumus pervenire?

Verbum (als Verbum finitum) zum Durchbruch kommend auch die eigentliche innerlich gestaltende Macht der Sprache (des Satzes) ist, in gewisser Weise wieder daranzugeben. Die erste und die zweite Person, die aber als solche eben kein Nomen als Subjekt neben sich vertragen, sondern die unmittelbare lebendige Macht der Rede darstellen, können durchaus nur als Ausdruck des denkenden wollenden Bewusstseins, der Person gebraucht werden, während der objektive Ausdruck des Satzes in der Verbindung des Nomens mit dem Verbum in der dritten Person nicht geschieht, ohne dass die Bezeichnung der Person selbst verdunkelt, gewissermassen sachlich wird. In der Verbindung des Nomens mit dem Verbum in der 3. Person, worin ich erst die objektive Form des Satzes habe, macht sich sofort geltend das formale Moment des Urteils, welches im Substantivsatz seinen besonderen Ausdruck findet; die Endung der dritten Person ist nicht mehr ein unmittelbarer Ausdruck der Persönlichkeit, wie die erste und die zweite, sondern sie nähert sich schon ganz jener rein formalen Funktion, zu der das Ist als Kopula im Substantivsatz verdünnt ist“. MICHELIS, Philosophie Platons II 343.

Quae cum ita sint, dogma ss. Trinitatis ad universam veritatem cognoscendam non solum ad cognoscendum Deum pertinere apparet. Ad diversitatem finitam statuendam hoc dogmate movemur et ducimur. Qua posita menti via indicatur, quae ad veram Dei cognitionem in dogmate ss. Trinitatis ducit. Ad quam cognitionem consequendam iam non solum moveri et duci nos necesse est, sed ad id simpliciter credendo sumendum est quod in dogmate ss. Trinitatis praebetur, cum mens finita illa inter se opposita superare omnino non possit.

Dogma ss. Trinitatis non est ipsum vera Dei cognitio, sed est formula, quae ad Dei veram cognitionem ducere potest. Eo notiones nostrae corriguntur, cum mundi cognitionem a Deo repetamus et mundum sensibilem ficticiumque superemus; eo mens nostra e finibus rerum finitarum in infiniti regionem egredi atque contrarium eius facere cogitur quod Deus creando fecit¹³⁾. Eo mens nostra regitur ad naturae et spiritus differentiam vere cognoscendam, quod recte fieri mens ipsa cognoscit, et quod necessarium esse cognoscit propter visorum in mente nostra imperium seu propter cogitationis anomaliam. Eo denique menti nostrae auctoritas praebetur, quam mens ipsa veram esse cognoscit et quam

¹³⁾ „Das Unendliche können wir nur dadurch denken, dass wir die Form der Endlichkeit von unserm Denken abstreifen, dass wir die Gegensätze, in die im endlichen Denken und in der Wirklichkeit alles zerfällt, überwinden, dass wir mit andern Worten das Umgekehrte von dem thun, was Gott that als er die Welt schuf. Wie er von sich aus die endliche Realität mit ihren auseinanderliegenden Gegensätzen setzte, so müssen wir von uns aus die geschaffene Realität der Endlichkeit und Gegensätzlichkeit entkleiden, um das Unendliche zu erfassen. Es ist das Gesetz der Erkenntnis Gottes, dem wir hiermit einen Ausdruck geben, ein Gesetz, das für uns darum eine ganz allgemeine Bedeutung hat, weil wir eben nichts Endliches richtig erkennen können, wenn wir es nicht durch den Gedanken Gottes ergänzen. Wir bezeichnen es als das Gesetz der Umkehr [cf. JUSTUS, p. 155], weil es uns das Umgekehrte von dem zu thun befiehlt, was Gott bei der Schöpfung that. Wie das Gesetz der Rectification [cf. JUSTUS, p. 24, 46] die notwendige Voraussetzung des Gesetzes der Identität bildet, so bildet das Gesetz der Umkehr die notwendige Ergänzung des Gesetzes des Grundes“. UPHUES, p. 97. — „Der scheinbare Widerspruch, der darin liegt, dass wir vom Endlichen aus das Unendliche, vom Zeitlichen und Geschaffenen aus den ewigen Schöpfer nicht allein erkennen, sondern auch definieren wollen, hebt sich durch das Gesetz der Umkehr, welches wir als das wahre Grundgesetz des endlichen Denkens erkannt haben. Im normalen Zustande würde sich dieses Gesetz ohne Anstoss vollziehen, insoweit die von Gott geschaffene Creatur ihr Begründetsein in Gott im normalen Zustande so erkennt, dass sie nicht aus Gott hinaus tendiert, sondern in Gott hinein reflektiert... Die Aufgabe der Korrektion ist, diesen normalen Zustand durch die Störung hindurch mittelst der Rektification im Bewusstsein aufrecht zu halten“. MICHELIS, Kath. Dogm. 414. Cf. Philos. Platon. I 115. Xpuct. T'renie 1881 II 557.

absolute necessariam esse cognoscit, cum illa inter se opposita componere non possit seu propter cogitationis rationem finitam. (Cf. Uphues p. 129—134).

Dogma ss. Trinitatis, prout ab ecclesia enuntiatur, notionibus continetur, quae cum nostro cogitandi modo, a visis minime sevocato, conveniunt¹⁴). Sed ipsa ecclesiae enuntiatio postulat, ut res modo a visis alieno, veritati cognoscendae accommodato cogitetur. (Michelis, Kath. Dogm. p. 36). Nam cum personas dicimus, dubium non est, quin finitum illud et relativum, quod in nostra mente notioni personae adhaeret, abiciendum sit nec in absolutum transferendum. Nam si in Deo tres personas humano modo cogitamus, prout quaevis persona individuum est, tritheismus sequitur. Itaque cum de tribus personis in Deo loquimur, non tria individua vel substantiae cogitandae sunt, sed unus verus Deus ut personalis, sui conscius, cogitans, volens, amans (ib. 37). Vel ipsa nomina Patris, Filii, Spiritus S. (quae quasi corriguntur cum eadem personae prima, altera, tertia appellantur indicio sunt dogmatis enuntiationem a visorum ratione non recedere; magis id apparet ex iis, quibus tres personae distinguuntur: Filius ut a Patre genitus, Pater igitur ut ingenus, Spiritus S. ut spiratione a Patre et Filio procedens; voces vero circuminsessionis et similes, quibus theologi ea, quae rem visorum ratione comprehensam necessario consequuntur, evitare conantur, eadem ratione contineri, quam cogitatio sequi non possit, negari non potest. Sed cum theologi Patrem ut principium sine principio a Filio et Spiritu Sancto differre dicunt, se cogitationi rationem illam corrigenti defuisse ostendunt. Fingunt enim Patrem ut primam personam iam totam divinam substantiam in se habere, quam Filio et cum Filio alio modo Spiritui Sancto communicet, id quod (etsi illud mittimus, quod in ea sententia ipsum ad visa pertinet) eatenus verum est, quatenus notio substantiae a notione personae separata cogitatur, cum dogma demum in personis substantiam realem cogitandam esse significet.

Deus ut personalis concipitur propterea, quod, si ut impersonalis cogitaretur, spiritu et homine inferior esset; non potest tamen ut individuum personale eius rationis cogitari, qualis est finita, humana personalitas. Non potest autem cogitari nisi distinctione personarum posita; itaque, cum dualitate diversitas tantum et

¹⁴) MICHELIS, Die Philos. Plat. II 330.

ratio finiti in Deum transfertur, trinitas ponenda est, sc. dualitas unitate sublata (ib. p. 53)¹⁵). Numerum ut talem non esse nisi rationem abstractam logicam, nec aliam vim habere nisi formalem logicam constat (p. 52). Unde manifestum est diversitatem et separationem unitatis substantiae trinitatisque personarum in Deo non esse nisi partem conformationis mentis, qua Deum ad visa revocamus, supra quam cogitatio nostra finita numquam ascendere poterit (p. 53). Non dico illud, quod dogmatice unitate substantiae et trinitate personarum significamus, in Deo reale non esse, sed illud quod in Deo reale est, notionibus humanis enuntiare non possumus, nisi diversitatem et separationem quandam enuntiemus, quae ut talis in Deo non sit, ideoque in cogitatione, ut vera sit, corrigi debeat (p. 53). Similiter necessitudines rationesque chymicas, quae inter atomos materiae re intercedunt, numeris significamus, etsi illos numeros ut mentis nostrae abstractae rationes sunt, causam eventuum, quae apparent, esse non putamus¹⁶). Recte dici potest Deum esse absolutam synthesein materiae et spiritus, modo ne obliviscamur legis, qua convertendam esse cogitationem enuntiatur (cf. p. 13¹³), quam secuti potius spiritus et materiae diversitatem inde, unde nati sunt, repetere debemus (p. 418).

Illae difficultates, quae oriuntur, cum dogma ut solet enuntiatur, evanescunt si Deum ut absolutam conscientiam definimus. Nam id, quod in dogmate ecclesiae enuntiatur, Deum esse unum, summum, vivum, personalem et momenta suae realitatis in se ipso

¹⁵) Ct. Phil. Plat. II 330; Kr. Günth. Phil. 141.

¹⁶) „Wenn die Chemie die Erkenntnis gewonnen hat, dass die erscheinenden Körper auf einer Mischung der Elemente nach festen Zahlengesetzen beruhe, so sind wir uns vollkommen bewusst, dass nicht diese bestimmten Zahlen als solche, als die abstrakten Momente unseres Denkens, der Grund und die bewirkende Ursache dieser realen Lebenserscheinung, sondern dass sie nur der Ausdruck der realen Beziehungen und Verhältnisse sind, in denen die Stoffatome zu einander stehen oder gesetzt sind. Wir sind uns ferner bewusst, dass wir in diesem Falle diese Beziehungen und Verhältnisse als ein die Stofftheile beherrschendes, sei es als ein den Stofftheilen immanentes Gesetz, wie es die bloss beobachtende Naturforschung nimmt, sei es als einen über ihnen stehenden Willen, wie die Religion sagt, erkennen. So ist auch das Zahlengesetz, welches sich in der Unterscheidung der Personen oder der Momente des absoluten Bewusstseins ausspricht, nur ein abstrakter Ausdruck des absoluten Bewusstseins, des realen Lebensprozesses in Gott, und wohl können wir ahnen, dass alle im Endlichen gewissermassen wirksame Zahl nur in dieser Beziehung zum Unendlichen ihren Grund hat, nicht aber dürfen wir das absolute Bewusstsein unter das Gesetz der Zahl stellen, sondern wie die Synode von Toledo sagt: „Haec sancta Trinitas, quae unus et verus est Deus, nec recedit a numero nec capitur numero“. MICHELIS, Kath. Dogm. p. 54.

habere¹⁷⁾ ea ratione sine illis difficultatibus enuntiatur. Etenim in notione conscientiae unitatis notio inest, quae multitudinem (trinitatem) rationum, quibus integratur, continet. In me, ut mei conscio, est cognoscere, velle, sentire; ego ut subiectum scio me ut obiectum non ut separatum vel ut duo sed ut unum (p. 50)¹⁸⁾. Aliis verbis: conscientia est unitas immanens trium rationum — si metaphysice loquimur, unitas subiecti et obiecti, si psychologicè loquimur, unitas cognoscendi, volendi, sentiendi (p. 48). Notione igitur conscientiae absolutae significatur in Deo pluralitatem (trinitatem) rationum inesse, quae simul existentes et prout nobis res enuntianda est, essentiali necessitudine seu relatione inter se coniunctae unum personalem vivum Deum constituunt (p. 50). Absoluta conscientia a conscientia finita eo differt, quod Deus est conscientia, quae nullum esse extra se habet (i.e. absolutum; finitum enim, cum voluntate illius contineatur, ad hanc notionem non pertinet), sed cuius conscientia sit eius esse; mens creata est conscientia, quae sui conscia non est nisi cum materia et ab ea ut re a se diversa¹⁹⁾. Metaphysicis vocibus uti dicere possumus conscientiam nostram esse imperfectum subiecti in rationem obiecti transitum (unvollkommene Subjekt-Objektivierung), quatenus subiectum se non cognoscit ut obiectum nisi per aliquid quod est extra se, ut nostri conscii non fimus nisi rebus, quae extra nos sunt, sensibus apprehensis;

¹⁷⁾ „Das Eine höchste lebendige persönliche Wesen, welches die Momente seines Realseins in sich selbst hat“.

¹⁸⁾ „In mir als bewusstem Wesen ist Erkennen, Wollen, Fühlen; ich als Subjekt weiss mich als Objekt nicht als auseinander und zwei, sondern eben in der Einheit. Ich brauche auf diese Formen, in denen sich das Bewusstsein in mir empirisch offenbart, nicht näher einzugehen, um den aufgestellten allgemeinen Begriff des Bewusstseins als einer Einheit in der Vielheit sie constituierender Momente zu erheben, und ich verwahre mich, indem ich Gott als das absolute Bewusstsein erfasse, ausdrücklich und nachdrücklich vor dem Missverständnisse, als ob ich diese besonderen Formen zum Massstabe des absoluten Bewusstseins machen wollte. Vielmehr wird sich zeigen, dass gerade eine solche voreilige Übertragung das Hindernis für das Denken war, zu dem im christlichen Grunddogma wirklich liegenden Abschluss zu gelangen“ MICHELIS, Kath. Dogm. 50.

¹⁹⁾ Богъ какъ абсолютное сознание, есть такое сознание, моменты котораго, составляющіе самое бытіе его, не суть только формальные моменты (какъ въ конечномъ сознании, которое свое бытіе имѣетъ только въ своемъ отношеніи къ тому, что не есть само оно, — къ противостоящей ему матеріи), но реальные. Въ своемъ конечномъ сознании мы никакъ не можемъ реализировать своихъ моментовъ. Во абсолютномъ сознании есть множественность (тринность) моментовъ, которые въ ихъ событіи и въ ихъ существенномъ отношеніи другъ къ другу составляютъ единое личное и живое существо истиннаго Бога. Догматъ знаетъ сущность только какъ существующую въ Лицахъ и Лица какъ реальную модификацію субстанціи. БОЛОТОВЪ, Хр. Чт. 1881 II 558.

psychologicis autem vocibus usi conscientiam nostram definire possumus cognoscendi et volendi et sentiendi unitatem, cognoscendi voce significantes rerum, quae extra nos sunt, in nos actionem, volendi voce nostram in res externas reactionem, sentiendi voce mentis, ut voce barbara utamur, inseitatem seu ipsum esse conscientiae in se. Ubi apparet sensum propius accedere ad conscientiae substantialitatem quam cognoscere aut velle, quibus proxime conscientiae actiones significantur. Similiter Deum caritatem esse Scriptura Sacra dicit. (p. 420).

Hac ratione non mutatur sed explicatur dogmatis enuntiatio, quam ecclesia sanxit, et dogma contra mentis non correctae arrogantiam defenditur (p. 54—55; 420; 455)²⁰⁾.

²⁰⁾ „Nun aber müssen wir erwägen, dass wir in unserem aktuellen Bewusstsein nur die Projektion des ewigen Verhältnisses unter der Bedingung unseres in der Sprache an die Vorstellung oder den Begriff gebundenen Denkens haben und haben können, wonach wir uns bewusst bleiben müssen, dass sowohl der Begriff der Person wie der Begriff der Substanz ein nur von unseren verschobenen Verhältnissen aus gebildet sein kann. Hiernach werden wir sagen müssen, dass wir über die schon im dogmatischen oder theologischen Ausdrücke begründete Unterscheidung des absoluten und des endlichen Bewusstseins, welche auf Unterscheidung von Person und Sache hinausgeht [alius, aliud], nicht hinaus kommen, wohl aber die Begründung dieser Grenze unserer Erkenntnis in unserem diesseitigen an die Sprache gebundenen Denken verstehen und daher vor den naheliegenden Fehlern der Überschreitung der Grenze nach der einen oder anderen Seite uns hüten können. Und das ist ja eben die wesentliche Aufgabe des korrekten Denkens, das Dogma zwar einerseits in seiner ewigen Wahrheit vor den unberechtigten Angriffen der Philosophie, insoweit diese selbst nur auf dem unkorrigierten Denken beruht, zu schützen, andererseits aber auch vor dem Rückfall in die Prätensionen unmöglicher Leistungen zu bewahren, indem vielmehr als das Ziel erkannt und fest im Auge behalten wird, von der nachgewiesenen Störung aus den empirischen Zustand unseres Bewusstseins zu erklären. Wir müssen uns damit begnügen, im korrekten Denken die sachliche Unterscheidung des absoluten und des endlichen Bewusstseins dahin festgestellt zu haben, dass das absolute Bewusstsein kein Sein ausser sich hat (d. h. als solches, das endliche Sein kann diesen Begriff des absoluten Seins als solchen nicht alterieren, weil es auf der Schöpfung, auf dem Willensakt des Absoluten, beruht), sondern dass eben sein Sein in den Momenten seines Bewusstseins subsistiert, während das endliche Bewusstsein, der Geist im Gegensatz zum Stoffe, eben als solches den Stoff als ein anderes Sein neben sich erkennt, wodurch dann zugleich die wesentliche innere Beziehung des endlichen Geistes zum Stoffe, sowie der Begriff und die Existenz des geschaffenen reinen Geistes und der ewigen Bedeutung des Stoffes in der Schöpfung, und endlich die wahre Stellung des Menschen gesichert ist; dass wir ferner dieses in der Schöpfung gesetzte Verhältnis der Glieder der Schöpfung untereinander in ihrer ewigen Wahrheit nur dann richtig erkennen können, wenn wir es nicht mehr unter der Form der Störung denken, in die wir mit unserem diesseitigen Denken hineingezogen sind, und dass es also drittens die einzig wahre Aufgabe der Glaubenswissenschaft sein kann, eben diesen empirischen Zustand aus jener im Bewusstsein nicht zerstörten Wahrheit begreiflich und verständlich zu machen . . . Positiv stellt sich, wenn wir nun das reale Unendliche und das reale Endliche in Unterscheidung von einander und dieses als in

Restat, ut commemoremus, nihil obstare, quominus, etsi teneatur omnes actiones Dei trium personarum esse communes, tamen quaedam opera singulis personis separatim tribuantur seu, ut theologi dicunt, approprientur²¹⁾. His omnem rationem eorum, quos Filioque praeferre attulimus, paucis explicasse nobis videmur. Iudicium de ea dogmatis catholici defensione alias instituemus.

A. Špaldík.

jenem begründet festhalten, die Frage ein, wie wir denn, wenn wir nun auch von allem dem, was eben nur im endlichen Verlauf begründet ist, Gott freigestellt haben, über die Schwierigkeit im Denken hinwegkommen, dass doch nun die Existenz des Endlichen selbst gegen das Unendliche sich abgrenzen, also doch das Unendliche hinterher wieder zu einem Begrenzten gemacht werden muss. Wir empfinden sofort, dass bei dieser Frage das Gesetz der Umkehr, welches einfach von dem realen Endlichen auf das reale Unendliche umbiegt, ohne vom Unendlichen aus zu reflektieren, nicht eingehalten ist; aber wir müssen uns doch der nur scheinbaren Berechtigung der Frage klar bewusst werden und können es auch, wenn wir uns nur bewusst bleiben, dass wir die Korrektur selbst ja nur in der Form des unkorrigierten Denkens vollziehen können. Dass die Formalbegriffe, Verneinung, Raum, Zeit als solche in unserem Bewusstsein heraustreten, das gehört eben schon der Störung und nicht der Schöpfung an, und deshalb haben alle Fragen, die erst auf den im Bewusstsein herausgetretenen Formalbegriffen beruhen, wissenschaftlich genau so viel Berechtigung, wie wenn ein Knabe, der noch nicht weiss, dass alle Winkel im Dreieck $= 2 R$ sind, die Frage stellt, weshalb in einem gleichschenkeligen Dreieck jeder der beiden anderen Winkel $= 45^\circ$ ist. Im normalen Schöpfungsverhältnisse und also im Gesetze der Umkehr sind alle jene aufregenden Fragen noch nicht begründet und deshalb haben sie auch kein Recht, anders als aus der Störung erklärt zu werden. Gottes Existenz als des absoluten Bewusstseins motiviert auch noch nicht die Möglichkeit der Verneinung (in Gott ist kein Nein); im endlichen Gegensatz ist vermöge der Wesensunterscheidung des Geistes vom Stoffe der Sache nach das Nein (im Bewusstsein des Geistes) begründet, aber es braucht noch nicht im Bewusstsein herauszutreten, wenn das endliche Bewusstsein (der geschaffene Geist) dem Willen Gottes gemäss sein Verhältnis zum Stoffe in der normalen Weise vollzieht; es tritt im menschlichen Bewusstsein in der Sprache formell und weiterhin selbst substantiell (aus dem Nicht wird ein Nichts) hervor, weil hier das Bewusstsein unter dem Gesetze der Bindung an die Form steht, die durch die in die Schöpfung eingetretene Störung bedingt war. Ebenso ist es mit Zeit und Raum [Cf. JUSTUS, pag. 21. 23. 46]. Wenn nun die Philosophie auf der Grundlage dieser Komplikation der Verhältnisse Herz und Nieren erschütternde Fragen stellt, ohne auf das Gesetz und den Grund der Verwicklung eingegangen zu sein, so ist sie dem oben bezeichneten schülerhaften Frager zu vergleichen, dem ein vernünftiger Lehrer doch keine andere Antwort geben kann, als dadurch, dass er ihn über das Grundgesetz aufklärt. Mehr Recht hat die Frage nach der Begrenzung Gottes durch die Schöpfung, des Unendlichen durch das Endliche nicht. Im normalen Verhältnisse koincidiert der Begriff des Denkens mit dem Begriffe der Schöpfung und deshalb, weil ich nur denken, resp. mir der Unterscheidung des Denkens von der Vorstellung nur bewusst werden kann, indem ich den Grundbegriff der Schöpfung, die Realität des endlichen Gegensatzes von Geist und Stoff erfasse, so kann im normalen Zustande die Frage nach der Begrenzung des Unendlichen durch das Endliche gar nicht entstehen, und damit ist so lange jede Berechtigung einer solchen Frage abgewiesen, als sich diese Fragen noch auf der Grundlage der nicht in Rechnung gebrachten Störung bewegen.“ MICHELIS, Kath. Dogm. 420—425.

²¹⁾ MICHELIS, Kath. Dogm. p. 51; 180. 189.

De Orientalium in schismate defendendo peccatis.

Litteras Orientalium maxime saeculi XII—XV pervolventi plurima occurrunt documenta, quibus schismatis seu aversionis a catholicis ratio cum tanta a lege christiana defectione coniuncta apparet, ut christiani nominis vis et virtus eo magis evanuisse videatur quo vehementius a Romana ecclesia abhorruerint. Quo enim animo erga catholicos affecti post schisma esse debuerint, quanto studio iis ecclesiae unitati, quae perierat, restituendae danda fuerit opera, facile intellegitur et, si quis accuratius eiusmodi officia cognoscere velit, Acta Conventuum Velehradensium evolvere potest. Hic autem ea colligentur unde discemus, quam diversa ab his officiis Orientalibus placuerint Primum, quomodo quaestiones inter Latinos et Graecos controversas tractaverint, deinde quomodo de Latinis iudicaverint, denique quomodo iis tractandi visi sint considerabimus.

Ac primum quidem quae Latinis exprobrata in litteris Orientalium inveniuntur, proferemus.

A

Criminationes Graecorum in Latinos, ne perperam misceantur, quattuor in classes distribui queunt: nimirum in criminationes: a) *dogmaticas*; b) *rituales*; c) *disciplinares*; d) *morales*; atque e) *in criminationes quae auctoritatem Romanorum Pontificum ininuunt vel aspernantur*. Ex nuda earum mentione cuilibet persuasissimum erit, scruta ramenta Graecorum scriptores collegisse, ut calumniis potius, quam argumentis, Latinos appeterent.

a) Generatim statuitur illud Filioque, quod sexcenta invexerit absurda in mysterium Ssmae Trinitatis, schisma absolvisse¹⁾; maximum posuisse inter Graecos ac Latinos discrimen²⁾, latinam haeresim genuisse³⁾. Tanti momenti haec habetur symboli additio,

¹⁾ 'Ο καθ' ὅλης τῆς μακαρίας Τριάδος μυστήρια συμφερόντων ἀπόφθημα. — ARSENIUS (episcopus), Три статьи невѣстнаго греческаго писателя начала XIII вѣка въ защиту и обличенія новостей латинскихъ въ вѣрѣ и благочестіи (Tres disquisitiones ignoti cuiusdam scriptoris graeci initii saeculi XIII pro tuendis et refellendis latinis novitatibus in fide et pietate), Mosquae, 1892, p. 1.

²⁾ Τὸ δὲ μετῆξον. ὡς νομίζομεν, τῆς διαστάσεως, ἣ ἐν τῇ ἀγίῳ συμβόλῳ ῥησὶς ἐστίν. — NICETAE (Nicaeni), Περὶ τῶν ἁρξὺμων. PAVLOV, p. 137.

³⁾ SYMEON (Thessalon), Ρ. G., t. CLV, col. 97.

ut in fidei confessione latinis proposita qui a catholicis defecissent castris, disertis verbis ea reiciatur, ceteris silentio praetermissis¹⁾).

2. Praeterea nonnulli aiunt Latinos finem decrevisse inferni, purgatorium fabulatos²⁾).

b) Ad ritus ecclesiasticos quod attinet, Latinos a veritate canonibusque hisce in capitibus deflexisse Graeci intendunt scriptores:

3. A multis de azymis disceptatum est, tamquam de praecipuo schismatis fulcro et causa³⁾).

4. Cum baptismus conferunt, tres divinas personas audacter commiscunt: trium enim personarum in nomine puerulos baptizant una tantum immersione⁴⁾).

5. Contra veteres traditiones statim post collatum baptismum infantulos haud inungunt chrismate sacro⁵⁾).

6. Dum Graeci in baptismo conferendo aiunt: *Baptizatur servus Dei*, ut ostendatur sua sponte baptizandus ad sacrum accedere baptismus, Latini superbia tumidi utuntur hac formula: *Ego te baptizo*, quo fit ut alium a Graecis scopum assequendum sibi proponant⁶⁾).

¹⁾ En harum confessionum specimen, quae saeculis XIV ac XV usu venerant in graeca Ecclesia: Ἀποβάλλομαι τὴν παρὰ τῶν Λατίνων γενομένην προσθήκην ἐν τούτῳ τῇ ἀρχῇ συμβέλλει τὴν λέγουσαν, ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πιστεύω γὰρ καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀποβάλλομαι δὲ καὶ πάντα τὰ ἔθνη αὐτῶν καὶ τὴν πολιτείαν, τὴν διαγωγὴν. ὅσα εἰσὶν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς νομοθεσίας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων. — MIKLOSICH et MÜLLER, Op. cit., t. II, p. 8. Vide etiam t. I, pp. 501, 506, 550; t. II, pp. 84, 160, 266, 449, 454.

²⁾ Κατὰ τὸν Ὁριγένην καὶ τέλος οἶοναι κολάσεως δογματίζουσιν οὗτοι. Πουρρωτῶριον τι προσφέροντες, πρὸ τῆς κολάσεως ἐκείνης προκαθαρτήριον. ἐν ᾧ καὶ τοὺς ἁμαρτήσαντας λέγουσιν εἰσιόντας ἀποτυγχάνει δίκην ἄχρι τῆς ἡμέρας τῆς τελευταίας. Ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἁγίων ἐφρόνησε, καὶ ἀναιρετικὸν τοῦτο τῶν κυριακῶν λόγων, τῶν τὴν κόλασιν αἰώνιον εἶναι, καὶ τὴν ζωὴν λεγόντων αἰώνιον. *Dialogus*, c. XXIII, col. 117.

³⁾ Haec gens propter duo, ut ita dicatur, Latinos accusans, aestimat oportere ab eis se dividi. Unum et principalius quod aiunt Spiritum Sanctum ex Patre Filioque procedere; secundum quod per azymos panes sacratissimam celebrant hostiam. BARLAAM, *De unione romanae Ecclesiae et processione Spiritus Sancti*, P. G., t. CLI, col. 1266. Ad rem HERGENRÖTHER: Das von Photius bekämpfte Filioque blieb bis zum fünfzehnten Jahrhunderte der vornehmste Stein des Anstosses: alles Andere konnte nur die Kluft erweitern, aber nicht sie schaffen. — *Photius*, t. III, p. 875. — Ἀρμενίζουσιν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἁγίοις. COTELERIUS, t. III, p. 506 n. LVII.

⁴⁾ Εἰς μίαν κατὰδυσιν βαπτίζουσιν, ἐπιλέγοντες τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς δοκεῖν τοῦτο, τῶν προσώπων συναλοιφήν. — COTELERIUS, t. III, p. 497, n. XII; SYMEON, *Dialogus contra haerese*, c. XX, col. 102.

⁵⁾ Τὸ χρίσμα τοῦ μύρου οὐ διδόμενον ἐν καιρῷ τελοῦμενον. — Τόμος ἀγάπης, p. 566.

⁶⁾ Ἡμεῖς λέγομεν „Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ“ δεικνύοντες ἐνταῦθαι τὴν αὐθαίρετον καὶ ἑξ ἰδίας θελήσεως κίνησιν τοῦ βαπτιζομένου πρὸς τὸ θεῖον βάπτισμα. Ὑμεῖς δὲ ἀλαζώνως πῶς καὶ ὑπερηφάνως φάτε. „Βαπτίζω ἐγὼ τὸν δεῖνον“, ὅπερ οὐ τὸν αὐτὸν τῷ ἡμετέρῳ ἔχει σκοπὸν. MANUEL (magnus rhetor), *Apologia et refutatio capitum fratris Francisci*, P. G., CXL, col. 480.

7. Presbyteri latini non conferunt chrisma¹⁾.

8. Chrisma conficitur a Latinis non oleo sed ex aqua²⁾.

9. Haud merent Latini ut gregi christiano adscribantur, cum Graecis adlatrent profitentibus transsubstantiationem fieri dominicis verbis una cum Spiritus Sancti invocatione (*epiclesis*)³⁾.

10. Sacra communione vescuntur feria sexta hebdomadae maioris, ac morti proximiores cum evadunt: verumtamen species eucharisticae quae ab eis sumuntur azyma non sunt consecrata, sed communis panis nullomodo oblat⁴⁾.

12. Apud eos communicantes os abluunt aqua, quam deinceps exspuunt. Conficitur inde vel Iesum Christum dedecore affici, vel ab eis sacram eucharistiam, perinde ac si praesens in ea Iesus Christus non adesset, despectui haberi⁵⁾.

13. Laicos sacris epulis in calice et pane non admittunt, quemadmodum facit et accepit Ecclesia, sed secundum aliam consuetudinem⁶⁾.

14. Infantibus baptizatis Christi corpus nequaquam praebent, etiamsi ad plures annos pervenerint⁷⁾.

15. Unus sacerdos ter, vel quater celebrat in uno die, cum felix sit, qui unam digne possit cantare⁸⁾.

16. In confessione peragenda pessime se gerunt. Etenim ad confitendum currunt, non autem multum curant de abstinentia a peccato: quin etiam quaedam prohibita patrandi a Papa ipsiusque episcopis facultatem impetrant et accipiunt, multisque

¹⁾ Bessarione a. XV, p. 10. 11.

²⁾ Bessarione a. XV, p. 9. 11.

³⁾ Τὸ γενέσθαι τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν πιστεύομεν σαφῶς ἐνεργεῖσθαι εὐχῶν, καὶ τελειοῦσθαι τῇ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι, καὶ τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. τῶν κυριακῶν ψονῶν, . . . τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς τῆς χάριτος αὐτῶν διαδόχοις ἅπασι τοῦτο παρασχουσὴν, δύνανθαι διὰ τῶν εὐχῶν ἐνεργεῖν. — SYMEON, *Expositio de divino templo*, c. 88, P. G., t. CLV, coll. 735; 737.

⁴⁾ Τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ πάντες μεταλαμβάνουσι. καὶ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν. Πλὴν οὐδὲ τότε ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς ἁγιασθέντος δέχθαι ἄξιον. ἐξ ἑτέρου δὲ κοινού, καὶ ἀπροσκορίστου. COTELERIUS, t. III, p. 496, n. IX.

⁵⁾ Ὁ μεταλαμβάνων τῶν παρ' αὐτοῖς ἁγιασμάτων ὕδατι περικλύσας τὸ στόμα εἰς ἔδαφος αὐτὸ ἀποπτέει καὶ καταπατεῖ· εἰ οὖν ἐκείνα Χριστοῦ, πῶς ἁγιαστέα; εἰ δ' ἁγιαστέα, οὐ τοῦ Χριστοῦ. — *Cod. Monac.* 256, f. 72; HERGENRÖTHER, *Photius* t. III, p. 821.

⁶⁾ Λατῖνοι. οὐδὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ποτηρίου καὶ ἄρτου κοινωνοῦσι τοῖς λαϊκοῖς· ὡς ἡ Ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ παρέλαβεν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον. — SYMEON, (*Thess.*) *Dialogus contra haereses*, c. XX, P. G., col. 101.

⁷⁾ Οὐδὲ κοινωνίας τοῖς βαπτιζομένοις μεταδιδοῦσι βρέφει. καὶ τοῖς ἄχρῃ πλειόνων ἐτῶν ἐλθούσι. Καὶ τὰ πλείω τούτων βρέφη ἀσφράγιστα. Καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν τελευτῶντες ὅσοι μὴ λαλεῖν δύνανται. ἅμιοροι τοῦ ἐφοδίου τῆς ζωῆς, διὰ κοινωνίας τῶν μυστηρίων τῶν ὧδε ἐξερχόμενοι. — *Ib.*, c. XX, coll. 101—104. Si pueri, tradit Symeon, baptisate reviviscunt, et sacro liniuntur unguento, nulla est causa quae Latinos prohibeat ab eis communione sacra nutriendis: Καὶ μὴ κατὰ τινὰς ἁμαρτεῖν, καὶ ἐν τούτῳ καινοτομοῦντας ἀλόγως, καὶ ἀφιστᾶν τὰ βρέφη τῆς κοινωνίας. Ὅτι οὐκ ἴσται τὰ βρέφη, φασί, τίνος κοινωνοῦσι. Βαβαὶ τῆς ἀλογίας ἡμεῖς καὶ ἀστορίας. Καὶ διατί βαπτίζεις λοιπόν; ἢ διατί χρίεις τῷ μύρῳ; *De Sacramentis*, c. LXIX. *Ib.*, col. 236.

⁸⁾ PANTALEO (Diac.), *Contra Graecos*, P. G. t. CXL, col. 543.

datur licentia carne utendi sanctissimi ieiunii tempore, et aliis pellicem habendi et quaecumque petierint illicita obtinent: neque paucis dici potest quanta contra christianorum vitam Patrumque canones agere non erubescant¹⁾).

17. Ordinationes aliter faciunt ac tradiderunt Patres et Apostoli, qui docuerunt eas peragendas manuum impositione, non autem chrismatis unctione ut mos est Latinis²⁾).

18. Diaconi latini possunt recipere consecrationem episcopalem etsi non receperunt consecrationem sacerdotalem³⁾).

19. Ordinationibus sacris apud Latinos plures non adsunt episcopi, eaeque per impositionem aperti Evangelii haud fiunt, sed unus episcopus alterum consecrat episcopum chrismatis unctione; si vero plures adsint, haec participatio nihil ad sacram confert ordinationem⁴⁾).

20. Tempore quadragesimae sese abstinere a missis prae-sanctificatorum celebrandis⁵⁾).

21. Multos simul ad sacros evehunt ordines episcopos, sacerdotes, ac diaconos⁶⁾).

22. Novatores latini tenent sacrum oleum iis qui vitae spem habent tradendum non esse, sed iis tantum qui moriuntur, cum peccata remittendi virtutem in se contineat, contrario modo apostolicis traditionibus, sicut in omnibus, etiam in his sentientes et agentes⁷⁾).

23. Coniugium Latinorum nullis ex causis dissolvi romana decernit Ecclesia, quae perperam interpretatur verba Iesu Christi apud Matthaeum: *Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως·*

¹⁾ Καὶ δῆθεν μὲν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν τρέχουσιν· οὐκ ἀποσχέσθαι δὲ τοῦ κακοῦ λόγος πολὺς παρ' αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπηγορευμένων τινὰ πράττειν παρὰ τὸ τοῦ πάππα, καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, συγχώρησιν ἐξαίτουσί τε καὶ λαμβάνουσι, καὶ διδοται πολλοῖς ἄδεια κρέατος μετέχειν τῇ καιρῷ τῆς ἀγιωτάτης νηστείας, καὶ ἄλλοις παλλακὴν ἔχειν, καὶ ἅπερ αἰτῶνται ἄλλα τινὰ τῶν ἀθεμιτῶν λαμβάνουσι· καὶ ἀπλῶς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσα παρὰ τὴν χριστιανικὴν ζωὴν καὶ τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας ἐνεργεῖν οὐκ αἰσχύνονται. — SYMEON, *Dialogus contra haereses*, c. XXI, Loc. cit., col. 107.

²⁾ Τὸ τὰς χειροτονίας ἐτέρως ποιεῖν ἢ ὡς οἱ Πατέρες παραδεδώκασι καὶ Ἀπόστολοι. Παρέδωκαν γὰρ οὗτοι, δι' ἐπιθέσεως χειρῶν ταύτας ἐνεργεῖν καὶ οὐ χρίσματος, ὡς νομικῶς οἱ Λατίνοι. Ib., c. XX, col. 101.

³⁾ Bessarione XV, p. 11.

⁴⁾ Οὐδ' ὑπὸ πλείονων ἐπισκόπων. ὡς ὁ ἀποστολικὸς κανὼν λέγει, οὐδὲ διὰ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀνεφημένου ἐπιθέσεως. ὡς ὁ μέγας διδάσκει Διονύσιος· ἀλλ' εἰς ἐπίσκοπος παρ' αὐτοῖς πολλάκις ἐπίσκοπον χειροτονεῖ, καὶ χρίσματος μύρου τινός, παρὰ τὴν τῶν Ἀποστόλων παράδοσιν· μάλιστα δὲ νομικῶς. Εἰ δὲ καὶ πάρεισί ποτε πλείους τῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὐ συλλειτουργοῦσιν οὗτοι τῇ πρώτῳ. Οὐδὲ γὰρ δύνανται. Διὸ μὴ συλλειτουργοῦντες, οὐδὲ συγχειροτονοῦσι τὸν χειροτονούμενον. — SYMEON, *D. c. h.*, c. XX, col. 104.

⁵⁾ Ἐν τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ καθ' ἑκάστην τελείαν λειτουργίαν τελοῦσι, καὶ οὐ προηγιασμένων. COTELERIUS, t. III, p. 498, n. XVII.

⁶⁾ Πολλοὺς ὁμοῦ χειροτονοῦσιν. ἐπισκόπους, ἱερεῖς, ὁμοῦ τε καὶ διακόνους. Ibid. n. XV.

⁷⁾ Τὸ ἄγιον ἔλαιον οὐ χρὴ διδοῦναι τοῖς ἐλπίδα κακτημένοις ζωῆς, ἀλλὰ τοῖς ἀποθνήσκουσι μόνον, ἐπειδὴ ἁμαρτημάτων παρέχεται ἄφεσις· ἀπεναντίας τοῖς ἀποστολικῶς ὡς ἐν ἅπασι καὶ ὧδε καὶ φρονούντες καὶ πράττοντες ῥήμασι. — SYMEON, *De Sacramentis*, c. LVI, Ib., col. 204. Cf. Z k Th XXX (1906) 598.

Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται¹⁾).

24. Comedunt agni paschalis carnes: ossa deinceps comburant, eorumque cineres colligunt totumque custodiunt annum. Hisce cineribus fideles inspergunt, ut maiore nisu sanctitatem colant²⁾).

25. Cineres sacri quibus utuntur Latini, ex combustis animalium impurorum ossibus conficiuntur. Feria autem quarta primae hebdomadae quadragesimae eisdem caput, frontem, faciem inspergunt fidelium, stulte arbitrati eos membra roborare hominesque aptiores efficere ad ieiunia toleranda: insuper huiusmodi cineres cotidie panibus quibus in prandio vescuntur, admiscent³⁾).

26. Pretiosam crucem tempore quadragesimali adorare prohibentur vel conspicerе, eamque sindonibus obvolutam asservant in ecclesiis⁴⁾).

27. Agnum paschalem simul cum Corpore Christi et Sanguine super altare ponunt⁵⁾).

28. Qui apud eos maiore potiuntur episcopi auctoritate ac dignitate, ecclesiam ingrediuntur ad sacram peragendam liturgiam nudorum puerorum comitatu, quos aquis lustralibus aspergunt, eosque tradunt per huncce ritum strenuissimos fore bellatores, ad vulneraque invictos⁶⁾).

29. Sacram eucharistiam qua par est veneratione prosequuntur eamque vel secum parvis in bulgis vel marsupio adferunt⁷⁾).

1) Ἡμεῖς τὴν περιπεσοῦσαν γυναῖκα πορνείας μολυσμῷ, τοῦ ἀνδρὸς ἀποδυστῶμεν καὶ χωρίζομεν. Ὑμεῖς δὲ οἱ κατ' ἐκ πολλῆς δικαιοσύνης ἐνούσης ὑμῖν. ἢ μᾶλλον εἴπειν παρανομίας καὶ ὑποκρισεως καὶ αὐτῷ ἀντιφθεγγόμενοι ἔστε ἀναιδῶς τῷ Κυρίῳ δὴ καὶ μετὰ λόγου πορνείας οὐ διαχωρίζετε, ἐθῶντες τὸν ἄνδρα ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ ἴδιον αἰεὶ σῶμα, ὅπερ ὁ θεὸς ἀπείργει Παῦλος. MANUEL, Loc. cit., n. 6, col. 481; Τόμος Α γράπης, p.

2) Ἐσθίουσι τὰ κρέατα τοῦ ἀμνοῦ, τὰ δὲ ὀστά καίουσι, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν αἰθάλην τηροῦσιν εἰς ὅλον ἐνιαυτόν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπιπάττουσιν οὓς βούλονται, καὶ ἀγιάζουσιν ὡς νομίζουσι. COTELERIUS, t. III, p. 499, n. XX.

3) Κατὰ τὸν ἑαρινὸν τοῦ ἡλίου τρόπον, ἐπισωρεύοντες ζῳὼν ἀκαθάρτων ὀστά, ὄνιον καὶ κυνῶν καὶ τοιούτων, κατακαίουσι ταῦτα καὶ λαμβάνοντες τὴν ἐξ αὐτῶν αἰθάλην ἐμβάλλουσιν ὕδατι καὶ χρῶνται εἰς βαντισμὸν καὶ ἁγιασμόν, ὡς οἴονται, τῶν βαντιζομένων. Κατὰ τὴν παρ' αὐτοῖς εἰσοδὸν τῆς μ' ἡτοῖ τὴν τετράδα τῆς α' ἐβδομάδος ἐκ ἐκείνης τῷ ὕδατι πεφυραμένης αἰθάλης περιχρίουσιν οἱ τοῦ μῆματος τοὺς προσερχομένους εἰς κορυφὴν καὶ μέτωπον καὶ τὸ πρόσωπον, βοήθειαν εἰς νηστείαν καὶ ἀρετὴν ἐκ τούτου πιστεύοντες διδόναι καὶ πιστευόμενοι. Λέγεται δὲ ὡς ἀπὸ τῆς τοιαύτης αἰθάλης συμφυρῶσι καὶ εἰς τοὺς ἐπιθειπνίους ἄρτους αὐτῶν. Τὰ τοιαῦτα γοῦν ποίας μυστέριος οὐ νικῶσιν ὑπερβολήν; Cod. mon., 256, f. 73; HERGENRÖTHER, tom. III, p. 824.

4) Τὸν τίμιον σταυρὸν κατὰ τὴν τεσσαρακοστήν. οὔτε προσκυνοῦσιν, οὔτε ὀρθοῦσιν· ἀλλ' ἐν ἀφανεί τῷπῳ συνῶσιν εἰλήσαντες κατακρύπτουσι. — COTELERIUS, t. III, p. 502, n. XXXVII.

5) Bessarione a. XV, p. 10. 11.

6) Οἱ μέγιστοι τῶν ἀρχιερέων αὐτῶν ἐν τῷ εἰσοδεῦειν εἰς λειτουργίαν περιάγουσι πολλάκις παιδία γυνὰ αὐτῶν προσδεύοντα. καὶ ταῦτα βαντίσαντες ἀπολύουσι καὶ διδάσκουσιν, ἐκ τῆς τοιαύτης τελετῆς ἄρρωστα καὶ ἀήτητα ἐν πολέμοις ἀνδρωθέντα διαφυλάττεσθαι. Cod. mon., 256, f. 73; HERGENRÖTHER, t. III, p. 826.

7) HERGENRÖTHER, t. III, p. 826.

30. Quinque digitis signum crucis oblique faciunt¹⁾.

31. Post prandium ab accipienda eulogia vel benedictione sanctissimae Virginis abhorrent: quin etiam Graecos ob piam hancce consuetudinem cachinnis insectantur, perinde ac si cibis potuque expleti sumerent ipsi sacra mysteria²⁾.

32. Pleraque festorum dominicorum statutis ab Ecclesia diebus contra canones haud peragunt³⁾.

33. Hebdomada sancta sepulcrum Iesu Christi, non secus atque in theatris agitur, instruunt⁴⁾.

34. Ut in theatro quaedam faciunt divinis legibus contraria, veluti cum exprimunt mysterium annuntiationis Salvatoris et cetera, in triviis et plateis homines contra ordinem ponunt, quorum unus quidem Virginem refert, alterum autem Mariae virum appellat, hic vocatur angelus, ille vero senex dierum, cui canos capillos in barbam componunt, quos cum Latini non habeant venuste contra leges naturae tondentes alieno ponunt⁵⁾.

35. Sanctas quoque imagines, omissa lege consuetudinis, saepe alio modo conficiunt quas humanis capillis et stolis pro pictis crinibus atque indumentis exornant, quod non est capillorum aut vestium imago, sed cuiusdam hominis coma et vestimentum, neque imago vel figura exemplarium. Unde imagines modo irreverenti concinnant et exornant⁶⁾.

36. Historias sanctorum passionem Christi, in ecclesiis suis non designant. Et ipsam non pictura, sed opere plunario in similitudine sculptilium et in terra similium (fictilium) faciunt⁷⁾.

37. Theodorus Agallianus qui ad dimidium saec. XV vitam duxit, recentiores latinae Ecclesiae sanctos reprobant, in eosque

¹⁾ Μετὰ τῶν πάντα δακτύλων, πλαγίως πῶς τάχα σταυρὸν ποιοῦσι, καὶ τὴν ὄψιν κατασφραγίζουσιν οὕτως. — COTELERIUS, t. III, p. 500, XXIV. „Quinque digitis quomodo aliqui benedicunt, et cum pollice faciem signant, tanquam monothelitae. Cum igitur debeant disponi digiti in consignationibus, quod per eos duae naturae significantur, et tres personae, prout Christus monstravit, quando in caelum ascensurus discipulis manibus elevatus benedixit. — PANTALEO, col. 542.

²⁾ Μετὰ τράπεζαν οὐ λαμβάνουσιν εὐλογία τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ διασύροντες κωμωδοῦσιν. ὥς οἱ Γραικοὶ μετὰ τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν εἰς κόρον, μεταλαμβάνουσι τῶν ἁγιασμάτων. — Ib., p. 503, n. XL.

³⁾ Τὰς πλείους τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν ἀκαίρως καὶ συγκεχυμένως ἐπιτελοῦσι. καὶ οὐ κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Πατέρων. — Ib., p. 499, n. XXI.

⁴⁾ *Cod. mon.*, 256, f. 76.

⁵⁾ Ἐτι δὲ καὶ ὥς ἐν ὁράματι τίνα ποιοῦσι παρὰ τοὺς θείους θεσμούς. Οἰονεῖ γὰρ ἐξεικονίζοντες τὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Παρθένου καὶ Θεομήτορος, καὶ τὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ λοιπά, ἐπὶ τριέδων καὶ πλατεῶν ἀνθρώπους καθιστῶσι παρὰ τὴν τάξιν. Καὶ ὁ μὲν τυποῖ τὴν Παρθένον, καὶ τὸν ἄνδρα ἐκείνον Μαρίας αὐτοὶ ὀνομάζουσιν· ὁ δὲ ἄγγελος ὀνομάζεται· ὁ δὲ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, ὃ καὶ περιτιθέασι τρίχας λευκάς εἰς τὸν πώγωνά. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔχουσι καίροντες ταῦτας θρυπτικῶς καὶ παρὰ τοὺς θεσμούς τῆς φύσεως οἱ Λατίνοι, ἀλλοτρίως τιθέασιν. — SYMEON, *Dialogus contra haereses*, c. XXIII, loc. cit., col. 112.

⁶⁾ Τὰς ἱερὰς εἰκόνας παρὰ τὸ νομιμασμένον ἑτέρῃ τρόπῳ πολλαῖς ἀνιστοροῦσι ταύτας καὶ καλλωπίζουσιν. — Ib., col. 112.

⁷⁾ PANTALEO, loc. cit., col. 542.

invehitur ut in homines ab hominibus sanctitatis sertis redimitos').

b) Disciplinae ecclesiasticae legis flocci fieri a Latinis tradunt scriptores graeci. Apud eos cuncta immutantur, corrumpuntur quae maioribus accepta referuntur, novamque ac plane dissimilem induunt faciem²⁾. In eis praecipue, quae ad cibos spectant, pietatis canones ac puritatis violantur³⁾. Omnia novitatem redolent⁴⁾.

38. Comedunt ursos, picas, testudines, echinos, canes fluviales, cornices, cervos, laros⁵⁾.

39. Ieiunant sabbato, vel si festum dominicum in hunc diem inciderit⁶⁾.

40. Sabbatis et dominicis totius quadragesimae caseum atque ova pueris comedenda praebent⁷⁾.

41. Dum aliquem ab anathemate solvunt, usque ad lumbos eum vestibis exuunt, lorisque aut virgis caedunt, atque ita solutum anathemate dimittunt⁸⁾:

42. Presbyeri caelibatum prae se ferunt⁹⁾.

43. Una cum barba totius corporis pilos praesules radunt, idque agunt purificationis causa¹⁰⁾.

44. Varias apud eos induunt vestes qui vitam monasticam profitentur¹¹⁾.

1) Περὶ δὲ τῶν παρὰ τοῖς Λατίνοις ὀνομαζομένων ἁγίων εἰπὼν γὰρ ἔφθην ὅτι οὐκ ἀνεκέρηξεν αὐτῶν τινα ὁ Θεός, οὐκ ἐδόξασε διὰ σημείων, ἃ τοῖς πιστεύουσι παρακολοῦθαι ὁ Κύριος ἀπεφύνατο, κἀντεῦθεν εἶπον εἶναι θῆλον ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν ὁρθῶς. Καὶ ἐπεὶ οὐκ ὡς ἄνθρωποι ἤδη ἀπέθανον. συνέβη δὲ ὡς ἀνθρώπους παρὰ ἀνθρώπων φημιζέσθαι, οἱ δὲ λογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων πάντες θεилоὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαὶ αὐτῶν. — Διάλογος μετὰ μοναχοῦ τινος κατὰ Λατίνων, Τόμος χαρᾶς, Rîmnic, 1705, p. 627.

2) Καὶ ἀπλῶς ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἅπασιν παρὰ τὰ παραδεδομένα ποιοῦσιν ἄνωθεν καὶ οὐδὲν κατὰ τὸν τόπον τὸν πατρικόν, πάντα δὲ νέα παρ' αὐτοῖς καὶ ἐξηγληκμένα. — Τόμος ἀγάπης, col. 566.

3) Ἐν τῇ διατάξει τῆς τροφῆς πᾶν αὐτοῖς ἀνευλαβὲς καὶ ἀκαθάρτον. — Ib., p. 566.

4) Καυνοτομία πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. — Ib., p. 566.

5) Ἐσθίουσι . . . τὰς ἄρκους, τὰς τσακάλας, τὰς χελώνας, τὰς ἀκανθοχείρους, τοὺς κιννοποτάμους, τὰς κορώνας, τοὺς κόρακας, τοὺς λάρους, καὶ τὰ ὅμοια. — COTELERIUS, t. III, p. 505, n. XLVII.

6) Κἄν τυχῇ ἐν σαράτῃ αὐτῇ ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἡ τὸ βάπτισμα, ἡ τις ἑτέρα ἑορτή, οὐ καταλύουσι τὴν νηστείαν. — Ib., p. 505, n. LII. Cf. Bessarione a. XV, p. 10.

7) Ἐν τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς ὅλης τεσσαρακοστῆς, τυρὸν καὶ ὠὰ διδουσι τοῖς παισὶν ἔρῳσιν. — Ib., n. L. Cf. Bessarione I. c.

8) Ἀφορισμοὶ τινὰ λύνοντες, γυμνοῦσιν αὐτὸν ἕως ὀσφύος, καὶ μαστίζοντες ἐπὶ γυμνοῦ λώροις, ἢ λύροις, ἀπολύουσιν ὡς συγκεχωρημένον ἐντεῖθεν. — COTELERIUS, p. 499, n. XIX.

9) Bessarione a. XV, p. 10.

10) Οἱ ἄρχιερεῖς ξυρῶνται . . . τὰς τρίχας τοῦ ὅλου σώματος, ἀγνισμὸν τοῦτο οἰόμενοι. — COTELERIUS t. III, p. 501, n. XXVII. Cf. Bessarione a. XV, p. 11.

11) Τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ παρ' αὐτοῖς διάφορον καὶ οὐχ ἓν. — Τόμος Ἀγάπης p. 566. — Πάντα ποιοῦντες καινότερα ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν Ἐνός γὰρ ὄντος τοῦ σχήματος, εἰς πολλὰς οὗτοι τοῦτο κατέτενον μοῖρας, καὶ πλεῖστα τὰ σχήματα πεποιήκασιν. — SYMEON, *Dialogus contra haereseis*, c. XX, col. 104.

45. Monachi qui ad episcopalem dignitatem evehuntur carnes comedunt, ac futilibus de causis ieunium non servant¹⁾).

46. Sedes episcopales apud eos auctione quasi constituta veneunt²⁾).

47. Facile ab una sede in alteram transferuntur³⁾).

c) Ad mores quod attinet scriptores byzantini generatim decernunt Latinos praeceptis evangelicis haud parere. Molliter vivunt, luxuria diffluunt. Voluptatibus indulgere nigro lapillo eis haud notatur. Quae christianos non decet, immo iis prohibentur, ea, pro lubitu perpetrant⁴⁾). Latinos presbyteros omni crimine maculatos conviciantur huiusmodi theologi.

48. Clerici et monachi cotidie ex mollitie a que ostentatione vestes induunt laicorum vestibus consimiles⁵⁾).

49. Fornicatio nullo modo reprobatur. Toleratur ut vel sacris addicti muneribus suas habeant pellices ac spurios natos⁶⁾). „Apud Latinos, audacter calumniatur Symeon Thessalonicensis, fornicari est propemodum inculpa'um, ita ut istud censeant sanctitati non obstare; quippe plures ex eorum sacerdotibus pellices habent, et liberos manifeste ex fornicatione et palam in lupanaria ingrediuntur, et impudenter moechantur, nec prohibentur ne sacra faciant. Laici autem, eorum exemplo, pellices accipiunt, et fornicantes non erubescunt, nequaquam cogitantes in hoc esse peccatum et immunditiam⁷⁾“.

50. Nonnulli sacerdotes, dum amicam noctu tacite et occulte sub lecti stragulam admittunt, hoc non fornicationem sed somnum

¹⁾ Si quis monachus in episcopatum promoveatur, carnes manducat intrepide Et monachi parva vexati aegritudine carnibus vescuntur. — PANTALEO, col. 543; *Cod. mon.* 256, f. 79; HERGENRÖTHER, t. III. p. 825.

²⁾ Τὰς ἀρχιερωσύνας ἐπὶ χρήμασι δίδουσι φανερώς. — COTELERIUS, tom. III, p. 501, n. XXX.

³⁾ Αἱ τῶν ἀρχιερέων μεταθέσεις ἀπὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἑτέραν, τέλειον ἀκώλυτον παρ' αὐτοῖς. — COTELERIUS, t. III, p. 501, n. XXIX.

⁴⁾ Βίον ζῶσιν οὐ εὐαγγελικόν. Τροφὴ γὰρ πᾶσα καὶ πορνεία παρ' αὐτοῖς οὐ μειπτέα, οὐδέ τι τῶν ἀπηγορευμένων χριστιανοῖς. — Τόμος ἀγάπης, p. 566.

⁵⁾ Οἱ αὐτῶν ἱερατικοὶ πάντες καὶ μοναχοὶ τὴν καθημερινὴν ἐσθῆτα ὁμοίαν τοῖς μοναχοῖς περιβάλλονται, ὑπὸ βλακείας καὶ περπερείας καὶ γυναικίζονται. — COTELERIUS, t. III, p. 504, n. XLVI.

⁶⁾ Ἐπὶ καὶ τὴν πορνείαν παρ' αὐτοῖς μὴ ὅλως κόλασιν ἔχειν, οὐδ' ἐν τοῖς ἱερωμένοις αὐτῶν, ἀλλ' ἀναίδην παλλακὰς καὶ πορνικοὺς ἔχειν παῖδας, καὶ καθ' ἑκάστην ἱερουργεῖν. — Τόμος ἀγάπης, p. 567.

⁷⁾ Παρὰ Λατίνοις τὸ πορνεύειν σχεδὸν ἀνέγκλητον, καὶ τοσοῦτον ὡς μηδὲ κώλυμα αὐτοῖς εἰς ἱερωσύνην ὅλως εἶναι. Τῶν παρ' αὐτοῖς γὰρ ἱερωμένων πολλοὶ παλλακὰς τε ἔχουσι, καὶ τέκνα φανερώς ἐκ πορνείας, καὶ προδήλως ἐν τοῖς χαμαιτυπείοις εἰσέρχονται, καὶ πορνεύουσιν ἀναιδῶς, καὶ ἱερουργεῖν οὐ κωλύονται. Καὶ οἱ λαϊκοὶ δὲ τούτων κατὰ τόπους λαμβάνουσι παλλακὰς, καὶ ἀνευθριάστως πορνεύουσι, μὴ λογιζόμενοι τοῦτο ἀκαθαρσίαν εἶναι καὶ ἁμαρτίαν. — *Dialogus contra haereses*, c. XX, col. 105.

ac pollutionem tempore somni peractam censent, nec non crimine carere arbitrantur¹⁾).

51. De iuramento haud recte sentiunt, nequaquam vetitum id arbitrati, eoque contra praecepta Evangelii in futilissimis negotiis abutuntur²⁾).

52. Periuria facile committunt³⁾).

53. Fatum censent cuiuslibet hominis mortem provocasse⁴⁾).

54. Integrum est eis canes, ursos aliaque immunda animalia in ecclesias introducere⁵⁾).

55. Laici una cum canibus cibum sumunt; traduntque illis patellas scatellasque lingendas, in iisdemque cibos ministrant⁶⁾).

56. Purgamenta tangunt, nec a sordibus prohibentur, ut videntur multi. In ea quibus cibos parant vasa maculatas tunicas et feminalia immittunt⁷⁾).

57. Membrorum superflua quibus foedantur ad labia osque admovent⁸⁾).

58. Dicitur quosdam ex eis per speciem bonae valetudinis sua urini lavari. Interdum ex ea bibunt, quo nihil execrabilius⁹⁾).

59. Aiunt in paradysum ingredi quotquot in bellis occiduntur, quamvis ob scelera pugnando ceciderint¹⁰⁾).

60. Graecorum piissimos bogomilos appellitant iisque religiosiores praedicant Armenios, eosque peiores aestimant Hebraeis ac Mahumetanis¹¹⁾).

1) Ἱερατικοὶ τινες παρ' αὐτοῖς πορνεύοντες, ἐν τῇ εἰσδέχεσθαι τὴν ἐρωμένην νυκτός, ἀφώνως καὶ ἀθεάτως ὑπὸ τὸ ἐφάπλωμα τὸ ἐπὶ τῆς κλίνης, οὐ πορνείαν, ἀλλ' ὄναρ τοῦτο κρίνουσι καὶ ἐνυπνιασμένον, καὶ ἀνεύθυνον οἶονται. — COTELERIUS, t. III, p. 500, n. XXV.

2) Τὸν ὅρκον ἀκώλυτον τελείως ἡγροῦνται, καὶ εἰς φανλοσάτας ὑποθέσεις αὐτῷ καταχρῶνται. — Ib., p. 495, n. V.

3) Καὶ τὰς ἐπιουρίας οὐδὲ μικρὸν ὑποστέλλονται. — Ib., p. 495, n. VI.

4) Ὅποῦ ἂν τις θανάτῳ παρ' αὐτοῖς πέσοι, τὸ ῥιζικὸν αὐτοῦ αἰτιῶνται, βαρβάρως οὕτω τὴν τύχην ὀνομάζοντες καὶ τὸ εἰμαρμένον καὶ πεπωμένον. — *Cod. mon.* 256, f. 78; HERGENROTHER, t. III, p. 825, n. 35.

5) Ἀκώλυτον παρ' αὐτοῖς τὸ εἰσάγειν ἐν τοῖς ναοῖς κύνας, ἄρκους, καὶ τοιαῦτα ἄλλα ζῷα ἀκαθάρτα. — COTELERIUS, t. III, p. 503, n. XLI.

6) Συνεσθίουσιν οἱ κοσμικοὶ τοῖς κυρί, καὶ ἐκδιδῶσι τοῦτοις ἐκλείχειν τὰ τῶν αὐτῶν τραπέζης ὀψοδόχα τρύβλια· καὶ αὐθις ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἑαυτοῖς δεῖπνον ποιοῦνται τρυβλίων. — Ib., p. 505, n. LIII.

7) Καὶ τῶν περιτωμάτων αὐτῶν ἄπτονται, καὶ οὔρων ἀπογέρονται, ὥς εἶδον πολλοὶ . . . Ἐν τοῦτοις (τὰ τῆς τροφῆς ἐνεργούσι σκεύεσιν), καὶ τοὺς μεμολυμένους χιτῶνας καὶ τὰς ἀναξυρίδας εἰσάγουσιν. — SYMEON, *Dialogus*, c. XX, col. 105.

8) Τὰ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῶν περιτωμάτων ἐξ ὧν καὶ ὁ μολυσμὸς, προσφέρουσι (φεῦ'). αὐτῶν τοῖς χεῖλεσι καὶ τῷ στόματι. — SYMEON, *loc. cit.*, col. 105.

9) Λέγεται ὅτι τινὲς αὐτῶν προσφάσει σωματικῆς εὐεξίας, τὸ ἑαυτῶν οὖρον νίπτονται· ὅστις δ' ὅτε καὶ ἐξ αὐτοῦ πίνουσιν· οὗ τί γένεται· ἂν βελυρώτερον; COTELERIUS, t. III, p. 506, n. LV.

10) Τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐν πολέμοις κτεινομένους σεσωσμένους δοξάζουσι καὶ κατ' εὐθὺ λέγουσιν ἐλαύνειν κατὰ παραθείσιν, καὶ διὰ πλεονεξίαν, ἢ μιαιφονίαν, ἢ τινα κακίας ἐτέρως ὑπερβολὴν μαχόμενοι ἔπεσον. — Ib., p. 504, n. XLIV.

11) Τοὺς εὐσεβεστάτους τῶν Γραικῶν Βογομίλους καλοῦσι, καὶ τοῦτων εὐσεβεστέρους, τοὺς Ἀρμενίους, οὓς καὶ γνησίως στέργουσι· καὶ πού καὶ Ἑβραίων καὶ Σαρακηνῶν χεῖρονας ἡμᾶς βλασφημοῦσι. — Ib., p. 503, n. XLII.

61. Hebraeorum vetus Testamentum impie venerantur¹⁾).

62. Huc pertinent etiam criminationes quae continentur in libello, qui inscribitur "Οσα ἐποίησαν ἐν τῇ ἀγίᾳ Κ. μετὰ τὴν ἀλω-σιν²⁾).

d) Complura denique scriptores byzantini sphalmata deprehendunt de auctoritate et ratione agendi Romanorum Pontificum romanaeque hierarchiae.

63. Iam inde a Photii temporibus primatus Romani Pontificis negabatur³⁾. Tamen pauciores controversiae quam de Filioque, extitere de primatu Romani Pontificis, quem vel scriptores byzantini Latinis infensissimi luculenter interdum agnoverunt. Prae ceteris audiat Symeon Thessalonicensis: Omnium Ecclesiarum princeps est sedes romana: veritatem enim non abscondimus: nam volebamus eius principatum agnoscere, si tantum orthodoxae fidei characterem servavisset intemeratum⁴⁾. Latinis, qui primatum romanum astruunt, contradicere opus non est, neque id laedit Ecclesiam. Ostendant tantummodo in Petri fide et illius successorum eum persistere: et habeat sibi Petri omnia, et primus sit, et vertex, et caput omnium et supremus antistes; id enim de patriarchis romanis, qui pro tempore fuerunt, scriptum est; et apostolicus hic thronus, et qui in eo insidet Pontifex, rectam fidem tenens successor dicitur Petri, *nullusque recte sentientium et loquentium oppositum affirmabit*⁵⁾. „Quemadmodum, ait Symeon Thessalonicensis, negato Christo, Petrus iam Petrus non est, nec apostolus, neque primus, ita nec is qui Papa dicitur, iam erit Papa, cum non habeat Petri fidem, quam trina confessione, utpote diligens, signavit Petrus, postquam ter negavisset⁶⁾. Consequitur romanae sedis iura graecos quosdam scriptores odio in Latinos innutritos haud reiecis- se: ea tamen ad tempus abolita declarasse ob romanorum Pontificum a sincera Petri fide defectionem. Primatus tamen romanus, potius quam illud Filioque schisma genuit

¹⁾ Καὶ τὴν παλαιὰν καὶ νομικὴν βίβλον, ἐν χειρὶ φερομένων Ἑβραίων, σεβασμῶς προσκυνοῦσι καὶ περιπόρῶσιν. — Ib., n. XLII.

²⁾ Cf. Bessarione a. XV, p. 309.

³⁾ Bessarione a. XV, p. 7—8.

⁴⁾ Πρώτῃ πάντων τελευτῶν (sedes Romana). Οὐ γὰρ κηρύττομεν τὴν ἀλήθειαν, ἐπεὶ καὶ πρώτην ἐβουλόμην. καὶ ἐποιοῦμεν ἔχειν αὐτὴν. εἰ τὸν χαρακτηῖρα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, μόνον ἀκηλίδωτον διετήρει. — Loc. cit., P. G., t. CLV, col. 100.

⁵⁾ Τὸ λέγειν Λατίνους πρῶτον εἶναι τὸν Ῥώμης, ἀντιλέγειν οὐκ ἀναγκαῖον, οὐδὲ παραβλάπτον τοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν ἐστὶ. Διεξάπτωσαν μόνον αὐτὸν ἐν τῇ πίστει ὄντα τοῦ Πέτρου καὶ τὸν διαδόχον τοῦ Πέτρου καὶ πάντα ἐχέτω τὰ τοῦ Πέτρου, καὶ πρῶτος ἔστω καὶ κορυφή καὶ κεφαλὴ πάντων, καὶ ἄκρος ἀρχιερεὺς. Καὶ γὰρ τοῦτο περὶ τὸν κατὰ καιροὺς πατριαρχὸν Ῥώμης γέγραπται, καὶ ἀποστολικῶς οὗτος ὁ θρόνος, καὶ ὁ ἐπ' αὐτῷ τῆς ὀρθοδόξιας ἐχόμενος ἀρχιερεὺς διάδοχος λέγεται τοῦ Πέτρου· καὶ οὐδεὶς τὸν ὀρθῶς φρονούντων τε καὶ λεγόντων ἐπὶ τοῦτοις ἀντερεῖ. — Ib., col. 120.

⁶⁾ Καὶ ὥσπερ οὐ Πέτρος ὁ Πέτρος, οὐδ' ἀπόστολος, οὐδὲ πρῶτος τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος, οὐδ' ὁ λεγόμενος Πάππας ἔστω Πάππας ποτέ, μὴ τὴν πίστιν ἔχον τοῦ Πέτρου ἢ τριττὴ ὁμολογία, ὥς ἀγαπῶν ὁ Πέτρος ἐσφράγισεν. ἐπεὶ ἐξηργήσατο. — *Dialogus contra haeres.*, c. XXIII, col. 121.

aluitque, ex quo praesertim nomen romani Pontificis e diptychis abrasum est¹⁾, eiusque in posterum ne mentio iniceretur pro viribus obstitere clerus populusque byzantinus²⁾).

Praeterea hisce in capitibus docent Romanos Pontifices innovasse:

64. Petro eiusque successoribus qui azyma obtulere, eos iniuriam intulisse³⁾).

65. Romani Pontifices non sancti Petri successores, sed Petrum ipsum se et dicunt, et credunt, ac fere supra Petrum sese deificant, seipsos totius orbis christiani dominos iactantes⁴⁾).

66. Contendunt romanam Ecclesiam catholicam esse apostolicamque, unam cunctas complectentem, ac Romanum Pontificem cunctos continentem, et subesse ei omnes Christi oves omnesque christianos ad placita romanae Sedis profitenda pertrahere nituntur⁵⁾).

67. Nefarie agitur a Latinis in novi Pontificis electione. Novus Pontifex, electus a Synodo, adducitur ad cadaver defuncti praedecessoris, huiusque iners manus collo illius imponitur; hicce ritus censetur eiusdem unctio et consecratio. Pontifex ita consecratus funera persolvit suo praedecessori, ac munia pontificalia ut legitimus Papa obit⁶⁾).

68. Suo lubitu Romanus Pontifex futurorum iuramentorum violationem permittit, ac poenas ob hoc crimen solvendas condonat⁷⁾).

69. Papa remittit etiam homicidia, ceteraque peccata, tam futura quam praeterita, suisque subditis sternit viam ad prava perpetranda: insuper, quod magis risum movet, indulgentias, quas vocant, ad tres annos vel plures aut pauciores, largitur. Hoc idem peragunt ad peccata quae tempore iam praeterito commissa fuere. Huiusmodi largitio indulgentiarum legibus ecclesiasticis haud san-

1) Πῶς καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἡμῶν οἱ λατίνοι καὶ ἐξεβλήθησαν τῶν πρωτείων καὶ τῶν διπτύχων. — HERGENRÖTHER, *Monumenta*, p. 154—163.

2) ACROPOLITA, *Annales*, c. XVII, P. G., t. CXL, col. 1028-32.

3) Ἄζυμα προσφέρουσι, καὶ συνοφαντοῦσι τὸν τάχα καὶ αὐτοῖς αἰδέσιμον μέγαν Πέτρον, καὶ διάδοχον αὐτοῦ, ὡς ταῦτα παραδίδόντα αὐτοῖς. — COTELERIUS, t. III, p. 496, n. VIII.

4) Τὸν Πάπαν, ὃν διάδοχον τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἀλλὰ τὸν Πέτρον αὐτόν, καὶ λέγουσι καὶ πιστεύουσι, καὶ ὑπὲρ τὸν Πέτρον θεωροῦσι σχεδὸν κύριον αὐτὸν χριστιανότητος ἀπάσης ἀνακηρύττοντες. — *ib.*, t. III, p. 501, n. XXXII.

5) Λέγουσιν αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, εἶναι τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν μίαν περιεκτικὴν ἁπασῶν, καὶ ἓνα συνεκτικὸν τῶν ἁπάντων ἀρχιερέων, τὸν Πάπαν, ὡς Πέτρον ἓνα, καὶ ὑπ' αὐτὸν πάντα τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ· καὶ πάντα χριστιανὸν ἔλκουσιν εἰς ἐνώμιον τούτων ὁμολογίαν. — *ib.*, n. XXXIII.

6) Ὁ διάδοχος τοῦ τελευτήσαντος Πάπα, ὁδῶ καθίσταται. Ἐκλέγονται τοῦτον ἢ κατ' αὐτοῦς σύνοδος, καὶ προσάγουσι τῇ νεκρῇ λειψάνῳ τὸν ζῶντα καὶ λαβόντες τοῦ ἀναισθήτου τὴν χεῖρα, ἐπιτιθέασιν τῇ τραχήλῳ τοῦ ἐν αἰσθήσει· καὶ τοῦτο χρίσιν τοῦ διαδόχου καὶ τελείωσιν ἡγερται· καὶ οὗτος πρῶτος εὐθὺς ἐπὶ τῇ κηδεῖα ἱερουργεῖ τοῦ χρίσαντος νεκροῦ, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εὐχριστότατος καὶ κραταίως ἀρχιερατεύει. — *ib.*, p. 498, n. XVI.

7) Ὁ Πάπας αὐτὸς συγχωρεῖ αὐτοῖς μελλόντων ὅρκων παράρασιν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ κατάκρισιν. — *ib.*, p. 496, n. VI.

citur: sed Romani Pontifices eam invenerunt ut muneribus ac nummis fidelium, qui inutilem hanc suorum peccatorum veniam receperunt, ditentur¹⁾).

70. Papa et praesules latini delectantur christianorum caedibus, ac salutiferos appellant qui eas patrant²⁾).

71. Papa eiusque episcopi ciderim gestant, palliumque induunt quod mulieres deceat, nec non paludamenta sericis filis contenta variisque coloribus picta, gerunt etiam chirothecas tempore celebrationis sacrae liturgiae³⁾).

72. Episcopos qui digni habentur depositione Romanus Pontifex propriae relinquit censurae: immo saepe maiore episcopatu eos donat⁴⁾).

Criminationes theologiae byzantinae in romanam Ecclesiam, qua fieri potuit sinceritate ex graecis fontibus percensuimus. Ut rite animadvertit Hergenröther, in eis consarcinandis pro lubitu Graeci dogmata, ritus, ecclesiasticaeque disciplinae statuta commiscuere.

Summa est autem tum graecorum, tum russorum scriptorum dissensio in capitibus controversis inter Graecos ac Latinos enumerandis. In epistula, quae Theodosii Pečerskii nomini addicitur, duodeviginti recensentur discrepantiae⁵⁾; undeviginti in epistula Metropolitanae Nicephori ad Jaroslavium Svjatopolkovičium⁶⁾; viginti in epistula eiusdem scriptoris ad Vladimirim Vsevolodovičium⁷⁾; viginti septem in Controversia cum Latino Georgii metropolitae⁸⁾. Ioannes Metropolita permultis novitatibus ait Latinos indulsisse⁹⁾; ex eis tamen sex ut principales memorat¹⁰⁾.

1) Ὁ Πάπας καὶ τὸ τοῦτου ἀρχιερατικὸν συγχωροῦσι φόνους, ἐπισκοπίας καὶ λοιπὰς ἁμαρτίας τὰς εἰς τὸ μέλλον καὶ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον; τοῖς δὲ θένον συγχωρηγμένοις ἀνοίγοντες θύραν εἰς πᾶσαν ἁτοπὴν πράξιν. Καὶ τὸ ἐν γελαιωδέστερον, ἐπὶ ῥητοῖς χρόνοις τοῖς μέλλουσι, διδῶσι τὴν συγχώρησιν, δυοὶ τυχόν, ἢ τρισὶν, ἢ μείζουσιν, ἢ ἐλάττωσι. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ παρελθόντος παύσονται, καὶ ὥρισμένων ἁφιστίν ἁμαρτημάτων, χρόνων, ἢ μηνῶν, ἢ ἡμερῶν. Οὐκ ἂν εἴπῃν ἔχοντες ἐκ πολλῶν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν τὰ τοιαῦτα παρέλαβον, εἰ μὴ ἐκ τῆς ποσότητος τῶν σταθμούντων πρὸς αὐτοὺς δώρων, παρὰ τῶν δεχομένων τὴν ἀνόνητον ἄφεσιν. — Ib., pp. 499—500, n. XXII.

2) Ταῖς σφαγαῖς τῶν χριστιανῶν ἐπευδοκοῦσιν οἱ τοῦτοι ἀρχιερεῖς, καὶ μέλλον Πάπας, καὶ σωτήριους τοὺς θρῶντας αὐτὰς ἀποφαίνονται. — Ib., p. 504, n. XLIII.

3) Ὁ Πάπας καὶ οἱ αὐτοῦ ἐπίσκοποι κίδαριν φοροῦσι. καὶ μανθῶν θηλυπρεπῆ.... Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τριχῶν ἢ τοῦτων ἱερατικῇ περιβολῇ, ἐκ νημάτων δὲ σερικῶν καὶ πολυχρωμάτων· φοροῦσι καὶ χειρόρταξ, ἐν ἀμφωτέραις ἱερουργοῦντες. — Ib., n. XLV.

4) Τὸν ἁμαρτήσαντα ἐπὶ καθαιρέσει ἐπίσκοπον, καὶ ἐξομολογησάμενον, ἐπὶ τῆς οἰκείας ἐπιτιμίας ὁ Πάπας ἐξ· καὶ μείζονος δὲ πολλάκις αὐτὸν ἐπισκοπῆς ἄξιον. — Ib., p. 501, n. XXXI.

5) О вѣрѣ крестіанскої и о латыньскої (De fide christiana et latina), MACARIUS, Исторія русскої церкви (Historia russicae Ecclesiae, t. II, Petro- poli, 1889, p. 322—26).

6) MACARIUS, Ib., p. 341—349.

7) MACARIUS, t. II, p. 336—341.

8) MACARIUS, t. II, p. 332—336.

9) Πολλὰ γὰρ εἰσιν ἃ παρ' ὁμῶν ἐξῶθεν τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν τοιμᾶται καὶ πράττεται. — PAVLOV, p. 173.

10) CELCOV, p. 104—109.

Ad sententiam Nicetae Seidi, triginta duo capita controversa Graecos a Latinis seiungunt¹⁾). Percensent alii quadraginta et unum²⁾, alii vero sexaginta³⁾. Eo tandem ventum est, ut Nilus patriarcha const. (1380—1388) declararet romanam Ecclesiam sescentas in haereses lapsam esse⁴⁾; Symeon Thessalonicensis (1410—1429) effutiverit Latinos omnia innovasse contra traditiones Apostolorum, Salvatorisque nostri, ac Patrum qui Apostolis successerunt⁵⁾; sesventa dissona christianis peragere⁶⁾; plurimis scandalis in Ecclesia dedisse ansam, quo factum est ut eorum communionem iure meritoque Graeci detestati sint⁷⁾; Georgius Scholarius Latinos appellat haereseon monstra⁸⁾ eosque suis novitatibus omnia in Ecclesia pessumdedisse incusat anonymus scriptor⁹⁾.

Non solum scriptores byzantini secum pugnant in latinis *erroribus* enumerandis, verum etiam alii alia tradunt cum decernunt quisnam inter eos maioris momenti sit aestimandus, potiorque extiterit causa perennitatis schismatis. Sed haec hactenus.

B

Venimus ad iudicia, quae Graeci de Latinis ferebant. Atque credi vix potest quot affluat theologia byzantina mediae quam vocant aetatis conviciis in Latinos contumeliisque. Nihil inconcin-

¹⁾ Καὶ τούτων ἕτερα πλείονα, εἰς τριάκοντα καὶ δύο κεφάλαια ποιοῦμενα ἀκριβῶς. — PAVLOV, p. 188. Τριάκοντα δύο ἀριθμοῦνται τὰ πάντα, ἃ καὶ ἀληθῶς αἷτια τῆς μέσον ἡμῶν διαστάσεως. — ALLATIUS, *De Consensione*, col. 1112.

²⁾ DOSITHEUS, Τόμος Ἀγάπης, Iassii, 1698, p. 13.

³⁾ Τὰ αἰτιάματα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, COTELERIUS, op. cit., tom. III, p. 495—509. Huius documenti textum alterum in pluribus ei dissonum, quem Cotelerius edidit, continet cod. graecus 256 bibliothecae mon., HARDT, *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae bavaricae*, t. III, Monachii 1806, p. 85—87.

⁴⁾ Ἡ μὲν γὰρ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία πάλαι νεωτερίσασα περὶ τὴν ἀποστολικὴν καὶ πατρικὴν πίστιν, ὥσπερ εἰς ἑτέρας ἐνέπεσε μυρίας αἱρέσεις — MIKLOSICH et MÜLLER, *Acta patriarchatus const. (1315—1402) e codicibus manuscriptis bibliothecae palatinae vindobonensis*, t. II, Vindobonae, 1862, p. 34; HERGENRÖTHER, t. III, p. 820.

⁵⁾ Πάντα ποιοῦντες καινότερα καὶ παρὰ τὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παράδοσιν καὶ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων Πατέρων, *Dialogus contra haereses*, P. G., t. CLV, col. 104.

⁶⁾ Μυρία χριστιανοῖς ἀνάρμοστα ἐνεργούσι. — Ib., col. 104. Ἐπὶ τούτῳ δὲ (illud Filioque), καὶ ἕτερα πλείστα παρὰ τὸ ἄνωθεν ἔθος τῆς Ἐκκλησίας κεκαινοτομῆται παρ' αὐτοῖς. μᾶλλον δὲ πάντα σχεδὸν τὰ τῆς Ἐκκλησίας. — Ib., col. 101. Οὐ κατὰ πίστιν ἡ λατινικὴ καινοτομία σφάλλεται, ἐπεὶ κατὰ τοῦ ἱεροῦ κινεῖται σύμβολον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν τε καὶ παραδόσεων τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας. Ib., col. 141.

⁷⁾ Ἡμῖν προσεκτέον τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, μάλιστα δὲ γε καὶ ἐξαιρέτως διὰ τὴν μεγάλην ἐν τῇ πίστει καινοτομίαν, δι' ἣν καὶ πλείστα τὰ σκάνδαλα τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγέννηται. — Ib., col. 117.

⁸⁾ DOSITHEUS, Τόμος Ἀγάπης, p. 18.

⁹⁾ Οἱ τολμηροὶ πρὸς τὰ θεῖα, οὕτω πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας σχεδὸν ταῖς καινοτομίαις ἀνέτρεψαν, καὶ ἐπὶ τούτοις οὐ συνιῶσιν οὐδὲ ἐρυθριῶσιν, ἀδελφεῖ, φέρονται δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ζήλωτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὁρθοδοξίας. — Κατὰ Δατίνων, Ib., p. 565.

nus, strigosius, ineptius quam lutulentae theologorum byzantinorum doctrinam catholicae Ecclesiae adorientium obiurgationes. Latini appellantur calumniatores acerbissimi; virorum clarissimo nomine qui florere insectatores; proditores veritatis; perperam ac falso locos Sacrarum Scripturarum explanantes pravumque in sensum detorquentes, rectaeque fidei dogmata deturpantes: incusantur sanctorum praeclaram famam albo dente mordere, ac sanae doctrinae nitorem obfuscare¹⁾). Romana impetitur Ecclesia ut Veteris Novique Testamenti corruptrix ab eaque veritates fidei, consuetudines liturgicas statutaque sacrae disciplinae mirum in modum violata vel novitatibus infecta esse decernitur²⁾).

De Latinis non verentur theologi byzantini fabulari eos naturae physicae aequae ac moralis vitiis laborare; aheneam, dixeris, cervicem gestare; ferox ostentare supercilium; levigatas genas, more adulescentium; dextram ad vulnera inferenda semper pronam: nares elatas ira aestuantes. In eorum oculis haud lucet sinceritas; os ad ingluviem dehiscit; conversatio est aspera atque invenustis rudis facetiis³⁾).

Ut Latinos invisos efficiant, frigidis salibus haud raro huiusmodi theologi suos inspergunt libellos. Latini perhibentur superbissimi, suisque in cogitatis pertinaces. Tanta est eorum impudentia, inquit Agallianus, ut res omnium in conspectu positas perfricta fronte denegent se videre. Nugatoria fabella haec criminatio vera ostenditur. Accidit ut Latinus quidam cum obviam iret Agalliano, ad solum ex recentibus fluviis luto aspersum prolaberetur. Ut hisce in rerum adiunctis fieri assolet, rogavit Agallianus: „Cecidistine, o Latine“. — „Minime, perbene valeo“, hic respondit, quamvis in luto volutatus⁴⁾). Traditur etiam Latinum septuagenarium Graeco percunctanti an senex esset, callide respondisse: „Iuvenis sum, septuagesimum agens annum“ Ancipiti hoc responso, ait Agallianus, latinus veterator senectutem, quaangebatur, haud

1) Οἱ βέρηλοι τὰς ψυχὰς. πικροὶ τοῦ ὄντος συγκοφάνται. κατήγοροι τῶν ἐπαινετῶν, οἱ τῆς ἀληθείας προδότες. οἱ τοῦ ψεύδους προήγοροι. τῆς τοῦ Κυρίου θεολογίας παρεξηγηταί, οἱ τῶν ὁρθῶν δογμάτων ἀθετηταί. καὶ τῶν σχολίων ὑψηγηταί, οἱ τῶν ἁγίων διὰβόλοι. — AGALLIANUS (Theodorus), Διάλογος μοναχοῦ τινος κατὰ Λατίνων. Τόμος χαρᾶς, p. 614.

2) Καθεστῆκεν ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία πᾶσαν τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν ἀνασκευάσασα. Ἐνὰ δόγματα καὶ ἔθνη τοῖς λόγοις ἢ τῇ θεολογίᾳ ταύτης, παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκη, καὶ ἡ τῆς ἱεροτελεστίας μεταποίησις. καὶ τὰ ἔθνη, ἃ παρὰ τὴν καθολικὴν παρατήρησιν διαπράττει, καὶ παραδίδωσιν. — Ib., p. 620.

3) Ὁ χαλκοῦς αὐχὴν, ἡ ἀλαζὼν φρήν. ἡ ὀρθὸς ὀφρὺς, ἡ αἰεὶ ἔυριπτος καὶ νεανιευομένη παρσία, ἡ φιλαίματος δεξιὰ. ἡ ἀκροχολῶσα βίη, ὁ μετέωρος ὀφθαλμὸς. ἡ ἀπλειστός γνώσις, ἡ ἄστοργος γνώμη. ἡ τὸρὴ καὶ τραχαλὴ λαλιά. — Ib., p. 631.

4) Ἐτοχε παροδεύοντί μοι Λατίνος ἔμπροσθέν μου πορευόμενος. τοῖς δ' ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνου καιροῦ συμβάντων ὁμῶρον πηλοῖς, συνέβη τὸν Λατίνον ἐλισθίσαντα πεσεῖν. Φαμένου δὲ μοῦ, ὦ φράγξαι, πέπτωκα. τοῦτον — τὸ τέλειμα κυλιόμενον φάναι οὐχί, ἔσταμαι καλῶς. — Ib., p. 631.

fassus est, atque importune sciscitantem aevum, quod iam traduxerat, celavit¹⁾).

Si Latini catholicam fidem, Graecis effutientibus, depravarunt, suaeque maxime corrumpere perversione, dubium non est, ait Macarius Ancyranus, quin eis tantum illud sit schisma tribuendum, quod Graecos adegit ad romanam abiciendam Ecclesiam²⁾; dubium non est quin eos ut haereticos anathemate percellendi Graecos pietatem colentes manserit officium, eorumque dogmata detestandi vitandique, haud aliter atque gangraenam³⁾).

C

Talia iudicia de Latinis sequebatur etiam ratio agendi cum iis.

Omne cum Latinis commercium, omnis necessitudo reprobatur. Scriptor russus, cuius opella contra Latinos nomini Theodosii Pečerskii addicitur, principem Izjaslavum hortatur ut Latinorum horreat novitates. Consuetudines, mores, dogmata Latinorum toto pectore ei fugienda: piaculum ei foret suas filias nuptum dare Latinis, vel tolerare ut Latini ex eodem, quo ipse ulitur, lance vel cyatho cibum potumve sumant, vel eorum obsonio vesci⁴⁾).

Graeci, tradit Matthaeus Vlastares, tenentur Latinos hospitio non accipere neque iis salutem dicere ne pravis eorum doctrinis operibusque assentiri videantur. Deum enim non habent, qui Christi placita firmo et sincero corde non profitentur, curctis haeresibus viam communien.es. Nefas igitur coniunctionem cum Latinis haberi, qui praecipua fidei dogmata novitatum errorumque sordibus infecerint⁵⁾).

1) Φύσει γάρ υπάρχουνε αλαζόνες και ἀγέρωχοι, και τὸ σφὸν αὐτῶν ἐλάτωμα και σφόδρα πρόδηλον ὄν, ὁμολογῆσαι οὐ καταδέχονται, ὡς και ἀπὸ τοῦτου τοῦ ἀσείου ἔστι μαθεῖν. "Ἠρτέ τις ἐβδομηκοντούτην λατῖνον εἰ γέρων ἐστίν, ὁ δ' ἀπεκρίθη, οὐχί, ἐβδομήκοντα δὲ χρόνων νεανίας εἰμί. Αὐτοὶ γὰρ περιστοιχισθεῖς, τῇ τε μὴ καταδέχεσθαι τὸ κατατρώχον αὐτὸν γῆρας συνειπεῖν, και τὸ μὴ δύνασθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν χρόνων κρύψαι, πρόδηλον ὄντα ἐπὶ τὴν νεανίαν ταύτην ἐξέδραμεν. — Ib., p. 631.

2) Οἱ Λατίνοι τῆς εὐθείας ἐκτραπέντες ὁδοῦ τῶν ἀγίων Πατέρων, και τῇ ἰδιορρυθμίᾳ στοιχοῦντες, και ταῖς οἰκοθεν καναῖς δόξαις και παραδόσεσιν, και ταῖς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν θείων διδασκαλῶν μ... τὸ μεταξὺ ἡμῶν τε και αὐτῶν σχίσμα οὐ αὐτοί, οὐχ ἡμεῖς αἴτιοι προσχαίροντές τε και ἐρειδόμενοι. — Κατὰ Λατίνων, c. XCVII, Τόμος Καταλλαγῆς, Jassii, 1694, p. 168.. Ἀλλά γε και αὐτοὶ Λατίνοι εἰ βούλονται ὀρθῶς και δικαίως τὰς ψυχὰς ἐπάγειν, δοίη τε αὐτοῖς ὁ Θεὸς δοκιμιον νοῦν, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ σφὰς αὐτοὺς εὐρήσουσιν αἰτίους τῶν μεταξὺ ἡμῶν τε και αὐτῶν διαστάσεως και ἀκοινωνήσεως. — Ib., c. XCVIII, p. 172.

3) Τὰ μὲν ἔκφυλα τῶν Λατίνων δόγματα ἀποβλέπεσθαι και φεύγειν, ὡς γάρ γραιναν. ἐπόση δύναμις χρή. Ib., c. CII, p. 195.

4) ... Вѣрѣ же латыньскѣи не прелычаются, ни обѣчая ихъ держати, і комканя ихъ бѣгати, і всякаго ученья ихъ бѣгати, і порога ихъ гнѣпнати, и бжюссти своихъ дочереі не дѣвати за нихъ, ни у нихъ поимати, ни брататися, ни поклонитися, ни цѣловати его, ни съ нимъ изъ единаго судна ясти, ни пити, ни брашна ихъ приимати. MACARIUS, Исторія русской Церкви. т. II., p. 322.

5) Εἰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας μόνον ἐπεροδόξοις, εἰ και τῆς ὑγιουδς οὐ μεθίσενται δόξης οὐκ ἦετο δεῖν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος εὐθυνοῦν ἄνευ προσέεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴη, δεῖνὸν και τῆς οἰασοῦν ἀξιοῦν κοινωνίας τοὺς περὶ τὰ καίρια τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν ἐλληλεγμένους ἐσφάλλαι. Πῆραν ἀντὶ κοινωνίας πάσαις ἀνεωγότας αἰρέσεις. Τί

Ex principiis iuris canonici graeci Balsamon deducit Latinos a graecis Ecclesiis expellendos sacramentisque a graecis presbyteris confectis haud comuniendos. „Qui non est mecum contra me est (inquit divinum Evangelium) et qui non colligit mecum dispergit. Quoniam igitur ante annos multos occidentalis Ecclesiae (Romae inquam) celebris conventus divisus est ab aliorum quattuor sanctorum Patriarcharum spirituali communione et ad mores institutaque divertit a catholica Ecclesia, et ab orthodoxis aliena: quam ob causam nec Papa in divinis sacificationibus communi patriarchalium nominum relatione dignus habetur; non debet latinicum genus manu sacerdotali per divina et immaculata mysteria sanctificari, nisi deponat prius se a latinicis consuetudinibus et institutis abstenturum, et secundum canones instructus fuerit, et orthodoxis adaequatus“¹⁾.

Eidem sententiae suffragatus Vlastares inquit an liceat captivis latinis sacram synaxin per graecos presbyteros praeberi, atque haec decernit: „Necesse est ut Latini, qui nostris avent roborari sacramentis, azyma reiciant; carnibus sese abstineant prima quadragesimae hebdomada; symbolum recitent nullis alterationibus corruptum, ut concilia statuerunt. Sacris enim canonibus prohibetur quominus haereticis sacra detur communio, vel coniugii vinculo socientur orthodoxi cum eis qui orthodoxa dogmata nec retinent neque profitentur“²⁾. Tam Balsamon quam Matthaeus Vlastares mordicus tuentur cum Latinis conubium

δὲ ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς θεολογίας μυσταγωγός. Πᾶς ὁ παραβαίνων φησί, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ θεὸν οὐκ ἔχει. Καὶ εἴτις πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, καὶ ταύτην οὐ φέρει τὴν διδαχὴν, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν κοινωνοῦν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. — Ἐκ τοῦ β' βιβλίου τοῦ „Βλασταρέως“ μέρη κατὰ Λατίνων. Τόμος Καταλλαγῆς, p. 451.

1) Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ (τὸ θεῖον ἔφησεν Εὐαγγέλιον)· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Ἐπεὶ οὖν πρὸ χρόνων πολλῶν ἀπεσχίσθη τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (τῆς Ῥώμης φημὲν) τὸ περιώνυμον ἄθροισμα ἐκ τῆς τῶν ἐτέρων τεσσάρων ἁγίων πατριαρχῶν πνευματικῆς κοινωνίας, καὶ ἀπεσχίσθη πρὸς εἴη καὶ δόγματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀλλότρια. Διὰ γὰρ τοῦτο οὕτε ἐν ταῖς θείαις ἱεροτελεστείαις, κοινῆς τῶν πατριαρχικῶν ὀνομάτων ἀναφορᾶς ὁ πάπας ἡξίωται, οὐκ ὀφείλει γένος λατινικὸν ἐκ χειρὸς ἱερατικῆς διὰ τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἁγιαζεσθαι· εἰ μὴ κατάρθῃται πρότερον ἀπέχεσθαι τῶν λατινικῶν δογμάτων τε καὶ συνθημάτων, καὶ κατὰ κανόνας κατηχηθῇ καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῇ. — BALSAMON, *Responsa ad interrogationes canonicas sanctissimi patriarchae Alexandriae domini Marci*, P. G., t. CXIX, col. 1047. Citatur hic locus a MARCO Ephesino in *Epistola*: Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις ὀρθοδόξοις, Τόμος ἀγάπης, pp. 583—584; P. G., t. CLX, coll. 164—65.

2) Πρότερον ἀποταξάτωσαν τοῖς ἀξίοις. Ἐν τοῦτοις γὰρ καὶ Ἰουδαῖος ἑορτάζει, καὶ τῇ πνικτοφαιᾷ· παλαιὰ γὰρ καὶ τοῦτο ἁμαρτία, ἣ πρῶτος ἀπορραπίζει. Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων διδάσκων, ὡς λάχανα καὶ κρέα ἐσθίειν ἄψυχα θηλαδῆ καὶ ἄναυμα. Ταῦτα γὰρ τὰ σφαττόμενα, ὥσπερ τὰ πνιγόμενα ἔναυμα· Ἀνάλογον γὰρ τῇ ψυχῇ τὸ αἷμα. Ἀποσχέσθωσαν καὶ τῆς κατὰ τὴν τυροφάγον ἐβδομάδα κρεωφαγίας, ἐξομολογησάσθωσαν καὶ ἱερομοναχοὶ πιστοῖς, καὶ ὁμογενέσιν ἡμῖν. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσιν θμνύτωσαν τὴν παρακαταθήκην φυλάττειν τοῦ ἁγίου συμβόλου ἀπαραιοῦτον οἷαν ἦτε πρώτη σύνοδος ἡ ἐν Νικαίᾳ, καὶ ἡ δευτέρα, καὶ αἱ λοιπαὶ καθ' ἑξῆς ἐκδεδόκασι. καὶ τότε τῆς ἁγίας κοινωνίας ἀπολαύετωσαν. — Ib., p. 453.

Graecis haud ineundum¹⁾). Latinos a graecis arcendos ecclesiis, eisque inhibendum quominus pro Graecorum pueris compatrum munere fungantur²⁾). Haec enim concessa ut ait Vlastares, falso cuiuspiam in animo inducerent parvum discrimen Graecos a Latinis avertere nec non utriusque generis fidem aequè probandam³⁾).

Haud satis tamen arbitrati sunt scriptores graeci feiventiore odio in Latinos invecti hosce suis e templis expellere, eisque vel in captivitate constitutis solacia religionis christianae denegare. Ultra fas ac nefas progressi, in eam tandem devenerunt sententiam, ut edicerent baptismum latinum ut invalidum renovandum, ac Latinos christianis haud adscribendos⁴⁾). Quo factum est ut vesani quidam clerici byzantini sacro baptismo iterum latinos pueros, perinde ac si baptizati non essent, eluerent⁵⁾). Non desunt tamen qui hanc rationem agendi detestati eam censoria virgula signarint statuerintque Latinos qui graeca in castra sese reciperent, unctione chrismatis tantum egere ut graecae Ecclesiae

¹⁾ Οὕτε ἐν ταῖς εὐχαῖς συγκοινωνοῦμεν αὐτοῖς. οὕτε ἐν τῇ κατὰ σάρκα συναφεῖᾳ συνιστῶμεν γάμους. — Ib., p. 454. — Κατὰ τὸν παρόντα κανόνα, ὡς ἔοικεν, ἀναγκάζει τὸ μέρος τῆς Ἐκκλησίας τοὺς Λατίνους ἐξόμνησθαι θέλοντας γυναικας λαβεῖν ἐκ τῆς Ῥωμανίας. — BALSAMON, *In can. XIV conc. Chalc.*, P. G., t. CXXXVII, col. 440; t. CXIX, col. 1273.

²⁾ Ἐπεὶ γοῦν Λατίνοι οὐ διὰ μικρόν, ἀλλὰ διὰ πλάτος μέγα καὶ δυσδιαξήτητον ἐκ τῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας ἀπεξενώθησαν, πάντως οὐδὲ χάριν ἀναδοχῆς παιδῶν πνευματικῶν μεσιτευομένης δι' ἁγίων εὐχῶν καὶ ἁγιασμάτων πολλῶν ἡμῖν συγκοινωνήσουσιν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκοινωνήσῃ κατὰκριθῶμεν. — BALSAMON, P. G., t. CXIX, col. 1065.

³⁾ Εἰ δὲ που καὶ τῶν Λατίνων ἐνίους ὀρώντας ἐπὶ τοὺς θεοὺς εἰσιόντας ναοὺς σὺν ἡμῖν τε ἱσταμένους εὐχομένους ἔσθ' ἔτε, καὶ ψάλλουσιν, ἧ καὶ τὴν ἱεράν τελοῦσι μυσταγωγίαν, καὶ τοῦτο πλάνον ἐνῆκεν αὐτῷ μικρόν ἢ οὐδὲν οἶσθαι ὃ περὶ τὴν πίστιν ἡμᾶς τῶν Λατίνων διψοῖται. — I. c. p. 454.

⁴⁾ Callistus I, patriarcha const. (1350—54; 1355—63) in litteris ad patriarcham bulgarum Tirnovi invalidum declarat baptismum more Latinorum collatum: Τὸ δὲ δὴ βαπτίζειν τοὺς ἱερεῖς τῶν Βουλγάρων εἰς μίαν κατὰδυσιν καὶ περιρραντίζεῖν αὐτοὺς, ὡς ἔτυχεν, ὅδατι ἐστὶ πρᾶγμα ἀτοπώτατον καὶ δυσσεβείας ἀνάμεστον· ἡ γὰρ διάταξις τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων καὶ οἱ ἱεροὶ τούτων κανόνες πάντας τοὺς βαπτιζομένους εἰς μίαν κατὰδυσιν, ὡς μὴ βαπτισθέντας κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παράδοσιν ἀναβαπτίζεσθαι παρακαλεῖν. — MIKLOSICH et MÜLLER, *Acta Patriarchatus constant.*, t. I, p. 441 (doc. CLXXXVI). Tunc temporis sedem patriarchalem tirnoviensem regebat, ut GOLUBINSKIJ conicit, Theodosius II. († 1362 iuxta Sergium Vladimiriensem), Краткіи очеркъ исторіи православныхъ церковей болгарскоѣ, сербскоѣ и румынскоѣ (Parvum specimen historiae ecclesiarum orthodoxarum bulgaricae, serbicae et valachicae), Mosquae, 1871, p. 84. Textum slavicum vitae huiusce patriarchae a Callisto const. exaratae edidit Bodjanskij et Daskalov: Жизнь и жизнь преподобнаго отца нашего Θεοδοσία, иже въ Терновѣ постничествовавшего, ученика сына блаженнаго Григорія Синаита, описано святѣйшимъ патриархомъ Константинопольскимъ, Кирѣмъ Каллистомъ, Чтенія опдр., 1860, t. I, n. III, p. 1—23. Vide PHILARETUM (Cernigoviensem), Святые южныхъ славянъ (Sancti Slavorum meridionalium), Petropoli, 1894, pp. 53—59.

⁵⁾ Testem habemus ODNEM de Diogilo: „Audivimus scelus eorum morte luendum, quia quotiescumque nostrorum conubia contrahunt, antequam convenient, cum qui romano more baptizatus est, rebaptizant“. — P. L., t. CLXXXV, col. 1220. — Concilium lateranense IV, anno 1215 congregatum, haec eadem testatur: „Licet Graecos in diebus nostris ad oboedientiam sedis apostolicae revertentes fovere et honorare velimus, mores ac

suum nomen darent¹⁾. Vel infestissimus Latinis Macarius Ancyranus disertis verbis semel atque iterum hanc sententiam tuitus est²⁾.

D

Restat, ut quid inde efficiatur, paucis comprehendam.

Clerus byzantinus pro eo, ut concordiam animorum foveret, iram sui gregis in Latinos concitabat ac diris criminationibus calumniisque romanam discerpebat Ecclesiam. In quibus nihil reperitur quod nobiliorem scientiae speciem portendat. Explanationibus commentariisque fere omnes carent. Argumenta, quibus propositae criminationes fulciantur, frustra in eis requires. Cunctis verborum ornamentis detractis, huiusmodi elenchi vel eisdem plane locutionibus veteres Caerularii criminationes renovant, vel eas appendiculis producunt, vel novis ac saepe ridendis calumniis adaugent. Ut ait Celcov, in hisce antiquioris polemicae documentis signum Caerularii appositum quasi conspicitur: negotiosa tamen res foret, ni dicam humanis viribus altior, accuratius determinare quidnam in unoquoque elencho singuli scriptores suo e penu deprompserint, ac vetustioribus documentis appinxerint³⁾. Tenet idem scriptor hanc litteraturam polemicam ditissimam ferri, si scriptionum copia perpendatur, quas complectitur: si theologica tamen argumenta in eis discussa consideraveris, palam tibi fiet

ritus eorum, in quantum cum Domino possumus, sustinendo: in his tamen illis deferre nec volumus, nec debemus, quae periculum generant animarum, et ecclesiasticae derogant honestati. Postquam enim Graecorum Ecclesia cum quibusdam complicibus ac fautoribus suis ab oboedientia sedis apostolicae se subtraxit: in tantum Graeci coeperunt abominari Latinos, quod inter alia quae in derogationem eorum impie committebant, si quando sacerdotes latini super eorum celebrassent altaria, non prius ipsi sacrificare volebant in illis, quam ea tanquam per hoc inquinata lavissent. Baptizatos etiam a Latinis, et ipsi Graeci rebaptizare ausu temerario praesumebant; et adhuc sicut accepimus quidam agere hoc non verentur. — MANSI, t. XXII, coll. 990—991. Mirum igitur non est hisce Graecorum probris affectos Latinos, ut ait Odo, iudicasse Graecos non esse christianos, caedesque illorum pro nihilo duxisse et a praedis ac rapinis difficiliter revocari potuisse. — P. L., t. CLXXXV, col. 1220.

¹⁾ Ad quaestionem „Baptizandine Latini“, Nilus archiepiscopus rhodius (saeculo XIV) respondet eos sacro tantum chrismate perungendos: Μὴρψ χρίται καὶ εὐχὰς μόνον. — ALMAZOV, Непзданные канонические отвѣты конст. патриарха Луки Христоверга и митрополита родосскаго Нила, Записки athenaei imperialis odessensis, t. XCI, 1903, pp. 435—436.

²⁾ Ἐπεὶ γὰρ τοὺς ἀπὸ Λατίνων πρὸς τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἐπιστρέφοντας, μετὰ τὸν τοῦ σφετέρου δόγματος ἀναθεματισμόν. καὶ μὴρψ χρίσθαι ἐδικαίωσαν οἱ ἀπὸ γε τῆς ἀρχῆς τοῦ σχίσματος μέχρι καὶ τοῦ νῦν θεοφόροι καὶ ἄγιοι Πατέρες. — Op. cit., c. CXVIII, Τόμος κατὰ ἀλλὰ γῆς, p. 203. — Μετὰ καὶ γὰρ τὸν τοῦ σφετέρου δόγματος ἀναθεματισμόν. τῷ ἁγίῳ μὴρψ χρίουσι τοὺς Λατίνους οἱ καθ' ἡμῶς ἱερωμένοι. πὺ τε μέτωπον αὐτῶν. καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς ὀφθαλμοὺς, τὸ στόμα τε καὶ τὰ ὦτα. — Ib. p. 204.

³⁾ На всѣхъ ихъ лежитъ отпечатокъ перечня Михаила Керуларія, но опредѣлить, что именно въ каждомъ изъ такихъ перечней составляетъ оригинальное произведеніе какого-либо его автора едва ли возможно. Op. cit., p. 103.

huiusmodi scriptiones summa laborare indigentia ad rerum pondus doctrinaeque praestantiam quod attinet¹⁾).

Insuper non mentiar, si dixero superbiam in iis cum inscitia et pravitate animi de primatu contendere. Graeci scriptores videntur sibi fastigium attigisse in studiis theologicis, propterea quod concilia oecumenica intra limites byzantini imperii convocata erant²⁾. Inflatis buccis suas magnifice extollunt traditiones ab Apostolis acceptas, ac Latinos eas odisse effutiunt, ignorantia, vel insolentia gloriae, aut invidiae stimulis adactos³⁾. Non desunt qui fabulentur Vandalos urbe potitos ad suas pravas consuetudines Romanos allexisse, nb iisque profluxisse Latinorum novitates, quae utramque scindunt Ecclesiam⁴⁾.

In capitibus controversis recensendis, odio tantum, scriptoribus orthodoxis fatentibus, Graeci indulgent⁵⁾; ea memorant, non tamen ad eorum significationem explanandam aggrediuntur; principia quibus utimur in rebus methodo scientifica pertractandis, penitus obliterant⁶⁾. Satis habetur omnes Latinorum consuetudines, quas Graeci consuetudinibus suis haud consonas depre-

¹⁾ Полемиическая противулатинская литература XIII вѣка, конечно, можетъ быть названа богатою по своему объему, но никакъ не по содержанию. — Ib. p. 112.

²⁾ Οὐχί πᾶσαι αἴρεσις ὑπ' αὐτῶν (τῶν Γραικῶν) ἀνηρέθη; Οὐχί πᾶσαι αἱ ἀγίαί καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ὑπ' αὐτῶν συνεκροτήθησαν; — ARSENIUS (episcopus), Николѣя Гидрунтскаго игумена греческаго монастыря въ Казулахъ, три записки о соборѣдованіяхъ Грековъ съ латинянами по поводу разносціи въ вѣрѣ и обычаяхъ церковныхъ (Nicolai Hidruntini, ἡγουμένου graeci monasterii apud Casulam tres scriptiones de colloquiis Graecorum cum Latinis, circa discrepantias in fide consuetudinibusque ecclesiasticis), Novogrodii, 1896, pag. 13. De Nicolao Hidruntino plura tradiderunt ALLATIUS, *De Consensione*, coll. 703—705; DEMETRACOPULOS, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς, pp. 34—35.

³⁾ Ὅρας, ὅτι πολλὰ κρατεῖ ἡ τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία ἀγράφως κατὰ μόνην τὴν τῶν ἀποστόλων παράδοσιν εὐαπόδεκτα πέλοντα. ἅτινα ἡμεῖς Λατίνοι βδελυττόμενοι ἀποστρέφετε, ἢ κανονοξία ἢ ἀγνωσία τοῦτο ποιοῦντες. ἢ ψθόνῃ τέως κινούμενοι μισεῖσθε. οὕς ἀγαπᾶν μᾶλλον ἔδει. — Ib., p. 15.

⁴⁾ Οἱ Οὐανδαλοὶ τῆς Ῥώμης ἐπικρατήσαντες καὶ κυριαρχήσαντες ὑμῶν, πρὸς τὰ σφῶν ἔθνη καὶ ὑμᾶς μετεποίησαν, καὶ πάντα ὅσα νῦν ἐλαττώματα ἔχετε, διαιροῦντα ὑμᾶς ἀφ' ἡμῶν, κακῶς ἐξεπαίδευσαν. — NICETAS SEIDUS, Λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ δύο ταῦτα ἀποδείκνων, ὅτι τε αἰδεσιμώτερα τὰ νέα τῶν παλαιῶν, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἰησοῦ. ὡς αὐτοὶ λέγουσι, ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, PAVLOV, Κρητικες οἰσιγίαι, p. 187. Vide ALLATIUM, *De Consensione*, coll. 475—479; 1111—13. De Niceta Seido pauca tradit Demetracopulos, Ὁρθ. Ἑλλάς, p. 14. Haec eadem calumnia de Vandalis haereticis Latinorum magistris legitur apud Joannem, metropolitam claudiopolitanum: Καὶ ἔπερ ὕστερον ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις ἀπὸ τῶν Οὐανδαλῶν ἐλάβετε. τῶν αὐτῶν νῦν Νεμίττων λεγομένων. ὡς τῆς Ῥώμης κυριευθείσης παρ' αὐτῶν, καὶ τοῦ ῥήγος ἡμῖν ἐπιτάττωντος, ὡς λουθαίζοντος. ἅπερ ἐπιτάξῃ. ταῦτα καὶ μὴ ρουλομένοις ποιεῖν πῶς παρὰ τοῦ Ἀποστόλου δυσχυρίζεσθε λαβεῖν. — Περὶ τῶν ἁζύμων. PAVLOV, p. 189. De auctore agit DEMETRACOPULOS, pp. 29—30. Hicce scriptor sua argumenta saepe ad verbum ex Petro Antiocheno et Leone Achridano deprompsit, CELCOV, pp. 138—143.

⁵⁾ LEBEDEV, p. 107.

⁶⁾ Iuvabit meminisse Balsamonem, Romanum Pontificem tertium locum inter quinque Patriarchas tenere declarasse, propterea quod in hoc verbo κάραι. ubi litterae initiales quinque sedium patriarchalium coadunantur, tertia

hendunt, anathemate percellere, cachinnis obruere, maledictis appetere¹⁾. Dirissima in Latinos iacere argumentum habebatur vehementis patriae amoris et constantiae in fidei orthodoxae veritatibus tuendae. Exinde factum est ut vel modestissimis scientiarum postulatis haec polemica Graecos inter ac Latinos acta vix ac ne vix satisficiat²⁾. Perperam Latinis tribuuntur ridicula aut ficta crimina: haereseos nota consuetudinibus liturgicis inuritur, quae nullum in fide ponunt inter utramque Ecclesiam discrimen. Iuvat etiam verba Stevarti recitare, qui tot falsas criminationes iure stomachatus, vehementer eas carpit: „Vanitas graecanica satis superque patescit ex sexaginta capitibus, quae exscriptissimus eo consilio, ut omnes intelligant, quibus mendaciorum portentis, Graecorum scriptores imperitum vulgus a Latinis, atque adeo a sede Petri abalienarint. Nam pleraque ex iis, quae supra diximus capitibus, vel sunt manifesta mendacia, vel criminationes, vel ritus adiaphori, quos pro varietate nationum observare nullum penitus sit piaculum. Quodsi capita quaedam veritatis quidpiam interspersum habent, id tamen vel malitia, vel ex inscitia, tot admixtis pseudologiis, obscuratur, ut vix nisi a valde attento deprehendi queat... Haec omnia putida sunt commenta, ab istis eo ingenio conficta, quo hodie nostri novatores catholicos infinitis mendaciis onerant eo solum fine, ut plebem sibi obnoxiam reddant, et a Pontifice Romano Petrique ovili ad sua porcilia traducant³⁾).

Mitiore stylo suos criminationum elenchos scriptores russos composuisse, pro comperto habetur. Una excipitur epistola, quae falso Theodosii Pečerskii nomini addicitur, quaeque vehementissimo in Latinos imbutur odio. Ex byzantinis fontibus res suis in elenchis contentas scriptores russi hauserunt⁴⁾. Dubitare

littera Roma designaretur: Καὶ χάρις τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἁγίων Ἐκκλησιῶν, τοῦ Θεοῦ δικαίως καλούμενοι. διαφορὰν ἀνθρωπίνην οὐ πάσχουσιν. οὐδὲ κατὰ μικρολόγους ὁ πάππας Ῥώμης ὑβρισπαθεῖ, ὅτι αὐτὸς μὲν διὰ τοῦ Ρ στοιχείου τρίτος τῇ θέσει τῶν γραμμῶν κατεστοιχείωται, ὁ δὲ Κωνσταντ. διὰ τοῦ Κ τιμᾶται καὶ προτερέυεται. Μελέτη χάριν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων. Ρ. G., t. CXXXVIII, col. 1016.

¹⁾ Въ ученую полемику вносятся совершенно не научный принципъ, всякая разность eo ipso есть или погрѣшность, или заблужденіе. — CELCOV, p. 323.

²⁾ Ib., p. 324.

³⁾ *Maxima bibliotheca Patrum*, t. XXVII, Lugduni, 1677, p. 473. Capita controversa inter Graecos et Latinos recensent etiam Balsamon, Ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων. Ρ. G. t. CXXXVII, coll. 164; 440; 708—9; 112; 752; 1400; MACARIUS (Ancyranus), Κατὰ Λατίνων. Τέλος καταλλαγῆς. Iassii, 1694, pp. 195—98; VLASTARES, Ἐκ τοῦ μεγάλου β' κατὰ Λατίνων. Ib., pp. 441—444.

⁴⁾ Что касается древне-русскихъ полемическихъ сочиненій, то они находятся въ полной зависимости отъ византійскихъ полемическихъ произведеній. CELCOV, p. 143.

tamen videntur interdum de iis, quae graecis magistris affirmant¹⁾. Pavlov tenet eos non latuisse discidium inter Graecos ac Latinos ex dogmaticis vel ritualibus discrepantiis haud manasse, sed ex plane diversa apud utrosque constitutionis ecclesiasticae indole, ex diversaque qua potiebantur auctoritate in utraque Ecclesia membra hierarchiae²⁾. Apprime sciebant Russi in paucis, et quidem minoris momenti, Latinos a Graecis dissentire; sed cum ex graecis spuriisque fontibus hauserint tribus tantum idiomatis Latinos tolerare ut sacra peragerentur officia, slavicumque idioma proinde in liturgia oblitterandum, coeperunt fidem adhibere Graecorum calumniis, ac Latinos toto pectore aversari³⁾.

Itaque inexpiabile odium exhalant confertissimi illi criminationum elenchi; porro idem odium spirant Graecorum de Latinis iudicia et praecepta. Atque ita haec vis odii labentibus annis exarsit, ut cunctos byzantinae gentis animos pervaserit⁴⁾, eis-que, dixerim, adfixa permanserit. Motivis tam religiosis quam politicis adacti horrebant Graeci amicitiam cum Latinis exercere, eosque maiore execratione dignos habebant, quam sectatores Mahumeti⁵⁾. Episcopus quidam Monasterii, quem Fridericus I (1152—1190) legatum misit ad Isaacum II Angelum (1185—1195) narrat se in ecclesia Sanctae Sophiae Nicetam II Muntanem (1187 ad 1190) audivisse in haec verba erumpentem: „Si graecus vir centum latinos in Terram Sanctam peregrinantes occidat, suorum

¹⁾ In litteris Joannis metropolitae Russiae ad Clementem antipapam habetur: „Ἐὶ ἀληθῶς, ὥς ἡκοῦσαμεν. παρ' ὑμῖν πράττεται τὰ τοιαῦτα...“ PAVLOV, p. 185.

²⁾ Не въ догматахъ и не въ обрядахъ состояло коренное ихъ различіе. а въ живенныхъ основаніяхъ самоѣ церковности, въ характерѣ іерархической власти и ея отношеніяхъ къ христіанскому обществу. Но это понимали у насъ уже въ XI вѣкѣ. — PAVLOV, p. 5.

³⁾ Ib., p. 5.

⁴⁾ Пенавистъ къ латиніанамъ превратилась, во времени ліонскоѣ уніи, въ великую силу, живущую въ народѣ и двигающую народъ. — Петрія попытокъ къ соединенію церквей греческой и латинской въ первые четыре вѣка по ихъ раздѣленіи (Historia tentaminum pro reconciliandis Ecclesiis graeca et latina primis quattuor saeculis earum scissionis), Petropoli, 1868, p. 118.

⁵⁾ Ib., pp. 111—112. Michael Anchiali in dialogo cum Emmanuele, ut verbis utar ALLATI, *De Consensione*, col. 558, „impie asserit tyrannidi Turcarum, quam Latinorum haeticorum dominatui subdi“: „Ἐὶ κατὰ τι κοινωνοῦμεν τοῖς Ἰταλοῖς, τὰ μέγιστα ζητούμεθα. ἐς αὐτὸ τὸ δόγμα λαβόντες τὸν κίνδυνον ἀνατρέχοντα· κυριεῖν δὲ μοῦ τις Ἀγαρχνός τὸ φαινόμενον καὶ μὴ μοι συντρέχει τὸ νοούμενον Ἰταλός. Τῷ μὲν γὰρ οὐχ ὁμογνωμῶ, κἄν ὑπόκειμαι. τοῦ δὲ ἐχώρισα, ὃν ἐκείνος ἀποδιώκει ἐνστερνισμένους. — Διὰ λόγους ὃν ἐποίησεν ἁγιώτατος καὶ σοφώτατος πατρ. Κ. κύρ Μιχαήλ Ἀρχιεπίσκοπος πρὸς τὸν πορφυρογέννητον βασιλέα κύρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν περὶ τῆς τῶν Λατίνων ὑποθέσεως, ὅτε πολλοὶ τῶν ὑπὸ τὸν πάπαν ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ φρερίων εἰς τὴν Κ. κατέλαβον. τῶν Ἐκκλησιῶν ζητοῦντες τὴν ἐνωσιν καὶ μηδὲν τι ἑτερον ἀπὸ τῶν Γραικῶν ἀπαιτοῦντες, ἢ παραχωρήσαι τῷ πάπῃ τῶν πρωτείων καὶ τῆς ἐκκλησίτου, δοῦναι δὲ τὸ μνημόσυνον. LO-PAREV, Объ униатствѣ императора Мануила Комнина (De ὁνισμῷ imperatoris Manuelis Comneni, *Vj Vrem.*, 1908, t. XIV, p. 353.

criminum veniam consequetur, etiamsi decem occiderit e suis concivibus“¹⁾).

Recte igitur monuit Barlaam: „Non tantum differentia dogmatum separat corda Graecorum ab Ecclesia romana, quantum odium quod intravit in animos eorum contra Latinos ex multis et magnis malis, quae per diversa tempora passi sunt Graeci a Latinis et adhuc patiuntur per singulos dies: quod odium nisi prius abiciatur ab eis, non poterit unio fieri“²⁾).

Remotissimos igitur Orientales fuisse a debita relatione ad Latinos et ad unitatem ecclesiae, satis apparet.

A. Palmieri.

Georgii Coressii, De processione Spiritus Sancti Dialogus in latinum a Georgio Križanič conversus editur et prooemio et notis instruitur.

Prooemium.

Georgius Coressius (*Γεώργιος Κορέσσιος*) ex nobili Byzantinae urbis familia, quae in insulam Chium emigraverat, in urbe metropolitana ipsius insulae lucem aspexit, altero dimidio saeculi XVI. Studiis vacavit in athenaeis paduano et pisauriensi. Huius postremae urbis in atheneo graecum professus est idioma, ad breve tamen tempus. Ut refert ANGELUS FABRONIUS, „anno 1609 Georgius Moschettius, et ipse graecus, locum dedit in atheneo pisauriensi Georgio Coressio in Chio insula nato, qui in postulanda liberaliore mercede, quam quae sibi pendebatur, ea de se rettulit, quae non parum valuerent ad movendum principis animum. In his hominibus erat doctrina, nec moderata nec mitis, sed paulo as-

¹⁾ Graecis praesentibus et legatis nostris, monasteriensi episcopo, et suis collegis in ecclesia Sanctae Sophiae patriarcha const. publice praedicavit quod quicumque graecus centum peregrinos occideret, si decem Graecorum reatum incurrisset, indulgentiam consequeretur a Deo. — *Epistola Frederici imperatoris I ad Henricum regem Romanorum eius filium, De negotio Terrae Sanctae et quanta passus sit ab imp. const.*, MARTÈNE, *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio*, t. I, Parisiis, 1724, col. 911; PICHLER, t. I, p. 297. Sedem monasteriensem id temporis tenebat Hermannus von Katzenellbogen (1174–1203) GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*. Ratisbonae, 1873, p. 295

²⁾ *Oratio pro unione*, P. G., t. CLV, col. 1336.

perior ac durior. Nosti graecorum mores contentionum cupidos, loquaces, prae fractos, et parum fideles¹⁾“.

Anno 1633, teste NECTARIO patriarcha hierosolymitano, ab Ecclesia constantinopolitana accersitus est, ut de controversiis fidei cum Antonio Legero, calvinianae haereseos praecone, ageret. Eodem teste, quae in hisce controversiis disceptata fuere, scripto mandavit, ut ex eis graeci pastores argumenta depromerent ad confodiendam haeresim calvinianam. Multa etiam scripsit ad transsubstantiationem, et sacrarum imaginum cultum, quae inedita in insula Chio asservabantur, quaeque prae manibus habuit Nectarius²⁾. Quo anno postremum obierit diem non satis constat. Ad sententiam NICOLAI COMNENI PAPADOPOLI, mortem oppetiit anno 1641³⁾. Hanc tamen chronologiam a veritate aberrare rite demonstravit LEGRAND, eo quod reperiuntur in archivis litterae Coressii anno 1654 missae⁴⁾.

Hoc de eo eiusque scriptis iudicium fert praecitatus Nicolaus Comnenus Papadopoli: „Haud abnuerim scripta eius rudi stylo, ac ferreo quodam dicendi caractere deformia esse, contra quod solent nostri, dum vernacula lingua scribunt aut disserunt. Cum de dogmatibus quoque philosophatur, blaterare hominem, ac desipere usque ad delicias fatebere. At non caret ingenio, et facundus est, et eruditus, et in multa scriptorum graecorum lectione versatus, denique in iis etiam, quae delirat, acutus; atque ita quandoque subtilis, ut vel ipse Photianis fuerit suspectus. Hinc ab ipsis anathemate percussus sacrorum communione abstinuit se; unde factum, ut ad castra Latinorum iam senex transfugisse visus sit⁵⁾“.

¹⁾ *Historia academiae pisanae*, t. II, Pisis, 1792, p. 447—448.

²⁾ Γεώργιος μὲν γὰρ ὁ Κορέσιος, ἀνὴρ σοφώτατος καὶ πολυμαθέστατος, καὶ θεολόγος τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τῆς ἐν Κ. ἱερᾶς συνόδου ἀπὸ Χίου μετεπέμπετο, καὶ τότε μὲν ἱκανῶς διελέχθη μετὰ τινος Ἀντωνίου Λεγέρου τῶν ἐκ τοῦ Λουθέρου ὁπαδῶν· καὶ ἐγγράφους τὰς διαλέξεις ἐκείνας ποιήσαντες ἐκείσε, ταύτας λιπὼν τοῖς ἡμετέροις πρὸς ἀπολογία, ἐπανῆλθεν οἴκαδε. Κἄν τοῦτο αἰτίας εὐλόγου βραχέμενος ὁ ἀνὴρ, τοῖς συνταχθεῖσι αὐτῷ θεολογικοῖς βιβλίοις, πλείστους λόγους καὶ ἀποδείξεις κατὰ Λουθέρου καὶ Καλουῖνου ἐγκατέμιξε, καὶ κατὰ τῶν ἐκείνου δογμάτων πολλὴν τὴν σπουδὴν κατεβάλλετο, πλείστα συγγράψαντος, περὶ τε τῶν ἱερῶν μυστηρίων, καὶ μετουσιώσεως τοῦ ἁγίου ἄρτου, καὶ πραγματικῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐν τούτῳ. Καὶ περὶ προορισμοῦ δὲ οὐκ ὀλίγα συνετάξατο, πρὸς ἀνατροπὴν τὴν δόξιν, ἣν περὶ τούτου Λουθηρο-Καλουῖνοι ἔχουσιν· Ἀλλὰ καὶ περὶ εἰκόνων, καὶ ἁγίων πρεσβείας πολλὰ διαλέγεσθαι· ὅλος γὰρ ἐγένετο τοῦ σκοποῦ τούτου, ἀνατρέψαι δηλαδὴ εὐσεβῶς πάντα τὰ ἐκείνων νεωτερίσματα. Σφίζονται δὲ καὶ φυλάττονται ἐν Χίῳ παρὰ τοῖς ἐκείνου ἐμιληταῖς ἅπαντα τὰ τούτου συγγράμματα, ὅθεν καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐπορισάμεθα. — NECTARIUS hierosolymitanus, *Adversus Galli Claudii contra Graecos iniurias et calumnias brevis responsio interrogantibus*, apud RENAUDOTIUM, *Gennadii Homiliae de Sacramento Eucharistiae... seu Appendix ad acta, quae circa Graecorum de Transsubstantiatione fidem relata sunt in opere de Perpetuitate Fidei*, Parisiis, 1709, p. 173—174.

³⁾ *Historia gymnasii patavini post ea, quae hactenus de illo scripta sunt, ad haec nostra tempora plenius, et emendatius deducta*, Venetiis, 1726, t. II, p. 296.

⁴⁾ *Bibliographie hellénique du XVIIe siècle*, t. III, Parisiis, 1895, p. 256.

⁵⁾ Op. cit., t. II, p. 296.

Etiam acrius in eum invehitur ALLATIUS: „Georgius Coresius Chius, professione medicus, ingenio rudis et contumax, dictione barbarus, et loquens magis quam eloquens, pietate amphibius, religione ex schismate, Latinis per quos profecerat (Pisis namque studuit) improbus, cum dicto quotidie odium in eos acerrimum ostendat, et scripto etiam aliquando tam insignite iniuriam faciat; Graecis, quorum patrocinium videtur suscipere, cum schismatis venena evomat, eosque a recto veritatis tramite in profundum haereseos barathrum conetur abducere, parum fidus“¹⁾. Eum appellat medicum corruptorem animarum MATTHAEUS CARYOPHYLLUS: Κορέσιος ζῶν ἐν κάρῳ σείει λόγους λαλῶν ἃ μὴ γινούς, ἰατροῦς ψυχοφθόρος. E contra scriptores orthodoxi summis eum laudibus extollunt, ut pulcherrimum germen, ac fragrantissimum florem chien-sis insulae: suis scriptis, ait Nectarius, acuit doctorum linguas, sapientes sapientiores efficit, confirmat orthodoxos, haereticorum acerbis infringit linguas²⁾. Dositheus hierosolymitanus eum praecipue laudat propterea quod Latinos acriter adortus est, ac fabulatur Iesuitas falsas litteras ei appinxisse, quibus inique Romanam Ecclesiam calumniatum se esse obtestatus esset³⁾.

Uberiora de Coresii vita scriptisque in tertio Nomenclatoris fasciculo trademus. In praesens satis habeo quae de processione Spiritus Sancti ab eodem conscripta sunt, vel typis evulgata, vel inedita meminisse:

a) Διάλογοι περὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος, Inc. Ἐγκαίρως ἐμοί γε δοκεῖ. Reperiuntur in cod. Hierosol. 129.⁴⁾

b) Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, Cod. hierosol. 448. Inc. Ἐρχομένοις ἡμῶν τῆς προόδου περὶ τοῦ θείου.⁵⁾

¹⁾ *De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione*, Coloniae, 1648, col. 997.

²⁾ Τὸ ὠραιότατον βλάστημα. τὸ ἄνθος τὸ εὐωδέστατον τῆς περιφάνου καὶ λαμπρᾶς πόλεως τῆς Χίου... Μετὰ τὰ συγγράμματά του καὶ μετὰ θάνατον τῶν διδασκάλων τὰς γλώσσας εἰκονίζετο. τοὺς σοφοὺς σοφωτέρους κήνυε, τοὺς ὀρθοδόξους ἐπιστηρίζετο, τῶν αἰρετικῶν καταπαύει τὰς γλωσσολογίας. — ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ Ἱεροσολύμων ἐγκώμιον εἰς Γεώργιον τὸν Κορέσιον ἐκδιδομένον ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Athenis, 1890, t. III, p. 526—527.

³⁾ Ἦν δὲ ἀντικείμενος εἰς ἄκρον τοῖς Λατινόφροσι, καθ' ὃν καὶ συνέγραψε πολλά. Οἱ Γεζουβίται ἔμωσ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ μὴ δυνάμενοι τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀντιπεῖν, ἐπλασαν ἐπιστολὴν τινα, ὡς τάχα ἐσχεδιασμένην, καὶ γεγραμμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κορεσίου, μαρτυροῦντος σφαλῆναι διὰ τὸ κατὰ Λατίνων γράψαι, οὕτως δὴθεν τῆς παπιστικῆς Ἐκκλησίας ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, καταψευδόμενοι τοῦ ἀνδρός φανερώς, καὶ γὰρ ἔως τῶν ὅρων τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ οὐκ εἶπε τοιοῦτόν τι ἢ συγγενεὶ αὐτοῦ ἢ μαθητῇ ἢ ἄλλῃ τινὶ ὀρθοδόξῳ, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ψυχορραγῶν, κατέκρινε τὸν παπισμὸν. — Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. Bucharestii, 1715, p. 1178—1179.

⁴⁾ PAPADOPULO-KERAMEUS, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, t. I, Hierosolymae, 1891, p. 221.

⁵⁾ Ibid., p. 428.

c) *Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Inc. Ἐντυχόν τι τοῖς σοῖς γράμμασιν. Reperitur in codice 252 bibliothecae constant. μετοχίου sanctissimi Sepulcri¹⁾.

d) *Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Γάλλον Λεονάρδον*, Citatur ab Allatio atque ab archimandrita Deme-tracopulo.²⁾

e) *Ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*. διορθωθὲν ἐν πολλοῖς καὶ διακαρθὲν εἰς κεφάλαια καὶ τμήματα παρὰ Δοσιθεοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Reperitur in sylloge, quam Dositheus hieros. inscripsit: *Τόμος καταλλαγῆς*, lassii, 1692, p. 276 ad 410. In ingenti hoc volumine Coressius doctrinam exponit catholicam illius Filioque eamque nititur refellere. Opus totum 22 capitibus continetur. Innumeros fere citat auctor theologos latinos, praecipue scholasticos, qui doctrinam catholicam tuiti sunt. Saepe saepius testimonium invocatur Bellarmini, cuius argumenta convellere studet;³⁾

f) *Κυρίου Γεωργίου Κορεσσίου τοῦ Κίου* (sic), *Διέλεξις μετὰ τινας τῶν φράσεων*. In 4°, 9 paginae. Hoc opusculum reperitur in sylloge quadam scriptionum theologicarum graecarum, quam maxime rare in bibliothecis inveniri testatur LEGRAND: *Livre de la plus grande rareté*⁴⁾ Tenet Legrand haec opuscula typis edita esse Constantinopoli, sat probabili sententia anno 1627, in typographia, quam iussu Cyrilli Lucareos Nicodemus Metaxas urbem in illam attulerat.⁵⁾ Suspiciatur MANUEL GEDEON hanc in praesens rarissimam syllogen alterum exhibere opus, quod ex typographia Nicodemi Metaxae in lucem prodit. Primum enim opus videtur fuisse Tractatus contra Iudaeos (*Προγματεία κατὰ Ἰουδαίων* ipsius Cyrilli Lucareos⁶⁾). Ut narrant scriptores orthodoxi hocce parvum volumen in tantam concitavit iram Iesuitas tunc temporis, ut technas omnes adhibuerint ad typographiam cyrillianam evertendam, suorumque votorum compotes facti sint.⁷⁾ Supervacaneum arbitror haec asserta per Cyrillum Lucarin evulgata nullis niti documentis.

De hoc dialogo pro suo quisque lubitu scriptores varia tulere iudicia. Opus insipiens atque infantissimum, eum vocat ALLATIUS;⁸⁾ insigne vero PROKOPOWICZ.⁹⁾ In eo, ut in enchiridio, statim patet scholasticam methodum apprime novisse auctorem. Difficile sane aggreditur thema, de modo scilicet pro-

¹⁾ Ibid., t. IV, Petropoli, 1899, p. 225.

²⁾ *Π ὁρθόδοξος Ἑλλάς*, Lipsiae, 1872, p. 153.

³⁾ PALMIERI, *Dositeo, patriarca greco di Gerusalemme*, Florentiae, 1909, pag. 52.

⁴⁾ LEGRAND, op. cit., t. I, p. 242.

⁵⁾ DOSITHEUS hierosol., Op. cit., p. 1174.

⁶⁾ *Περὶ τοῦ πρώτου ἐν Ἀνατολῇ τυπογραφίας*, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 1880, t. I, p. 37.

⁷⁾ Ibid. p. 71—72.

⁸⁾ *De consensione etc.*, col. 998.

⁹⁾ *Tractatus de processione Spiritus Sancti*, Gothae, 1772, ad annum 1644.

cessionis Spiritus Sancti, ac de eius missione, utrum sit temporalis an aeterna. Obscure interdum evolvitur eius argumentatio quae principiis generalibus theologiae catholicae dilui potest. Illud praesertim censoria virgula notandum, quod auctor saepe nititur auctoritate Petri Lombardi, ex cuius scriptis varios depromit locos, perinde ac si hic pater theologiae scholasticae latinae osoribus illius Filioque adscribendus sit.

Ut iam adnotavi, textus graecus huius dialogi rarissime in bibliothecis reperitur. Adest Romae unum exemplar in bibliotheca casanatensi, Cod. miscell. 1349. Eiusdem versionem latinam concinnavit *Georgius Križanič* (Crisanius), celeberrimus idaeae panslavisticae assertor (†1683), fideique catholicae apud Russos praedicator. De ipsius vita, quam nuperrime ex optimis fontibus enarravit cl. vir BĚLOKUROV, nihil in praesens dicendum.¹⁾ Meminisse tantum iuvat anno 1656 cum Romae degeret, Križaničium complura theologorum orthodoxorum scripta adversus Latinos in latinum transtulisse idioma, ex eisque composuisse ingens volumen, cui titulus: Bibliotheca schismaticorum universa, omnes schismaticorum libros impressos duobus tomis comprehendens. Primum huius operis volumen ineditum reperitur in Bibliotheca casanatensi, cod. 1597: de fati alterius nihil scimus. Sat probabili coniectura ei manum haud admovit Križanič noster. Titulum syllogae, ac summaria evulgavit primum Jagič:²⁾ ea iterum inseruimus in periodico romano Bessarione.³⁾ De auctore Dialogi haec habet in prooemio Križanič: „Georgius Coresius ius medicus Chiensis. Scripsit de processione exiguum dialogum; at non exiguum facit negotium. Vixit nostra aetate: vel adhuc vivit“. Versio quam concinnavit Križanič ad amussim sequitur textum originale: interdum serviliter, quo fit ut reperiuntur etiam pronomina coniunctiva ad verbum latinum amor sese referentia generis feminini, eo quod verbum graecum ἀγάπη huiusce sit generis.

Dialogum Coressii paucis instruimus notis theologicis, a controversiis polemicis omnino alienis. Argumentis ab eo in medium prolatis opponimus argumenta theologiae catholicae, ut commode queant utraque comparari. Dialogus in eo momentum habet quod prodit Georgium Coressium unaque cum eo scriptores orthodoxos saeculi XVII, inprimis Maximum Margunium, et Gabrielem Severum sedulam navasse operam studio theologiae scholasticae. Eadem sane ratione qua in Alba Russia sub dominatu polonico saeculo XVII theologi russi orthodoxi compulsandis latinis theologis incubuere, ita theologi graeci italicis in atheneis studiis litterariis

¹⁾ PALMIERI, *Un' opera polemica di Massimo il Greco, tradotta in latino da Giorgio Križanitch*, Bessarione, 1912, series III, t. IX, p. 54—57.

²⁾ *Biografija Jurja Križaniča, koju je pisao* BEZSONOV, *Rad jugoslavenske akademije*, 1872, t. XVIII, p. 164—205.

³⁾ *Bessarione* loc. cit., p. 56—60.

ac theologicis vacantes theologiam latinam calluere, ac methodum scholasticam in suis disceptationibus usurparunt.

A. Palmieri.

Georgii Coressii Chii Colloquium cum quodam fratre.

Georgius. Optimum quidem esset concordantibus nobis proprium Ecclesiae finem sectari velle; iis rebus quae circa fidem tumultus cient male dicentibus, o doctor optime. At quoniam, hoc quidem non est, sed potius vestra sententia non solum sub-intellecta, verum etiam communibus principiis verae et sinceræ fidei opposita; non modicam inter utrosque Orientales videlicet et Occidentales¹⁾ differentiam intulit, et hinc multa malorum supernascuntur. Protenditur enim a nobis et concluditur simul in extrema incidere mala eos, qui firmiter consistunt in inconcussa catholicae fidei petra. Idcirco adesse me oportere ratus sum, istam talem singulariter redarguturus enunciationem; et demonstraturus insuper contra Deum magis eam esse, quam contra nos. Si proinde et tibi videbitur, discutiemus singula et examinabimus.

Frater. Manifesta sunt apud nos omnia, et inquisitione nulla indigere. Siquidem et sole clarius in divinis effulgorat Scripturis nostra de divina processione praedicatio. Et ratificatur magis eo quod Papam a veritate aberrare sit impossibile, et vel minimum transcendere limites fidei²⁾.

Georgius. Dupliciter, o pater reverendissime, respondisti ad meam quaestionem. Primo, quod vestrum de processione documentum ubique effulgeat in sanctis Patribus. Secundo, quod etiam auctoritatem magis habeat, eo quod impossibile sit papam a veritate deflectere. Ad primum ergo, illud nimirum et dico; quod tale quid etiam unusquisque propriae opinionis defensor dicit, et scripturalia suffuratur (*παρακλέπτει*) documenta, non potius sensui inhaerens, quam violentata litera: quod quidem a sincera longe

¹⁾ Communem scriptorum orthodoxorum sententiam tuetur Coressius, Latinos suis in fide novitatibus Ecclesiarum scissioni ansam dedisse. Hinc fit ut apud eos mos invaluerit volumina scissionis Ecclesiarum historiam pertractantia hisce verbis inscribendi: Отпадение западной Церкви отъ восточной (Defectio Ecclesiae occidentalis ab Ecclesia orientali). Opus IOANNIS, episcopi urbis Smolensk, Novočerkask, 1899. Idem fere est titulus, quem DEMETRAKOPULOS suae schismatis historiae appinxit: Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθόδοξου ἐλληνικῆς, Lipsiae, 1867.

²⁾ Hanc methodum pontificiae auctoritatis testimonium adhibendi ad controversias sedandas, quae rationibus theologicis historicisque ac traditionis oraculis solvi debent, interdum scriptores catholici eruditionis expertes secuti sunt. In eos acriter, recte tamen invehitur LEQUIEN, *Panoplia contra schisma Graecorum*, p. XIV—XXI. Controversia de processione Spiritus Sancti, ad sententiam dogmaticam Latinorum quod spectat, innumeris fulcitur testimoniis Traditionis, quae perpendere opus est, potius quam decreta Romanorum Pontificum dissidentibus orientalibus invisa in medium proferre.

abest theologia¹⁾. Ad secundum autem addam, quae decretum universalis sexti concilii edisserit: sunt autem haec: „Quoniam, non cessavit ab initio malitiae inventor, cooperatorem serpentem nactus, et per eum veneni feram humanae naturae asciscens mortem. Sic etiam nunc instrumenta ad propriam suam voluntatem inveniens idonea, Theodorum, inquit, olim Faranensem episcopum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, olim episcopos regnatricis huius urbis, insuper quoque et Honorium olim Papam senioris Romae, unam voluntatem et unam operationem, de duabus naturis Christi dicentes, et errorem inducentes Christi Ecclesiae²⁾, et reliqua. Intuere, pater bene, quae contra maledictum illum Honorium sextum concilium declaravit: papam quidem existentem, lapsum tamen in extremum impietatis gradum³⁾. Igitur non oportere infallibilem suspicari eum, qui fluidae subiaceret naturae (ἐλευσὶ ὑποκείμενον φύσει). Siquidem et Athanasius, similiter et divus Maximus, si putassent illi impossibile esse a veritate detorqueri, non utique longam suscepissent peregrinationem, emendationem illius plurimi aestimantes: seu potius, non tam illius, quam omnium occidentalium.

Sed redeundum est ad propositum, ex quo ambo deflectimus. Ego autem, quod praesens praetermitto, quod quatuor simul errare Patriarchas non sit possibile, qui et olim pietatem praedicarunt, et orbem illustrarunt, et nunc nihilominus paternis tenaciter inhaerere vestigiis (prout facile est perdiscere iis qui vacant sacris Patrum libris) et secundum nihil inferiores sunt Papa romano in dignitate; quamvis ille superior sit solo ordine secundum propriam ditionem. At quoniam omne quod quis vult demonstrare; ex claris ad obscura, et ex confessis atque communibus maximis ad ambiguas procedendo conclusiones (quippe quae potestate maxime continentur) cogitur probare, secundum simplicem ostensionem;

¹⁾ Hoc quod saepe saepius Latinis obicitur crimen de violentata Patrum littera, si paucis ex nostris agminibus theologis exprobrari potest (cf. LEQUIEN, op. cit., p. XIV—XV), a scriptoribus orthodoxis haud raro commissum est. Cf. LAEMMER, *Scriptorum Graeciae orthodoxae bibliotheca selecta*. t. I, Friburgi Brisgoviae, 1864, p. 14—79.

²⁾ En textum graecum huius anathematis in Honorium lati: Ἐπεὶ οὐκ ἐπαύσατο ἀρχήθεν τῆς κακίας ὁ ἐφευρετὴς σὺννεργον τὸν ὄψιν εὐράμενος, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἰσχυρόν τῃ ἀνθρωπείᾳ φύσει προσαγγόμενος θάνατον, οὕτω καὶ νῦν ὄργανα πρὸς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ βούλησιν εὐρηκῶς ἐπιτίθει. Θεόδορον γὰρ καὶ τὸν γενόμενον τῆς Φαράν ἐπίσκοπον, Σέργιον, Πύρρον, Πάῦλον, Πέτρον τοὺς γενομένους προέδρους τῆς βασιλευούσης αὐτῆς πόλεως ἔτι δὲ καὶ Ὀνώριον τὸν γενομένον Πάπαν τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης . . . τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι τῆς πλάνης ἐπεεργάσαντο τὰ σκάνδαλα, ἐνὸς θελήματος καὶ μιᾶς ἐνεργείας ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ ἐνὸς τῆς ἀγίας Τριάδος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν τῷ ὁρθοδόξῳ λαῷ καὶ νομοφώνως ἐνσπεύρας τὴν αἵρεσιν. — MANSI, *Conciliorum collectio*. t. XI, col. 636.

³⁾ Supervacaneum ducimus tritam iam controversiam de lapsu Honorii I Papae agere. Obiectioni Coressii responderunt ab antiqua iam aetate scriptores byzantini Latinis addicti ut Manuel Callecas. Ad eam quod attinet, ditissimam tractationem eruditione scatentem reperies apud HEFELE-LECLERCQ, *Histoire des Conciles*. t. III. 1, Parisiis, 1909, p. 347—364; 515—538.

eia igitur, et nos prae confessis quibusdam, ad aliquam conclusionem deveniamus¹⁾).

Frater. Fiat.

Georgius. Conceditur autem apud utrosque non oportere aliud quid dicere de incomprehensibili Trinitate, praeter Salvatoris divinam revelationem?

Frater. Conceditur.

Georgius. Concedis Spiritum ex Patre procedere secundum Scripturam?

Frater. Etiam, at non ex solo.

Georgius. Quid ais? Nonne reticentia repraesentant discretionem (*διάκρισιν*), aut frustra existit?

Frater. Minime.

Georgius. Ergo quod dicit Unigenitus, Ego a Patre exivi²⁾, nonne simul infert illud solo³⁾?

Frater. Coinfertur quidem solo, in eo quod dicit Christus: Ego ex Patre exivi: siquidem non dicitur Filius Spiritus Sancti, prout Nyssenus ait, neque est, neque dicitur⁴⁾.

Georgius. Concedo.

Frater. At Spiritus dicitur Filii. Est enim Spiritus veritatis. Veritas autem est Filius. Coattestatur meum sermonem Basilius (in tractatu contra Sabellianos et Arium), et Apostolus: Quoniam vero estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantes abba, pater⁵⁾.

Georgius. Est quidem Spiritus Filii, non tamen ex Filio. Coessentialis quippe est Filio, velut eiusdem communionis particeps cum Filio erga Patrem. Ergo dicitur Spiritus Filii, propter coessentialitatem. Coattestatur sermonem Basilius, et reliqua sanctorum sodalitas⁶⁾.

¹⁾ Satis obscure hunc locum vertit Križanič, quapropter textum graecum hic subnectimus: Ἄλλ' ἐπειδὴ πᾶν ὃ βούλεται τις δεῖξαι, ἐκ τῶν σαφῶν ἐπὶ τῇ ἀσαφείᾳ, καὶ τῶν ἐμολογουμένων καὶ κοινῶν ἀξιωματικῶν ἐπὶ τῇ ἀμφίβολᾳ προϋόντων συμπεράσματα (καὶ γὰρ δύναμις τοῖς ἀξιωματικῶν ἐμπεριέχεται) κατεπείγετο δεῖξαι κατὰ τὴν ἀπλῶς ἐπιθεξίν. — P. 2. Verbum ἀξίωμα potius verbo *principium* verendum est, ac δύναμις verbo *potentia*.

²⁾ Io. VIII, 42.

³⁾ Opus verbis non est ad infirmitatem huius argumenti declarandam. Iuxta Coressium reticentia sensu negativo explicanda est. Consequenter, cum in affirmanda processione Spiritus Sancti a Patre Sacra Scriptura taceat de Filio, Spiritus Sanctus a Filio non procedit. Canon hermeneuticus, qui statuitur a Coressio, omnino est arbitrarius.

⁴⁾ Hanc thesim Nyssenus probat in libro II *contra Eunomium*. P. G t. XLV, col. 557—560.

⁵⁾ Gal. IV, 6.

⁶⁾ Haec sententia dicentium Spiritum Sanctum vocari Filii Spiritum quatenus unius cum eo particeps sit essentiae, theologice multis illiditur scopulis. Retorqueri enim potest: Filius unius particeps est essentiae cum Spiritu Sancto: ergo Filius etiam Spiritus Sancti dicendus.

Frater. Etiam Filius dicitur Patris propter coessentialitatem, sicut Gregorius in oratione de Filio explanat¹⁾.

Georgius. Ut sit coessentialitas praesupponit causam. Talia enim sunt relativa nomina, in quibus existentia cum cognitione manifestatur: quorum dicuntur, ex illis sunt, et coessentialia illis quorum dicuntur. Exempli gratia, germen radice, et genimen rami. Simul enim concipitur germen ex radice germinans, et genimen ex ramo esse. Tale quid videtur etiam in Spiritu Sancto, secundum quod dicitur producimen alicuius. Simul enim coinferitur ex aliquo produci; non ergo secundum quod dicitur ex spiritu alicuius. Adstruitur enim cognatio, et non discretio. De qua re etiam ANSELMUS vester latine dicit: „Nullus intellectus capit Spiritum esse Patris et Filii, secundum quod alter est Pater, alter Filius; sed secundum quod uterque est idem Deus“. Manifestum ergo est etiam per vestrum Anselmum, quod dicitur Patris et Filii Spiritus, indicetur ex Patre et Filio produci. Producit enim Pater et Filius, ut unus Deus. Hoc autem et THOMAS in commentario contra graecos reprobatur: „Esset, enim, inquit Spiritus creatura, si Pater et Filius ut unus Deus producerent producimen“²⁾.

Frater. Ecce quaestionem quaero: tu vero mihi intelligenter responde. Quomodo dicitur Spiritus Filii et non vicissim? Et quomodo dicitur Spiritus Patris, et non convertenter? Quod reprobatur divus AUGUSTINUS in sermone de Spiritu Sancto: „Non enim dicimus, ait, Patrem Spiritus Sancti“.

Georgius. Ecce clare respondeo tibi. Vox Filius, secundum theologum GREGORIUM in oratione De Spiritu Sancto) si dicitur, alicuius oppositionem cum coessentialitate significat. Haec autem vox Spiritus habet post se etiam habitudinem externam, secundum quam non solum dicitur Patris et Filii, sed etiam sui ipsius, verum etiam ipsorum. Ergo Filius unam solam habitudinem habet, secundum quam manifestatur propria eius existentia. Spiritus autem duas habitudines habet. Unam interiorum, ut producimen, secundum quam dicitur discretive Patris; alteram ut donum, donantis donum.

Frater. Unde ostendis Spiritum dici sui ipsius, aut piorum?

Georgius. Ex multis Sacrae Sripturae textibus ostendo. Ex quo patet, quod non indicetur habitudo processioneis ex eo quod dicatur Spiritus alicuius. Non enim diceretur suus, neque filii, neque piorum; quoniam nec suum, neque Filii, neque piorum, producimen est. At neque Filius dicitur sui ipsius Filius, neque

¹⁾ Δοκεῖ γάρ μοι λέγεσθαι, Υἱὸς μὲν, ὅτι πάντων ἐστὶ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν. — *De Filio, orat. XXX (theol. IV), P. G., t. XXXVI, col. 128.*

²⁾ *De processione Spiritus Sancti, c. XXI, P. L., t., CLVIII, col. 316.*

²⁾ Theologia catholica non docet Patrem et Filium spirare Spiritum Sanctum quatenus eadem sunt divina essentia, sed quatenus eiusdem participes sunt virtutis spiratricis, quae principaliter in Patre habetur, et a Patre Filio communicatur. Quidquid enim Patri habetur, Filius possidet praeter relationem paternitatis, qua a Patre personaliter, relative distinguitur Cf. FRANZELIN, *Eramen doctrinae Macarii Bulgakov*. Prati, 1894, p. 212—216.

Spiritus Sancti, neque piorum, sed solum Patris: ex quo aeternaliter habet esse¹⁾). Similiter etiam producimen, non qua Patris, sed qua productoris²⁾).

Frater. Ostende ergo quod dicatur sui ipsius, et piorum.

Georgius. Quod quidem sanctissimus Spiritus dicatur piorum, nullus contradicet sermo. Etenim Nyssensium lumen GREGORIUS, exponens dictum illud: Videns idololatriae deditam civitatem, Spiritus Pauli incitabatur in ipso³⁾). „Hic erat, inquit, Spiritus Sanctus, quasi fluminis impetus in anima“. Sed et divus AUGUSTINUS in quaestione cuius initium, quomodo Pater ad Filium sit principium, sic dicit latine: „Quod autem datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit: itaque Spiritus Sanctus non tantum Patris et Filii qui dederunt, sed etiam noster dicitur, qui accepimus: sicut dicitur Domini salus, quia dat salutem: eadem quoque, nostra salus, qui accepimus“. Et inferius: „Cum scriptum est de Iohanne, quod in spiritu et virtute Heliae veniret, dictus est Heliae spiritus, scilicet Spiritus Sanctus, quem accepit Helias. Hoc et de Moyse intelligendum est, cum ait ei Dominus, Tollam de Spiritu tuo et dabo illis, hoc est, dabo illis De Spiritu Sancto, quem iam tibi dedi“.

Convenienter ergo dicitur Spiritus Filii quidem ut donum: quoniam ad dantem refertur. Dat autem etiam ipse semetipsum, et secundum hunc modum etiam procedit a semetipso, id est procedit, quo verbo vos utimini loco Procedere, communiter excipientes verbum, quod nos speciatim⁴⁾).

¹⁾ Haud dissimili argumento respondetur in theologia catholica objectioni Graecorum. Filius est Filius Patris, quia aeternaliter a Patre suum habet esse: Spiritus Sanctus est Spiritus Filii quia aeternaliter a Filio suum habet esse, non tamen principaliter. Differentia in hoc sita est quod Filius solius Patris Filius est, dum Spiritus Sanctus est Spiritus Patris et Filii, a quibus procedit tanquam ab uno principio. Si vera est ratio qua Spiritus est Spiritus Patris quia aeternaliter ab eo procedit, vera etiam est ratio qua Spiritus est Spiritus Filii, quia ab eo per virtutem spiratricem a Patre communicatam aeternaliter procedit.

²⁾ Si ergo Spiritus Sanctus est producimen Patris, non qua Patris, consequitur Spiritum Sanctum etiam producimen esse Filii, quia quidquid habet Pater, praeter relationem qua Pater constituitur, ad Filium etiam pertinet. Pater enim in sanctissima Trinitate ut persona divina constituitur non quidem spiratione Spiritus Sancti, sed paternitate. Communicabilis igitur est illa; haec vero incommunicabilis.

³⁾ *Act. Ap.*, XVII, 16.

⁴⁾ Hic atque in illis quae sequuntur varios theologiae latinae conceptus mirum in modum, ac nimis involute permiscet Coressius. Totus est in eo ut ostendat missionem Spiritus Sancti a Filio non implicare processionem aeternam Spiritus Sancti a Filio. Spiritus Sanctus mittitur quidem a Filio ut donum; immo mittitur a seipso fidelium in animas. Si missio igitur externa temporalis, ait, ad Latinorum mentem, processionem aeternam ex parte mittentis includeret, Spiritus Sanctus a seipso aeternaliter procederet, sui-ipsius foret causa, quia a seipso mittitur. Filius enim aeternaliter procederet a Spiritu Sancto, quia legitur in Sacris Scripturis missus a Spiritu Sancto fuisse. Theologia catholica tenet missionem externam ac temporalem non solum distingui ab aeterna processione divinarum personarum, sed hanc

Frater. Nunquam sciebam ego, quod Spiritus procederet a semetipso, aut mitteretur, aut daretur.

Georgius. At ego tibi istud quoque ostendam. Omittens autem reliqua sanctorum testimonia, exhibebo tibi vestrum Petrum doctorem LOMBARDUM, dicentem huiusmodi in suo primo libro, distinctione 20: „Hic considerandum est cum Spiritus detur hominibus a Patre et Filio, quod est ipsum temporaliter procedere ab utroque, vel mitti: utrum etiam a seipso detur: si datur a se et procedit, vel mittitur a se. Et inferius¹⁾. „Nam processio temporalis Spiritus Sancti, vel missio ipsius est donatio, et ipsa Dei est operatio. Procedit ergo Spiritus Sanctus temporaliter a se, et mittitur a se. (Graeca horum interpretatio a Coresio his subiecta, nonnihil evariat; ait enim: Utrum etiam a seipso detur: si autem datur a se; ergo et procedit, et mittitur a se). Ergo habet esse a semetipso Spiritus Sanctus. At genus processionis duplex est. Unum interius, secundum quod dicitur producimen: alterum exterius, secundum quod dicitur donum. Et quoniam ad extra indivisibilis est operatio beatae Trinitatis, et missio est operatio ad extra, communis est Patri et Filio et Spiritui Sancto²⁾. Quae non significatur ut existentia Spiritus, sed ut donatio. Praesubintelligitur autem existentia donationi: aliud enim est donum, et aliud est esse; et prius intelligitur quod donum est. Et secundum existentiam quidem absolute intelligitur, et solum Patrem productorem habet (ne pluralitas consequatur: quia enim actiones sunt suppositorum, ad intra operationes sunt divisae, ad extra vero indivisae) secundum donum autem habet donatorem, qua unus Deus est). Donum autem Spiritus, secundum donari dicitur, non secundum esse; sed secunda processio supponit primam.

praesupponere. Missio enim concipi nequit, nisi distinctio realis inter mittentem ac missum statuatur. Haec distinctio in eo sita est, ut mittens potentia praecellat misso, vel missus a mittente originem ducat. In divinis nefas esse statuere in una persona divina maiorem potentiam quam in altera. Conficitur inde personam quae in divinis mittitur a persona mittente distinguere quatenus ab ea suam trahat originem. Hinc fit ut Pater, qui a nullo procedit nunquam missus dicatur in Sacris Scripturis ab altera persona divina. E contrario Filius, qui a Patre procedit, mittitur a Patre; et Spiritus Sanctus qui a Patre Filioque procedit, a Patre Filioque mittitur. Continentur sane in Sacris Scripturis loci quibus Filius exhibetur nobis ut a Spiritu Sancto missus. At Filius, ut iam animadvertit S. AUGUSTINUS, considerari potest quatenus est Verbum Dei aeternaliter genitum a Patre, vel quatenus est Verbum Dei humana carne indutum, *De Trinitate*, IV, 20, 27, P. L., t. XLII, col. 906. Ut verbum aeternaliter genitum, *ab illo mittitur de quo natum est*, ibid., col. 907: ut verbum incarnatum mittitur etiam a Spiritu Sancto.

¹⁾ *Sententiarum lib. I., Dist. XV, 1, P. L., t. CXCII, col. 559.*

²⁾ Statutum est in theologia catholica Spiritum Sanctum procedere a Patre et Filio tum aeternaliter per spirationem, tum temporaliter per missionem. Temporalis enim processio et missio idem sonant: „Diligenter adnotandum est, ait PETRUS LOMBARDUS, quod gemina est processio Spiritus Sancti: aeterna videlicet, quae ineffabilis est, qua a Patre et Filio aeterna-

Frater. Hoc nullus sanctorum dicit. Neque enim naturale praesupponit personale, neque temporale praesupponit intemporale. Sed non mitteretur a Filio, nisi esset ex ipso. Sed etiam a seipso mittitur, non est etiam a seipso. Mittitur autem etiam Filius ex Patre.

Georgius. Mittitur, secundum incarnationem: hoc quidem concedo et ego. Prius quidem missus est, et deinde incarnatus est. Et praesubintelligitur missio incarnationi. Deus enim missus est, et factus est homo. Super quo et divus Anastasius. Nemo, inquit, minorem existimet Spiritum, quoniam mittitur ex Filio: et Filius enim mittitur ex Patre¹⁾. Vides quid dicat sacer ANASTASIUS in sermone de rectis documentis¹⁾. Est autem etiam de similibus ostensio. Hoc autem ostendit sumptum a propheta Isaia, dicente: „Et nunc Dominus misit me, et Spiritus eius“. En ergo argumentor: „Omnis operatio ad extra communis est toti Trinitati. Mitti Filium est operatio ad extra. Mitti ergo Filium commune est toti

liter et sine tempore processit; et temporalis qua a Patre et Filio ad sanctificandam creaturam procedit, Et sicut ab aeterno communiter et simul procedit a Patre et Filio, ita et in tempore communiter et simul ab utroque procedit ad creaturam“. Op. cit., Dist. XIV, 1, P. L., t. CXCII, col. 557. At, potestne dici eum etiam a seipso temporaliter procedere, nimirum a seipso mitti? — Utique, dici potest, licet insolitus hic censeatur modus loquendi. Audiatur S. AUGUSTINUS: „Fortasse aliquis cogat, ut dicamus etiam a seipso missum esse Filium: quia ille Mariae conceptus et partus operatio Trinitatis est, qua creante omnia creantur. Et quomodo, inquit, Pater eum misit, si ipse se misit? Cui primum respondeo, quaerens, ut dicat, si potest, quomodo Pater eum sanctificavit, si se ipse sanctificavit... Item quaero, quomodo eum Pater tradidit, si se ipse tradidit? Credo, respondebit, si probe sapit, quia una voluntas est Patris et Filii, et inseparabilis operatio“ — *De Trinitate*, l. II, c. V, n. 9, P. L., t. XLII, col. 850. Eadem sane ratione non repugnat dicere Spiritum Sanctum mitti a seipso (processio temporalis) quatenus haec missio, quae libera est, actum voluntatis divinae praesupponit, et voluntas divina una est in Patre, et Filio et Spiritu Sancto. Ob identitatem actus voluntatis divini (inseparabilitas operationis) etiam persona missa *ad extra* quodammodo se mittit, quia vult in voluntate divina ut mittatur. Secus vero si agatur de processione *ad intra*, quae libera non est, quaeque consistit in origine unius personae ab alia. Haec tamen si non habeatur, missio et datio temporalis nequit concipi in divinis. Diserte S. THOMAS AQ. huiusce rei rationem explanat: „In ratione missionis duo importantur: quorum unum est habitudo missi ad eum, a quo mittitur: aliud est habitudo missi ad terminum, ad quem mittitur. Per hoc autem quod aliquis mittitur, ostenditur processio quaedam missi a mittente: vel secundum imperium, vel secundum consilium, vel secundum originem. Ostenditur etiam habitudo ad terminum, ad quem mittitur, ut aliquo modo ibi esse incipiat. *Sum. Theol.* I, q. XLIII, a. I. Haec necessitas praesuppositionis missionis aeternae (processio essentialis) missioni temporali quodammodo exprimitur in verbis Iesu Christi, aientis: Exivi a Patre (processio aeterna), et veni in mundum (processio temporalis) Io. XVI, 28. Quo fit ut apud Patres simul reperiatur mentio processionis aeternae et temporalis missionis Spiritus Sancti a Filio: ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπαρχον, καὶ ἐπὶ τὴν γὰρ κτίσιν παρ' αὐτοῦ περιπόμενον, Thesaur. Citatur a Cardinali FRANZELIN, *Tractatus de Deo Trino*. Romae, 1895, p. 434—435; HEINRICH, *Dogmatische Theologie*, t. IV, Moguntiae, 1885, p. 623—627.

¹⁾ *De nostris rectis dogmatibus veritatis*, or. I, P. G., t. LXXXIX, col. 1325.

²⁾ XLVIII, 16.

Trinitati. Maior est manifesta. Et DAMASCENUS quoque. „Omnis operatio ad extra (inquit), et omne id quod est propter aliquid, totius est deitatis“. Minor est perspicua, et non eget probatione¹⁾.

Frater. At alia est Filii missio, et alia Spiritus.

Georgius. Ergo, unde ostendis mitti Spiritum a Filio, idem esse quod procedere ab ipso? Idem enim facis quod conceditur, cum eo quod quaeritur. Nos enim probavimus, quod etiam Filius mittatur a semetipso, et sit suiipsius, ut asserunt Lombardus, et Robeus, Latine: „Spiritus Sanctus ad seipsum refertur²⁾“. Et quoniam ad seipsum refertur, est ipse suimet ipsius, et ex semet ipso procedit. Et secundum hoc AUGUSTINUS in homilia Bedae huiusmodi dicit, Latine: „Cum gratia Spiritus Sancti datur hominibus, mittitur Spiritus a Patre, mittitur a Filio: procedit a Patre, procedit a Filio: quia et eius missio est ipsa processio“³⁾. LOMBARDUS autem in hac explicatione, in primo suo libro, disserit latine: „His verbis aperte ostendit, donationem gratiae Spiritus Sancti, dici processionem. Sed cum datio non sit nisi temporalis, constat quod est processio temporalis⁴⁾. Tantum autem differt una ab altera, quantum differunt discreta ab unitis; et quantum alia quidem immobilia, alia autem mobilia, per communem et specialem essentiam. Et divus CYRILLUS, etiam in Thesauris ait: „Essentialis ratio trahit omnia Patris ad Filium, non per gratiam“. Et essentialis ergo Spiritus processio, et temporalis communis est Patri et Filio: quia essentialia sunt communia. Quoniam vero processionare non est essentiae proprium, et essentialis ratio trahit omnia Patris ad Filium, non datur Filio processionare: ne per gratiam habeat hoc Filius.

Frater. At quomodo procedens non mittitur a Filio? Mittit enim Filius Spiritum processionans: et siquidem processionat, mittit.

Georgius. Disparata, o pater, et incongruentia rebus disseris. Etenim sancti, qui dicunt Spiritum ex Filio prodire, et mitti, iidem contradicunt Spiritum ex Filio procedere. Dant etiam notis-

¹⁾ Hoc quidem a theologis catholicis statuitur: nihil tamen inde potest erui quod doctrinam de processione Spiritus Sancti a Filio infirmet. Audiat HEINRICH: „Seiner Menschheit nach kann man nämlich von Christus sagen, dass er, und zwar durch Befehl und Rath, von Gott und daher auch von jeder göttlichen Person, gesendet sei“. Op. cit., t. IV, p. 627. Sed extra incarnationem si dicatur improprie Filius mitti ad intra, haec missio innuit processionem aeternam Filii, et hoc sensu Filius non mittitur a tribus personis Sanctissimae Trinitatis sed a solo Patre.

²⁾ En locum LOMBARDI: „Si quod datur refertur ad eum qui dat, et ad eum cui datur, et Spiritus Sanctus datur a seipso, ergo refertur ad se ipsum. — Dist. XVIII, 12, P. L., t. CXCII, col. 572. Quisnam sit hic Robeus nescimus. Fortasse alludit auctor ad Archangelum DE RUBEIS, canonicum lateranensem, qui anno 1621 Venetiis typis mandavit commentarios in Petrum Lombardum: *Super quattuor libros sententiarum lucidissimae distinctiones*, HURTER, *Nomenclator litterarius*, t. III, p. 137.

³⁾ Reperitur hic locus in *Homilia (X) in dominica post ascensionem Domini*, venerabilis BEDAE, P. L., l. XCIV, col. 182.

⁴⁾ *Lib. I Sententiarum*, Dist. XIV, P. L., t. CXCII, col. 557.

simam in fidei principiis regulam, incommunicabiles esse proprietates hypostasium, eo quod hypostasis sit incommunicabilis. Et rursus: Communicabiles essentiae proprietates, eo quod essentia sit communis. Quippe sicut incommunicabilis est persona, ita communicabilis est essentia¹⁾. Inter essentielles autem proprietates contineretur etiam Filium mittere Spiritum, et ipsummet seipsum, et Patrem similiter mittere charismata, et naturam Spiritus. Et divus CYRILLUS in *Thesauris* dicit: „Quia vero Patris Spiritus, Spiritus videtur esse Filii, et Patre mittere sive distribuere promittente aliis, ipse distribuit rursus, ut proprium, Filius, propter identitatem essentiae, quam habet ad Patrem“, et cetera. Et alibi: „Cui ergo competit posse dispensare, nisi natura et vere existentia Deo?“ Hinc perspicua fit causa, propter quam mittit Filius Spiritum: quia scilicet coessentialis est Patri, et est Deus²⁾. Quae nimirum sunt communia etiam Spiritui.

Sed et Spiritus naturaliter mittit Filium, et ipsemet seipsum: quoniam operationes indivisibiles sunt ad extra. Et nemo dicet,

¹⁾ Theologia catholica iisdem utitur principiis quibus theologia orthodoxa: discrepantia reperitur in conclusionibus eruendis. „Incommunicabiles quidem sunt proprietates hypostaticae constitutivae: communicabiles proprietates essentielles“. In theologia orthodoxa spiratio activa: ἐκπορεύεσθαι, censetur etiam proprietas constitutiva Patris, quapropter statuitur Spiritum S. ex solo Patre procedere. Theologia catholica contra reponit ab orthodoxis duplici proprietate constitutiva Patrem distingui: paternitate, et spiratione activa: consequeretur inde Patrem binas constituere personas. Si Pater constituitur in ratione Patris paternitate tantum, qua distinguitur realiter a Filio, spiratio activa non est amplius proprietas personalis constitutiva Patris, et quia omnia in divinis communia habentur, ubi non obstat relationis oppositio, virtus spirandi a Patre Filio communicatur. Haec communicatio si non fieret, Filius a Spiritu Sancto non amplius secerneretur. Cf. ea quae de hac re disseruimus in *Dictionnaire de théologie catholique*, t. IV, Parisiis, 1912, col. 815—816. Per transennam notamus non defuisse theologos scholasticos qui tenerent Spiritum Sanctum distingui a Filio etiam diverso modo procedendi a Patre, id est relatione quae ei propria sit, non quidem opposita relationi Filii sed disparata. Consequeretur inde, si per impossibile a Filio non procederetur, ab eo tamen realiter distingueretur sua propria relatione quae est per voluntatem, dum relatio Filii est per intellectum. Haec tamen sententia, quam tutati sunt HENRICUS GANDAVENSIS et SCOTUS, (cf. PICCIRELLI, *De Deo uno et trino: disputationes theologiae*, Neapoli, 1902) obsoleta censetur in theologia catholica, quae docet Spiritum Sanctum realiter distingui a Filio propter solam relationem originis. Sententia Gandavensis et Scotistarum in hoc differt a sententia theologorum orthodoxorum, quod priores, praeter distinctionem realem inter Filium et Spiritum Sanctum ex differentia relationum procedentem statuebant etiam inter Filium et Spiritum Sanctum intercedere distinctionem relatione originis nixam, dum theologi orthodoxi distinctionem realem inter Patrem et Filium ex sola repetunt differentia relationum, cuius unicus fons est Pater.

²⁾ Iuvat hic notare consubstantialitatem haud esse causam qua Spiritus Sanctus mittatur a Filio. Cum enim coessentialitas communis sit tribus personis divinis, si haec ratio esset ob quam una ab altera mittitur persona, etiam Pater mitteretur a Filio et Spiritu Sancto. E contrario, ut ait S. AUGUSTINUS, „solus Pater non legitur missus, quoniam solus non habet auctorem, a quo genitus sit vel procedat. Et ideo non propter naturae diversitatem, quae in Trinitate nulla est, sed propter ipsam auctoritatem solus Pater non dicitur missus“ *Contra sermonem Arianorum*, c. IV, n. 5, l. XLII, col. 686.

quod Spiritus mittat Filium, eo quod generet eum, sed inhaerebit paternis solis doctrinis, non praesupponentibus temporalia in-temporalibus, et ea quae sunt propter aliquid irrelativis et absolutis.

Frater. Spiritus dicitur Filii, sive ut coessentialis, sive ut donum, sive ut producimen. Si quidem primum, convertuntur. Si autem secundum, ergo si nos non fuissetis creati, nec ille diceretur Spiritus Filii. Ergo est tertium: propter absurdum.

Georgius. Et primum doctores Ecclesiae dicunt. BASILIUS in XIII ad Amphilochoium: „Ut appropriatus per naturam illi“. Eiusdem: „Et quoniam dicens Spiritum, simul comprehendit confessione ista illum cuius est Spiritus: „Christi enim est, et illum ex quo est; ex patre enim est“. Et alibi: „Spiritus dicitur Filii ut coessentialis“. Et sexcenti Sanctorum hoc attestantur, ne sermonem protrahamus. Et secundum sancti dicunt. Divus ATHANASIUS in oratione de Spiritu Sancto: „Ergo, inquit, illi qui male de Filio sentiunt, male etiam intelligunt de Spiritu, qui ex Patre procedit, et Filii proprius existens, ab ipso datur Apostolis. Et DAMASCENUS, in oratione de Dei corporali sepulchro Domini: „Spiritus enim sanctus Dei et Patris procedens: qui et Filii quidem dicitur, ut per ipsum manifestatus, at non ex illo habens existentiam“. BASILIUS in III contra Eunomium: Ex Deo quidem Spiritum esse aperte praedicavit Apostolus, et per ipsum Filium apparuisse notum fecit, Filii Spiritum appellans ipsum“. Et rursus CYRILLUS: „Quomodo Spiritus non erit Deus, totam habens in semetipso Patris et Filii naturalem proprietatem, cuius et Spiritus est, per Filium naturae donatus“. Sunt autem etiam alia multa testimonia de hoc. En ergo clarificatum est, quod Spiritus sit et dicatur Filii, ut coessentialis, et ut donum¹⁾. Tertium autem nemo dicit.

Frater. Ergo remota nostra existentia, non diceretur Spiritus Filii?

Georgius. De iis quidem silere oportebat: interrogatione ita imminente tuae humanitati, et nihil praeter theologica dicta curiose scrutari. Verum et de hoc quoque dicendum: quoniam simile est hoc, ac si quis diceret, amotis creaturis, Pater et Filius et Spiritus Sanctus non habent potentiam creativam. At habent et creare et condere semper, quamvis nunquam crearent. Et Spiritus ergo dupliciter dicitur Filii, ut habentis semper, et ut dantis. Sem-

¹⁾ Theologia catholica omnino reicit sententiam fere communem theologiae orthodoxae, processionem et missionem Spiritus Sancti a Filio, qua Spiritus Sanctus dicitur Spiritus Filii, referri ad charismata Spiritus Sancti. Sacra enim Scriptura distinguit inter Spiritum Sanctum eiusque dona: „Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis“. Rom. V. 5. Haec sententia, quam strenue refellit FRANZELIN adversus Macarium, *Examen doctrinae Macarii*, p. 61—62, in errorem incideret pneumatomachorum, qui Spiritum Sanctum, ut meram ἐνέργειαν exteriorem, exhibent. HEINRICH, op. cit., t. IV, p. 245.

per autem habet, et quando vult dat¹⁾. Ergo etiam semper spiritus eius dicitur. Et secundum Augustinum, Spiritus non dicitur solum dantis, sed etiam accipientis. Semper autem habet eum a Patre Filius: ergo dicitur semper eius Spiritus, ut donum. Aliud enim significat donum, et aliud donatum. Et AUGUSTINUS in quodam sermone de Spiritu Sancto sic fatur latine: „Nam donum potest etiam antequam detur; donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest“.

Filius. Ergo si donum Spiritus dicitur Filii, et Filius mittit Spiritum, quomodo mittit?

Georgius. Qua Deus, non qua productor: et ut donum mittit spiritum connaturalem. Dicit autem etiam divus ANASTASIUS quod Apostolis quidem Spiritus coexistit partecipate, Filio autem essentialiter, et ut coessentialem mittit.

Frater. Intellexi responsionem ad quaestionem, quod Spiritus dicatur Filii, ut connaturalis et ut donum illius. Et quod non fiat conversio, propter singularitatem et duplicitatem relationum. Oportet enim relativa proprie reddi ad quae dicuntur. Et Filius ut dispensator Spiritus Sancti dicitur. Hoc quidem etiam divus BASILIUS dicit, quod dispensator Spiritus Filius. Haec quidem concedo. Non nego autem etiam dici, ut producimen: quoniam processio est amor mutuus, et generatio intelligentia. Duplex ergo species est processionis in divinis: una per modum intelligentiae: altera secundum voluntatem, altera secundum intellectum. Quippe Pater est mens, et intelligens semetipsum, efficit intelligentiam, quae est generatio. Est autem Filius ex solo Patre, et sic praecedit intellectus. Deinde vult mens intellectum, et intellectus mentem: et amat mens proprium fructum, proprium intellectum; et similiter intellectus mentem suam. Et sic apparet unus amor, ex amante et amato: qui est paraclitus Spiritus; et propterea dicitur Patris et Filii, et ut connaturalis, et ut donum: sed et nihilo minus velut mutuus quidam amor. —

Georgius. Quod quidem Spiritus dicatur Filii, ut connaturalis, et ut donum, per plura probatum est. Et divus AUGUSTINUS attestatur cum aliis, clarius autem in sermone τῶν Ἀπαγγελλῶν. in quo dicit: Sic ergo ut donum dicentes Patris et Filii, non possumus dicere et Patrem doni, aut Filium doni. Sed donum donatoris dicimus, et donatorem doni“. Et coelorum interpret BASILIUS: „Filius, inquit, Spiritus Sancti dispensator, ad subsistentiam et formationem creaturae.

¹⁾ Haec verba, quae ad sua placita tuenda Coressius usurpat, compendium exhibent doctrinae theologiae catholicae. Relate ad Spiritum Sanctum, Filius sese habet ut accipiens, et ut dans. Accipit semper, dat quando vult, id est in tempore. Habet semper a Patre, et consequenter habet semper Spiritum a Patre per virtutem spirativam quae ei communicatur a Patre. Dat quando vult scilicet mittit Spiritum Sanctum in mundum ad efficienda opera gratiae. Haec missio tamen nequiret concipi, nisi prius Filius acciperet a Patre ut aeternaliter habeat Spiritum Sanctum a se procedentem per virtutem spirativam ei communicatam.

Unde antem inductum est in tuam theologiam, generationem vocasse intellectum, et voluntatem sive caritatem processionem¹⁾? Etenim nos novimus apud Deum et naturam et voluntatem. Et voluntatem quidem ad externa accipimus: „Quae enim, inquit, voluit, fecit“. Naturam autem ad interna. Et sicut nullus diceret ex natura Dei producta esse omnia, sic neque Filium dixerit quis, neque paraclitum Spiritum, ex voluntate Patris prodire²⁾. CYRILLUS enim in Theſauris: „Non ex volitione, inquit, Pater habet verbum, quod ex eius essentia prodiit, sed naturaliter. Si autem istud impium, non enim ex voluntate est Filii hypostasis, sicut neque Patris“. Et iterum idem. „Necessarium ergo est, ut ista quae tantam habent inter se differentiam, neque unum habeant principium. Sed illa quidem ut creaturae ex voluntate facta sunt: Filius autem, ut existens ipse voluntas, erat aeternaliter in Patre“. Sed et DAMASCENUS: „Opus divinae voluntatis creatura: opus autem divinae naturae, unigeniti et Spiritus Sancti hypostasis“.

At neque ex ista assumptione habes concludere, ex Filio Spiritum procedere. Vult enim et amat etiam Spiritus Filium: et amor est Filius, sicut et Spiritus³⁾. Et Apostolus: „Qui posuit nos, inquit, in regnum Filii caritatis suae.

Frater. Dicta sanctorum postea discutiamus. Nunc autem dico quod caritas dupliciter intelligatur: ut amor, et ut divinus amor. Et secundum primum modum non notatur ut perfectio, neque per modum existendi, sed per modum speciei et passionis: est enim quasi quaedam cupido. Secundum alterum autem modum, qua divinus est amor, in quo omnis perfectio intelligitur specialiter, et notionaliter, in Spiritu est, et in Spiritus amore. Amant se invicem divinae personae, et ex illis prodit talis amor. Et sicut sapientia Filio, sapiens est Pater, quae producitur ex ipso; ita

¹⁾ Perdifficilem hic agitat quaestionem Coressius a theologis latinis propositam eamque male intellegit. Quaerit de processione Spiritus Sancti sitne per voluntatem, et sitne Spiritus Sanctus amor mutuus Patris et Filii. „Hic, ut ait card. FRANZELIN, demonstratio paulo difficilius est per deductionem ex testimoniis minus disertis unde aliqui theologi non reperientes Spiritum Sanctum in Scripturis exhibitum tanquam amorem, sicut Filius exhibetur ut Verbum, putant argumentum biblicum ad hoc restringi, ut ex processione Verbi per intellectum iam demonstrata, deducamus processionem Spiritus Sancti per voluntatem“. — *Tractatus de Deo trino*, p. 362. Theorias scholasticas ad processionem Spiritus Sancti per voluntatem perpulchre exposuit De REGNON: *Études de théologie positive sur la Sainte Trinité*, t. II.

²⁾ Male intellexit Coressius doctrinam catholicam de processione per voluntatem, quasi Latini dicerent Filium et Spiritum Sanctum esse terminos externos volitionis divinae, scilicet creaturas. Exhibet intellectum et voluntatem divinam ut habentes tantum relationem ad extra, et relationibus ad intra, quarum termini necessario sunt essentiales, carentes.

³⁾ Essentialiter, Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt amor vel dilectio. Sed Spiritus Sanctus est amor personaliter, amor spiratus, et quatenus talis est, nequit dici Filium simul esse amorem spiratum. Esse cum amorem, et quidem personaliter uberrimis probant theologi catholici argumentis ex Sacra Scriptura Patrumque traditione depromptis. — FRANZELIN, *De Deo Trino*, p. 363—371.

amantur invicem divinae personae, Pater et Filius, mutuo suo amore, qui est Spiritus Sanctus.

Georgius. Audivi te tripliciter dividentem amorem. Unam (sic) in creatis, alteram (sic) in divinis, et hanc dupliciter. Aliam specialem, scilicet essentialem, aliam notionalem, scilicet (in textu, sicut) personalem. Et hac amari divinas personas. Et Patrem esse sapientem propria sapientia Filio. Ergo sapiens est Pater propria sapientia Filio?

Frater. Ita.

Georgius. Contra theologiam hoc est. Esset enim causa Filius Patrem essendi sapientem, et haberet Pater a Filio dici sapiens. Ergo mentitur divus Damascenus dicens: „Omnia quae habet Filius, a Patre habet“. Demonstro secundum Augustinum. Adsit LOMBARDUS iterum vester magister, et suffragio suo condempnabit. Dicit ergo latine: „Propterea diligenter notandum est quod ea ratione qua Pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, videtur fore dicendum quod Pater non diligit Filium, vel Filius Patrem ea dilectione, quae ab utroque procedit. Et AUGUSTINUS corrigit in libro I Retractationum. Etenim prius, inquit, animadvertite Lector, Patrem dici sapientiam genita sapientia, et alibi corrigit, inquiens, quod non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit¹⁾. Similia etiam Augustinus dicit. Consule autem etiam Petrum Lombardum de hoc. -- Etsi enim dixerat, Patrem sapientem propria sapientia esse, alibi se corrigit. Talia vero etiam saepe facit: errans enim in suis libris, alibi se corrigit. Sicut ubi ait: „Tu es Petrus, et super hanc petram, id est supra Petrum aedificatur Ecclesia“, alibi autem: „Non supra Petrum dicit, sed supra Christum“. Sic facit etiam de divina processione. Errans saepe, alibi corrigitur, ut concedamus quoad praesens proprios Augustini esse libros²⁾. Sed redeundum est ad propositum. Dico igitur quod Pater non est sapiens Filio, sed divina sapientia. Sic nego Pater amare Filium, neque Filius Patrem, Spiritu Sancto, sed divina essentia, sine essentiali ipsorum caritate. Et Spiritus amat Filium similiter.

Frater. Duplex est amare. Unum essenziale, alterum personale. Est autem secundum perfectivum. Sicut enim oculus indeterminatum habens subiectum eadem visione videre multa potest: attamen ad unum aliquid determinatus, ad alia autem non item, sed eadem visione videt multa; ita amat Pater Filium et Filius Patrem: egreditur autem ab utroque una caritas: amantur autem et intelliguntur invicem divinae personae caritate communicativa.

¹⁾ Totam hanc quaestionem pertractat THOMAS AQ. in *Summ. Theol.*, I, Q. XXXVII, a. 2.

²⁾ Ab aetate Photii communis est sententia apud scriptores orthodoxos opera S. Augustini, S. Ambrosii etc., quae clarissima exhibent testimonia pro illo Filioque, interpolata esse a Latinis. Cf. *Mystagogia*. 71, 78, 81, P. G. t. CII, col. 352, 360, 365.

Georgius. Ergo sicut oculis multis intendere potens, ad unum respiciens, perficit visionem, ita etiam mens videns unum; idest intelligens, perficit intellectionem. Sicut ergo etsi intelligit Filius Patrem, et semetipsum, et Spiritum, et Spiritus Filium, tamen in Patre perficitur intellectus, et est intellectus ex solo Patre intelligente, ita etiam caritas ex solo est Patre amante et volente seipsum incommunicabili volitione. Amat autem Filius Patrem, et intelligit: et Spiritus similiter amat et intelligit Filium, essentiali amore et unione; incommunicabilis autem illa caritas esto ex solo Patre amante personaliter seipsum, et non communicante personae alicuius proprietates personales. En vides quod nihil etiam ex isto exemplo concluditur¹⁾.

Quod autem Spiritus ex Patre procedat solo GREGORIUS Nys-sensis in tractatu contra Eunomium: „Propterea enim etiam Spiritum oris David dixit, inquit, ut processionalis proprietas Patri soli adesse suadeatur“.

Et CYRILLUS in De Theologia: „Tres autem hypostases, inquit, cognoscuntur, et creduntur, in Patre inprincipiato, et Filio unigenito, et in Spiritu Sancto, qui procedit ex solo Patre“.

Divus autem ATHANASIUS, in libro V cuius principium: „Quis est Deus“, in quarta interrogatione sic respondet: Et sicut orbis solaris solus est causa, et ingenitus; radius autem causatus, et genitus ex orbe; et lumen procedens ex solo orbe, per radium missum, et illuminans terrestria: ita etiam et Pater ipse solus est causa duobus, et ingenitus: Filius autem ex solo Patre causatus, et genitus; et ipse Spiritus ex solo Patre causatus, et processionatus. Per Filium autem in mundo missus. Cui gloria in saecula; amen. —

¹⁾ Doctrina scholastica, de qua controversia agitur inter Georgium et fratrem, hisce verbis a S. THOMA AQ. exprimitur: „Cum diligere in divinis dupliciter sumitur, essentialiter scilicet et notionaliter; secundum quod essentialiter sumitur, sic Pater et Filius non diligunt se Spiritu Sancto sed essentia sua; secundum vero quod notionaliter sumitur, sic diligere nihil est aliud, quam spirare amorem: sicut dicere est producere verbum... Et Pater et Filius dicuntur diligentes Spiritu Sancto, vel amore procedente et se et nos“. *Summ. Th.*, Q. XXXVII, a. 2. Generatim advertimus quae a theologia scholastica de hac re discutiuntur ad conatus pertinere notionibus analogicis quodammodo declarandi modum et rationem processionum divinarum earumque distinctionis. Argumenta tamen ex hisce speculationibus theologis petita flocci fieri a theologis orthodoxis qui potissimum nituntur auctoritate Sacrae Scripturae et traditionis. Coressius non concedit Spiritum Sanctum esse terminum consubstantialem voluntatis divinae; licet non audeat aperte negare Filium, ut nomen ipsummet Verbi denotat, terminum consubstantialem esse divinae intellegentiae. Exinde negat Patrem et Filium se diligere Spiritu Sancto, quia Spiritus Sanctus diligat et ipse Patrem et Filium. Quidquid in hac re a theologis catholicis disseritur, ad probandum Spiritum Sanctum amorem esse notionaliter, distinctum ab amore essentiali, qui tribus Ssmae Trinitatis personis communis est, a theologia orthodoxa reicitur, quod impium sit profunda Dei investigare!

Conspectus litterarum ad Academiae studia pertinentium.

Dr. Jos. Höller C. SS. R. **Die Epiklese der griechisch-orientalischen Liturgien.** Wien. Mayer u. Co. 1912.

Historiam unionis orientalium etsi obiter tantum perlustrantem minime latebit, quanti semper una ex parte practici momenti quaestio fuerit, quae nunc a theologis vulgo „*epiclesis*“ vocatur, cum eam utraque ecclesia constantissime inter praecipua sua postulata proposuerit, altera vero ex parte solutionem quaestionis haud parvis adhuc difficultatibus esse obnoxiam. Quare cum gaudio semper suscipiendum est, si veritatis simul et unionis amatores huic quaestioni solvendae de novo incumbunt novasque tentant vias, quibus tandem ad optatam solutionem feliciter prveniatur.

Hunc finem etiam prosecutus est P. Höller opere suo nuperissime edito. Methodus autem, qua procedit, est haec:

primum refert amplissimam litteraturam cum notione epicleseos eamque in praecipuis quattuor liturgiis orientalibus illustrat:

dein proponit constantem ecclesiae catholicae doctrinam de epiclesi cum ante concilium Florentinum tum post illud vigentem;

tum reicit sententias acatholicorum et quorundam catholicorum, quae sunt evidenter falsae; stabilit fundamentum communis doctrinae orthodoxae, recenset triginta fere sententias catholicas, quarum tres principaliores etiam exponit atque eneruando refutat;

denique solutionem proponit, quae communiter historica nominatur, ab aliis iam longe prius insinuatam, at a se primo uberius excultam et probatam, tamquam omnium probabilissimam.

Videamus nunc fusius singula puncta!

Quod primum litteraturam attinet, maxime dolendum, quod scriptorem nostrum opus praeclarum P. STENTRUP S. J. de Eucharistia (1888. Oeniponte pg. 157 sq.) fugerat, quippe quod optime meritum de hac quaestione sit et sine dubio summo adiutorio auctori fuisset praesertim in historica solutione construenda. Liceat praeterea etiam alios quosdam auctores addere, quorum P. H. non meminerit. Tales sunt: Card. BILLOT De Ecclesiae Sacramentis. Romae. 1896. pg. 48 sq. — V. CAGIN L'Eucharistia. Rome-Paris 1912. — THEOD. SCHERMANN Aegyptische Abendmahlsliturgien des ersten Jahrtausends. Paderborn. Ferd. Schöningh. 1912. — DE PUNIET, Les paroles de la Consécration et leur valeur traditionnelle. Louvain 1912. — FRANC. VARAIN L'Epiclese Eucharistique. Sacuny Brignais (Lyon) 1910. Reliqui inveniuntur in Dictionnaire de Théologie Catholique. Parisiis 1911. fasc. 34. pars: „Epiclese Eucharistique“ pg. 194—300.

In prooemio iam nostra opinione peropportunum erat saltem tempus ortus liturgiarum allatarum notare vel magis etiam historicam evolutionem epicleseon breviter et systematice exponere primum forte secundum tempus ortus earum; vel etiam iuxta differentem materiam eas in diversas classes distribuendo:

a) vim consecratoriam exprimentium (maxima pars earum praesertim post Athanasium);

b) verba specie consecratoria non continentium (antiquissimae Aegyptiacae);

spectato autem loco, quem in canone obtinent:

in α) postconsecratorias (quales sunt complures); inter quas nonnullae (velut inventa Veronae in palimpsesto) ante ipsam communionem ponuntur;

β) anteconsecratorias (Aegyptiaca in Dêr Balyzeh detecta, vel probabiliter etiam s. Cyrilli Hieros.);

γ) eas, quae consecrationem et antecedunt et consequuntur (ut liturgiae coptitarum ex coptico conversorum: Basilii, Marci, Cyrilli et probabiliter Aegypt. in Dêr Balyzeh inventa).

Conspectus talis chronologicus et systematicus cum facillime reiceret opinionem orientalium falsam, secundum quam epiclesis natura sua postconsecratoria est et vi consecratoria praedita, tum summae utilitatis, claritatis ac perspicuitatis maxime pro scopo scriptoris nostri esset et solutionem historicam — ut ita dicam — iam a priore commendaret.

Integrae historicae veritatis gratia i. e. ne persuasio falsa oreretur epiclesim orientalibus tantum liturgiis propriam esse recte etiam notare poterat cum Card. FRANZELIN (Tractatus de Eucharistia³ pg 78) et P. STENTRUP S. J. (o. c. pg. 156 sq.) eandem non deuisse in quibusdam antiquis liturgiis occidentalibus: Gallicana, Romana, Mozarabica, Hispanica, Ambrosiana, unde VIII. demum saeculo prorsus evanuit. (Cf. RAUSCHEN, Eucharistie und Bussakrament.² S. 112.) Apposite tamen animadvertit P. H. in fine operis sui p. 133: Missale Romanum nostrum in oratione 'iube haec dona perferri per manum sancti angeli in caeleste altaretuum' vix quidquam commune habere cum epiclesi veri nominis.

Cum epiclesis sensu scholastico ac recenti¹⁾ nil aliud sit, quam illa canonis oratio, quae plerumque (nam „Testamentum D. N. I. Ch.“ Syriacum et Aegyptiaca liturgia in palimpsesto quodam in urbe Veronae nuperrime detecta secundam tantum partem habent) duabus constat partibus et quarum una imploratur Spiritus Sanctus²⁾, ut sanctificet et faciat panem corpus et vinum sanguinem Christi, altera vero invocatur, ut participes

¹⁾ Sensu enim patrístico P. LINGENS S. J. ZkTh. t. 21. S. 52 et t. 20 S. 747 primus longe lateque demonstravit ipsam tantummodo consecrationem significare.

²⁾ Interdum etiam Pater vel Verbum! Velut illa Dêr Balyzeh invocat Patrem, Serapionis vero atque Athanasii Verbum. cf. Pastor Bonus t. 24. WILLEMS Die ältesten Messliturgien. pg. 68 infra.

reddat fideles fructuum salutarium eucharisticorum (sit exemplo epiclesis S. Marci: *ἐξαπόστειλον, ἵνα αὐτὰ ἁγιάσῃ καὶ τελειώσῃ... καὶ ποιήσῃ... ἵνα γένωνται... εἰς πίστιν, εἰς νῆψιν, εἰς ἰασιν...*), inde surgit quaestio sane difficillima, quomodo peracta iam consecratione Spiritus Sanctus invocari possit ad conficiendum iterum sacramentum?

Scriptor in *primo et tertio* (cf. a pg. 6.—24.) capite perbene exponit cum historice, tum dogmaticae (cf. pg. 57.—63.) constantem de hac re ecclesiae catholicae doctrinam, quae sententia fidei proxima est, scil.: verba Domini sola esse vere consecratoria ideoque epiclesim nullo modo vim consecratoriam in se continere posse. Cum vero de dogmaticis eius argumentis hoc tantum animadvertisse velim, ea perspicuitate, brevitate, soliditate praecellere, restat, ut historicam partem argumentationis tractemus.

Teste enim historia ecclesia hanc doctrinam suam de epiclesi ab omnibus ad unitatem redire cupientibus acceptari postulabat. Velut saeculo XIII Innocentius IV. Graecis, hanc conditionem tamquam necessariam ponebat item plures pontifices saeculi XIV. Armenis, tandem Eugenius IV in Concilio Florentino omnibus orientalibus eandem doctrinam saltem viva voce profitendam praescripsit. Omissis denique aliorum saeculorum testimoniis Pius X. recentissime contra aliquos errores declaravit in bulla, quae incipit „Ex quo“ a. 1910 26. dec. pro unitis Orientalibus edita: „Nec ibidem intacta relinquitur catholica doctrina de sanctissimo Eucharistiae sacramento, cum perfracte docetur sententiam suscipi posse, quae tenet: apud Graecos verba consecratoria effectum non sortiri, nisi iam prolata oratione illa, quam epiclesim vocant, cum tamen compertum sit, ecclesiae minime competere ius circa ipsam sacramentorum substantiam quidpiam innovandi“.

Certum igitur est ecclesiam catholicam una ex parte epiclesim quoad formam externam semper intactam reliquisse, ex altera vero parte eidem omnem vim consecratoriam denegasse.

Caput secundum (pg. 25.—56.) libri scriptoris pandit nobis, quid acatholici quos etiam quidam theologi catholici nostri plus minusve secuti sunt, de epiclesi sentiant. Orientales separati omnes usque ad nostra tempora secundum P. H. in bina castra discedunt. Constantinopolitani soli epiclesi tribuunt vim consecratoriam, Russi vero verbis Domini et epiclesi simul sumptis. Testimonio sit ex recentissimis doctoribus heterodoxis pro primis castris Dr. PHILARETUS VAFIDES, metropolita Castoriensis qui in opere suo „Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία“ tom. I. 135. 121. expresse dicit „epiclesim“ esse verba consecratoria. Russicae vero huius temporis ecclesiae hac de re persuasionem prodit doctissimus ALEXIUS MALTZEW in libro, qui inscribitur: Die Liturgien der orthodox-katholischen Kirche des Morgenlandes etc. Berlin 1902: pg 420 dicit: „Die orthodoxe (Russische) Kirche hält ganz entschieden

daran fest, dass die Verwandlung erst eintritt, wenn der Priester die Epiklesis gesprochen hat.“

Maximi momenti hoc loco fuit, ut a scriptore demonstraretur: explicationem hanc primum saeculo XIV a NICOLAO CABASILA ex odio contra ecclesiam Romanam divulgatam esse, uti praeclare testatur GEORGIUS CORESIUS et ipse Photiani schismatis sectator. In eius enim praenotionibus ad synopsim conciliorum a Nilo Rhodio scriptam haec legimus: „Condemnatur novitas opinionum, quae in ecclesiam introductae sunt a Nicolao Cabasila, qui consecrationem donorum precibus tribuit, quod nec ullus sanctorum Patrum dixit, nec ullus canon disposuit, nec fidei ecclesiae consentaneum est, ut quae per preces impleret adventum Spiritus Sancti, non ut faciat panem corpus et vinum sanguinem simpliciter, sed ut fiat nobis ad utilitatem“ (Cf. STEN-TRUP o. c. pag. 166 sq. Card. FRANZELIN o. c. pg. 82.)

Vel ex his patet non esse omnino rectam P. H. opinionem de doctrina orientalium de epiclesi Georgius Coresius enim diu post concilium Florentinum scripsit et tamen plane catholice.

Accedit, quod medio saeculo XVII excitata hac de re controversia — uti habet FRANZELIN o. c. p. 78 in notula — Schola Kioviensis — et illo tempore et etiam inter orientales theologias doctissima — hanc doctrinam quoque profitetur. In opere enim suo „De internis condicionibus Russiae“ Hannoverae 1847. P. I. dicit Baro HAXTHAUSEN: „Erat tum orta controversia inter theologos Kiovienses et Moscovienses, quae spectabat ad doctrinam de eucharistia, utrum scilicet consecratio fiat eo momento, quo sacerdos pronuntiat verba: Hoc est corpus meum etc., an vero quando in altum elevans hostiam offert (elevatio apud orientales [Graecos] post invocationem Spiritus Sancti fit). Schola Kioviensis et episcopi Russiae minoris, Albae Russiae et Lithuaniae priorem sententiam consonam doctrinae Ecclesiae Romanae, defendebant reliqui... fovebant... alteram“

Reliquorum acatholicorum scilicet sectarum protestanticarum et veterocatholicorum fictas opiniones simpliciter omittere possumus. Nullo enim solido fundamento nituntur.

Exstant autem etiam quidam catholici doctores, qui orientalium separatorum doctrinis de epiclesi plus minusve faventes sententias plane falsas protulere. Velut saeculo XVI. AMBR. CATHARINUS O. Praed., CHRISTOPH. a Capite fontium: saec. XVII. LE QUIEN, TOUTTÉE, RENAUDOT etc. Novissime vero SCHELL (Kath. Dogm. III B. 2. Th) docuit et verba Domini, et epiclesim vim consecratoriam in se continere, priora in ritu Romano. hanc vero apud Orientales, cum scil. vis verborum secundum Schell a sola intentione sacerdotis pendeat Quod nullo modo admitti posse illico patet.

In capite *quarto* (p. 74.—98.) iam catholicorum Epiclesis explicationem scriptor aggreditur. Refert primum omnes fere hucusque excogitatas opiniones circiter triginta easque evertit.

Inter quas certe minimae probabilitatis est sententia „intentionis“, quae epiclesim nil aliud esse declarat, quam intentionem sacerdotis verbis expressam (ut Dr. J. J. H. OSWALD, huius opinionis praecipuus sectator iisdem fere verbis loquitur in opere suo „Die dogmatische Lehre von den heiligen Sakramenten der kath. Kirche. Münster. 1864. B. I. S. 454.)

Hanc opinionem rectè refutat P. H. verbis Dr. J. Th. FRANZ: „omne sacramentum, antequam conficiatur, supponit iam intentionem ministri, quam ob rem prorsus inutile ac superfluum est eandem post consecrationem exprimere“. Porro addere etiam poterat scriptor opinionem hanc nullo solido fundamento niti, cum verba epicleseos ne insinuent quidem intentionem sacerdotis.

Maiore probabilitate gaudet sententia a Cardinali BESSARIONE (cf. Migne, Patr. Gr. tom. 161. col. 516 ss.) primo in concilio Florentino proposita, quae plerumque dogmatica vocatur — sed uti statim videbimus rectius dramatica inscriberetur — secundum quam invocatio Spiritus Sancti, ut conconsecratoris (*συλλειτουργός*), referenda est non ad tempus, quo dicitur, sed ad momentum, pro quo dicitur i. e. ad ipsam consecrationem. Cum scilicet consecratio non fiat successive sive per partes, sed in ictu i. e. tota simul, declaratio tamen et expositio huius mysterii cum pro sacerdote tum pro fidelibus, cum in se (natura sua), tum in proprietatibus et fructibus eius aliter fieri nequit — nisi dramatice per preces ac verba in epiclesi. Cf. FRANZELIN o. c. p. 80. et LINGENS S. I. ZkTh. t. 21. S. 205. Huic opinioni nomen dederunt magni nominis theologi imprimis aetatis nostrae, ex quibus sufficit referre: ATZBERGER, GUTBERLET, SCHANZ, POHLE et praeclarum orientalistam P. MARKOVIĆ O. F. M.

Contra quam sententiam bene quidem arguit P. H. non recte asseri a Cardinali Bessarione per epiclesim exprimi necessitatem cooperationis omnium trium personarum divinarum ad conficiendum sacrificium eucharisticum,¹⁾ at non in hoc cardo rei est, neque hoc ab omnibus huius opinionis asseclis asseritur.

Quare clarius atque efficacius forte hisce argumentis opinio reicitur, quae quidem etiam P. H. ex parte saltem atque in nucleo proponit, at non tanta gravitate ac perspicuitate, quanta oportebat: primum opinio haec non valet explicare omnes formas epicleseon sc. earum, quae verbis consecrationem specie tenus exhibentibus et prima parte invocationis carent, sicut antiquissimae Aegyptiacae liturgiae ideoque solutio non est universalis et adaequata; deinde ex vi verborum omnium epicleseon patet arcessite et arbitrarie dici epiclesim ad peractam iam consecrationem spectare eiusque finem esse expositionem mysterii pro sacerdote et instructionem populi. Epiclesis enim est oratio ad

¹⁾ Nam nullomodo invocatur Filius, cum sacerdos verba Domini consecratoria pronuntiat, quin liturgia Coptica et Graeco-alexandrina numquam Patrem, sed Filium adprecatur.

canonem pertinens et submissa voce recitanda ideoque nullomodo potest populum respicere.

Tertia opinio, quae „communiois“ dicitur, a Cardinali TORQUEMADA, tamquam Summi Pontificis in concilio Florentino theologo primum prolata docet invocationem hanc intendere fructuosam, efficacem, salutarem participationem sacramenti, aliis verbis intellegendam eam esse de communicandis per Spiritum Sanctum fructibus eucharisticis. Ita SUARIUS, BELLARMINUS, DE LUGO, MAFFAEUS etc. sentiunt.

Minus efficaciter iam contra hanc sententiam arguit P. H. una hac ratione: bene illa explicari secundam partem epicleseos, non vero primam. Recte enim ad hoc responderi potest: etsi verum sit argumentum, quod P. H. pro sua opinione affert — (vide inferius! — loco verborum epicleseos „commutare panem“ olim, in antiquissimis potissimum 2—3 liturgiis „ostendere revelare panem“ fuisse, tamen etiam hic effectus operationis Spiritus Sancti pro oculis nostris fidei esset ideoque eorum sententiam magis confirmaret et commendaret. Quodsi autem nihilominus contra explicationem primae partis: eam spectare mysticum, non verum corpus Christi — sicut Torquemada et Suarius interpretatus est eam — de novo urgéatur „nil contineri in verbis epicleseos de mystico corpore Christi“, apposite etiam ad hoc respondere possunt: haec difficultas non urget plerosque huius sententiae fautores, quippe qui innixi embolismo orientalium docent utramque partem epicleseon non esse nisi duplicem expressionem eiusdem cogitationis. (Cf. Card. de LUGO de Sacr. Euch. disput. XI. sect. 1.) Quod etiam confirmatur ex eo, quod in nonnullis liturgiis alterutra tantum pars epicleseos continetur. Accedit quod in palimpsesto in urbe Verona nuper inventa liturgia quae a doctissimo viro HEER, (Pastor bonus t. 24. l. c. pg. 70.) insigni Orientalista ut antiquissima defenditur, epiclesim habet immediate ante communionem, qua nihil nisi fructus petuntur. Quare, ut videbimus, haec sententia aliis praeferenda est.

Reliquas autem sententias vel ipso titulo „Sonderansichten in betreff einer Lösung der Epiklesisfrage“ ut futes et specialem refutationem haud merentes notat scriptor. Et prorsus recte! Quantum vero nova elementa adducunt, simplici iam aspectu apparent nimis arbitrarie et arcessitae, magisque poetam et mysticum, quam theologum arguunt. Sufficit sententiam SCHEEBEN legere in „Studien über den Messkanon“ Katholik 1866 II. S. 683.

Ultimo iam capite scriptor exponit et demonstrat opinionem a se primo excultam, quam cum P. LINGENS S. I. rectius ad omnem ambiguitatem et errorem vitandum historico-dogmaticam, quam simpliciter historicam vocasset. Dogmatica enim non tantum ut scriptor vult mere negativa norma est in hac quaestione, sed etiam positiva. Nam ut directiva quoque influit in interpretatione ipsius sensus epicleseos.

In hac sententia principium illud solutionem quaerendam esse historica via iam pridem ab aliis quoque est insinuat, ut ipse scriptor fatetur velut ab A. SCHMID *Kirchenlexicon*² „Epiklese“ 696. P. LINGENS *S. I. Zk Th. t. 21. S. 52.* P. STENTRUP vero o. c. p. 159 iam 1888 historicam solutionem etiam applicavit epiclesi liturgiae S. Basilii et quidem eodem fere modo argumens atque H. Audiamus eius ipsius verba: „Rursus earum liturgiarum, quae has preces (epiclesim) complectuntur, quaedam non ponunt verbum faciat (ποίησον) sic. e. g. liturgia S. Basilii (antiquissimae formae) oratur Spiritus Sanctus ut veniat ad sanctificandum et manifestandum. Porro verbum sanctificandi non idem significare, quam verbum consecrandi certum est (Cf. 1. Tim. 4. 5.), item verbum ἀναδεικνύω primo et frequentius non idem valere, quam facio, sed denotare notum facio, monstro, ostendo, nemo negat. Verbum huic simile, nempe ἀποφαίνω ponit liturgia, quae in C. A. refertur. Verum quidem est utrumque verbum, ut Latinum exhibeo, usurpari etiam pro verbo facio, sed prima ac maxime propria significatio ea est, quam diximus. Ita si res habet, forte non improbabilis est coniectura, eum qui primus in liturgiam orationem commemoratam (epiclesim) ad Spiritum Sanctum invexit, usum esse voce, quae in C. A. liturgia legitur ac posteriores deinceps loco ipsius posuisse verbum facio... Sed retento hoc verbo notatu dignum esse scribit Maffei, in liturgia S. Marci epiclesim incipere a particula ἐν, quae denotat deinde, praeterea, ulterius, ita ut Latine sit: Emitte praeterea. Quomodo vero auctor, si quidem arbitratus esset, isti orationi virtutem consecrativam convenire, appendicis instar eam ponere potuisset?“

Argumentum autem suum ita scriptor evolvit: principio ponit Clementinam et Syro-Iacobiticam esse antiquissimas omnium liturgiarum orientalium, innixus commentationi DREWSianae: Untersuchungen über die sogenannte klementinische Liturgie im VIII. Buche der Apostolischen Konstitutionen. I. die Klementinische Liturgie in Rom. Tübingen 1906 S. 159. ff.; dein Clementinam contineri in Constitutionibus Apostolicis l. VIII. c. 12, 39. ac prima eius vestigia haberi in I. ep. S. Clementis et apud Iustinum martyrem dicit. Quas, cum argumentum ex illis scriptor hauriat, hic integre afferri multum proderit.

Clementina (ap. F. FUNK in *Didascalia et Const. Apost. Paderbornae* 1906 v. I. pg. 518) ita habet:

ἀξιούμεν σε, ὅπως καταπέ-
μψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα
ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, ὅπως
ἀποφύγῃ τὸν ἄρτον τοῦτον
σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ
ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χρι-
στοῦ σου

poscimus te, ut . supra
hoc sacrificium mittas San-
ctum tuum Spiritum . ut
exhibeat panem hunc
corpus Christi tui et cali-
cem hunc sanguinem Chri-
sti tui

Epiclesis liturgiae s. Iacobi vero ita a Ios. A. ASSEMANI in opere suo „Codex liturgicus ecclesiae universae (edit. nov. Parisiis 1902. t. 5. 138. pg.)“ vertitur: „Mitte super nos et super haec oblata Spiritum tuum Sanctum, ut illabens ostendat mysterium hoc corpus vivificum, . ipsius Domini N. I. X. . Et calicem hunc ostendat sanguinem . ipsius D. N. I. X., faciat, ut sit accipientibus ipsum in remissionem peccatorum et in vitam aeternam. Amen“.

Argumentum iam in formam redactum est hoc: Verba invocationis in utraque hac epiclesi quin etiam in tertia S. Basilii antiquissima: ἀποφύγη¹⁾, syriacum „nehve“²⁾, ἀναδείξαι¹⁾, non efficere facere, sed primario ostendere, revelare significant (Cf. apud H. pg. 127. et 109—112.) Cum autem a sensu primario et obvio verborum non liceat recedere, nisi efficax ratio urgeat, hic quoque sensus proprius retinendus est.

Sed etiam ipsa rei natura alius sensus excluditur. Consideremus modo canonem! Verba Domini in consecratione iam prolata sunt et etiam ss. species ad adorandum populo ostensae et tum demum sequitur epiclesis. Sed quaero, quomodo possit Spiritus Sanctus invocari, ut ss. species vi verborum Domini iam consecratas iterum efficiat, faciat corpus et sanguinem Christi, quae tamen doctrina catholica usque ad schisma etiam ab orientalibus — saltem communiter agnita est. (cf. pg. 110).

Deinde sensum primarium poscit etiam verborum contextus. Nam etiam post peractam consecrationem oculis corporis nostri species panis et corporis videmus. Ut autem Eucharistia nobis salutaris evadat, debemus ante omnia hoc mysterium fidei lumine vel oculis quasi supernaturalibus intueri, quod sine operatione et gratia Spiritus Sancti, tamquam Illuminatoris καὶ ἐξοχῆν fieri nequit. (Cf. 111—112. pg.)

Idem tandem probat traditio historica. Lucubratio Περι παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας ex saeculo quinto, quae communiter s. Proclo, († 446) patriarchae Constantinopolitano tribuitur, expresse utitur in explicatione epicleseos terminis: ὅπως ἀποφύγη καὶ ἀναδείξῃ. (cf. Migne, Patr. Gr. tom. 65. col. 849 s.) Saeculo septimo Ioannes Maro ita exponit et interpretatur textum epicleseon: „Hic nobis inquirendum est, quam ob rem Spiritus sancti super panem et vinum illapsus invocemus, cum iam Filius illapsus illa in suum corpus et sanguinem transmutavit, ut superius ostendimus. Huic quaestioni respondemus, quod Spiritus Sanctus non invocatur, ut illabens efficiat seu commutet

¹⁾ Apud Henr. Stephanum „Thesaurus Graecae linguae“ Parisiis 1831 usque 1836. Vol. I. p. II. col. 1765 ss.. ἀποφαίνω ostendo, demonstro, declaro, palam facio, revelo, iudico, exhibeo efficio, reddo. Idem fere etiam ἀναδείκνυμι.

²⁾ Nehve est 3. pers. Sing. futuri Peal ḥav i, quod secundum lexicon syriacum Brockelmanni (Berlin 1895. S. 106.) significat: ostendit, demonstravit, functus est, edidit, praestitit, fecit.

panem in corpus et vinum in sanguinem Salvatoris nostri, sed ut illa corpus et sanguinem esse ipsius Domini N. I. Chr. ostendat et faciat, ut sint percipientibus ea in remissionem peccatorum et in vitam aeternam." Quin etiam Marcus Eugenicus, infestissimus hostis unionis per concilium Florentinum effectae in ipsa liturgia S. Basilii (et non tantum in Clementina) ex maxima varietate lectionum, quae tum in hac liturgia divulgatae erant, nisi *ὡς ἀποφύναι* nihil existimat esse genuinum. Cf. Migne, Patr. Gr. tom. 160 col. 1081.

Sed iure merito hic quaeritur, quomodo tam essentialis mutatio in formis verborum oriri potuerit. Ad quod recte respondet scriptor: Si constantem doctrinam SS. Patrum et Ecclesiae de forma Eucharistiae, sc. sola verba domini consecratoria esse, coram oculis habeamus et perpendamus eandem etiam fuisse in genere persuasionem orientalium saltem usque ad schisma quin, ut supra iam vidimus, apud nonnullos etiam post schisma et simul illud in animo revolvamus liturgias ob disciplinam, quae arcana vocatur non statim fuisse scripto fixas nec ecclesiam etiam, postquam iam scriptae essent, in ritibus aut textibus precationum non essentialibus uniformitatem tam rigorose postulasse nec tam severe illi invigilasse, his omnibus mente perpensis optime intellegimus, quomodo labentibus saeculis ob nimium embolismi amorem orientalium preces etiam eae quae in canone continebantur sed minus essentielles erant, paulatim varias potuerint assumere formas, primo synonymas, postea etiam dissimiles retento tamen semper sensu (vel dogmate) orthodoxo.

Quas ob causas simul evanescit difficultas ex noto axioma „lex precandi lex credendi“ et palam fit calumnia cum protestantium dicentium, ecclesiam errorem in epiclesi latentem indirecte saltem tolerasse, tum orientalium, Romanam ecclesiam in ritu suo aliquid essenziale mutasse epiclesi complementoque verborum Domini necessario post saec. V. vel saltem VIII. expuncto.

Commendat se igitur haec opinio sua simplicitate et universitate atque eo quod epiclesim composite ad reliquas liturgiae partes explicat. Quae tamen non valent nisi Clementina est antiquissima.

At non desunt scriptores, qui hoc ipsum gratis asseri dicant: velut MAX princeps Saxonicus in praelectionibus de orientalibus liturgiis habitis in Univ. Friburg. Helvetiae (germ.), Friburgi 1908. ed., tom. I p. 9. haec scribit: „Illi (docti viri, quibus liturgia Clementina antiquissima videtur esse) pro sua sententia ne umbram quidem argumenti afferre possunt.“ Theod. SCHERMANN vero in recentissimo opere suo *Aegyptische Abendmahlsliturgien des ersten Jahrtausends* (Paderborn 1912.) I. c. 2. 3. 4 perbene a) contra Funk ostendit non liturgias, quae in ordine ecclesiae aegyptiacae („Ägyptische Kirchenordnung“) continentur, dependere

e liturgia Clementina in l. VIII. Constitutionum Apostolicarum relata, sed contra ideoque antiquiores esse Clementina (p. 15—33); b) demonstrat easdem Aegyptiacas liturgias exeunte saec. II. vel ut summum ineunte III. exortas esse (p. 33). Divergunt autem hi scriptores in assignanda alia antiquissima. Ut teste utar Dr. WILLEMS „Die ältesten Messliturgien“ Pastor Bonus XXIV. Jahrg. S. 67 — nonnulli liturgiam S. Marci habent pro antiquissima, alii Serapionis. quidam vero illam, quae nuper in urbe Aegypti Dêr-Balyzeh inventa est. Quae omnes non ἀποφῆρῃ vel ἀναδείξαι habent, sed ποιῆσον.

Cuinam harum sententiarum tribuenda sit palma, relinquo disputationi virorum in scientia historico-critica eruditorum.

Ut igitur finem aestimationi ponamus nostrumque iudicium de opere proposito pandamus: certe via historico-dogmatica sola videtur ad plenam integramque quaestionis solutionem perducere — cum sola, ut ita dicam, ex re ipsa excrescat; perducaturne autem eo ipso modo ac ratione qui scriptori probatur, propter difficultates historicas non spernendas haud parum dubitamus.

Greg. Naz. Mezey S. I.

Claude Delaval Cobham. C. M. G., The Patriarchs of Constantinople, Cambridge, 1911, 100 pag. in 8".

Opusculum scriptoris, auctum duabus introductionibus amicorum eius, aequè bene collectio vocari potest trium commentationum.

Quarum prima D. Cobham, quemadmodum in praefatione (p. 7) dicit, indicem perficere voluit ad librum Manuelis I. Gedeon: Πατριαρχικοὶ Πινάκες (Constant., cca. 1888.) Qui liber continet summarium quoddam vitarum omnium, qui Constantinopolitanam sedem dicuntur tenuisse Patriarcharum.

258 nominum indicem scriptor praebet triplicem: primum chronologicum (in praefatione) additis hinc inde notis biographicis, alterum alphabeticum assignato quoque tempore, quo Patriarcha praefuit, tertium denique graecum item alphabeticum. Ni fallor claritati melius consulisset, si omnia, quae scitu sunt digna in alterutrum indicem collegisset; quia, ut exemplum afferam, de Michaelē Cerulario tribus locis docet scriptor: quando nominatus sit per Constantinum IX. et quando excommunicatus pag. 13, quando munus patriarchae suscepit (1043) pag. 93, denique quando suo loco sit motus (XI. 1058) pag. 82.

Opusculum alterum R. D. Adrian Fortescue, Dr. Theologiae & Philosophiae, tamquam introductionem priorem commentationi, de qua diximus, adiunxit. In quo brevem historiam sedis Constantinopolitanae narrare proposuit, quomodo splendor „Patriarchae Oecumenici“ crevisset atque palluisset.

Primi 25, qui nominantur, usque ad Metrophanem (315—325) ad fabulas pertinent; primum occurrunt in quodam IX. saeculi

documento, quod suppositum esse intellegitur ex studio repetendae auctoritatis sedis id temporis iam valde potentis usque ab ipsa Apostolorum aetate; Metrophanes, quem commemoravimus occurrit in primo Concilio (325); episcopus Byzantinus erat, minimus ex suffraganeis Metropolitae Heracleensis.

Dr. Fortescue deinde variis locis ex epistolis Paparum allatis aliisque documentis demonstrat propter summum episcopi Constantinopolitani in imperio locum eum sensim ecclesiasticas quoque dignitates partim acquisivisse, partim Roma reclamante arripuisse; Ioannes IV. (582—95) titulum „Patriarchae Oecumenici“ assumpsit; floruit potestate inter 1453—1589; quae potestatis summa stabilis non fuit, cum passim nationes emancipatae ab imperio Turcae fere simul iurisdictionem Patriarchae fugerent. Fit mentio tristis illius aspectus, quem praebet ultimis saeculis huius sedis ruina, sed etiam praeclarorum nominum, quae ei ornatui sunt, martyrum quoque, sicut Isidori II. (1463), Maximi III. (1482), Gregorii V. (1822). Scriptor tandem „Magnaе Ecclesiae“ bene precatur atque animum minime aversum significat, concludens: *Ἰωακείμ ἄξιος — εἰς πολλὰ ἔτη.*

Tertium opusculum scriptum est a Rev. Domino H. Duckworth, Professore Theologiae in Toronto, Canada.

Licet dispositio fortasse careat optanda claritate, probandum est studium explicandi initio operis ex terminologia iuris et magistratum illius temporis usum vocabulorum „dioecesis, provinciae“ etc.; inter fontes tituli patriarchalis praeter Scripturam iudaicum patriarchatum Tiberiadis ostendit, qui suppressus est a Theodosio cc. anno 420.

Voces episcopi, oecumenes etc. vario sensu olim esse usurpatas manifestum est. Scriptor deinde mutatos passim limites iurisdictionis Constantinopolitanae, commercium Patriarcharum cum Imperatore prius, postea cum Turca tractat, agitque postremo de ecclesia ac residentia Patriarchali.

Ex fontibus, quorum ceterum usus satis obiectivus nonnumquam desideratur, commemorentur: Socrates, Historia Ecclesiastica; Georgius Phranza, Historia; Manuel Malaxos, Historia Patriarchica; Thomas Smith, B. D., „Oxford-man“, capellanus Anglicae Legationis Constantinopolitanae sub Rege Carolo II., „An Account of the Greek Church“; denique W. H. Hutton, Constantinople.

M. Kuenburg.

Jos. Mausbach. Die katholische Moral und ihre Gegner. Grundsätzliche und zeitgeschichtliche Betrachtungen. Köln 1911 (VIII+408 p.) 6 M.

Hoc libro, etsi titulus eius plus promittit, proprie solum protestantium opiniones aestimantur; cum tamen similes opiniones etiam inter orthodoxos divulgatae sint, etiam nostra interest eum cognosci.

Non omnia capita copiose tractantur velut illud quod de attritionismo catholicis exprobrari solet (p. 100–102), sed nonnulla magna dexteritate scripta videntur esse et idonea, quibus adversariis persuaideatur, se re parum intellecta inique de doctrina catholica iudicasse.

Exemplo esse possunt ea, quae de probabilismo exponentur, ubi maxime Hermanni rationes considerantur. Quamquam illud „lex dubia non obligat“ *M.* magis explicat quam verum esse nititur; rationem vero, qua e libertate, quae sit in possessione, nonnulli (etiam Frins *De actib. humanis* III p. 243–4) illud efficere conantur, improbat (p. 180).

Similiter iis quae contra restrictionem afferuntur *M.* exposita doctrina eorum, qui eum celandae veritatis modum defendunt (cf. *AAV* VIII fasc. IV.) probat catholicorum de moribus praecepta perperam vituperari.

In capite, quo de ratione quae inter honestum et beatitudinem intercedit exponitur, iuridismi crimen non consideratur sed tantummodo tangitur (p. 209–210). Item ea, quae adversarii contra notionem meriti a iure humano petitam afferunt (*AAV* VII 212), niti ea ratione, qua quidem nonnulli necessitatem auxilii divini entitative supernaturalis probare conantur, sed quae ad veram notionem meriti non pertinet (cf. *Sl. I. th.* III 105) p. 212 solum indicatur; quamquam p. 213 (verbis: zum selbständigen Erreichen des Zieles befähigt durch die Gnade, qua a reatu poenae liberamur, ergo gratia sanctificante, vel, ut cum Jos. Rybák [p. 551] hanc vocem minus commendandam relinquamus, natura divina nobis communicata, cuius alium omnino finem esse idem Rybák probavit in *Theol.-prakt. Quartalschrift* 1912 p. 562–577) illam rationem videtur revocare. — Quae p. 204 de fine Dei operantis (creantis) dicuntur, non sunt omnino vera (cf. Lahousse, *De Deo creante et elev.* 1904 p. 107).

P. 188 9 *M.* docet etiam, falsam omnino esse opinionem, quam orthodoxorum quoque theologorum nonnulli tenent, qua voluntatem negatur honeste agere posse ita ut menti persuasum non sit eam sic agere debere; quasi electio alicuius muneris sit officium individuale; „sollen wir nun auch die Entscheidung für diese oder jene Laufbahn und Arbeit innerhalb des Berufes, etwa den literarischen Arbeitsplan eines Schriftstellers und Professors als ein unbedingt Notwendiges ansehen?“ Cf. p. 247, ubi separatim de consiliis agitur. (Cf. *Sl. I. th.* III 276–7).

Etiam de discrimine inter peccatum veniale et mortale orthodoxi quoque ex hoc libro discere possunt (imprimis p. 241–2).

Quod obici solet catholicos theologos in peccatore nimis considerare singularum actionum inhonestatem seu discrepantiam cum lege honestatis, neglegere autem animi improbitatem, ex qua data occasione eiusmodi peccata oriantur, non est omnino refutatum ostensa culpae libero arbitrio tribuendae ratione, quacum illa discrepantia a theologis catholicis coniuncta esse existimatur (p. 221).

Huc pertinet etiam crimen haerendi in casuistica doctrina (p. 90).

In capite quo de ascesi exponitur nonnullae sententiae occurrunt (ut p. 256, 263 etc.) quae re non satis considerata contineri videntur; cf. Sl. I. th VI 192—3.

P. 325—332 etiam de infallibilitate Romani Pontificis agitur accommodata ad adversariorum modum cogitandi.

J. Tixeront, Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne.

III La fin de l'âge patristique (430—800). Paris (Lecoffre) 1912 (583).

Inter alia in hoc libro agitur de Filioque négato a Theodoro Mopsu. (vel cuius est symbolum condemnatum a concilio Ephesino) et a Theodoretu (p. 198—9), de Cyrilli recta sententia (199—201), de aliorum patrum (Gelasii Cyziceni, Dionysii Areop.) sententia imperfecta, de Maximi latinae sententiae benigna interpretatione graeca (p. 202); de Rustici diaconi (p. 335) dubitatione. — In quaestione de modo, quo culpa originalis ad nos pertineat, T. negat Graecos theologos saec. V., VI., VII. doctrinam occidentis assecutos esse; potius eos negavisse nos illius culpa esse participes (ut Theodoretum) p. 212. Quae res non videtur esse satis accurate tractata; velut illud Sophronii (*ὅτις ἡμῶν παρακοῆς*, cf. Sl. I. th. III 102) omnino neglectum est. — Similiter exponitur de patrum graecorum soteriologia (216—221), ecclesiologia, imprimis sententia de primatu (221—228), eschatologia (de sorte iustorum post mortem apud Cyrillum Al., Nilum, Theodoretum p. 270) etc., quae omnia paucis absolvuntur. Copiosius theologia s. Io. Damasceni (pag. 484—513) explicatur ubi in locis de processione Spiritus s. explanandis J. Bilz (Die Trinitätslehre des hl. Johannes v. Damaskus. Paderb. 1909) sequitur (p. 490).

E. Vacandard, Etudes de critique et d'histoire religieuse.

Troisième série. Paris (Lecoffre) 1912 (377 p.)

Huius operis volumen primum, in quo de origine caelibatus ecclesiastici de causa Galilaei etc. agitur, iam quater editum est, alterum, cuius initio institutio ecclesiae a Christo tractatur, bis.

In hoc volumine a p. 215—310 de origine festi et dogmatis Immaculae Conceptionis B. M. V. disputatur. Qua de re V. in *Revue du Clergé français* 61 (1905) 5—41; 62 (1910) 257—278; 681—701. scripserat

Primum festi Conceptionis Deiparae celebrati testimonium apud Andream Cretensem M. CXVII 1305 († cc. 720) et Ioannem Euboeensem (cc. a. 740) M. XCVI 1499 occurrit (9. decemb.); commemoratur in oriente etiam a Georgio Nicomediensi M. C 1353 († 868), in Nomocanone Photii M. CIV 1070 (883), in typico Niconis ap. Assemani, Kal. V 434 (cc. 1060) in menologio Basilii Porphyrogenetae M. CXVII 1485 († 1025), ubi etiam explicatur, in Alexii Comneni novella de diebus feriatis M. CXXXIII 75

Neapoli e saec. IX. usus orientalis testimonium habemus. Quaeritur, cuius rei colendae causa hoc festum celebratum sit. V. Graecos patres clare dogma cognovisse negat et inde oratorum silentium vel ambiguitatem repetit (p. 225). In occidente festum idem in kalendariis hibernicis a saec. IX (inter 1. et 3. maii) occurrit, in monumentis anglicis saec. XI. (8 dec.), ubi (in missali leofricensi cc. 1050) preces quoque eo pertinentes (collecta, secreta, postcom. p. 235) continentur. Saeculo XI descendente sublatum, Anselmi abbatis (archiepiscopi nepotis) aliorumque ecclesiae praelatorum studio restitutum est (p. 228—233) et contra adversarios — imprimis ab Eadmero — defensum, eiusque momentum paulatim clarius a singulari B. M. V. privilegio repetitum (p. 233—236). P. 236—258 agitur de initiis huius cultus in Gallia et de s. Bernardi (non Nicolai, eius secretarii) conatibus contrariis. Deinceps quomodo singuli scholastici a Petro Lombardo usque ad Scotum p. 258—285) a Scoto usque ad Sixtum IV (p. 285—307) ea de re senserint exponitur.

Ignatius Ottiger S. I., **Theologia fundamentalis**. Tomus II. De Ecclesia Christi ut infallibili revelationis divinae magistra. Friburgi Brisgoviae. 1911. (1062 p.)

Capite primo primae partis forma et institutio Ecclesiae Christi tractatur. Thesi III statuitur: Imperium sacrum Christus ita instituit, ut apostolo Petro primatum non tantum honoris et ordinis, sed etiam iurisdictionis in ceteros apostolos atque in omnes christianos conferret. Ad eam rem probandam primum locus Mt 16, 18—20 explicatur (p. 64—106), deinde Io 21, 15 (p. 106—120). Tum res confirmatur ex reliqua Christi cum Petro agendi ratione (ubi omittitur illud Mt 17, 26), ex Petri ipsius ceterorumque apostolorum agendi ratione (133—145), denique testimonio antiquitatis (145—186); ubi verba ss. Patrum afferuntur, non tamen singulorum locorum vis satis expendi videtur. Postea separatim de Cypriani et eius sequacium sententia exponitur (186—191; cf. 653—658), de Origene (191—193), de posterioris aetatis patribus.

Haec thesis thesi VIII. completur (cap. II. de proprietatibus Ecclesiae Christi): Ecclesia e Christi voluntate non solum in perpetuum permansura, sed etiam immutabilis est ratione tum Petri primatus et totius regiminis sacri, ita ut sacer principatus semper in ea exsistat, numquam vero penes fidelium multitudinem vel principes civiles sit, tum infallibilitatis et ipsis quidem in sacro regimine apostolorum legitimis successoribus in perpetuum concessae. Unde efficitur, ut etiam ratione fidei et doctrinae Ecclesia sit immutabilis. Ac Petri quidem primatum ex institutione divina esse perpetuum probatur et defenditur p. 282—286 ex eo, quod super Petrum ut fundamentum firmans Ecclesia aedificata est, ex eo, quod Petro ut supremo pastori vicario Christus omnes fideles commisit, ex eo, quod primatus Petri fuit maxime primatus iuris-

dictionis, e fine primatus proposito, ex non statuenda formae constitutae mutatione, nisi positive et clare demonstretur. Infallibilitatem semper exstituram esse in Ecclesia probatur ex Mt 28, 20 (318), ex Mt 16, 18 (318—324), ex 1 Tim 3, 14 (327—334), ex eo, quod Ecclesia semper divina et vera manet (334—335), id quod imprimis testimonio antiquitatis confirmatur (337—341). Deinde infallibilitatem solis apostolorum in sacro regimine successoribus e Christi voluntate convenire probatur (p. 348—350). Denique dogmata posse vere mutari (cf. p. 276) refutatur.

Post haec thesi IX agitur de Ecclesiae apostolicitate, thesi X de eius unitate (p. 398—433), thesi XI. de catholicitate (433—454), thesi XII de sanctitate (455—474). Quas proprietates, quatenus experimentaliter cognosci possint et immediatius cognoscantur esse proprietates verae ecclesiae quam coetum esse veram ecclesiam, thesi XV (p. 509—522) veras notas Ecclesiae esse statuitur, catholicitatem solum probabiliter notam positivam Thesibus XVI—XXII hae notae applicantur.

Primum igitur probatur Romanum Pontificem esse subiectum primatus a Christo instituti. In qua re demonstranda cum difficultas non sit (p. 532) potius ea quae ab adversariis afferuntur accurate refutantur: Petrum Romae fuisse p. 533—574, eum ibi episcopum fuisse p. 574—586, et ibidem mortuum esse p. 587—594 probatur. Praeterea testimoniis R. Pontificum ostenditur eos primatum sibi semper ascripsisse (p. 601—626), testimoniis autem Patrum (626—697) et testimoniis conciliorum oecumenicorum (697 ad 709) et ex exercitio primatus ecclesia non contradicente (709 ad 792) Ecclesiam hunc primatum semper agnovisse. Ex propositis coniecturis, quibus Irenaei verba nuper emendabantur, Mausbachii (Theol. Revue VIII [1909] 126) sententia scriptori magis probatur quam aliae (p. 643). Ceterum quae accurate et copiose de singulis Patrum locis exponuntur (de Cypriano p. 653—677, de Ignatio p. 626—630 etc.) hic non possunt commemorari. De exercendo primatu probatur ecclesiam agnovisse sine R. Pontificis auctoritate concilia nihil decernere posse (p. 709—732), eius esse episcopos confirmare (de Nectario, Anatolio etc.), loco movere, restituere (733—741), vicarios iurisdictione instructos sibi constituere (de Iuliano episcopo Coënsi, Pelagio diacono etc.) (741—751); appellationes episcoporum iudicare (ante concilium Sardicense 751—758; de ipso concilio 658—764; de Io. Chrysostomo 765—768 de Apiario et appellationibus Africanis 776—778 etc.); dispensare a legibus ecclesiasticis (779), sine communione cum eo neminem posse esse in ecclesia (779—792). In eiusdem thesi p. III. solvuntur ea quae afferuntur contra Ecclesiae Romanae infallibilitatem e causa Galilei, e contractu fenebri vetito, e doctrina de intentione in administrandis sacramentis necessaria et sim. (p. 831—848).

Thesi XIX negatur in ullo religioso coetu ab Ecclesiae romano-catholicae communione separato unitatis notam (qua Ecclesiam romanam insignitam esse thesi XVIII probatum est) inveniri:

nam non solum iure deesse oboedientiam in ecclesia graeca sed etiam facto (p. 897); eamque carere legitimo et efficaci unitatis doctrinae ac fidei efficiendae principio, infallibili magisterio (p. 899), quem defectum non posse suppleri symbolis fidei (p. 900), quin etiam Photium sine ulla legitima causa ab Ecclesiae romano-catholicae doctrina [nondum definita] deficientem coetus sui sociis exemplum reliquisse, quod ipsi imitati fidei doctrinam eodem atque multo etiam maiore iure variare perpetuo possint (p. 902); ac reapse ex primo illo coetu mox alios exortos esse, eosque, tametsi diversas doctrinas profiterentur, nulla tamen legitima auctoritate ideoque nullo iure a Graecorum Russorumque primigeniis coetibus exclusos esse (p. 907.).

Similiter thesi XXI omnem coetum christianorum ab Ecclesia romano-catholica separatum sanctitatis nota carere statuitur. Ubi p. 985—987 Photium schismatis auctorem sanctum non fuisse probatur; deesse sanctitatem finis propositi inde efficitur, quod finis coetus orthodoxorum proximus ac primarius manifesto hic sit, ut se tales, quales sint, i. e. ut separatos conservent latiusque diffundant, i. e. ut impugnent et impedian, quantum valent, apostolicam Ecclesiam romano-catholicam eiusque regimen et magisterium a Christo institutum (p. 1044); porro subsidia ad homines sanctos reddenda coetus orientalium multa habere conceditur, sed eorum praecipua ita esse apud eos comparata, ut nullius aut certe multo minoris efficaciae sint quam apud catholicos; id quod a sacerdotum matrimoniis et doctrinae defectu repetitur (p. 1046); propterea (et quod non omnem doctrinam apostolicam profiteantur) orthodoxos non esse debita ac plena Christi Ecclesiae sanctitate vitae internae insignitos (p. 1046—7); neque vitae externae; etsi enim rituum religiosa observantia neglegenda non sit, christianum tamen verum ea sola non effici sed coniuncta cum interna vera et vivida fide et caritate Dei et ideo cum vitiorum fuga, malarum cupiditatum superatione et studioso christianarum virtutum cultu. Idque de Russis et orientalibus eo magis valere, quod illi natura et institutione in acceptis semel ritibus externis observandis sint tenaces et constantes. Notam vero esse etiam Russorum ebrietatem et magistratuum praesertim venalitatem necnon, et praecipue quidem hominum altioris condicionis luxuriam, notam malam Graecorum et Armenorum fidem et fraudulentiam (1047). Denique negatur saltem in nonnullis omni tempore sociis coetuum orientalium inveniri homines prorsus eximiae et heroicae sanctitatis. Qua de re generatim hoc modo *O.* sentit: „nihil absolute repugnare videtur, quin aliquam sanctitatis speciem prae se ferre atque etiam miracula patrare possint [si bonae fidei sint], non tamen in ipsius coetus schismatici gratiam vel directo vel etiam oblique i. e. ita ut ea miracula per se, et non tantum facile vitanda hominum culpa, eam persuasionem confirment, qua illi schismatici coetum suum veram Christi Ecclesiam esse credant... Minime autem prorsus impossibile videtur, ut in gratiam hominis aegroti vel aliorum miserorum

propter bonum propositum finem supernaturalem, item in testimonium alicuius fidei doctrinae vere apostolicae aut etiam in laudem alicuius verae virtutis v. g. castitatis, inter schismaticos quoque vel a vivis vel a mortuis iam beatis edantur miracula iis vestita quasi adiunctis, ut ea tantummodo satis manifesta temeritate dici possint ipsius etiam coetus ut schismatici et nonnulla falsa docentis veritatem confirmare. Nihilominus certa omnino miracula a vere schismaticis patrata nulla adhuc leguntur. Schismaticos autem bonae omnino fidei etiam aliquam sanctitatis speciem prae se ferre posse, non quidem ita, ut a vera Christi Ecclesia colantur et in sanctorum album sollemni modo referantur, sed ita tamen, ut tametsi non vere et perfecte, aliquatenus tamen sancti sint coram Deo, negandum neutiquam videtur, tum quia ipsi illi bonae fidei homines animo et voluntate ad veram Christi Ecclesiam pertinent et tantum materiali modo ex ignorantia non culpabili in schismaticorum coetu versantur, tum quia, si forte non omnia, pleraque tamen subsidia habent, quae Christus ad efficiendam sanctitatem Ecclesiae suae commisit. Ergo si istiusmodi homines istis adiumentis strenue semper utantur, nihil videtur obesse, quin etiam ipsi ad aliquantam vitae sanctitatem perveniant, quamquam propter rationes supra allatas eiusmodi homines multo rariores quam in Ecclesia romano-catholica in coetu schismatico sint necesse est, et quamquam istorum sanctitas undequaque et vere perfecta esse non potest, tum quia, ut prius de notis Ecclesiae loquentes iam diximus, si vere et perfecte sancti essent, Deus procul dubio eos illustraret ac permoveeret, ut veram Ecclesiam cognoscerent eique sese etiam externe adiungerent; tum quia falsitas omnium ab Ecclesia romano-catholica separatorum coetuum tam aperta est, ut qui ipsorum socius vere ac perfecte veritatis religiosae studiosus sit et de Ecclesia Christi deque sua secta vel paululum serio recogitet, huius suae sectae falsitatem ante mortem certissime cogniturus sit. Ergo si eiusmodi homo, utut ceteroquin virtutibus excellens, usque ad mortem in sua secta bona fide remaneat, adest in ipso sane defectus veri ac perfecti veritatis religiosae studii ideoque vere ac perfecte sanctus esse neutiquam potest“ (p. 1054). Martyres tamen inter orthodoxos fuisse non omnino negat. Ceterum cf. Acta I. Conv. Velehrad. p. 28.

Etsi scriptori in omnibus rebus assentiri non possumus neque claritati perspicuitative eodem modo provisum esse atque copiae rerum censeamus, tamen et diligentiam et scientiam eius admiramur. Opus simili accuratione a theologo orthodoxo compositum summo-pere desideramus.

Antonius Straub, S. I., De Ecclesia Christi. Vol. I. II. Oeniponte 1912 (XCII+500; VI+916). 30 K.

Magna huius operis parte de primatu episcopi Romani scholastica methodo exponitur. Thesi III (I p. 38—87) Mt 16, 18. 19 explicatur et interpretationes differentes patrum, qui post concilium

Nicaenum scripserunt, declarantur. Quos S. ostendit interpretationem antenicaenam et catholicam non excludere sed supponere atque pro opportunitate etiam diserte cum aliis commentariis suis proferre eorumque varias interpretationes non opponi inter se sed conspirare ad unam expositionem adaequatam efficiendam (n. 107. 108). Praeterea aliae difficultates explicantur.

Thesi IV. Lc. 22, 31. 32 (I p. 88—101), V. Io. 21, 15—17 (p. 102—116) exponitur. Thesi VI. S. reliqua primatus indicia, quae in scriptura s. continentur colligit et auctoritati patrum innixus explicat. Item quae e scriptura sacra contra Petri primum afferuntur diluit.

Thesi XIV (I p. 375—381) Christum primum voluisse in ecclesia esse perpetuum probatur ex imaginibus fundamenti, clavium, regni, domus, ovilis, corporis, ex forma hierarchiae synagogae typicae, e primi coetus ecclesiae constitutione, ex testimoniis ss. patrum, e convenientia. Deinde thesi XV (I p. 381—442) episcopum romanum esse s. Petri in primatu successorem statuitur. Ubi allatis patrum et conciliorum testimoniis ad probandum ecclesiae consensum theoreticum de hac re (I p. 381—393), etiam agendi rationem in ecclesia antiqua huic doctrinae consentaneam fuisse ostenditur: ecclesiam enim agnovisse episcopum romanum habere ius dandi leges in ecclesia universa observandas, urgendi leges universales sanctione apposita, authentice eas interpretandi vel etiam in iis dispensandi (p. 393—395); praeterea ad eundem delatas esse causas finiendas ex parte qualibet ecclesiae et ab aliis iudicibus quibuscumque appellationes (p. 395—402); insuper a temporibus antiquissimis in ecclesia observatam esse consuetudinem episcopum romanum imprimis in maioribus causis consultandi, ac per varias regiones ab eo legatos, nuntios, vicarios suos pro opportunitate esse constitutos (I p. 402—408). Accedit argumentum ductum ex eo, quod ille existimandus sit s. Petro succedere in primatu, qui ei succedat in episcopatu particulari ad vitae exitum retento (I p. 408—441). Ubi s. Petrum Romae usque ad mortem episcopum fuisse neque Paulum, cum Petro iam praesente Romam venisset, una cum eo episcopum Romanum esse coepisse neque ecclesiae Romanae collegium quodpiam episcoporum prae-fuisse (contra Harnack) probatur.

In thesi XXI (II p. 87—121) de ambitu potestatis cum primatu Romani episcopi coniunctae agitur. S. docet Romanum pontificem non solum in rebus iuris ecclesiastici sed etiam in solvendis vinculis directe erga Deum existentibus agere posse quidquid ad finem ecclesiae conferat neque voluntate Dei absoluta (per revelationem vel rationem significata) prohibeatur; qua de re iudicare ipsius esse pontificis; necessariam autem ad solvenda eiusmodi vincula esse iustam causam. Itaque praeter absolutionem a peccatis detestatione retractatis habere eum ius dandi indulgentias, absolvendo homines extra sacramentum a poenis Deo debitae temporalibus (simul satisfactionibus ex thesauro ecclesiae exhibitis

quae secundum legem praesentis providentiae necessariae sint), item id quod ex promissione voti vel iuramenti Deo debeatur, condonandi, praeterea matrimonium mere ratum (non consummatum) fidelium (cf. n. 1025 de Alexandro III) et matrimonium consummatum conversi cum infideli et matrimonium post utriusque coniugis baptismum nondum denuo consummatum solvendi. In iis, quae contra hunc primatum divinitus institutum afferuntur, maxime considerata sunt, quae de Cypriani sententia exponit (n. 734 ad 737), quae complenda sunt iis, quae n. 1410 (p. 817—821) complectitur; praeterea explicantur etiam canones Sardicenses 3. 4. 5 (n. 738), carthaginiensis (a. 418) 17, repudiatus titulus episcopi oecumenici (n. 744) et alia huiusmodi.

Thesi XXII iurisdictionem omnem in ecclesia a Romano pontifice manare statuitur. Itaque episcopum Romanum iam antiquitus episcopis singulis valide constituendis intervenisse ostenditur (exempla ex occidente et oriente sumuntur p. 124—134) et episcopos eligendo vel confirmando eum ipsum iurisdictionem iis dare et non eo eligente vel confirmante Deum iurisdictionem, quamvis e pontifice romano dependentem, episcopis immediatis impertiri probatur (p. 137—151). Praeterea p. 160—161 S. Bolgenii opinionem impugnat, qui praeter particularem iurisdictionem episcopo ut personae singulari ab episcopo Romano (dioecesi aliqua commissa) datam, alteram universalem dari existimat a Deo ipso vi consecrationis cuivis episcopo ut membro corporis episcopalis ad leges disciplinae et fidei infallibiles sive in concilio oecumenico sive extra illud pro tota ecclesia ferendas; non enim convenienter recurri ad Deum, cum visibilis vicarius Christi iurisdictionem, de qua quaeritur, conferre possit, sicut pro concilio oecumenico etiam compluribus caractere episcopali carentibus eam certo conferat; neque rationem solidam pro illa sententia afferri. — In scholio quaeritur, unde confessarius episcopi Romani iurisdictionem habeat. S. antiquam amplectitur sententiam dicens confessarium a papa electum vel ad id munus obligatum iurisdictionem immediate ab ipso Deo accipere (n. 799); non tamen omnia, quae pro altera sententia afferuntur (ut a Billot; cf. Sl. 1. th. V 41), satis videtur expendisse.

Thesi XXIII (II p. 164—187) Romano episcopo ius tribuitur concilia oecumenica convocandi, iis praesidendi, ea confirmandi; id quod et usu vetere et testimoniis antiquitatis probatur.

Post haec de magisterio infallibili ecclesiae exponitur (cap. V). Ac primum quidem thesi XXIV (II p. 187—214) probatur (maxime verbis Mt. 28, 18—20 et Io. 14, 16. 17. 25. 26. et testimoniis patrum) episcopos ecclesiae coniunctos (i. e. maiorem partem eorum cum Romano pontifice) esse infallibiles in sententiis peremptoriis (non in obiter dictis neque in iis, quibus absolute assentiri fideles non iubeant); fideles vero habere infallibilitatem in discendo vel credendo seu passivam. Deinde thesi XXVI (II p. 348—395) eadem infallibilitas, qua ecclesia in doctrina de fide

moribusve definienda instructa est, episcopo Romano etiam soli tribuitur. Afferuntur Mt 16, 18; Lc 22, 31. 32; Io 21, 15—17 (p. 351—355); acta concilii Cp. IV, Lugd. II; necessitas confirmationis decretorum concilii oecumenici, sine qua peremptoria esse non putabantur (p. 357), quam contra orientalium de conciliorum oecumenicitate sententiam p. 884 defendit; illud Irenaei l. 3, c. 3, cuius loci qui integer esse existimatur (retentis etiam verbis „ab his qui undique sunt“) singula verba philologorum modo explicantur (p. 358—378; cf. p. 808); testimonia Optati aliorumque; appellationes ad Romanam sedem in causis fidei (381 ad 389); denique alia antiquitatis documenta, velut illud e liturgia Graeca de Silvestro pontifice (ταῖς ἀπλανέσι δὶδαχαῖς), Ioannis Hierosol. episcopi (572/3—592/3: successores infallibiles), Sergii cypriensis episcopi etc. (p. 390—393). — Iis, quae contra Romani episcopi infallibilis magisterium afferuntur, thesi XXVII occurritur (p. 403—484). Itaque exponitur de controversia de baptismo haereticorum (p. 404—414), de canone Arelat. 8. (p. 411—416), Nicaeno 8 et 19 (416—427), de Vigilio (p. 429—431), de Honorio (pag. 431—435), de Nicolai I. responso de forma baptismi (p. 435—438), de reordinationibus Stephani III., Nicolai I., Io. VIII., Steph. VI., Io. XII.; Leonis IX., Greg. VII., Urb. II., Innoc. II. (p. 440—453); de Ioannis XXII sententia de paupertate (p. 454—5) et de iustorum sorte post mortem (1045—6); de Eugenii IV. sententia de materia et forma sacramenti ordinis (p. 456—463), quem erravisse fatetur existimans „Eugenium de ritu essentiali ordinis, qui sit pro latinis, doctrinam distinctam quidem a partibus decreti peremptoriis proponere, quae progrediente scientia theologica, praesertim notitia extensa antiquitatis christianae, iam minus recta agnoscatur“ (p. 462); de causa Galilaei (464—467). Deinde sententiae patrum, quae obici solent, explicantur (de Augustino: p. 467—468; de Vincentio Lirin. p. 468—9). Denique argumentum maximum adversariorum infallibilitatis Romani episcopi examinatur: quibus videtur nihil agendum relinqui conciliis oecumenicis in causa fidei, ideoque concilia omni momento spoliari. S. cum D. Palmieri consentiens contra alios negat episcopos, quamvis solum ut membra sub capite visibili et cum eo infallibiles sint, hac tamen infallibilitate immediate a Deo insigniri et concedit doctrinam etiam totius multitudinis pastorum et doctorum non esse virtute promissae assistentiae divinae infallibilem nisi ex consensu (sive expresso sive saltem tacito) episcopi Romani. Rem autem hoc modo explicat: Episcopi collecti in concilium aliter ac simplices theologi partes etiam iudicum, non tantum consiliariorum implent, non quidem prae superiore pontifice Romano, sed potestate a pontifice concessa prae ecclesia subiecta universa. Proinde inter sententiam solius pontificis Romani et sententiam concilii differentia accidentaliter intercedit ratione numeri maioris vel universitatis praesidum et iudicum docentium; quae differentia ipsa ad momentum conciliis insitum explicandum sufficit: definitio est sollemnior; ecclesiae

pax et unitas facilius procuratur; haeretici efficacius retunduntur, quod infallibilitati, quamvis in se non maiori, tamen testimonius etiam propriis testatae et aetate omni in ecclesia creditae, concilii adversantur et quod, licet ecclesiae ipsius infallibilitatem negent, tamen vel solam humanam auctoritatem corpori universo magistrorum inhaerentem et ex contentione virium tanta splendentem agnoscere coguntur. Quos effectus utique fere omnes sola definitio pontificis Romani producere per se valeret et deberet, sed per accidens seu ob infirmitatem vel malitiam humanam aliquando non produceret.

In fine libri de ecclesiae proprietatibus et notis agitur. Thesi XXXVIII (II p. 822—851) haec statuuntur: I. Notae idoneae quibus vera ecclesia Christi a secta falsa discerni certo possit, non sunt veritas doctrinae aut recta administratio sacramentorum; nam difficiles sunt agnitu cum ex se tum hominibus rudioribus, neque sunt notiores quam ipsa ecclesia vera quae quaeritur; insuper S. quidem censet etiam coetui schismate a vera ecclesia seiuncto (erranti sc. de persona papae) communes eas per se esse posse (p. 827—837) — II. Neque magis idonea nota est consensus patrum ac decreta priorum septem conciliorum oecumenicorum immutate servata; nam hac nota non internoscitur vera ecclesia sed cognoscitur solum aliquam posteriorem ecclesiam eadem sentire quae ecclesia aliqua priorum saeculorum senserit, quam fuisse veram ecclesiam hac nota certe non constat. Neque haec nota facilis est cognitu aut notior quam ecclesia vera ipsa, cum oporteat certo noscere documenta appellata esse genuina (de quorum nonnullis etiam lis est ut de canone Chalcedonensi 28 vel trulano 1. 2. 36), eaque considerata esse sola (neglecto concilio Constantinopolitano IV) ea esse incorrupta, praeterea nosci certo sensum locorum subtilium de rebus etiam reconditis ut de processione Spiritus S., insuper cognitam habere doctrinam et decreta omnium coetuum religiosorum et perfecte comparari decreta coetus huius et ecclesiae pristinae. Accedit, quod orthodoxi contendere non possunt quicquam eorum, quae nunc Romana ecclesia doceat, refragari doctrinae consentienti antiquitatis, nihil autem addendum fuisse perperam statuitur, cum munus ecclesiae perpetuum sit pro necessitate vel opportunitate infallibiliter veritates fidei simplicius propositas diserte inculcare, implicitas explicare, dubias definire, impugnatas propugnare formulis idoneis, sicut etiam ipsi libros symbolicos composuerunt. Denique homines secundum scripturam et traditionem sacram et rationem non e doctrinae et disciplinae integritate ecclesiam veram cognoscere sed ab ecclesia vera doctrinam et disciplinam accipere debent (p. 837—840). — III. Nota prima ecclesiae est communio cum Petri successore (p. 840—842). — IV. Unitas, sanctitas, oatholicitas, apostolicitas sunt ecclesiae notae negativae, sanctitas charismatis miraculisve comprobata et saltem probabilissime etiam ipsa sanctitas heroica (quae „vix ac ne vix quidem extra ecclesiam

veram comparere potest“) et catholicitas notae positivae. „Neque tamen idem de unitate vel apostolicitate seorsum consideratis dicimus, quandoquidem per se videtur fieri posse, ut specie quadam exteriori unitas atque apostolicitas in sectis falsis quandoque reperiatur“ (p. 844).

His statutis thesi XXXIX probatur solam ecclesiam illam, quae romana catholica nominetur, esse ecclesiam veram Iesu Christi. Atque Graecos quidem Slavosque separatos notis postulatis ecclesiae Christi destitutos esse his probatur argumentis: 1. non apparet sanctitas ulla miraculis severius examinatis confirmata; ad quod confirmandum multi auctores commemorantur (p. 873—5)). 2. Deest etiam catholicitas, cuius vocis vis in th. XXXVI. explicatur; quam deesse rursus auctoritate multorum scriptorum confirmatur (p. 875—7). 3. Item deest unitas necessaria. Ecclesiae enim autocephalae in regimine inter se non dependent, etsi verbo quidem sub Christo capite invisibili synodum oecumenicam auctoritate summa praeditam agnoscunt; praeterea etiam in fide discrepant, cum de baptismo catholicorum et protestantium dissentiant. Deinde (n. 1468) S. argumentum affert, quod cum alibi hoc modo expositum non invenerimus, hic totum speciminis causa exscribere libet ipsius verbis: „Quamvis coetus singuli divisi orientis prae protestantibus unitatem quandam in se obtinere videantur, dilucide ostendere valemus, unitatem in illis non vigere veram, i. e. effectam per ipsum principium vel centrum unitatis divinitus ordinatum, sed mere fucosam, idque nunc probatur etiam exposita demonstratione primatus romani, quam superius protulimus. Namque quae est veritas saltem historica praemittenda, ante schisma praeviis discidiis brevioribus a Photio saeculo IX motum et a Michaelae Caerulario saeculo XI renovatum ecclesia graeca cum patriarchis constantinopolitanis romano coetui adhaerens episcopum romanum ut principium et centrum unitatis ecclesiae totius in Petro divine constitutum ideoque immutabile agnoscebat. Recordare testimonia vel gesta plurima pridem tradita graecorum in pontifice romano simpliciter caput ecclesiae universae observantium, ut ipsius Athanasii (n. 498. 499), Basilii M. (n. 500. 505. 990), Gregorii naz. (n. 987), Chrysostomi (n. 164. 500), Flaviani constantinop. (n. 501), Ioannis hieros. (n. 996), Maximi martyris (n. 102. 645), Theodori studitae (n. 148. 165. 483. 645. 991); recordare formulam Hormisdæ, quam supra (n. 493) attulimus, subscriptam ab episcopis orientis, ab imperatore Iustiniano, ab ipsis patriarchis constantinopolitanis Ioanne II, Epiphanio, Menna, a concilio oecumenico VIII. (Quae autem per occasionem concilii eiusdem fuit disceptatio de Bulgaria, politicae male mixta, ut iam supra [n. 817] diximus, ad iurisdictionem non propriam primatus, sed tantum patriarchatus pertinuit eademque in sententiam a legatis apostolicis repudiatam desiit; cf. Jungmann, dissert. 17. in hist. eccl. n. 81 ss. 94 ss. vel etiam Hergenröther, Photius 2, 149 ss.); quin immo addere licuit (n. 494) verba sollemnia, quibus

etiam post schisma Caerularii pontificem romanum principium unitatis ecclesiae graeci iterum iterumque in ipso concilio lugdunensi II et florentino professi sunt; et quidem professionem florentinam, cum Ioseph patriarcha constantinopolitanus moriens ad certam omnium fidem papae senioris Romae ut patri patrum et maximo pontifici et vicario Iesu Christi plene se subiectum per litteras declarasset, praeter imperatorem Ioannem Palaeologum cum episcopis graecis etiam „Isidorus metropolita Kiaeviensis totiusque Russiae“ (Harduin 9, 406. 423 ss.) subscripsit; quod autem Marcus Eugenius ephesinus adversus omnes praesentes unus subscriptionem recusavit, solum monstrat, quam liberi episcopi Florentiae in agendo fuerint. Apposite Leo XIII scribit (principibus populisque univ., 20. iun. 1894): „Peramanter respicimus ad orientem... latinos graecosque ut dogma sanxisse“. — Unde est primum argumentari: Ecclesia graeca ante schisma adhaerens tamdiu romano successori Petri aut adhaerebat principio unitatis vero, per Christum pro ecclesia instituto immutabili, aut non adhaerebat. Atqui in hypothesi priore ecclesia graeca in regimine, in sacrorum communione, in fide ipsa nunc abscissa non amplius adhaeret principio vero unitatis proindeque non est amplius intra ecclesiam Christi veram, pro sanctitate quidem essentiali nullo praetextu deserendam, similiter ac provincia quaedam maior minorve contra regem provinciasque fideles seditiosa pars antiqui regni esse manifesto desinit; in altera hypothesi ecclesia graeca principio vero unitatis ideoque societate ecclesiae verae pariter non fruitur, siquidem potius affirmandum esset ecclesiam Christi interisse, quando per tot saecula principium efficiens unitatis verae a Domino positum defuisset, quam contendendum principium aliud, ut patriarcham Constantinopolis vel imaginariam illam synodum oecumenicam etiam expertem pontificis romani, contra vel praeter principium tralaticium saeculo demum IX vel XI, videlicet a se ipso, exstitisse; cuiusmodi angustias sentiendo graeci ipsi ad principium priscum redire interdum maluerunt. Quae ratio argumentandi multo magis in illos homines valet, qui per aliud schisma ab ecclesia constantinopolitana, agnita prius praefecta, recedendo coetus proprios constituerunt. Ita nominatim pro se russi a. 1589 dignitatem patriarchalem sui iuris et ea suppressa sub Petro M. a. 1721 synodum permanentem condiderunt. qua episcopi se obstrictos iurant et imperator velut instrumento utitur; adaeque neograeci recentius praeter alios a patriarchatu constantinopolitano digressi a 1833 synodum perennem regi quidem obnoxiam creaverunt. Quodsi patriarcha constantinopolitanus synodos tales approbando quadantenus auctoritatem suam interposuisse videatur, hac certe approbatione ipsa vinculum sufficiens unitatis cum coetu russo et neograeco emancipato rumpi sivit; neque enim vinculum eiusmodi ibi est, ubi potestas summa communis, sive cogitatur propria episcopi unius sive episcoporum simul omnium, pro causis pluribus et facile pro omnibus practice quidem ablata est. Scissi-

onem hanc significavit iusiurandum cuivis membro synodi russicae fere adhuc emittendum illis verbis: „Confiteor porro et iureiurando assevero, supremum huiusce collegii iudicem esse ipsum totius Russiae monarcham Domnum nostrum clementissimum.“ Quo simul percipimus, regimen ecclesiae saltem summum in Russia non esse episcopale, vel umbra principii unitatis a Christo dati exclusa; quod quidem plus minusve etiam aliis segregatis orientis accidit.“ — Quibus expositis repugnantias quas doctrina orientalium divisorum de ecclesia sua vera una contineat enumerat: primum infallibilitatem episcoporum inter se consentientium quam verbis explicitis affirmant, facto et implicite negant; „ne quaestionem quidem habent, quid tempore orti schismatis episcopi numerosiores senserint, sed episcopos suos prae ceteris homines sententiae cohaerentis cum ecclesia antiqua ideoque rectae ex considerata indole sententiae [non numero episcoporum considerato] pronuntiant. Deinde negant ullum esse caput vel fundamentum ecclesiae universae praeter Christum et simul ecclesiam universam dicentes subiectam esse in rebus fidei universitati infallibili episcoporum praeter Christum fundamentum vel caput ecclesiae admittunt. Denique Christum solum ita fundamentum et caput ecclesiae esse volunt, ut nullum secundarium, vicarium sit, cui ecclesia universa obnoxia sit et tamen apostolos et episcopos capita vicariosque esse in ecclesiis particularibus tenent.“

4. Denique deest etiam apostolicitas, cum successio in potestate sacra iurisdictionis ab origine apostolica continuatae vix mere apparens, nedum simpliciter apparens, illis restet; quippe potestas iurisdictionis ad usum expedita vel in se ipsa (cf. n. 1292) non obtinetur nisi per principium unitatis ecclesiae divinitus positum, a quo illi nimis alieni sunt. Praeterea nonnulli viri eruditi etiam de potestate ordinis partis seiunctorum orientalium dubitant, cum virum illum, qui a. 1620 in urbe Kiev Theophanem patriarcham Hierosolymitanum se iactavit atque complures episcopos consecravit, episcopum consecratum fuisse non censeant

Praeter capita haec alia quoque multa in hoc opere inveniuntur, quae ad nos pertinent. Nonnulla iam commemoravimus. Hic maioris momenti quaedam collecta indicabimus.

a) De iurisdictione orientalium ad sacramentum paenitentiae necessaria. S. orthodoxos negat generatim posse sacramentum paenitentiae valide administrare; excipit mortis tantum periculum, in quo iurisdictionem ab ecclesia concedi existimat (p. 887). Itaque contra Kern (Sl. I. th. III 65) non dubitat dicere „quoties iam ante Michaellem Caerularium patriarchae imperii Byzantini schisma ad tempus excitabant, toties per orientem suspensum esse sacramentum paenitentiae excepto casu periculi mortis.“ Ratio, qua S. ad hoc dicendum movetur, est haec: „Nequit licite ecclesia subicere ideoque pro sanctitate sua non subicit homines iudicibus, quos constet non talibus sentiendi vel agendi principiis imbutos esse, ut secundum ea de peccatis v. g.

haeresis vel schismatis recte iudicare possint“. Sed hanc rationem non valere ad iurisdictionem gratiosam (in qua Deus est principaliter iudicans) orthodoxorum generatim tollendam manifestum videtur esse. Ut de haeresi aut de schismate recte iudicare non possint, de quibus peccatis ii, qui bona fide sunt, se non accusant, de aliis cur iudicare non queant? Ceterum retorqueri posse videtur haec ratio ita, ut etiam ab haereticis occultis quemquem absolvi posse a peccatis negetur.

b) De condicione ad unctionem infirmorum valide administrandam necessaria. S. II p. 283—326 contra Kern, quem tamen ne nominat quidem, argumento ducto ex disciplina ecclesiae negat sacramentum unctionis infirmorum in eodem morbo, manente eodem mortis periculo, valide repeti posse (Cf. Sl. I. th. III 366). Usus autem septiens, sc. per 7 continuos dies vel per 7 sacerdotes se continuo excipientes, infirmis adhibendi orationem sacramentalem ita, ut intermissio diligenter vitetur, dicit potius continuationem meram eiusdem sacramenti indicare (p. 296). Sed haec forsitan nimis a priori statuuntur. — Hac occasione etiam de condicionibus, quae postulentur, ut unctio infirmorum valide adhiberi possit, se ab illo dissentire ostendit (n. 934) neque orientalibus aliter occurrit quam his: „Utique ad validitatem extremae unctionis exitus vitae instans verus tum ob difficultatem nimiam praescientiae certae tum vel ideo non requiri potest, quod finis secundarius sacramenti in sanitate corporis interdum restituenda cernitur. Sed confortatio animae pro luctatione ipsa extrema est finis primarius ita, ut sacramentum nihil valeat, nisi exitus vitae subest saltem probabilis“. II p. 304*.

c) De confirmatione orientalium a simplici sacerdote administrata. Sententia S. de hac re est haec (II. p. 886): Ordinarius confirmationis minister solus episcopus est, qui ordinatione (non iurisdictione collata, cum papa eam potestatem adimere non possit, sed iure a Deo cum ipso sacramento coniuncto) potestatem confirmandi accipit; cuius rei convenientia II. p. 54—55 explicatur. Tamen Christum statuisse, ut praeter episcopum sacerdos simplex extraordinarie eatenus minister esset, quatenus ab ecclesiae magistratu ad confirmandum designaretur e declaratione peremptoria Clementis VI manifestum est (II p. 49). Ante schisma presbyteri orientales designationem cum iure ad potestatem confirmandi divinitus (cf. II p. 55) obtinendam ab episcopis suis accipiebant, qui ipsi potestatem designandi a pontifice Romano (eius voluntate implicita) acceperant. Separatione a sede Romana episcopi cum iurisdictione reliqua etiam ius designandi amiserunt. Certum autem est, presbyteris orientalibus separatis adhuc esse potestatem valide confirmandi, nisi expresse pro hac vel illa regione sit adempta (ut in Bulgaria, in insula Cypro, in Albania, in Italia; cf. J. Kern in Sl. I. th. III 66 -67; J. E. Danner in Theol. prakt. Quartalschrift 1912 [LXV] p. 525 -537). Itaque orthodoxi presbyteri designationem immediate a pontifice Romano habent. Quod fieri

posse hoc modo explicatur: „Ecclesia certe sacerdotes ipsos dissidentes ad confirmationem saltem validam designare potest usque consimili ratione ac qua Christus homines ab ecclesia alienos valide baptizare vel et sacra alia conficere posse voluit. Nimirum ita hinc succurritur iis pro consuetudine inveterata recipientibus, qui sint bonae fidei, illinc non praestatur incitamentum peccandi ministrantibus, cum vetitum ministrandi maneat, quo neglecto dissidentes illicite per se faciunt; quin etiam horum culpa deminuitur, quoniam gravius delinquant qui sacris invalide quam qui solum illicite operantur; accedit, quod ecclesia utendo clementia (per rationes propositas honesta) ideoque desistendo [i. e. non destituendo orthodoxos] nominatim confirmatione hominum a seiunctis confirmatorum, animos dissidentes non etiam gravius exacerbat.“ — Episcopum solum posse chrisma consecrare a Clemente VI. definitum esse p. 60. dicitur.

d) De consecratione olei infirmorum. Similiter ac presbyteris extraordinarie potestas confirmandi conceditur, conceditur etiam potestas consecrandi olei infirmorum. (II p. 61); simili actu iurisdictionis (designatione) ius ad potestatem accipiunt, quam Deus ipse sine sacramento iis dat. Simili ratione ante schisma hanc designationem ab episcopis suis presbyteri orientales accipiebant, nunc eos etiam habere hanc potestatem analogia eadem concluditur. Itaque designati ab ipso pontifice Romano valide oleum infirmorum consecrant, etiamsi praeter vel contra voluntatem episcoporum suorum agant (II p. 886).

e) De membris ecclesiae. Ubi de ecclesia ut corpore Christi (capitis) agitur (thes. X), non illustratur relatio membrorum ad alterum Adam (cf. Sl. I. th. II 157); membra ecclesiae simpliciter dicenda esse existimantur etiam schismatici et haeretici, si sunt occulti (n. 1300. 1285) et etiam homines invalide baptizati (1194); non vero schismatici publici materiales, ne ii quidem, qui ius i. e. Romanum episcopum habere auctoritatem in universam ecclesiam concedunt, sed de eo errant, quis auctoritatem legitimam habeat (n. 1255. 1478). Unde difficultas oritur, quomodo tempore schismatis occidentalis catholicitas servata sit, quam n. 1432-4 solvere S. conatur. (Cf. Sl. I. th. I 149 ss.)

Praeterea n. 867 ss. et 1051 de auctoritate vulgatae agitur; n. 1437 de Filioque inserto; animas decedentium in gratia, quae nondum per completam paenitentiam de suis satisfecerint peccatis igne ad tempus cruciari et mox purgatas etiam citra diem iudicii ad veram et aeternam beatitudinem pervenire, quae in faciali Dei visione et dilectione consistat, a Clemente VI. infallibiliter praecipi II p. 484 commemoratur. Similiter II p. 86 de epiclesis vi infallibiliter eundem docere pontificem dicitur. N. 1016 cum Dölgero I 4 § 3 consentire se dicit, qui sententiam de reconfirmatione, quam orientales nonnulli amplexi sunt, simili modo explicat (Das Sakrament der Firmung p. 146-149) atque M. Jugie (Sl. I. th. III 373). Denique commemorare liceat etiam argumentorum

a Milaš episcopo contra primatum Romani episcopi allatorum aestimationem II p. 883—4.

Multa certe in hoc opere laudanda sunt; maxime vero accuratio et nullius difficultatis horror aut fuga. In patrum litteris adhibendis S. excellit; plurimi loci afferuntur et etiam saepe diligentissime explicantur. Tamen nonnullis locis afferendis nos quidem abstinemus, iis dico, qui ad rem totam probandam idonei esse soli non videntur; velut II p. 352 verba ex Afrem commemorata potius dubitationem allatura videntur esse quam ad persuadendum collatura, cum, nisi aliunde res probata sit, confessio fidei solius Petri praedicari videri possit.

Alia res, quae nobis displicuit, est, quod auctores antiquiores, apud quos argumenta vel sententiae, quae a scriptore exponuntur, etsi fortasse ab eo ipso inventa sunt, occurrunt, indicari non solent. Verum est hoc potius ad argumenti vel sententiae historiam pertinere et modestiae est celare alios, quae ipsi invenerimus, sed vereor ne illud iis, qui libro utentur non fuerit magis profuturum aut acceptum et exspectatum. Item displicuit, quod theologi catholici, quorum doctrinam S. impugnat, ab eo non nominantur, cum eiusmodi adversarius „nonnemo“ appellari soleat. Talia singularia, cum sint contra usum communem, implicite videntur huius usus reprehensio esse, quam nos defendere nolumus.

Maximum autem libri incommodum est quaedam obscuritas in sentiis enuntiandis Scriptor Suarezium aut Lugonem sequi debebat; sed timere videtur ne voce supervacanea utatur neve rem eandem saepius eodem vocabulo significet; quasi ii, qui libro utentur, praeter utilitatem etiam eiusmodi iucunditatem et elegantiam cum utilitate nonnihil pugnantes sint desideraturi. Quis enim, ut exemplum afferam, legens sententiam II p. 322: „Sunt quidam theologi qui (cum . . . putent) non omnes [= aliqui] forte dissimiliter de poena sentient“ sine mora intellet quid scriptor dicere voluerit? Accedit, quod etsi eius locutiones nonnumquam patrum genus dicendi sapere videntur, etiam quaedam omnino insolita occurrunt ut illud imperare pro, precari pro II p. 173.

Ad extremum rationem doctrinae orientalium a scriptore habitam praecipue laudare debemus.

A. Špaldák.

E. C. Dewick, M. A. Primitive Christian Eschatology. Cambridge 1912.

Scriptor negat in N. T. indicari purgatorium. Ne illud quidem Christum diserte docuisse, precandum esse pro mortuis sed bonitati arbitrioque hominum commisisse, utrum pro iis deprecari vellent an rem ad Deum conferre (p. 288). Paulum precatum esse, ut Deus misericordem se praeberet Onesiphoro *ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ*, in extremo iudicio, sed non ut poenas purgatorii levaret. Initia quaedam doctrinae de purgatorio inveniri in Visione Pauli 22 („in acerosum locum“), a Zoroastre repetenda (p. 332). Etiam apud Hermam huiusmodi rudimenta occurrere concedit p. 349

etsi dubitandum non sit, quin Vis. III 5 de paenitentia ante mortem agenda loquatur. Clementis Alex. sententiam (Strom. VI 14; cf. VII 16) *D.* simpliciter a desiderio continui in vita spirituali progressus repetit (cf. Martensen, Christian Dogmatics, Edinburgh 1866, p. 457) eamque a doctrina posteriore multum differre existimat (p. 367). Quae in Testamento Abrahae 14 narrentur, de anima liberata a iudicio Abrahae deprecatione coniuncta cum s. Michaëlis interventu, iis indicari a prevalent custom of praying for the dead *D.* concedit.

P. Pierling. La Russie et le Saint-Siège. Études diplomatiques. V. Catharine II. — Paul I. — Alexandre I. Paris, Librairie Plon-Nourrit et Cie. imprimeurs-éditeurs 8 Rue Garancière-6e. 1912. (V+480) 7 fr. 50.

Tomo quinto celeberrimi operis, cuius tertius et quartus tomus ab academia Gallica praemiis sunt insigniti, clarissimus scriptor tribus libris agit de commercio inter sanctam Sedem et Russiam tempore Catharinae I., Pauli I., Alexandri I.

Petrus Magnus politicis causis ductus omnibus religionibus libertatem concesserat. Quem statum retinebant, qui ei successerunt, donec regnum ad Catharinam II. pervenit, quae mulier fortis ea quidem et strenua, sed encyclopaedistarum novis imbuta sentiis, in administranda republica et maxime in gerendo se erga Sedem Romanam novis modis est usa. Quidquid enim discernendum erat in causis catholicorum imperatrix suo nomine decrevit Romamque per episcopos aliosque interpositores nuntiavit. Quos ut sese promptos eiusque obsequentes voluntati ostenderent, honoribus et beneficiis est complexa. Cum a Sede Romana ea quae postulaverat, confirmata non erant, minis utebatur: catholicos in Russia degentes a Roma omnino separatim iri monebat. Tum papa ut maius malum, defectionem vel separationem magnae ecclesiae partis averteret imperatrici quantum potuit indulgebat eiusque decreta non legitima plerumque comprobabat, ac rata habebat. Qui modus procedendi „per viam facti“ Catharinae aliquotiens bene successit.

Imperatrix cum ecclesiam orthodoxam sub status potestatem redegisset nullo fere resistente, sperabat fore, ut idem sibi etiam de ecclesia catholica contingeret. Perpetuae discordiae et dissensiones catholicorum (cf. pg. 7) cum inter se tum cum Romana congregatione de propaganda fide, sub qua Russici catholici erant, ei ansam praeberunt, immiscendi se eorum rebus, praesertim cum altera factio opem imperatricis imploraret. Quam ut ferret facile adducebatur. Lege decrevit, ut magistratus administrandis rebus temporalibus ecclesiae non a Romana congregatione designarentur, sed ab ipsis catholicis crearentur, tutela potestati civili commissa. Quae lex discordiam catholicorum augebat; nam qui potestatem nimiam propagandae aegre ferebant, ea liberabantur ideoque gaudebant, alii aegre ferebant se potestati civili nimis obno-

xios fieri etsi in rebus tantum humanis id fieri imperatrix etiam atque etiam pronuntiaret; nam in explicando quid sint res humanae Catharina uti in omnibus rebus propriam secuta est sententiam. Propaganda de nova lege certior facta est per utramque catholicorum factionem, sed tam diverso et contrario modo, ut optimum duceret legatum in Russiam mitti. Quo consilio cognito imperatrix responsum Romam misit haud ambiguum et superbiae plenum legem datam nullo modo mutari posse, cum suprema imperatricis auctoritate munita esset. Rursus affirmatum est, in divinis rebus propagandam omnino liberam fore; sed quid essent res divinae seu spirituales, explicatum non est.

Quod dum agitur, novae gravesque difficultates obortae sunt. Anno enim 1772 cum Polonia primum divisa est, 100.000 catholicorum latinorum, 800.000 unitorum sub Russiae imperium redacta sunt. Statutum erat, ne quid mutaretur in rebus spiritalibus. Quam vocem ut iam antea ex sua opinione interpretata Catharina iam 14° Decembris eiusdem anni promulgari vetuit quidquid Roma promulgandum mitteretur, nisi a potestate civili approbaretur; neque licere catholicis parti suae augendae dare operam; res esse deferendas ad „collegium iustitiae“ et senatum si quid in dubium revocaretur quod ad oeconomiam vel ad ordinem in monasteriis aut ecclesiis parochialibus pertineret. Propaganda Romana non tantum frustra intercessit, sed novae insuper ei illatae sunt iniuriae. Poloni catholici ritus latini ad tres varias dioeceses pertinebant, ad Vilnensem, ad Livoniensem, ad Smolenscensem. Quas partes Catharina suo arbitrio in unam novam dioecesim coniunxit, cuius episcopum Stanislaum Siestrzencewicz constituit, virum eruditissimum multaque ex parte excellentem, sed imperatricis nimis studiosum (23). Antea episcopus Vilnensis eo usus erat administratore suae dioecesis, postea re diu cum sede Romana tractata iurisdictionem accepit in omnes catholicos Romanos in Russia degentes, non tamen approbata est simul constitutio illa novae dioecesis. Auctae sunt difficultates sublata societate Iesu.

Iesuitae magno cum fructu in 20 Poloniae Russicae domibus laborabant, praecipue in collegio Polocensi ubi educandae iuventuti dabant operam. Maluerant enim cum miseris alienae ditioni subactis remanentes miseri et subacti esse quam emigrare. Permissum est iis in Polonia manere cumque omnes fere res publicae iesuitas eicerent et ut tollerentur a Romano pontifice peterent, Catharina politicis utique rationibus ducta eos protegebat.

Anno 1773 Clemens XIV. perpetuis importunisque precibus multorum cedens societatem Iesu brevi „Dominus ac Redemptor“ sustulit. Non tamen decretum hoc valuit nisi re promulgata per episcopos. Quod ne fieret cum Catharina in Russia prohiberet, societas Iesu in eius imperio legitime agitare pergebat. Neque alibi neque in Russia iesuitae dubitabant tristi decreto parere, cumque P. Czerniewicz, rector collegii Polocensis, qui ab ultimo

Massoviae provinciali summam potestatem acceperat, de illo funesto decreto cognovisset ut promulgaretur ab imperatrice petiit. Quae ei rescripsit se ipsam Romae id acturam ut iis in Russia permanere liceret. Difficile negotium de hac re cum Romano pontifice tractandum Siestrzencewiczio episcopo commisit. Papa diu rem negabat, praesertim cum aulae Bourbonicae, quae cum ipsa Catharina agere nolebant, vehementer conquererentur iesuitas in Russia nondum evanuisse. Cum Catharina pergeret iesuitas protegere, simulque catholicos unitos vexaret, de latinis sibi multa iura vindicaret, summus pontifex his omnibus rebus pressus primum ut Maria Theresia, imperatrix Austriaca interveniret rogavit. Quae litteras dedit ad Catharinam propria manu scriptas (61) ab eaque recepit, sed sine successu. Neque per legationem a Garampi nuntio Varsaviensi Petropolim missam quidquam efficere potuit. Cui cum Ioannes Andreas Archetti succesisset item propter iesuitas maximas passus est difficultates. Primum Siestrzencewicz ex eo quaesivit, num sibi liceret iesuitis sacros ordines conferre. Archetti statim epistulam misit, qua illi vetabantur sacerdotio initiari et qua sacerdotibus iesuitis ministeriis spiritualibus interdiceret iuebatur. Sed Siestrzencewicz cum tres menses responsum expectavisset nec quidquam accepisset, viginti iesuitas ordinavit sub titulo „provisionis imperatoriae“. Proximo die epistulam a nuntio missam accepit laesis sigillis (cf. de hac re pg 92). Qua accepta statim nuntio scripsit se debuisse iesuitas ordinare nec posse eos ministeriis spiritualibus interdiceret, cum iesuitae celeberrimas parochias haberent. Quae ne perirent, Roma de omnibus certior facta ordinationes ratas habuit et etiam suspensio a functionibus sacerdotalibus est rescissa.

Iesuitae qui de difficilibus actionibus cum sede Romana de se gestis nihil fere sciebant, interea Romam saltem secreto sibi favere credebant ideoque de novitiatu aperiendo cogitabant. Quod imperatrix approbavit promittens se curaturam, ut sedes Romana iis hoc permitteret. Catharinae iussu Siestrzencewicz eo tempore a propaganda potestatem petiit in omnes religiosos in Russia degentes ob mala quaedam, quae in visitatione in variis monasteriis vidisset quaeque corrigere in animo haberet. Quae potestas in tres annos ei concessa est. Paulo post suos canonicos convocavit consultabatque num acceptis facultatibus freto sibi etiam iesuitis potestatem dare aperiendi novitiatus liceret. Quod cum nemo negaret edixit et per totum imperium promulgavit.

Novitiatus ordinis sublatis constitutus magnam tota fere Europa excitavit animorum commotionem. Quid proderat? Multis litteris Romam et Petropolim missis papa ut maius malum evitaret, rursus Catharinae cessit; itaque iesuitae in Russia manserunt uti Siestrzencewicz Iosepho II. dixit „populo indigente, imperatrice iubente, Roma tacente.“ Paulo post Catharina a papa petiit, ut suus episcopus acciperet titulum archiepiscopi Mohilevensis cum pallio. Quod cum papa renueret, imperatrix ipsa eum archiepiscopum

nominavit, adiutorem quendam ei constituit, potestatem in clerum regularem et saecularem ei tradidit, archidioecesim ipsa circumscriptis. Rursus multae epistolae utrimque mittebantur, imperatrix separatione absoluta a sede Romana minabatur, donec papa coactus quae non legitime facta erant, ex parte saltem rata habuit. Archetti legatum Petropolim misit, ut traderet Siestrzencewiczio pallium et consecraret Benislowski episcopi adiutorem et ecclesiam S. Catharinae Petropoli paulo ante aedificatam. Semel legatus etiam de unione utriusque ecclesiae locutus est cum archiepiscopo orthodoxo (137, 138). De cuius rei successu Catharina Grimmio Parisiensi legato scripsit, ne crederet quidquam de unione; primum eius impedimentum papam ipsum esse. Neque in aliis negotiis maximi momenti uti in ecclesiae libertate a potestate civili vindicanda, in episcopis constituendis, dioecesibus definiendis quidquam obtinere potuit.

Initio anni 1785 Catharina principem Žusupov, legatum Taurinensem, Romam misit, ut Siestrzencewiczio cardinalatus honorem impetraret. Quod papa compluribus ex causis negavit quamvis ille saepe institisset et Archetti eum adiuvisset,

Anno 1795 in tertia Poloniae divisione sex latinae et quattuor unitae dioeceses Russiae dicioni subactae sunt. Suo arbitrio nemine interrogato, sex latinas dioeceses in tres redegit, episcopos ipsa constituit eorumque potestatem auxit, archiepiscopi minuit, universum fere clerum sacramento dicendo adstrinxit, qui in posterum publica stipendia accepturus esset. Peior sors unitis obtigit. Una litterarum significatione omnes eorum dioeceses tolluntur. Episcopus omnium unitorum per totam olim Poloniam et Russiam Lisovskij, metropolita unitus Polocensis constituitur. Quin Catharina catholicos unitos orthodoxae ecclesiae inserere studebat, non vi, sed educatione et instructione iuventutis et plebis. Cum tristes in dies nuntii Romam venirent, papa Laurentium Littam, legatum Varsaviensem, Petropolim mittere constituit. Quam legationem subita et improvisa Catharinae II. mors maturavit.

II. Missus est enim Litta Petropolim gratulatum de Pauli II. coronatione. Qui cum anno 1782 Romae maxime studiorum causa commoraretur, saepius cum papa convenerat. In tractandis catholicis vestigia Catharinae generatim secutus multas tamen res mitiore modo interpretabatur. Erga papam qui illis temporibus a Gallis valde premebatur, optime affectus erat eique auxilium promisit. Ordini equitum Melitensium mirabili fere modo favebat, multa commoda in Russia ei concessit (194, 195). Brevi post coronationem Litta imperatori notam tradidit in qua petiit, ut numerus episcoporum rite institutorum augeretur, ut commercium religiosorum cum superioribus ordinaretur, ut bona confiscata ecclesiis redderentur. Sed imperator omnia fere postulata reiecit. Magis Siestrzencewiczio favebat, qui ei in multis indulgebat seque facilem praebebat. Velut tres sacerdotes Polonos, qui quod seditioni favere dicerentur ad metalla Sibiriae damnati erant, ordine privavit, cum Litta

accuratam, quam leges ecclesiasticae postulant, quaestionem instituere vellet. Imperatoris gratia erga episcopum etiam aucta est, cum pro defuncto patre imperatricis, Eugenio principe Wuerttembergensi, publicas per totam dioecesim preces imperaret. Qua occasione et ab imperatore et ab imperatrice praeclara munera accepit. Cum sua gratia multum valeret, etiam catholicis aliquod emolumentum impetravit: novum tribunal constitutum est ad eorum appellationes audiendas et iudicandas, cuius praeses factus est ipse episcopus, cum antea semper ad senatum iis saepe infestum et iniquum recurrere debuissent.

Actiones L. Littae legati interim lente procedebant ita, ut eum pecunia iam deficeret. Imperator ipse eum iuvit magnumque elemosynarium ordinis Melitensium fecit, qui magnos redditus accipiebat. Exeunte mense Augusto negotia tandem ad finem perducta sunt; quod effecerat, „actus“ continebant, qui 14 articulis constabant (246—254). Dioeceses Polonicae denuo definiebantur, sed modo qui catholicis non valde conducebat; in Russia ipsa una dioecesis manebat sub Siestrzencewiczio archiepiscopo, qui factus est cardinalis magnisque instructus est sicut etiam alii episcopi facultatibus velut de religiosis. De episcopis constituendis nihil certi decretum est. Quae omnia Litta papa non interrogato concessit, quippe cum nova decreta ecclesiae certe magis faverent quam illa quae ante id tempus valuissent. Praeterea manifestum erat eum resistendo nihil iuvare, perdere multa posse. Papa de omnibus certior factus „actus“ comprobavit.

Paulo post Paulus imperator sollemni modo primo protector, postea vero „magnus magister“ ordinis Melitensium est factus. Quare magnae difficultates inter papam et imperatorem intercesserunt, cum papa permittere non posset, ut princeps acatholicus ordini catholico praeesset. Praeterea imperatorem magnum magistrum constitui non licuit, cum prior, Ferdinandus de Hompesch viveret, qui modo non legitimo a factione quadam honore suo privatus erat. Sed Litta nuntius imperatoris electionem non impedivit neque ei restitit. Quod ei non profuit. Nam imperator certior factus rem cum regulis et constitutionibus pugnare, Littae indignabatur, quod eam permisisset. Ea de causa et quod in nonnullis rebus (cf. 272 squ. de uniatis defensis etc.) iura pontificis acriter defendisset, in invidiam imperatoris incidit atque urbe exire est iussus. 17. Martii 1799 imperator legem edidit, qua constituit sua decreta exsequenda esse „non intervenientibus bullis sive epistulis romani episcopi“ (274). Episcopis imperavit, ut in posterum negotia agerent solum secundum leges imperii. Litta Petropoli discedere iussus negotia Benvenuti, suo auditori, tradidit.

Sed subito res in meliorem statum sunt conversae. Cuius rei auctor fuit P. Gabriel Gruber collegii Polocensis rector, vir ecclesiarum inter se reconciliandarum studiosissimus (p. 342), quem virum extraordinarium comes de Maistre recte appellavit. Paulus cum eo multum et familiariter agebat ab eoque adductus est ad

hoc, ut ecclesiae catholicae multa commoda concederet. Eius auctoritate remotus est ab episcopatu Siestrzencewicz, qui potestatem papae in Russia appetere videbatur eiusque in locum successit Benislawski, qui fuerat Societatis Iesu. Porro imperator iesuitis ecclesiam parochialem S. Catharinae tradidit atque universitatem Vilnensem attribuit excepta facultate medica. Quin tanti eos imperator faciebat, ut cum vicarius generalis Societatis Iesu a papa peteret ut societas haec aperte comprobaretur, se ei adiungeret, idemque litteris propria manu scriptis a papa supplicaret. Accedit quod imperator per P. Gruberum summum pontificem invitavit, ut si quando opus esset in Russiam sese reciperet tamquam in certum asylum. Item P. Grubero aperuit se paratum esse ad id agendum, ut unitas ecclesiae restitueretur (309--327). Eugenium archimandritam iussit commentationem canonicam componere de potestate papae Russico et Latino sermone conscribendam (317). Quae magna cum diligentia composita etiam Romam missa videtur esse. Pius VII cum de hoc studio imperatoris audiret magno gaudio affectus est omnibusque modis studebat, ut opus unionis ad felicem exitum perduceretur. Dixit se paratum esse ad proficiscendum Petropolim, ut ipse cum Paulo de tanto negotio ageret (322). Item papa publicas preces ad impetrandam utriusque ecclesiae unionem per suas civitates fundi iussit. Cardinalis Consalvi secretarius status benevole R. P. Kareu, vicario generali Societatis Iesu et P. Grubero respondit et Societas Iesu in Russia per breve d. d. 7. Martii 1801 approbata est. De nomine „magni magistri Melitensium“ quod Paulus affectaverat statutum est, ut cum imperatori nec concedi nec adimi posset, potestas spiritualis et militaris separarentur, illamque papa ipse sibi reservaret, hanc tribueret imperatori. Omnia optime procedebant, cum Paulus subito 11 Martii 1801 interfectus est. Tamen valde dubium est, fueritne amicitia papam inter et imperatorem diu duratura, cum Paulus inconstantis animi esset neque rationibus a religione repetitis duceretur.

III. Alexander I, qui ei successit, Benvenuti, qui tum Petropoli negotia papae gerebat, cum ei gratularetur, nuntiavit se eodem modo erga sedem Romanam gerere velle, quo Paulus se gessisset. Papa ipse imperatori scripsit de legatione stabili Petropoli instituenda; se iam Msg. della Genga hoc munus commisisse. Sed qui rem publicam administrabant, diu de re deliberabant. Imperator papae per litteras 26/VIII respondit promisitque se catholicis amanter esse consulturum. Cum collegium Polocense viseret, iesuitas ob eorum labores laudavit seque quicquam habere quod desideraret negavit. Verum paulatim Siestrzencewicz invalescebat, amicos quaerebat et sibi conciliabat et mox ab imperatore impetravit, ut in pristinam dignitatem restitueretur per collegium ab imperatore ad investigandam eius causam institutum. Quae res ecclesiae catholicae multum obfuit. Accedebat, quod imperator ipse complura decreta edidit ecclesiae valde iniqua. Nam tribunal ec-

clesiasticum constituit ex omnibus Russiae partibus in causis civilibus adeundum atque causas spirituales singularum dioecesium propriis tribunalibus commisit in quibus de negotiis ecclesiasticis secundum leges ecclesiasticas et civiles iudicaretur. Hoc instituto certe contentionibus inter potestatem civilem et ecclesiam sedandis provisum non est. Nec facile erat leges civiles cum legibus ecclesiae componere. Quomodo enim monachi secundum leges et regulas suas vivere poterant, cum lege civili omne commercium cum superioribus extra Russiam constitutis vetaretur? Praeterea catholici orientales Romae uniti iuribus fraudabantur, ad quod probandum illud Pauli I. adhibebatur: unitos coniunctos esse aut cum orthodoxis aut cum catholicis, ipsos per se iam non stare; ergo eos debere conformari aut his aut illis.

Interim Consalvi, qui Russiae erga papam studium et favorem etiam ob difficultates politicas retinere cupiebat, legatum quaerebat, cui difficilia cum aula Russica tractanda negotia committeret. Electus est tandem Thomas Arezzo (349). Qui Viennam profectus subito ob difficultates de ordine equitum Melitensium ortas ibi consistere iussus est. Alexander enim, cum Melitensium studio non eo arderet quo Paulus, titulum magni magistri huius ordinis renuntiaverat. Cum novus creatus esset, qui non erat e sententia Russiae, difficultates sunt ortae. Quibus compositis Arezzo Petropolim perrexit ire et honorifice exceptus est. Sed tres quattuorve tantum menses ei concessi sunt atque postulatum est ab eo, ut ab omni actu iuridico abstineret. Omnibus episcopis excepto Siestrzencewiczio cum eo magnus usus erat. Qui ab eo ut sibi suae facultates prorogarentur petierunt et impetrarunt. Etiam Siestrzencewicz catalogum suarum facultatum composuit (368). Qui quidem facile ab imperatore eiusque cancellario, sed non a legato papae approbatus est; iis enim concessis archiepiscopus Mohilevensis alter papa evasisset. Omnes enim omnium rituum catholicos suae dicionis fieri volebat, infinitam potestatem de ordinibus religiosis quae etiam ad eos ab ordine revocandos pertineret petebat, beneficia ecclesiastica et causas matrimoniales suo arbitrio committi cupiebat. Arezzo hunc catalogum Romam misit, ubi congregationis iudicio subiectus et omnium consensu repudiatus est. Cardinales horrore et indignatione affecti Siestrzencewiczium pro hoste ecclesiae habebant. Quod Arezzo confirmavit, qui eum nomine „flagelli ecclesiae“ insignivit. Posteaquam Arezzo Petropolim relinquere iussus est, ab imperatore impetravit, ut ipse sua auctoritate renovaret facultates, quas nuper a Pio VI. obtinuisset.

Aliae difficultates occurrebant in constituendis episcopis et in clero excolendo. Princeps quidam importunus erat in affectando episcopi honore. Cum alii fautores in commendando homine indigno nihil profecissent rem ita instituit, ut imperator ipse se velle eum sine mora episcopum fieri nuntiaret. Vilnae seminarium institutum est, quo optimos totius Russiae et Poloniae alumnos mit-

tere episcopi iussi sunt. Quod inviti faciebant propter plurima incommoda et pericula (379, 380).

Meliorem sortem Alexandro regnante catholici orientales Romae uniti nacti sunt (380—388), etsi ne apud eos quidem omnia secundum leges ecclesiasticas acta sunt. Quorum episcopus sacerdotem quendam (Krasovskij vocabatur) Petropolim miserat, qui multum de Latinis catholicis conquerebatur. Siestrzencewicz enim 8000 unitos cum 24 sacerdotibus et 22 ecclesiis invitos ad ritum Latinum transmiserat. Cum hi sacerdotes sermonem latinum non callerent, libros ad id aptos typis impresserat, litteris linguae latinae eorum consuetudini accommodatis; ut hik, kwi, kalix). Iidem postulaverunt, ut in collegium ecclesiasticum admitterentur; id quod iis concessum perniciiei fuit. Siestrzencewicz ob violentam illam ritus mutationem reprehensus et orientalibus unitis complures ecclesias reddere iussus est.

Dum catholici ita variis modis premuntur, Alexander de legatione Romae constituenda cogitabat, privatae utique, non ecclesiae utilitati consulens. Etiam legatus iam electus erat multisque praeceptis instructus (390) (ut provideret, ne papa nimiam cleri potestatem haberet et sim.), sed nunquam Romam pervenit. Primo enim legatus morbo implicitus est ideoque in Russia retinebatur, postea legatio est retractata, cum omne inter imperatorem et papam commercium direptum esset. Cuius tristissimi eventus causa erat Vernègues quidam, patria Gallus, Romae degens, qui regno favebat, liberam rem publicam oderat et contra eam pugnabat. Cum Napoleon ideo a Consalvi secretario status postularet, ut sibi traderetur, ille ab imperatore Russorum petiit, ut civitate Russiae donaretur. Antequam diploma accepit, libertate privatus est, uti Galli postulaverant, sed humanissimo modo in palatio quodam servabatur omnesque vitae commoditates ei sunt concessae. Sed Pius VII. et Consalvi in maximas angustias adducti sunt et nesciebant, quid eo facerent, postquam civitate Russiae donatus est. Imperator enim Russorum novum civem suo imperio subiectum tradi vetuit, eum pontifici permisit et postulavit, ut proprium collegium constitueretur ad Vernègues iudicandum. Napoleon rem non probavit. Re diu agitata et deliberata Vernègues tandem traditus est, cum hoc Romae optimum videretur esse consilium.

Sed vix hoc factum erat, cum Cassini, qui tum Romae negotiorum Russiae curator erat, intercessionem fecit Romanque sine mora reliquit. Omne inter Romam et Petropolim commercium intermissum est. Arezzo agentibus id maxime Siestrzencewiczio et coetu philosophorum abire iussus est, potestate conveniendi imperatoris ei non facta. Dresdam profectus operam navabat, ut revocaretur. Rem eo facilius se obtenturum speravit, quod papae rogatu a Napoleone Vernègues libertate donatus erat; sed spes cum fefellit. Quin etiam eius auditor, quem Petropoli reliquerat, ex urbe discedere iussus est neque maximi momenti negotia perficere potuit. Per annos 20 nullus legatus pontificis in Russiam

venit. Anno demum 1824 Alexander commercium cum Leone XII. renovabat. De hoc scriptor proximo volumine aget. Quod mox edi posse ad praeclarum hoc opus plane perficiendum speramus.

Ad. Buder.

Victor Frins S. J.: De actibus humanis. Pars III. De formanda conscientia. Friburg. (Herder) 1911 (VIII, 312) M. 5.— = K 6.—.

Hoc volumen maximam partem spectat ad formandam conscientiam. Maxime id scriptor assequi conatur, ut ostendat nihil obstare quominus conscientiam formemus secundum principia probabilismi moderati, si de obiectiva morali qualitate alicuius actionis nullam certitudinem adipisci possumus (in dubio de licito vel illicito, non de valore aut fine necessario) p. 147- 293.

Omnia, quae scriptor profert, plane, quiete, perspicue dicta sunt. Maxime autem ideo laudandus est, quod imprimis voces incertas, obscuras, nondum definitas, perperam adhiberi solitas, subtiliter et clare exponit. Quae statuit, rationibus firmis et gravibus demonstrare conatur. In fontibus conquirendis et adhibendis diligentissimus est; ut antiquissimis patrum scriptis ita recentissimis libris commode utitur. Ut exemplum afferam, affert auctoritatem s. Augustini De coniug. adulterinis l. 1, c. 26. 28; De fide et operib. c. 19. 35; Ep. 54 ad Ianuarium c. 2, n. 2 seq.; s. Ambrosii In Ps. 118, serm. 5, n. 37; s. Gregorii Naz. Or. 37 „In sancta lumina“ n. 18 sq.; s. Basilii Ep. 188 cn. 1, c. 10 etc. — ad probabilismi principia confirmanda. Quapropter opus, quod scripsit, multum confert ad hanc quaestionem magis illustrandam et complendam neque solum ad usum sed etiam ad rationem momentum non mediocre affert. Id sine dubio assecutus est scriptor, qui probabilismum moderatum defendit, ut qui alias sententias sequuntur, ad rem accuratius considerandam accedere cogantur; quamquam novissimis temporibus controversias de probabilismo acerrimas esse paulatim desiisse negari nequit. Quae res ipsa peropportuna fuit scriptori, ut adversarios ad calculos vocaret. *F.* illud quoque rursus monet, aut nullum inter moderatum probabilismum et doctrinam S. Alphonsi esse discrimen, si usus spectetur aut adeo exiguum, ut fere neglegi possit. Sed distinctas notiones habere etiam hic magno emolumento est et commodo, praesertim cum sine iis errores haud ita leves committi possint. Apologetis certe in hac re claritate hoc potissimum tempore opus videtur esse; quapropter haud scio an etiam ad iuventutem catholicam imprimis litterarum studiosam ab opinionibus falsis conservandam utilis sit.

Caspar Baudenbacher.

Fr. Snopek, Konstantinus-Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel. Ein Wort zur Abwehr für die Freunde historischer Wahrheit. Kremsier 1911. Operum academiae Velehradensis tomus II. 471 pp. in 8.

Propter insignes difficultates, quibus indagatio virtutum ac vitae SS. Constantini-Cyrilli et Methodii, apostolorum Slavorum ex pe-

nuria fontium subiacet, diversae quaestiones, quae de illis temporibus moventur, diversissimas quoque et inter se maxime oppositas solutiones sortitae sunt. Disputatio inter doctos viros modo fervet: at, pro dolor, non omnes rerum harum scriptores ex causis, sed multi magis ex animo minus bene affecto argumenta et rationes videntur promere. Nonnulli res ecclesiasticas ignorantes et ius canonicum flocci pendentes duos fratres contra Romanam ecclesiam pugnasse putant, gentes Slavicās ad schisma orientalis ecclesiae seducturos. Legendae, quae vulgo panonicae dicuntur, professoris Berolinensis Brückner sententia Moravicae dicendae sunt et deficientibus aliis fontibus maximi faciendae, cum ab ipso S. Methodio adiuvantibus eius discipulis aut ab his conscriptae ipsius Sancti mentem et vitae rationem ingenue exponant. Epistolae summorum pontificum, excepta Hadriani epistula, quae non exstat, ex mente et argumento harum legendarum interpretandae sunt. Si res ita se habet, negari iam non potest Constantinum-Cyrillum et maxime Methodium Romanos pontifices ludibrio habuisse nec fuisse apostolos verae et integrae fidei Romanae catholicae, sed propugnatores schismatis orientalis, amicos et adiutores secretos Photii patriarchae, nec venisse in Moraviam precibus ducis Rastislai ductos sed desiderio omnes Slavicās gentes ad Graecorum schisma traducendi orientalemque ecclesiam iam iam deficientem contra occidentalem sive Romanam confirmandi et roborandi. Slavicās gentes seducere voluerunt liturgia Slavica, qua si diutius viguisset a vivendi et agendi ratione occidentalium seclusae nunquam ad scholas erigendas pervenissent, cum in liturgicis suis orationibus et precibus lingua usi essent, quam iam a pueris novissent et cotidiano usu optime sine magistris tenuissent. Liturgia Slavica gentibus Slavicis valde obfuisse, neque aliter iudicare possunt, quicumque docendi populi morem cum modo orandi sacerdotum non confundunt. Institui sane populus non potest nisi lingua, quam a pueris unusquisque intellegat, liturgia autem et lingua liturgica non est nisi sacerdotum. Sacerdotes autem cum maximo fructu discunt linguam antiquam, aliter enim mentis cultura necessaria non obtinetur. Liturgia slavica introducta sacerdotibus Slavicis aditus ad sacerdotium adeo facilis factus est, ut omnem excolendae mentis curam deponerent neque scholas erigerent, cum earum necessitatem et utilitatem vilipenderent. Hac ratione Brückner in recentissimo iudicio, quod de libro sacerdotis Snopek in „Göttingische gelehrte Anzeigen“ 1911 I. 593-609 evulgavit, exponit, quid de opere SS. Cyrilli et Methodii sentiat.

Itaque operae pretium fuit, hanc diiudicandi vel potius condemnandi rationem, ne alii recentiores scriptores eam sequerentur, serio considerare et quaestionem serio et diligenter instituire. Sacerdos Snopek, custos bibliothecae principum et archiepiscoporum Olomucensium, cui auxilium librorum non defuit, plurimas commentationes cum lingua latina tum boëmica in variis commentariis edidit; hoc libro germanica lingua suas commentationes compre-

hendit et totam rem iterum novo modo scrutatur. Primo libros et libellos de SS. Cyrillo et Methodio prelo subiectos enumerat, adversariorum sententiam breviter exponit ac denique ad rem ipsam serio agendam viginti capitibus totam materiam perspicue comprehendit. Primis quattuor capitibus legendarum, quas dicit panonicas non moravicas, quia hoc nomen iam dudum in usu est, originem, fidelitatem, aetatem, cui adscribi possint, scriptorem coniciendo momentum investigat et concludit, omnes has legendas non saeculo nono, ut Brückner opinatur, sed saeculo demum decimo compositas esse, neque ipso S. Methodio auctore aut ab eius discipulo Clemente conscriptas esse, sed a quodam scriptore saeculi decimi, qui noverit haereses Paulicianas, et addictus schismati Graeco negaverit processionem Spiritus Sancti a Patre simul et Filio. Quod obicit Brückner, in legendis non commemorari, Hungaros ex suis sedibus erupisse et Moravos vicisse regnumque eorum delevisse, nihil valet, cum silentium de hac re facillime ex aliis causis explicare possimus. (Vide Göttingische gelehrte Anzeigen 1911 p. 598.) Nihil enim refert ad rem, quam scriptor legendarum sibi proposuit, ad ritum scilicet Slavicum contra Graecos murmurantes defendendum. immo huic rei obtinendae obfuisset, si opus S. Methodii eiusque discipulorum tam infelici fortuna interiisse Graecis dixisset. Hinc eodem studio, quo scripsit libellum, tacuit de victoria Hungarorum. Scriptorem legendarum Snopek putat esse Clementem, sed non clarissimum episcopum huius nominis et discipulum Methodii, verum alium, asseclam Photii eiusque schismatis. Rationem huius rei reddit in alio capitulo, ubi discipulos S. Methodii ostendit omnes veros catholicos fuisse. Initium missionis Moravicae petendum non est, ut professor Brückner contra suam opinionem de antiqua origine legendarum opinatur, a voluntate SS. Cyrilli et Methodii, Slavicas gentes per ritum Slavicum ad orientalem ecclesiam pervertendi, quod argumentis nullo modo demonstrari potest, sed ex Rastislai ad caesarem Constantinopolitanum legatione, quod Snopek in quinto capite compluribus argumentis veri simile reddit. Litem, quam exortam esse ait Brückner in Moravia inter sacerdotes latini ritus et Cyrillum ac Methodium, longa disputatione sexti capitis nulla niti ratione Snopek ostendit. Moraviam nullius fuisse partem dioeceseos, neque parochos aut animarum curam regularem habuisse aetate SS. Cyrilli et Methodii, sed fuisse tum terram liberam, quam quilibet missionarius verae fidei occupare potuerit. Quo factum esse, ut SS. Cyrillus et Methodius missionem incoharent non petita facultate ab alio ordinario nisi a suo episcopo, qui eis permisit, ut in alienam terram migrarent. Haec plurimis demonstrat argumentis ex historia Moraviae antiquissima petitis. Nihilominus fratres Cyrillus et Methodius postquam complures annos in Moravia laboraverunt, Romam profecti sunt, ut summo pontifici rationem redderent de omnibus, quae in Moravia inter Slavos peregerant, atque maiores facultates sibi impetrarent. Romae a

summo pontifice ut amici honorifice recepti sunt. Licuit ipsis ritu suo sacra peragere, neque erat, cur, quod Brückner sumebat, se de usu peregrini ritus purgarent. Rationibus a scriptore relatis satis efficitur res, etsi testimoniis deficientibus magis ex aliis litteris et rebus factis eruenda erat. Saltem de privilegio archiepiscopatus Methodii latissime disputat et in octavo capite insuper rationes indagat, ob quas Hadrianus papa liturgiam Slavicam concesserit. Brückner frustra conatur in iudicio de hoc opere in „Göttingische gelehrte Anzeigen“ impresso argumenta allata a *Sn.* evertere et ex morum Hadriani et Joannis VIII. diversitate efficere, non Hadrianum sed Ioannem primum fuisse, qui liturgiam Slavicam permiserit. Non enim habet, unde Ioannem papam VIII. honorum cupidum et versutiae plenum doceat, qui officium summi pontificis aliis rebus postposuerit. Omnes fere auctores, uno Brücknero excepto, papam Ioannem verum et magnum pontificem fuisse dicunt. Sed Brückner animum paparum sibi effingere videtur, qui ipsi placeat, non qui ad testimonia et fontes historicos quadret. Contra verius *Sn.* negat, Ioannem liturgiam Slavicam potuisse concedere, nisi Hadrianus papa Methodio antea hanc facultatem dedisset. Ioannem papam non aulica quadam prudentia ductum, sed iuvandorum Slavorum causa liturgiam Slavicam concessisse capite nono fuse demonstratur. In decimo capite Methodii cum germanicis episcopis lites de iurisdictione in Pannonia tractantur et undecimo Methodii in rebus fidei orthodoxia defenditur praecipue in iis, quae de processione Spiritus Sancti non a Patre solo sed etiam a Filio disputabantur. Nihilominus Brückner suo de auctore legendae iudicio fretus quod verum esse omnes alii negant, rursus repetit, Methodium in his rebus non stetisse a parte Romanorum pontificum sed Graecorum patriarcharum. (Göttingische gelehrte Anzeigen 1911. I. 602–603.) At non modo ipse Methodius archiepiscopus, sed etiam discipuli eius in rebus fidei cum Romanis pontificibus consenserunt, ut in capite undecimo clare exponitur.

Quae sequuntur de Wichingio et Svatopluko amborumque agendi modo, iis ex parte confirmantur ea, quae prius de liturgia Slavica in Moravia dicta sunt; sed fortasse nimis accusatur Wichingus, cum non ipse solus sed temporum ratio et imprimis periculum ab Hungaris imminens effecisse videatur, ut dux Moravorum a Graecis ad imperatorem Germanorum transiret. C. 17. paucis exponit, quae ex argumentis supra allatis contra opinionem a professore Brücknero defensam sequuntur, atque iterum, ut in c. 15. ostendit, Brücknerum non in omnibus sibi constare. In capite 18. contra Hýbl, qui nititur, litteras Ioannis papae, quibus liturgia Slavica concedebatur anno 1880 datas, suppositas esse, quemque J. Jakubec et A. Vašek secuti sunt, demonstrat etsi non in forma originali hae litterae ad nos pervenerint, at dubitandum non esse, quin ab eo scriptae sint. Haec opinio vel ex eo satis probatur, quod hae litterae etiam in registro papali, quod olim in

bibliotheca Cassinensi PP. Benedictinorum servabatur, suum locum habent. Ipse Brückner in his rebus cum sacerdote Snopek sicut etiam E. Caspar, V. Novotný consentit et bene exponit, verba quaedam ex Ioannis litteris transiisse in litteras papae Stephani, sed aliud in his atque in illis iis significari.

Addit Snopek, quid sentiat de duabus homiliis nuper editis et discipulis S. Methodii tributis; quas non putat esse Clementis episcopi, sed cuiusdam Clementis Hrabri, qui post Clementem Methodii discipulum fuisse dicitur. Putarem sufficere, ostendisse, has homilias minime esse posse Clementis discipuli S. Methodii. Idem dicendum videtur de legenda Naum.

Itaque, ut concludamus, opus quod indicavimus, insigne scientiae et rerum perscrutandarum rationis specimen est, licet exponendi modus nonnunquam nimis diffusus sit et argumenta non satis dilucide explanentur, cum materiae undequaque collectae acervo nonnunquam fere obruantur. Haec tamen ad formam magis pertinent quam ad ipsam rem. Quare operum academiae Velehradensis tomum alterum omnibus priscorum temporum studiosis sollicite commendamus.

Oeniponte.

A. Kröss.

Report of the Nineteenth Eucharistic Congress. London 1909.

Adrian Fortescue, The orthodox Church and the holy Eucharist p. 238 ad 253.

Jules Lebreton, Le dogme de la Transsubstantiation et la Christologie Antiochienne du Ve siècle p. 326—346.

Bessarione. Anno XIV—XV (fasc. 108—118). Roma 1909—1911.

Aur. Palmieri, Le divergenze dommatiche, disciplinari e liturgiche tra le due Chiese di Oriente e di Occidente. XV. p. 1 ad 12; 161—178; 273—280 (ubi epistula Theoriani e cod. Vaticano 1451 editur); 297—311.

Aur. Palmieri, La storia, la data ed il valore simbolico del Sinodo di Iassy (1642) XV p. 16—33.

Aur. Palmieri, La divinità e personalità dello Spirito Santo secondo i Padri Antenicensi. XV p. 372—388.

P. distinguendum esse ait hoc: Notio divinitatis et personalitatis Spiritus Sancti apud Patres antenicaenos erat clara, sed erant ambiguae locutiones et voces, siquidem formulae theologicae nondum erant fixae. Quapropter ad defendendum dogma catholicum oportet sequi regulam a Mg. Freppel statutam: Primum e claris verbis oportet nos statuere quid docuerint et deinde his locis explicare locos obscuros. Itaque colligit locos claros qui apud S. Clementem, S. Ignatium S. Polycarpum, Hermam, Iustinum inveniuntur.

Basile Cattani, Les Eglises d'Orient XV 179—186.

Gerasimus Messara, metropolita graecus orthodoxus Berythi in Syria, enuntiavit, quae controversiarum inter Occidentales et Orientales capita statuenda essent. Quae sunt: primatus Romani pontificis, purgatorium, sors bonorum et damnatorum post mortem. Basilius Cattani colligit se-

riem locorum ex Ecclesiae graecae monumentis ad defendendum dogma catholicum de purgatorio et de felicitate iustorum post mortem.

Mons. *Niccolo Marini*, *Il Primato di S. Pietro e dei successori in S. Giovanni Crisostomo* XV 341—371

S. Ioannes Chrysostomus distinguit Petrum ab aliis apostolis. Ratio autem huius distinctionis semper redit eadem, etsi sub aliis verbis: id est: quia „Petrus est chori apostolorum princeps, os discipulorum, columna Ecclesiae, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, orbis terrarum piscator, qui genus nostrum ex profundis errorum in caelum adduxit“, hoc est quia Petrus habet primatum iurisdictionis. Atqui ratio, quae constanter redit, non potest tribui impetui cuidam oratoris aut indiligentiae sed intimae tantum persuasioni Chrysostomi: praesertim si haec ratio necessario quodam nexu psychologico se praebet sicuti in Homilia In illud Hoc scitote, ubi etiam dissentit a synopticis, quorum nemo Dominum a Petro solo interrogatum esse refert; cf. similem locum P G XLIX c. 208. — Septem locos *M.* considerat, quorum primum affero ut argumentorum eius exemplum. In Homilia supra parabolam De decem millium talentorum debitore (P G t. L I. col. 29) S. Doctor de Petro loquitur, qui solus prae aliis discipulis, interrogat magistrum: Quoties peccabit in me frater meus et remittam illi? usque septies? Et dicit: *a)* „Petrus chori apostolorum princeps, os discipulorum, columna ecclesiae, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, orbis terrarum piscator qui genus nostrum ex profundis errorum in caelum adduxit. Qui ubique fervidus et libertate plenus, immo potius caritate quam libertate, tacentibus omnibus accedens ad magistrum dixit: Quoties peccabit in me frater meus, et remittam illi? usque septies? (ibid. col. 19). Et inferius. *b)* „Quibus auditis Petrus ore hianti, stupens constitit; non de se tantummodo sollicitus, sed et de illis, qui eius fidei committendi erant“. (ibid. col. 21).

Ex naturali nexu idearum sequitur hic S. Doctorem reddere rationem, cur Petrus loquatur, dum alii discipuli taceant. Ratio est igitur *a)* quia Petrus est princeps, os columna firmamentum etc. tali enim loqui convenit prae aliis, *b)* quia eius fidei alii sunt committendi: interrogationibus igitur curam aliorum ostendere debet. Si ergo hi tituli sunt ratio valida loquendi prae aliis discipulis: his titulis S. Doctoris *M.* aliquid veri significari censet; etenim si veri non essent, sed ficti, Petrus nullam haberet rationem loquendi aut ita agendi, et ratio allata a S. Doctore nulla esset. Si autem hi tituli veri sunt, sequitur Petrum habere primatum iurisdictionis. Etenim *a)* si Petrus est columna Ecclesiae, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, ipso dempto ruit Ecclesia, fides et confessio; si ipse est piscator orbis terrarum, in hoc ipso orbe alii non possunt esse piscatores nisi sub ductu eius. *b)* Si alii sunt eius fidei committendi, a Christo sunt committendi: ergo Petrus habet ius divinum ad hos titulos et in aliis respondet huic iuri strictum officium.

P. *Mar. Chaîne*, *La consécration et l'épiclese dans le Missel éthiopien*. XIV 181 209.

Anaphorae missalis aethiopici quattuor tantum (in Latinum) conversae editae erant; *Ch.* hic edit rursus illas quattuor anaphorarum formulas consecrandi et praeterea alias e decem anaphoris nondum editis; adiungit

etiam epiclesin si inest. His locis ut Ecclesiae aethiopicae documentis dogma catholicum de vera Christi in Eucharistia praesentia confirmatur.

Mons. *Niccolo Marini*, Il XIV anno del Bessarione e l'unione delle Chiese orientali dissidenti. XIV 1—10.

Aur. Palmieri, Il progresso dogmatico secondo la teologia cattolica e la teologia ortodossa. XIV 11—34. 137 180.

A. Gracieux, L'élément moral dans la théologie de Khomiakov. XIV 358—366.

P. Cirillo Karalevsky, Documenti inediti per servire alla storia delle Chiese italo-greche. XIV 384—423.

I. Documentum. Josephus Schiro Archiepiscopus, respondit ad quaedam quaesita a S. Congregatione proposita circa usus et ritus Italo-Graecos antiquos, modernos et Italo-Albanenses.

II. Documentum. Collegium graecum anno 1591 commissum est curae Societatis Jesu. Exhibetur diarium huius collegii, quod respicit annos a 1591 ad 1595. Notatu dignus est progressus sive physicus sive moralis in directione alumnorum.

Bl. Crescimone.

Interrogationes et responsa.

Ad quaestiones de peccati virtutisque natura (AAV VII 212—215).

Quaestiones propositae magna ex parte a theologis orthodoxis iudicantur esse casuisticae, non pertinentes ad dogmaticam vel moralem christianam illustrandam; quare frustra quaererentur in libris orthodoxis de iis iudicia. Eae enim apud nos quaestiones explicantur, quae ad ipsam rei naturam recta et aperte ducunt; sed quaestiones indolis casuisticae, ad intelligentiam communem a vitae usu alienam pertinentes, negleguntur.

Quatenus tamen quaestiones propositae aliqua ratione ad ipsam doctrinam dogmaticam vel moralem orthodoxam pertinent, in notissimis nostris operibus, quibus theologicae

Ваши вопросы въ значительной части своей, съ точки зрѣнія православнаго сознанія, казуетичны, не ведутъ къ разъясненію христіанскаго вѣро-и-правоученія, почему и стараться найти по поводу ихъ разсужденія въ православныхъ книжныхъ источникахъ было бы напраснымъ. У насъ ставятся вопросы прямо и ясно относящіеся къ существу дѣла, а вопроса съ характеромъ казуетическимъ, относящіеся къ области отвлеченныхъ и неприменимыхъ къ жизни логическихъ соображеній, и не возбуждаются.

Чтоже касается въ Вашихъ вопросахъ относящагося какою-либо стороною къ сущест-

disciplinae universae tractantur atque in peculiaribus commentationibus explicantur.*)

ву православнаго вѣро-и-нравоченія, то все это разъяснено въ общезвѣстныхъ нашихъ богословскихъ системахъ и изслѣдованіяхъ.

Протоіерей Н. Маліновскій.

De genere quaestionum a nobis tractandarum.

Cum quaestio, quae vocari solet „ecclesiastica orientalis“, plurima contineat, non indicabimus nisi capita.

Primum quaerendum est, in quo separatio illa ecclesiae, quae schisma vocatur, qua duae partes ecclesiae inter se nunc distinentur, consistat (cf. e. c.**) Sl. l. th. I 148. V 183; A. Conv. Vel. I 77); quomodo utraque pars ad Corpus Christi pertineat (AAV VII 42 Sl. l. th. III 291 I 148. 249; ACV I 21; II 53); quomodo schisma ab haeresi differat, etsi implicate negetur doctrina revelata de primatu ecclesiae (Sl. l. th. V 183; V 116; AAV VII 38); quae doctrina tribuenda sit ecclesiae separatae ut propria (Sl. l. th. III 291. V 183. VI 6); quod ius ecclesiasticum habeat (Sl. l. th. III 65. 286. 295. V 43; ACV II 52; Sl. l. th. VI 60).

Deinde, quid hanc schismatis naturam consequatur, explicandum est: Quae sint officia catholicorum singulorum erga ecclesiam separatam, erga eius ministros, erga singulos orthodoxos generatim, et separatim in casu necessitatis spiritualis, quae officia orthodoxi erga catholicos, quos separatos a vera ecclesia esse putant, habeant (ACV I 75; AAV VII 18. 189; Sl. l. th. V 123); quae communicatio sacrorum utrisque sit vitanda (Sl. l. th. II 280); quomodo auctoritas ecclesiae separatae valeat: quam vim tribuere possint orthodoxi decretis universae ecclesiae separatae (Sl. l. th. IV 252; III 262; AAV VII 29); de vi librorum symbolicorum et decretorum patriarchae Cp. (AAV VII 32. 35); quomodo unitati (Sl. l. th. VI 77. 188; V 119; III 262. 325; I 272) et libertati (Sl. l. th. VI 129. II 182. I 186) et incrementis progressui temporum convenientibus (Sl. l. th. IV 347) consuli possit in ecclesia separata; num Spiritus S. in ecclesia separata impediatur in operando: possintne sanctitas eximia apud orthodoxos inveniri (AAV VII 126; Sl. l. th. VI 253, I 114. 154); etc. (Sl. l. th. IV 113; VI 252; AAV VII 16. 19).

Tum causae exponendae sunt, propter quas schisma perseveret, item causae, quibus ortum sit; cur orthodoxi separati maneant (Sl. l. th. IV 347), quibus causis in retinenda hac condicione confirmantur (Sl. l. th. I 270. V 190. 248. VI 17. 78 etc.); quid catholici ipsi ad id contulerint (rebus neglectis vel etiam male factis:

*) Commendari potest etiam ep. Michaelis liber Надъ евангеліемъ³.
Полтава 1911. Red.

**) Plura ex Indice rerum I. Iustri Slav. l. th. peti possunt.

stantinopoli commissis, nimio nationis propriae vel rei publicae ritu orientali minus aestimato, calumniis, sceleribus a Latinis Constudio, morum pravitate, neglecta prudentia vel ratione in negotio concordiae unitatisque restituendae etc.; cf. Sl. I. th. V 58. 116; AAV VII 16. 13); quomodo protestantismus eiusque sectarum auctoritas huc pertineat (Sl. I. th. II 36. III 14. IV 310; AAV VII 103); cur apud orientales studium unitatis restituendae desideretur (Sl. I. th. III 305. 324. VI 25).

Origo schismatis num etiam catholicorum peccatis tribuenda sit (Sl. I. th. VI 186; VI 61. 253; V 57. IV 112. 316. III 326. 372); studione Romanorum Pontificum imperii orbis obtinendi an eorum contemptui sui (Sl. I. th. VI 187. II 181).

Post de condicionibus unitatis restituendae agendum est et quaerendum, cur conatus, qui hucusque facti sunt, in cassum redierint (Sl. I. th. V 118). Itaque exponendum est de modis, quibus studium unitatis restituendae apud orientales excitari possit (Sl. I. th. II 155. 233 III 198. V 63. AAV VII 186); de scandalis tollendis (AAV VII 20. 117. 206); de opinionibus praeiudicatis catholicorum tollendis (de ritu orientali: Sl. I. th. II 233. V 55. 185. VI 151; de absolutae uniformitatis praestantia etc.); item de orthodoxorum opinionibus praeiudicatis tollendis (ACV III, II, 4); de protestantismi auctoritate apud orthodoxos evertenda; de modo tractandi quaestiones controversas (Sl. I. th. V 181. VI 184; ACV III, II, 4 -5); de fontibus, unde argumenta sumenda sint (ACV II 11. 64; AAV VII 107; Sl. I. th. III 291). Praeterea simul investigandum est, quae orientalibus concedenda esse videantur (Sl. I. th. IV 196. V 54. AAV VI. 208).

Tum vero singulae quaestiones controversae diligentissime tractandae sunt; imprimis eae sententiae, quae cum schismate ita conexas sunt, ut, si non tenerentur, in schismate perseverari non posset (non posset enim, nisi teneretur, Christi ecclesiae posse auctoritatem definiendi dogmata deesse: AAV VII 28. 37; Sl. I. th. IV 259; concilium Florentinum nullius esse auctoritatis; Sl. I. th. IV 198; I 270. III 216. IV 71. V 118) et eae, quae auctoritate ecclesiae orientalis confirmatae sunt, velut de „Filioque“ symbolo fidei inserto (Sl. I. th. II 153. III 198. 370. V. 82. 172); de Spiritus S. processione (Sl. I. th. I 79. III 106. 259. IV 355. V 82. 121. 165. 199. VI 81); de primatu Romani Pontificis (Sl. I. th. I 216. VI 131. AAV VII 135; Sl. I. th. V 120 AAV VII 135 -6; Sl. I. th. VI 130. 254; IV 26; AAV VII 179; Sl. I. th. III 12. 326; IV 319; AAV VII 206); de eiusdem auctoritate in docendo (III 148. IV 26; AAV VII 135.242); de purgatorio (Sl. I. th. II 158; AAV VII 132); de B. Maria V. excepta a peccato originali (Sl. I. th. II 154. III 101. VI 190; AAV VII 3); etiam quaestio de modo baptizandi huc pertinet (Sl. I. th. III 279. IV 198).

Praeterea minime neglegendae sunt sententiae theologorum orthodoxorum magis privatae, quibus discrepant a theologis catholicis. Investigandum est igitur etiam de iuridismo theologis

catholicis in doctrina de peccato originali, de redemptione, de meritis, de indulgentiis etc. obiecto (Sl. I. th. II 160. IV 310; AAV VII 208. 248; Sl. I. th. II 63; AAV VII 132. 162 ACV II 104); de dogmatum progressu (Sl. I. th. VI 20. 128; AAV VII 22. 135. 147. 207); de ecclesiae notione (Sl. I. th. IV 203 AAV VII 115*) et forma (Sl. I. th. I 88. II 156; AAV VII 242; de conciliis oecumenicis Sl. I. th. III 242. 328) et munere (Sl. I. th. VI 148 AAV VII 74); de iustorum post mortem condicione (Sl. I. th. II 306. III 195. 364); de divortio (Sl. I. th. III 17. 60. 106. IV 272. VI 26. AAV VII 197); de matrimonii ministro (Sl. I. th. I 102. 267. II 153); de ministro et de efficientia sacramenti confirmationis (Sl. I. th. III 66. 373); de ordinis caractere indelebili (AAV VII 168); de condicione apta ad unctionem infirmorum adhibendam (Sl. I. th. III 366); de epiclesi (Sl. I. th. V 121. VI 130 AAV VII 135 ACV I 56. II 135), de transsubstantiatione (Sl. I. th. V 119. VI 55; AAV VII 207), de communione sub utraque concedenda (AAV VII 17); de peccatis contritione perfecta delendis (Sl. I. th. VI 204. 208. 224); de sacramentorum efficientia (Sl. I. th. II 239. III 321. V 143); de tutiorismo (Sl. I. th. I 65); de adiaphoris et ascensi (I 64. III 250. IV 198); de auctoritate librorum deuterocanonicorum (Sl. I. th. V 115); de auctoritate Vulgatae (AAV VII 17); de azymis (II 273. 378. IV 72. 226); de cultu ss. Cordis Iesu (AAV VII 135. 204) etc. (Sl. I. th. III 101; II 153; IV 261; I 9).

Denique exponenda est historia schismatis theologiae orthodoxae a Photio usque ad haec tempora, praecipue neglecti utrimque officii habita ratione (AAV VII 156. 185 VIII 19).

Exempli causa etiam nonnulla singularia argumenta indicari forsitan expediat: De sentiis de peccato originali a iuridismo quem vocant alienis. — Quid scriptor homiliae de paradiso, quae est inter s. Basilii et Gregorii Nysseni opera, senserit de peccato originali. — De Georgii Corcyrensis de purgatorio disputatione. — De P. Possevini conatibus. Quomodo opinio qua sacerdotium collatum perpetuum esse negatur, orta sit. — Quibus Nicetas Seidus fontibus usus sit in λόγῳ σχεδισθέντι conscribendo. — Qua ratione libri deuterocanonici a Graecis Patribus aestimati sint. Quid apud Lc 16, 25 voce παραλλήσεως significetur. — De operibus supererogatoriis. — De communione infantium.

De transsubstantiatione.

Ea quae a. VII (1911) p. 209 commemorantur de transsubstantiationis notione ansam dederunt quaerendi sitne verum, peripatetico-scholasticam substantiae notionem cum dogmate esse arte coniunctam.

Delegamur ad librum quem ibidem commemoravimus (*Justus*, Das Christenthum), in quo p. 194 scriptum legimus: Indem die Scholastik lehrt: Substanz ist dies, das nicht Stoff, sondern die Ursache

ist, weshalb der Stoff dieses oder jenes Wesen ist, lehrt sie mit dünnen Worten, dass die Ursache, weshalb der Stoff Brot und gerade dieses (singuläre) Brot ist, Substanz dieses Brotes sei. Infolge dieser Anschauung bleibt nichts anderes übrig, als die menschliche Arbeit, durch welche die Stoffe gemischt und in ein bestimmtes Verhältnis gebracht werden, als Substanz des Brotes zu erklären (cf. *Mattes* in *Wetzer-Welte Kirchenlexikon*, Transsubstantiation); denn wir haben erst nachgewiesen, dass im Brote kein Etwas sein könne, welches macht, dass der Stoff in dieser Zusammensetzung Brot und gerade dieses Brot sei. Oder wollen die Scholastiker behaupten, durch die menschliche Arbeit, das ist: das, was der Mensch hinzutut, damit Brot werde, wird' ein Etwas ex nihilo erzeugt? Es würde also die menschliche Arbeit in den lebendigen Leib Jesu Christi verwandelt werden; allein es gibt nur Menschen, welche arbeiten, es gibt aber keine Arbeit als ein von den Menschen gesondertes Etwas. Das also, was nach der Lehre der Scholastiker verwandelt werden soll, ist ein reines Abstractum und im Brot gar nicht als ein Etwas vorhanden. Anders, aber nicht besser für die Scholastiker, verhält es sich mit dem Leib Jesu Christi. Nach der Lehre der Scholastik ist Wesenheit das von Gott geschaffene Individuelle und Reale, Dasein ist die vollendete Wirklichkeit; Substanz in abstracto ist die Natur, das ist das Sichdarleben des Individuums nach seiner Art, z. B. des Pferdes als Pferd, des Menschen als Mensch; Substanz in concreto ist suppositum. Jesus Christus als individuelle menschliche Natur ist also suppositum, d. h. sie existiert nicht für sich (durch sich), sondern durch den Logos. Wir bemerken: so wie Leib und Seele den einen Menschen constituieren, ebenso constituieren Mensch und Logos den einen Jesum Christum, denn sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus; es gibt kein Etwas im Menschen, welches erst machte, dass Leib und Seele Mensch sei; ebensowenig gibt es ein Etwas in Jesu Christo, welches machte, dass Mensch und Logos der eine Jesus Christus ist. Gesetzt aber, es gebe im Brote ein Etwas, welches verwandelt werden könnte, so könnte dieses Etwas nur in den Logos, nicht aber in den Leib Jesu Christi verwandelt werden; denn die menschliche Natur Jesu Christi existiert nur durch den Logos, und wenn dieselbe mit der Lehre der katholischen Kirche identifiziert wird, so haben die Gegner Recht, wenn sie sagen: Die katholische Theologie lehre, dass in der Consecration Gott gemacht werde.

Praeterea indicantur nobis argumenta ex Patribus et ex liturgia, quibus sententia a scholasticorum decretis diversa commendatur. Affertur e. c. *Theodoreti* Eranist., dial. c. 447 (Journal p. 762): Eran.: Sicut ergo symbola dominici Corporis et Sanguinis alia sunt ante sacerdotis invocationem, post invocationem vero mutantur et alia fiunt, ita dominicum Corpus post ascensionem in divinam substantiam mutatum est. Orthod.: Retibus, quae ipse texuisti, captus es. Neque enim symbola mystica post sanctificationem recedunt

a sua natura: manent enim in priore substantia et figura et forma et conspici tangique possunt sicut prius; intelleguntur autem ea esse, quae facta sunt, et creduntur et adorantur, ut quae illa sint quae credantur.

Etiam clarius quid fiat significari dicitur voce liturgica „assumptionis“ in Corpus Christi per Spiritum venientem de caelis (Bulletin d' anc. littér. et archéol. chrét. 15 avr. 1911, p. 126 -7: Batiffol).

Quae cum ita sint, saltem nulla re impediri virum catholicum concluditur, quominus a scholasticis in hac re dissentiat dicatque empirica forma manente eam partem materiae seu substantiae corporeae, quae phaenomeno panis subsit inseri¹⁾ (modo utique, qui notionibus a sensibus petitis comprehendere non possit) Corpori glorificato Christi, et eatenus fieri Corpus Christi.

Respondetur:

Interrogamur, num cum dogmate transsubstantionis notio scholastica substantiae arte coniuncta sit. Ut ex iis, quae afferuntur, apparet, interrogatione hac illud ipsum quaeritur, num a doctrina scholastica recedi possit dogmate non sublato. Interrogationi adiunguntur quaedam rationes, quibus effici videatur non solum scholasticorum de substantia sententiam esse falsam sed etiam cum dogmate discrepare.

Respondemus ad haec:

I. Tria doctrinae scholasticae capita, quae huc pertinent, inter se diligenter distinguenda sunt:

1) Substantiae generalis definitio, ut est „ens, quod est in se et non in alio ut in subiecto inhaesionis“; praeterea sententia, qua statuitur, esse saltem numero multas substantias corporeas, et vivas et inanimas, neque corpora empirica unius individui, quod substantia naturae vocatur, phaenomena.²⁾ Scholastici enim et omnes qui sanam philosophiam naturae profitentur, multa esse re individua materialia tenent.

2) Sententia, qua corpora naturae (etiam inanimata, velut individuum auri, argenti, oxygenii) composita esse existimantur ex materia informi (m. prima) et forma substantiali, qua materia illa per se informis ut corpus naturae determinatae speciei constituitur velut ut atomus auri, argenti, oxygenii.

3) Sententia antiquiorum scholasticorum, quibus illud, quod panem vocamus, non videbatur esse res artificio mixta e compluribus naturae corporibus, „humano labore“ i. e. coquendo sed corpus naturae vere unum per se, constans e materia prima et

¹⁾ Cf. contrarium illud: „Inseratur corpus eius in hoc pane“ e liturgia aethiopica Bessar. a. XIV (fasc. 110) p. 193. 197.

²⁾ Cf. Natur u. Offenbarung VI 371. 422.

una forma substantiali non artificiali, forma panis. Itaque scholastici antiqui rem ita fieri putabant: coquendo (efficientia ignis et virium chymicarum) formas substantiales tritici, aquae corrumpi et novam formam substantialem, formam panis dico, generari.

II. 1) Quorum capitum primum cum dogmate christiano, maxime cum dogmate transsubstantiationis omnino conexum est. Qui enim substantias esse negat, illud dico, quod scholastici substantiam definiunt, item qui individua corpora numero multa esse negat, eum substantiam panis converti in substantiam corporis Christi quemadmodum dogmate catholico id fieri statuitur, negare necesse est.¹⁾

2) Sententia scholasticorum corpora naturae (etiam anorganica) e duabus substantiis incompletis composita esse docentium cum dogmate per se conexa non est. Quidam egregii theologi catholici (ut Dom. Palmieri) hanc sententiam non approbaverunt. Ecclesia id solum postulat, ut pro revelata doctrina habeamus et credamus totam panis substantiam in totum corpus Domini converti; quo modo corpora anorganica intus constituentur, utrum e materia prima et forma constent necne, ecclesia non decernit.

3) Tertium caput ad dogma multo minus pertinet, illam dico sententiam, qua formam panis (id, quo massa est panis et non aliud, velut farinae massa subacta) aliquid substantiale esse sumitur, formam dico substantialem, quae coquendo generetur sicut in generando animali novum principium vitae oriatur. Id quo farinae massa subacta panis fiat nihil aliud esse quam determinatum ordinem molecularum atomorumque „humano labore“ effectum omnino tenere licet. Neque inter recentiores scholasticos, qui ceteroquin omnem scholasticorum philosophiam

¹⁾ Conc. Trid., Sess. XIII cp. 4 (cn. 2): „per consecrationem panis et vin conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis eius“. Ubi voce substantiae ad excludendum errorem haereticorum significatur saltem indeterminate illud, quod a speciebus manentibus seu a forma empirica diversum est et aliquo modo iis substat, etsi non illud quod scholastici eo tempore voce substantiae significabant; non quidem substantia panis reduplicative sumpti sed substantia (vel accuratius substantiae) illarum rerum, quae panis sunt; sicut substantia sanguinis non est reduplicative sumenda sed intellegenda ad modum scholasticorum illius temporis, quibus substantia sanguinis pars substantiae totius corporis Christi constans ex anima Christi et materia prima esse videbatur. Ideo mutatio totius substantiae in substantiam non potest significare mutationem, qua substantia tota quam scholastici cogitabant non desinat seu evanescat, sed solum illud, quod eorum sententiâ pars tantum substantiae erat, dico formam, ita ut substantia panis manente materia formam mutet, qua mutata corpus Christi evadat. Durandus quidem solam formam panis mutari docuit In l. 4 d. 11 q. 3; sed in hoc discrepat a decreto Tridentino. — Conversio autem substantiae panis in corpus Christi non potest eo sensu accipi, ut sumatur substantiam, quae fuerit substantia panis, fieri corpus ita, ut non desinat illud quod est substantia, sed solum ratio, ob quam dicatur substantia huius corporis. Cf. Natur und Offenbarung I. c. (substantiam totius naturae esse unam).

naturalem retinent, facile quisquam invenietur, qui in pane coquendo priores formas substantiales corrumpi et propriam formam substantialem panis generari putet.

Ceterum haec omnia ad dogma minime pertinent. Neque enim ecclesia formam panis in corpus Christi converti docet, sed totam massam substantialem rei, quam homines panem triticeum vocant, consecratione in corpus Christi converti; nec remanere nisi speciem panis empiricam i. e. quae sensibus percipitur.

Si cui omnia naturae corpora ex elementis eiusdem generis (primis atomis) composita esse videantur nec differre aliter nisi elementorum diversa dispositione ita ut panis triticei massa substantialis a massa substantiali corporis Christi specie non differat, eum, ne a dogmate deficiat, dispositionem atomorum primorum, qua panis triticeus continetur, postulatum esse a Christo, ut consecratio fieri possit, tenere oportet.

Quodsi quis ulterius progressus substantiam naturae, e qua omnia corpora organica et anorganica constant, unum esse individuum sumit, quod vario modo se manifestet praebeatque (sich „darlebe“), ei et transsubstantiationem fieri posse negandum est et ea enuntiare, quae inter se pugnare appareat.

III. Ergo et 2. et 3. caput scholasticorum de substantia opinionis salvo dogmate negari potest. Verum minime licet dicere: „Ea pars materiae, quae phaenomeno panis subest, inseritur corpori Christi“. Hanc enim opinionem amplexus, non a scholasticis sed a dogmate ipso dissentit. Dici autem potest: „Ea pars materiae, quae phaenomeno panis subest, vi consecrationis tota desinit esse et, forma empirica manente, praesens sistitur substantia corporis Christi“.

IV. Ad dubitandi rationes propositas quaedam adnotari possunt.

a) Loco illo, qui ex libro *Das Christentum* affertur, scholasticos putare formam panis mutari in corpus Christi falso sumitur. Non formam sed totam massam substantialem, quae formam panis habeat in corpus Christi converti manente phaenomeno panis, quod sensibus percipitur, scholastici existimant, id quod cum dogmate convenit.

Insuper alia quoque illo loco dicuntur, quae falsa sunt. Voces enim „in concreto“, „suppositum“, „individuell“, „Natur“ perperam usurpantur. Jesus Christus suppositum est non natura sua individuali humana sed persona divina. Denique attendendum est, non omnes scholasticos sed solum thomistas strictiores docere humanam Christi naturam per existentiam Verbi exsistere. Multi et egregii theologi humanam Christi naturam suam habere existentiam creatam a Verbi existentia re distinctam et toto caelo diversam ut ens finitum ab ente infinito existimant.

Quod igitur JUSTUS obicit „in consecratione Deum fieri“ nisi contra Thomistas afferri certe non potest; sed ne ii quidem hac

ratione peti possunt; neque enim substantiam panis in corporis Christi existentiam mutari dicunt, verum in substantiam eius. Atqui thomistae in rebus finitis semper re distingui substantiam ab existentia sua tenent.

b) In verbis THEODORETI allatis vox illa substantiae (gr. *οὐσία*) non significat ens in se (substantiam), sed essentiam. Orthodoxus eo loco recte ait essentiam specierum panis et vini eandem esse ante consecrationem atque post eam, essentiam dico extensionis, figurae, coloris, odoris etc.

c) Voce „adsumtionis“ non clarius sed obscurius et incertius sententia catholica, significatur quam voce transsubstantiationis.

Dr. L. Lercher S. I.

VARIA.

De iis, quae in conventu eucharistico Viennensi ad unionis Ecclesiarum studia referebantur.*

Unionem christianorum et ss. Eucharistiam arte cohaerere neminem latet qui in memoriam sibi revocat omnia, quae Christus Dominus in ultima cena locutus est egitque.

Nil igitur mirum quod in conventibus eucharisticis etiam de unione Ecclesiarum agi solet. Nil mirum quod conventus eucharisticus hierosolymitanus anno 1893 annuente ipso piae memoriae Leone PP XIII. eo consilio convocatus est, ut unio Ecclesiarum maturaretur. Nec mirum etiam in conventu eucharistico hoc anno 1912 diebus 12.—15. Septembris Vindobonae celebrato disputationibus atque orationibus ad unionem Ecclesiarum spectantibus locum fuisse et alio quoque modo provisum esse, ut unionis Ecclesiarum studia divulgarentur

Huc pertinent certe Eucharistiae rituum orientalium sollemniter celebratae. In ecclesia „Am Hof“ primo conventus die ritu armeno celebrabat missam pontificalem Abbas Generalis Mechitaristarum Ill. D. Dr. Gregorius de Govrik, archiepiscopus Nisibenus tit., assistentibus compluribus sacerdotibus et clericis et cantu vocali sociata nervorum et tiliarum concordia. Assistebant in sedibus paratis Ill. D. Petrus Kovunian, archiepiscopus Chalcedonensis consecrator Romae, Ill. D. Sephan Israël, episcopus Carputensis in Armenia, Rsm. D. Thaddaeus Torunian Abbas infulatus Mechitaristarum Vindobonae. Item aderat Ill. D. Dr. Victor Mihályi archiepiscopus Alboiulensis ritus graeco-valachici. E latinis hierarchis aderat Em. D. Dr. Franciscus Salesius Cardinalis Bauer, archiepiscopus Olomucensis.

Altero die in eadem aede sacra Ill. D. Dr. Victor Mihályi de Apsia, archiepiscopus Alboiuliensis sacrum sollemne faciebat ritu graeco-valachico, choro sine symphonia canente. Inter concelebrantes vidimus eximium D. Dr. Basilium Suci, canonicum alboiuliensem et eximium D. Dr. Victorem Szmigelski, canonicum alboiuliensem. In sedibus paratis assistebant Ill. D.

Dr. Demetrius Radu, episcopus Magnovaradinensis ritus graecovalachici et Ill. D. Dr. Basilius Hoszu, episcopus Lugosensis eiusdem ritus. Concur- sus populi clerique maior erat ad hanc liturgiam quam die primo.

Tertio die in eadem ecclesia ritu graecoslavo missam pontificalem Excell. D. metropolita Galiciae Andreas comes Szeptycky, archiepi- scopus Leopoltanus ritus graecoslavi, celebravit. Concelebrabant eius suf- fraganei Excell. D. Constantinus Čehovič, ep. Przemyliensis et Ill. D. Gregorius Chomyszyn ep. Stanislavoviensis et quattuor praelati in- fulati, multis clericis assistentibus. Chorus, qui e sacerdotibus clericisque constabat, sine nervorum tibiaramve sonis, pulcherrime cantabat maxime ad consecrationem. Multitudo cleri populi et latini et aliorum rituum tanta aderat, ut plurimi nullum amplius locum invenientes, ab ecclesia rece- dere deberent. E maioris dignitatis sacerdotibus, qui aderant, mentionem facimus Ill. D. Gregorii de Govrik archiepiscopi et Abbatis Gener. Mechi- taristarum et Ill. D. Norberti Schachinger, Abbatis Generalis et Domini Prae- monstratensis et Abbatis Plagensis. Sacerdotibus ritus latini liturgia haec maxime placebat. Audivimus sacerdotes germanos dicentes: „Hic ritus pul- cherrimus debet in Ecclesia conservari. Quam dulcis, quam mollis est haec lingua palaeoslavica!“ Populus fidelis Ruthenorum, cui per mediam navem genibus nixo episcopi cibum Eucharisticum ministrabant sub utraque spe- cie, adstantium catholicorum ritus latini animos eximia pietate magnopere commovit. Quorum tanta aestimatione Galli affecti sunt, ut in processione theophorica Ruthenis acclamaverint: „Macte virtute Rutheni uniti!“

Qua ratione studiis unionis in plurimorum animis excitatis speramus fore, ut augeantur preces et labores eo spectantes, augeatur animus promptus ad quocumque modo ea opera sublevanda, quae ad consequendam unionem suscipiuntur.*)

Nunc ad acroamata venimus, quibus Ecclesiarum discidium tollendum tractabatur.

In parte conventus bohémica de epiclesi Adm. Rev. D. Dr. *J. Konečný* exposuit, qui argumentis historicis, philosophico-dogmaticis, liturgicis allatis ostendit mutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi perfici verbis quibus Christus Ss. Sacramentum instituit.

In parte ruthenica Adm. Rev. D. Dr. *Nicol. Malyniuk*. sermone russo de via ad unionem per Ss. Eucharistiam exposuit. Differentiam, qua ss. Eucharistia in oriente et occidente colitur duabus eiusdem rei rationibus dixit contineri, quae cum indole contemplativa, mystica ecclesiae orientalis et activa ecclesiae occidentalis conveniant. Quas rationes coniungi oportere cum summa orientis potissimum utilitate; quod fieri non posse nisi sublato muro, quo duo ritus dissaepiuntur, i. e. concessa communicatione in sacris.**)

*) Hoc loco commemorare libet ecclesiam graecam tempore conventus nos ornatam vidisse tritone colorum Austriae, Russorum autem non item. Utinam etiam hisce similibusque signis externis animi benevolentia inter utriusque ecclesiae christianos ostendatur!

**) Cui desiderio Pius X summus pontifex respondit, quatenus consti- tutione „Tradita ab antiquis“ d. d. XVIII Kal. Octobris omnibus fidelibus cuiusvis ritus dedit facultatem, pietatis causa, Sacramentum Eucharisticum quolibet ritu confectum suscipiendi.

Ostenso Petro unitatis fundamento peroravit. Praeterea R. D. *Volod. Gurgula* de cultu Eucharistiae in ritu graeco-catholico verba fecit, sermone ruthenico (cf. Nyva IX p. 291); qui Eucharistiam magis coli ab orientalibus quam a latinis docuit. Adde Adm. R. D. Dr. *D. Dorožynskij*, qui de S. Ioanne Chrysostomo, doctore Ss. Eucharistiae dixit (cf. Nyva IX p. 593); qui verbis s. Ioannis Ch. usus cultus primae ecclesiae testimonia quasi oculis subiecit.

In parte historico-archaeologica Adm. Rev. D. Dr. *Josef Bo-cian*, rector seminarii clericorum Leopolitani ritus graecoslavi, de concordia inter ritum latinum et graecum exposuit. Mentione facta IV. conventus eucharistici Hierosolymis a. 1893 celebrati ostendit conatus unionis Ecclesiarum pertinere ex eo tempore ad res conventuum eucharisticorum. Commendavit, ut minus ea, quae diversa in utraque Ecclesia sunt, tractarentur, quam ea, quae sunt paria vel similia; quem procedendi modum aptiorem esse ad unionem promovendam. Deinde perlustrans historiam ritus latini et graeci demonstravit in iis, quae praecipua sunt, utrumque ritum convenire, quae vero in utroque ritu diversa sunt, in iis momentum non esse. Consecrationem verbis Christi, quibus Eucharistiam instituit, perfici. Ostendi debere utrumque ritum in Ecclesia antiqua radicem habere. Ad unionem Ecclesiarum promovendam profuturum, si rituum convenientia libello in honorem „panis unientis“ edito illustraretur.

In eadem parte conventus III. D. Dr. *Raimundus Netzhammer* O. S. B. archiepiscopus Bucharestensis de historia loci et vasorum in quibus Ss. Eucharistia collocatur exposuit. Ecclesiam orientalem eum usum servasse docet, qui in Ecclesia occidentali saeculo XI. et XII., partim etiam saec. XIII. fuisset. In aede patriarchali et aliis graecis templis orthodoxis Constantinopolitanis ss. viaticum, quod non renovetur nisi feria V. in cena Domini, in impolito vase globoso reponi, quod a tergo altaris dependeat. Sacerdotes et ministros ecclesiasticos sine ullo venerationis signo monstrare ibi „sacrum panem“ morientium. Frigidus praeterire Orientales eum, qui caritate erga homines consumatur. Etiam in Occidente tempore schismatis orientalis amorem Ss. Eucharistiae in animis christianorum refrixisse. Sed ordines mendicantes contionibus amorem christianorum erga Ss. Eucharistiam inflammavisse et Romanos Pontifices nova edidisse decreta, quomodo Ss. Eucharistia tractanda esset. Urbanum IV. anno 1264 novum festum Ss. Corporis Christi instituisse. Haec omnia effecisse, ut tabernaculum in medio altari collocaretur et Christus in Ss. Eucharistia cardo interioris vitae ecclesiasticae esse inciperet. Huius progressus cultus eucharistici Orientem iam non fuisse participem. Vitam interiorem ecclesiasticam desiisse vigere, externum Ss. Eucharistiae cultum deterrimum evasisse. Cum Ecclesia orientalis modo ritui suo accommodato Salvatorem in Ss. Eucharistia in ecclesiis et super altaribus splendore debito circumdare populoque sollemnitate dierum, hymnis, orationibus patefacere et commendare coepisset, tum futurum esse, ut pariter atque aetate superiore inter Occidentem et Orientem Ss. Eulogiae commutarentur et Ss. Eucharistia vin-culum esset unionis et unitatis.*)

*) Ad haec referuntur quae *Vladimir Zabugiu* scribit in Roma e l'Ori-ente II 341: „Un liturgista tedesco dall' anima finemente artistica puo avere

In parte ea, cuius proprium erat de unione agere, res omnes lingua germanica tractabantur. Praesidebat Ill. D. Dr. *Franciscus* liber baro *Zorn de Bulach* episcopus auxiliaris argentoratensis. Advenerant satis multi laici, plurimi vero clerici. Nominandi sunt Ill. D. Dr. R. Netzhammer, archiepiscopus Bucharestensis, Ill. D. Petrus Chebli, archiepiscopus Berytensis, Ill. D. Dr. Basilius Hoszu, episcopus samosujvariensis seu armenopolitanus, et vir de unionis studiis colendis commendandisque optime meritus s. theologiae professor Maximilianus princeps Saxoniae. Aderant etiam comes Harrach et comitissa Schönborn.

Primus Adm. R. D. Dr. *Coelestinus* Wolfsgruber O. S. B. s. theologiae in universitate vindobonensi professor et contionator academicus exposuit de S. Ioanne Chrysostomo, doctore eucharistico et conatibus unionis. Ostendit, quomodo S. Ioannes Chrysostomus in haereticos et schismaticos invectus esset. Mentione facta unionis florentinae graecos maxime doctrina S. Chrysostomi motos esse, ut transsubstantiationem verbis Salvatoris perfici agnoscerent, idque ipsos coram Papa Eugenio IV. confessos esse docuit. Praeterea exposuit, quantopere Leopoldo I. Imperatori cordi fuisset Christianorum in fide unio, quidque ii quos in hac re consulebat Spinola et Leibnitz sensissent. Etiam Döllingero unionem fieri posse visam esse. Deinde conatus Leonis PP. XIII. unionis Ecclesiarum perficiendae causa susceptos imprimis eius encyclicam „de unitate Ecclesiarum“ commemoravit. Desiderium unionis ubique locorum inter Christianos vigere ostendit, optimumque remedium discidii Ss. Eucharistiam esse, quae

un legittimo affetto per i monumentali tabernacoli gotici, turriti ed aggroli vigliati, delle chiese medievali di Germania; può nel cuor suo preferirli alla „domus aurea“ alla colomba pensile, alle foggie insomma romano-bizantine del tabernacolo: fin qui saremo con lui. Ma quando egli verrà fuori colla conclusione, che dall' VIII secolo in poi l'Oriente non fece neppur un passo innanzi nello sviluppo delle forme di custodia del SSmo, ed inaspirerà questa tesi con qualche parola alquanto severa sul conto del culto eucaristico nell' Oriente di oggi, noi risponderemo con ogni fraterna carità ed umiltà: il culto che noi Orientali dobbiamo al SSmo secondo le pie tradizioni dei nostri padri è tutto intimo, mistico, nascosto, individuale. I suoi progressi stanno nel profondo dell' anima e della coscienza cristiana, e non possono quindi avere bisogno di sviluppo esterno nelle forme di custodia del Sacramento. L'unica estrinsecazione sociale del culto eucaristico è presso di noi la Messa, ove riceviamo ogni volta la benedizione col SSmo dopo la Comunione, ed ove ha luogo, ogni qualvolta si celebrano le προηγιασμένα un grande e solenne Isodo eucaristico. Orbene, anche qui è escluso ogni sviluppo o progresso formale: ci bastano il calice e la patena dei nostri remoti antenati, l'antichissima colomba, la veneranda „domus aurea“. Il nostro intimo culto può progredire, svilupparsi, raffinarsi entro di noi: nessuno se ne accorgerà quaggiù, salvo l'istesso Dio nascosto nel tabernacolo del mistero, nel S. Vima inaccessibile ai profani, Dio la cui presenza è svelata ai fedeli dal mite lume di un' unica lampada, appesa alla Porta Santa. Così c'insegnarono i nostri padri, così insegneremo noi ai figliuoli. Se poi si vuole essere severi verso la vita eucaristica dei nostri fratelli distaccati d'Oriente, inviteremo chiunque a fare il giro dei monasteri della Russia, dei grandi santuari orientali, a vedere con quale fede ed ardore il popolo si confessa e si comunica, e come sa pregare prima e dopo, e come sa digiunare, magari fin dopo mezzogiorno, giacchè da noi le Messe solenni sono lunghe e le comunioni non si fanno fuori della Messa“ Cum in conventu de re disceptatum non sit. haec saltem afferenda nobis visa sunt

semper a Christianis putabatur non solum signum, sed et vinculum unitatis. Conclisit verbis liturgiae S. Io. Chrysostomi: „Pacem totius mundi, salutem sanctae Ecclesiae Dei, unionem omnium precemur ad Domino“

Deinde Ill. D. *Praeses* de oratione eucharistica ad unionem fidei perficiendam exposuit. Qua de re se iam in eucharistico conventu apud Montem Regalem habito de hac re dixisse commemoravit. Omnia quae fratribus separatim displiceant, tollenda, quae bona in iis sint, agnoscenda eosque a nobis sincere diligendos esse urgebat. Imprimis autem docuit, quantum effectum preces ad impetrandam unionem christianorum in fide susceptae in Anglia habuissent; quaque re motum Leonem PP. XIII. „archiconfraternitatem B. Mariae V. a misericordia“ a 1897 constituisse ad Anglicae linguae populos Romae uniendos. Archiconfraternitatem Assumptionis B. M. V. idem de orientalibus sibi proposuisse. Meminit etiam aliarum societatum velut societatis precibus fundendis „Ut omnes unum“ institutae a Domina Iulia de Massow, „apostolatus orationis“, Congregationis „B. Mariae V. de Sion“. Optimam viam ad unionem consequendam putat esse preces cum sacro faciendo et s. communione sumenda coniunctas. Precibus autem addenda esse verba et opera, non in sola oratione sistendum. Concludit duobus propositis, ut sacerdotes et saeculares et regulares quam saepissime dum sacrum facerent precarentur et regulares non sacerdotes sicut et homines laici s. communionem offerrent ad impetrandam unionem ecclesiarum.

Eadem igitur consilia Ill. D. *Praeses* commendavit, quae conventus velchradenses. Illud tamen desiderabamus, quod mentionem „Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii sub tutela B. Mariae V.“ non fecit etsi conventus eucharisticus Vindobonae celebrabatur, in capite imperii Apostolatus socios plurimos continentis. Qui Apostolatus iam inter omnes fere Slavos catholicos divulgatus est, inter Bohemos, saltem in Moravia, Polonos, Croatas, Slovenos, Bulgaros catholicos, cui etiam Bulgari orthodoxi sua sponte nomen dant.

Magna mentis delectatione audiebamus ea, quae, cum Ill. *Praeses* perorasset, Adm. R. P. Dr. *Josef Höller*, C. Ss. R., qui paulo ante ediderat librum „Die Epiklese in der griechisch-orientalischen Kirche“, de epiclesi exposuit. Is doctrina catholica de epiclesi confirmata testimoniis s. Iustini (Ap. I c. 66), Greg. Naz. (Or catech m. c. 37), Io. Chrysost. (Hom. I. de prod. Iudae n. 6), Cyr. Hieros. (Catech. myst. IV 7), Io. Dam. (De f. o. IV 13) item iis, quae in variis liturgiis fiunt vel dicuntur post verba, quibus Christus in instituenda Eucharistia usus est, velut in liturgia aethiopica, in liturgia Armenorum, ad dissensionem inter occidentales et orientales explicandam, qua de re desperasse nonnulli videntur ut Kössing, Thalhofer, E. Bishop, aggressus primum cardinalis Bessarionis sententiam veram esse negavit, cum si Spiritus S. invocandus esset (quod tamen negandum esse ei videtur) nec simul omnes tres Personae invocari possent, ante verba Christi vel saltem ante anaphoram invocandus esse videretur; atque inventam esse epiclesin Spiritus S. anteconsecratoriam, non vero esse inventam veram invocationem Filii neque in omnibus liturgiis invocationem Patris inveniri. Quapropter sibi videri primitus duplicem fuisse invocationem Spiritus S.: priorem ante consecrationem, qua consecratio peteretur (qualis

inventata est 1907 apud Dêr Balyzeh: καὶ καταξίωσον καταπέμψαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου ἐπὶ τὰ κτίσματα ταῦτα καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον σῶμα τοῦ Κυρίου...), posteriorem, qua utique iam non consecratio peteretur sed illud, quod in antiquissimis liturgiis graecis (in ea, quae in l. VIII. Const. Apost. occurrit: ἔπως ἀροφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, in epiclesi liturgiae s. Iacobi Syrorum) dicitur ἀποφαίνειν. Cui voci ἀποφήνῃ tempore procedente parum intellectae neglecto discrimine inter epiclesin anteconsecratoriam et postconsecratoriam (antiquos voce epicleseos consecrationem ipsam significavisse Lingens in ZkTh 1897 p. 52 monuerat) additas vel loco eius usurpatas esse voces ποιήσῃ, ποιήσον, τελειώσῃ et similes. Quam mutationem rationibus et exemplis explicavit. Orationem verbis *Goekenii* (ZkTh 21 p. 377. 375) laudatis conclusit.*)

Postremus Reverendissimus D. Dr. *Victor Szmigelski*, Canonicus Custos alboiuliensis exposuit De Ss. Eucharistia in historia unionis. Is ea quae ad liturgiae naturam pertinent sacrificium et communionem immutabilia esse docuit neque orientales de vera Christi Dei hominis in Eucharistia praesentia dissentire. De duabus tamen rebus cum Ss. Eucharistiae mysterio coniunctis inter Ecclesiam orientalem et occidentalem controversia orta est. Ecclesia enim orientalis formam Ss. Eucharistiae putat esse epiclesin, materiam autem solum panem fermentatum. Photium in hac re non fuisse occidentalium adversarium, sed Michaëlem Caerularium eos hanc ob rem haereticos azymitas dixisse. Decretum unionis florentinum praelatos byzantinos die 5. Iulii a. 1439 subscripsisse iussu imperatoris, non facta prius de hac re disceptatione. Apud Graecos, Bulgaros, Valachos, expugnata a Turcis Constantinopoli unionem in oblivionem venisse in Russia autem a potestate civili sublatam esse; eos autem, qui hodie Romae uniti sunt, posterioribus demum temporibus decretis florentinis paruisse. Quod unitatis restituendae conatus tam exiguos effectus habuissent, tribuendum non esse temporum iniquitati sed hominum negligentiae. Sua quidem

*) De hac explicatione controversiae *VL. Zabugin*, l. c. p. 343 haec sentit: La teoria è vecchia, risale a Giovanni Maro, al Bellarmino, all' Assemani, e può dirsi ora abbandonata dalla scienza, specie dopo il recentissimo, magnifico lavoro del *P. Lisovski*, che la confuta „ex professo“. Il vederla rinverdita al Congresso, quasi rivelazione di grande attualità scientifica, desta un senso di meraviglia, che aumenta discretamente, se pensiamo che il conferenziere s' innamorò della propria teoria al punto di volerla imporre... ad Eugenio IV, il quale „accortosi dell' alterazione del testo liturgico, tollerò che i Greci seguitassero ad usare il testo corrotto, purchè non prestino fede al senso letterale delle parole“. Orbene, è noto che al Concilio di Firenze la questione dell' epiclesi fu dibattuta in senso cattolico dal Torquemada e da Bessarione, i quali entrambi seguono una via recisamente diversa da quella scelta più tardi da Maro e da Bellarmino; Eugenio IV. disse un breve discorso di chiusura, che ognuno può leggere nelle „Collazioni“ di A. di Santa Croce, che non tocca neppur da lontano la questione di questo o quel testo dell' epiclesi, e tornò poi sull' argomento in una lettera apostolica posteriore all' atto d'Unione coi greci: anche lì sarebbe vano cercare ciò che vorrebbe avere scovato l'oratore. Dunque? Rimane un po' di „defectus charitatis“ verso i Greci, ribadito da un linguaggio rudemente polemico, che contrasta tanto con quello misurato e dignitoso del libro testè lodato di Lisovski, il quale pur polemizza coi teologi orientali moderni, ma in forma scientificamente irrepreensibile e piena di ferma, caritatevole, onesta dolcezza.

sententia spem unionis collocandam esse in perpetuis omnium christianorum precibus, quibus Dei ad Ecclesias inter se reconciliandas auxilium quasi expugnaretur. In liturgia orientali, quotienscumque sacrum fieret, peti pacem et fidei unitatem; ut idem in Ecclesia occidentali fieret, se proponere, ut a conventu eucharistico sancta Sedes libello adiretur, ut imperaret preces publicas, post sacrum faciendas, quibus reconciliatio inter orientales et Ecclesiam catholicam exigeretur.

Utinam haec omnia, quae ad unionem Ecclesiarum promovendam in conventu eucharistico gesta sunt, conferant, ut impleatur testamentum Christi Domini, qui ex hoc mundo ad Patrem transiturus nobis Ss. Eucharistiam reliquit simulque votum, „ut omnes unum essent“.

Gilbertus Cyrillus Křikava,
C. R. Praem.

* *

De conventu IV. Velehradensi. Constitutum est, ut proximo anno conventus maiore sollemnitate ornatus habeatur mense Iulio exeunte vel serius. Cum etiam ineunte mense Augusto nonnulli impediuntur, quominus veniant, medio mense Augusto habendus proponitur. Desideria sua de tempore statuendo ii, qui interesse volunt secretario Academiae R. D. Jašek (Kroměříž in Moravia) mittant velimus. — De thesauro meritorum ad exponendum invitati promiserunt RR. DD. prof. Pejška (historice). prof. Prešeren (ethice), prof. Dom Pl. de Meester (dogmatice); Praeterea exponetur: De orthodoxa doctrina de intercessione sanctorum, De obicibus unionis ecclesiarum, De contagione protestantismi in theologia Russica etc.

Ad doctrinam theologorum de thesauro meritorum explorandam pertinent quae in Kolokol 1912 № 1927. edere licuit:

„Желая наиболее конкретным образом заняться разработкой богословских вопросов, разделяющих церкви Востока и запада, мы постановили на третьем Велеградском съезде следующее. На последующих съездах будет разсматриваемъ всегда какой-нибудь отдѣльный спорный вопросъ, что бы такимъ образомъ взвѣсить всѣ затрудненія богословскія фило-софскія и историческія, какія могутъ относиться къ нему. Поэтому предметомъ обсужденія четвертаго Велегр. съѣзда будетъ вопросъ о сверхдолжныхъ задлугахъ Иисуса Христа и святыхъ вмѣстѣ съ вопросомъ объ индульгенціяхъ. Съ нашей стороны уже избраны богословы, которые приготовятъ цѣлый рядъ диссертаций для надеждающаго освѣщенія вопроса. Съ другой стороны мы, конечно, желали бы слышать подобное же освѣщеніе вопроса изъ устъ православныхъ богослововъ, которые, быть можетъ, не откажутъ намъ въ любезности присутствовать на четвертомъ Велеградскомъ съѣздѣ... Если бы присутствіе (русскихъ православныхъ) богослововъ было почему-нибудь затруднитель-

нымъ. мы просили бы по крайней мѣрѣ, чтобы намъ были присланы диссертациі для чтенія на конгрессѣ. какъ это было сдѣлано на третьемъ съѣздѣ съ диссертацией его Высокопреподобія о. Владимира Гёкена. Намъ было бы пріятно, чтобы диссертациі были переведены на латинскій языкъ, и потому мы просили бы прислать ихъ къ намъ для перевода за четыре мѣсяца до съѣзда, который состоится въ 1913 году, приблизительно въ то же самое время, какъ и всѣ предыдущіе съѣзды. Переводы будутъ отосланы для пересмотра и поправки авторамъ диссертациі и, узаконенные ими, будутъ допущены къ чтенію на съѣздѣ.

Для точнѣйшей разработки вопроса предлагаемъ следующія темы:

1) Насколько самая идея о преизбыточествующихъ заслугахъ Іисуса Христа и святыхъ, съ православной точки зрѣнія, противится (противна) ученію Священнаго Писанія?

2) Точный экзегетическій разборъ тѣхъ мѣстъ Св. Писанія которыя приводятся католиками въ защиту ученія о сокровищницѣ заслугъ святыхъ.

3) Насколько та же самая идея съ православной точки зрѣнія противится (противна) богословско-философскимъ понятіямъ?

4) Какимъ образомъ Православная Церковь объясняетъ примѣры отпущенія и сокращенія эпитимій, содержащіяся въ литургическихъ и прочихъ церковныхъ книгахъ?

(Вопросъ этотъ не вполнѣ ясенъ и самъ по себѣ и по отношенію къ главной темѣ. Редакція).*)

5) Какимъ образомъ православная церковь изъясняетъ изреченія святыхъ отцовъ, приводимыя католиками въ защиту своего ученія?

6) Какими текстами св. отцовъ руководятся православные для оправданія своего ученія?

*) Въ древней церкви при сокращеніи срока публичнаго покаянія кающимся не отпускатась вина а показаніе, и отпускатось оно именно съ убѣжденіемъ что Богъ самъ это подтверждаетъ. Это совершалось особенно ради ходатайства мучениковъ, страданія которыхъ церковь считала вознагражденіемъ (исполненіемъ) покаянія кающихся. (См. Cyr. Ep. 18; De lapsis c. 17. 18. etc.) Эта власть облегчать каноническія наказанія приписывалась епископамъ. (Сопс. Ancyr. cп. 2; Nicaen. cп. 12 etc.). Такъ какъ имѣть отпущенія лишь только черезъ заслуги Іисуса Христа, приписывается вмѣстѣ съ тѣмъ епископамъ власть располагать заслугами Спасителя, относительно сокращенія публичнаго покаянія и власть страданіями мучениковъ дополнять публичное покаяніе кающихся грѣшниковъ. Это ученіе кажется совершенно похожимъ на ученіе о сокровищѣ заслугъ, по которому церковь имѣетъ власть удовлетвореніями святыхъ и Іисуса Христа (потому что удовлетворенія мучениковъ надо считать дѣлами цѣлаго мистическаго Тѣла, дѣянія котораго суть якобы дѣянія самого Іисуса Христа) дополнять несовершенное удовлетвореніе кающихся. *Red.*

Если бы у кого изъ (русскихъ) богослововъ нашлась особая тема для наилучшаго разъясненія поставленнаго вопроса, мы, конечно, будемъ рады ея изложенію”

Подписано собственноручно:

Гофгастайнъ.

А н д р е й, С. митрополитъ Галицкій.

* * *

In facultate theologica Oenipontana proprium collegium et seminarium paratur tractandae quaestioni ecclesiasticae orientali.

*

Additamentum ad P. Palmieri commentationem de Orientalium in schismate defendendo peccatis. Tria genera eorum qui de controversiis inter ecclesiam orientalem et occidentalem in orientali ecclesia scripserunt ĆEL'COV in Hр. Ćt. 1879 (Polemika m. gr. i l. ob oprěsnokah II 639—648) p. 647 distinguit: extremos, medios, moderatos. Acerrimos enumerat hos: Lev Ahridskij, Nikita Stithat, Mihail Kerularij russkie metropolity Georgij i Nikifor, Leontij m. Preslavy, Nikita Nikejskij, Evstratij Nikejskij, Nikita Seid, Ioann Antiohijskij, Nikolaj Methonskij i Ioann Klavdiopol'skij. Medios autem s. XI. fuisse dicit hos: Nikita David Paflagonskij, Ioann II m. russkij, s. XII. Georgij Korcirskij i Theodor Kuropalat. Moderati ei videntur fuisse s. XI. Petr Antiohijskij i Theofilakt Bolgarskij, s. XII Nikita Nikomedijskij. Inter Latinos scriptores vehementes existimantur fuisse papa Lev IX, kard. Gumbert, Anzelm Gavel'bergskij, moderati autem Dominik Gradskij i Anzelm Kenterbjuriskij. — Porro vim harum controversiarum hanc fuisse definit (p. 648): Praktičeskoe značenie polemiki dlja meždú-cerkovnyh otnošenij sostojalo v tom, čto ona okončatel'no vyjasnila istinnyj harakter otnošenij meždú cerkvami i razsějala fikciju ih edinstva, deržavšujusja ešče po predaniju, no ne iměvšuju uže pod soboj tvrdoj počvy.

Red.

LITTERAE THEOLOGICAE SLAVORUM.

De Ruthenorum orthodoxorum litteris theologicis.

Omnes Rutheni, qui etiam Ucraini vel Parvo-Russi nominantur, numero 33,000.000 hominum Russiam meridionalem (Ucrainiam, Volyniam, Podoliam, Podlachiam et Cubaniam), septentrionalem versus Orientem partem monarchiae Austro-Hungaricae (orientalem Galiciam, septentrionalem Bukovinam et Hungariam) incolunt. In ecclesiis suis graecum ritum cum palaeoslavica lingua liturgica coniunctum observant. Praeterea Rutheni etiam in America septentrionali (in Confoederatis Statibus et in Canada) et meridionali (Parana et Argentina) atque in Bosnia Croatiaque tamquam coloni inveniuntur.

Solum septima pars Ruthenorum cum Ecclesia Romana gratiam et communionem habet et hi sunt Rutheni incolentes orientalem Galiciam (3,400.000), septentrionalem Hungariam (400.000), Bosniam (12.000), Croatiam (20,000), Confoederatos Status Americam sept. (500.000), Canadam (200.000) et Brasiliam Argentinamque (90.000), in universum igitur circiter 5.000.000. Ceteri Rutheni incolentes Russiam meridionalem 27,500.000 et Bukovinam (400.000) ad orthodoxos pertinent. Apud hos Ruthenos quamdiu gratiam et communionem cum Apostolica Sede habebant, id est, usque ad saec. XII. et postea tempore magnae polemicae discussionis inter unitos et non unitos s. XVI. et XVII. magna copia litterarum ad theologicam doctrinam spectantium edita est. Postea tamen cum ecclesia eorum in Russia cum russica coaluit, in Bucovina autem Romaniae cessit, litterae theologiae omnino sunt extinctae et scriptores in suis libris lingua russica vel valachica utebantur hodieque partim utuntur. Maxime cum a. 1876. in Russia vetitum est ullum opus lingua ucrainica conscriptum edi, quod ad doctrinam referretur, opera iis dari non potuit. Ex libris ante hoc edictum editis inveniuntur solum: sacerdotis Opatovyč: Brevis sacra historia (Коротка священна історія), sacerdotis protoiereos Hrečule vyč: Narrationes ex Sacra Scriptura (Оповідання святаго писання), eiusdem scriptoris: Contiones lingua ucrainica conscriptae (Проповіді на українськѣмъ) et Sermone catechetici (Бесѣди катехитическія). Sacerdos Moračevskyj Novum Testamentum in linguam ucrainicam convertit, quod opus, cum a Synodo Petropolitana approbatum non esset, editum non est. Pantalejmon Kuliš, homo laicus, considerans magnam penuriam litterarum ad religionem pertinentium apud Ucrainos in Russia, Sacram Scripturam utriusque Foederis lingua ucrainica interpretari conatus est, cuius operis prima pars a. 1869 Leopoli typis exscripta est. Continet quinque Moysis libros. (Святе писъмо. Перва частина бібліи

Пять книг Мусієвнї. Коштом і заходом „Правды“ 4^о р. 172). Postea eiusdem Kuliš, Ioannis Levickyj illustrissimi scriptoris, prof. Puluj opera sacra Scriptura universa in linguam ucrainicam translata est, ac sumptibus angliae societatis biblicae parti n singuli libri separatim, partim totum corpus aliquotiens, imprimis Vindobonae editum atque per Ucraniam divulgatum (velut Святе писмо старого і нового завіту мовою русько українською. у Відні 1903. 8^о р. 249.). Aliquas partes S. Scripturae Kuliš forma poetica composuit nempe Canticum Moysis, librum Job, Psalterium, sermones Tobiae. Idem etiam Ševčenko illustrissimus poeta Ucrainae fecit.

Postquam in Russia decretum est varias religiones esse tolerandas, etiam alia concessa sunt, inter quae etiam illud (anno 1876), ut scriptores ruthenica lingua uti possent in libris ad doctrinam pertinentibus aliisque. Libertas, quae per aliquod tempus data est (hodie enim iterum scriptis ucrainicis edendis in Russia impedimenta ponuntur) sufficebat ad complura scripta religiosi generis emittenda.

Inter quae orationes eminent sacerdotis Ksenofont Van'kevych: Contiones parvo-russiaco populo lingua patria praeparatas anno 1908. edidit. (Проповіді до малоруського народу на його рідній мові. Камінець-Подольський. р. 60 pr. 25 k.) Quae contiones sermonis simplicitate atque claritate eminent. Alius sacerdos J. Stepanivskyj: Orationes pastoris ruralis (Вказання сільського пастиря. Київ. 1909. р. 12. pr. 60 k.) edidit, quae indoli vitae gentis ruthenicae omnino accommodatae cum doctrinae theologicae tum vitae ususque scientiam testantur; si sermonem spectamus aliqua minus recte aut eleganter dicta in iis invenimus.— Praeter orationes iam laudatas occurrunt nonnullae lingua ucrainica conscriptae etiam in russicis foliis: „Podolija“, „Pravoslavna Podolija“ et in „Propovėdničeskoe Obozrėnie“. Etiam A. A. Titov in Magno Rostovio denuo ucrainicas s. Demetrii Rostoviensis orationes edidit (p. IX + 134.)

Secundum locum versiones Sacrae Scripturae in linguam ruthenicam obtinent. Praeter versionem a Kuliš, Levickyj, Puluj factam quae etiam atque etiam recuditur, Synodus Petropolitana cura Parthenii episcopi podoliensis veterem versionem a Moračevskyj factam emendavit typisque edere coepit. Praecipuum momentum huic interpretationi tribuitur, quod tria collegia operam dabant, ut bene verteretur: unum theologorum in Kamenec Podolsk, alterum in Synodo Petropolitana, tertium linguae ucrainicae peritorum in academia moscoviensi. Primum evangelium secundum Matthaeum a. 1905 editum est, deinde Marcus (1906) et Lucas (1907), nuperrime Joannes et Acta Apostolorum. Quantum fuerit desiderium huius versionis, cognoscitur ex hoc, quod novem mensibus (a Iunio 1906 usque ad Martium 1907) quinquies edita est (65.000 exemplaria divulgata). Haec versio a synodo Petropolitana approbata est.

Tertio loco libros populariter scriptos de religione ponimus, qui Odessae eduntur sub communi titulo: „Promin“ (Промінь). Hi sunt V-p, De Vladimiro Sancto duce et baptismate Rutheniae (Князь Володимир Святий та хрещення Русь. 1909. p. 24 + VII.), Jurko Sivač, De Nicolao Thaumaturgo pontifice (Святитель Микола Чудотворець 1909. 16° p. 47.); Nekrasov - K. Mykola-jevyč: De sancto Ioanne Milite (Святий Іван Воїн 1909. 16° p. 15), Acta et miracula St. Apostolorum (Діяння та чудеса свв. Апостолів 1909.) aliique. Omnes hi libri multis imaginibus ornati sunt.

Nonnulla ad pietatem fovendam vel errores impugnandos scripta etiam Počajovic composuit.

Praeter hos libros omnino ac proprie ad religionem pertinentes etiam alii sunt, quibus de nonnullis rebus historiae ecclesiasticae exponitur. Tales sunt libri a „Benefica societate edendis libris“ (Благотворительное общество изданія общепользныхъ книгъ.) Petropoli editi

Nr. 30. O. Konys'kyj - Sinkevyc, Venimus post Ipsum (Ходимо за Нимъ). 1905, 16° p. 56.

Nr. 41. A. S-ko, De primis Slavorum magistris (De sanctis Cyrillo et Methodio) Первоучители Славянъ (про Кирила и Мефодія).

Nr. 50. V. Domanyckyj, Mors pro veritate (De Io. Hus), Смерть за правду. (про І. Гуса).

Alios societas „Pros'vita“ Kioviae inter libros, quos edit, emisit.

Nr. 11. Hrinčenko B. Confraternitates et res litterariae in Ukraina temporibus regni Polonorum usque ad Bohdan Hmel'nyckyj. (Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Богдана Хмельницького). et

Nr. 22. M. Zahirnja, Pro patria. (Narratio de Ioanna d'Arc). За рідний край (оповідання про орлеанську дівчину Жанну д'Арк).

Kioviae Ucrainica societas docta sexies in anno suos commentarios (Зашеки українського наукового товариства в Кієві) edit, in quibus multa ad historiam ecclesiasticam Ucrainae pertinentia inveniuntur. En conspectus commentationum anno 1909. editarum:

Liber II. (8°, p. 261 - 6) adscriptus est memoriae P. Žyteckyj qui libris, quos de rebus ad historiam ecclesiasticam pertinentibus conscripsit, illustris est (velut: Описаніє пересопницької рукописи XVI в., Descriptio peresopnicensis codicis manuscripti Evangelii saec. XVI. Kioviae 1876; О переводахъ Евангелія на малорусскій языкъ. De Evangelio in linguam parvo-russicam converso. Petropoli 1906.). In hoc tomo invenitur: Peret' V., Pro memoria operae 45 an. a Paulo Žyteckyj litteris impensae. Sahmatov in commentatione, quae inscribitur „Ad quaestionem de septentrionalibus legendis de Olga duce“ viam ostendit, qua legendae de s. Olga Novgorodi et Kioviae exstiterunt. Ad-

rijanov scribit de Kioviensi psalterio XIV. s. Petrov M.: De ucrainica collectione quorundam librorum s. XVII—XVIII. facta in Dubica prope Luck, quae totam seriem librorum apocryphorum quales in Ucraina divulgati erant continet. Nunc in museo ecclesiastico-archaeologico academiae theologiae Kioviae invenitur. De uno ex his libris apocryphis Nazarevskyj agit sub titulo: „De itinere Dei Genetricis in infernum (Хожденіе Богородиці по мукамъ в нових українських списках 17 і 18 ст.) eumque cum vetustioribus et recentioribus editionibus comparat — Maslov: Sermo Leontii Karpovyč in dominicam ante Nativitatem Domini“. Karpovyč contionator erat medius inter modum dicendi, quo olim ante s. XVI. apud Ruthenos virtutes commendabantur et sacri libri explicabantur, et modum lesuitarum proprium, in quo adhibendo Galatov kij princeps fuit. A. Ševčenko de libro apocrypho, qui inscribitur: „Narratio de 12 feriis sextis“ scribit deque iis, quae apud Ruthenos in eo immutata occurrunt an 1604; valde enim differunt a byzantinis codicibus, unde omnes alii perfecti sunt, et a serbicis. Loboda A. Quaedam ad kioviensium alumnorum indolem et habitum designandum.

Liber III. (8° p. 158) inter alia continet canonistico-historicam disputationem B. Levickyj: De nuptiis in Ukraina s. XVI—XVII. factis sine benedictione ecclesiae (про невінчання шлюбів на Україні XVI і XVII. ст. p. 98—107). Scriptor demonstrare conatur in Ucraina a primis temporibus christi nismi, matrimonium sine ecclesiae benedictione legitimum habitum esse, eo magis quod etiam in byzantina ecclesia de hac re disputabatur. Postea, cum ecclesiae benedictio necessaria esse videri coepit et aliud matrimonium legitimum ab ea haberi desitam est, lex populi consuetudinaria matrimonium pro pacto ad libitum solvendo habebat. Ad quandam sollemnitatem huic pacto addendam convivium et nuptiae adnectebantur. Res exemplis imprimis e vita optimatum sumptis illustratur.

Liber IV (8° p. 106) Hrušyn'kij O. commentationem continet de „Elegia Alexii“ Theophanis Prokopovič. Syšyckyj: „Ad quaestionem de schola litteraria XII s. scripsit, ubi ostendit sermonem Cyrilli Turoviensis et Carmen de bello Igri ad eandem scholam litterariam pertinere. Bučyn'skyj B. in disputatione quae inscribitur: De conatibus ecclesiam ruthenam Romae uniendi tractat effectus, quos priores conatus unionis ha uerunt. Postea de metropolitae Kioviensis necessitudine cum patriarchatu Constantinopolitano exponit et qualem se praebuerit, cum in magno ducatu Lituaniae et in terris Ruthenorum, quae politice ad regnum Poloniae pertinebant, unio fieret. In fine de rationibus quae inter metropolitam kioviensem et magni ducatus Lithuaniae administrationem intercesserunt agit. Videmus et post priores conatus unionis solum aliquas iuridicas regulas, quae ad promotionem futurorum conatuum adhiberi possent, relictas esse atque Ecclesiam latinam in eo, qui princeps erat in partibus eius agendis

in M. D. Lithuaniae, infelicem fuisse et necessitudinis cum patriarchatu remissionem, magnam vim ducatus lithuani, metropoliae divisionem fauste conatibus unionis intercessisse. His expositis scriptor transit ad hos conatus a. 1498—1506. narrandos et vitam metropolitae Josephi describit, qui magnam vim in conatus unionis cum Roma faciendae s. XV. et initio s. XVI. exercebat.

In libro V. praeter partem disputationis Bučynskianae de conatibus unionis, Nevirovii commentatio de vestigiis ukrainicae daemonologiae in „Вечера“ et Миргороді Gogolii inest et Rosovii de ukrainico scholari dramate dormitionis Dei Genetricis.

Liber VI. continet partem dissertationis Bučyn'skyj et commentationem a V. Peretc conscriptam: de panegyrico „Speculum virtutum“ sacerdotis E. Pkteneckyj.

De aliis libris huius societatis (ab a. 1900 usque ad. a. 1912 editis) alias mentio fiet. Litteras ad religionem fovendam et animos delectandos pertinentes componunt Ev a r n y c k y j D. J. (За чужий гріх. Екаєтеринослав 1907. 4° p. 461; Убуреу! Катеринослав 1908. 8° p. 64; Христоу серці чоловіка Катеринослав 1908. 8° p. 24.), sacerdos Hrynevyc (До Бога. Євангельски наголосо. Балта. 8° p. 12.), Vitalij Samijlenko (Із за мар єумньєских. Полтава 1909), Fedorčenko Jo. (Продіяда. Богоблудниця поема Кнїв 1906. 8° p. 87. Вид. Ранок ч. 5), Farovyč Alex. (Колядки), Jurčakevyč (versio Петровъ Гр. На Божій дорозі. Стати. Каменець, подільскій 1907) aliique. Secta štundistarum sub titulo „Athanas“ edidit carmina spiritualia.

Habes brevem conspectum litterarum theologicarum et ad religionem pertinentium, quae apud Ruthenos orthodoxos Russiae inveniuntur. Pauca haec quidem sunt, et propter universae rei litterariae ukrainicae in Russia impedimenta, et propter hierarchiae et cleri fere omnis animum a studiis ukrainophilorum alienum. Tamen sex anni qualscumque libertatis iam aliquod momentum ad litteras, quae ad religionem spectant, Ruthenorum attulerunt.

Altera pars Ruthenorum orthodoxorum in Bucovina inveniuntur (400.000), quorum clerus tamen Romaniae lingua utitur. Propterea litterae ad religionem pertinentes solum tarde progrediebantur.

Anno 1888. Alexander Manastyrskyj librum „Iuvenis contionator“ (Молодий проповідникъ. Černovici 8° p. 56) edidit, in quo 40 orationes dominicis et diebus festis habendae inveniuntur. — Fed'kovyc J. Vitam sancti Nicolai Thaumaturgi 12. carminibus illustravit (Leopoli 1896. 16° p. 27.). Nonnullae res, quae huc pertinent in: „Orthodoxo Kalendario Bucovinae“ inveniuntur.

Sumptibus societatis „Ruska Besida“ Černovicii liber prof. D. Eremijčuk, qui inscribitur: „S. Joannes Sučaviensis“ editus est. Eiusdem scriptoris est Introductio in theologiam pastorem: Введено в пастиреке (практичне) богословіє. Чернівці 1903. p. VII + 100. Ubi E. in prolegomenis p. V. negat, post confessi-

onem imponi debere satisfactionem; hunc enim usum contineri dogmate romano, quod conectatur cum doctrina de purgatorio.

Praeterea commemoranda sunt scripta Eugenii Semaka, catech. gymn.: Церковна Історія для вищих клас шкіл середніх, після учебника о. проф. Кокн. Відень 1906. р. X. — 308. — 3 K 80 h. Ecclesiastica Historia in qua sequitur compendium prof. Koka. — Наука догматична церкви православної. Часть загальна і спеціальна після учебника о. Кокн. Відень 1906. р. 208; 2·80 K. Dogmatica ecclesiae orthodoxae in qua eundem auctorem sequitur. Учебник науки моральної. Уложив після волоського учебника. Відень 1907. р. 121. — 2·02 K. Compendium doctrinae moralis. — Історія біблійна старого завіта Відень. 1907. р. 111. — 1·20 K. Historia biblica Veteris Testamenti. — Історія біблійна нового завіта. Відень. 1907. 94 h. Historia biblica Novi Testamenti. — Наука християнської віри і моральності. Відень 1907. р. 92. — 1·75 K. Doctrina christianae fidei et morum (p. 3. exponens de fontibus revelationis divinae, non enumerat libros Macchabaeorum). — Християнська Аполюгетика. Відень. 1907. р. 195.

3 K. Christiana Apologetica. — Дітургіка церкви православної. Відень. 1907. р. 88. — 1·90 K. Liturgica ecclesiae orthodoxae. — Обширна біблія старого і нового завіту для шкіл народних. (Magna biblia utriusque Testamenti in usum ludorum.) Vindobonae 1905. — Церковна історія для учительських семінарій і шкіл реальних (Ecclesiastica historia in usum seminariorum paedag. et scholarum, quae reales vocantur conscripta. Vindobonae. — Християнська аполюгетика для учительських семінарів (Christiana apologetica in usum seminariorum paedag.). — Denique Dr. K. Bryndzan librum de liturgia ecclesiae orientalis in Bucovina edidit.

Praeterimus nonnulla, quae lingua ruthenica conscripta inveniuntur in valachicis commentariis: „Academia orthodoxa“, qui Černoviciis eduntur. Societas orthodoxi cleri rutheni nuper instituta atque novus clerus amore linguae patriae imbutus spem praebent litteras theologicas in Bucovina apud Ruthenos augeri posse.

Cehelskij Ignatius.

Conspectus singulorum operum recentium.

Bohemica.

P. Václav Smolik·C. SS. R., Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“ o učení modernistův. Pr. 1911 (423 p.) 6·50 K.

Litterae Bohemorum theologicae aliis feliciores explicatione hac encyclicae „Pascendi Dominici gregis“ ad plenam de integro

modernismo instructionem conscripta auctae sunt. Scriptor non modo encyclicam ipsam latina et bohemica lingua affert eamque collatis undique scriptorum, qui modernismum profitentur sententiis, explicat confirmatque, quae res hoc opere praecipue spectatur sed etiam initio originem et progressum horum errorum in variis regionibus maxime in Gallia et in Italia divulgatorum narrat additque conspectum eorum, quae occasione editionis huius encyclicae variis in regionibus scripta sunt. Finem vero operi suo facit variis decretis et commentariis a Sede Apostolica postquam haec encyclica edita est emissis, quibus quae in encyclica enuntiata vel indicata sunt, rursus confirmantur vel, quomodo ea intellegenda sint, accuratius exponitur.

Ratio et via, qua S. in hoc opere componendo non recusato assiduo labore usus est, certe iure merito recta existimari potest, cum et sacerdotibus theologisque et laicis hominibus eruditis utile esse possit ad clare cognoscendum, quae sit vera doctrina ecclesiae catholicae et qua in re theologi quidam recentes falsae cuidam doctrinae innixi a recta via aberraverint; quare opus laudatum simul momentum apologeticum habet nec sine causa scriptor praemio a c. r. universitate Pragensi pro hoc opere affectus est.

Tamen, ne solis virtutibus commemoratis iniquum iudicium ferre videamur, etiam rerum nostra quidem sententia corrigendarum exempla afferre in animo est. Mirum scilicet non est, si scriptorem, cum diligentius in originem modernismi inquireret, diligentia nonnumquam defecerit. Velut cum Kantii ad doctrinam exponendam aggrederetur, solum philosophum Bohemum Durdík de eo consulere non conveniebat sed ipsius Kantii scripta diligenter adhibenda erant. Quod si fecisset, verba quae p. 214 illi tribuit Kantio ipsi tribuisset (*ein ganzes System von dialektischen Annahmen*); cf. annot. p. 214, 215, 216. Quo factum videtur esse, ut Kantii doctrinam non omnino bene explicaret aestimaretque et ut res praecipuas, in quibus Kantii refutatio vertitur, nonnihil neglegeret. Ut spatium et tempus p. 198 ad intellegentiam revocatum omittam, p. 208—9 illum maximum fuisse errorem scriptor dicit, quod Kantius sensationem cum notione confuderit. Res tamen non modo non probatur (etsi Kantius aliud videtur significasse verbis: „beide Vermögen oder Fähigkeiten können auch ihre Functionen nicht vertauschen: der Verstand vermag nichts anzuschauen und die Sinne vermögen nichts zu denken“) sed in errore explicando accuratio desideratur. Dicit enim: *Smyslové čítí jest stav hmotného ústrojí duší oživeného i má na sobě známky hmoty. Obrázek na př., který na sítnici oka vzniká... jest prostorný* (p. 208—9). At imago, quae in retina oritur, non est sensatio; res enim videmus extra nos ipsos, non in retina, sensatio autem est videre res extra nos. Praeterea dicitur: *Čítí smyslové má své rozměry a časový sled jako předmět jeho — smyslný svět vůbec... pojem nemá rozměrů, nemá časového sledu, nicméně však*

repraesentuje rozumu vše, cokoliv v prostoru a čase jest rozloženo (p. 209). Quibus verbis minus benigne explicatis probari videtur posse scriptorem ipsum caecam quandam iudicandi necessitatem tenere, quam recte Kantio exprobrat. Ad hoc evitandum distinguendus erat actus subiectivus ab objective spectat. Nam certe actus subiective spectatus cum actu repraesentative spectato confundi non potest. Verum est tempus esse necessarium, ut sensatio oriri possit, negandum autem notiones non esse aliam post aliam.

Praeterea scriptorem consulturum fuisse multum perspicuitati operis existimamus si etiam de qualitate theologica et encyclicae, et aliarum contra modernismum a Sede Apostolica editarum sententiarum disseruisset, qua in re Motu proprio „Praestantia Scripturae Sacrae“ magni videtur esse momenti, cum poenas et censuras ecclesiasticas statuatur graves non solum in eos, qui encyclicam „Pascendi“ verum etiam eos, qui decretum „Lamentabili“ oppugnare audeant.

A. Bratič.

Filip Jan Konečný, Mravní velikost Kristova důkazem Jeho božství. Christi virtutum excellentiam divinitatis Eius argumentum esse. Regino-Hradecii 1911 (p. 72).

Scriptor in libello suo transmissis directis argumentis quibus Christi divinitatem docere solent theologi hoc modo argumentandi utitur: Christus virtutibus suis omnes omnium temporum homines probos et sanctos infinite superavit. Ergo non merus homo, sed Deus est dicendus.

Antecedens certe exposita paucis auctoritate ac fide evangeliorum et ex his evangelis ipsis et ex aliis etiam testimoniis per totum fere libellum ostenditur probando Christi animum a peccato alienum (p. 24 ss., plenum simplicitatis, humilitatis, temperantiae (39 ss.), clementiae, patientiae, munificentiae, liberalitatis (47 ss.), fortitudinis (49 ss.), sapientiae (51 ss.), veracitatis (55 ss.), humanitatis (58 ss.) erga Deum et homines amoris (62 ss.), illustrando ipsam eius admirabilem passionem et mortem (66 ss.); sed cum omnes hae proprietates, licet maxime admirabiles, tamen simpliciter infinitae non sint ideoque per se naturae alicuius creatae quamvis super homines eminentis, quin etiam hominis alicuius maximis ingenii donis instructi esse possint etiam consequentia argumenti erat demonstranda. Idque vel ex eo, quod Christus vir veracissimus et sanctissimus se Deum esse, aiebat vel ex eo, quod ipsa admirabilis sanctitas haec sit miraculum ordinis moralis ad verba Christi comprobanda aptum.

Libellus sine doctrinae apparatu scriptus nihil novi continet quod hic laudare possimus.

Quaedam privatae reprehensiones de adversariorum, contra quos pugnat, vitiis, ignorantia etc. melius omitti poterant.

Dr. Boh. Spáčil.

Cyrril 1909—1911.

D. Orel, Vstalt jest této chvíle (Surgit in hac die) 1909 5. 19. 33. 52 66. 85. 107.

D. Orel, Narodil se Kristus Pán (De celeberrima cantione Bohemica in Nativitatem Christi) 1909, 43. 34. 147.

J. Vajs, Hlaholský zlomek nalezený v knihovně král. kanonie Strahovské (De fragmento glagolitico bibliothecae Strahoviensis). 1909, 99.

V. Müller, Cyrillský sjezd v Plzni 9 a 10. září (De conventu sacrae musicae studiosorum Pilsnae habito) 1909, 113

C. Straka, Česká skládání při průvodu na neděli květnou a Hod Boží Velikonoční 1910, 6—9. 18—20. 37—38. 50—51. 70—72. 82—85. E codice bibliothecae Strahoviensis eduntur quae medio saec. XVI. in processione. quae in Dominica Palmarum fiebat, bohemicè canebantur; deinde ea, quae in die Paschatis in aede sacra (ut scriptor conicit fortasse post processionem quae a sepulcro Domini ad altare maius fiebat) a pueris instrumenta passionis repraesentantibus bohemicè pronuntiabantur.

D. Orel, Nastal nám den veselý 1910, 101—112. 118—124. 137—139 157—159; 1911, 35—39. Exponitur de origine et vicissitudinibus cantilenae Dies est laetitiae in ortu regali; latine editur e codice Altovadensi, bohemicè (Nastal nám den veselý, z rodu královského) e codice Vyšehradensi; modi varii, qui vetustum mixolydicum exceperunt, adumbrantur. Deinde similiter tractatur canticum Nobis est natus hodie de pura virgine (Nastal nám den veselý, v němžto z paní čistě), cuius modus scriptori videtur esse ab alia cantilena petitus, verba Bohemica ea, quae ad posteriorem modum accommodata sunt, potius a fratre Luca composita, quam a Ioanne Dobešio parrocho († post 1574), etsi res dirimi non possit.

K. Kuffner, Několik myšlének o východisku dalšího pokroku u církv. hudby 1910, 20—22. (Qua ratione perficienda sit musica sacra). Negatur, quaecumque nova sint, ea idonea esse, quae ad musicam sacram adhibeantur, sicut vestem huius temporis induere pro veste sacra non decere sacerdotem manifestum sit. Praeter alia modus in affectionibus animi cantu exprimendis commendatur.

K. Eichler, K jubileu P. Pavla Křížkovského 1910, 68—70. De Paulo Křížkovský (*1820, †1885) qui musicam sacram in Moravia correctam expolivit.

C. Sychra, Steckrová „Missa solemnis“ 1911, 33—35. 56—59. 120—123 De hoc opere exponitur; quod optimum in nova musica ecclesiastica esse iudicatur.

E. Bezecký, Repetitorium dějin hudby 1911, 49—54. 70 75 etc. Historia musicae, summam perscribitur fontibus non indicatis.

První rakouský paedagogický kongres ve Vídni 1911, 65—70. 83—87. *D. Orel* exponit hic de cantu discendo in seminariis et facultatibus theologicis.

Supplementi instar Zd. Nejedlý edidit Missam Christophori Hant, baronis de Polžic (1564—1621) e codice communalis bibliothecae Vratislaviensis et *Dobr. Orel* librum, qui inscribitur Katechismus církevního zpěvu (Summa de cantu ecclesiastico) via ac ratione compositum.

Pavel Opavský.

Časopis katolického duchovenstva 1908.

Richard Špaček: Vzniklo křesťanství z buddhismu nebo z řecko-římské filosofie? (Num religio christiana e buddhismo aut e philosophia Graeco-romana orta sit?) 7 12, 118—125, 201—205, 265—269.

Invidia religionis christianae succensi multi homines docti divinum eius ortum omni conatu improbabilem reddere volunt. E multis eiusmodi tentaminibus scriptor illud, quod religionem christianam ex buddhismo aut ex philosophia Graeco-Romana esse ortam demonstrare conatur, electum iudicio subicit. Libris optimorum scriptorum sive ad hoc probandum sive ad improbandum scripti sunt, consultis opinionem illam ut absurdam reicit et demonstrat 1) religionem christianam, etsi in aliquibus rebus cum buddhismo conveniat, in eo radicem habere non posse, quia in ipso doctrinae capite, imprimis in amore Dei et proximi omnino inter se discrepant; 2) simili ex causa philosophiam Graeco-Romanam fontem religionis christianae esse non posse et ea, in quibus convenire videantur, potius ex religione christiana in philosophiam Graeco-Romanam translata esse quam e contrario.

Konst. Wołodzko: Dvanáct apoštolů a nejvyšší úřad sv. Petra v církvi. (De numero 12 apostolorum et de primatu s. Petri in ecclesia ex hoc efficiendo.) 309—311.

Duodecim apostoli a Domino electi erant, quem numerum servari Dominus voluit; nam Iuda proditore mortuo alium ei substituendum esse censuerunt. (Act. I. 21.) Quam Dei voluntatem S. Paulus nihilominus spernere videtur, cum se verum apostolum nominet (I. Cor. IV. 9; IX. 1. II. Cor. XI. 5.) Quae difficultas solvitur, si s. Petrum a Domino in suum locum destinatum et ita omnibus apostolis superiorem constitutum esse tenemus.

V. Hazuka: Srovnání života a zvyků starých Babyloňanů se životem patriarchů dle současných pramenů. (Vita et mores antiquorum Babyloniae incolarum ex eiusdem aetatis monumentis cognita cum vita patriarcharum, comparantur). Cf. ann. 1907 p. 40—46, 169—176, 269—279, 362—365, 395—403, 451—463, 586—596.

Agitur hic de moribus Babyloniorum maritorum, de educatione, pietate, iuribus liberorum, de adoptione. His omnibus cum moribus Patriarcharum comparatis, non similitudinem tantum maximam, sed eandem prorsus rationem II. invenit. Hoc novum argumentum est auctoritatis ac fidei, quae libro genesis in vita sui temporis describenda tribuenda sit, quantique momenti sit ad historiam cognoscendam. Scriptor linguis orientalibus optime imbutus in nonnullis librorum Babylonicorum locis interpretandis explicandisque a viris doctis Ranke et Meissner discedit velut in explicatione vocis „ullulu“.

Jan Hejčl: Pentateuch. (pars prior iam a. 1907 edita est). 97—105, 189—195, 324 329, 412—423, 496—510, 557—567, 639 647.

II. quaerit, num Pentateuchus a Moyse solo conscriptus sit. Omnibus quae utrimque allata sunt argumentis diiudicatis arbitratur, Pentateuchum opus esse quod velut planta paulatim creverit cum religionibus populi electi a Moysis tempore usque ad tempus post transmigrationem Babylonicam, cuius operis radix vel fundamentum liber a Moyse scriptus fuerit.

Pentateuchum esse ex diversis libris ab uno scriptore conglutinatum, quae opinio a theologis protestantibus defenditur pro certa, scriptor probabile tantum esse existimat.

Frant. Kryštofek: Papež—suverén a garanční zákon italský z dne 13. května 1871. (De papae principatu et de lege italica 13. Mai 1871 data, qua papae auctoritas salva declaratur.) 1—7, 112—118, 181 ad 189, 349—355.

Exponitur de statu ecclesiastico papae erepto et de rebus a rege Italico papae oblatis, ut ei principatus honoris causa maneret. *K.* negat principatum papae sublatum esse eumque agnosci ab aliis principibus etiam non catholicis historice ostendit. luridica quaestionis pars (de qua cf. *Sl. l. th. II* 185-6) neglecta est.

V. Smolik: Fischerova „Nad filosofie“. (De Fischeri opere „Überphilosophie“.) 56—59, 137 141, 212—216, 329—333, 424—430, 522—530, 601—605, 634—639.

S. negat hoc opere quo philosophia christiana cum recenti conciliabatur illi aut huic satisfactum esse.

Jos. Novotný: Různé pokusy vysvětliti příčinu zjevů spiritistických. (De variis conatibus explicandi eventus, quibus spiritismus nititur). 23—32, 125—130, 341—349, 403—412, 476—496, 568—579, 621—634.

Spiritismus antiqua necromantia et magia renovata est. Miros eventus, qui negari non possunt, alii aliter explicant. Alii omnia a machinis repetunt, alii hallucinationes potius gigni contendunt; plurimi quibusdam viribus sive iam notis, ut musculari, electricae, magneticae, sive nondum exploratis, ut, „od“ etc. ea tribuunt, alii quarta dimensione ea explicant; sed horum explicationum nullam esse satis idoneam, quartam dimensionem ne esse quidem *N.* existimat. Verisimillimum ei videtur, eventus spiritismi, qui quantum nos scimus viribus naturae perfici nequeunt, daemonibus esse tribuendos.

Robert Neuschl: Darwinistický evolucionismus ve vědách společenských. (De darwiniana progressus opinione disciplinis, quae societatem spectant, applicata.) 59—65, 131—137, 205—212, 334—341, 430—473, 510—522, 596—601, 662—668.

Scriptor cum doctrina recentium virorum doctorum pugnat, qui, ut hominum ex bestia ortum esse docent, ita etiam omnia, quae ad hominis in societate vitam pertinent ut religionem, matrimonium, honestatem simili mutationi obnoxia esse putant.

M. Daněk.

Časopis katolického duchovenstva. 1909.

Karel Hubík: Křesťané „pekaři“. Christiani „pistores“ 57—64; 104 ad 110; 205—211; 260—265.

Scriptor primum ex inscriptionibus et signis catacombarum probat contra *Io. de Rossi* symbolum modii non esse insigne collegii pistorum, cum etiam in sepulcris feminarum, quae ad virorum collegia pertinere non potuerint, inveniatur, sed significare mortuorum in materia Eucharistiae praeparanda merita. Deinde in *Minucii Felicis* dialogo ubi dicitur (14, 1): „ecquid ad haec“, ait (*A. Caecilius*), „audet Octavius, homo Plautinae prosapiae, ut pi-

storum praecipuus, ita postremus philosophorum“ pistorum voce dicit //, contra varias philologorum ut Stieber, von Wilamowitz, quem Harnack sequitur, Schanz coniecturas christianos generatim petulanter significari et Octavium hominem Plautinae prosapiae (i. e. pistorem) contra Ed Norden nominari. Quod fieri non potuisset, nisi christiani ab aliis pistores appellati essent. Hinc quoque repetendum esse, cur Apuleius in fabula Metamorphoseon, christianam religionem in pistoris uxore diffamare voluerit.

Fr. Kryštofek: Zjevení se kříže na nebi císaři Konstantinu Velikému. De cruce quae a Constantino M. in caelo visa est; str. 9—13, 124—129; 177—181; 269—272.

Scriptor testibus auctoribusque usus Eusebio (de Constantini iure iurando etc.), Lactantio (313: caeleste signum) Artemio duce, quodam oratore panegyrico („adversi ominis“), Nazario (321: „caelestium armorum lux“) contra Ranke, Burckhardt huius facti veritatem historicam tuetur.

Jos. Smrček: První legáti papežští v Čechách. De primis legatis apostolicis in Bohemia str. 249—259; 313—320; 388—396; 441—452.

Scriptor agit de legatis ab Alexandro II. in Bohemiam missis ad litem inter Jaromirum, episcopum Pragensem eiusque adversarios Ioannem, episcopum Moraviae et Vratislauum componendam. Venerunt a. 1073 Bernardus et Gregorius, a quibus Jaromirus punitus est. Qui ea occasione dabant operam, ut studia curiae Romanae ad caelibatum pertinentia valerent

Vavř. Wintera: Jací byli staří predikanti z doby před reformací a po reformaci. Quales fuerint praedicantes ante et post reformationem; str. 42—52; 111—120.

Multis exemplis et ipsorum protestantium testimoniis scriptor docet pastores et utraquistarum et protestantium causam extitisse morum corruptorum saec. XVI.; indicatque quid eventurum fuisset, nisi reformatio catholica mala avertisset.

Jan Zitek: Ke sporu Jana z Jenšteina s Václavem IV. De Ioannis de Jenstein cum Venceslao IV. conflictatione; str. 64—69; 135—141; 211—218; 324—332, 566—572; 636—644.

Adhibito codice manuscripto bibliothecae Vaticanae scriptor post Pelzel et Pubitschka denuo ad verbum affert Ioannis de Jenstein archiepiscopi Pragensis de Venceslao IV. querimoniam, ex qua originem et magnitudinem litis optime cognoscimus.

Jos. Samson: Symbolum apoštolské a jeho původ. De symbolo apostolico eiusque origine str. 149—152; 198—204; 273—278; 320—324; 377—381; 460—468.

S. symboli apostolici quod a saeculo VII. in ecclesia Romana receptum est, primam formam, qualis saec. IV. Romae occurrit, iam saeculo II. usitatam fuisse existimat ducitque veri simile eam a ss. Petro et Paulo esse repetendam.

Richard Špaček: Čtvrté evangelium v protestantském bádání. De protestantium theologorum de quarto evangelio sententiis; str. 223—229; 348—354; 411—417; 489—498; 598—601; 644—650.

Scriptor percurrit antiquos et recentes scriptores, qui integritatem evangelii IV. negant, antiquos et recentes, qui eam defendunt, recentissimorum

opiniones de origine et scriptore evangelii IV. affert, ea, quae ab adversariis afferuntur, examinat, testimonia antiquitatis commemorat; etsi omnia paucis absolvit, plura tamen doctrinae de Verbo concessit; nihilo minus eum fugit, ideam Verbi — e Platonis „Sophistae“ temporibus — ideam fuisse ad quam omnis cogitatio humana referretur et ideo omnino consentaneum providentiae omnem humanae mentis progressum gubernanti ac respicienti fuisse significari Salvatorem voce Verbi Dei in eo evangelio. quo consilii divini de salvando genere humano magnitudo et altitudo enuntianda erat. Prologi Ioannei cum Geneseos initio similitudine explicandum erat quod haec vox Verbi in historicam evangelii narrationem recepta non est et quod Verbum incarnatum tanta industria praecursori ipsius oppositum est ut vera lux, quae illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum qui per ipsum factus est. i. e. non solum in ordinem naturalem rerum visibilium sed in ordinem moralem societatis humanae.

Aug. Štancl: Snahy o volnou morálku. De studiis doctrinam moralem „liberam“ reddendi; str. 14—19; 120—124; 192—198; 279—284; 417 ad 422; 480—489; 561—566; 629—635.

Scriptor magna cum diligentia ostendit nullam afferri posse rationem, qua vita moralis, quam vocant liberam, commendetur, quod refutando maxime principia prof. Fr. V. Krejčí et Herb. Spenceri demonstrat.

Rob. Neuschl: Darwinistický evolucionismus ve vědách společenských. Darvini de progressu doctrina quid valeat in disciplinis quae ad societatem pertinent; str. 52—57; 129—135; 181—188; 284—290; 332—339; 396—402; 453—460; 572—577; 625—629. (Priora cf. ČKD. 1908).

Scriptor explanat praecipuos philosophos recentiores qui Darvini opinione progressum in societate humana explicant, et in fine totam rationem examini subicit.

Jos. Novotný: O četbě zapověděných knih dle nyní platných zákonů církevních. Quid leges ecclesiasticae, quae de libris prohibitis nunc valent, statuunt de iis legendis. 26—35; 98—104; 291—300; 354—365; 422—428; 498—513; 577—597; 650—675.

Časopis katolického duchovenstva. 1910.

Rich. Špaček: Nalezla moderní theologie protestantská historického Ježíše? Inveneritne recens theologia protestantica Iesum historicum? 30—35; 115—119.

Scriptor quaerit, num recens theologia protestantium Iesum historicum pro dogmatico invenerit, ad quod negative respondendum. Iesum Nazarenum ut Messiam regnum Dei in terra praedicantem pro eoque morientem, qualem rationalismus effinxit, exstitisse idem rationalismus ut neget eo nunc sua fretus ratione pervenit.

Ant. Helebrant: Mandragora biblická (De mandragora biblica) 172—179.

Vocem מַנְדְּרָגוֹרָא (Gen. 30, 14; Cant. 7, 13.), quam Septuaginta reddidit voce μανδραγόρα, II. significare putat aurantia.

Ant. Helebrant: Včela v bibli a církvi. De ape mellifica in scriptura et in ecclesia 370—380.

Considerat locos s. Scripturae (Ez. 27, 17; Iud. 14, 8; Mt. 3, 4.) ubi de melle vel de apibus mentio fit.

Innoc. Kaulich: Lze-li biblický šabbat stotožňovati s babylonským šabbatu? Possitne šabbat biblicum revocari ad šabbatu babylo-nicum. 35—41; 92—99.

Licere šabbat bibliae repetere a šabbatu Babylonensium, scriptor contra Delitzsch negat.

Vinc. Zapletal: O některých úkolech katolické exegese Starého zákona. De quibusdam exegeseos catholicae V. T. pensis; 632—646.

Scriptor disserit, quae praestanda sint explicanti Vetus Testamentum, quomodo in verba ipsa inquirendum, quomodo fontes et additamenta eruenda, quomodo veritas historica defendenda. Desiderandum maxime esse plenum et perfectum commentarium latinum in Vetus Testamentum.

Fr. Kryštofek: Papežští legáti. De Sedis Apostolicae legatis; str. 11—17; 120—126; 180—186; 222—227.

Scriptor demonstrat papam habere ius mittendi legatos, disserit de apocrisiariis, vicariis, legatis natis (de rege Hungarico, archiepiscopo Pragensi, rege Siciliae) exponit iura legatorum tempore mediae aetatis, agit de nuntiis apostolicis; denique quae sint iura legatorum huius aetatis exponit.

Václ. Pavlík: Český král Jiří a kompaktata. De Georgio Bohemiae rege compactatorum defensore; 41—53; 81—92; 162—171; 242—253 286—295; 388—398; 486—505; 548—557; 593—610.

Scriptor adhibitis — non tamen satis frequenter — fontibus bibliothecae Vaticanae, codicibus manuscriptis bibliothecarum Pragensium, aliisque monumentis historiae Bohemiae scribit de articulis Pragensibus, de seditione contra Sigismundum de concilio Basileensi, de factionibus Příbramii et Rokycanae, de Rokycana archiepiscopo creato, exsule, de rege Alberto 1437—1439, de interregno, de Taboritis a. 1444 cum utraquistis conciliatis, de conatibus archiepiscopatum Rokycanae ab Eugenio IV impetrandi, de Nicolai V legato, de Rokycana a Georgio Poděbrad vi adiuto, de unione cum Graecis tentata (p. 252), de Nicolao Cusano et Ioanne Capistrano, de legatis Ladislai regis pro Rokycana Romam missis, de Georgii regis (1458—1471) iuramento, studiis et inde orta spe catholicorum, de eius studiis mutatis, de compactatis a Pio II sublatis, de Friderici imperatoris interventu, de Georgio a Paulo II in iudicium vocato, de eius conatu iam non compactata sed tolerantiam obtinendi, de Ludovici ducis interventu, de Georgio condemnato et excommunicato, de detrectata a catholicis nonnullis in rebus civilibus oboedientia, de conatibus Casimiri aliorumque rem componendi, de Matthiae studiis et consilio in fine mutato, de Rudolfo legato Romam male informatam fuisse confesso, de Georgii optima voluntate. In fine scriptor dicit firmam fidem Bohemorum-utraquistarum maioris debuisse fieri, si ecclesia tumultus religionum saec. XVI in Germania ortos experta esset. Rara auctorum et fontium commemoratio testimonio est haec omnia non satis diligenter esse tractata, praesertim cum etiam eo modo documenta indicentur, quo p. 487 „Denzinger Enchiridion“.

Sal. Roubíček: O účasti řádu praemonstrátského v díle Bollandistů „Acta Sanctorum“. De ordinis Praemonstratensium in opere Bollandistarum „Actorum Sanctorum“ partibus.

Ostenditur quid Praemonstratenses de opere Bollandistarum „Acta Sanctorum“ meruerint, praecipue versus finem saec. XVII., quo vol. VI. mensis octobris ediderunt.

Jos. Samsour: Benediktini a počátky západní kultury. De initiis cultus occidentalis cum ordine s. Benedicti conexis; 281—286; 406—411; 432—442.

Scriptor adumbrata natura et indole regulae Benedictinorum ostendit, cur Benedictini tantum momentum ad Occidentis cultum habuerint.

Jos. Vajs: Úcta sv. patronů českých v liturgických knihách charvatsko-hlaholských. De sanctorum Bohemiae patronorum cultu in liturgicis libris croato-glagoliticis; 417—424.

Scriptor affert legendam s. Venceslai in recentem sermonem Bohemicum translata[m] e lingua palaeoslavica, qua conscripta in glagoliticis codicibus reg. caes. bibliothecae Labaci asservatur, ut clero accessus patefiat ad verba legendae ipsius et ut contra varia temere prolata constet de labore sacerdotum Slavorum navato.

Vavř. Wintera: Novokřtění na Broumovsku. De anabaptistis in regione Braunaviensi. 53—59; 126—132.

Scriptor exposita origine et religione anabaptistarum generatim loquitur de anabaptistarum sede haud minima in Šonov apud Broumov et in Broumov ipso 1859 condita et adhuc existente.

Josef Novotný: Má člověk svobodnou vůli? De hominis libero arbitrio. 153—162; 232—242; 329 340; 380—388; 467—486; 574 580; 1911, 108—114; 200—213; 332—340; 433—445; 527—536; 587—610; 682—695.

Scriptor agit de re nostris potissimum temporibus maximi facienda de voluntatis libertate. Agit de notione libertatis quam indeterministae statuunt, explanat doctrinam christianam de hac re, affert argumenta, quibus indeterminismus fulciatur, et refutandis quae a recentioribus philosophis obiciuntur, dat operam. Etsi studium scriptoris maxime laudandum est, tamen nonnulla desiderantur quae in re tanti momenti non videntur esse silentio praetereunda.

Ac primum quidem ea considerata sunt, quae ex theologia afferuntur. Quomodo libertas Dei explicanda sit, non quaeritur (cf. Sl. I. th. III 359, ad 6), sed inter alia N. affert, si homines libertate non fruerentur, omnia scelera Deo tribuenda esse; at nonne hac ratione, si modo ad aliquid probandum affertur, principium petitur? Non enim aliter tribuenda Deo essent ac diri naturae eventus, quippe cum malitia libera carerent. Peccata a deterministis concedi non possunt nisi materialia; sed honesti vel inhonesti rationem obiectivam (cum discrimine inter errorem et veritatem, quod Deus permittit, permittendam) ab iis negari necesse non est. Melius argumentum inde peti potest, quod deterministae aliam poenam concedere non possunt nisi medicinalem. Aeterna igitur damnatorum miseria non potest ab iis haberi poena vindicativa nisi eatenus, quatenus sicut damnum errorem ita miseria sequatur peccata materialia. Atqui quomodo Deus talem condicionem ho-

minis intendere potuit, unde eum necessario miserum esse futurum praevideret? Sane non potest cum Mumssen (*Der freie Wille*. Neumünster 1909) responderi, Deum ideo hunc hominem in tali condicione infelici posuisse, quod eius impietatem praevidisset; hoc enim modo indeterminismus introducit saltem ut obiectum scientiae mediae. Verum, si thomistae seu bañeziani sine offensione dicere possunt ad pulchritudinem mundi efficiendam necessarium esse nonnullos damnari, cur hoc modo deterministae sententiam suam defendere non possint? Praesertim si tenetur re ipsa bestias dolorem sentire, cur Deus hominem sine eius culpa aeternis aerumnis afficere non possit? — Aliud a theologis peti potest argumentum: Deum omnibus hominibus adultis gratiam sufficientem ad salutem dare. Deterministae certe aliam omnium communem admittere non possunt, nisi quae sufficiat in abstracto tantum vel condionate: si ab homine apprehendatur (lumen fidei, si homo eo illustretur), non tamen in concreto, singulis hominibus, quorum in sua quisque condicione sit constitutus. — Ceterum ex patribus aut conciliis argumenta non facile sumuntur. Generatim ea potissimum libertas praedicatur, qua rationi obsequi liceat, etsi impedimenta (ut concupiscentia) obstant. Liberrimus igitur assensus significare potest eum, qui in aliis quoque voluntatis actibus insit: pendentem ex intelligentia, non ex aliis rebus. Necessitatem concupiscentiam sequendi certe etiam deterministae negare possunt; item eam determinationem ad unum, qua erroris facultas sublata sit. Praeterea eius distinctionis, qua thomistae utuntur, copia deterministis neganda non est: in sensu diviso, in sensu composito: potentia dissentendi manet, non autem potest esse actus dissentendi (Trid. Sess. 6, cn. 4). Etsi abest necessitas illa, quam haeretici fingeant semper malum agendi, non patet quamvis abesse necessitatem, etiam eam, quae manet ex indole et condicione hominis, qua modo honestum modo inhonestum patretur.

Deinde in probanda libertate haec potissimum desiderantur: 1) clarius ea exponenda videntur fuisse, in quibus summa quaestionis vertitur: additis enim aliis rebus caput obscuratur. 2) non quam plurima argumenta afferenda erant, sed ea vel id, quod nihil dubii relinqueret. Quodsi plura afferebantur, ratio, quae e Dei creantis voluntate sumitur (Deus potuit libertatem creaturae spirituali concedere, ergo concessit) non ita parvipendenda erat, ut ne commemoraretur quidem. 3) fatendum erat clare voluntatis libertatem esse mysterium naturale. Metaphysico illo argumento nobis certe nihil effici videtur. Cur enim Deus creare non possit: 1) ens, cuius mens perfecta sit et ab omni errore libera et quod semper agat illud, quod menti melius esse videatur; 2) ens, cuius mens imperfecta sit et errori obnoxia et quod semper agat illud, quod menti melius esse videatur et consiliis, poenis medicinalibus eo adducatur, ut fere illud ipsi melius videatur esse, quod re ipsa melius sit. Praeterea analysi conscientiae non videtur ulli deterministae persuaderi posse eum liberum esse. Semper enim illud facere sibi videbitur, quod sibi melius esse existimet; neque negandum est nonnumquam evenire, ut rationes quae a mente clare (reflexe) cognoscantur superentur rationibus obscurius propositis (quasi quadam divinatione), idque cum hominis emolumento. Quodsi urgeatur saltem in rebus eligendis quas aequae bonas esse constet, libertatem manifestam esse, ne-

gabunt fere aliter de eiusmodi rebus hominem decernere quam bestias; ubi vero in iis eligendis libertatem suam ostendere velint, quod raro eveniat, iam ea ratione eos determinatum iri, qua libertatem suam melius ostendere se posse putent. Quod peccati aliquem paeniteat eodem modo explicandum esse atque dolorem de re inepte gesta, de re amissa, de virium naturae iniquitate. Quod homines utantur poenis vindicativis in eo eos errare posse aequae atque in cleptomania et similibus rebus diiudicandis antiquitus errare soliti sint. Quodsi quis (cum Th. Desdouits, *La responsabilité morale*. Paris 1896) nitatur illusionem libertatis oriri non posse, cum illusiones omnino alio modo oriri soleant, aliquid proprii in hac re concedi certe posse et quemadmodum errent homines cum dicentes fieri posse ut cras pluat plus significare velint quam se pro sua causarum cognitione iudicare non posse, quid cras necessario eventurum sit, ita eos errare cum dicant se potuisse aliud eligere, si plus velint significare quam antecederet ad iudicium quo illud quod fecerint melius esse iudicaverint se determinatos non fuisse.

Tum quaedam obiectiones maioris momenti omissae sunt; velut: quomodo fieri possit, ut illa quam urgere solemus amoris coniugum perfectio, quae perpetuitatem contineat, inter homines vigeat, si homines odio digni sint propter peccata indeterministice concepta; homines utique propter honestatem deterministice conceptam diligi posse sicut res propter pulchritudinem; inhonestos autem commiseratione, non odio esse dignos. Vel illud quod e sententia Christi Domini de Tyro et Sidone (Mt. 11, 21.) elicitur: non in singulorum hominum arbitrio, sed in gentis proprietate discrimen poni. Vel illud quod e vaticiniis ducitur, quae Dei interventu facta esse veri simile non sit.

Denique etsi nonnulli scriptores adhibiti sunt neque omnes, qui consulendi erant commemorantur, neque omnes, qui consulti sunt, auctoritatem habent.

Mart. Mikulka: Sv. Cyrilla Jerusalemského život a učení o Slovu vtěleném. De S. Cyrilli Hierosolymitani vita et doctrina de Verbo incarnato; 1—11; 105—114; 186—197; 259—270; 304—314; 359—370; 442—466; 562—574; (a 1911 reliqua tractantur).

Exponitur de statu rerum, qui episcopatum s. Cyrilli antecessit, deinde de vita et scriptis eius. In parte dogmatica scriptor explanat, quid s. Cyrillus de Messia, s. Scriptura, traditione, ecclesia, infallibilitate conciliorum, primatu, Verbo ut secunda persona divina docuerit. *A. Novotný.*

Polonica.

Ks. Dr. Władysław Hozakowski: Klemens z Aleksandryi o siedm-dziesięciu tygodniach Daniela proroka. Pag. 144. Poznań 1912. Clemens Alexandrinus de septuaginta hebdomadibus Danielis prophetae quid senserit.

Liber hic qui de singulari quaestione, quae in Clementis Alexandrini (Strom. I. IV.) interpretatione celeberrimae illius Danielis de septuaginta hebdomadibus prophetiae versatur, conscriptus est non solum augmentum patristicae litteraturae est, sed etiam et ad historiam biblicae exegesis et ad exegesis ipsam ditandam co-

piosam materiam continet. Clementis Alexandrini interpretatio ideo potissimum magni momenti est et attentione digna, quod primum et antiquissimum est conamen in antiqua christiana litteratura nobis occurrens prophetiam Danielis sensu Christiano de adventu messiae explicandi. Insuper interpretatio Clementis argumento suo et interiore vi critica multum superat alias interpretationes aetatis patristicae, quibus vel dumtaxat typologice pericopa illa Danielis explicatur, vel ad tempora Macchabaeorum refertur vel, uti saepissime fit, prophetia eschatologica de secundo Christi adventu intellegitur, cum Clemens Alexandrinus ea primum Christi adventum eiusque opus redemptorium significari cognoverit.

Cum tamen Clemens Alexandrinus non proprie et separatim aut uberius de Danielis prophetia agat, sed solum data occasione mentionem ea de re operi suo inserat, cumque vis verborum eius multis rationibus dubia sit et intellectu difficilis oportet primum Clementis sententiam ex diversis locis Stromatum, ubi de septuaginta illis hebdomadibus agit, eruere et clare definire. Iam Hieronymus, utique immerito, in hac quaestione Clementi errores exprobrabat, quod ipsa hac obscuritate verborum Clementis explicatur. Quapropter iure merito maiore parte libri scriptor id agit, ut critice certam et indubiam statuatur interpretationem eorum, quae Clemens Alexandrinus dixerit.

Clemens in explicando Daniele propria quaedam habet et differt ab interpretationibus aliis, quae sive antiquo sive nostro tempore sensum prophetiae Danielis assequi conantur. Septuaginta hebdomades Danielis ad captivitatem babylonicam refert, hebdomade igitur sumit significari annum, porro hebdomades illas LXX numerat ab XI anno Sedeciae usque ad alterum annum Darii Hystaspis. Ab his LXX hebdomadibus distinguit sequentes VII + LXII + I hebdomades tamquam aliam novam aetatem, de qua propheta loquatur. Septem primas hebdomades in hoc novo cyclo iterum intellegit septem annos, per quos post reditum ex exilio babylonico templum Hierosolymitanum exstructum esse sumit. Christum ducem, qui post septem hebdomades venturus fuerit, Clemens Iesum, filium Iosedec esse existimat, qui utique ut summus pontifex imago sit futuri Messiae. Sequentes LXII hebdomades scriptor docet a Clemente omnino separari ab annis septem, qui praecesserunt; quas hebdomades rursus annorum — non hebdomadum septenniorum — LXII ad tempus referri quod publicam Christi vitam praecedebat, ita ut a. XXVIII. nostrae aerae vulgatae sit terminus ad quem eius aetatis. Ultimam hebdomadem in duas partes divisam a Clemente referri ad tempora eversionem Hierosolymorum antecedentia. Priorem partem hebdomadis pertinere usque ad mortem Neronis, alteram tempora imperatorum Galbae, Othonis, Vitellii, Vespasiani usque ad urbis sanctae excidium comprehendere.

Non est hic locus accuratius et propius de Clementis interpretatione agere, hoc tamen dici oportet scriptorem magno ingenii

acumine et iudicii subtilitate et assiduitate laboris in rem inquisivisse eamque ita exposuisse, ut adducamur, eum veram obscurorum verborum scriptoris Alexandrini sententiam invenisse. Critica ars scriptoris pleno splendore imprimis in capite IV. fulget, cum de fontibus Clementis Alexandrini exponit et unde ad suam interpretationem pervenerit quaerit. Capita XI. et XII. Apocalypseos, quae Clemens ad tempora Neronis et Vespasiani referebat et quae illi omnino simillima ultimae hebdomadi Danielis esse videbantur ad hoc explicandum pertinent.

Scriptor recentiores litteras, quae ad materiam tractatam spectant, diligenter adhibuit, praeclara arte quaestiones contortas aptasque ad animos legentium defatigandos modo claro et distincto proponendi usus est ita, ut librum eius tamquam pulchrum specimen quaestionis singularis biblico-patristicae tractatae enixe commendare possimus.

Dr. T. Hudec.

Russica.

K. I. Rovinskij. Мариавиты въ царствѣ польскомъ (Mariavity v carstvě pol'skom) De secta mariavitarum in regno polonico. Spb. 1910. (139 p., 8°). 1 r.

Scriptor favet sectae mariavitarum conaturque hanc sectam omnibus viribus defendere putatque eam patriae consulere (p. 5), eam solam idoneam esse ad socialem quaestionem nostrorum temporum solvendam (p. 73 sq.), ea orthodoxam Ecclesiam russicam reviviscere posse (p. 93 sq.), ea philosophis neo-christianis in Russia veram viam ostendi (p. 98), ea veram societatem et amorem omnium Slavorum inter se comparari (p. 113 sq.).

In prima parte (pag. 11—38) ostendit nobis *R.* evolutionem sectae mariavitarum. Profecta est a Maria Felicia Kozłowska (n. a. 1867). Cum studia gymnasii absolvisset, a. 1886 quasi quoddam monasterium monialium in urbe Plock condidit secundum s. Francisci Assis. secundam regulam. Contemplans ecclesiae catholicae miserabilem statum in Russia, cognovit necessariam esse morum emendationem; ad quod adhibenda esse sibi persuasit quattuor remedia: 1) Imitationem apostolorum et vitam christianorum primorum temporum aetatis christianae, 2) adorationem Ssmae Eucharistiae, 3) venerationem imaginis Deiparae „de perpetuo succursu“, 4) castitatem vitae. Clericis perfectissime esse caelibatum servandum neque pecunias eos appetere debere. De aliis patefactionibus tacet scriptor.

Haec quasi divinitus cognita Kozłowska proponebat confessoriis aliisque sacerdotibus qui postea his rebus impulsī a. 1907 confraternitatem sacerdotum mariavitarum constituerunt, cui sacerdotes Kowalski et Pruchniewski praeessent. Hi sacerdotes ea populo in contionibus exponebant et in usum convertere studebant.

A. 1903 Kozłowska illa episcopo Szembek in Plock proposuit, qui earum rerum Romam certiores fecit. Kozłowska cum septemdecim sacerdotibus etiam Romam venerunt (a. 1903), petentes ut societas sua agnosceretur et tamquam ordo constitueretur. Quamquam a SS. Pio X. cum benevolentia excepti sunt, non obtinuerunt statim quae petebant.

Interea episcopi varsaviensis et plocensis mariavitismo resistebant, quia sacerdotes mariavitae quaedam in ecclesiis et in ritibus mutabant. Profecti sunt mariavitae iterum Romam a. 1904, sed frustra. Congregatio Inquisitionis ea, quae Kozłowska divinitus se comperisse dicebat, pro somniis animi hallucinantis habuit vetuitque sacerdotes in ea societate nomina sua profiteri. Mariavitae subiecerunt se potestati ecclesiae sed iterum iterumque suam causam Romae promovebant (missis legatis agricolarum, accusatis 1200 sacerdotibus polonis de inhonesta vita et fidei experte etc.) sed omnia in cassum redierunt.

Anno 1906 27. ianuarii sacerdotes mariavitae a catholica ecclesia defecerunt fidelesque qui illorum curae commissi erant pastores suos secuti sunt. Interea catholici resistebant, praesertim cum viderent mariavitas Ecclesias catholicorum occupasse. Nunc numerus mariavitarum est circiter 200.000, secundum publicos numeratores regni 73.000.

In altera parte (39 117) *R.* de doctrina mariavitarum propria disserit. Doctrina haec ad quattuor illa a Kozłowska proposita revocatur. Missale et breviarium habent idem quod romani catholici addito officio eucharistico, omnia in linguam polonicam conversa. Praeter festa catholicorum 2. augusti festum Deiparae de perpetuo succursu et 4. octobris festum S. Francisci Assis. celebrant. A catholicis maxime differunt dogmate de infallibilitate Romani Pontificis reiecto.

Sectae praest minister generalis, cui subiciuntur ministri provinciales, custodes etc. Minister generalis et provincialis potest esse simplex sacerdos. Episcopi non habent officium regendi ecclesiam, solum sunt ad hoc instituti ut hierarchiam conservent. Omnes sacerdotes quattuor votis obligantur: 1) oboedientiae (erga ministros), 2) paupertatis (nullos redditus neque a populo iis commissos neque a republica accipere, unde victum habeant, solum liberis stipendiis uti iis licet, habitant in uno cubiculo prope ecclesiam), 3) castitatis (non solum caelibatum servare debent sed etiam carne et vinolentis abstinere, neque famulis uti nisi maribus), 4) votum augendi cultus SS. Eucharistiae.

Qui sacerdotes fieri volunt, debent quattuor classibus gymnasii superatis per quattuor annos apud sacerdotes mariavitas educari et postea in seminario (vel novitiatu) per annum manere et ibi sacros ordines suscipere.

Generalis et provinciales ministri, custodes etc. suffragiis cleri creantur. Ex iis post annos tres capitulum generale convocatur. Mariavitae in communione sunt cum omnibus christianis qui

Eucharistiam colunt p. 62) etiam si aliis dogmatis differunt, velut Filioque recepto, exceptis romano-catholicis (cf. p. 131—139). Nunc 63 paroeciae constitutae sunt. Fideles paroeciae (etiam feminae) habent ius eligendi parochi, administrandi ecclesiastica beneficia etc. Praeter religiones ab his coetibus etiam rebus providetur, quae ad erudiendos sublevandosque homines (aegrotos, infantes) pertinent.

Mariavitae sunt coniuncti cum vetero-catholicis. A. 1909 mense Augusto Vindobonae conventui vetero-catholicorum interfuerunt et 5. Octobr. 1909 generalis minister I. Kowalski Ultraiecti in episcopum consecratus est. Ut publicus sectae nuntius editur „Maryawita“.

Libro addita sunt statuta paroeciae mariaviticae (p. 120-127) et quaedam appendix, qua quid teneatur de catholicis aliisque exponitur (p. 130—139). Ubi inter alia Papam antichristum esse, episcopos et sacerdotes catholicos non credere Christum in SS. Eucharistiae sacramento praesentem esse, neque alteram vitam esse post mortem intenditur.

Liber scriptus est ab homine qui rei mariaviticae favet, propterea in multis sanum iudicium deficit. Nihilominus complura de hac secta et de misero statu cleri et populi polonici in Russia inde discere possumus.

Originem et incrementa huius sectae nobis quidem repetenda videntur esse certe non minus ab inhonesta vita et ruditate non exiguae partis cleri polonici in Russia et nimio quorundam episcoporum vetustatis retinendae studio, quo omnis novitas respuitur et prohibetur, quam ab auctoritate humana et quasi divina monialis Kozlowscae atque superbia sacerdotum mariavitarum potestatisque ecclesiasticae neglectu.

Quod R. Kozlowskam dicit instituisse monasterium monialium et confraternitates sacerdotum non videtur esse verum. Monasterium institutum est a P. Honorato O. Cap. et confraternitas a quibusdam piis sacerdotibus; Kozlowska autem iam institutas societates corripuit et ad haeresim contra voluntatem eorum qui eas instituerant perduxit.

I. Cehelskij.

A. Ja. Roždestvenskij: Краткое руководство къ обличенію социализма. Breve enchiridion ad socialismum convincendum. Vladimir gub. 1910 (80 pag.) 0·75 r.

Scriptor libri socialismi cuiusvis, etiam eius, qui doctrina christiana fulcitur, inimicus acer videtur esse. In primis libri paginis socialismum quem christianum vocant, verbis Christi eiusque modo agendi prorsus contrarium esse demonstrare conatur. Maior autem pars libri rationi quae a Marxio inventa est, confutandae impenditur. Socialismi doctrinam propositam iudicio subicit, in qua ad rem melius investigandam primum rationem eius explanat, relationem eius ad religionem, imprimis ad christianam explicat, ethicam eius enucleat, quam omnis honestatis expertem esse iu-

dicat. Ex quo concludit opinionem illam numquam in usum converti posse; quod si tamen fieret omnis progressus hominum in cultu et humanitate finem futurum esse praedicat. Quae cum ita sunt, pastoribus ecclesiae orthodoxae diligenter vigilandum et cum socialismo pugnandum esse scriptor monet, ad cuius pugnae felicem exitum obtinendum modos quosdam eis proponit atque commendat.

M. Daněš.

I. Galašov, Печальная страница въ исторіи русскаго религіознаго самосознанія. (Pečal'naja stranica v istorii russkago religioznago samosoznanija) De tristi pagina in historia russicae conscientiae religiosae. Tomsk 1910 (p. 44, 8°) 30 k.

Anno 1909 liber „Вѣхи“ (Věhi) editus est, ubi a clarissimis scriptoribus disputabatur de commercio inter homines cultos seu doctos et Ecclesiam in Russia. Qui (Berdjaev, Bulgakov, Geršenson, Kistjakovskij, Izgoev, Struve, Franc) consentiunt clerum et homines doctos inter se iuvare aut pace frui non posse quamdiu hi athei remaneant. Librum „Вѣхи“ magna certamina consecuta sunt. G. defendit scriptores Věhorum et negat posse clerum socium fieri hominum doctorum, si ex his complures quod Tolstoj excommunicatus esset, ipsi a S. Synodo petierunt ut se excommunicaret (p. 5).

A russiaci tamen populi natura atheismus alienus est. Eius originem in occidentali Europa quaerendam esse (p. 11 sq.). Russi docti notiones peccati (p. 16) et officii erga Deum tollere solent (p. 17.). Hic nihilismus in moribus consequitur nihilismi rationem (p. 18.). — Populus autem russiacus quaerit religionem. Inter populum igitur et homines doctos maxima diversitas est sententiarum et deest consensus.

Scriptores Věhorum nullam mentionem faciunt de quibusdam scriptoribus qui christianismum profitentur sed eum evertunt. Nonnulli enim velut Rozanov, Minskij, Filosofov alique christianum praeceptum abnegationis sui reiciunt et spiritualia et materialia in homine conantur componere, sanctificanda et in pari loco cum spirituali parte ponenda etiam parte materiali, carne et quae ad eam pertinent (p. 36). Rozanov deificat mundum et carnem ita, ut totius christianismi naturam tollat.

G. ostendit Ecclesiam sua metaphysica fundamenta mutare non posse. Qui volunt cum ecclesia esse debent sequi viam quam scriptores Věhorum ostenderunt, alia non invenitur.

I. Čehelskyj.

P. B. Giduljanov. Изъ исторіи развитія церковно-правительственной власти: восточные патріархи въ періодъ четырехъ первыхъ вселенскихъ соборовъ. (Iz istorii razvitiija cerkovno-pravitel'svennoj vlasti: vostočnye patriarhi v period četyreh pervykh vselenskih soborov.) Ex historia evolu-

tionis potestatis ecclesiastico-civilis: Patriarchae orientales aeta te quattuor primorum conciliorum oecumenicorum). Jaroslaviae, 1908. In 8, IV + 778 p.

Hocce ingens opus continuatio quaedam haberi potest alterius eiusdem scriptoris operis, cui titulus: *Митрополиты въ первые три вѣка христіанства* (Metropolitae tribus primis saeculis religionis christianae). Mosquae, 1905, p. VIII + 378. (cf. Sl. l. th. III 7—14) Scriptor sibi proponit ostendere temporis intervallo, quod ab anno 325 usque ad annum 451 decurrit, potestatem ecclesiasticam gradatim sua iura ac privilegia sibi adauxisse: ac metropolitas quosdam, vi evolutionis, titulos patriarcharum usurpasse.

Totum opus introductione constat et quattuor partibus sectionibus. In introductione (p. 1—193) agit scriptor de Constantino Magno et christianismo. Imprimis de converso ad religionem christianam ipso imperatore disserit, eumque ab accusationibus in eum illatis nititur tueri. Varias exponit sententias eruditorum de Vitae Constantini ab Eusebio exaratae vera origine et veracitate, ac firmiter asseverat patrem historiae ecclesiasticae nulla in suum opus falsa invexisse documenta, licet saepe ea ad verbum non referat, sed compendiose. Declarat Constantinum ex persuasione fidem christianam amplexatum esse, eiusque religionem postremis vitae temporibus colorem quandam mysticum induisse. Dum vitam agebat, in sua ratione agendi christianos sensus palam fecit; quodsi crimina quaedam ei obiciuntur, dicendum est eum iura honestatis suorum amoris praetulisse. Constantini imperium administrandi ratio christianis regitur atque informatur principiis. In regimine suo hoc sibi proponit ut primas det Ecclesiae christianae, atque idolorum cultum funditus convellat. Falso igitur dicunt quidam scriptores eum idololatriam supparem statuuisse religioni christianae. Refert scriptor leges plurimas ab eo latas, quibus iura idololatriae coercentur, et Ecclesia iuribus ac praerogativis communitur, sive in societate civili, sive in familia. Insuper in propaganda religione christiana sedulo suam impendit operam pius imperator. Sine ulla dubitatione affirmari potest eum totum in id incubuisse ut regnum terrestre in caeleste commutaret.

Ecclesia scriptores quidam Constantinum usum esse tenent, ut consiliorum ad rem publicam pertinentium instrumento. Ad explodendam hanc sententiam scriptor tuetur ius romanum discrimen statuuisse inter imperium, et viros imperiali exornatos potestate. Eodem sane modo Ecclesia non idem est, quod viri potestatem ecclesiasticam exercentes, dico hierarchiam ecclesiasticam. Immo, dicere fas est rerum Ecclesiae cardinem extra hierarchiam reperiri, p. 5. Scriptor existimat, sententias theologorum catholicorum et protestantium qui auctoritatem civilem distinguunt ab ecclesiastica, et laicos in catholica Ecclesia omnis iuris expertes esse statuunt, serius ortas esse ut progressum doctrinae secutas. Etsi enim potestas ordinis in Ecclesia prima pertinet ad episcopos, tamen po-

testas magisterii et regiminis ab hierarchia una cum populo exercetur. Satis esto meminisse in urbe alexandrina primis fidei christianae saeculis laicos operi catechizandi vacavisse. Itidem potestas iurisdictionis vel a toto populo exercebatur. Exemplis ex historia collectis concludit *G.* catholicos scriptores a veritate aberrare cum statuam plenitudinem potestatis ad solos pertinere episcopos, p. 63. Concilia illius primae aetatis ex episcopis et populo constabant: ad priores decreta pertinebant, populus autem suum consensum dabat. Nec silentio praetereundum concilia oecumenica carere determinato praeside. Praeses honoris tantum habetur; qui nequit sua auctoritate concilia convocare, aut dimittere, aut eorum decreta approbare. Haec iura imperatori tantum vindicantur. Imperator sibi multa usurpat in regenda Ecclesia. Quoniam haec sint, scriptor ostendit ex parte quam Constantinus in prima synodo nicaena habuit, cuius historiam arianorumque haeresim nimis fuse scriptor pertractat. Quae tractatio nihil novi continet, illudque tantum sibi proponit ut ostendat cunctis episcopis Constantinum potius in concilio auctoritatem explicasse. In eo, inquit *G.*, Ecclesia sibi constituit centrum unitatis. Imperator fit vere caput visibile Ecclesiae eique in imperio suprema potestas ecclesiastica et civilis vindicatur, p. 186. Mediatres inter eum atque episcopos non dantur. Ipse cum ipsis episcopis de rebus ecclesiasticis agit. Fatendum tamen est, sub dominatu Constantini, ea constituta esse elementa, quibus niteretur auctoritas civilis et politica in Oriente. Duo haec fuisse elementa tenet scriptor: incrementum potestatis episcopi romani, et victoriam arianismi, quae multas invexerit in Ecclesiam controversias et discrepantias dogmaticas.

Prooemio absoluto initium statuit scriptor primo capiti sui operis, quod hoc titulo generali instruitur: Constantius imperator, et supremi pastores Ecclesiae, p. 194 296. Statuto Constantinum imperatorem vere caput Ecclesiae fuisse scriptor decernit post eius mortem ac divisionem imperii supremam potestatem civilem atque ecclesiasticam quae ei vindicabatur, bifariam esse distributam inter duos imperatores. Apud orientales imperator magis intervenit rebus Ecclesiae: apud occidentales contra negotia ecclesiastica ipse negligit; quo factum est ut potestas Romani Pontificis pedetentim adaugeretur. Ante concilium nicaenum, episcopus romanus, ut episcopus civitatis imperialis et capitis orbis, ut pastor solius communitatis christianae conditae ab apostolis, et successor sanctorum martyrum Petri et Pauli, excellentiam habebat honoris. Verum saeculo IV, magna facta est immutatio. Crevit potestas episcopi romani, qui primo creatus est patriarcha totius Italiae, postea totius Ecclesiae occidentalis: haec potestas ad decreta disciplinae et doctrinae pertinebat, ac spirituales tantum prae se ferebat naturam: episcopi orientales ei refragari poterant, ut in controversiis arianorum evenit. Concilium sardicense primum sanxit potestatem romani antistitis in universam Ecclesiam. Quam tamen potestatem potius directi-

vam *G.* ait fuisse quam auctoritativam. Concilia iudicium ferebant, Papa nihil faciebat aliud nisi ad ipsum suos legatos mittebat. Quae cum ita fuerint sedes romana facta non est tribunal supremum appellationis; sed potestatem directivam ad appellationem obtinuit, id est sine auctoritate consensu romani Pontificis non poterat fieri appellatio ad alteram synodum.

Concilium sardicense comprobatum non est ab Ecclesia; ipsius igitur decreta vim legis non habuere. Eius tamen momentum maximum est in origine ac progressu pontificiae potestatis. Eodem tempore meminisse iuvat arianismi victoriam, sedis romanae victoriam habitam esse. Etenim, cum magis serperet grassareturque haec haeresis, firmum sibi fulcrum in sede romana conciliavit, p. 209. Inde factum est ut ad occasum vergente saeculo IV plurimi ex Gallia et Hispania episcopi romanam sedem adirent vel rogarent ut veteris fidei doctrina sibi nuntiaretur, vel consilia in rebus asperis darentur, vel responsa in difficultatibus controversiis suppeditarentur. Eadem certe aetate romanus antistes sibi coepit iura leges ferendi ad totam Ecclesiam pertinentes vindicare. Bella barbarorum sedis romanae momentum adauxere. Velut episcopi africani qui initio saeculi V restiterant romanae iurisdictioni, propter Vandalorum vastationes ei se subiecerunt.

Contrarium accidit in Oriente. Permulti erant metropolitae, nullis inter se dependentiae vinculis colligati: nil mirum igitur si potestas suprema uni alicui apud eos tradita non est. Qui Constantino successerunt paternis ingressi vestigiis, suis in manibus summam potestatis et ecclesiasticae et civilis tenuerunt. Hanc rem scriptor proluxa expositione eorum demonstrat quae Constantio imperante Ecclesia ad confodiendum arianismum egit. Permultis verbis, et varia eruditione de conciliis a Constantio convocatis, imprimis de sardicensi et seleuciensi disserit, atque Constantium sibi proposuisse affirmat idololatrarum ad fidem christianam conversionem, atque religionis sui imperii unitatem. Non secus atque aetate Constantini suprema auctoritas ecclesiastica ad imperatorem pertinet. Ad regendam Ecclesiam Constantius consiliariis utebatur, quos inter eminere Eusebius nicomediensis, Basilus ancyranus Acacius caesariensis etc. Acacius extremis vitae annis Constantii rector supremus videbatur Ecclesiae; suo arbitrio episcopos creabat vel missos faciebat, etiam summos, ut romanum, alexandrinum, etc.

Capite sexto huius partis fuse disseritur de auctoritate episcopi constantinopolitani aetate Constantini magni et Constantii. Ab ovo heic incipit auctor, nimirum ab urbe byzantina condita eiusque primis episcopis. Orientales potestatem sedis romanae inde repetebant, quod Roma caput esset totius imperii. Sed romano imperio diviso, et nova metropoli apud Orientales condita, iura sedis romanae sua sponte diminuta sunt.

Parte altera, p. 297—424 agitur de evolutione supremæ potestatis civilis-ecclesiasticæ a morte Constantii usque ad initium regni Theodosii magni. Tempore Iuliani apostatæ diminutam esse aulae imperialis in ecclesiasticis negotiis auctoritatem scriptor ait. Factiones dogmaticæ constitutæ sunt in Ecclesia: metropolitæ qui ambitione ducebantur, dominatum in alios episcopos obtinere satagebant. Documenta huius ætatis sæpe conqueruntur ambitionem episcoporum. Sedes præcipuæ imitari exemplum sedis romanæ conatæ sunt. Ut id consequerentur, quaedam potestate imperiali nixæ sunt, ut Byzantina et Antiochena; quaedam auxilium romanæ sedis petierunt, ut alexandrina, caesariensis.

Deinde agitur de factionibus ecclesiasticis tempore Iuliani, atque imprimis de controversiis homousianismi. Quibus rebus expositis de consiliis scribitur, quæ in administrando imperio in rebus religionis secuti sunt imperatores Iovianus, Valentinianus, Valens. Valentinianus exhibetur ut sincerus christianus, et decretorum nicaenorum studiosus. Noluit tamen aurem præbere consiliis episcoporum qui eum rogabant ut coërcendo tutaretur religionem publicam imperii, sed principia tolerantiae religiosæ semper est secutus (p. 331). Valens autem hanc tolerantiam amplexus non est, atque, Eudocio duce, arianismo favit. Studiose scriptor varias factiones discernit quæ saeculo IV ex varia decretorum nicaenorum interpretatione profectæ sunt. Quomodo huiusmodi factiones ad progressum auctoritatis episcopalis compluribus in sedibus pertinuerint in aliquot capitibus ostendit, initio sumpto a patriarchatu alexandrino. De iuribus eius in concilio nicaeno statutis disserit; eius incrementum saeculis IV et V narrat; eius divisionem politicam et religiosam describit. In hæc eadem inquit agit de patriarchatu antiocheno, de ecclesiis insulae Cypri, Palaestinae, Ponti, Cappadociae, Asiae, etc. Ostendit hisce in provinciis quinam episcopi potius ceteris potestatem sibi vindicarint in regenda Ecclesia, velut episcopus Ephesinus in Asia occidentali ceteris praecelebat; in Asia orientali episcopi antiocheni, et iconienses. Ut ita dicam, geographia historica ecclesiastica harum regionum hic conscribitur.

Pars tertia, p. 424—557 Theodosii imperatoris consilia quæ in imperio administrando erga ecclesiam sequebatur aperit. Sceptro potitus, iuvenis imperator sibi proposuit imperium a Gothis liberare, omnesque cogere ad veri Dei adorationem sive in Oriente sive in Occidente. Aliis verbis id sibi proposuit Theodosius ut exemplar fieret sinceri regis christiani, ut consilia gubernandi vere christiana persequeretur, quæ, ut fuse verbis sancti Augustini exponit scriptor, in hoc consistunt ut civitas terrena subiecta sit civitati caelesti. Suis in edictis Theodosius testatur se caelesti sapientia duci. Coelestinus papa Deum ait habitare in corde imperatoris, eique pias suggerere inspirationes: ipsius anima est sacerdotalis et apostolica: imperium est *ιεράτευμα*: in concilio constantinopolitano ipse vocatur *ἀρχιερέως-βασιλεύς*. Tota Theo-

dosii legislatio hoc ostendit imperium romanum converti in imperium christianum. Leges promulgantur adversus paganos et haereticos. Communitates christianae privilegiis atque immunitatibus auctae sunt. Per multa in primo capite tertiae partis de temperatione imperii romani aetate Theodosii habentur, quae ad rem non pertinent.

In capite secundo eiusdem partis legislationem Gratiani et Theodosii I de christiana Ecclesia examinat scriptor. Prima lex pro religione catholicae sanctitatis anno 76 promulgata conventus ethnicorum prohibet. Anno vero 382 reliquiis paganorum bellum indicitur.

In hoc capite historia secundi concilii oecumenici constantinopolitani narratur. Historia huius concilii maximi momenti est ad rem quam tractandam sibi statuit scriptor. Etsi imperator caput Ecclesiae habetur, tamen, cum Theodosius I perpetuo extra urbem ad barbaros debellandos commoraretur, potestas episcopi constantinopolitani aucta est. In hoc secundo concilio, canon promulgatus est quo patriarchae constantinopolitano conceditur, ut tamquam episcopus novae Romae, in hierarchia post Romanum episcopum primas teneat. Qui canon testimonio est aetate illa omnino persuasum fuisse orientalibus romanos antistites suam potestatem in totam occidentalem Ecclesiam inde esse nactos, quod episcopi haberentur metropoleos imperii. De canonibus ipsius concilii fuse disserit scriptor, ut quae mutata sint in regimine hierarchico enarret. Breviter quomodo dioeceses Thraciae et Asiae iurisdictioni episcopi constantinopolitani sint subiectae explicat.

Quarta parte, p. 558—760, de natura et progressu supremae potestatis ecclesiastico-administrativae aetate Arcadii (395—408) et Theodosii II (408—450), et de conatibus Marciani (450—457) et Pulcheriae ut Theodosii Magni consilia tamquam speciem quandam perfectissimam imperii ad effectum perducerent. Primum caput partis Ioannis Chrysostomi vitam continet, atque historiam certaminum inter sedem byzantinam et alexandrinam de acquirendo primatu in Ecclesia orientali. In ceteris describitur pietas Pulcheriae et Theodosii qui consiliis Attici constantinopolitani maxime ut stabiliendae unitati Ecclesiae strenue dederunt operam. Atticus non solum in dioeceses orientales suam extendere auctoritatem conatus est, sed etiam in partem illam Illyrici quae in rebus civilibus imperio orientali coniungebatur. Certamina inter patriarchas byzantinos et romanos Pontifices de iurisdictione in Illyricum narrantur, atque origo exponitur fabulosi elenchi episcoporum qui a. s. Andrea apostolo usque ad Metrophanem Byzantinae Ecclesiae curam habuisse dicebantur. De incrementis sedium hierosolymitanae, antiochenae, alexandrinae aetate quae praecessit concilium ephesinum (431) disseritur in capitibus tertio et quarto huius partis, et in quinto certamina de primatu inter sedem alexandrinam et constantinopolitanam tractantur. In hoc capite historia concilii ephesini narratur. Concilium ephesinum exhibetur ut triumphus sedis

alexandrinae, atque occasus sedis constantinopolitanae. Status hierarchiae orientalis post synodum ephesinam in capitibus subsequentibus depingitur. Procli deinde constantinopolitani vita describitur gestaque extolluntur. Deinde, enarrata historia latrocinii ephesini, novorumque certaminum inter patriarchas constantinopolitanum et alexandrinum, ostenditur in concilio chalcedonensi sedem alexandrinam devictam esse. Iudicat scriptor, in concilio chalcedonensi Marcianum imperatorem caput ac praesidem synodi fuisse, qui omnia statuerit de convocanda synodo, de agenda, de dimittenda, de comprobandis decretis. Sessionum discussiones contrahuntur, et canones explicantur. De canone XXVIII ipsius synodi quaestio instituitur. Totum opus absolvitur verbis excerptis ex epistula S. Leonis papae (134, Mansi, VI, 288) quibus merita extolluntur Marcionis imperatoris, qui canonem illum reiecit.

His rebus cognitis satis patet vastissimam provinciam sibi explorandam delegisse Giduljanovium. Si eruditionem spectes, ex optimis fontibus haustam, nimis interdum ponderosam, laudibus quidem sinceris dignus est scriptor. Idem dicendum de claritate et arte expositionis, qua fit ut lubenter velut narrantem audias scriptorem, ac praecipuos rerum gestarum ab eo descriptorum actores coram te ipso, perinde ac si vitam denuo spirent, aspicias. Ut rite animadvertit Andreev, hocce opus clarissime ostendit methodos historiae tractandae in academiis ecclesiasticis russicis secutum haud esse scriptorem. De ipsis auctoribus liberius fert iudicium; non aliis tenetur vinculis quam legibus veritatis historicae.

Quaedam lacunae in hoc opere, maxime in vertendis scriptoribus germanis, quorum utitur voluminibus, accurate notantur in pulcherrima et copiosa aestimatione quam de hoc opere inseruit Andreev commentariis *Византизмъ въ Временникъ*. t. XV, p. 396 ad 425. Quidam loci ex germanicis scriptoribus ita vertuntur in russicum ut contrarius omnino sensus ei qui subicitur, ipsis tribuatur. Rite etiam improbat Andreev frequentes digressiones, quae, ut lepide dicit, ad ipsius opus non aliter conveniunt quam Pontii Pilati mentio in symbolo. At satis non habeo hoc opus historice diiudicare: theologice multis et gravioribus inficitur maculis. De hierarchia ecclesiastica modo humano disserit scriptor: eam pro re ab hominibus instituta, legibus iisdem quibus humanarum rerum origo et progressus continetur subiecta habet. Origini et progressui auctoritatis ecclesiasticae Deum intervenisse G. satis clare negat, licet non apertis verbis. Nil mirum igitur si in primatus romani texenda historia, a causis in rebus civilibus positae excellentioris potestatis gradum repetit. Si quae ipse exponit vera esse teneretur sequeretur Ecclesiam Christi nullam habuisse unitatem saeculis IV et V, sed complures episcopos, ambitione ductos, vel opportunis adiutos condicionibus rei publicae ceterorum episcoporum iura usurpasse, atque ita patriarchatus constituisse. Haec quidem de constantinopolitani patriarchatu dici possunt; at nimis absonum est eadem de romana sede statuere, quae luculentissimis traditionis christi-

anae testimoniis primatum habuisse ab exordiis christianismi confirmatur. Inde fit ut thesis praecipua huiusce operis principiis theologiae catholicae repugnet. Primatus enim romanus divinitus est institutus, a Iesu Christo exorsus, ac divino praecepto innixus; condicionibus igitur temporis et loci non creatur, non exoritur, sed tantummodo perficitur ac patefit.

A. Palmieri.

V. Parhomenko, Очеркъ исторіи Переяславско-Бориспольской епархіи. (1733—85) (Očerk istorii Perejaslavsko-Borispol'skoj eparhii) Conspectus historicus dioecesis Perejaslavo-Borispolitensis². Poltava 1910 (8°, V+182+XXXIII) 1 r. 20 k.

Oppidum Perejaslav positum in guber. Poltava (Ukraina) iam saec. X—XIII suos episcopos habuit. Bello Mongolorum Perejaslav dirutum cathedra episcopali privatum est. Deinde conatibus Mazepae clarissimi hetmani kozakorum episcopatus a. 1700 restitutus est. Ab anno 1716, cum episcopalem sedem Cyrillus Šumlanskij qui episcopus fuerat in Luck et Ostrog (in polonica parte Ucrainae) teneret, episcopi perejaslavienses etiam curam orthodoxorum regni polonici sibi quasi commissam existimabant. Quae res magni momenti erat. Usque ad a. 1733 episcopus perejaslaviensis solum vicarius metropolitae kioviensis erat. Eo anno separata dioecesis perejaslaviensis constituta est.

P. conspectum episcoporum qui ab a. 1733 1785 fuerunt praebet eorumque vitam et industriam describit. Imprimis exponit, quid ad liberandum clerum ab arbitrio magistratuum civilium, ad vanas superstitiones tollendas in rebus sacris et profanis, ad ingenia cleri excolenda (quo seminarium anno 1738 institutum pertinet ex quo plurimi nobiles episcopi et civiles magistratus prodierunt) fecerint. Cum a. 1752 delegati cleri perejaslaviensis dioecesis antiquo suo iure usi, faventibus kozakorum magistratibus, episcopum eligere vellent, Petropoli hoc ius iam non est agnitum (p. 45—50). A. 1784 dioecesis sublata est. Postea a. 1797 restituta est, ab 1847 episcopi Poltavam transmigraverunt ibique adhuc manent.

Cum quaeritur, quam partem Gervasius Lincevskij episcopus perejaslaviensis (1757—1769) et Melchisedec Javorskij hegumenus in seditione hajdamacorum in regno polonico habuerint, *P.* defendit eos auctores huius tumultus crudelitatis pleni non fuisse, cum non ut religio iuvaretur sed ut bonis civium consulere excitatus sit (p. 167—177).

Multum disserit de magnis incrementis vitae ecclesiasticae in paroeciis ukrainicis saeculo XVI (de confraternitatibus, scholis, hospitalibus etc.) de electione et successione parochorum et de detrimento quod haec vita cepit, cum omnia synodi Petropolitanae decretis subicerentur et cum servitus a. 1783 institueretur.

In fine nonnulla documenta ex archivis deprompta adduntur.

Opus laude dignum et propter materiam et propter exponendi elegantiam. Materiam ex archiorum documentis potissimum magno

studio et labore collectam *P.* proponit, quaecumque hucusque de hac re conscripta sunt adhibens et claram depingit imaginem temporum, maxime momenti quod ecclesia et clerus ad societatem attulerit.

I. Čehelskij,

Libri a. 1910 editi. (Supplementum).

- Athanas'ev, A. A.* Ob istočnikah hristianskago věroučeniya. (Otd. ott. iz No. 33 Ekater. Eparh. Vědom. za 1910 g.) Ekaterinoslav. 1910. Izd. Br. Sv. Vladimira. Tip. S. I. Baranovskago. 8° 24 str.
- Birjukov, Erelampij,* svjašč. Otvěty na nedouměnnye voprosy věry, npravstvennosti i obrjadov hristianskih. Kamyšlov. 1910. Izd. avtora. Tip. V. A. Šterntal' 8° (15×23). 113 str. Skl.: St „Bogdanovič“ Perm.-Tjum. ž. d. Selo Kašinskoe, n avtora. C. 50 k.
- Bogatenko, E. A.* K voprosu o pěnii nepenaek. Otd. ottisk iz ž. „Staroorjadčeskaja Mysl'“ za 1910 g. M. 1911. Tip. I. M. Mašistova. 8° (18×26). 13 str. (300 ekz.)
- Bogdanov, A. S.* Žizn' arhimandrita Nikodima Kazanceva. Sergiev Posad 1910. Izd. Mosk. Duh. Akad. Tip. Sv. Tr. Sergievoj Lavry. 8° (16×24). 128 str. (300 ekz.)
- A. N.* K pastyrskoj bor'bě s sektomu paškovcev. nazyvajuščih sebja „evangel'skimi hristianami“ Sergiev Posad 1910. Izd. Athon. Russk. Pantelejm. mon. Tipografija Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (15×23). 118 — 1 nen. str. C 30 k. Věs 11 l.
- Čel'cove, Grigorij,* prot. Učenie o bogosluženii pravoslavnoj cerkvi. Spb. 1910. Tip. M. I. Akinfjeva (Spb., Baskov per. 10). 8° (13×20). 72 str. S ris. C 10 K.
- Čepik, Mihail.* Opyt polnago kursa gomiletiki dlja duhovnyh seminarij (s priloženiem razobraznyh obrazcov, propovědničeskikh planov i tem na vsja prazdníčnye i voskresnye dni. Sergiev Posad 1910. Izd. 2-e. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry 8° (17×25). 243 str. C 2 r. 50 k.
- Černyj, Platon Filipov,* svjašč. Sbornik pravil, programov i rasporjaženij Svatějšago Sinoda, ob'javlennyh v „Cerkovnyh Vědomostjah“ za 1888—1910 gg. O cerkovno-prihodskih školah raznyh tipov. Alexandrija 1910. Tip. F. H. Rajhl'sona. 8° (17×25). VIII 132—86 str. C 1 r.
- Davidovič, B.,* Svjatyj Aleksij, Mitropolit vseja Rusi. Očerko ego žizni i dějatel'nosti cerkovnoj i gosudarstvennoj. Spb. 1910. Izd. Učilišč. Sov. pri Svjat. Sinodě. Tip. Sinodal'naja. 8° (14×21) 57 str. S ris.
- Denisov, Leonid.* Uspenie Presvjatoj Bogorodicy. (Prazdnovanie 15 avgusta). M. 1910. Izd. i tip. E. Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk. s. d.) 2-e. 16° (12×18). 32 str. S ris.
- Denisov Leonid.* Žizn' i podvigi Sv. Aleksija, čelověka Božija (pamjat' 17 marta). V priloženii: svjatootečeskoe učenie o duhovnyh podvigah, M. 1910. Izd. i tip. E. Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk. s. d.) 8° (15×22). 48 str. S ris.

- Duhovenstvu Hersonskoj eparhii. Odessa 1910. Izd. Sv. Andreevskago Br-va. Tip. E. Hrisogelosa (nl. Kondratenko, 8). 8° (17×24). 31 str.
- Fedorovskij, V. P.* Cerkovnoe pěníe i ego značenie v duhovno-nravstvennom razvitii. (Ot. iz Sarat. brat. listka). Saratov 1910. Tip. Sojuza peč. děla (Armjanskaja). 16° (11×17). 24 str. (60 ekz.)
- Glagolev, S., prof.* O grafě L'vě Nikolaěvičě Tolstom. (Rěč'). Sergiev Posad 1910. Izd. Moskov. Duħ. Akad. Tip. Sv. Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×35). 21+1 nen. str.
- Golubev, S. T.* Pamjat' mitropolita Petra Mogili v Kievskoj Akademii 31 dekabrya 1754 goda. (K istorii russkago propovědničestva za vtoruju polovinu XVIII stolětija). Kiev 1910. Tip. Akc. O-va „Petr Barskij“ (Kreščatik, 40). 8° (17×25). 57 str. (100 ekz.)
- M.* O ikonopočitanii. Razbor stat'i pravoslavnago missionera Kunceviča „Obličenie ikonoborcev“ Odessa. 1910. Tip. „Tehnik“ (Uspenskaja, 56). 8° (15×21). 24 str.
- Il'menskij, Sergěj,* svjašč. O prepodobnom Sergii blagodatnom vospitatelě duħa russkago naroda (Iz urokov po Zakonu Božiju). Saratov 1910. Izd. Red. Duħ. Věsti. Tip. Sojuza peč. Děla (Armjanskaja). 8° (15×23). 10 str.
- Ivanov, G. A.* Novaja teorija prava i нравstvennosti, eja kritika i monističeskoe ponimanie etiki. Spb. 1910. Tip. T-va „Ekateringofsk. Peč. Dělo“ (Ekaterinsk. pr., 10). 8° (16×25). 120 str. C' 50 k. (50 ekz.)
- 50-lětnij jubilej služeniya v svjaščennom saně protoiereja A. A. Zavadovskago. 1960 6/XI 1910 g. Tomsk 1910. Tip. Prijuta i Doma Trudoljubija. 8° (15×22). 21 str. (200 ekz.)
- Kuncevič L. Z.* V čem lož' baptizma? i otvėt na „otzyv“ baptista D. Mazaeva. Har'kov. 1910. Tip. M. G. Kovaleva. (Podol'skij, 2). 8° (16×24). 25 str.
- Kutepov, Nikolaj,* prot. O perstosloženii dlja krestnago znamenija i pastyrskago blagoslovenija. Novočerkassk 1910. Izd. 2-e dop. Tip. Donskaja. 8° (16×24). 30 str. C. 10 k.
- Kutepov, Nikolaj,* prot. O tainstvě kreščeniya. (V obličenie mnimoduħovnyħ hristian). Novočerkassk 1910. Izd. 4-e, ispr. i dop. Tip. Donskaja 8° (16×24). 67 str. C' 20 k.
- Kutepov, Nikolaj,* svjašč. O postah pravoslavnoj cerkvi. (V obličenie mnimoduħovnyħ hristian). Novočerkassk 1910. Izd. 3-e ispr. i dop. Tip. Donskaja. 8° (16×25). 23 str.
- Lebedev, N.,* svjašč. Člen Gosudarstvennoj Dumy, svjaščennik Arkadij Aleksěvič Zlatomrežev (nekrolog). Saratov 1910. Tip. Sojuza Peč. Děla (Armjanskaja). 8° (16×24). 16 str. (150 ekz.)
- Lejsman, N. A.* prot. Sud'ba pravoslavija v Lifljandii, s 40-ty do 80-ty godov XIX stolětija. Riga 1910. Izd. Riž. Petro-Pavlovsk. Prav Brat. Tip. G. Gempl' i Ko. (Krěpostaja, 7). 8° (14×22). 12 str. C. 30 k.
- Levitor, P. V.* Iz vvedeniya v hristianskoe osnovnoe bogoslovie. (Otd. ottisk iz No 33 i No 34 Ekaterinoslavskih Eparhial'nyħ Vědo-

- mostej za 1910 god). Ekaterinoslav 1910. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 15 str.
- Levitov, P. V* Pravoslavnaja Cerkov' i Lev Nikolaevič Tolstoj (Otd. ott. iz No 33 Ekater. Eparh. Vědom. za 1910 g.) Ekaterinoslav 1910. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 7 str. (110 ekz.)
- Milovidov, A. I.* Rasporjaženija i perepiska Gr. M. N. Muraveva otnositel'no rimsko-katoličeskago duhovenstva v Sěvero-Zapadnom krač. Vil'na 1910. Tip. Russkij Počin. 8° (15×23) 38 str. (100 ekz.)
- Molitvennik duhovnyh hristian Molokan. Tiflis 1910. Izd. M. C. Lezina (Dessinokovskaja ul., 14). Tip. A. I. Petrova (Kruzenštern., 3). 16° (13×19). 213 str. C 60 k.
- (Zav-v. I. S.) O kožeozer'skom monastyřě (Izvečenie iz „Arhangel'skij Eparh. Vědom.“ za 1910. No. 17). Arhangel'sk 1910. Tip. V Čerepakova. 8° (15×24) 2 str.
- Nedačin, S.* Pravoslavnaja cerkov' v Japonii. Otd. ottisk iz žurn. „Miss. Obozr. No No 7—12 za 1910 god. Spb. 1910. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (17×25). 59 str. S 3 portr. i 2 ris. C. 50 k, (400 ekz.)
- Nedumov, A. D.* prot. Moskovskij pridvornyj Arhangel'skij sobor. Opisanie sego sobora i nahodjaščih'sja v nem Carskij i Knjažskij grobnic. M. 1910. Izd. 4-e. Tip. A. I. Snegirevoj (Ostoženka. Savodov. per.) 16° (13×17). 64 str. C. 10 k.
- Vysokopreosvjaščennij Nikanor, byvšij episkop Orlovskij i Sěvskij (s 1899 goda po 28 marta 1902 goda). Kratkij očerk ego arhi-pastyr'skoj dējatel'nosti v Orlovskoj eparhii. Kazan' 1910. Tip. universiteta. 8° (17×25) 318 str. 11 portr
- Nikolaev, N.* Kak nas vospityvali v duhovnom učiliščě. Zapiski i vospominanija. Žěn'kov. 1910 Tip. G. N. Podzemskago. 8° (15×22). 125 str. C 60 k.
- Nikol'skij, P. A.* Bytie Božie. Tambov 1910. Tip. P. S. Moskaleva 16° (12×17). 36 str. C. 5 k.
- Nikol'skij, Pavel.* Bezsmertie čelověčeskoj duši. Tambov 1910. Izd. avtora. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (12×17). 36 str. C 5 k.
- Nikol'skij, Pavel.* Čto trebuetsja ot čelověka dlja spasenija v miru. Tambov 1910. Izd. avtora. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (12×17). 36 str. C. 5 k.
- Nikol'skij, Pavel.* Hristova pastva i eja otnošenje k svoemu pastyrju. Tambov 1910. Izd. avtora. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (12×17). 36 str. C. 5 k.
- Otčet Odesskago Eparhial'nago Svjato-Andrejevskago Bratstva za 1909 god. Odessa 1910. Tip. E. Hrisogelosa (ul. Kondratenko 8). 8° (17×24). 58 str. (50 ekz.)
- Petrovskij, S.* prot. N. I. Pirogov v Sevastopolě. (K stolětiju so dnja roždenija). Odessa 1910. Tip. K. P. Kozlovskago (Golovinskij pr. 12). 18° (23×30). 262 str. (300 ekz.)
- Pogorėl'ov, Valerij.* Čudovskaja psaltyr' XI vėka. otryvok tolkovanija Theodorita Kirrskago na psaltyr' v drevne-bolgarskom perevodč.

Pamjatniki staroslavjanskago jazyka. T. III., vyp. I Spb. 1910. Izd. otd. russk. jaz. i sloves. I Ak. Nayk. Tip. Akademii Nauk. V + 276 str. + 2 tab. C. 2 r.

Ponomarev, A. I. prof. Pamjati Protopresvitera J. L. Janyševa. Rěč 1910. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (15×23). (100 ekz.)

Popov, K. M. Sistematičeskij katalog knig biblioteki Moskovskoj Duhovnoj Akademii. Tom 5, vyp. 8, 1-e prodolženie. Svjaščennoe pisanie i patrologija (Postuplenija 1901—1910 godov) Sergiev Posad. 1910.

Postnikov, I. svjašč. Prepodobnyj Nektarij Běžeckij. Tver' 1910. Izd. Tversk. eparh. istor.-arheol. komit. Tip. N. M. Rodionova (Treh-svjatskaja, d. Šikanova). 8° (16×22). 28 str.

Pravila ob ustrojstvė vnutrennej missii. Utveržd. Svjatějším Sinodom po opreděleniju ot 20-go—26-go maja 1908 g. za No. 3443. M. 1910. Tip. Russkaja Pečatnja (Triumfal'naja-Sadovaja, 170). 8° (17×26). 11 str.

Prohancov, I. S., Zakon i Věra. Rukovodstvo k ustroystvu religioznyh sobranij, legalizacii i upravleniju vsěmi graždanskimi dělamy obščin, otdělivšihsja ot pravoslavija. Spb. 1910. Izd. t-va „Raduga“ (Voznes. pr., 40). Tip. Kjingel'gen, Glič i Ko. (Anglijskij prosp., 28) 8° (16×23). 86 str. C. 50 k.

Protokoly 2-go vserossijskago s'ězda evangel'skijh hristian, sostoja-všagosja v gor. S.-Peterburgě ot 28-go dekabnja 1910 g. po 4 jan-varja 1911 g. Spb. 1911. Tip. V. Andersona i G. Loječanskago (Vozn., 53) 8° (14×20). 24 str. (300 ekz.)

O prosvěščěnii privolžskijh inorodcev. „Sotrudnik Bratstva Sv. Ğurija“ II. T. Stat'i i zamětki: 1) O hristianskom prosvěščěnii inorodcev (čerez Cerkov' i školu). 2) O vozmožnosti usoveršenstvovanija i razvitija missii. 3) Literatura i izdatel'skaja dējatel'nost' na inorodčeskijh jazykah. 4) Stat'i po islamověděniju. Kazan' 1910. Izd. Kruž. sester-sotrud. br-va Sv. Ğurija. Tip. M. P. Perovoj (Bulon, sob. d.) 8° (15×23). 12 + 481 — 896 str. C. r. 50 k. (70 ekz.)

Russilov, N. I. prot. O sostojanii čelověka totčas poslě ego smerti. Saratov 1910. Tip. Sojuza peč. děla (Armjanskaja). 8° (15×23). 11 str.

Solov'ev, S. M. Progress i religija. Russkaja religioznaja mysl' No. 17. M. 1910 Izd. Novoselova. Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., s. d.) 8° (17×23). 4 nen. str. C. 2 k.

Solov'ev, Ioann, prot. Zaslužennyj professor Bogoslovija v Moskovskom Imperatorskom Universitetě, protoierej Nikolaj Aleksandrovič Eleonskij. Sergiev Posad 1910. Izd. Mosk. Duh. Akad. Tip. Sv. Tr. Sergevoj Lavry. 8° (17×24). 20 str. (50 ekz.)

Uťjanin, P. A., Pis'ma i nabroski po voprosjam etiki, psihologii i estestvoznanija. Varšava. 1910. Tip. Učeb. Okr. (Kejukov. Predm. 3). 16° (13×19). 66 str. (300 ekz.)

Vajsfel'd, M. Idealy vospitanija. Kiev 1910. Tip. E. V. El'nik (Aleksandrovskaia, 44). 8° (15×23). 60 str. Sklad: kn. mag. K. I. Tiho-mirova (M., Kuzneckij m., d. Zahar'ina) i Spb., kn. skl. M. Stasjuleviča (Vasil'ev. Ostr.) C 40 k.

Vasjutinskij, Theodor, prot. Spiritizm i vzgljad na nego s točki zrenija Slova Božija. Har'kov. 1910. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14), 8° (15×23). 24 str. (200 ekz.)

Žizneopisanie truženika raba Božija Flegonta Ostrovskaia. M. 1910. Izd. 4-e, Tip. I. Efimova (B. Jakmka, d.) 8° (15×23) 16 str. 8 ris.

Žurnal zasėdanij 3-go sėzda nabljudatelej cerkovnyh škol Oloneckoj eparhii. 31 ijunja—2 avgusta 1910 goda. Petrozavodsk 1910. Izd. Oloneckago Eparhial'nago Učiliščnago Sovėta. Tip. Oloneckaja Gubernskaja. 8° (17×26). 26 str.

Žuze, P. K. Iz istorii ierusalimskoj cerkvi. Kazan 1910. Izd. Kazansk. Duh. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (17×25) 47 str. (50 ekz.)

A. Norotnij.

Serbica.

Vesnik Srpske Crkve. 1910.

S. M. Veselinović: Dogmatizam i evolucija dogme (De dogmatismo et evolutione dogmatum) II. 114—117, III 210—218.

V. statim ab initio statuit: Nostris quoque temporibus perdurat perpetua pugna inter contradictorias opiniones de dogmatismo et evolutione dogmatum, quae rem non ab omni parte ponderant. Pugnatur inter rationalistas autonomistas et seditiosa seu tumultuosa clementa Romanae ecclesiae (reakcionarni elementi rimske crkve). Rationalistae commemorati iam generis rationem supremum iudicem omnium rerum, etiam revelationis ponunt; dogma putant inventum cognitionis pure rationalis, dogmatismum autem catholicae ecclesiae excludunt tamquam impedimentum veri progressus non solum cognitionis rerum religiosarum sed etiam vitae moralis. Ii, qui alteram tenent opinionem, mentem humanam rebus revelatis caece assentiri debere iudicant et quemvis dogmatum progressum excludunt.

Utraque in parte perspicui potest levitas iudicandi. Alii revelationem, alii fidem rationalem negant, alii progressum extra fines licitos extendunt, alii saepibus etiam illud, quod, circumscribendum non est, occludunt. Rationalistae autonomistae verum dogmatum progressum in eversionem religionis converterunt; Romano-catholici seditiosi exstirpato sensu fidei rationalis eodem modo perturbationem intra fines fidei movent. Alterorum est illud: intellego 'ut credam', alterorum: „serva, quae accepisti neque aucta neque minuta“. (II 113 ss.).

Quibus expositis V. quaerit: utrum dogmatismus et progressus dogmatum inter se pugnent necne. Antequam ad absolvendam quaestionem accedat, haec ponit:

1. Christiana cognitio est cognitio ex fide et per fidem: credo ut intellegam. Cognitio non antecedit, sed sequitur fidem (115).

2. Deus res fidei homini et hominis instituendi causa revelavit. Itaque dogma habendum est tanquam aliquid sacri, quod ratio humana ne tangere quidem possit.

3. Res revelatae non sunt eodem tempore aut eodem modo, sed et temporis et modi differentia apparet. Quare sine dubio postulatur, ut etiam homo has res gradatim accipiat, ut progrediatur in cognoscendis rebus fidei (116).

Haec tamquam fundamenta V. statuit, super quae aedificandum sit, cum de dogmatismo et progressu dogmatum disputetur. Ex illis manifeste apparet has rationes inter se non pugnare neque omnino excusari posse pro alterutra dimicantes.

Quam ob rem tertia in parte brevis disputationis V. quaerit: utrum dualismus revelationis et rationis in fide admittendus sit, ut progressum dogmatum salvemus an fides sine ratione admittenda sit, ne dogmatismus pereat. Dualismum excludit V. traditione antiqua allata et ait dogmatismum comparari posse cum lege vitae, progressum autem cum vitae incrementis. Vita nulla est sine progressu: „Progressus igitur dogmatismo continetur et intra fines fidei in dogmatis tamquam in suis argumentis apparet“ (III. 216). Neque cogitari potest extra revelata neque ea ipsa in alia mutare potest.

Ad ea omnia haec addi liceat: V. theologos Romanae ecclesiae seditiosos commemorat, qui mentem, si ea, quae revelata sunt, considerentur, nihil valere existiment, quique eam servam mutam „intra fines religionis esse dicant.“ Sine dubio, ne iustitia et caritas laederetur, afferendi erant saltem aliqui ex numero theologorum, qui tam perniciosam, ab ecclesiae catholicae saepenumero condemnatam sententiam tuerentur. Nobis quidem nullus huius generis scriptor catholicus notus est. Ecclesia catholica atque catholici sive „Romani“ theologi semper inculcabant illud Augustini: credo, ut intellegam, semper hoc contra pietistas et sensualistas defendebant. Quos igitur V. dicit prorsus expellere rationem e regione fidei eosque fidem „sensualisticam“ a ratione alienam praedicare? Num haec apud Franzelin in tractatu de divina Traditione et Scriptura (Romae typ. Polyglotta 1896) 272—291 num apud de San, apud Chr. Pesch, apud Heinrich, Pohle etc. etc. invenit?

Itaque frustra catholicos theologos V. impugnare dicendus est, et in eo peccasse, quod ad cognoscendam theologorum catholicorum sententiam ex tot eorum operibus nullum adhibuerit.

V. ut defensorem fidei rationalis contra catholicos agit, ita ipse fidei omnem rationalitatem videtur tollere. De s. Paulo enim dicit: „Ration tribuit ille quidem desiderium cognoscendi Dei, sed negat eam sine revelatione et fide suis viribus Deum cognoscere posse“ (III. 209.) Testimonio utitur epistolae ad Cor. 21, 11 8, 1. 2. Priore loco s. Paulus de perfecta cognitione naturae divinae loquitur, posteriore de idolothytis, quando liceat fidelibus ex iis edere. Verba V. saltem valde ambigua sunt: exponendum enim clare erat, quid ratio in cognoscendo Deo valeret, qua cognitione fides contineretur, quomodo adversariorum de his rebus sententiae refur-

tarentur Ne illud quidem videtur percepisse, quo Kantii auctoritas, quam in fine ad rationalistas arguendos affert, pertineat.

Dr. *Čedomir Marjanović*, Egoizam i altruizam (De egoismo et altruismo) 463—483. *M.* primum definitionem egoismi et altruismi statuit, deinde de causis honeste agendi agit et a rerum gestarum memoria exempla petit. Iesum Christum eiusque discipulos purissimis ductos esse rationibus et altruismi summum culmen ibi inveniri docet.

Sava Dečanac. Udavanje, odbeganje i otimanje devojaka (Quomodo nubant, rapiantur, fugiant puellae) 483—522; 625—652.

D. plenus amoris atque sollicitudinis pastoralis erga suos fideles ac totam dispersam gentem Serbicam describit turpem raptum mercatumque puellarum qui circa fora instituatur apud Serbos in Dalmatia, Serbia, Bosnia, Hercegovina, Monte Nigro, Bulgaria, Hungaria. In fine proponit modos adhibendos contra haec maxima scelera, quae ipsam nationem exstirpent et cum religione maxime pugnent.

Dr. *Ioannes Šturak*.

Slovenica.

Voditelj. Red. Dr. Fran. Xav. Lukman. XII. 1909.

Dr. *Fr. Lukman* Cvetna nedelja (De Dominica in palmis) pag. 135—154.

L. tractat historiam processionis D. i. pal. Quae processio, ut commemoratio sollemnis ingressus Domini in s. urbem, Hierosolymis fieri coepta est. In ecclesia occidentali sero introducta est. Naturae processionis in commemoratione illa positae etiam symbolica vis se adiunxit: processio D. in pal. facta est celebratio Christi regis saeculorum. Nonnullis in regionibus etiam theophorica fuit; prima in ecclesia. De hac re varia opera exstant; ut Nilles; Calendarium manuale II° 201 ss, Maximilianus, Princeps Saxoniae, Praelectiones de Liturgiis orientalibus Fribg. Brsg. 1908, 106; praeterea Al. Maltzewii opera etc. In ecclesia Romana diu nullum vestigium de hac celebratione exstitit. Celebratio sollemnis ingressus Iesu Hierosolymam in gallicana ecclesia initium sumpsit, quod ex liturgicis libris gall. VII. et VIII. saec. constat. De processione, cuius in his libris non fit mentio, constat ex hymno: „Gloria, laus et honor“, Ep. Theodulphi ca. a. 820 ubi processionem, quam ipse Andegavi vidit, describit; optime ibi commemorativus et symbolicus character exprimitur. Proin certe iam antea (saec. VII vel VIII) etiam celebratio processionis in gall. ecclesia coepit.

P. Guido Raut, O. F. M., Monoteizm pri Izraelcih. (De Israelitarum monotheismo). 117—135; 261—273; 339—361. In hac re tractanda non omnia artis praecepta servantur; varia, quae obici possunt et solent, quae neglegenda non erant, omissa sunt, velut p. 354 Amos 5, 25. 26; Ier. 7, 22; p. 357 2 Reg. 21, 9 ss

F. K. Lukman. Četrtni kanonični evangelij v spisih sv. Justina (S. Irenaei de quarto evangelio canonico testimonia exponuntur). 1—11.

F. K. Lukman. K razlagi ps. 45, 5. 325—6.

Dr. *Fran Grivec*, *Vzhodno cerkveno vprašanje*. p. 221—260 (etiam seorsim editum: Maribor 1909. De quaestione ecclesiastica orientali). 8° [IV, 40]. K 1.—

G. in hoc libello quaestionem ecclesiasticam orientalem, quam vocant, exponendam aggressus est atque unde originem duxerit quaestio, quinam conatus ad eam solvendam sint facti, quid ad eam expediendam hoc tempore sit agendum ostendit. In prima parte (pagg. 223—235; libelli 3—15) in causas inquiri, quae ecclesiarum scissionem nefariam promoverunt. Quae numero multae sunt, natura differentes, ex uno tamen pullulantes germine, animorum dico alienatione in dies crescente atque diffidentia et contentionibus inter orientem et occidentem, quae iam a saeculo quarto ortae sunt cum Byzantium ad metropoleos dignitatem evectum et imperium Romanum divisum est atque graves illae lites dogmaticae, quibus per saecula agitabatur ecclesia orientalis, initium cepere. In altera parte (pagg. 235—249 lib. 15—29) vir doctus narrat, quid saeculis labentibus actum sit ad tollendum schisma, simulque ostendit, cur hi conatus in cassum redierint. In tertia denique parte (pagg. 249—260; lib. 29—40) remedia proponuntur ad orientalium animos offensiores recolligendos atque unionem cum ecclesia matre praeparandam. Necessarium esse curam maximam haberi missionum in oriente, ab occidentalibus ecclesiae orientalis ritus atque orientalium cultum atque proprietatem magni fieri, a theologis catholicis assiduo studio tractari ecclesiam orientalem, omnique diligentia in theologorum orientalium doctrinam inquiri, statum ecclesiae separatae penitus cognosci, ecclesiam vero et cultum catholicum redundare ad imbuendos suaviter christianos orientales veritate et amicitia. Praeter haec naturalia auxilium divinum singularè expetendum est, cum opus agatur gravissimum et in ipsa religione adiuvanda positum. — His commentatio absolvitur.

Itaque non exponitur universa quaestio orientalis (cf. AAV VIII p. 101—3), sed ex plurimis rebus, quae ad eam pertinent, selectae sunt nonnullae, neque eae potissimum, quae ad rem claris notionibus comprehendendam conferant. Nec ea, quae afferuntur, contra aliorum argumenta (velut ea, quibus *G.* p. 255 [lib. p. 35] missiones quae vocantur commendat, contra ea, quae in *La Terre Sainte* 1902*) et alibi iam pridem exposita sunt) defenduntur. Deest nobis igitur certe adhuc opusculum, quo eo modo universa quaestio orientalis adumbrata sit, quo a Ion. Conr. Schrammio a. 1724 adumbrabatur.

*) *Lettres sur la Réunion des Eglises* p. 83—87; 97—99; 114—117. P. 86: „Assurément je suis loin de demander au missionnaire catholique de suivre l'exemple du R. P. D... et de repousser les rares, bien rares orthodoxes qui viendraient à lui sous les poids d'un doute réel et sérieux. Mais j'oserai lui dire: N'agissez pas de même avec les Grecs. Ne cherchez pas à les attirer individuellement au catholicisme. Ne déchirez pas, ne démembrez pas la vieille et vénérable Église qu' ils aiment avec une tendresse si profonde, ou vous enrégimenterez contre vous, et contre le catholicisme, les plus ardents, les meilleurs et les plus respectables de leurs sentiments.... Je crois donc, que bien loin d'encourager au dégoût de leur Église des âmes qui n'ont jamais douté de son autorité, il faut leur montrer ce qu'elles peuvent y trouver de riche sève chrétienne et les engager à l'y chercher. Devenues ferventes dans l'orthodoxie, elles seraient plus près et non plus loin du catholicisme, car il n'y a que l'amour de Dieu qui pourra triompher, au moment voulu, de certains souvenirs que des siècles d'épreuves ont rendus en quelque sorte sacrés. Voyez Newman....“

J. Kavčič, Simbolika starozakonskih praznikov (De festorum V. T. vi symbolica) 11—23; 154—179; 362—392. Caput archaeologiae hebraicae de diebus festis exponitur, quod titulo, quo *K.* usus est, non satis accurate significatur.

P' K/ovačič/. Nauk pravoslavnih teologov o Cerkvi (De libro Eug. Akvilonov, Novozavětnoe učenje o Cerkvi. Spb. 1904). 23—55.

Ivan Tomažič. „Veto“ ali „exclusiva“ pri volitvi papeža 273 ad 284; 392—492 etc.

A. Slegenshek, Poročila o stari in novi domači cerkveni u-metnosti (De arte ecclesiastica nova et antiqua) 55—63.

Jos. Kragelj, Arhidiakonats Tolminski (De archidiaconatu Tulminensij. 329—338.

Tolminum (Tolmin) fuit pars coloniae Romanae Aquileiensis. Fidem christianam accepit etiam Aquileia per clerum Civitatis Austriae (Cividale, Čedad). Ita Civitas Austriae Tolminum in suum dominium assumpsit, quod Romani Pontifices approbarunt. Ac primum quidem Coelestinus III. a. 1192 [qui iura eorum, quibus iam per 40 annos usi erant sub patrocinium S. Petri et suum accepit]. Similiter autem Pius II. a. 1459., qui capitulo potestatem quoque iuridicam civilem concessit etiam in rebus mixtis. Administratio ecclesiarum et vitae religiosae capituli Civitatis Austriae fuit. Quod munus archidiaconi gerebant, qui in historia Tulminensi excellunt. Quotannis a canonicis Civitatis Austriae creabantur et archidiaconi „in montibus“ appellabantur. Quando primus creatus sit nondum constat; fortasse iam 1297, cum iura capituli iterum approbarentur.

Ex litterarum monumentis „De visitationibus Ecclesiarum annis singulis faciendis 1356.“, quae a. 1880 in archivo Civitatis Austriae e Kragelj et prof. Rutar invenerunt, colligi potest, quae officia habuerint. Ex monumentis visitationum apparet quanta iurisdictio penes archidiaconos fuerit. Erat eis ius condendi novas ecclesias et vicarios instituendi, potestas iuridica in clerum et populum. „Fa in queste parti da Papa e da Imperatore“ conquirebatur comes Tulminensis. „Quasi Episcopalis Nostra iurisdictio“ legitur in litterarum monumentis. — Archidiaconi fuerunt sub dicione Venetiana et tamen in Austria munus suum gerebant. „Si possibile est, archidiaconus semper sit Austriacus civis“, sub Carolo VI. statutum est. Sed numquam fieri potuit. Nihilominus ex hoc tempore non amplius in Civitate Austriae sed Tulmini habitabant. Patriarchatu Aquileiensi a Pontifice summo Benedicto XIV. a. 1751 sublato privilegia archidiaconi tamen integra manserunt. Itaque archidiaconus factus est delegatus archiepiscopi Goritiensis et munus gerebat idem ac prius. Tempora Iosefi II. omnibus iuribus privatus est. — Solum domus in qua archidiaconus Tulmini habitabat adhuc ad capitulum pertinet.

Dr. F' N. Lukman et Ferd. Kobi.

Externa de Slavis.

Kasimir Gajkowski, **Mariavitensekte**. Einige Blätter aus der neuesten Kirchengeschichte Russisch-Polens. Krakau 1911 (Selbstverlag) 99 p.

Mariavitarum litteris diligenter adhibitis hoc libro de origine et progressu huius sectae exponitur. Condicione cleri Polonici legibus iniquis ligati et a magistratibus vexati adumbrata (p. 3—12) agitur de Kozlovskā, de rebus quas faciendas ea sibi revelatum esse putabat, de primis sacerdotibus, qui ei crediderunt (Felicianus Strumiłło, Kazim. Przyjemski, Leo Gołębiowski, Rytel, Czerwiński) (p. 12—22). Deinde a P. Honorato, magnae auctoritatis viro commendatam (cum s. Coletta, s. Theresia, s. Catharina Senensi sacerdotum magistris comparatam) multos eam nactam esse congregationis suae socios: Kowalski, Roztworowski, Kaczyński, Skolimowski, Próchniewski, Sadlak, Zeno Kwiek, Kłopotowski, Rewera nomen ei dederunt; nonnulli tamen ut Rewera, Kłopotowski, Z. Kwiek suspicione concepta ab ea defecerunt (p. 22—25). Tum de rebus illi ab a. 1893—1903 revelatis narratur (p. 25—32); quae primum episcopis (varsov., lublin., ploc.), ex quibus unus plocensis mox (mense Iulio a. 1903) Romano pontifici opus ipse exposuit (quem Mariavitae rei corruptae et secreti vulgati accusant), deinde a 17 sacerdotibus cum ipsa duce Romam profectis (qua ratione copia haec iis a magistratu civili facta sit, nisi iam tum cum eo foedus inissent, non intellegi nonnullis videtur) Romano Pontifici proposita sunt. Narrantur deinceps quae Mariavitae Romae conati sint, quos adierint, quid interim obtinuerint, quomodo episcopi domi iis restiterint, quomodo Kozlovskā societatem perpetuae adorationis reconciliatoriae instituerit et mense Iulio 1904 delegatos Romam miserit, quid iis promissum sit, quomodo Mariavitae reiectis Kozlovskae revelationibus et congregatione sacerdotum dissoluta se gesserint (de Skolimowskii itinere Romano, de eorum querelis de pessima vita sacerdotum Polonorum, de clade sua a studio moribus corrigendis contrario repetita, de nova legatione Romana, de Gołębiowskii et Próchniewskii querelis a cardinalibus comprobatis, de archiepiscopi Popiel agendi modo, de Romana apellatione (1. febr. 1906). P. 58—69 de detrectata a mariavitis oboedientia erga episcopos agitur, de rebus, quae eis a consistorio plocensi exprobratae sunt, quae omnia fere falso sibi tribui dicunt; de Kowalskii et Próchniewskii conatibus rem suam Romano Pontifici probandi; de iis, quae post haec Kowalski a Popiel archiepiscopo petierit. P. 69—79 de encyclica Pii X d. d. 5. Apr. 1906, de mariavitarum defectione ab ecclesia, de capitulo generali 10. Oct. 1907 habito eiusque decretis exponitur. P. 79—99 de moribus et erroribus Mariavitarum iudicatur. Ceterum iam in prioribus capitibus de indole Kozlovskae, Kowalskii, Próchniewskii aliorumque mariavitarum, de vaticiniis falsis, sententiis inter se vel cum veritate pugnantibus iudicatur. Non tamen eadem libertate adversarii tractari videntur.

*

Die St. Petri-Gemeinde. Zwei Jahrhunderte evangelischen Gemeindelebens in St. Petersburg. 1710—1910. 4° (25×33). 4 + 436 152 pag. Cum imag.

Arth. Rhode, Bei den Mariaviten. Eindrücke von einer neuen romfreien katholischen Kirche. Gr. Lichterfelde-Berlin (74). 1·50 M.

Monumenta reformationis Polonicae et Lithuanicae. Ser. I, f. 1 (XIV+201) Vilna, Vars. (E. Wende) 1911 (rec. *Völker* in Th. Lz. 1912 c. 462—3).

P. M. Friesen, Die alt-evangelische mennonitische Bruderschaft in Russland (1789—1910) im Rahmen der mennonitischen Gesamtgeschichte. Halbstadt, „Raduga“ 1911 (XX, 776, 154; 50 tab. im.) 12·75 M.

J. Schweizer, Antonio Puteo in Prag 1587—1589. (Nuntiaturreportage aus Deutschland II. Abt., 2. Hälfte). Paderborn, Schöningh 1912 (CLI+630) 34 M.

Const. Jireček, Geschichte der Serben. I. Bd. bis 1371. Gotha 1911. (XX+442) 9 M.

J. Schlenz, Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. I. Teil. Geschichte der Gründung des Bistums. Warnsdorf 1912 (XXX+397). 5 M.

Die evangelisch-lutherischen Gemeinden in Russland. II. Bd. Der livländische, estländische und kurländische Consistorialbezirk. St. Petersburg (Eggers & Co.) 1911. (XXXV 372; XVIII 160; XVIII 309 XIV) 15 M.

A. Žák, Oesterreichisches Klosterbuch. Statistik der Orden und Congregationen der katholischen Kirche in Oesterreich. Wien 1911. 8 M.

* * *

Alb. de Koskowski, Mariavites. Etudes Franciscaines XIV 1912 p. 396—399. Agitur de Car. Mastalarz, muliere sectae mariavitarum addicta, quae sibi ss. Trinitatem in tribus episcopis mariavitarum vidisse visa sit deque mariavitarum conatu ep. Kowalski ut Filii Dei ab inferis redituri cruci suffigendi; praeterea de causa matrimonii a Jos. Sekalski apud mariavitas initi; quod cum Mgr Ruszkiewicz episcopus irritum esse ob impedimentum dirimens dixisset et novas nuptias permisisset, ipsum Cieplinski, Plaskowski a iudice civili condemnatos esse.

P. Albers, Het bahoud der Sociëteit van Jezus in Wit Russland. Studiën, d. el LXXII bl. 319—371.

L. Fumi, Eretici in Boemia e fraticelli in Roma nel 1466. *Archivio della R. Società Romana di Storia Patria*. Vol. XXXIV 1911 p. 117—130.

A. Rejzek.

Nuntii procurationis

Pretium fasciculi III. Nomenclatoris qui supplementum est huius voluminis AAV nondum constitutum est. Quibus placet possunt AAV sine eo emere (pro 6 Cor).

* * *

De chartulis ab iis, qui fasciculorum nostrorum curribus publicis committendorum curam gerunt, nuper missis sufficiat respondere illos catalogo nominum non satis caute custodito eo modo rem reficere suis impensis debuisse quo refici poterat; re autem composita eos ultro misisse chartulas, quas typographia aliena suis sumptibus impressisset, quibus haec ipsa a suspitione purgaretur.

De scriptoribus russis theologiae moralis qui theologiae moralis lutheranae auctoritatem secuti sunt.

Ut rite animadvertit Stephanus (Arhangelskij) episcopus Mohileviensis, theologia moralis apud Russos labente saeculo XVIII in seminariis tradi et coli coepta est. Cum tamen eos compendia huius disciplinae deficerent, ipsiusque magistri in scholis catholicis studiorum curriculum absolvissent, modo et methodo scholastica est tradita.¹⁾

A suis vero exordiis ad nostram usque aetatem, vicissitudines temporis secuta, nunc catholicorum vestigiis ingreditur, nunc lutheranam adhibet methodum ac divisiones in suis materiis tractandis; in praesens denique suam propriam conatur explanare semitam, ac systema efficere ad quod aliena non pertineat auctoritas.

Ab incunabulis theologiam moralem in Russia contagione theologiae lutheranae infectam esse apertis verbis fatentur recentiores ac doctiores historici theologiae moralis russicae, ut Stephanus quem iam commemoravimus et Alexander Bronzov. Pater theologiae moralis russicae fere habetur THEOPHANES PROKOPOVICIUS²⁾. Ab eo primum in theologiam orthodoxam invecta est methodus doctrinae propria et critica,³⁾ item distinctio inter theologiam dogmaticam et moralem.⁴⁾ Obiectum theologiae moralis, Prokopovicii sententia sunt bona opera quae in Sacris Scripturis nomine amoris designantur: cum vero duplex habeatur amor, Dei ac proximi, sequitur theologiam moralem de religione quae amorem in Deum exprimit, et simul de iustitia, qua amor proximi palam fit, agere. In theologia morali tractandum de decem praeceptis divinis; de vitiis quae eis opponuntur; de praemiis quibus Deus observatores legis divinae donat, ac de poenis, quibus ipsius contemptores percellit. En ipsius verba: „Agendum est de bonis

¹⁾ К вопросу о системѣ православнаго христіанскаго нравоученія. Mohileviae ad Boristhenem, 1910, p. 3.

²⁾ Consule PALMIERI, Theologia dogmatica orthodoxa, Florentiae, 1911, t. I., p. 160—164.

³⁾ ARHANGELSKIJ, Духовное образованіе и духовная литература въ Россіи при Петрѣ Великомъ, Казань, 1883, p. 83.

⁴⁾ BRONZOV, Нравственное богословіе въ Россіи въ теченіе XIX-го столѣтія, Petropoli, 1901, p. 24.

operibus in communi: bona autem opera, cum omnia nomine caritatis in Scriptura designentur, caritas autem ad duo se extendat, ad Deum et ad proximum, ipso Christo ita dividente, ita agendum erit de religione, quae caritas in Deum est, et de iustitia quae consistit in caritate ad proximum. Tractatus dividuntur secundum decalogum: quatuor de religione, et sex de iustitia. Tractando de bonis operibus, simul tractandum de contrariis peccatis, singulis praeceptis adiungendae sunt tum promissiones, tum comminationes ex parte Dei, tum observatoribus factae, tum transgressoribus intentatae“.⁵)

Undenam hanc divisionem theologiae moralis deprompsit Prokopovicius? ... Compertissimum est in rebus dogmaticis tractandis praecipuum ei magistrum fuisse *Amandum Polanum*, qui Hanoverae anno 1610 in lucem edidit *Syntagma theologiae*.⁶) Ad methodum vero tractandae theologiae moralis, constat etiam pressius eum vestigia persecutum esse lutheranorum theologorum *Ioannis Gerhardi*,⁷) *Ioannis Quenstedt*,⁸) et *David Hollasii* (Hollaz).⁹)

In theologia morali pertractanda, methodum Prokopovičii, id est theologiae moralis lutheranae methodum plus minusve secuti sunt PLATON LEVŠIN, metropolita mosquensis († 1812); EUGENIUS POPOV, πρωτοιερέυς; LEONTIUS, metropolita mosquensis († 1893); NICOLAUS THAVOROV πρωτοιερέυς. Hosce inter scriptores clarissimum tenet locum Platon Levšin.¹⁰) Imbuendo christianae fidei praeceptis principe Paulo Petrovicio, PLATON parvum compendium theologiae et dogmaticae et moralis exaravit, quod inscripsit: Бого-словія, или православное учение, сочиненное для употребленія государя Цесаревича и великаго Князя Павла Петровича. учителемъ его въ законѣ, іеромонахомъ, нынѣ митрополитомъ московскимъ Платономъ, Mosquae, 1765. Praeclaris laudibus prosecuti sunt hocce compendium scriptores russi, hanc potissimum ob causam, quod in eo conscribendo, contra veterem consuetudinem latinum sermonem adhibendi, russicum usurpavit. Tertia pars operis, sub titulo generali De lege Dei, ad exemplum theologorum protestantium, verbi gratia Gerhardi, qui eadem utuntur denominatione, theologiam moralem evoluit. Axioma „fides sine operibus mortua est“ primum explicatur. Deinceps ostenditur ipsammet legem divinam differentiam statuere inter bonas et pravas actiones, ac definitis lege naturali et conscientia, Platon tuetur

⁵) Christianae orthodoxae theologiae in academia kioviensi a Theophane Prokopowicz eiusdem academiae rectore, postea archiepiscopo novogrodensi adornatae et propositae, Lipsiae, 1782, t. I, p. 10—11.

⁶) ТИХОМИРОВ, Трактаты Теофана Прокоповича о Богѣ единомъ по существу и троичномъ въ Лицахъ, Petropoli, 1884, p. 101—106.

⁷) GASS, Geschichte der protestantischen Dogmatik in ihrem Zusammenhange mit der Theologie überhaupt, t. I, Berolini, 1854, p. 259—300.

⁸) Ibid., p. 357—378.

⁹) Ibid., t. II., p. 495—499.

¹⁰) De eo egimus in Theologia dogmatica orthodoxa, t. I, pag 167—168.

decalogum mosaicum explicationem habendam esse legis naturalis, de singulisque ipsius praeceptis testimonium dare conscientiam. Haec praecepta duobus nituntur fundamentis, amore Dei, et amore proximi. Agitur exinde de praeceptis decalogi singulatim, ad eaque implenda statuitur necessaria gratia divina, quae precibus acquiritur. Quidquid vero nostris precibus debemus a Deo postulare, id nobis aperiri precatione dominica, quam explicat.

Si rerum tractandarum ordo in theologia morali Platonis comparetur cum methodo quam secutus est IOANNES GERHARDUS in tertio et quarto volumine Locorum theologicorum (Francofurti 1657) statim patebit theologum russum scriptores protestantes sibi magistros adscivisse. Hoc idem fatentur historici theologiae russicae, velut S. Smirnov¹¹⁾ et A. Bronzov.¹²⁾ Anno 1892 in Bogoslovskij Věstnik LEONTIUS LEBEDINSKIJ archimandrita, qui post aliquid temporis ad sedem metropolitanam mosquensem est evectus, edidit suas lectiones Theologiae moralis¹³⁾ Methodus eius vix ac ne vix quidem discrepat a methodo theologorum quos supra memoravimus. In prooemio agitur de vetere homine quatenus ipsius vita refertur ad cor, ad voluntatem liberam, ad rationem, ad conscientiam. Contra hominem sub lege positum V. T. oritur homo renatus, quem lex N. T. perficit novisque auget viribus. Vitae christianae quam ipse agit principia et fontes habentur gratia, paenitentia, fides. Gratia principium est novae vitae. Ad eam quod attinet, Lebedinskij disserit de modis praecipuis quibus gratia intervenit hominis consiliis, ut eum ad novam perducatur vitam; de gradibus vitae gratiae; de obstaculis quibus praepedimur in vita spirituali agenda. Exhibetur deinceps natura paenitentiae et fidei, sive in se ipsis sive in suis mutuis rationibus. Proponitur amor ut principium agendi in anima christiana, ut virtus christiana fundamentalis, quae radix ceterarum habetur. Hic amor in varias virtutes quae spectant Deum expanditur (ut sunt timor Dei, oboedientia, spes in Deum, zelus in fide, et precatio); semetipsum (abnegatio, vera aestimatio sui ipsius, contemptus sui, cura salutis et progressus facultatum ad intellegendam et ad mores pertinentium, subiciendi corporis animae, domandarum affectionum in sensibus positarum, cura vitae, sanitatis physicae, bonorum huius vitae, bonae famae, privilegiorum societatis); proximum (iustitia, magnanimitas, beneficentia, affabilitas, misericordia, comitas, amoenitas, sinceritas, veracitas, exhortatio et correctio fraterna in pietate, fide, oeconomia domestica, vitiis ac defectibus; bonum exemplum; cura vitae, salutis, bonorum huius vitae, famae proximi: cura mortuorum).

¹¹⁾ История троицкой лаврской семинарии, Mosquae, 1867, p. 244

¹²⁾ BRONZOV, Op. cit., p. 37—38.

¹³⁾ Изъ лекцій по нравственному богословію, читанныхъ въ кievской духовной академіи. Богословскій Вѣстникъ, 1892, t. II, p. 1—33; III p. 1—38. Has lectiones habuit annis 1852—1857. Vita defunctus est die 1 augusti 1893. Vide I. KORSUNSKIJ, Леонтіи, митрополитъ московскій, Богословскій Вѣстникъ, 1893, t. III, p. 390—419.

Ut Stephanus episcopus adnotat in obiecto ac divisione obiecti theologiae moralis definiendo, Leontius vestigiis ingreditur eorum, quorum superius mentionem iniecimus.¹⁴⁾ In compluribus tamen rebus videtur usus esse opusculo EUGRAPHI VESELOVSKII hieromonachi, quod sine anni indicio in lucem editum est hoc titulo insignitum: Разсужденіе о коренномъ началѣ христіанской дѣятельности (Meditatio de principio radicali rerum a christianis gerendarum).¹⁵⁾

Ad scholam Prokopovicii pertinet NAZARIUS ANTONOVIČ THAVOROV *πρωτοiereύς*, qui anno 1863 Kioviae typis edidit *Очерки нравственнаго православнаго христіанскаго ученія*.¹⁶⁾ In prima sectione sui operis agit de moralitate in genere, cuius fundamenta statuit legem moralem, positam in nostra ratione et conscientia, et liberam voluntatem hominis. Confutato utilitarismo, vinculum dicit intercedere inter moralitatem et religionem. Incredulitatem ait Thavorov, sepulcrum esse moralitatis. Adiungit hominem mera observantia legis revelatae salutem aeternam adipisci non posse; quapropter vita pura et sancta in nobis exoritur ex semine benedicto, quod Iesus Christus per fidem immittit in cor nostrum. Statuit exinde praecipuam legem moralium actum humanorum ponendam esse in amore Dei et proximi deprompto ex spirituali animae christianae cum Iesu Christo coniunctione cernendoque in studio boni atque in certamine adversus perturbationes carnis pravaeque cogitationes. Tenet Thavorov praecepta evangelica contineri in praecepto amoris: plurima tamen ex eis potius esse consilia, ad perfectionem pertinere, qua exornari debeat homo christianus. Hasce virtutes eo quo exponuntur ordine in sermone dominico de beatitudinibus enucleat. Ex earum cumulo exoritur habitus vere christianus. Qui suo in corde legem divinam statuit, qui virtutibus evangelicis instruitur, hic fontes purae moralitatis in seipso gerit.¹⁷⁾

Scriptoribus, quos iam commemoravi, adiungendus est EUGENIUS POPOV *πρωτοiereύς*, qui anno 1876 Permiae typis mandavit lectiones populares quae inscribuntur: *Общепародныя ученія по православно-нравственному богословію въ порядкѣ десяти заповѣдей божіихъ*.¹⁸⁾ Hocce opus, Stephanus episcopus, auctoritate carere in rebus doctrinae dicit¹⁹⁾. Moralem enim instructionem populi sibi potius proponit, quam pastorum animarum. Et quia nostra (solum?) aetate vita moralis populi magis in peccatis quam in virtutibus cernitur, de vitiis potissimum agit. Totam vitam christianam ad amorem Dei, proximi, sui ipsius revocat: inde ori-

¹⁴⁾ Op. cit., p. 14—15.

¹⁵⁾ BRONZOV, op. cit., p. 102.

¹⁶⁾ De hoc scriptore egit IOANNES KOROL'KOV: *Протоіерей Назарій Антоновичъ Таворовъ*, Труды академіае ecclesiasticae kioviensis, 1897, t. I, p. 454—487.

¹⁷⁾ STEPHANUS, op. cit., p. 28—30; BRONZOV, Op. cit., p. 172—174.

¹⁸⁾ Altera editio petropolitana emissa est anno 1901.

¹⁹⁾ Op. cit., p. 243—244.

untur officia erga Deum, proximum, seipsum. In praeceptis decalogi totum systema theologiae moralis continetur, quod in id tendit, ut pravae affectiones hominis magis magisque coartentur.²⁰⁾

Huiusmodi systemata theologiae moralis, si Stephanum episcopum audiamus, gravissimas exhibent lacunas. In eis, theologorum protestantium more, momentum, quod Ecclesia habet ad vitam moresque christianos, parvi penditur, atque obnubilatur. De virtutibus agitur, quatenus ex convenientia spiritus cum lege morali profluunt, vel ex bonis dispositionibus voluntatis et cordis. At Ecclesia orthodoxa docet, perfectionem moralem animae post lapsum hominis non fieri nisi ope gratiae divinae purificantis, quae gratia christiano comparatur per Ecclesiam. Coniunctio cum Ecclesia, et collata ab ea sanctificationis auxilia condicio habetur omnino necessaria vitae spiritualis christianae, et proinde de coniunctione hac, de his auxiliis sanctificationis disserendum est in theologia morali.

Obici potest, harum rerum tractationem ad theologiam dogmaticam vel pastorem pertinere. At in illa non agitur nisi de institutione divina Ecclesiae et sacramentorum; in hac vero de modo ac de regulis servandis in sacramentis perficiendis. Utraque tamen theologia aliena est ab innuendis atque explicandis dispositionibus, atque intimis sensibus quibus homo christianus, ut membrum Ecclesiae, ad sacramenta et instituta Ecclesiae refertur, neque quaeritur ibi, quatenus ex eis praecepta ad nostram vitam moralem quod attinet promanent. Non desunt qui huiusmodi rerum tractationem pertinere dicant ad theologiam asceticam, quae de modis exponit, quibus perfectionem morum assequi possimus. Sed ascetica, etsi potest proculdubio haberi pars theologiae moralis, hanc tamem non tollit. Methodus igitur scriptorum, qui theologiam moralem ad aretologiam revocant, probari nequit, quia ratio theologiae moralis non consistit in sola descriptione virtutum.²¹⁾

Altera schola theologiae moralis apud Russos ducem habet ac magistrum THEOPHYLACTUM GORSKIJ, episcopum Colommensem († 1788), qui typis edidit opus quod inscribitur: *Orthodoxa orientalis Ecclesiae doctrina de credendis et agendis*, Lipsiae, 1784.²²⁾ Ex systemate *Ioannis Francisci Buddei* lutherani methodum theologiae moralis tractandae deprompsit Gorskius, unde mirum non est quosdam theologos huius scholae opinari, doctrinam catholicam pelagianismo infectam esse, ut theologus lutheranus quem supra nominavi perfricta fronte decrevit.²³⁾ Alterum huius operis volumen, proprio titulo orna-

²⁰⁾ BRONZOV, op. cit., p. 262—263.

²¹⁾ Op. cit., o. 241—246.

²²⁾ PALMIERI, Op. cit., p. 169—170.

²³⁾ *Isagoge historico-theologica ad theologiam universam singulasque eius partes*, Lipsiae, 1727, p. 730. Opus BUDDEI ex quo hausit Gorskius inscribitur: *Institutiones theologiae moralis variis observationibus illustratae*, Lipsiae, 1727.

tum,²⁴⁾ compendium exhibet theologiae moralis. Ut iam commemoravimus, methodum Buddei secutus est, qui tuetur hominem teneri ad illud agendum quod eum ducit vel ducere videtur ad coniunctionem cum Deo, ad restaurandam eius imaginem, atque ad illud vitandum quod huic proposito opponitur. Itaque agit de essentia renovationis et sanctificationis hominis, de iurisprudencia divina, de legibus divinis officiisque iis impositis, de prudentia christiana, de principiis moralibus in singulis causis applicandis. Ac tanta est similitudo inter methodum hanc tractandae theologiae moralis, et methodum Gorskii, ut Bronzov vere dicere potuerit Gorskium perpetuo prae manibus habuisse, ut exemplar, opus Buddei.²⁵⁾ Ac primum agit de legibus generalibus divinis, earumque promulgatione et vi obligatoria, de finibus legum divinarum in variis condicionibus; de legibus absolutis et relativis; de conscientia et poenis. Deinde aggreditur ad tractandas leges divinas particulares, decalogum, officia christiana erga Ecclesiam, societatem civilem, familiam. Denique de rebus exponit, quibus homo iuvetur in lege divina observanda; de immaturitate et tentationibus eorum qui renati sunt ad vitam; de certamine inter carnem et spiritum; de via ad sanctitatem acquirendam; de prudentia christiana, imprimis pastorum animarum. Hac divisione materiae, ut ait Stephanus, theologia moralis in ethicam christianam convertitur.²⁶⁾ Praeter Buddeum, magistros etiam sibi delegit Gorskij lutheranos *Ioannem Mosheim*,²⁷⁾ *Ioannem Schubertum*,²⁸⁾ *Ioannem Millerum*.²⁹⁾

Methodum Gorskii imitati sunt, protoierevs IACOBUS ARSEN'EV in opere ex latino verso (ignoti scriptoris), quod inscribitur: Божество нравственная или христианская наставления. въ которыхъ ясно и твердо доказаны должности христианина. въ общественномъ или гражданскомъ, въ домашнемъ находящагося. Mosquae, 1904.³⁰⁾ Tribus partibus scriptor quaestiones complectitur (de principiis et regulis officiorum christianorum; 2 de ipsis christianorum officiis; 3 de viribus spiritualibus.³¹⁾ Locis Sacrae Scripturae abunde utitur, immo totum opus horum locorum analysis atque explicatio est. Ab hoc opere non multum differt alterum compendium theologiae moralis, nomine non indicato editum quod in-

²⁴⁾ Orthodoxae orientalis Ecclesiae doctrina christiana de agendis, seu de actionibus hominum regenitorum ad legem Dei confirmandis, usibus eorum, qui studio theologico sese consecrarunt addixeruntque, adornata accommodataque, Lipsiae, 1784.

²⁵⁾ Теофилактъ постоянно имѣлъ у себя подъ руками въ качествѣ руководства систему Буддееву. — Op. cit., p. 41.

²⁶⁾ Op. cit., p. 6—7.

²⁷⁾ Sittenlehre der heiligen Schrift, Helmstadii, 1742—1770 (9 volumina).

²⁸⁾ Institutiones theologiae moralis, Ienae, 1759.

²⁹⁾ Vollständige Einleitung in die theologische Moral überhaupt und in die mosheimische insbesondere, Lipsiae, 1772; Lehrbuch der ganzen christlichen Moral zum allgemeinen Gebrauche, Lipsiae, 1773.

³⁰⁾ De vita scriptoris egimus in Nomenclatore, t. I, p. 114—115.

³¹⁾ BRONZOV, op. cit., p. 10.

scribitur: Сокращенная нравственная богословія. въ пользу обучающагося юношества и всѣхъ христіанъ, хотящихъ познавать и исполнять свои должности, Petropoli, 1805.³²⁾

Anno 1817, die septimo septembris baccalaureus GREGORIUS ALEXANDROVIČ LEVICKIJ in academia ecclesiastica mosquensi lectiones theologiae moralis coepit tradere. Quae lectiones lucem fori haud aspexerunt. Ab eodem conscriptus est Conspectus theologiae moralis, quem Stephanus ait summi momenti fuisse ad vicissitudines theologiae moralis russicae.³³⁾ Tres in partes dividit theologiam moralem, spectato subiecto, obiecto, modo agendi. Prima pars vocatur ethica christiana, et ea quattuor explicantur quaestiones 1 de statu hominis naturalis, non renati; 2 de statu hominis spiritualis seu renati; 3 de rebus, quibus vita spiritualis foveatur; 4 de methodo inquirendi. Altera pars iurisprudentia divina appellatur. In ea, primum enucleato conceptu iuris, disseritur de officiis communibus et particularibus hominis renati erga Deum, homines, seipsum. Tertia parte, quae dicitur prudentia vel sapientia christiana, inquiritur in officia christianorum erga ecclesiam, ac praecipue in officia pastorum animarum.³⁴⁾ In suo „conspectu“ conscribendo praecipuum ducem habuit Levickij *Buddeum*.³⁵⁾ Complura etiam hausit ex *Ioanne Arndtio*, cuius percelebre opus *Von wahrem Christentum*, maxime commendavit suis discipulis,³⁶⁾ atque *Ioanne Hoornbeckio*.³⁷⁾

Ad normam huius conspectus suum opus de officiis viri christiani composuit protoierevs BASILIUS BORISOVIČ BAŽANOV.³⁸⁾ Archimandrita PLATO THIVEJSKIJ, rector seminarii vladimiriensis anno 1854 typis edidit Compendium theologiae moralis orthodoxae, quo praecipue de officiis christianis agitur.³⁹⁾ Methodum praecedentium scriptorum secutus est Thivejskij; sed *Iosephum Ambrosium Stapfium*, tirolensem theologum catholicum⁴⁰⁾ ipsius vestigiis persecutus est, cuius compendium theologiae moralis,⁴¹⁾ ut abunde Bronzov ostendit, interdum compilavit.⁴²⁾ Prima parte

³²⁾ СОПІКОВ, Опытъ російской бібліографіи, Petropoli, 1904, t II n. 2280, p. 35; BRONZOV, op. cit., p. 47—49.

³³⁾ Op. cit., p. 8.

³⁴⁾ Ibid., p. 8; BRONZOV, op. cit., p. 24.

³⁵⁾ SMIRNOV, Історія московской духовной академіи до ея преобразованія, Mosquae, 1879, p. 24.

³⁶⁾ BRONZOV, op. cit., p. 56—57.

³⁷⁾ Theologia practica, Traiecti ad Rhenum, 1663.

³⁸⁾ Объ обязанностяхъ христіанина, Petropoli, 1839; de scriptore egimus in Nomenclatore, t. I, p. 189—190.

³⁹⁾ Православное нравственное богословіе, Mosquae, 1854. De scriptore, qui archiepiscopus kostromensis creatus est anno 1868, ac mortem obiit die 12 maii 1877 agit SMIRNOV in opere de academia mosquensi, quod supra commemoravi, p. 428—429.

⁴⁰⁾ HURTER, Nomenclator Litterarius, t. V, col. 1151.

⁴¹⁾ Theologia moralis in compendium redacta, Oeniponte, 1831—1833 (quattuor volumina).

⁴²⁾ Op. cit., p. 148—152.

ethica christiana generalis exponitur. In ea agitur de lege aeterna obiective considerata; de lege morali subiective considerata; de executione legis divinae; de conversione peccatoris; de diiudicatione actuum humanorum. Altera pars ethicam applicatam continet: agitur de regno Dei ut est intra nos; de regno Dei ut refertur ad nos ipsos; de regno Dei ut refertur ad homines alios.

Anno 1860, *πρωτοιερέως* PAULUS THEODOROVICH SOLJARSKIJ, vita defunctus est die 4 maii 1900⁴³⁾ typis mandavit primum volumen ingentis operis „Specimen theologiae moralis“,⁴⁴⁾ quod annis 1862 et 1863 secundum ac tertium volumen secuta sunt. In hoc opere, quod complures omnium optimum duxerunt, primum agit de principiis moralitatis in genere; ac de principiis moralitatis christianae in specie. Deinceps de morali condicione hominis; de natura humana eiusque dignitate; de facultatibus et copia ei concessa ad finem suum assequendum; de lege morali in genere atque in specie, de lege christiana; de supremo principio moralitatis christianae; de iis, quae movent ad legem moralem observandam, de morali imputatione; de virtute; de peccato; de modis servandae et perficiendae vitae moralis christianae. In altera parte expositio particularis officiorum christianorum continetur. Disseritur de officiis erga Deum, erga nos ipsos, erga alios homines, maxime secundum decalogum. Opus disputationibus de sapientia christiana, et de officiis erga bruta animantia absolvitur. Tria volumina in unum scriptor contraxit volumen anno 1862.⁴⁵⁾

Quamquam methodum Buddei imprimis secutus est Soljarskij, tamen ipse in prooemio fatetur, permulta hausisse se ex scriptis catholicorum, maxime Ioannis Georgii Riegler⁴⁶⁾ et Stapfii illius, quem supra commemoravi, et Henrici Schreiber.⁴⁷⁾ Hocce tamen non obstitit quominus maximam auctoritatem ipsius opus sibi conciliaret in academiis ecclesiasticis et seminariis russicis. Soljarskium scriptorum occidentalium morem secutum innumeris divisionibus ac distinctionibus methodi scholasticae propriis, rerum moralium tractationem implicasse Stephanus dolet.⁴⁸⁾

Inter scriptores theologiae moralis qui et catholicorum et protestantium scriptorum auctoritatem secuti sunt, ab eodem Stephano episcopo recensentur: protoierevs IOANNES HALKOLIVANOV;⁴⁹⁾

⁴³⁾ Церковный Вѣстникъ, 1879, n. 39, pag. 14—15; 1890, n. 19, pag. 328—329; Церковныя Вѣдомости, 1900. n. 21, p. 697—698; РОДОССКИЙ, Биографический словарь студентовъ первыхъ XXVIII-и курсовъ с.-петербургской духовной Академіи, Petropoli, 1907, p. 466—467.

⁴⁴⁾ Записки по нравственному богословію, Petropoli, 1860—1864.

⁴⁵⁾ Нравственное православное богословіе, Petropoli, 1869.

⁴⁶⁾ Die Christliche Moral, Bambergae, 1835; HURTER, Nomencl., t. V, col. 932; Compendium der christlichen Moral nach der Grundlage der Ethik des M. von Schenkl, Augsburg, 1836.

⁴⁷⁾ Lehrbuch der Moral-Theologie, Friburgi Brisgoviae, 1831, 1832 (duo volumina).

⁴⁸⁾ BRONZOV, op. cit., p. 162—172; STEPHANUS, p. 16—19.

⁴⁹⁾ Православное нравственное богословіе, Samarae, 1872; BRONZOV, op. cit., p. 218—223.

archimandrita GABRIEL, postea episcopus urbis Omskii, cuius opus ingens, fere 1000 paginas continens multis scatet lacunis;⁵⁰⁾ πρωτοιερεὺς N. KAMENSKIJ (episcopus Nicanor), qui complura iniuste exprobravit scriptoribus catholicis, velut, cum s. Thomam Aquinatem theologiam moralem modo scriptorum ethnicorum exposuisse scribit;⁵¹⁾ ALEXIUS POKROVSKIJ, qui vestigia Soljarskii premebat;⁵²⁾ M. A. OLESNICKIJ, professor academiae ecclesiasticae kioviensis.⁵³⁾

Quomodo haec vis theologorum lutheranorum diiudicatur a recentioribus historicis theologiae moralis russicae? — Vis omnino externa consideratur, quae ad methodum tractandi, rerumque tractandarum ordinem pertinet, non tamen ad doctrinas morales. Et in hac re theologos orthodoxos cum detrimento theologiae orientalis occidentalium auctoritati obnoxios fuisse, propterea quod, ut illi aiunt, formalismum atque iuridismum in theologiam moralem induxerint.

Si episcopum Stephanum audiamus, in doctrina morali ab illis, quos supra nominavimus explicanda bonum morale proponitur voluntati humanae tanquam officium exsequendum, quo fit ut moralis doctrina proponatur ut doctrina de officiis humanis, de eo quod faciendum sit vel vitandum. Sequitur moralitatem referri ad externas hominis actiones, non autem ad intestinos motus voluntatis, qui illas praecedunt.

Quam vero censent radicem esse huius modi doctrinae moralis? Stephanus quidem eam inniti catholicae doctrinae de iustificatione hominis existimat, quae iuridismo infecta sit (cf. AAV VII 208; VIII 70). Morales actiones determinari dogmatis de satisfactione, purgatorio, indulgentia(!); spiritum evangelicum parvi pendere; legem moralem in sexcenta praecepta vel vetita discerpi et comminui; ad iugum Christi suave ferendum non valere amplius humeros. Hac de causa compendia theologiae moralis catholicae ἐγκυκλιωπαιδείας factas esse sententiarum iuridicarum, praeceptorum, vetitorum, quae omnia ferant ariditatem, inopiam spiritus christiani. Cur igitur scriptores orthodoxi systema Buddei, eorumque, qui eum secuti sunt, adoptaverint? Sine dubio ob eius simplicitatem, propterea quod officia manantia ex doctrina Iesu Christi, quae norma est nobis lexque moralis, per triplicem amorem in Deum, proximum, seipsum, optime distribuat.

⁵⁰⁾ Православное нравственное богословіе, составленное примѣнительно къ программѣ семинарскаго курса, Твер, 1885; 1891.

⁵¹⁾ Православно-христіанское нравственное богословіе, примѣнительно къ новой семинарской программѣ. Kazan, 1888; 1891. — BRONZOV, op. cit. p. 228—233.

⁵²⁾ Православно-христіанское нравственное богословіе, примѣнительно къ программѣ дух. семинаріи, Samarae, 1891; Saratoviae, 1910. — BRONZOV, op. cit., p. 239—242.

⁵³⁾ Нравственное богословіе или христіанское ученіе о нравственности, Kioviae, 1892; Petropoli, 1907 (quarta editio). — BRONZOV, pag. 242—245.

De iuridismo, qui obicitur theologis catholicis, alias dissemus. Satis habeo in praesens monere theologiam moralem catholicam non solum ut extrinsecus servantur praecepta de moribus mandare, sed etiam, quin potissimum, humani cordis sensus, affectiones, dispositiones, motus interiores legi Dei subicere. Sed fusius de hac re alias. Hoc autem addere in animo est, theologiam moralem apud catholicos verae doctrinae rationem induisse, quae licet suas habeat lacunas, tamen si methodus atque obiectum spectatur, absoluta est, atque in dies perficitur. Hoc forsitan de theologia morali Ecclesiarum orthodoxarum negandum sit, ut fatentur ipsi scriptores russi. Apud Graecos fere ignoratur haec disciplina, atque apud Russos, ut ait Grenkov, theologia moralis haud scribitur vivis hominibus, sed societati infinitae, sine anima, sine carne et sanguine; „nostra theologia moralis maxime laborat molestissima diligentiae perversitate neque est, qui eius vocem audiat“.⁵⁴⁾

A. Palmieri.

Conspectus litterarum ad Academiae studia pertinentium.

Charles Gore, The question of divorce. London 1911 (57 p.) K 1:20.

Scriptor illustris hoc libello omne divortium vetitum esse a Christo nititur, principiis sacrorum librorum explicandorum a communi theologorum catholicorum sententia alienis innixus. P. 23 docet Christi doctrinam veram enuntiatam esse apud Marcum et Lucam, non apud Matthaeum. Concedi enim apud Matthaeum marito, ut dimissa uxore adultera alteram ducat. Quodsi quaeratur, sitne illud Christi mandatum an sententia, qua id quod optimum sit, dumtaxat enuntietur vel etiam commendetur (cf. Sl. l. th. IV, 17) respondet p. 46: I think then we must conclude that it is in the highest degree probable that Our Lord prohibited divorce to His disciples absolutely. And, as against those who would say that He was only stating an ideal and not promulgating a law, I should urge that His saying was never understood except as a commandment addressed to the Christian conscience such a must form the basis of a specific law; and indeed the treatment of Our Lord's words in the first Gospel, by the introduction of a detailed exception, show that they were in fact regarded as a specific commandment.

⁵⁴⁾ Православный Собесѣдникъ, 1873, t. I. p. 166. De historia theologiae moralis apud Russos perlegendi sunt imprimis: A. I. GRENKOV, Первоначальное происхождение науки о христіанскомъ нравоученіи и краткая ея исторія, Правосл. Собесѣдникъ, 1875; OLESNICKIJ, Исторія нравственности и нравственныхъ ученій, Kioviae, 1882; ID., Изъ системы христіанскаго нравоученія, Kioviae, 1896, N. P. ARHANGELSKIJ (Stephanus episcopus), Задача, содержаніе и планъ системы православно-христіанскаго нравоученія, Simbirsk, 1894.

Tamen exceptionis ap. Matthaeum bis repetitae habita ratione verborumque interpretationis obviae scribit *G* p. 48: „it cannot justly be denied that it is competent for any part of the church to admit the principle that adultery does, potentially at least, dissolve marriage in such sense that it enables the innocent husband, by public judicial process, to divorce an adulterous wife and to marry again; and though it is probable, in view of the Jewish origin of the first Gospel, that it was not intended to give a like liberty to a wife to divorce an adulterous husband and re-marry, it can hardly be denied that the church which can grant this liberty of divorce and re-marriage to the man, can grant it also under like circumstances to the woman. — Sed, ut ait p. 47—8, ecclesia non habet potestatem decernendi quicquam, quod pugnet cum voluntate Christi. Itaque certe non potest permittere divortium in causis, quas a vetito excipi nullo sacrorum librorum N. T. loco commemoretur; neque privilegium Paulinum ad christianos extendi potest.

Viator, **Divorce in its ecclesiastical aspect.** A rejoinder to „The question of divorce“ by Charles Gore D. D., D. C. L., LL. D. Lord Bishop of Birmingham (now of Oxford). London 1912 K 1·20.

Hic liber scriptus est ad eum, quem modo indicavimus, refutandum. In sacris libris N. T. generalia dumtaxat principia enuntiari scriptor sentit, aliis condicionibus aliter accommodanda.

Ad argumentum, quod adversarii ex apostolorum animis obstupefactis sumunt, refellendum docet p. 19 Hillelianis doctrinam Sammaianam, qua uxoribus magna licentia concederetur, cum honestis moribus pugnare visam esse. Christum, qui Mt. V 27. 28 adulterium etiam corde solo committi posse docuerat, etiam Sammaianorum sententiam excessisse. Cum postularet, ut constaret de adulterio commisso — quae res difficillime probatur — aliquid inopinatum eum proposuisse. — Si Christus divortii copiam nullam esse docere voluisset, tribus verbis id enuntiari potuisset: „mystification was never His purpose.“ (cf. p. 44). — Verba a Matthaeo commemorata aliorum evangeliorum nuntiis temperanda non esse; non solum eadem auctoritate esse qua reliquos locos, sed etiam magis ea valere, quippe quae uberiora sint iisque accuratissimum sententiae Christi testimonium minime ambigue enuntietur (p. 20).

Apud Marcum 10, 11 considerata esse verba ἐν ἀντίῳ „super eam“ (p. 27). Quae sane deliberate addita esse; unde apparere, Christi sententiam non esse veram sine iis; si enim maritus in omni casu adulterium committit novam ducens uxorem, cur illa verba addita sunt? „The remarriage of the quondam husband is not adulterous“ (p. 28).

Ad s. Lucae (16, 18) testimonium adnotatur, eum certe S. Pauli doctrinam non ignorasse; quod autem scribe et christianis paganis,

ubi non esset tribunal aptum ad determinandum adulterium, quo caverentur omnia quae cavenda sunt (p. 43: tribunal of more than doubtful character), sicut nunc deest in regionibus missionum et defuit etiam in Europa aetate media, eum generale tantum commemoravisse principium, non exceptionem, ne abusus fieret (p. 31).

1 Cor. 7, 17 indicari ait V., esse nonnumquam eam rerum condicionem, ut lex firma ac stabilis proponi non queat (p. 35.). V. 26 et vocem ἀνάγκη referenda esse ad condicionem (leges vel consuetudines) regionis paganae, ubi divortium ex quavis causa concessum fuerit, et ubi defuerit tribunal aptum ad iudicandum de causa adulterii. Cum v. 27 scriptum legatur „solutus es?“, apparere, verbis „noli quaerere solutionem“ consilium significari, non mandatum; quapropter, etsi separaretur et novum ineat matrimonium. eum non peccare (v. 28); neque enim contendere posse apostolum docere voluisse nuptias natura sua non esse peccatum (p. 37).

Quod coniugium comparetur cum coniunctione inter Christum et Ecclesiam, afferri non posse contra divortii copiam coniugi insonti, commisso ab altero adulterio, concedendam; quin etiam „the contrary is indicated“ (p. 40).

E Io 8, 1—11 cognosci, etiam Hierosolymis, ubi Romani plurimum valebant, adulteras mortis poena affectas esse. Itaque non fuisse, cur consideraretur quaestio novi matrimonii coniugis insontis (ibid.; cf. p. 19). Illud vero liceretne uxori separari ab adultero marito necne, ibi quaeri non potuisse, ubi polygamia tolerata sit (p. 76).

Si uxor insons denuo nubat, non esse idem ac si maritus aliam ducat uxorem. Adulterium solum non esse causam satis magnam divortii concedendi (p. 45). Uxorem adultero assentientem se ipsam marito privavisse nec duos illos iam esse unam carnem (cf. Sl. 1. th. IV 272), adulterum separavisse quod Deus coniunxisset — matrimonium esse dissolutum. Societatis civilis et liberorum interesse coniuges inter se separari aequae ac morte; sanctitatem familiae et matrimonii id poscere. Praesertim, si maritus munere suo separatus degat a liberis, eum, qui novas nuptias impediat, cogere illum, ut mulieris inhonestati indulgeat, et plurimorum malorum esse causam (p. 47). Quodsi eadem poena afficiatur coniux innocens atque adulter (separatione a mensa et toro, praesertim, si eius sit cura liberorum, nihil aliud fieri, nisi praemium concedi inhonestati (p. 48). — Inter maritum adulteram et uxorem adulteram aliquid interesse: non eadem esse, quae eorum peccata consequantur (spuriae originis periculum, rei familiaris detrimentum); praeterea non eodem modo mores utriusque depravari; quam legem naturae usu omnibus cognitam esse (p. 49). Tamen, ubi maritus ita se gerat, ut separatio iudicialis posci possit, uxorem aequum ius divortii obtinere ac marito sit, si modo adulterium accedat (p. 50).

Contra Gore, qui p. 35 Origenem allegavit, V. negat huius testimonium ad novas nuptias coniugis insontis pertinere; tollendum

„ut minus malum“ esse potius novum matrimonium adulteri; nam hoc aliter excusari non posse nisi hac ratione, illas posse. (p. 52.)

Cum idem s. Io. Chrysostomum et Basilium appellat (p. 37), quos dicit docere aequalia esse iura mariti et uxoris et eodem modo mandatum ad utrumque pertinere, V. respondet: „Divinum illud mandatum ad adulterium tolerandum referri non potest, sed sine dubio ad rem apud Mt. 19 indicatam extendendam ad uxorem. This indicates that a considerable laxity of morals on the part of the husband had hitherto been permitted, and indicates a strong feeling against adultery, rather than against divorce“. (p. 53).

P. 55 scriptor indicat easdem rationes, ob quas matrimonium perpetuum esse debeat (amoris et pudoris rationem, prolis, si adest, em lumentum), pugnare cum novo matrimonio post nuptias irritas ineundo, quae contra divortium afferantur, nec interesse, utrum pactum ratum solvatur an pactum irritum fuisse declaretur; sed errat certe, cum matrimonii irriti diremptionem nihil aliud esse nisi nomen fictum (pseudonym) divortii putat. Matrimonium enim certe ut coniungitur cum sacramento quaedam officia fert, a quibus coniuges liberi sunt, si pactum irritum, sacramentum nullum est. Neque id concedi potest, quod p. 59 dicitur, caelibatum partis, cui iniuria illata sit, praesertim si liberi educandi sint, esse „a cruelly oppressive measure and conducive to acquiescence in immorality.“

Weidenauer Studien, IV. Bd. Wien 1911.

Ziesché, Die Sakramentenlehre des Wilhelm von Auvergne. P. 149—226.

Inter alia Guilelmi Alverni seu Parisiensis de divortio sententia exponitur (p. 189—190): Neque odium capitale neque morbus contagiosus divortii copiam faciunt, adulterio tamen commisso coniux adulter deserere potest et iniuriae ulciscendae causa et ad tuendum ius hereditatis et ob animorum alienationem. Nihilominus ecclesiam, cum ob temporum iniquitatem metueret, ne adulterium eo consilio committeretur, ut divortii copia fieret, ne ob adulterium quidem concedere aliud, nisi ut coniuges vel ad tempus vel in perpetuum a toro et mensa separarentur, existimat. Idem negat adulterium mariti et uxoris parem vim habere. 1 Cor, 7, 15 de altera causa iusta divortii Guilelmus videtur explicare.

Aug. Arndt, Kannten die Theologen des XVI. Jhd. den amor initialis? P. 227—270.

Fr. Rett, Zur Frage über Materie, Form u. Spender der Sakramente und die Gewalt der Kirche darüber. P. 271—333.

De ecclesia orthodoxa hic agitur, cum quaeritur de ministro sacramenti confirmationis. In presbyteris confirmantibus neque characterem sacerdotalem compleri neque externam quandam dignitatem iis tribui; nisi enim hoc statuatur, explicari non posse, cur potestas eius certa regione circumscribi

possit et semper circumscribatur. Rem ita esse etiam ab orientalibus facile concedi; etiam tum, cum post schisma dioeceseos alicuius fines inconsulta s. Sede mutati sint vel nova sedes episcopalis constituta; neque enim si unio fiat quaeri de dioecesibus coniungendis singulis sintne legitime constitutae; neque confirmationis eorum, qui convertuntur, valorem inde in quaestionem vocari. Presbyteros igitur simili quodam modo confirmationis ministros evadere, quo iurisdictionem accipiant (cf. Scot. In l. IV. d. 7, q. 1; Gregor. de Val., De confirm. disp. 5, q. 2.) etc. (p. 284).

P. 297—8 de epiclesi agitur; verba, quibus mysterium primo declarabatur (ἁποφύνη), postea a populo perperam esse intellecta.

P. 306-8 exponitur de deprecativa formula absolutionis a peccatis.

A. Špaldák.

L'Ami du Clergé. 1911.

Les prêtres catholiques d'Orient sont-ils tenus sub gravi de réciter l'Office divin en dehors du chœur? t. XXXIII pag. 761—762. Constitutiones romanorum Pontificum afferuntur quibus haec quaestio illustratur. Negatur legem absolutam statui posse, sed ex consuetudine quaestionem esse solvendam.

Revue pratique d'Apologétique. 1910—1912 (a. VI—VIII.)

L. Andrieux, La Communion des petits enfants avant l'âge de raison. 1910, t. XI. No. 126 p. 401—434: La Discipline ancienne. La Sainte Communion donnée aux petits enfants encore au berceau. Comment ce discipline disparut dans l'Eglise latine pendant le XIIe siècle. Pourquoi cette discipline fonctionna, pourquoi elle disparut. („L'adulte privé de la communion sous l'espèce du vin, communia sous l'espèce du pain. Le petit enfant, à qui la communion sous l'espèce du pain était impossible, ne communia plus du tout. Voilà comment cette communion des tout petits enfants disparut. Là, à mon avis, est la véritable explication.“ p. 432—3).

J. Bousquet, Le problème apologétique soulevé par l'existence de l'Eglise grecque. 1912, t. XIII. No. 155 p. 801—820: L'Eglise „une“ existe-t-elle encore? — La véritable Eglise chrétienne est-elle reconnaissable et par quels moyens? — Détermination plus précise de la question (la situation respective et la relation réciproque des deux Eglises).

Th. Mainage O. P., La psychologie de la Conversion et l'Apologétique. 1912, t. XIII. No. 156 p. 897—917: Définition expérimentale de la conversion. Convertis du dehors, convertis de l'intérieur; la conversion quotidienne etc.

Michel d'Herbigny, La consécration du premier évêque catholique de rite paléoslave pour le Canada. 1912, t. XV No. 174 p. 435—442.

J. Bousquet, Est-ce la faute des Papes si l'Eglise grecque est séparée de l'Eglise romaine. 1912, t. XIII. No. 161, p. 342 ad 364. A scriptoribus orthodoxis Romani Pontifices ambitionis accusantur; quod crimen falsum esse *B.* docet. Appellationes patriarcharum orientis,

qui ad romanam sedem confugiebant, commemorat. commercium inter Romanos Pontifices et Photium describit. In quo consistat culpa occidentaliū innuit. Ait Romanos Pontifices insimulatos esse ambitionis ab iis, qui fines domini sui ob hanc rationem, quod Constantinopolis esset caput urbis, proferre studebant.

The Church Quarterly Review, t. LXXIV, Londini, 1912.

C. A. Briggs, Symbolics and Irenics, p. 347—370.

Examine subicit scriptor haec opera: Kattenbusch, Lehrbuch der vergleichenden Konfessionskunde, Friburgi-Brisgoviae, 1891; Müller, Symbolik der christlichen Hauptkirchen, Lipsiae, 1896; Loofs, Symbolik, Tübingae, 1902; Curtis, A history of Creeds, Edimburgi, 1911. Exponit initio veram vim theologiae symbolicae, eiusque historiam breviter enarrat in ecclesia catholica atque apud protestantes. Quae rationes inter Symbolicam ac theologiam polemicam intercedant, explicat dilucide. Distinguit theologiam symbolicam fundamentalem, quae de symbolis oecumenicis agit, particularem, quae de confessionibus fidei particularium Ecclesiarum, disserit; comparativam quae eorum dissensum et consensum exponit. Exoritur inde triplex theologia, polemica, irenica, pragmatica. De tribus symbolis apostolico, nicaeno, athanasiano deinde loquitur, in quibus conveniunt praecipuae confessiones christianae. Exinde de libris symbolicis orthodoxis, quorum tres meminit, Confessionem orthodoxam Petri Mogilae, Confessionem Dosithei, Catechismum Philareti. Sequitur dissertatio de libris symbolicis catholicis et protestantibus. Tuetur theologiam polemicam derelictum fere iri, et comparativae locum cessuram. De origine theologiae irenicae demum disceptat, ac de praecipuis differentiis inter catholicos et protestantes. Tenet necessario distinguenda esse quae in Sacris Scripturis traduntur, ab eis quae theologi invenere, ac determinandum quae decreta theologica singulae Ecclesiae sibi ut propria usurparint. Christianam irenicam vocat novam theologiam, sed consecrarium omnium theologiarum praecedentium quia discordes sententias conciliare nititur.

The irisch theological Quarterly Review, Dublini, 1912, t. VII.

I. Rickaby S. I. Theodoret of Kurrhos, p. 64—80.

De anathematis Cyrillianis agit. Quaedam attingit in anathemate IX ad quaestionem illius Filioque spectantia.

The Month, 1912, t. CXIX.

N., The Uniats in Galicia, p. 505—509.

Respondet ad ea quae falso de Unitis in Galicia in Times (19 aprilis 1912) comes Vladimirus Bobrinski edidit. Imprimis Excell. Metropolitani leopoliensem A. Szeptycky ab iniuriis tuetur ei illatis.

A. Palmieri.

VARIA.

De IV. conventu Velehradensi. Proponitur, ut conventus habeantur ante medium mensem Septembrem. Hoc tempus et alioquin esse opportunissimum neque Russis aliisque Slavis orthodoxis et catholicis aliud tempus esse opportunum. Rogantur igitur ii, quorum interest, ut nuntient nobis, num hoc tempus sibi expediat. Praeter Velehradum commendantur Thessalonice et Praga.

De scriptis theologicis ac philosophicis, quae typis mandantur a societate libraria „Put“ („Via“).

CATALOGUS LIBRORUM EDITORUM.

ОТДЕЛ I. Original'nyja proizvedenija.

N. A. Berdjaev, *Filosofija svobody*. C. 2 r. M. 1911. Str. IV+280. (Rec. „Russk. M.“, 1912. I, „Logos“. 1911 g., Kn. 1).

S. N. Bulgakov, „Dva grada“. Izslėdovanija o prirodě obščestvennyh idealov. V 2-h tomah. C. 3 r. za oba toma. M. 1911. Str. XXI+303+1+313. (rec. S. Askol'dov. „Russkaja Mysl“, janvar', 1912; „Odesskij Listok“. 1911 g. No. 232 [L. Volohov]; „Russkoe Bogatstvo“, 1911; „Bogoslovskij Vėstnik“ 1911, IV—V [P. S. Strahov] „Roma e Oriente“, 1911, II [W. Z.]. „Cerkovnyj Vėstnik“, 1911, No. 13. „Novoe Vremja“, 1911, 18 nojabrja [V. V. Rozanov] „Utro Rossii“, 1912, 14 avgusta [A. I. Pokrovskij]).

S. N. Bulgakov, *Filosofija hozjajstva*. Čast' I. Mir kak hozjajstvo. C. 2 r., 1912. str. IV + 321. (rec. „Bjulleteni literatury“, 1912, No. 14—15, „Russkaja Mysl“, 1912, XII [rěč' avtora pered disputom i otzyv. P. B. Struve]. „Russkoe Bogatstvo“, 1912. „Russkija Vėdomosti“, 22 sent. 1912 g. [otčet o disputě]. „Kievskaja Mysl“, sent. 1912 [idem]. „Logos“, 1912 [in recens. B. V. Jakovenko]. „Zavėty“, 1912 g.)

M. Geršenzon, *Žizn' V. S. Pečerina*. C. 1 r. 50 k. M. 1910. str. 1 + 226.

VI. Karpov, *Osnovnyja čerty organičeskago ponimanija prirody*. Pečataetsja.

I. V. Kirėevskij, *Polnoe sobranie sočinenij*. V 2-h tomah s portretom pod redakciej M. O. Geršenzona. C. za 2 t. 4 r. M. 1911. Str. V+287. Str. 1+290. (Rec. Th. Steppun „Logos“, 1911 g. kn. 1; P. Sakulin „Russk. Vėd.“, 1911. No. 12. A. Kornilov „Russkaja Mysl“, janvar', 1912).

L. M. Lopatin, *Filosofskija harakteristiki i rěči*. Čėna 3 r. M. 1911. Str. 1 + 393. (rec. B. Ja ko „Rus. Vėd.“, 1911 g., No. 165; Sergius „Rěč“, 1912 g., No. 16; „Logos“, 1911 1912, kn. 2—3).

Kn. Th. Odoevskij, *Russkija noči*. Pod redakciej S. A. Cvėtkova (s dopolnenijami i popravkami po rukopisjam). Pečataetsja.

Kn. *Evg. Trubeckoj*, *Vl. Solov'ev i ego dělo*. Pečataetsja.

Svjašč. *P. Florenskij*, *Stolp i utverždenie istiny*. (Opyt pravoslavnoj Theodicej v dvěnadcati pis'mah). Pečataetsja.

P. Ja. Čaadaev, *Sobranie sočineníj i pisem*. Pod redakciej M. Geršenzona. Pečataetsja.

Svjašč. *S. Šukin*, *Sbornik statej*. (Okolo cerkvi i drugija). Pečataetsja).

V. Ern, *Bor'ba za logos*. C. 2 r. M. 1911. Str. VIII i 361. (Rec. „Rěč“, 1912 g., „Logos“ 1911—1912, kn. 2—3).

OTDĚL III. Russkie mysliteli.

A. A. Kozlov, — S. Askol'dova. C. 1 r. 50 k. M. 1912. str. VIII — 218. (rec. B. Ja—ko „*Rus. Věd.*“, 1912. No. 158).

G. S. Skovoroda (1722—1794).—*Vl. Erna*. C. 2 r. 1912. str. 1 + 342.

A. S. Homjakov — *N. Berdjaeva*. C. 1 r. 60 k. M. 1912. Str. VIII + 250. („*Južnyj Kraj*“, 1912 g., No. 10802; Th. Steppun. „*Logos*“, 1911—1912, kn. 2—3).

Gotovitsja k pečati: A. I. Buħarev. (arh. Thedor) S. S. *Rozanova*. — N. V. Gogol'. V. V. *Zěnkovskago*. — K. N. Leonťev. V. V. *Boradaevskago*. — o. Serap. Maškin. sv. *P. Florenskago*. — M. M. Speranskij. A. V. *El'čaninova*. — Th. I. Tjutčev. *Vjačesl. Ivanova*. — N. Th. Thedorov. N. A. *Berdjaeva*.

V dal'nějšem predpolagajutsja monografii o Th. M. Dostoevskom, I. V. Kirěevskom, N. I. Norikově, Vl. Solov'evě, L. Tolstom, kn. S. N. Trubeckom, P. Ja. Čaadaevě, B. N. Čičerině.

OTDĚL IV. Sborniki.

O Vlad. Solov'evě. Sbornik statej. Stati: S. N. *Bulgakova*. *Priroda v filosofii Vl. Solov'eva*. — *Vjačesl. Ivanova*. O značenii Vl. Solov'eva v sud'bah našego religioznago soznanija. Kn. *Evg. Trubeckogo*. Vl. Solov'ev i ego dělo. — *Aleksand. Bloka*. Rycar' monah. — *N. Berdjaeva*. Problema Vostoka i Zapada v religioznom soznanii Vl. Solov'eva. — *Vl. Erna*. Gnoseologija V. S. Solov'eva. — *Vl. Erna*. — Bibliografija. C. 1 r. 50 k. M. 1911. Str. II + 222. (rec. S. Frank „*Rus. Mysl'*“, oktjabr', 1911 g.; „*S.-Peterburg. Vědom.*“ 30 ijulja 1911 g.).

Religija L. Tolstogo. Sbornik statej: S. N. *Bulgakova*. — L. N. Tolstoj. — V. V. *Zěnkovskago*. — Problema bezsmertija u L. N. Tolstogo. — Kn. *Evg. Trubeckogo*. — Spor Tolstogo i Solov'eva o gosudarstvě. — V. I. *Ekzempljarskago*. — L. N. Tolstoj i Ioann Zlatoust'. — S. N. *Bulgakova*. — Prostota i oprošćenie. — *And. Běлаго*. — L. Tolstoj i kul'tura. — N. A. *Berdjaeva*. — Vethij i novyj zavět v religioznom soznanii L. Tolstogo. — A. S. *Volžskago*. — Okolo čuda (o Tolstom) — *Vl. Erna*. — Tolstoj protiv Tolstogo. C. 1 r. 70 k. Str. III + 248. (rec. „*Logos*“ 1911—1912,

kn. 2—3; „Odes. List.“, 1911 g., No. 301; „Golos Moskvy“. 1912 g., No. 109; „Kievskaja Mysl“., 1912 g., No. 21, „Utro Rossii“, 1912 g. No. 87.)

CONSPECTUS ANALYTICUS.

Praeclarus philosophus russus, Nicolaus Berdjaev, abhinc paucis annis novam apud Russos exoriri conscientiam religiosam confidenter testabatur. Ad huius conatus fovendos excitandosque doctissimorum virorum coetus Mosquae hoc sibi proposuit, ut copiosis in lucem editis voluminibus praecipuas ad vitam conscientiae religiosae quaestiones pertinentes illustraret. Discrepare enim a veritate censetur quod dicitur discidium plane absolutum laicos viros doctos ab Ecclesia abstrahere. Non desunt in eorum agminibus qui sincere peroptent ut fidei christianae principia toto orbe terrarum summa excolantur veneratione, ac russici potissimum populi vitam foveant.

Coetus virorum, qui libris edendis a societate libraria *P u t'* praesunt, munus vindicat Russiae strenue adlaborandi ad principiorum, quae fides christiana tuetur, victoriam. „Russis huius aetatis onus incumbit rectam exquirendi semitam: hereditatem a maioribus acceptam examini iterum subiciendi, atque ad potiores vitae religiosae eventus nostrae aetatis sapientiam referendi“. Haec proposita ad effectum perducere vult ИҮТЬ. Ad id consequendum opera oblivioni data russorum philosophorum vel parum cognita, si notiones religionis populi russici illustrent, in lucem dat. Insuper seriem voluminum publici iuris facit, quae sub titulo *generalis Cogitandi auctores russi* (Русскіе мыслители), *Les penseurs russes* continentur. Praeterea opera scriptorum russorum nostrae aetatis divulgat, quae ad res religionis et philosophiae e sententia coetus explicandas pertinent. Denique typis mandanda parat scripta collecta (Сборники) quae vel de aliquo viro illustri vel de maximi momenti argumentis a compluribus viris conscripta sunt.

Conspectus analyticus voluminum ab ipsa societate editorum quam nobile ipsius sit propositum, aperiet. Commemorandum iam initio ducimus omnes qui huic societati adhaerent summo honore, atque etiam veneratione Vladimirim Solov'evium prosequi, atque interdum ipsius praeceptis de rebus religionis imbutos sese praebere.

In prima parte, quae usque nunc typis edita sunt opera, haec recensentur:

1. *N. A. Berdjaev*, *Философія свободы* (Philosophia voluntatis). Mosquae, typ. Mamontovi, 1911, pp. IV + 280. Scriptor praecipuum sibi nomen comparavit inter auctores philosophiae religionis apud russos, duobus antea iam editis voluminibus, quae inscribuntur: *Sub specie aeternitatis: Опыты философическіе, социальныя и литературныя*. Petropoli, typ. Pirožkovi, 1907, pp. 437; et *Новое религиозное сознание и общественность*. Petropoli,

typ. Pirožkovi, 1007, p. L + 233. Vestigiis inhaerens Merežkovskii scriptor, qui mira eloquii facilitate excellit et claritate dicendi novam religionem, quam vocat religionem Spiritus Sancti his voluminibus commendabat. Illud, quod supra commemoravimus volumen, editum a societate Put, complures dissertationes complectitur: De relationibus inter philosophiam et religionem; De Fide et Scientia; De problemate gnoseologico; De gnoseologia ontologica; De origine mali et de vi historiae; De libertate christiana; De Mystica doctrina atque Ecclesia; De dramatis Huysmanni. Quae sententia subiciatur verbo Philosophiae voluntatis hoc modo exponitur: Non ea sibi tractanda hoc genus philosophiae proponit quae ad facultatem volendi pertinent; sed philosophia voluntatis est philosophia hominum liberorum, philosophia ex voluntate promanans. Philosophia voluntatis est philosophia divinae humanitatis (богочеловѣчество), quod nomen percelebre reddidit Solov'evius.

Quae a scriptore exponuntur decreta philosophica aegre in compendium redigi possunt ob eorum novitatem et connexionem logicam, qua fit, ut longa opus sit analysi. Illud quod maxime in hoc explicatur volumine est opinio tertii testamenti, opinio progressus, quem historia saeculi XIX ad novae religionis dignitatem evehit. Genus humanum Dei cultum quodammodo repudiavit, ut progressus cultum extolleret. Haec progressus opinio, ut ait Berdjaev, scriptores ethnicos latebat: germinavit igitur apud prophetas Veteris Testamenti, apud christianos doctores, qui historiam habent pro semita, qua ducamur ad Deum, ad regnum Dei. Sed promissa et prophetiae christianae in terris haud completa sunt. Conscientia posterorum pro eo ut ad regnum spirituale Iesu Christi ea referret, regnum humanum appetivit. At historia suum habet exitum, suam *ἐσχατολογία*. Atque id quidem verum est a positivistis hunc negari exitum historiae, hanc progressus conclusionem, sed quilibet homo christianus eam futuram esse tenet. Apocalypsis est liber christianus qui prophetias de fine mundi continet, quocum artissimo coniungitur vinculo sensus historiae. Sensus historiae in liberatione virium humanarum consistit, quae explicandae sunt tempore postremi certaminis inter bonum et malum, inter Christum et Antichristum. Prophetia apocalypseos de regno Christi in terra futuro, illud est quod chiliasmus christianus vocatur, ut eum a chiliasmo iudaico, in socialismum deflectente, distinguamus. Finis historiae aut via ad finem non est simpliciter divina, sed humano-divina. In hac divinae humanaeque naturae coniunctione copia cernitur perducendi ad effectum proposita divina quae ad historiam pertinent. Anthropologia religionis sensus historiae illustratur, et christianismus, ut religio, non est absolutus. Conscientia christiana in conciliis oecumenicis dogma de natura humana procreavit: idem quid mancum et imperfectum esset in natura humana aperuit. Sed divina simul et humana hominis et generis humani natura satis intellecta non est a conscientia chri-

stiana: quin etiam ignoratam illam esse ab hac dici potest. Anthropologia christianismi historici permansit ethnica et iudaica. Divinum coniunctum erat cum humano elemento in Christo; singillatim in sanctis, in iustis; verum in regionibus historiae et cultus humanum scissum est a divino. Catholicismus hominem simul ad infima depressit atque ad excelsa extulit. Ὁρθοδοξία diminuto elemento humano continetur, submisso rei divinae. Hoc modo et falsa anthropologia catholicismi occidentalis, et anthropologia nulla in ὁρθοδοξία orientali, testantur lacunas, maculas christianismi historici. Divinitas humanitatis, via nimirum ad quam nos vocavit Christus, data non est intra limites Novi Testamenti, ac pendet e plena dialectica Trinitatis. Sicut conscientia messianica in Vetere Testamento viam stravit ad Novum Testamentum, ita conscientia messianica Novi Testamenti perducet ad tertium Testamentum. Plenissima humanitatis cum divinitate coniunctio non efficietur nisi Spiritu Sancto viam historiae et culturae vi sua attingente. Hanc brevem synthesin decretorum, vel commentorum philosophi Berdjaevi enucleavimus, ut cognosceretur quatenus esset religio virorum doctorum a societate Putt proposita. Post longam viginti saeculorum intercapedinem, religio quae genus humanum regeneravit, ac regenerat, lacunosa videtur esse, eique nova religio substituenda! Supervacaneum arbitror esse demonstrare, quod nuperrime V. N. Terleckij demonstravit, eorum quae exposuimus commentorum radices esse in vetere montanismus et gnosticismo, ideoque etiam novitatis nota carere (Хилиастическія чаянія въ новомъ религіозномъ сознаніи. Христіанское Чтеніе, 1912, p. 1411—1420).

2. *Sergius Bulgakov* opus, quod duobus voluminibus continetur edidit, quod inscribitur: Два града: изслѣдованія о природѣ общественныхъ идеаловъ (Duae civitates: inquitur in naturam eorum, quae societas sibi ut speciem quandam proponit), Mosquae, 1911, p. XXI + 303; 313. Neminem latet hunc libri titulum scriptorem a S. Augustino deprompsisse qui duas civitates inter se diversas contrariasque ponit, cum alii secundum hominem, alii secundum Deum vivant, De civitate Dei, l. XIV. c. VI. In hoc opere scriptor collegit quae annis 1904—1910 in commentariis russicis, imprimis in Voprosy filosofii i psihologii, Voprosy žizni, Moskovskij Eženedělnik ediderat. Idem nova pars haberi potest operis prius editi, quod inscribitur: Отъ марксизма къ идеализму (Ex marxismo ad idealismum), Petropoli, 1904, quo ea, quae annis 1896—1903 edita erant, collecta sunt.

Scriptor tenet religionem verum esse fundamentum socialitatis; genus humanum in orbe terrarum consociari ut in aliqua civitate, quin etiam civitatem terrestrem extruere conari. Hoc est somnium illud quod cunctas tenet soboles. Apud ethnicos in Platonis re publica apparet, qui civitatem terrestrem ut ethnicum monasterium excogitavit atque effinxit. Hoc idem somnium, forma chiliasmi iudaici indutum, ludaeos excaecavit eosque impedivit

quominus regem qui de hoc mundo non est Messiam agnoscerent. In orbe christiano hoc idem somnium ab initio in pontificia hi·rocratia emergit, a qua tota ratio pontificia repetitur, quae suum attigit fastigium dogmate infallibilitatis constituto. S. Augustinus primus clarissimo sui ingenii lumine inter se duas civitates opposuit ita, ut hanc tamen erueret conclusionem Ecclesiam terrestrem esse regnum Dei in terris. Haec augustiniana doctrina maximum momentum habuit ad totam mediae aetatis rationem theologiam, ex qua orta est monarchia pontificia. Inique scriptor tenet catholicismum ac papismum diversas esse notiones, quatenus catholicismus sit pars occidentalis unius universalis Ecclesiae christianae, papismus autem sit ratio recenter excogitata. Ecclesia romana media aetate sese praebeuit ut civitatem terrestrem, ut theocratiam terrestrem, quo factum est ut duos gladios sibi vindicarent romani Pontifices. Per systema pontificium chiliasmus iudaicus, somnium de civitate terrestri, ad effectum perductum est in christianismo occidentali multaque ei mala intulit.

Hosce eosdem fructus in regionibus orthodoxis opinio mysticae autocratiae genuit, tanquam futurae causae civitatis terrestris. Tamen apud orthodoxos haec doctrina nunquam evecta est ad fastigium dogmatis, sed solum privatae opinionis formam induit. Caesaropapismus in Ecclesia orthodoxa est fructus ecclesiae vexatae, vel detestabilis debilitatis sociorum ipsius. Quo fit, ut *ὁρθοδοξία* in ipsa natura maiorem contineat libertatem quam papismus. Ecclesia non est civitas. Ipsa quidem in civitate agitatur, et quia in ipsa vivit, periculo subicitur captivitatis, paralysis; ansam dat caesaropapismo, qui tamen eius natura non est.

Sicut natura est liber revelationis, biblia non scripta litteris, ita etiam in historia completur revelatio; acquiritur nova experientia. Vita terrestris Ecclesiae revelatione continetur quae sine intermissione fit; origo dogmatum non intermittitur, licet interdum habitum non satis determinatum induat. Chiliasmus christianus potest igitur existimari proiectio religiosarum revelationum, in earum plenitudine quae in historia perfici potest. Nunquam enim definitum est ab Ecclesia nova dogmata exoriri non posse. Ecclesia est vita, atque, ut vita, movet se, et consequenter ipsius processus non desinit.

Ut patet, quae exponuntur opiniones Bulgakovi in cunctis fere cum doctrina Berdjaevi concordant. Eas rettulimus, ut quid de catholica Ecclesia sentirent praecipui viri societatis Put', palam fieret.

Primo volumine operis Bulgakovii exponitur de religione hominis-Dei Feuerbachiana; de Carolo Marxio eiusque decretis de religione, de moralismo sociali Carlyle; quid mediae aetati summum et perfectissimum visum sit, quid huic etati; de oeconomia sociali et personalitate religiosa; de christianismo et quaestione sociali; de christianismo primitivo. Hoc postremum caput

maioris est momenti. Primum editum est in commentariis Русская Мысль, anno 1909. Exponit primum scriptor necessitatem christianismi pervestigandi, et statum pietatis religionisque orbis antiqui. Quomodo postea religio christiana invecta sit in mundum, et quam divulgandi methodo, enarrat. Vim et momentum deinde indicat eschatologiae christianismi primae aetatis. Porro quae rationes intercesserint inter hunc christianismum et orbem paganum, imperium civile, societatis institutum, mancipia, dogmata, hierarchiam, cultum, doctrinam de moribus, martyrium, ascetismum, narrat. Rationes denique pervestigat, quibus religio christiana victoriam consecuta est in orbe terrarum.

Alter tomus haec complectitur capita: de Christianismi primi et socialismi huius temporis praeceptis, p. 1—50; quomodo ad Apocalypsin socialismus referatur, p. 51—127; de religione Dei hominis in seditione russica; Quomodo resurrectio Christi pertineat ad conscientiam hominum huius aetatis; De heroismo et ascetismo; In memoriam Th. Dostoevskii; De philosophia principis Sergii Trubeckii, et certamine nostrae aetatis de religione; Necrologium Sergii Trubeckii; De N. Th. Thedorov philosopho; De nationalismo qui vocatur; De ecclesiae cum cultu atque humanitate necessitudine. Inter huius voluminis capita maioris momenti videtur, quo de apocalyptica et socialismo exponitur. Priore nomine scriptor libros complectitur, qui continent revelata de condicionibus mundi atque generis humani huius temporis, eiusque rebus futuris. Quinam sint fontes huius apocalypticae declarat scriptor, ostenditque in vita populi iudaici eam locum tenuisse prophetiarum. In ea reperiuntur symbola philosophiae historiae. In psalmis Salomonis Messias exhibetur ut dux nationis et liberator, ut sol veritatis divinae. In apocalyptica iudaica historia exhibetur ut quidpiam tragicum; diro pessimismo considerantur praesentia. Regnum messianicum non proponitur ut continuatio huius condicionis, eiusve progressus historicus, sed omnino ut nova res, nata sine illa. Exinde viam sibi B. parat ad hoc, ut apocalypsim Novi Testamenti tanquam monumentum divinarum litterarum diiudicet, ac de duplici antinomia christianae philosophiae historiae disserat, de optimismo chiliastico ac de pessimismo eschatologico.

In eodem volumine peculiari digna sunt mentione quae scriptor de nationalismo russo et fide orthodoxa propugnat, pag. 290—303.

3. Series philosophica Putianorum comprehendit etiam aliud opus *Bulgakovi*, quod inscribitur: Философія хозяйства (Philosophia domestica), Pars I, Mosquae, 1912, p. IV + 321 + V. Hocce opus, quod in provincia plane philosophica includitur, ac pauca praebet elementa quaestionis de religione, hic exponi supervacaneum ducimus.

4. In posterum aestimandum amandamus volumen *Heršensoni*, Жизнь П. С. Печерина (Vita Pečerinii), qui ad fidem catholicam

conversus, Congregationem Ssmi Redemptoris est ingressus ac Dublini mortuus. In hoc volumine, Mosquae, 1910, p. 226 eleganter narratur vita Pečerini.

5. Eidem *Heršensonio* accepta referimus etiam collecta omnia opera Ioannis Vasil'evičii Kirěevskii († 1856), qui principem locum tenet inter slavjanophilos: Полное собрание сочинений, Mosquae, 1911, duo volumina, p. V + 287; 290. Adumbrata eius vita, editor in priore volumine scripta edit historico-philosophica; in altero volumine dissertationes litterarias, fabulas milesias, carmina, epistulas.

6. Studiosis russicae philosophiae valde commendandae sunt orationes et commentationes philosophicae *L. M. Lopatini*, qui ut commentariorum Вопросы философии и психологии edendorum curam gerens famam magnam apud Russos adeptus est: Философскія характеристики и рѣчи, Mosquae, 1911, p. 393. Continentur hae commentationes: de Cartesio novae philosophiae et opinionis universi, quae via ac ratione concepta sit, auctore; De Leibnitzio; De Kantii decretis de cognitione; De doctrina Schopenhaueri morali; quid hac aetate valeat philosophia, quid futura; Quid Vladimirus Solov'ev ut philosophus de universo senserit; item quid princeps Sergius Trubeckoj; De Polivanovii sentiis et notione personalitatis; De Nicolao Jakovlevič Grote; De S. A. Jur'ev philosophia; De universo mente Bugaevi comprehenso; De quodam physico idealista (Šiškin); De Zingeri ratione philosophica; De S. Korsakovi decretis philosophicis et notione personalitatis.

Inter has commentationes memoratu imprimis dignae sunt quae ad Solov'evium et Trubeckoj spectant. Solov'evianae rationis consideratur origo isque vocatur philosophus maxime suus. Tota ipsius ratio ad tria praecipua revocatur capita: 1. ad ideam interioris spiritualitatis (духовность) entis existentis; 2. ad ideam absoluti quod cuncta unum facit; 3. ad ideam coniunctionis divinae atque humanae naturae. Suas sententias philosophicas attigit, postquam materialismi et positivismi decreta, quae vera esse ei antea visa erant, reiecit. In eius scriptis aestimatio realismi et rationalismi abstracti praecipuum tenet locum.

Sub titulo: Русскіе мыслители (Russi cogitandi auctores), societas Put' complura volumina in lucem edidit vitam scriptaque philosophorum russorum illustrantia

6. Eorum seriem aperit *S. Askol'dov*, qui vitam enarrat *A. A. Kozlovi*, ipsius opera recenset, metaphysicas doctrinas enucleat, doctrinas de rebus religionis describit eaque potissimum quae ad christianismum spectant, decreta ethica exponit; *A. A. Козловъ*, Mosquae, 1912, pp. VIII 218.

7. Maioris momenti illud est opus, quod *Nicolaus Berdjaev*, vir clarissimus, vitae scriptisque *Alexii Homjakovi* dedit: *A. С. Хомяковъ*, Mosquae, 1912, pp. VIII 250. Ut ipse scriptor monet, in hoc volumine historice, critice, philosophice, psychologice de Homjakovio agitur. Primum capitulum est de fontibus slavjanophilismi

qui saeculo XIX apud Russos acerrime cum antesignanis occidentalismi decertavit. Eius sententia slavjanophilismus est primum tentamen ideologiae russicae, quae nationalem indolem referat. Slavjanophili Ioannes Kirëevskij et Alexis Homjakov hasce sibi quaestiones proposuere in eisque pervestigandis vires ingenii periclitati sunt: „Quid est Russia; quaenam ipsius natura, munus, dignitas in orbe universo?...“ Per multis laudibus scriptor cumulat slavjanophilos, qui primi inter Russos servilem imitationem culturae occidentalis repudiarunt, suisque viribus altiora conscendere scientiae cacumina conati sunt. In eo potissimum laude digni sunt quod vitam atque indolem religiosam populi russici patefecerunt. Cunctos enim russicae intelligentiae fetus signum religionis exhibere demonstrarunt. „Slavjanophilismus, ut ait scriptor, ut studium, secta, factio iam decessit: communis tamen ipsius veritas permanet, in maxime diversis studiis, sectis, factionibus russicis emergit. Ea tanquam fundamentum quoddam invenitur in scriptis L. Tolstoj, et V. Solov'evi, in recentioribus voluminibus litterarum russicarum, in operibus artis“ p. 5. Homjakov theologiam egregie calluit, novasque vias theologis russis ostendit. Eius in votis erat exprimere conscientiam religiosam universalem. Hoc tamen consilium exsequi non potuit. Homjakov orientalem-orthodoxam tantum conscientiam religiosam manifestavit, eiusque systema theologicum penitus adversatur Occidenti catholico. Catholicismum ad Christi Ecclesiam non pertinere tuitus est Homjakov, atque ex hac negatione, tanquam ex radice, omnes errores Slavjanophilismi profluunt. Sed oriens orthodoxus cum propria conscientia religiosa contineri velit ad unitatem Ecclesiae universalis tendet. Hac de causa systema Homjakovi perutile est.

Mirum est praeclaros theologos Orientis atque Occidentis, Homjakovium et De Maistre, viros laicos fuisse. Uterque proprietatem religionis tenendam esse docet. Samarin aiebat Homjakovium appellandum esse doctorem Ecclesiae. Haec per hyperbolen dicta sunt; aliquid tamen veri continent. Oriens orthodoxus sublimiorem Homjakovio theologum nactus non est. Quae in hoc capite de sentiis ac messianismo Slavjanophilorum exponit scriptor, summa animi voluptate leguntur ob orationis elegantiam et sententiarum novitatem. In capite altero scriptor vitam Homjakovi narrat. Quae hic praebentur deprompsit ex ipsius litteris, scriptis, carminibus, atque ex absolutissimo opere Zavitnevičii (Kioviae, 1912). Memoratu dignissima sunt quae de indole Homjakovi dicuntur, pag. 72—79. Tertium caput de Homjakovio theologo scriptum est. Ipse est primus qui quaestiones theologicas libere discussit. In doctrina de Ecclesia enucleanda ceteris longe antecellit theologis. Ecclesia, eius sententia, „non est doctrina, vel ratio, vel institutum. Ecclesia est vivens organismus, organismus veritatis atque amoris, vel potius, veritas atque amor, ut organismus.“ In sua doctrina tuenda, maxime abhorruit a theologia scholastica, quam contemnebat. Theologia dogmatica orthodoxa ei absurditatibus

scatens opus videbatur. Ipsius tamen scripta, quamquam apologiam fidei orthodoxae continebant, in Russia typis edi non poterant.

Affirmatio amoris, ut ratio cognoscendae Ecclesiae, spiritum efficit theologiae Homjakovi. Explicationem amoris conatus est reperire in vera Ecclesia, in cuius praerogativas et notas in suis scriptis inquit. Scripta quae sunt de Ecclesia characterem polemicum generatim exhibent. Falso tamen Homjakov omnes defectus ac lacunas humanas in occidentalibus christianis invenit, nullos vero in Ecclesia orthodoxa. Elementum divinum alienum non est a catholicismo, sicut elementum humanum ac lacunosum Ecclesiae orthodoxae non deest. Ut rite Solov'ev dixit, Homjakov de ὁρθοδοξία idealī, et de catholicismo reali disserebat: in illa igitur omne perfectionis genus inveniri decernebat, in hoc omnia corrupta dolebat. Odium catholicismi, quod in notis fundamentalibus τῆς ὁρθοδοξίας ponendum est, Homjakovium impellebat ut benignum de protestantismo ferret iudicium. Excerptis ex scriptis Homjakovi ostenditur ipsius notio Ecclesiae, quae hac brevi formula comprehendī potest: „Ecclesia fraternitatem agnoscit, subiectionem ignorat.“ Libertas in caritate nota ei videtur esse, qua vera Ecclesia a falsa distinguatur. Ecclesia est unitas in caritate et libertate. Contra Homjakovium ostendit scriptor hanc unitatem inveniri etiam in catholicismo; quia in ea valide conficiantur sacramenta, valida sit successio apostolica, servetur traditio, mystica communicatio vigeat inter vivos ac defunctos. Necesse est distingui catholicismum occidentalem a peccatis hierarchiae. Sphalmata catholicismi relativa sunt, non absoluta. Homjakov saepenumero rationalismum christianorum occidentalium improbavit, cum tamen etiam ipse rationalismo faveret. Ipsius scripta interdum protestantismum moralisticum redolent. Homjakov theologiam mysticam Ecclesiae catholicae ignoravit. Ipse ante oculos semper habuit theologiam catholicam officialem, sed vita mystica catholicismi, mystica sanctorum catholicorum, experientia religiosa catholicismi penitus eum latuit. Perinde ac perfecta notio haberi non potest τῆς ὁρθοδοξίας nisi penetremus intimam vitam religiosam populi, asceticam Ecclesiae orientalis, mysticam sanctorum orthodoxorum, relictā theologia officiali, de catholicismo idem valet. Catholicismus non continetur sola theologia scholastica, aut systemate, quod vocant papismum; vivitur in catholicismo profunda et arcana vita, efflorescit ex eo peculiaris sanctitas. Homjakov noluit haec omnia videre. Catholicismum pro eadem re habuit ac theologiam dogmaticam et ius canonicum, ac Romanorum Pontificum consilia politica et Iesuitarum morale systema. Hic error Slavjanophilorum ex eorum ignorantia fundamentorum mysticorum religionis christianae manavit. Catholicismum pro rationalismo religionis habuit et formalismo iuridico: hac de causa Occidentem non intellexit.

Breviter recensuimus quae de maledicentia Homjakovi in Ecclesiam catholicam Berdjaev adnotavit. In ipsius crisi non omnia veritati consona sunt; illud tamen verissimum est, Homjakovium

vitam interiorē catholicismi penitus ignorasse. Maximi momenti sunt, quae scriptor de anglophilismo Homjakovi exponit, eiusque commercio cum Palmero, deque eius notione Ecclesiae catholicae. Tantum abest ut Ecclesiam universalem adamarit, ut Homjakov defensor factus sit nationalismi ecclesiastici. Slavjanophili sine veritatis iniuria dici possunt fautores veterum rituum, staro-obrjadcy: suam enim Ecclesiam coluerunt, sed in eam spiritum popularem invexerunt qui proprius est sectae veteroritualistarum.

Insuper theologia Homjakovi spiritu prophetico vix caret. Progressum dogmaticum ipse negavit; revelationem divinam absolutam fuisse docuit. Ecclesia orthodoxa eius sententia custos tantum est veritatis divinae. Quaestiones eschatologicas nonte tigit in iis quae scripsit: ipsius messianismus russicus nullis coniungitur vinculis cum apocalypsi.

Philosophia religionis, cuius auctor Homjakov est, civitatem futuram et principia theocratiae ignorat. Ecclesia orthodoxa nunquam Ecclesiam et regnum permiscuit; catholicismus contra Ecclesiam pro civitate divina, pro regno Christi in terris habuit. Ὁρθοδοξία est christianismus Ioannis: catholicismus, religio Petri. Sed in religione orthodoxa officiali non invenitur chiliasmus, neque regnum aut prophetismus. Homjakov profitetur hanc ὁρθοδοξίαν historicam, ut religionem sacerdotii, quae propheticis nuntiis caret. Unam cognovit civitatem divinam, Sanctam Russiam: unum regnum theocraticum, russicum imperium. Totam fidei orthodoxae pulchritudinem in eo posuit quod auctoritatem reiceret, quod regnum divinum in terris non ambiret. Slavjanophili ad purgandam veritatem orthodoxam diligenter adlaborarunt: conscientiam orthodoxam purissimam sibi efformarunt, novae conscientiae religiosae viam explanarunt. Haec nova conscientia habebitur, cum Ecclesia Christi regnum cosmicum iudicabitur. Sanctitas orthodoxa necesse est sit vis dynamica historiae. Slavjanophili id sibi proposuere, ut ὁρθοδοξίαν exhiberent tanquam elementum passivum, auctoritatis expers. Ecclesia—libertas; Ecclesia—amor, sed Ecclesia—negatio auctoritatis. Populus russicus libertatem et amorem cupit, auctoritatem reicit: Ecclesiam vult, non regnum. Prophetia quae Ecclesiam futuram cum civitate comparat slavjanophilos non commovit.

In ceteris capitibus scriptor agit de gnoseologia, metaphysica et philosophia historiae Homjakovi; eiusque doctrinam explanat de societate, de regimine politico, de nationalismo, de munere nationali. Postremum caput est de fatiis slavjanophilismi, ac de auctoritate Homjakovi. Slavjanophilismus benignos iudices haud est nactus. In eo colliguntur elementa christianismi et paganismi russici; messianismi christiani et nationalismi pagani; negatio theocratica-anarchica cuiuslibet auctoritatis et forma absoluta regiminis; libertas a formis exterioribus et servitus. Propter tot inter se pugnantia dissolutus est. Homjakov in seipso elementa positiva et negativa huius cogit systematis. Eum non latuit verum munus

historicum Russiae, quae media est inter duos torrentes historiae universalis, orientalem et occidentalem. Russia tantum quaestionem orientalem de cultura occidentali solvere potest. Sed Oriens duplex est: christianus et paganus. Russia est christianus Oriens-Occidens, eiusque veritas est imprimis veritas orthodoxa. Sed in eius cor elementa Orientis pagani impetum fecerunt et venenum in ipsum iniecerunt. Ne suo desit muneri in universo, Russia Orientem paganum vincere debet, sese agnoscere Orientem-Occidentem christianum. Oriens paganus est panislamismus ac panmongolismus, qui confusionem exhibent atque inertiam, et buddismus indicus. In vetere brahmanismo aeterna veritas primae revelationis aderat, et India id temporis suum gerebat munus historicum. Sed facta revelatione christiana, res Indorum, haud aliter quam Iudaeorum, mutatae sunt. In buddhismo elementum latet perniciosum Europae et Russiae christianae. Homjakov hoc quidem intellexit. Hac de causa defendebat Russiam suo muneri non esse defuturam donec servaret veritatem christianam. Russia munus universale habet: ut Orientem atque Occidentem coniungat, et ex genere humano unam efficiat christianam familiam.

Haec tantum delibavimus ex volumine Berdjaevi, quod originalitate, quam vocant, nitet, et calore orationis. Externis saepissime utitur vocibus scriptor, quo fit ut difficile interdum evadat ipsius notiones in Latinum convertere. Passim opiniones philosophicae de nova Spiritus Sancti revelatione, quam Berdjaev in voluminibus antea editis enucleavit, attinguntur. Complura censoria virgula notanda sunt in iis, quae de Ecclesia catholica expromuntur. Homjakovium tamen catholicismum adorientem strenue refellit scriptor.

8. In sylloge Put' nuperrime editum est opus principis *Eugenii Trubeckoj* De Vladimiri Solov'evi notionibus philosophicis (Мирозерцание Вл. С. Соловьева), t. I, Mosquae, 1913, pp. XVI-631.

Iam diu opus desiderabatur quod via ac ratione Solov'evi doctrinam theologiam, philosophicam, ethicam, socialem exponeret. Morte enim oppressus synthesis suae doctrinae componere non potuit. Hanc curam Trubeckoj suscepit, qui cum Solov'evio suavi coniunctus erat amicitia, atque opus laboris plenum ad finem feliciter perduxit.

Tribus hoc volumen constat partibus. In prima, de persona Solov'evi agitur, et de iis, quae ipse intendebat in philosophicis; in altera, quae vocatur periodus praeparationis, de principiis abstractis Solov'evi, et de toto-uno (всеединое). In tertia, quae maioris momenti nobis videtur esse, quaeque dicitur periodus utopiae, de relationibus Solov'evi ad slavophilismum, atque ad theocratiam agitur.

Testatur scriptor se Solov'evi scripta iam a prima iuventute perlegisse, cum eo amicitiam coluisse, ipsius sententias interdum approbasse, interdum aversatum esse. Hac de causa opus mere historicum haud scribit, sed una cum doctrina Solov'evi suas sen-

tentias, suam crisin interiorum exponit atque enarrat. Inprimis Trubeckoj Solov'evio non assentitur romanum catholicismum laudibus extollenti, atque orientalem *ὁρθοδοξίαν* minoris aestimanti: theocratia universalis ei non placet. Hanc suam aversionem a theocratia scriptor iam in prioribus operibus exposuerat: De philosophia S. Augustini (Міросозерцаніе бл. Августина). Mosquae, 1892; et De notione regni divini in operibus Gregorii VII (Ідея божескаго царства въ твореніяхъ Григорія VII-го), Kioviae, 1897. Dogmatice Trubeckoj theocratiam latinam mediae aetatis reicit, et catholicismum ut formam christianismi iuridici improbat. Eius sententia, theocratia non potest esse sine violentia.

Prima parte operis, non solum psychologice Solov'evii ingenium atque indoles clara in luce ponitur, sed etiam eius cum slavjanophilismo, atque Čadaevio, Dostoevskio, Thedorovio necessitudo describitur. Slavjanophilos ad doctrinam Solov'evi plurimum valuisse Trubeckoj existimat. Solov'evius severum tulit iudicium de philosophia occidentali in primo opere quod edidit: Crisis philosophiae occidentalis; agnovit enim huiusce philosophiae principia pugnare cum religione revelata, ideoque negat christianismo contineri cultum atque humanitatem occidentis.

In capite IX primae partis scriptor agit de opinione Deo-humanitatis (Богочеловѣчество), quae quasi cardo est rationis Solov'evianae, eius philosophiae et theologiae. Hoc epitheto Solov'ev imprimis Incarnationem Absoluti significabat, eiusque adaequatam in universo expressionem. Haec opinio comprehendit quidquid ab initio mundi est obiectum religiosae pervestigationi. Conscientia religiosa duplex elementum continet, elementum fidei in Deum, et elementum fidei in hominem. Fundamentum cuiuslibet religionis est fides, ut vita intellecta. Haec fides non habet ut obiectum solum Deum. Ut vita aliquid valeat, necesse est hominem maximae dignitati suae fidem habere, ac seipsum iudicare aptum ad vitam Dei participandam. Huiusmodi conscientia hominis, qui fieri potest particeps Dei, est illud, quod *Богочеловѣчество* Solov'ev appellavit, quodque non est forma peculiaris conscientiae religiosae, sed ipsius perfectissima manifestatio, principium universale, quod tanquam synthesis organica cuncta elementa positiva omnium religionum comprehendit.

Maximi momenti ea sunt, quae in hoc capite perbelle explanat scriptor de systemate theologico et philosophico Solov'evi, quod saepe obscuritate laborat. Mentione digna sunt ea, quae de Sophia vel Divina Sapientia investigantur, quam Solov'ev verbis obscuris memorat ac describit. In quo is a vero aberret, demonstrat scriptor. Ad theologiam etiam capita X et XI pertinent ubi maxime opiniones cosmogonicae ac theogonicae Solov'evi exponuntur.

Tertia pars cum re, quam nostris in disquisitionibus nobis proposuimus, apprime convenit. Trubeckoj in ea disserit de theo-

cratia in systemate Solov'evi concinnata, ac de mutuis rationibus, quas inter catholicismum atque ὁρθοδοξίαν statuit. In libris quos primos scripsit Solov'ev sententias Homjakovi de Ecclesia romana secutus est; Papae antichristi indolem tribuit; apud Latinos Papam locum usurpasse Christi dixit. Hisce statutis, decrevit Ecclesiam russicam sua propria virtute sanitatem esse recipituram. Absolutismo opus non esse ad hoc, ut se reficiat. Nihil aliud necesse esse nisi spiritu Christi russicam hierarchiam informari. Haec hierarchia, licet in ratione agendi a spiritu Christi deflexerit, seditionis adversum eum rea non est.

Post aliquot annos in aliam abiit sententiam Solov'ev. De causis schismatis inter Orientem atque Occidentem quaerens, byzantinos Patriarchas, Photium et Cerularium, ob ineptias, quae ad vitam Ecclesiae non pertinent, ob discrepantias dico in ritibus bellum Latinis indixisse animadvertit. Hierarchia byzantina momentum oecumenicum tribuit ritibus Ecclesiarum particularium, quo factum est, ut suis consuetudinibus vim universalem vindicaret. Ὁρθοδοξία universalis in byzantinismum, vel in religionem graeco-orientalem descendit, ex eaque ecclesiae particulares promanarunt. A Graecis Russia accepit christianismum byzantinum, qui universale ac particulare permiscuit, scilicet germen accepit sui schismatis tenacium veterum rituum. Sicut saeculis IX--XI nationalistis byzantinis essentia τῆς ὁρθοδοξίας sita esse videbatur in pane fermentato et in barba clericorum, ita saeculis XV--XVII nationalistae ritibus parvi momenti totam contineri putabant essentiam christianismi russici. Hac de causa russicum schisma veterum rituum dici potest hereditas byzantina.

Annis 1881--1883 nova omnino decreta tuitus est Solov'ev. Romanus Pontificatus ei visus est lapis angularis Ecclesiae universalis. Trubeckoj narrat se ex ipso Solov'evio percepisse eum quo tempore coronam acciperet Alexander III imperator Moscoviae catholico episcopo obviam ivisse eumque rogavisse ut sibi bene diceret. Cum ille vero anceps haereret, Solov'evium ei locutum esse de unitate mystica Ecclesiae universalis, a qua divisio in duas partes aliena esset, ab eoque petitam accepisse benedictionem. Ideale theocraticum, quod Solov'evius deprompsit ex theoria integritatis vitae (Цѣлость жизни) Slavophilorum, in Ecclesiis orientalibus, turbis exagitatis non reperitur. Ut ad effectum perducatur, necesse est stabiliri Ecclesiam tamquam regnum universale, tanquam organismum internationalem. Hic autem organismus illud ipsum est, quo catholica distinguitur Ecclesia. Si religionis christianae finis est ut constituatur in terris regnum Dei, necesse est omnes inter se uniri christianos, non solum mystice, sed etiam visibiliter; necessarium est caput quoddam unitatis. Inter christianas Ecclesias Roma tantum hanc dignitatem sibi vindicavit eamque re constituit in terris. Sola Ecclesia romana sibi vindicat subiectionem absolutam Ecclesiarum particularium, rerum publicarum, singulorum fidelium. Efficitur inde

absolutam unitatem in eius castris reperiri. Contra ipsius absolutismum religiosum Oriens orthodoxus seditionem excitavit: regna Occidentis ipsius adorti sunt absolutismus politicum; eius absolutismo morali obstiterunt protestantes, ac rationalismus inde manans. Oriens orthodoxus, potestates civiles Occidentis, protestantium agmina bellum inferunt implacabile Ecclesiae romanae magnumque fovant discidium ((великій споръ).

Ecclesia romana pro summa auctoritate decernat. In hoc certamine rite ac legitime se gerit, inconcussum suum servat fundamentum. Ecclesia est militans, qua de causa omnino ei necessaria summa auctoritas, ordo hierarchicus, severa disciplina.

Homjakov Ecclesiam contendebat non esse auctoritatem sed veritatem. Sane quidem, respondet Solov'ev. Deus, Christus, Ecclesia absolute sumpti sunt veritas; at, ubinam adest homo, qui absolute vivat, qui veritatem sine auctoritate possideat, adipiscatur...? Genus humanitatis christianae propriis viribus non potest semet elevare ad comprehensionem purae veritatis: ut eam assequatur, indiget magistris ac ducibus. Ut valeant ad suum officium implendum, magistri ac duces in iisdem doctrinis consentire debent. Ut hoc fiat, una opus est auctoritas suprema, cui omnes subiciantur. Suos ut repellat hostes, Ecclesia est exercitus Christi, in eaque vigere necesse est summam auctoritatem, qua cuncta ordinate moveantur agmina, quaeque disciplinae servandae navet operam. Posito necessariam esse supremam in Ecclesia auctoritatem, sua sponte sequitur hanc auctoritatem pertinere solum ad sedem romanam. Nulla Ecclesia, praeter romanam, hoc sibi vindicat. Efficitur inde, vel statuendum esse Ecclesiam suprema destitui auctoritate, vel hanc auctoritatem sedi romanae inhaerere.

Necessitas centri unitatis ex aeterna atque absoluta eruitur Ecclesiae natura, quae condiciones ac limites temporis praetergreditur, ex eiusque natura ut Ecclesiae militantis. Haec tamen principalitas aeterna Ecclesiae fundamenta non attingit. Ad conficienda enim sacramenta Papa non fruitur potioribus iuribus quam ceteri episcopi. Potestatem in eos non habet Papa tanquam episcopus, sed tanquam supremus rector Ecclesiae. Ipsius potestas est potestas iurisdictionis. In provincia vero revelationis christianae Papa et laicus iisdem fruuntur iuribus, eodem se gerunt modo. Non magis quam laicus, ipse potest esse primus fons veritatis dogmaticae, ius non habet promulgandi nova dogmata quae in divina revelatione non continentur. Praerogativae Romanorum Pontificum ad recte administrandam Ecclesiam referuntur, ad partem ipsius humanam, ad ipsius bellicam ordinationem. Ipse titulus capitis Ecclesiae caret accuratione. Caput Ecclesiae omnia membra coniungit et congregat, quibuscumque floruerunt temporibus: quapropter caput Ecclesiae necesse est semper vivat, semperque idem sit. Centralis igitur auctoritas tantummodo officium servile habet et condicionibus circumscriptum. Quilibet Papa, instrumentum est actionis Sancti Petri, sed instrumentum imper-

fectum. Papae non debent sibi quaerere iura dominantium, auctoritatem ut finem. Qua fruuntur auctoritas pro bono Ecclesiae eis conceditur.

Solov'ev romanos Pontifices haud semper rite suum sublime gessisse officium fatetur. Una cum progressu byzantinismi apud Orientales, in Occidente exortum est pravum studium intellectuale et morale, quod, ut a romano distinguatur pontificatu, papismus nominandum est. Papismus est studium argumentis iuridicis stabilendi auctoritatem Papae, ea perperam abutendi ad consilia civilia, eamque tuendi vi et violentia. Hisce modis sublimitas auctoritatis convertitur in superbiam carnis. Ratio papismi delet ecclesias particulares et metropoles. Episcopi pro eo, ut archiepiscopis obnoxii sint, omnes ipsi romano Pontifici subiciuntur. Potestate omni Romam summa ratione revocata tollitur deleturque proprietates Ecclesiarum particularium singularum nationum, inducitur negatio nationalitatis (безпародность) pro eo, ut Ecclesia fiat supernaturalis (сверхнародная). quae mystico ligamine coniungat omnes nationes. Romana haec centralisatio, ut barbara voce utamur, schisma non genuit, tamen aluit firmissimumque reddidit.

Corrupto principio theocratico corruptae sunt etiam necessitudines inter Ecclesiam ac status civiles. Papismus theocratiae characterem dedit potestatis violentae. Viribus spiritualibus reiectis, vis materialis adhibita est. Humana regnorum consilia effecerunt, ut sedes romana potestati civili subiceretur, ac denique captivitatem avenoniensem tulerunt. Etiam adversus fideles, ab Ecclesia romana propter papismum ea committebantur, quae sine culpa non sunt. Conatus per vim reducendi haereticos ad Ecclesiam radicatus pervertunt rationem, quae inter Deum atque hominem intercedit. Foedus enim, coniunctio hominis cum Deo necesse est sit omnino libera. Cum coniunctio cum Ecclesia efficitur minis, catenis, suppliciis, moralis actus, quo submittitur animus humanus veritati universali, per physicam debilitatem absolvitur. Nomine igitur libertatis conscientiae, homo seditionem fecit in Ecclesiam romanam, et haec seditio protestantismus dicitur.

Ex iis, quae dicta sunt, efficitur triplicem in sedem romanam seditionem iustas ex parte tantum causas habuisse: errores atque iniurias romanorum Pontificum. Discidia Ecclesiarum inducta sunt conatibus papismi omnia sibi submittendi. Papismus docet Ecclesiam non posse suam unitatem per violentiam conservare. Victoria potestatis laicae ostendit etiam illud, per violentiam Ecclesiam non posse suam auctoritatem vindicare in potestatem civilem. Seditio protestantium documento est per violentiam hominem non posse cogi ad acquirendam aeternam salutem. Cuncti tamen errores papismi veritatem romani Pontificatus non tollunt. Argumenta quae afferuntur ab eius hostibus, ut suam seditionem tueantur, vim relativam tantum habent. Dandam proinde operam esse ut renovetur vetus Ecclesiarum unitas.

Unitatem Ecclesiae, Solov'ev statuit esse primum gradum ad unitatem perfectam totius generis humani. Coniunctione totius christianismi in Christo transfigurabitur genus humanum, quod rursum principium erit transfigurationis-cuiuslibet rei a Deo effectae. Finis historiae universalis est libera unio generis humani in Ecclesia Christi. Unio Dei et hominis supremum debet esse principium cunctarum rationum humanarum. Hac de causa illud primum christiani nominis interest capi consilium redintegrandae unitatis ecclesiasticae. Ex hac redintegratione pendet Russiae, slavismi, totius universi fortuna. Russi, et generatim Oriens christianus nihil agere poterunt, antequam deleatur peccatum separationis Ecclesiarum.

Unio Ecclesiarum ante omnia oportet sit spiritualis, distinguatur scilicet a conatibus superioris aetatis ex rationibus prudentiae civilis exortis; unitas spiritualis quae non tollat indolem ac differentias peculiare variorum populorum.

Fieri non potest, ut Oriens christianus ad latinismum convertatur, quia et Oriens sua principia et traditiones habet, neque latinismus est christianismus sed christianismi pars. Ut igitur fiat unio, necessaria est communitas vinculorum cum Christo, tanquam cum principio coniunctionis divinae humanaeque naturae. Haec unio in praesens exstat. Utraque Ecclesia per sacerdotium in eadem fide iisdemque sacramentis cum Christo coniungitur. Haec essentialis ac fundamentalis unitas Ecclesiae universalis separatione societatum ecclesiasticarum quae oculis cernitur non tollitur. In cunctis ecclesiis unum est caput. Quapropter Sancta Ecclesia permanet et in Oriente et in Occidente quamvis inimiciis inter se disiunctis. Ipsi episcopi russi agnoscunt Ecclesiam occidentalem non destitui gratia Christi.

In historia utriusque Ecclesiae proprium utriusque reperitur principium. Oriens patientis modo se habet ad Deum; Occidens agentis. Utrumque principium verum est ex parte in eoque radix sita est schismatis, quod tamen ad vitam praetereuntem tantum Ecclesiae pertinet. Hac de causa vinculum mysticum fractum non est.

Ecclesia, una in suo fundamento divino, disiuncta in sua administratione humana, nondum exhibet perfectam divinitatis humanitatisque coniunctionem. Ecclesia non est tantummodo fundamentum divino-humanum salutis singulorum, sed etiam domus divino-humanitatis constituta. Quo fit ut unitatem absolutam (БЕССОДННОСТЬ) perfici necesse sit in terris. Si unitatem mysticam Ecclesiarum occidentalis atque orientalis negemus, non amplius agi potest de unione Ecclesiarum, sed solum de necessitudine atque amicitia, vel de absorptione alterius ab altera. Si tamen sumimus permanere unitatem mysticam, fieri potest ut vinculum invisibile mysticum utriusque Ecclesiae oculis subiciatur. Primus igitur gradus ad unionem Ecclesiarum tenebitur, si duae Ecclesiae tamquam Ecclesiam universalem sese aestimabunt, si inter se coniunguntur.

Oriens orthodoxus a veritate non aberrat, cum statuit fundamentum divinum inviolabile: sed potius contemplative, theoretice hoc fundamentum ipse considerat. Oportet veritatem agnosci, sed simul eam ad effectum perducere. Veritas servanda, et simul actio ecclesiastica rite dirigenda. Hac de causa necessaria est Ecclesiae firmissima auctoritas, quae una sit atque libera, ut in mundo vim activam Ecclesiae dirigere queat. Custodiam et conservationem veritatis ecclesiasticae sibi vindicavit Ecclesia orientalis: Ecclesia occidentalis contra ad administrationem ecclesiasticam rite disponendam incubuit. Haec duo officia inter se non pugnant. Christianismus non est solum in contemplando positus, sed etiam in agendo. Neglecta altera parte in utraque Ecclesia schisma profecit. Servata veritate orthodoxa, Ecclesiae orientales principium catholicum approbare possunt atque hoc modo suam veritatem particularem convertere in universalem, sese liberare ab exclusivismo.

Haec sunt praecipua capita doctrinae Solov'evianae de separatione ac de unione Ecclesiarum, secundum synthesin a principe Trubeckoj concinnatam, pp. 448—480.

Ut ipse in prooemio dicit, ex sententiis Solov'evi in ipsius mente clarior evasit cognitio excellentiae *τῆς ὁρθοδοξίας*. Doctrinam igitur Solov'evii partim tantum comprobatur, partim censoria virgula notatur. Solov'ev, ut ait Trubeckoj, veritatem orthodoxiae consistere existimat in protestatione contra violentam nullisque limitibus circumscriptam centralisationem romanam, et in principio autonomiae Ecclesiarum particularium nationalium. Verum est orthodoxiam cum nationalismo cohaerere, qui inter causas exteriores separationis Orientis ab Occidente recensendus est. Sed falsum est essentiam orthodoxiae in nationalismo consistere. Ecclesia orthodoxa centralisationem Ecclesiae romanae noluit pati: sed ab ea scissa est propter aliud principium, quod secuta est, ut suam tueretur autonomiam.

Ut ratio agendi Ecclesiae orientalis commode diiudicetur, causae schismatis ducendae non sunt discrepantiae haud raro fuitiles, quas Latinis Photius ac Michael Caerularius obiecerunt. Discidium inter Romam et Byzantium ut certamen particulare inter sedem romanam et patriarchatum byzantinum, schisma non genuisset nisi principia religiosa contraria Latinos et Graecos in hostiles distribuissent acies. Si per tot saecula discidium illud componi nullo modo potuit, in promptu est colligere catholicismum romanum et fidem Ecclesiae orthodoxae duplicem esse formam religionis christianae, quae Latinos Graecosque in comprehendendo christianismo funditus disiungit.

Nefas est Ecclesiarum discidium inde repeti, quod Oriens christianismus ad rationem referat, ad contemplationem, Occidens ad usum. Christiani orientales cum occidentalibus propterea non conveniunt quod efficientia principio divino apud utroque diversa tribuitur. In Ecclesiis orthodoxis haec efficientia prae-

cipue, ac fere solum in sacramentis cernitur; in Ecclesia romana contra praecipue opere externo auctoritatis divinitus institutae, ac caecam, ut aiunt, oboedientiam postulanti continetur. Illud igitur verbum „theoretice“, quod Solov'evius usurpavit, expungendum est, ac statuendum christianismus orientalem indole mystica potissimum differre. In sacramentis in quibus velut cardo vitae Ecclesiae orientalis vertitur, homo contemplationi operam non dat; constat enim etiam infantibus ratione non utentibus ea utilia esse.

In catholicismo romano vita religiosa summa rationum continetur, quae inter eos qui divina utuntur auctoritate atque eos qui obtemperant, intercedunt. Divinum praecipue valet id quod auctoritas. Contra in christianismo orientali vitae religiosae principium primum habetur relatio hominis ad Deum, qua homo novam sese agnoscit naturam seu creaturam. Deus praecipue consideratur ut fons metaphysicus processus interioris ac physiologici.

Haec maxima inter christianismus orientalem et christianismus occidentalem differentia manifesta est in utriusque notione Ecclesiae. Vir occidentalis Ecclesia utitur praecipue tamquam auctoritate: vir autem orientalis, praecipue ut domo Dei mystica, loco in quo absolvitur mysterium divino-humanum. Hanc diversam Ecclesiae notionem diversum sequitur hierarchiae momentum in utraque Ecclesia. Presbyter orthodoxus simplex est *μυσταγωγός*, passivum instrumentum gratiae divinae, quae per sacramenta communicatur. Contra romanus catholicismus e presbytero fecit *παιδαγωγόν*, ducem ac iudicem conscientiae. Velut in sacramento paenitentiae presbyter orthodoxus simplex est testis confessionis peccatorum; presbyter autem catholicus ea utitur ut auctoritatis hierarchicae instrumentum. Catholici Ecclesiam pro opere externo Dei habent, ideoque sine capite seu centro visibili esse posse iis non videtur. Unitas catholica coniungitur cum determinata cathedra, determinata persona, determinata urbe. Ut cunctis manifesta sit, necesse est eam suprema quadam auctoritate, cui universus subiciatur orbis quaeque ecclesiae personam gerat, instructam esse. Hanc auctoritatem ut firmissimam eam reddat, Ecclesia romana decernit ab initio concessam esse Petro, qui petra existimatur Ecclesiae Christi. Contra Ecclesia orientalis perfectionem sui aedificii in terris esse negat. Suum fastigium mysticum in orbe invisibili ipsa requirit. Si licet exemplum ex architectura sumi, aculeatis obeliscis templorum gothicorum catholicismus occidentalis suam in terris firmitatem per figuram exprimit, qua firmitate caelum petit.

Ex diversa in utraque Ecclesia unitatis religiosae notione diversa nascitur forma seu temperatio ecclesiastica utriusque partis orbis christiani. Catholici unitatem Ecclesiae suapte natura in unitate administrationis ecclesiasticae ponunt: orthodoxi pro unitate habent eorundem sacramentorum communionem, eiusdem fidei professionem. Unitas orthodoxa est unitas invisibilis, mystica, quae non abhorret a varietate Ecclesiarum autocephalarum, quaeque

commune omnium supremae auctoritatis caput respuit. Notio igitur Ecclesiae est causa, quae Ecclesiam orientalem ad seditionem in Ecclesiam romanam commovit. Hoc agens, iura Iesu Christi, capitis Ecclesiae, tuita est hierarchia orientalis. Ab Ecclesia christiana christianismus orientalis regnum huius mundi alienum ducit. Quo fit, ut summam perfectionem mysticam in vita monastica, id est in rerum huius mundi neglectu consistere censeat Ecclesia orthodoxa. Invenitur sane vita monastica in Occidente: sed maxima est discrepantia inter ascetismum orientalem atque occidentalem. Negotia humana abicit clerus occidentalis eo tantum consilio, ut hierarchicam magis foveat unitatem, ac vitae monasticae illud est institutum, ut quam vocant *centralisation romaine* firmior fiat magisque propagetur. Verum apud orthodoxos monachus montem Thabor ascendit, ut longe a mundi huius turbis remotus in divina luce oculorum aciem figat, semetque transfiguret.

Princeps Trubeckoj igitur catholicismum in quibusdam rebus veritati favere, in quibusdam vero a veritatis semita deflexisse tenet. Mysticismus necessarius est ad religiosam unitatem; sed membra Ecclesiae etiam usu uniri debent. Hac de causa caput seu centrum internationale, supremam auctoritatem, quae libera sit ab omni vi potestatis civilis, societatis laicae poscit Ecclesia. Hoc si tollatur in servitutem potestatis civilis redigitur Ecclesia. Ut Ecclesia semetipsam regat, potestas ecclesiastica libera ei necessaria est. Efficitur inde relativam profiteri veritatem catholicismum romanum, cum necessitatem tueatur huius supremae auctoritatis. Veritas igitur Ecclesiae orthodoxae non delet veritatem Ecclesiae catholicae.

Iesus Christus, centrum unitatis, quominus suprema auctoritas in terris statueretur non prohibuit. Illud tamen centrum ut vere sit christianum ac nomine hoc dignum, certis limitibus suam auctoritatem circumscribere debet.

Huiusmodi limites si tollantur, practicismus occidentalis elementis relativis ac terrenis naturam absoluti tribuit. Locum Christi, auctoritatem Christi Papa sibi vindicat atque usurpat. Mysticum elementum, i. e. gratia, venale habetur, eamque nundinantur Romani Pontifices, ut abunde testatur historia indulgentiarum.

Ex iis, quae hucusque exposita sunt, efficitur Ecclesias orthodoxas praepollentibus viribus adhuc frui. Etsi enim verum est, eas catenis constringi a potestate laica, quod desit centrum unitatis, illud tamen quod ipsius vita est, centrum ipsius unitatis, provincia in qua fideles cum ipso Christo coniunguntur, elementum ipsius mysticum ab assultibus et interventu potestatis civilis omnino tutum est. Vivens ipsius caelum vel intimum eius regnum nulli subicitur potestati, ac fons est vivificus sitientibus Ecclesiae membris (pp. 480—493.)

His per summa capita doctrinam principis Eugenii Trubeckoj Solov'evium refellentis exposuimus. Ab ea diiudicanda abstinemus, quamvis facile sit ipsius fundamenta evertere. Illud tamen com-

memorari iuvat, Trubeckium latuisse practicis Ecclesiae catholicae mysticismo inniti, ab eoque profluere. Ceterum, ingens sanctorum in Ecclesia catholica numerus, satis testatur fontes mysticismi catholici puriores et copiosiores effundere aquas quam fontes mysticismi orthodoxi.

Caput XIV operis maximi momenti est etiam ad agnoscendam vitam religiosam populi russici, et systema theocraticum Solov'evi (pp. 494—530). In eo scriptor agit de christianismi consiliis et de munere nationali imperii russici; de messianismo, et de potestate ipsius imperii; de messianismo Solov'evii et slavjanophilismo; de hebraismo et russo messianismo. Paucis exponuntur quae Solov'ev, cum decreta Slavjanophilorum aestimaret, statuit. Ut hosce refelleret, theocratia apud Solov'evium non exhibetur integre ut opus divinum, sed ut opus utile imperio russo. Amor patriae hic apparet, quo Solov'evius ardebat. Nimis severus mihi videtur esse scriptor, cum errores philosophiae Solov'evi dicit convenire cum erroribus ipsius amoris venerei, artissimis vinculis coniungi cum eius illusionibus eroticis. Candide fateor me nullas perspicere rationes, quibus haec innitantur falsa iudicia.

Capite XV, pp. 531—585 idea theocratica Solov'evi tractatur. Theocratia, ut a Solov'evio cogitatur, est regnum divinum in terris constitutum. Regnum Dei non est tantummodo interius in anima; sed etiam exterius in terris, et Ecclesia, quae est hoc regnum, est universalis organisatio verae vitae. Solov'evio, ut ait Trubeckoj, Ecclesia universalis, quae ideam theocraticam ad effectum perducit, videbatur esse Ecclesia romana. Statuendo supremum pontificatum, Iesus Christus non abrogavit quidquid in aeterna civitate continebatur. Ipse unitatem internationalem, formam regendi monarchicam servavit; non Caesarem christianum, sed Caesarem hominis-Dei instituit. Roma est civitas aeterna. Rupes capitolina consecrationem accepit a Deo, facta est petra illa super quam Iesus Christus suam condidit Ecclesiam. Extra Ecclesiam romanam, solum Ecclesiae nationales sunt, ut graeca, armena; vel Ecclesiae politicae, ut russica, anglicana; vel sectae, ut calvinistae, lutherani. Romana tantum Ecclesia neque est nationalis, neque secta ab hominibus instituta. Una est Ecclesia quae servat et firmat principium socialis unitatis contra egoismum nationalem; servat et firmat principium libertatis auctoritatis spiritualis contra absolutismum potestatis civilis. Summa potestas clavium Petroisque qui ei succedunt concessa est potestas socialis et politica omnino necessaria. In Ecclesia una et sancta doctrina et administratio separari non queunt. Potestas quae ad unitatem efficiendam valet in Ecclesia non est nisi potestas monarchica. Ea sublata, Ecclesia visibilis tolleretur. Sequitur romanum Pontificatum necessarium esse Ecclesiae. Falsum est eum esse despoticum. Qui enim veram theocratiam gerunt, potestate non utuntur e sua utilitate vel arbitrio, sed ea utuntur tanquam instrumento necessario ad assequendum quod divinitus propositum est.

Ideam theocraticam Solov'evi ea continere quae inter se pugnent, tuetur Trubeckoj. Solov'evius enim theocratiam interdum ut liberum foedus Dei et hominis cogitat, interdum ut constitutionem ecclesiastico-iuridicam, quae firmari nequeat sine violentia (p. 565). Solov'evi error praecipuus et quasi fundamentalis in hoc cernitur, quod eum fugit christianismum velle, ut homo ingrediatur in regnum Dei tanquam filius, non ut mancipium.

Ultimum caput operis est de amore physico et romantico apud Solov'evium (pp. 610—631).

Haec, quae ex absolutissimo opere Trubeckii delibavimus, maximum ipsius operis, quod ut absolvatur, speramus mox fore, apertissime pandunt momentum. Praecipua enim capita doctrinae theologicae Solov'evi ratione ac via, systematice ac synthetice ibi exponuntur, ita ut cuilibet copia sit clarissimi illius philosophi decreta statim cognoscendi. Non omnino felix fuit scriptor in hisce decretis interdum nigro lapillo notandis. Ex ipsius tamen volumine eruitur illustrem hunc scriptorem firmissimum amorem religionis christianae suo animo fovere, ac vehementissime unionem Ecclesiarum peroptare. Faxit igitur Deus, ut opus tam praeclarum mox absolvatur, doctrinam Solov'evi magis magisque apud Russos divulgaturum.

9. Solov'evi nomine sylloge quaedam commentationum inscribitur a praeclaris viris conscriptarum: Сборникъ первый о Владимирѣ Соловьевѣ. Mosquae, 1911, pp. II + 222. Haec in ea continentur:

a) *Bulgakov*, Quid Solov'ev philosophus de natura senserit, p. 1—31;

b) *Ivanov*, De momento Solov'evi in historia nostrae conscientiae religiosae, p. 32—44. Incipit haec brevis commentatio perpulchris verbis Solov'evi, quae enuntiavit, cum animam efflaret: Difficilis labor pro Deo! Scriptor Solov'evium comparat cum Dostoevskio et Leone Tolstoj ac suum tuetur principium: Ecclesiam non habere corpus, nisi in mysterio. Ecclesia ab eo definitur mysterium amoris universalis et liberae unionis in Christo. Ob copiam et densitatem, ut ita dicam, speculationis philosophicae, et novitatem notionum, earumque interdum obscuritatem haec praeclara commentatio aegre in summam redigi potest;

c) *Trubeckoj*, De ingenio atque indole Solov'evi, p. 45—74. Inserta est haec commentatio operi, de quo superius explicavimus;

d) *Trubeckoj*, De Vladimiro Solov'evio eiusque opere, pag. 75—95. Paucis doctrina philosophica ac theologica Solov'evi adumbratur.

e) *Block*, Eques-monachus, p. 96—103. De ingenio moribusque Solov'evi exponitur;

f) *Berdjaev*, Discidium (проблема) inter Orientem atque Occidentem quomodo conscientiam religiosam Solov'evi, affecerit, pag. 104—128. Perutilis commentatio ad historiam theologiae Solov'evi. Tuetur scriptor Solov'evium universalismum in eis quae scripsit

suoque in animo amplexum esse, sectas aut mutationem religionum nequaquam passum esse. Inde fit, ut diiudicari bene non possit, utrum ipse catholicus sit an orthodoxus; liberalis an vetustati propitius. Ex principiis slavjanophilismi suam de messianismo russo deduxit sententiam, qui absolvendus esset unione Ecclesiarum. Slavjanophili Orientem amabant ut regionem quae integram fidem christianam servavisset, et Occidentem aversabantur ut huius integritatis violatorem, ut rationalismi defensorem. Solov'evius errores praecipuos Slavjanophilorum ex eorum nationalismo, ac falso de catholicismo iudicio manasse cognovit.

A. Palmieri.

Conspectus singulorum operum recentium.

Bohemica.

Dr. *Josef Zavadil*, **Velehrady Děvín a Nitra**. Příspěvek k určení polohy hlavního města velkomoravského. **Magnae arces Děvín et Nitra**. Ad situm capitis Magnae Moraviae definiendum quaedam conferuntur. Kroměříž, 1912. 8vo pag. 110.

Hucusque „Velehrad“ sicuti Μεγαλόπολις in Arcadia et, quod idem sonat, Mechelinburg (nunc Meklenburg) nomen proprium putabatur, novissimis vero temporibus a nonnullis viris doctis genericum esse dicitur, sedem principis regis significans. Opiniioni huic non satis bene fundatae etiam huius libelli scriptor, qui serenissimi imperatoris et regis nostri a consiliis intimis est, se adiungens Blatengrad Koceli, Děvín (germanice Theben, hungarice Dévény) quae urbs sedes Rostislai fuisse putatur, Nitram denique Svatopluk principis sedem velehrados (μεγαλόπολις) vocat, simulque locos illos quattuor annalistae Fuldensis, qui hucusque de Velehrad Moraviae oppido explicabantur, ad arcem Děvín refert.

Libellum, ubi clarissimus scriptor suam opinionem profert, sollicite et non sine complacentia legi et studiose perscrutatus sum, sed, ut verum fatear, non me contentum reddidit. Quae enim de situ loci Děvín totaque regione in confluvio Moravae fluminis in Danubium refert, respectu quidem digna videntur esse, verum argumenta nihil dubii relinquentia non praebent ad confirmandam sententiam scriptoris, arcem Děvín saeculo nono Rostislai sedem fuisse existimantis. Ad archaeologiam provocat, quae disciplina novella est, neque firmi fixique quidquam per eam hoc saltem tempore statui potest.

Sed ne Fuldensi quidem annalistae loci, quos dixi, indubii quidquam de situ Děvín arcis tradunt.

Quae enim Rudolphus ad annum 855 narrat, Ludovicum regem Rostislaum Moravorum principem ducto exercitu aggressum sine victoria rediisse, malentem adversarium firmissimo vallo munitum ad tempus dimittere, quam militum suorum damna sustinere, devastata magna provinciae parte revertisse Rostislaumque eum insecutum Danubio trajecto plurima finitimorum loca praedando vastavisse, (H. Pertz, *Monumenta Germaniae historica*, Scriptores I. 369) non probant, firmissimum illum Rostislai vallum in ipsa Danubii ripa fuisse, sed id tantum Moravorum principem in inimicorum terram non penetrasse, et solum Danubii litus locaque proxima depraedatum esse.

Ad annum 864 Meginhardus Fuldensis Ludovicum regem alteram expeditionem Moravicam molitum esse narrat. Quam ob rem Tulnae ad Danubium cum Bulgarorum chagano foedus pepigit. Mense vero Augusto Danubium transgressus Rostislaum in arce Dovina obsedit. Qui quoniam cum regis copiis manus conserere non auderet, effugiendi potestate sibi denegata, obsides quales et quantos rex praeceperat, dedit fidesque ipsi ab eo cum optimatibus eius iurantibus facta est. (*Monum. Germ. hist.* I. c. 378).

Clarissimus scriptor pag. 47 sequ. ad arcem aliam annalistam respicere potuisse nisi ad Děvín serio negat. Dr. Dudík (*Dějiny Moravy*, tom. I. pag. 87) Dris Hermenegildi Jireček sententiam secutus erat, qui ad Burgstatt in confluvio fluminum Jihlava, Svrátka, Dyje (quae Germani Iglawa, Schwarzwawa, Thaya vocant) locum illum quaerebat, verum Červinka perscrutatus hunc locum ne minimum quidem indicium invenit unde homines ibi habitasse coniceretur.

Děvín ad Danubium sedem Rostislai fuisse a priore concedere non possum. Si enim historiam regnorum inspicias, nemo unquam regnantium in extremis finibus suae dicionis sedem fixit, ubi a finitimis populis omni tempore inquietari potuit. Děvín arcem ad defendendam Moraviam adversus eos, qui ab oriente et meridie veniebant, multum proficere potuisse non nego, verum Germanos in eorum adversus Moravos progressu parum impedivisse affirmo.

In annalibus sic scriptum legimus: Ludovicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus, Rastizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dovina, id est puella, dicitur obsedit. Iam Dr. Novotný in novissima *Historia Bohemiae* tom. I. pag. 310 sub linea argute cognovit, non in ipsa Danubii ripa, sed media in Moravia hanc urbem fuisse. Dein rex Danubium flumen ad Tulnam non vero etiam Moravam transgressus esse dicitur, quod fieri debuisset, si Rostislaum in Děvín ad Danubium obsidere voluisset.

Insuper Dr. Zavadil ita arcem describit: Arx adiri, expugnari non potuit, e qua tamen, si belli dux eam obsidens satis magnas copias haberet, nullum effugium esset obsessis. Quod etiam hoc casu factum esse cognoscitur.

Z. rei militaris peritiam praeprimis vero tacticam Rostislai ducis minimi aestimat, putans, eum sibi suisque omnibus in Děvín arce insidias paravisse. Neque vero Ludovicus rex Moravorum ducem in arce sua duobus fluminibus, alia vero ex parte suo exercitu inclusum impune dimisisset, sed tamdiu obsidionem produxisset, donec Rostislao potitus esset eumque feloniae accusatum perdidisset.

Non valet conclusio scriptoris, Dovinam, cuius annales Fuldenses ad annum 864 nomen afferunt, sitam fuisse in confluvio Moravae et Danubii; eandem vero esse arcem, cuius firmissimum vallum ad annum 855 commemorant, concedo.

Non multo post (anno 869) idem Ludovicus rex iterum Rostislaum sibi subicere voluit. Quapropter tres exercitus paravit. Unum adversus Serbos Lusatos et Bohemos, qui cum illis iuncti erant, homonymus illi filius duxit. Alterum Carlmannus adversus Svatopluk Rostislai nepotem duxit. Tertii vero agminis imperium quo ipse rex Rostislaum debellare voluit, propter morbum suum Karolo filio suo natu minimo tradidit.

Ludovicus minor Serbos Bohemosque in fugam convertit, Carlmannus Svatopluk principi igne et gladio multa damna paravit. Karolus vero cum ad illam ineffabilem Rastizi munitionem et omnibus antiquissimis dissimilem venisset, eam ne obsidere quidem ausus est sed tantum omnia moenia regionis illius igne cremavit, et quae abscondita in silvis vel in agris defossa erant, cum suis diripuit. Tandem vastata omni regione Karolus et Carlmannus fratres convenientes de victoria sibi caelitus concessa gratulati sunt. (Monum. Germ. hist. I. c. pag. 381.)

Dr. Zavadil locum annalium etiam hunc de Děvín arce, quam supra commemoravimus, explicat, sed nulla affert argumenta apta ad persuadendum. Multa quidem de Děvín arce inexpugnabili loquitur, cui similis neque in Moravia neque in Germania fuerit. A Ludovico Rostislaum anno 864, ut se illi subiceret atque cum suis in nomen eius iuraret in eadem arce coactum esse ait. At hoc anno Karolus filius eandem arcem maiore exercitu suo ne obsidere quidem ausus est. Et quamquam Karolmannum fratrem devastata Svatopluk principis regione in auxilium advocare potuit, nihil tamen praeterea molitus est. Si de Děvín arce in ipsa Danubii ripa hic ageretur, novae fortificationes, ut barbara voce utar, in Germanorum oculis fieri debuissent, neque „munitio ineffabilis omnibusque antiquissimis dissimilis“ vocari illa potuisset. Et si tale opus in ipsa Danubii ripa susceptum est, quid obstabat, quominus a vicinis Germanis impediretur?

Praeterea ad annum 871. annales narrant, Svatopluk principem propter crimina, quae ipsi obiecebantur, inclusum in carcerem, sed cum nemo ea probare posset, a Karlmanno dimissum et exercitus adversus Moravos ducem constitutum esse. Qui „ceteris castra metantibus urbem antiquam Rastizi ingressus est... Denique Bavorios nihil mali suspicantes et minus se observantes cum magno

exercitu in castris aggressus est, et multos ex eis vivos comprehendit, ceteris pene omnibus occisis... Quibus auditis Karlmannus de exercitus sui interitu nimium consternatus est et necessitate compulsus omnes obsides, qui in suo regno erant, colligi et Zuentibaldo reddi iussit; vixque ipse unum virum nomine Ratbodum seminecem recepit." (Pertz I. c. — pag. 383). Etiam hac „antiqua urbe Rastizi“ Dĕvín arcem scriptor significari vult, nam, ut ait, occultis colloquiis principis cum suo populo habitis communem in Germanorum exercitum impetum ab eo factum esse cogitari potest, qui locum oculis compertum haberet. Atqui Germanorum exercitus Danubio et Morava fluminibus traiectis in septemtrionali parte planitiei Dĕvínensis castra metatus est, Svatopluk autem in arcem ingressus conspiratione facta accitisque Nitra copiis colles Dĕvínenses circumivit et e sinistra parte impetu facto Germanorum exercitum in fluvium coniecit.

Posito, me hoc de eventu recte sentire, ad totam regionem, ubi Velehrad urbs aedificata erat, insulamque, ubi Rastici antiqua civitas (arx) sita erat, non frustra obsidendam, Karlmanno copiae minime suppetebant. Moravorum exercitus partim in arce insulana et in civitate, partim extra civitatem ad pugnandum paratus in Germanos vehementissime invadens cladem maximam fecit, permultis in captivitatem abductis ceteri occisi sunt, iis tantum, qui mature fugam arreperant, exceptis.

Z. dicit: „In fonte igitur, qui maximi est ad historiam illius aetatis Velehrad urbis Magnae Moraviae momenti, nullum prorsus vestigium est“ (pag. 59). Ad hanc objectionem paucis iam supra respondi; tamen etiam ad troparion, quod in Michaelis Petr. Pogodin Кирилло-Мефодіевскій сборникъ Victor I. Grigorovič publici iuris fecit, animum legentium advertere liceat.

Troparion cuius initium est Moravsky? země velengraždaninъ quondam in commentariis Brunensibus Obzor interpretatus sum et explicavi. Primo, quoniam appositum est illis slava i pohvala sĕverъsky? strany (gloria et laus regionis septemtrionalis), Велиградъ (Veligrad) legendum esse putavi, ita, ut BO in sententia altera particula explicativa esset. Sed professorem Drem Pastrnek ea verba „Moraviae terrae magnum civem“ interpretari certior factus, sententiam meam immutare debui: concessi equidem Methodium magnum civem per synecdochen (contentum pro continente) vocari utique potuisse, non tamen sine significatione Veligradii; auctorem quippe in antecedentibus eum in Veligrad sepultum esse commemoravisse necesse est, si hoc tropario sanctum metropolitam suos e sepulcro discipulos in suam ecclesiam cathedralem alta voce convocantem ob eius sedem locumque sepulturae magnum civem (веленгражданинъ) appellavit.

Troparion nostrum ex ultimo carmine (ѿдѣ) canonis antiquissimi desumptum est, in cuius locum postea cantica, quae legendis quae Pannonicae dicuntur, originem suam debent suffecta sunt.

Si recte conclusi, vestigium saltem loci dormitionis atque sepulturae sancti Methodii (simul etiam sedis ipsius) civitatis Veligrad in antiquissimi officii eiusdem tropario certissime inveni.

Minime firma est ultima pars opusculi, ubi scriptor reliquias sancti Clementis anno 863 in montibus Buchloviensibus in belli tumultu reconditas esse docet, quo consilio ad Drem Franciscum Přikryl, cuius auctoritas in doctrina prorsus nulla est, provocat, dicens ipsum nonnulla ex antiquis documentis et scriptis afferre, demonstrantia, sanctos apostolos in monte sancti Clementis non procul ab oppido Osvětimany monasterium regulae sancti Basilii fundavisse. Quae tamen documenta providus scriptor (ne irrideatur?) afferre non audet. Nos urgente necessitate qualia primo documenta producta sint, inspiciamus.

Primum diploma, ad quod Přikryl provocat, est transumptum Severi episcopi Pragensis (1030—1063) anni 1062, quod in Codicis diplomatici tom. I. pag. 137, ubi esse in ipsius opusculo „Sv. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě“ V Týně u Lipníka 1905 pag. 9. dicitur, minime invenitur, est autem in tomo eodem Codicis pag. 32 in adnotatione editoris: „In margine eiusdem chartulae manu saeculi XII. adnotatum est: „Consecrarunt hii sancti uiri (SS. Cyrillus et Methodius) etiam capellam b. Clementis in confiniis Moraviae“. Diploma vero Severi episcopi, in cuius margine adnotatio, quam attulimus, legi perhibetur, falsis Monseanis adnumeratur, de quibus Vincentius Brandl (ut de aliis taceam) in Časopis matice moravské, ročník 10 (1878) pag. 77 et sequ., de nostro vero diplomate in specie pag. 79—85 acutissime disseruit; commentatio eius „Fragmenta Monseana či Zlomky Monseovy“ inscribitur. Si totum diploma falsum est, ne adnotatio quidem de consecratione capellae sancti Clementis fide digna est, praesertim cum sanctus Constantinus-Cyrillus cum Methodio fratre in Moravia docens, episcopali dignitate ad consecrandas ecclesias et capellas omnino necessaria careret. Ceterum scriptor opusculi de sanctis Cyrillo et Methodio, qui paginam non recte indicat, minime laudandus videtur.

Alterum documentum annales monasterii sancti Thomae Brunensis esse dicit, manuscriptum per F. 33. n. 597 signatum ad annum 1358 (in adnotatione: Cod. dipl. Mor. IX. 7 addens), diploma erectionis „praepositurae“ in arce et aedibus sancti Clementis non procul ab Osvětimany a Ioanne marchione de dato 18. Aprilis 1357., quod per Očkonem de Vlašim episcopum verbis „Ioannes marchio monasterio beate virginis Marie et sancti Thome Brunensi ordinis sancti Augustini capellam sancti Clementis pape in silvestri solitudine antiquis quidem temporibus pro eiusdem sancti reverencia fabricatam, nunc autem a multo tempore omnibus divinis officiis desolatam... pie contulit et donavit“ confirmatum est. Quae verba ex idiomate Bohemico in Latinum fideliter versa

(servata utique et orthographia pristina et loquendi modo) minime cum suo originali perfecte consentiunt.

Dr. Přikryl annales monasterii sancti Thomae ad annum 1358, e quibus Gregorius Volný diploma confirmationis erectae per Ioannem marchionem residentiae fratrum eremitarum depromens in suo opere *Die Markgrafschaft Mähren IV. Band Hradischer Kreis* pag. 177 nota 111 publici iuris fecit, commemorat, ast errat, dicens annales manuscriptos sub F. 33 n. 597 in archivo monasterii asservari, eosque diploma „praepositurae“ Augustinianorum in arce et aedibus sancti Clementis per Ioannem marchionem de dato 18. Aprilis 1357 continere, quod utrumque a veritate abhorret, sicut etiam diploma erectionis de anno 1357 merum commentum Přikrylianum est Si enim Codicem diplomaticum Moraviae IX. pag. 7. laudatum aspicias (typotheta hic evidenter erravit, lege 73) ad calcem documenti verba „Orig. Perg. im Archive des Stiftes St. Thomas F. 33. n. 597“ invenies. His e verbis quid nisi originale documentum in archivis asservari patet? Interrogatus a me rev. dom. Philippus Pazderka ordinis sancti Augustini respondit mihi, archivum coenobii sub F. 33. n. 597 revera documentum confirmationis donatae ordini a Ioanne marchione capellae sancti Clementis in montibus Buchloviensibus per Ioannem Očkonem episcopum Olomucensem de dato 18. Aprilis 1358 per litteram F. 33. n. 597 signatum asservare. Unde nec annales a Gregorio Volný productos quos eodem modo commemorat — neque vero documentum erectionis praepositurae Augustinianorum in arce et aedificio sancti Clementis die 18. Aprilis 1357, uti Dr. Přikryl pag. 9 sui opusculi affirmat, datum esse posse patet, et Codex diplomaticus Moraviae IX. 73 non diploma erectionis praepositurae per Ioannem marchionem, sed documentum confirmationis residentiae per Ioannem Očkonem episcopum exhibet.

Ut probaret, monasterium Basilianorum non tam mature extinctum esse, Dr. Přikryl ad traditionem populi, quae hucusque in districtu Hradištsēsi viget, de magis (černokněžníci), qui multa scientes occulte populo benefecerunt, provocat. Ego, qui ex proxima vicinia Hradišté urbis oriundus sum, persaepe audire me memini viros doctos Praga Bohemorum venisse quod utique cum scientiarum universitate a Karolo IV. ibi fundata, non vero cum Basilianis cohaeret.

Haec de diplomatibus, quae Dr. Přikryl affert dicta sufficient. Sed etiam alia scripta quaedam producit. Primum Laurentius Jugan, parochus oppidi Osvětimany, in tabulario arcis Buchlov chronicon quoddam manuscriptum anni 1358 per C. 10. litt. K 17 signatum invenisse dicitur, ubi haec verba legantur: „Sancti Cyrillus et Methodius monasterium sancti Clementis fundaverunt. Monachi Basiliani fuerunt.“ Manuscriptum Přikryl ipse non vidit; posito, illud revera inveniri in Buchlov, quid probat testis tam seri temporis?

Dr. Přikryl deinde ad Josephum Středovský parochum in Pavlovice non procul a Přerov civitate provocat, qui rudera monasterii circiter anno 1700 visitaverit (pag. 10.) At initio saeculi duodevicesimi Joannes Georgius Ignatius Středovský in Pavlovice parochus fuit, non Josephus. Quem virum circiter anno 1700 rudera ecclesiae sancti Clementis visitasse ille tradit. Scribit enim in *Sacra Moraviae historia sive vita ss. Cyrilli et Methudii Solisbaci* 1710 pag. 239: „Hic Cyrillus dubiam belli metuens aleam et de sacro clenodio, sancti nimirum Clementis corpore nimium sollicitus, bona regis gratia, loco quodam inaccessible, montibus et silvis operto haud procul Velehradio, in vicinia illa, quae nunc sepit vetus castrum Cymburg, construere coepit ecclesiam divi Clementis nomini dicatam, in qua, si periculum ingrueret, recondi possent extra Bellonae tumultum pretiosae martyris reliquiae.“

Auctorem igitur saeculi duodevicesimi ineuntis, cuius ne nomen quidem verum scit, testem traditionis adducit, sanctum Cyrillum in montibus Buchloviensibus ecclesiam aedificasse, verum ne hac quidem in re ipsi fidit, nam rem aliter se habuisse narrat, uti statim cognoverimus.

Denique Dr. Přikryl *Catalogi venerabilis cleri archidioecesis Olomucensis* locum pag. 46 profert, ubi a nonnullis iam decenniis haec notitia ex opere Dris Volný quod supra commemoravi hausta omni anno recusa legitur: „In eodem loco olim reperiebatur pervetustum sacellum S. Clementis papae et martyris, ut traditur, ab ipsis Moraviae apostolis conditum, cui senioribus temporibus residentia ordinis eremitarum S. Augustini monasterii Brunensis adiecta erat.“

Itaque haec sunt „hausta ex antiquis documentis et scriptis, quae id quod traditur, sanctos apostolos in monte sancti Clementis, non procul ab Osvětimany in hodierna Moravia monasterium ordinis Basiliani condidisse confirmant.“ (Zavadil, *Velehrady Děvín a Nitra* pag. 106).

Ex his „documentis et scriptis“ Dr. Přikryl pag. 11. sui opusculi quod commemoravimus concludere ausus est: „Ex his cognosci potest, Rostislaum anno 863. sanctis Cyrillo et Methodio suam firmam et ampam arcem cum ecclesia aedificiisque iam paratis ad usum ecclesiasticum tradidisse et sanctum Cyrillum hic monasterium ordinis sancti Basilii constituisse, ut hic clerus iuvenis, qui missionibus ad ecclesiam sanctam operam daret, operi sanctorum fidei magistrorum innixus educaretur!“

Quae Dr. Přikryl, nulla prorsus critica usus, confinxit, litteris mandavit, quaeque nemo sanae mentis homo recipere debet, haec clarissimo scriptori veri simillima videntur, (Op. cit. pag. 106) quod valde mirandum est. Ut verum fatear, VI^a parte sui opusculi omnis suae auctoritatis in doctrina dispendium passus est, quoniam traditionibus, recte commentis, Přikrylianis fidem adhibuit

easque omni prorsus fulcimento egere minime agnovit. Dr. Přikryl enim quae in suis „fontibus“ invenit, pro suo lubitu recipit vel reicit, permutans, affirmans, quae ipsi placent.

Magnopere mihi arridet scriptoris coniectura, cum Svato-pluk ducem non in antiqua Rasticii urbe, de qua Meginhardus Fuldensis ad annum 871 loquitur, sed alibi, fortasse Nitrae sedem sibi elegisse conicit.

Cum veritate minime convenit, quod pag. 103 legitur: Postquam consecratus est episcopus, per aliquot annos in Pannonia mansit Methodius, cui perpetua contentio fuit cum episcopis Germanis, qui ei in hac terra ius muneris episcopalis exercendi denegebant. — Nam intra annum post suum Roma reditum e territorio, quod archiepiscopus Salisburgensis sibi arrogabat, cedere coactus ab Hermanrico episcopo Pataviensi in vincula coniectus est. Nec (pag. 103) legenda Pannonica tantum, sed quod magis valet, authentica Ioannis VIII. decreta testantur eum libertate orbatum et tandem anno 873 iubente summo pontifice dimissum esse.

Legenda Pannonica non testatur, Methodium corpus mortui fratris Constantini-Cyrilli in monasterium ab ipso fundatum, quod scriptor dicit (pag. 106 n. 15), sed in monasterium ipsius sub Olympo non procul ab urbe Cyzico constitutum transferendum curare voluisse.

Fr. Šnapek.

I. Rybák, Poučení o hlavních ctnostech. (De virtutibus cardinalibus) Praha 1912. Nákladem vlastním. Pr. 2 Cor., 50 pag.

Series orationum, quae huc non pertinet nisi quatenus nova quaedam afferuntur. Nam in VIII. oratione p. 37 et 39 apologetice explicatur, unde repetenda sit inhonestas luxuriae. Exposita ea ratione, qua ob excessum (immoderato voluptatis studio), iustitia vel caritas negleguntur, quaerit de inhonestate non extrinsecus sed ex proprio fonte repetenda. Atque reiectis aliis sentienciis solum inde inhonestatem luxuriae propriam repetit, quod inhonestum sit quemquam amare summo amore sensuum, qui summo amore animi dignus non sit. Quodsi coniux sit in statu peccati, eius indignitatem suppleri dignitate Christi vel ecclesiae, cuius vices quodammodo gerat, postquam matrimonium elevatum sit in sacramentum. Praeter argumenta negativa, quibus aliae sententiae refelluntur*), sensus communis affertur, quo duce ideo quaedam carmina

*) Nam illud e cavendo periculo excessus sumptum sane *R.* non agnoscit cum dicit p. 38: „Mohli byste popřít, že stav toho, který se odává mírné smyslnosti je nebezpečnější a horší, než toho, který i této odporovati dovede; nebo ve skutečnosti se oba drží ve svých mezích, i ten, kdo si myslí, že si nesmí nic dovoliti, i ten, kdo si myslí, že si může aspoň mírnou smyslnost dovoliti. Je to jako když na př. chlapci je zakázáno v zahradě, která má tři oddíly, — v jednom jablka, v druhém maliny, v třetím květiny — trhat jablka, ale květiny trhati smí. Jde však o to, zdali smí trhati také maliny; kdyby je totiž okusil, zatoužil by asi i po jablkách.“

reprehendantur, quod ea, quae liceant vere amanti, in vulgus trahantur et quo ducti nondum corruptis moribus homines non voluptate sensuum suorum sed voluptatis societate, veri amoris dulcedine alliciantur. — Si haec constanter dicuntur, multa videntur sine peccato posse fieri, quae peccata esse a moralistis fere putantur. Scilicet licet concedatur, ut aliquis vero amore dignus sit, necessariam esse summam virtutem, neque eiusmodi virtutem inter homines inveniri ideoque omnia matrimonia non christiana, saltem quatenus in iis voluptas intendatur, non modo permittatur, esse aequae legi naturali contraria atque omnem vitae societatem inter diversi sexus homines, in qua servata caritate et iustitia (velut saltem, si perpetua sit et proles renuntietur) voluptas quaeratur, licet, inquam, haec concedantur, tamen cogitatione id fingi potest quod re non est, et hoc modo in adultis cogitatio de voluptate a peccato immunis fieri poterit. Praeterea multa non luxuriae sed caritatis vel iustitiae neglectae peccata habenda erunt et ad luxuriam eo tantum modo pertinebunt, quo alia ad avaritiam pertinent, etsi hucusque fere eorum inhonestas propria esse putabatur velut onanismi. Quare etsi sententia *R.* subtilitate sua et aliarum infirmitate commendetur, certa haberi posse non videtur.

Accedit, quod ipse *R.* verbis „Ideálně jest ukojení pudu neboli požitek smyslný pouze dovolitelný jako koruna ideální lásky. Je to akt, na který dává právo pouze láska, nebo který je svou bytostí doplněním lásky“ p. 37 non illam rationem, quam modo exposuimus, significare bene videtur potuisse sed ab illa diversam. Illam praestat certe nominare inhonestatem sordidi amoris quam dicere inhonestatem luxuriae, quae in excessu voluptatis quo contra iustitiam vel quovis modo alio peccatur, ponenda est. Iam altera haec vocari videtur posse inhonestas abusus voluptatis et hoc modo explicari: Naturae intentio est caritatem consummare voluptate idque ideo, ut confirmetur amor inter coniuges, qui bonus est proli et confert ad indolem utriusque coniugis perficiendam. Atqui haec intentio consummationis contemnitur, si quis voluptate potitur sine caritate, quia ea re ipsa tollit in ea rationem consummationis idque et in se et in complice. Ergo agit contra talem intentionem naturae, quam neglegi non liceat agitique contra eam ita, ut damnum restitui iam nullo modo possit. Et qui saepius ita agit, magis tollit etiam illud extraordinarii, quod etiam post primum huiusmodi peccatum in consummatione matrimoniali remanebat. Itaque colligitur hinc inhonestas voluptatis extra firmam coniunctionem (quae tamen non est necessario matrimonium, cum ea ratio ad improbandum consortium coniugum prolem excludentium non valeat) et extra firmum propositum matrimonium numquam contrahendi (quod qui habet, ad eum haec ratio abusus voluptatis solum ratione scandali vel cooperationis pertinere videtur posse). Hac sententia de vi consummationis matrimonii explicari potest videri etiam discrimen inter matrimonium ratum et consummatum, quod a Graecis theologis ignoratur nec facile

a rei natura posse repeti videtur (cf. Sl. I. th. I 9). Contra hanc rationem abusus voluptatis obici potest naturam ipsam pollutione involuntaria illis bonis obtinendis obesse. Sed etsi a recta ratione alienum non est, eiusmodi rem permittere, dummodo ne voluptas intendatur, tamen eam appetere ab ea alienum esse potest. Praeterea contra eam afferri potest a pari esse concludendum, eiusdem generis peccatum esse, si quis pulchritudinem faciei voluntarie tollat, quae inhonestas fere agnosci non videatur; nam eodem modo bono prolis amorique coniugum eam prodesse videri idque ex naturae intentione. Sed auctori rationis ipsi relinquamus, ut si placeat eam defendat vel aliter explicet ac nobis explicanda visa est.

In IX. oratione, quae appendicis instar videtur addita esse, copiose explicatur notio veritatis et veracitatis; qua explicata (ita, ut restrictionis rationi usuique vix videatur relinqui locus) scriptor probare conatur libros sacros ab omni errore esse liberos, quippe cum veritas in iis ea tantum quaerenda sit, quae infirmitatis nostrae mentis habita ratione intendi potuerit vel intenta sit. Exemplum affertur parentum liberos vario modo — nobis falso, illis vero quia captui eorum accommodato — monentium, ut mala caveant. Deum solum ea, quae aliquo modo ad religionem referantur, homines docere voluisse, alia (psalmos quoque?) solum Iudaeos, alia omnes. Ubi igitur solum moribus commendandis detur opera, ibi fabulas (quo etiam liber Iob revocatur) eodem modo esse aptas atque veram historiam et argumenta „ad hominem“ aequae apta ac semper valentia (p. 43). Patres, cum fabulas pro historiis haberent, errare potuisse, cum quaestio haec non sit posita in revelatione. Nonne tum concludendum est: „ecclesia catholica ipsa profitetur se non esse ab errore immunem nisi in rebus fidei aut morum decernendis; quae igitur praeterea in sacris libris continentur, nulla auctoritate ab errore immuni explicari posse, ergo inspirationem eorum fine carere“ — negandamque esse? (Justus, das Christenthum p. 171). Hac ratione multa facile solvuntur, dubito tamen an omnes difficultates tollantur; tollerentur, si inspirationis notio ad rerum revelatarum humanam narrationem revocaretur, sed num haec sola ratio sufficit ad talem sententiam probandam? Verum est e concilii Vaticani decreto (s. III c. 2; Denzinger¹⁰ 1636) effici solum inspirationem ultra res fidei morumque pressius intellectas ita extendi, ut moraliter libri integri cum partibus suis omnibus inspirati sint, etiamsi inspiratio se ad minima quaeque non porrigat; neque a Leone XIII aut a Pio X errorem omnem exclusum esse declaratum est (cf. Straub, De ecclesia II p. 216—7 n. 863) Verum¹ item est ecclesiam infallibiliter interpretari posse ea, quae velut data opera, non obiter in libris sacris posita sunt: quae sunt summa omnis libri et omnis partis longioris libri et omnis sententia libri, quae etiam per se sola ad libri finem, sanctitatem hominum in fide vel moribus promovendam conferat (ibid. p. 242 n. 874). Sed ecclesia etiam id infallibiliter

docere potest, sine quo tutela efficax inspirationis esse nequit (ibid. p. 249 n. 881).

Ex iis, quae obiter tantum commemorantur, notentur haec: P. 30. *R.* consentire cum iis videtur, qui priscam ecclesiae artem a falso pudore liberam renovari cupiunt nec Salomes saltatione (St. Zeno Veronae etc.) aut primorum parentum nuditate (San Marco Venetiis 1213 etc.) offenduntur, ut E. Bredt, *Sittliche oder unsittliche Kunst*. München 1911 aliique. Qua in re certe multa distinguenda sunt. — P. 38 ratio affertur, qua explicari possit, cur suicidium et sui mutilatio et cur procuratio abortus sit inhonesta: debere nos Dei donis uti donec aequam vel maiorem Dei gloriam cum eorum renuntiatione coniungi constet. *R.* difficultatem videtur sensisse in defendenda sententia eorum, qui simpliciter negant hominem a Deo accepisse ius vita aliisque donis non utendi. Sed, ut ipse rem enuntiat, nimium videtur probare.

Ceterum in exponendis casuistarum modo virtutibus (maxime prudentiae) haud scio an paucos habuerit auctores, quos sequeretur.

Laudare alia praeclara, quae in libro *R.* qui de munere suo egregie sentit (p. 9, 46) inveniuntur, ab instituto nostro alienum est. Mendorum plenus est (Eále, appriorní etc) neque peccata in grammaticam desunt (nepoví 3 pl. etc.), quod mirum non est, cum non sit ab ipso *R.* editus, sed ab aliquo ex iis, qui orationes eius audierant.

I. Kramář.

Russica.

Ep. *Mihail*, **Надъ евангелиемъ.**³ (Nad evangeliem. **Super evangelio.** Poltava 1911. 150 r. (venit apud bibliopolam G. I. Markevič, Poltava, bul'var Kotljarevskago et al.)

Liber hic totus duabus constat partibus: vita episcopi (antea archimandritae) Michaelis (antea Michaelis Gribovskii) scripta ab A. L. (p. 1—136) et XXXII capitibus, quibus singulis evangeliorum locus explanatur (p. 1—257). In his sententiae exponuntur, quae et in se et ratione originis dignae nobis videbantur, quas in commentariis nostris commemoraremus. Loci evangeliorum, qui considerantur, certe a difficultatibus alieni non sunt, neque exiguum momentum iis tribuendum est.

C. I. Credendi donum in nobis modo uberius modo parcius sentimus; penes Deum est unicuique modum definire. Hoc dono utendum a nobis est, sicut agricola pluvia utitur. — Regeneratio per gratiam necessaria est ad Christi mandata servanda; sine Spiritus s. auxilio renovantis nostram naturam nihil in hac re proficiemus. (Lc. 17, 5).

II. Ideo nunc plurimi homines in dies magis servi evadunt externarum vitae condicionum, certaminis de cibo, auctoritate etc.,

quod viribus naturae freti vim regenerationis Spiritus s. neglegunt. Eo res pervenerunt, ut ne cogitari quidem posse perfecta nostra regeneratio nobis videatur.

Nullum mali remedium est — neque doctrina neque cultus atque humanitas — praeter novum semen recentis vitae. Ideo Christus venit, ut Spiritu s. nobis misso novam vitam nobis daret; hoc muneris sui praecipuum opus duxit ipse Dominus.

Cum Deus nos hortatur, ut regeneremur, Deo adiuvante aggređi debemus ad novam vitam incohendam. Omni cordis et mentis nostrae libertate gratiae regenerationis nobis donatae dabimus operam. Semper memores erimus, nos esse novam creaturam in Christo et ideo in omnibus rebus secundum voluntatem Dei, secundum hominem renovatum nos geremus; maxime vero spem nostram in Dei auxilium, in Spiritus s. gratiam, quae nos regenerat, et fontem novarum virium continuo nobis largitur, transferemus.

Itaque duplex res poscitur: regeneratio ipsa et cogitatio de hoc facto tamquam principium honeste agendi; accedunt sua sponte hinc novae vires (ipsa quoque dona? an vires naturales gratia regenerationis excitatae?), illinc vita conveniens homini regenerato.

III. Distinguenda est pars naturae physica et ea, quae sensibus percipitur, a parte sublimiore, saltem aequae vera, sed ea, quae conspici non possit, quae trans phaenomena est. In hac quidem re viri docti catholici cum scriptore consentiunt. Sed simili modo etiam homines putat exterius sequi cupidinem, veriozem autem esse mundum amoris et convenientiae in animis hominum etiam malorum. Hac ratione illud Lc 17, 21 (regnum Dei est intra vos) explicatur.

VI. In bonis operibus, velut in eleemosyna danda, non id potissimum intendere debemus iuvare hominem sed gratificari Deo; huc trahitur Mt. 6, 1—4.

X. Non scrutatione mentis, sed fiducia cordis pervenitur ad Christum.

XI. Terra praeteribit in crassa materialitate sua, sed eius formae vitae, quae aeternae pulchritudinis divinae speculum sunt, manebunt, ut Domini gloriam flore innovato maiore et modo et concentu etiam augeant... Dum materiae formas amamus, non res caducas, praetereuntes amamus, sed aeternum Dei donum, quocum vinculis eiusdem manus efficientis coniungimur. — Itaque scriptor caecus videtur esse ad videnda ea, quae in natura rerum abhorrent ab integritate operis divini, neque distinguit formam naturae aeternam a caduca, pro hominis condicione praetereunte procreata.

XII. Quomodo Spiritus s. operetur in nobis. Adventus Spiritus s. (Io. 16, 13) est spiratio Spiritus s. in spiritu hominis ei simili. Mittitur libere et recipitur libere i. e. recipitur proprietate naturae animi et eorum, quae historia et condicio eius vitae ferunt, servata. Deus neglegere potest particularia et non necessaria ho-

minis, sed natura et indoles eius vi divina absorberi non debet. Distinguendus est nobis cum ecclesia spiritus hominis ab anima hominis. Spiritus hominis libere subici potest efficientiae Spiritus s.; sed cognitio notionalis et enuntiatio verbalis ex ea condicione pendent, ad quam vita animae pervenit. Propterea in omnibus libris inspiratis quaedam propria scriptorum eorumque temporum inveniuntur. Verum spiritus hominis spirans vi divina etiam vires animi attingit, mundans, confirmans, illuminans, perficiens cor et voluntatem et mentem et linguam.

Spiritus s. est revelare nobis omnem veritatem: praesentem — nam solum ea videmus, quae cor nostrum vult et credimus ea vere esse, quae vera esse volumus; neque ea videmus, quae vera sunt in se et coram Deo; — praeteritam — neque enim huius veram imaginem in nobis retinere possumus neque vestigia Dei in ea videmus; — futuram; quae praesenti condicione iam continetur: nam et mundus a Deo aversus legibus fortunae suae progreditur et divinus mundus libertatis et boni secundum leges morales intestinas immutabiliter procedit.

His certe cognitio rerum liberarum futurarum aliter explicatur a scriptore atque a theologis nostris; quid de libertate arbitrii sentiat, manifestum non est.

XIII. Evangelia scripta non sunt a chronistis vel rerum scriptoribus, sed ab hominibus, quorum voluntates cum voluntate Dei id unum de homine cupientis, ut regeneretur in Christo et ita salvetur, coaluerunt. Non memoriam rerum subiectivam sed aeterna Dei monita referunt. Quapropter verbum divinum est vivum et aeternum et est semen incorruptibile, ex quo nostra regeneratio oritur (1 Petr 1, 23).

XIV. Cur scrutatio scripturae sacrae nostrae aetatis viros doctos potius a Christo avertit quam ad eum convertit, sicut pharisaeorum studia scripturae, quos, ut scripturas scrutarentur, Christus admonuit (Io. 5, 39)? Libri sacri dati non sunt nisi fidei et caritati ecclesiae; non sunt monumenta historica sicut alia, ad quae iudicanda homo accedere possit extrinsecus, stans extra ecclesiam. Cavendum est etiam, ne exegetae nostri viam huiusmodi criticorum sequantur nisi ad defendendum. Non est eventus in rerum memoria, de quo dubitari non possit, cum ad singula descenditur. Nos in legendis et interpretandis libris sacris ecclesiam sequi debemus.

XV. Qui in Christo vivit, in eo omnia inspirata esse debent, omnia manare debent e Spiritu s. Sed inspiratio efficax est pro animi dispositione. Maxime postulatur, ne in animo sit chaos, sententiarum plena incertitudo, affectionum levitas, infirmitas voluntatis. Optime parati erant animi iudaeorum, tot saecula religione culti, etsi nonnulli auctoritate legis peritorum et pharisaeorum ducti in partem pravam deflectebant. Sed etiam ethnici illius temporis bene dispositi erant; tamen ad plene interpretandam Spiritus s. vocem idonei non erant. Quapropter nonnulla propria, nonnum-

quam minus accurata vel etiam a revelatione aliena apud posteriores occurrunt. Discernere plenam et puram Spiritus s. lucem a radiis reflexis iam erat universae ecclesiae, cuius personam gerebant, qui synodis intererant (sud'eju javljaetsja uže vselenskij golos vsej Cerkvi v eja čělom, v licě eja predstavitelej na soborah). Tempore procedente ob verae dispositionis animorum inopiam tutum iam non erat inspirationi personali confidere. Qua de causa traditio historica vivae vocis Spiritus s. locum obtinuit, id quod ipsa fidelium conscientia poscebat, qui discrimen inter se et primos, qui regenerationis compotes facti erant, perspexerant. Hoc modo educatio christiana naturam historicam nacta atque externae auctoritati ecclesiae subiecta est. Hoc omnino conveniebat in educatione nationum infirmarum necdum intrinsecus constitutarum (ne ustanovivšihsja vnutrenno). Sed lex aliam vim habere non debebat nisi ut educaret et duceret ad vitam Spiritus s. ecclesiae concessam. Verum educatio haec novarum nationum perfecta non est ab ecclesia universa, et ecclesiae particulares in ipsa educatione quaedam particularia iusto magis inculcarunt et aliena addiderunt. Roma propria quaedam induxit et addito cultu civili et externa vi regnare coepit externa auctoritate. Haec via non erat via ad libertatem vitae Spiritus s., ad plenam regenerationem nationum, quae educabantur, ad id, ut essent nationes Dei, participes vitae Christi et inspirata eius exempla seu exhibitores (vyraziteljami). Quo factum est, ut nationes aut in via externae oboedientiae erga Romam aut in via externae seditionis adversus eam manerent. Russorum populus satis suus fuit in progressu; etsi clerus ea auctoritate non fuit, ut nationis massam ad disciplinam redigeret, tamen ipse populus, spiritualis infirmitatis suae memor, semper huic auctoritati constituendae studebat: unde orta est et exterioris disciplinae ecclesiasticae infirmitas et nationis ad externas traditiones et decreta, ad litteram et ritum ecclesiae etiam adversus potestatem „centralem“ (velut a palaeodoxis) propensio. Russiae est disponere animos, ut gratia Dei omnes condiciones necessarias ad libertatem sanctae inspirationis in Christo gignendam inveniat. Quae libertas et vita in Christo non poterit esse nisi post longam animorum in spiritu vere christiano et ecclesiastico educationem. Tum demum exsistere poterit natio Dei Novi Testamenti.

XVI. Cum quaeritur sitne Deus, animus iam vita decedit; haec quaestio est artis, non vitae. Et singuli homines et nationes, quamdiu vivunt et iuvenes sunt, semper alicuius numinis potestati subiciuntur; et quo quisque vegetior ingenio et viribus est, eo potentio rem et sublimiorem sequitur vim et eo felicius vita eius progreditur. Itaque vita eligendos tantum proponit deos, numquam quaerit sitne deus. Vita enim est motus, motus est ad aliquid, haec regio motus definitur aliqua vi, vis autem haec est vitae deus. Et cum vita variis obnoxia sit viribus, etiam inter se repugnantibus, vita vel ad diversa distrahitur vel enervata nec huc neque illuc iam nititur, sed in levibus affectionibus, contemplatione, dubita-

tionibus versatur, nisi vis illa omnia, quaecumque ad vitam momentum afferunt, regit vitamque ad continuam convenientiam ducit. Ut huic rei mederetur Christus vim Spiritus sancti in terram attulit et omnes invitat, ut eam experiantur atque sequantur; ipse testatur eam ducere ad vitam aeternam. Sed solum ii, qui sunt ex veritate (Io. 18, 37) i. e., in quibus tantum vigoris spiritus conservatum est, ut vim Spiritus Christi recipiant, in quibus superest vitae „instinctus“ et desiderium eam integre et continuo explicandi, eo perveniunt. Qui quaerunt sitne Deus, idonei iam non sunt.

XVII. Qui Christum sequebantur, eum testantem Deum esse Spiritum (Io. 4, 24) nihil aliud facere cognoscebant, nisi agnoscere illam vim veram et invictam Spiritus Christi, quam ipsi in spiritu suo receperunt, quae eos regeneravit, per eos omnia victuram et immutaturam, vim personalem, vivam, liberam. Sed cum copia illa interioris vigoris, quam Christi persona excitaverat, praeteriisset, homo naturae desideria secutus paulatim in eius potestatem veniebat. Nam natura viresque eius regnaverant sine hominis industria vel auxilio; verum vim Spiritus divini suo spiritu sentire, corde eius iura agnoscere, dona eius sua facere non possunt homines nisi libera virtute, quantum secum ipsi certant seque vinct, id quod difficile est ac naturae nostrae pravitati contrarium. Itaque, cum naturam deum esse concedere iam non posset, ad novum autem deum propius accedere in provincia caritatis spiritualis et libertatis atque eius vim suam facere eumque Deum re, non nomine tantum, facere difficile esset, homo arte vel ratione Deum-Spiritum caput suum agnoscebat, mente eum venerabatur, sed re usuque in naturae potestatem redactus est, cuius iura ratione non tuebatur. Hoc modo Deus noster est cogitantium tantum (liš' ideja, mysl', inogda prosto daže zvuk).

Vis Spiritus non datur nisi libertati; sed ubi est haec libertas? Desiderant eam solum ii, quorum vita legibus mundi exterioris et interioris contusa est, homines magna ex parte „rudes“; sed homines culti ut liberentur a dominio naturae, desiderare non videntur. Propterea vera vis Spiritus deficit; non sentimus eam, non credimus confidimusque eam esse; in vita vix apparet. Quod Christus dixit caritate et sanctitate Spiritus omnia victum iri, num re experimur? Infirmus est in nobis spiritus caritatis, inanis. Deos antiquos abiecimus, sed Deo novo, qui est Spiritus et adorandus in spiritu (Io. 4, 24), in spiritu aram nondum exstruximus.

XVIII. Multi, qui sincere ad Christum videntur tendere, a dubitationibus liberari non possunt. Temporum iniquitatem conqueruntur, quae credendi difficultatem magnopere auxerint. Non concedit id scriptor, sed aliunde difficultatem repetens ait nos, etiamsi Christi tempore fuisset, credituros fuisse eumque secuturos non secus ac nunc credamus eumque sequamur — etsi aliis rationibus nunc ducamur ac tum ducti essemus. (Quae tamen non ita premenda videntur esse, ut liberum arbitrium his negari appa-

reat). Nam cum rationes sequi videmur, e rationibus duntaxat eligimus eas, quibus illud probemus, quod iam in nostro libero spiritu decretum est. Itaque prout spiritus noster libera industria profecit, credendo ad Christum accedimus. Ut credamus, non extrinsecus dubitationes nostrae repetendae sunt, sed introrsum mentis acies convertenda est; quod si fecerimus aliunde periculum imminere invenerimus, ut ei occurramus animum inducimus, ad credendum perveniemus. Christus dicit: Spiritus vivificat. verba, quae loquor vobis, spiritus sunt (Io. 6, 63) i. e. intrate in Spiritum, in integram regionem vitae spiritualis, sine ullis rationibus ex his citumis rebus haustis et intellegetis me et credetis. Hoc modo Io. 6, 26 ss. scriptor interpretatur.

XIX. Non credit, nisi quem Pater traxit ad Christum (Io. 6, 44); sed Pater trahit eum, qui se ipse disposuit; itaque credere non est res divini arbitrii. Ceterum non trahimur vi quemadmodum ille, qui ut traheretur, quo ipse venire non posset, impetravit, libere trahitur. Sed vel ideo Dominus ad salvandum genus humanum viam mortis in cruce elegit, ne libertatem humanam tolleretur, ne vim hominibus inferret, sed ut corda eorum moveret vi morali, spirituali. Comparatur tractio ferri magnetica cum tractione Patris: non sumus idonei qui trahamur, nisi vires nostras singuli in unum colligimus; quo longius a Deo discedimus, quo plures sententias, affectiones, desideria inter Deum et nos ponimus, eo minus trahimur.

XX. Ecclesia non est democratice constituta, sed potestas concilii manat ex potestate a Christo apostolis data.

XXI. Vita ecclesiae aliqua ratione similis est vitae Christi. Magni momenti in hac dies fuit, quo Christus ea exposuit, quae apud Io. VI. leguntur. Antea copiis plebis cinctus aperte docebat et medebatur (cf. p. 130); ex eo die discipulis electis solis utebatur eosque instruebat. Beneficiis christianae religionis adductae gentes ecclesiae nascentis agmina auxerunt; Romae studium ortum est eos, qui Christo succedebant, potestate huius mundi ornandi ut hac ratione felicitati suae consulerent; Romani episcopi vehementer cupientes Christi munere in terra fungi, cum potestati eius spirituali non satis fiderent, per errorem eius nomine regnare coeperunt in terris. Multa quidem hac nocte moliti sunt, sed undae desideriorum humanorum eos operiebant. Cumque mane nationes desiderio felicitatis non expleto cognoscerent, Spiritum Christi, qui mundum renovavit, secum non esse, Christum evanuisse, omne vitae genus liberari coeptum est ab auctoritate papae: fides, doctrina, ars, res publica. Cum vero ecclesia, quae verum Christi Spiritum servavit, universo orbi Christi de mystica et mere spirituali personae suae vi orationes enuntiaverit, iterum non intellegentur et Christus solum cum electis manebit.

XXII. 37 paginis explicatur Io 6, 45. Διδάσκω (διδασκτοί) ad rationem, μαρτάνω (μαθών) referendum est ad usum, quemadmodum etiam Col 1, 6-7. Possumus a Deo instrui, copia credendi

potest esse magna, et tamen potest non credi. Accedere debet hominis libertas, quae primum cernitur in eo, quod in veritate cognoscenda vocem ipsius Dei audimus. Audiri non potest, quocum non est usus, in cuius verbis et sentiis viva eius persona non sentitur. Quodsi audiendus est Deus in cognitione veritatis, debemus eum in ea sentire, et ut ita dicam eius vivam personam intra eam proicere. Ad hoc necesse est conscientiam nostram in unum conferri seu colligi („concentrari“) idque multo magis quam ad percipiendum in aliquo verum „interiorem“ hominem. Huius rei copia imprimis hoc tempore impeditur, quo omnis animorum institutio accommodata videtur esse ad disponendos eos ad hypnotismi et suggestionis experimenta, nempe ad conscientiam dispergendam.

Quapropter primus gradus liberi spiritus nostri in ascendendo in regiam suam regionem, ubi ad Christum accedere possit, est liberam conservare conscientiam a vitio dispersionis et diffusionis ac vires eius contra quaevis impedimenta augere, ut apta evadat ad audiendum Deum. Sed quomodo vivum Deum audire possumus, cum particularia tantum inter se non cohaerentia nobis obvia sint, ex quibus nihil, quod vivum aut unum sit, componere possimus? Christus dicit: omnis qui audit *τὸν πατέρα*, venit ad me. Itaque non ignotum quendam Deum ut audiamus studere debemus conscientia nostra libere in unum collecta, sed eundem Patrem, cuius „feci“ iam in intimo spiritu nostro scriptum est. Deum extrinsecus solum ideo percipere possumus, quod eum, ut Patrem, intus habemus. Deum, qui ignotus nobis sit numquam cognoscere vel sentire possumus. A spiritu nostro cognosci non potest nisi Pater, quem novit et qui eum genuit. Extrinsecus Deus audiri non potest, nisi intus in animo ipso audiatur. Itaque in animum nostrum consideratio nostra convertenda est, a qua externis rebus sevocari non debemus. Sed mundus hominis intestinus amplius est; neque conversio mentis in animum nostrum quidquam valet, nisi assequimur id quod intendimus; conversio illa debet esse conversio conscientiae integrae, non dispersae; si sola ratio eo convertitur, nihil nisi inanis eventuum interiorum cognitio sequitur; si affectione tantum immergimur, mysticismus obscurus oritur; si voluntatem eo dirigimus, stoicismus et rigorismus nascuntur. Haec omnia a vero aberrant neque ad Deum vivum perducere queunt. Perducit eo sensus ille, quo filios nos sentimus, coniunctus cum singulari solacio animi reducis in patriam ex diuturnis erroribus et malis; quo in sensu ita universa nostra natura spiritualis movetur, ut errari in eo non possit: haec vere est vox Patris. Quam vocem qui audierit, is eius litteras non solum intra se inveniet, sed etiam extra. In omnibus rebus —, in omni lege, in omni flore Patris vivi vocem audiet; veritatis cognitio iam non inanis rerum particularium neque arduum studium cognoscendi in iis Deum ignotum, sed animi vehemens nisus, quo carissima lineamenta sonosque Parentis sui dignoscere conatur. Hic est alter gradus in via ad Christum.

Tum necesse est hanc Patris perceptionem summa industria colere (*μαθών*), ut quam saepissime audiatur Pater intra et extra et copia detur fruendi eius vocibus atque voluntas haec prosecutionatur. Si usquam necessaria est industria in animadvertendo, certe necessaria est in animadvertenda voce Patris. Notum est sonos vel alia, quae animadvertimus, augeri posse studio ea percipiendi; quo eventus stigmatizationis aliaque pertinent. Quod studium si in particularem rem vel in rei partem convertitur, monoideismi morbus oritur; verum summa in percipienda viva Patris voce intentio est plena libertatis spiritus virtus et plena dispersionis victoria.

Haec omnia psychologice explicantur ac psychiatricis exemplis illustrantur.

XXIII. Notio redemptionis paucis explicatur (Mt. 20, 28). Christus peccata nostra in se suscepit, non formaliter-iuridice, neque subiective-moraliter (acsi suo exemplo tantum nos ad paenitendum et patiendum movere voluisset) sed „vitaliter“. On v strogom smyslě slova Iskupitel' mira, tak kak prinimaet na Sebjā vsju tjažest' mirovago grěha i ozloblenija. Homo viam aversionis a Deo ingrediendo vitae suae progressum in saecula sibi definivit. Vita hominis lapsi progressus mali ac poenae evasit; hoc modo homini, cuius natura Dei similis aeterna esse debebat, aeterna imminabat perniciēs, i. e. aeterna via ad interitum sine spe interitus absoluti. Salvāri aliter non poterat homo nisi catenae huic causarum et eventuum altera aequae magna, qua illa vinceretur, tolleretur, opposita. Ita Christus factus est fons nostrae regenerationis. Hominum egoismus et malignitas eius passionis crucisque causa fuit, sed ex hac potissimum re vis manat regenerans nos. A mortuis redux mortem vincit, amore iustitiam Dei contegit.

XXIV. Explicans 1 Cor. 8, 5—6 (multos esse deos) scriptor docet quemvis hominem, qui aliquid velit, aliquem deum habere, sive ventrem, sive aurum, sive veritatem, sive alium — usu, etsi non ratione.

XXVII. Explicatur Io. 12, 28—29; non vulgo miracula fiunt, cui essent pro ludo, sed iis, a quibus vera miraculi vis cognosci potest.

XXVIII. Explanatur Christi de divortio sententia; nihil docebat nisi adulterii peccatum committi, quocumque modo coniuges inter se separentur. Quaestionem iuridicam de vi pacti violati, qua quaeritur maneatne pactum an sublatum sit, Christus non tetigit.

XXX. Explicatur Lc. 17, 20—37: Phariseis interrogantibus, quando et ubi nova vita, regnum Dei futurum sit, Christus respondet: quando vobis placebit; initium intra vos capiat necesse est. Respondens vero discipulis tacentibus, in quibus iam novae vitae origo incohata erat, iam de regno perfecte constituto seu de illius initii fastigio loquens tum id futurum esse dicit et ibi, cum et ubi ad id interior vitae humanae processus perduxerit; quem processum e libertate hominis pendere.

XXXI. Satis copiose explicatur miraculum V panium et eundi super aquam (Mt. 14, 13—33; Mc. 6, 31—52; Lc. 9, 10—17; Io. 6, 1—22). Tertium Pascha (ipsum diem Paschae proximum significari maxime ex loco, quo apud Io. commemoratur, colligitur) Christus non Hierosolymis sed per miraculum in Galilaea celebraturus (ubi enim ipse est, ibi Hierosolyma), in fines Philippi secessit. Vectus erat una cum apostolis, egressus est in litus ad Bethsaida et in locum desertum proficiscebatur; apostoli autem versus septemtriones vehebantur et ad Kapharnaum navem apulerunt. Cum apostoli in litus egressi essent, vulgus iam aderat καὶ συνῆλθον πρὸς Αὐτόν (quae verba testis esse apparet). In narratione huius eventus Mt. consilium ipsius Domini ante oculos habet, Marcus Petri e regione Nazareth reversi desiderium quiescendi, Ioannes complere tantum studet ommissa; sed versu 22 ipse quoque testem se praebet eorum, quae ceteri narraverunt. — Egressus e loco deserto Iesus multitudinem vidit advenarum, inter quos nonnulli quoque apostoli (Andreas, Philippus, Ioannes) erant. Postea, cum advesperasceret, etiam Mt. et Petrus ad Dominum profecti sunt, et, cum advenissent, rogaverunt, ut vulgus dimitteret. Quae Christus cum Philippo et Andrea locutus erat, ignorabant. Lc. in narrando eventu ut rerum scriptor rei caput exponit omissis iis, quae singulorum testium propria erant. Vespere discipuli ad lacum iverunt et Christus eos navem conscendere coegit (Mt. 14, 22; Mc. 6, 45), cuius rei ratio solum apud Io. explicatur; animadverterant enim parari a vulgo rem, a qua abesse nolebant. Apostoli fortasse ad Bethsaida navigabant, Ioannes consilium Domini haud scio an significaverit. Idem Dominum venturum exspectabat (Io. 6, 17) sive consilium eius noverat, sive rem praesentiebat. Petri virtus, qua ceteris praestabat, apud Mc. silentio praetermittitur (sicut 8, 29—33 coll. Mt. 16, 16—23). Christi adventu navis, quam ventus ad meridiem pellebat, mox ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς — Gennesaret — εἰς ἣν ὑπῆλγον (Io. 6, 21), καὶ προσωρμίσθησαν. (Mt. 14, 53).

Ultimo capite [XXXII] nuntii de Christi resurrectione inter se componuntur (Mt. 28, 1—10; Mc. 16, 1—11; Lc. 24, 1—12; Io. 20, 1—18); qui conatus modeste proponitur. Io. igitur Mariae Magdalенаe memoriam refert; Mt. alterius Mariae — Matris Domini; Lc. Ioannae, Mc. Mariae Iacobi. Maria Magdalena cum aliis mulieribus erat antequam et postquam certior facta est Christum surrexisse. Quando sola fuisset, quando cum aliis, non narrarunt mulieres, quia de se ipsis apostolos docere earum non intererat. Mulieres Galilaeae, quae antequam lapis advolutus est, a sepulcro secesserant (Lc. 23, 55) quaeque sub Petri tutela videntur fuisse in domo Mariae, matris Marci (Act. 12, 12—17), ubi cena ultima Christi forsitan fuerit, eodem die emendi aromata copiam habuerunt (Lc. 23, 56); aliae, quae apud Ioannem videntur habitavisse, seorsum a Petro (Io. 20, 2: πρὸς, πρὸς) postridie vespere ad sepulcrum profectae sunt, unde Maria Magdalena sola (altera enim

Maria videtur mansisse et testis terrae motus et angeli lapidem revolventis fuisse et prima Christum conspexisse, de qua re modeste tacuit, nihil narrans nisi visum esse a mulieribus angelum: Mt. 28, 5—7) reversa statim cum mulieribus aliis aromata emit; mane autem eae mulieres ad sepulcrum iverunt, ut corpus Christi ungerent; sed ante eas *σκοτίας ἔτι οὕσης* — venerat Maria Magdalena. Mediae inter Mariam Magdalenam et illas venerunt mulieres Galilaeae (Ioanna et ceterae), ante solis ortum; harum nomine dicere videtur Maria Magdalena *οὐκ οἶδαμεν* (Io. 20, 2); ipsis serius pervenientibus tamen duo angeli apparuerunt; Petrus et Ioannes cum Magdalena ad sepulcrum properant ire et re visa revertuntur; Magdalena autem manet et Christum conspicit. Interim mulieres venerant, quae luce orta exierant — inter eas Maria mater Domini, Maria Iacobi, Maria Salome; iis angelus apparuit (Mt. 28, 5—7; Mc. 16, 6—7); a sepulcro Maria Iacobi ad Petrum ibat, ceteris, quae ad Ioannem revertebantur, Christus apparuit. Maria Iacobi et Maria Magdalena, cum in domum Petri venissent, a mulieribus Galilaeis audierunt, quae viderant et ceperant, neque ausae sunt narrare quae ipsae praeterea audierant vel conspexerant, antequam undecim soli adessent.

Itaque loci evangelistarum hoc modo componendi videntur esse: Mt. 28, 1; Mc. 16, 1; Mt. 28, 2—4; Io. 20, 1—3; Lc. 24, 1—9; Io. 20, 4—10; Io. 20, 11—18; Mc. 16, 1—8 — Mt. 28, 5—8; Mt. 28, 9—10; Lc. 24, 9—12; Mc. 16, 8—11.

In extremo capite explicatur, cur Magdalena mulieribus Galilaeis obvia facta non sit neque Petrus et Ioannes Mariam Iacobi et Salome offenderint.

A. Špaldák.

A. L. Pogodin, **Исторія Българіи**. (Istoriija Bulgarii). **Historia Bulgariae**. Petropoli 1910. Pars „Historiae Europae mediae et novae aetatis,” quae dirigentibus N. I. Karčev et I. V. Lučickij opus in lucem editur.

Ex libro, qui historiam Bulgariae ab a. 679 usque ad nostra tempora (De historia Bulgariae a primo initio usque ad a. 679 in I. capite „Historiae Serbiae” agitur) sat luculenter tractat, ea, quae res ecclesiae spectant, breviter referemus.

P. 20 s. De rege Boris ad Christum converso; iam antea in partibus inter occasum brumalem et meridiem spectantibus christiani constiterant, neque id, ut p. 25 conicitur, sine Latinorum labore. P. 22—24. Cum Boris vellet ecclesiam Bulgariae sui iuris esse et imperator Byzantius cum patriarcha huic rei resisterent, dolis horum neglectis papam adiit. 866 Bulgari a papa Breviarium Alaricanum (Bogišič, S. S. Bobčev) accepere. Tandem Bulgaria 870 Byzantio archiepiscopum accepit et sacerdotes latinos expulit; orientales linguis vernaculis uti in liturgia permittebant. P. 27. de discipulis s. Methodii a rege Boris receptis agitur; praecipue de Clemente, qui circiter a. 900 episcopus factus (Simeone regnante), 16 mortuus est. P. 28. Boris rex Roma leges petiit; sed cum

votum eius expletum non esset, Byzantio eas exposcit. P. 36. Papa Simeonem, Bulgariae regem, (907—927) a Constantinopoli oppugnanda litteris frustra avertere conatur.

P. 40 De origine sectae Bogomilorum, quae dualismum profitebatur et ab haeresiarcha Bogomil (aliter Ieremia) introducta est. P. 51 ad 67. De secta Bogomilorum et interioribus regni condicionibus. Causae incrementi sectae fuere: pugna catholicorum cum orthodoxis, commercium populi frequens cum haereticis colonis, magnus etiam tum numerus paganorum in terra. Secta celeriter increvit in Bulgaria, Serbia, Bosnia, cuius incrementum ne mors quidem violenta Basilio qui eam acerrime propagabat a. 1111 inflicta (igne crematus est) repressit. Bogomili revertendum esse ad Christi purum evangelium docentes animos facile sibi conciliabant; priscam ecclesiae condicionem renovare studentes cultum divinum publicum, sacramenta, caerimonias reprobabant. Quomodo de nonnullis dogmatis velut de SS. Trinitate senserint non satis constat. Tempore procedente doctrina eorum progrediebatur, cuius progressus gradus, cum documenta desint, describi nequeunt. Sed saeculo XIV. alia longe erat atque primis temporibus et haeresi messalianae simillima; s. scriptura divina auctoritate exuitur, doctrina apostolica philosophicis sophismatis reformatur et completur — locum religionis philosophia occupat.

P. 78 ss. Ivan Kalojan, princeps Bulgariae (1197—1207) cum papa de corona regia sibi mittenda agebat et si papa sibi hoc concessisset, patriarchatumque in regno Bulgariae constituisset, se cum populo in sinum ecclesiae Romanae reversuros esse promisit. Sed simul se idem posse a Byzantinis accipere, se autem potius Romae oboedire velle significavit. Dum haec aguntur crucigerorum exercitus Byzantio potitus est et regi Roma res petenda erat. Cui occasione papa non defuit et principem Bulgariae firmis vinculis sibi alligare studens, coronam regiam cum sceptro misit, monetam cum imagine regis cudere concessit, sed loco patriarchae solum metropolitae dignitatem Bulgariis constituit. Quibus rebus acceptis Ivan se suumque populum ecclesiae Romanae adscripsit (1204).

P. 85 ss. Rex Ioannes Asen II, qui alter illi successerat, consilium cepit populum orthodoxum in paeninsula Haemi habitantem uniendi magnumque ibi regnum Bulgariae condendi. Cui consilio societatem cum Roma adversari putans a Roma defecit et interim cum patriarcha Byzantino se coniunxit. Sed plus concupivit: patriarchatum in regno omni ex parte liberum. Ideo per Ioannem Batacium, imperatorem Nicaenum, patriarchas orientales, ut archiepiscopum suum, qui tum Ternovii residebat, in patriarcharum numerum elearent, rogavit. Quod factum est a 1235. Cuius rei certior factus papa regem sollemniter excommunicavit. Brevi post cum omnia, quae voluisset, assecutus esset, rex iterum cum papa agere coepit, ut cum eo pacisceretur. Papa (Gregorius IX.) eum quidem a peccatis absolvit sed cum ab eo im-

petrare non potuisset, ut Bogomilorum sectam tum in terra grassantem comprimeret, agere cum eo desiit bellumque contra eum movit, quod tamen regi non multum nocuit. Asën mortuus est a. 1241.

P. 114 ss. Ioanne Alexandro regnante (saec. XIV.) haereses maxime Bogomilorum invalescebant, prophetae multi populum inquietum reddebant. Quibus vix pacatis ecclesia ipsa orthodoxa Bulgarorum cum Byzantina certare coepit. Pax ad tempus tum demum conciliata est, postquam Graeci quaedam ad ritum pertinentia Bulgaris concesserunt. Eo tempore ex Byzantio mysticismus religiosus per Gregorium Sinant monachum inductus est, qui ad renovandam vitam religiosam non parum contulit. Ex iis, qui eum divulgabant, memoria dignus est Euthymius, qui etiam patriarcha Bulgarorum evasit, quique libros liturgicos e lingua Graeca in Slavicam partim denuo convertit, partim antiquitus versos correxerat. De lingua palaeoslavica excolenda expoliendaque optime meritis vocari potest.

P. 123—148. A. 1395. Turcae Bulgariam occuparunt. Quibus regnantibus christiani initio nulla mala perpassi sunt; nam eorum religio a Turcis non contemnebatur. Ipse Mahometus II., qui delegatos regum superbe excipiebat, cum eum patriarcha Constantinopolitanus conveniret, surgens obviam ei ivisse eumque in throno suo collocasse fertur. Nihilominus Turcae religionem christianam pro religione subiectorum habentes eam amplecti recusabant, quin christianos a se omnino separabant, quo factum est, ut Bulgari fidem servarent. Cum autem reges Europae Turcas aggredierentur, animos eorum contra christianos accenderunt et ex hoc tristis Bulgarorum fortuna initium sumpsit, quae hic fuse enarratur.

P. 149 s. De catholicorum inter Bulgaros laboribus. Petrus Solinates O. F. M. ex Bosnia profectus a. 1581 in regionibus Bulgariae australibus salutem animarum dare operam coepit, Papa Clemens VIII. episcopum Sophiensem eum constituit. Novus episcopus in municipio Kiprovac resedit, ubi ei contigit, ut multos e secta Bogomilorum ad veram religionem reduceret. Similiter Marianopoli 200 familiae haeresin secutae ad catholicismum conversae sunt, quae postea orthodoxae factae sunt. Saeculo XVII. exeunte episcopus Sophiensis archiepiscopi titulum accepit.

P. 151. Tristis ecclesiae orthodoxae condicio Turcis subactae enarratur. Tempia abalienata aut vastata; sacerdotes infamia cbruti maxima in miseria collocati donis fidelium vel labore manuum suarum alebantur, quod impedimento erat; quominus litteris operam darent; ideo rudes indoctique erant. Qua in ruina de eis sublevandis sacerdotes Serbi, qui maiore libertate fruenter in meliore condicione vivebant, optime meriti sunt.

P. 152. De pugna Bulgarorum et Serborum cum Constantinopoli de autonomia ecclesiae. Patriarchatus enim Bulgarorum inter annos 1394—1416 nescitur qua de causa sublatum fuit et

ecclesia Bulgarorum Byzantio subiecta erat. Cum Serbi se in libertatem vindicassent et patriarchatum in oppido Ipek constituis-
sent, (qui a. 1766 abolitus est), Bulgari minore libertate fru-
ebantur.

P. 185. Desiderium plenae autonomiae religiosae revixit, cum pro autonomia politica ineunte saeculo XIX. arma caperentur. Postquam imperator Turcarum (6/II. 1856) libertatem et iura religionis a Mahometo II. data confirmavit et patriarcha Constantinopolitanus, quominus hoc Bulgariae concederetur, obstitit, Bulgari cum imperio Turcico de autonomia proclamanda agebant. „Porta“ synodum convocari iussit, ubi rem ad finem perducerent. Cum autem Bulgari ab astutis Graecis decepti ac summopere exacerbatii violenter nomen patriarchae in libris liturgicis delevis-
sent, formulaeque communi „pro omni episcopatu orthodoxo“ supplevis-
sent, Turcae seditionem metuentes patriarcham Ioachim vi coge-
bant, ut voluntati Bulgarorum obsequeretur. Qui cum restitisset, alteri (Sophronio) cedere debuit. Sed is quoque minus aptus in-
ventus est et eius dignitatem brevi post Gregorius accepit, qui Bulgaris favebat. Hic exarchatum in Bulgaria constituere voluit, sed Bulgari plus cupiebant. Sed cum a. 1870 propter res politi-
cas lis cito finiri deberet, imperator Turcicus litteris publicis ex-
archatum autonomum, Bulgariam, Thraciam, magnamque partem Macedoniae complectentem constituit.

P. 189 s. A. 1860 coniunctio cum ecclesia Romana tentatur. Bulgari cum et a Russis, quos semper amicos et defensores ha-
buerant, medio saeculo XIX. neglegerentur, et a Graecis oppri-
merentur, consilium ceperunt salutem in coniunctione cum Roma
quaerendi. Quod consilium exsequendum Dragan Cankov, qui
in publicis quidem rebus optime versatus sed animo inconstanti
erat, suscepit. Itaque popularibus persuasit, coniunctionem cum
Roma unicum ad deiciendum iugum Graecum viam esse. Romae
libentissime hunc nuntium exceperunt. Mense decembri a. 1860
papa Bulgaros ecclesiae Romanae unitos esse sollemniter pro-
mulgavit, iisque archiepiscopum Iosephum Sokolovskij dedit. Qui
iam mense iunio anni proximi munere abscessit, in Rossiam au-
fugit, orthodoxus factus est. Quo facto unio labefactata brevi
post sublata est. Ipse Cankov, qui unionem Bulgaris esse neces-
sariam affirmaverat, cum Russi iterum in Turcia intercedere coe-
pissent, in ecclesiam orthodoxam revertit.

M. Daněk.

Libri a. 1911 editi.

I.

Libri, quorum tituli ad quaestiones infinitas vel generales religionis pertinent.

Alba, Zadači teosofii. Spb. 1911. Tip. B. M. Vol'f (Raz'ëžžaja, 15). 8° (15×21). 24 str. Sklad: Spb., Bassejnaja, 4, v magazině „Dobroe dëlo“. C. 25 k. Vës 3 l. 600 ekz.

Antonij, arhiep. Vozstanovlennaja istina. Lekcija. Ĥarkov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Dëvič'ja, 14). 8° (15×23). 32 str. Vës 3 l. 300 ekz.

Antonij, arhiep. (*Ĥrapovickij*). Polnoe sobranie sočinenij. V treh tomah. Tom III. Spb. 1911. Izd. 2-e, I. L. Tuzova (Gostin. Dv., 45). Tip. M. N. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×24). 712+II+6 str. C. 6 r. za tri toma. Vës 2 f. 5 l. 3.000 ekz.

Arsenij, mitropolit. Zaměčanija na knigu Varšavskago ksendza Putjatickago, pod nazvanijem: Pismo o religii naturalnej i objawionej P. 294-304. Kiev. 1911. Tip. Kievo-Pečerskoj Uspensk. Lavry. 8° (15×23). 80 str. Vës 7 l. 1.000 ekz.

Avgustin, arhim. Rukovodstvo k osnovnomu bogosloviju. M. 1911. Izd. 8-e kn. mag. V. V. Dumnova. Tip. G. Lissnera i D. Sobko. (Krestovozdviženskij per., 9). 8° (15×22). 352 str. C. 1 r. 30 k. Vës 24 l. 1.100 ekz.

Berezin, M., svjašč. Pravoslavno-Ĥristianskoe věroučenie. Vypusk I. (Do učeniya o Bogě, kak Spasitelě padšago čelověka). Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova. 8° (16×23). 78 str. Vës 8 l. 1.200 ekz.

Bogdanovič, *Savva*, svjašč. Bor'ba za gospodstvo sv. cerkvi. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Dëvič'ja, 14). 8° (16×23). 71 str. Vës 5 l. 600 ekz.

Istovoe bogosluženie kak obščenarodnyj provodnik Evangel'skoj propovědi. Orel. 1911. Tip. Gub. pravlenija. 8° (17×25). 70 str. C. 20 k. Vës 7 l. 500 ekz.

Danišov, V. A., čelověk religii-znaniya. 1. Otvět čelověka religii-znaniya na 50 voprosov religioznoj ankety, postavlennoj v No. 8. za 1910 god Duĥovnago Ĥristianina, prisposoblennyj k ljudjam religii, věry, věrujuščim. 2. Suščnost' i značenie religii. 3. Religioznaja zadača XX. věka. Spb. 1911. Tip. I. Leont'eva (Baskov per., 4), 8° (16×24). 33+2 nen. str. Sklad: (Malaja Oĥta, Ogradskaja, d 10, kv. 5). C. 10 k. Vës 4 l. 1.200 ekz.

Bogoslovskaja Enciklopedija t. XIII Spb. 1911 g. (rec. in C. Věd. 1912 p. 74—5).

Fetler, V. A. Otverženie Boga. Lekcija. Poleznaja Biblioteka No 6. Spb. 1911. Izd. i tip. Knigoizd-va Poleznoj Literatury. (Vas. Ostr., 24 lin., 11). 1C° (11×18) 42+III str. S ris. C. 5 k. Vës 2 l. 1.000 ekz.

Galajšov, I., prof. prot. O religii. Bogoslovsko-filosofskoe izslědovanie. Tomsk. 1911. Izd. i tip. Prijuta i Doma trudoljubija. 8° (17×24). 303+VI str. C. 2 r. Vës 1 f. 500 ekz. (rec. C. Věst. 1911. No 33, c. 1034—5.)

Gladkov, B. I. Pervopričina našego ateizma. Spb. 1911. Izd. Avtora 2-e, znač. dop. (Voznesenskij pr., 33, kv. 4). Tip. T-va „Obščestvennaja Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (14×21). 24 str. C. 10 k. Vës. 3 l. 3.000 ekz.

Golovnja, V. Pritča o carstvě nebesnom. Knigi svobodomysljaščih ģristian. No 17.¹ Spb. 1911. Izd. Izdat-va „Svobodomysljaščij Ĥristianin“. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 8° (14×19). 15 str. (Sklad: Tiflis, Elisavetinskaja, 73). C. 4 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Gorodcev, Pavel, prof. Dopolnenija k očerkam ģristianskago pravoslavnago věroučeniija. Po programmě, utverždennoj Svjatějším Sinodom. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (15×22). 64 str. C. 20 k. Věs 6 l. 2.000 ekz.

Goroħov, D. V. K voprosu o predmetě ģristianskoj apologetiki i o predmetě ģristianskago bogoslovija voobščē. (Iz zapadnyħ bogoslovskiħ žurnalov). Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik. 40). 8° (17×25). 25 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Grossu, I., svjašč. Istinnye služiteli Božii. Ottisk iz žurn. „Trudy Kiev. duħ. Akademii.“ 1911 g. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va „Petr Barskij“ (Kreščatik, 40), 8° (16×23) 10 str. Věs 1 l. 114 ekz.

Gurij, ieromon. O Bogopoznanii. Kaz. 1911. Izd. Kazansk. duħ. akad. Tip. Central'naja 8° (16×23), 13 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Ĥolopov, I. Pozicija Religii v novoe vremja i preděly religioznoj revoliucii. M. 1911. Tip. t-va I. N. Kušnerev i Ko (Pimenovskaja, sob. d.). 8° (17×25). 42 str. Věs 5 l. 100 ekz.

Kerenskij, Vladimir, prof. Rimsko-katoličeskij modernizm. (Ego proisħoždenie, suščnost' i značenie). Ĥarkov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 58 str. C. 40 k. Věs. 5 l. 200 ekz.

Koževnikov, V. A. Ispověď' ateista. (Po povodu knigi Le-Danteka „Ateizm“). M. 1911. Izd. Rel.-Filosof. bibl, 2-e (u Ĥrama Spasitelja, d. Kovrigina). Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (16×23). 32 str. C. 20 k. Věs. 3 l. 1.200 ekz. rec. Strannik 1911 I 334-5)

Kuznecov, N. D. Russkaja ģudožestvennaja literatura v otnošenii k voprosam religii. Spb. 1911. Tip. Aleks.-Nevsk. Obšč. Trezv. (Obvodnyj, 116). 8° (15×21). 40 str. C. 35 k. Věs 4 l. 500 ekz.

Landyšev, E. V. Pravda li, čto Boga nět? Ekaterinburg. 1911. Izd. 4-e. Tip. Ĥudož. Pečati. 16° (13×18). 31 str. C. 5 k. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Levitov, P. Iz vvedeniija v pravoslavno-ģristianskoe dogmatičeskoe bogoslovie. (Otd. ottiski iz Ekaterinoslavskiħ Eparħial'nyħ Vědomostej za 1911 god). Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 30 str. C. 20 k. Věs 5 l. 710 ekz.

Lunačarskij, A. Religija i socializm. Ĥristianstvo. Religioznaja filosofija. Utopičeskij i naučnyj socializm. Tom II. Spb. 1911. Izd. Šipovnik. Tip. Akc. ob. Tip. Děla (7 r., No 20). 8° (17×24). 398 str. C. 3 r. Věs 1 f. 10 l. 1.500 ekz. (rec. Kievskaja Mysl' No 343).

Malickij, P. I. Duša čelověčeskaja po prirodě ģristianka (Iz Tavrič. Ep. Věd. 1911 g.). Simferopol'. 1911. Tip. Tavričeskaja Gubernskaja 8° (16×22). 29+1 nen. str. Věs. 4 l. 110 ekz.

Melioranskij, Boris. Iz posmertnyħ bumag i zapisnoj tetradi pokojnago professora po istorii cerkvi v S.-Peterburgskom universitetě i na vyssih ženskikh kursah. Soderžanie. Vměsto predislovija. Zamětki i etjudy religioznago, bogoslovskago, filosofskago i kul'turno-istoričeskago soderžaniija. Dvě sceny iz „Fausta“ Gēte. Stihotvorenija. Odisseny. Final iz tragedii:

„1796 god“. O ženščinah i ženskom voprosě voobščē. Spb. 1911. Tip. A. S. Suvorina (Ertelev, 13). 8° (17×23). 142 str. S portr. C. 1 r. Věs 17 l. 500 ekz.

Mitrofan, ep. Mir bez Hrista. Publičnaja lekcija. Ekaterinburg. 1911. Izd. 2-e. Tip. A. R. Vel'c. 16° (13×18). 34 str. C. 10 k. Věs 2 l. 500 ekz.

Molitva Gospodnja v izjasnenii Vlad. Solov'eva i m. moskovskago Filareta. (Religiozno-filosofskaja biblioteka. Vyp. VI). Vyšnij-Voloček. 1911. Tip. V. S. Sokolovoi. 16° (11×17). 51 str. C. 20 k. Věs 3 l. 2400 ekz.

Mudrov, A. A. Čto govorit Otkrovenie? Ekaterinoslav 1911. Tip. K. A. Andruščenko (Starodvorjanskaja, 5) 8° (17×22). 49 str. C. 20 k. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Nikanor (Kamenskij), arhiep. Besědy — stat'i po raznym voprosam hristianskoj věry i žizni. Vyp. III. Kazan' 1911. Izd. 3-e. Tip. Universiteta. 8° (17×25). 384+IV str. s portret. C. 2 r. Věs 1 f. 600 ekz.

Nikol'skij, Pavel. Bytie Božie. Tambov. 1911. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (12×17). 36 str. C. 5 k. Věs 1 l. 10.000 ekz.

Osinskij, A. Socializacija hristianstva pri světě Evangel'skago učeniija. Novgorod-Sěversk. 1911. Tip. H. I. Bokryмова, 8° (17×25). 15 str. C. 15 k. Věs. 3 l. 200 ekz.

Ostroumov, N. P. Tainstvennoe-nepoznavaemoe, kak real'naja osnova religioznago čuvstva (Priloženie k žurnalu „Sotrudnik Bratstva Sv. Gurija“). Kazan' 1911. Izd. kružka sester-sotrudnic Br-va Sv. Georgija. Tip. Gub. Prav. 8° (16×22). 27 str. C. 10 kop. Věs 3 l. 800 ekz.

Pankrator, A. S. Iščuščie Boga. Očerki sovremennyh iskanij. Kniga 2-ja. M. 1911. Izd. avtora (Tverskaja, d. Najdenova). Tip. A. A. Levensona (Trehprudnyj per.). 8° (15×21). 191 str. C. 1 r. Věs 23 l. 3.200 ekz. (rec. V. E. 1911 IV. XI; A Pokrovskij in Utro Rossii 1911 No 272; Rěč No 306; R. Věd. No 306.)

Podgaeckij, S., svjašč. Kak ponimaetsja avtoritet pravoslavnago svjaščennika. Kiev. 1911. Tip. 1-j kiev. arteli peč. děla (Trehsvjatitel., 5). 8° (16×25), 55 str. C. 45 k. Věs 5 l. 500 ekz.

Popov, P. I. Letučija mysli. Voprosy: bio-socialističeskie, filosofskie, meždunarodnye, religioznye, ženskij, istoričeskie. Tomsk 1911. Tip. Sibirsk. T-va Peč. Děla. 8° (14×21). IV+215 str. Sklad: Kn. mag. P. I. Makušina. C. 30 k. Věs 18 l. 4.000 ekz.

Poseljanin, E. Na nebesi i na zemli. Čuvstva i dumy mirjanina Spb. 1912. Izd. I. L. Tuzova (Gost. dv., 45). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×23). 559+14 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 20 l. 3000 ekz.

Rozanov, V V Ljudi lunnago světa. Metafizika hristianstva. Spb. 1911. Tip. F. Vajsberga i P. Geršunina (Ekaterin. kan., 74—6). 8° (18×23). IX+199 str. Sklad: Spb., Litejnyj pr.; d. 31., v kn. mag. Iv. Iv. Mitjurnikova. C. 2 r. 50 k. Věs 26 l. 1.500 ekz. (rec. in I. V. 1911 IV 782—7.)

Selivanov, A. Osnovy Bogoponimanija v duhě učeniija Hrista s pozitivnoj točki zrěniija. Rjazan' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (16×23). 34+2 nen. str. Věs 8 l. 220 ekz.

Sluckij, Mihail. svjašč. Russkaja intelligencija pred voprosami věry. Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 16 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Struve, Petr. Patriotica. Politika, kul'tura, religija, socializm. Sbornik statej za pjat' lět. (1905—1910 gg.). Spb. 1911. Izd. D. E. Žukovskago. Tip.

t-va „Obščestv. Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (15×21). 8+619 str. C. 3 r. Věs 1 f. 19 l. 2.100 ekz.

Světlov, P. Ja., prot. Hristianskoe věroučenie v apologetičeskem izloženii. T. II. „Opyty apologetičeskago izloženiija pravoslavno-hristianskago věroučeniija“. T. II. Kiev 1898 goda. Kiev. 1912. Izd. 2-e, ulučš., dop. i pererab. Tip. S. V. Kul'ženko (Puškinskaja, 4). 8° (16×24). XXVI+778 str. C. 3 r. 50 k. Věs 2 f. 10 l. 1.500 ekz.

Světlov, P. Ja., prot. prof. Žizn' vo Hristě, ili vnutrennij hristianskij opyt, kak glavnoe osnovanie hristianskoj uvěrennosti. (Posvjaščajetsja iščuščim věry). Spb. 1911. Tip. Aleks.-Nevsk. O-va Trezvosti (Obvodnyj, 116), 8° (14×21), 23 str. Věs 2 l. 150 ekz.

Světlov, P. Ja., prof.-prot. Žizn' Hrista, kak nagljadnoe istoričeskoe svidětel'stvo o hristianstvě, i osnovanie hristianskoj uvěrennosti (Praktičeskie sověty iščuščim věry). Spb. 1911. Tip. Aleks.-Nevsk. Obšč. Trezvosti (Obvodnyj kan., 116). 8° (14×21). 31 str. Věs 3 l. 150 ekz.

Šiltov, A., dr., Mysli o religii. Izbrannyja mysli i paradoksy. Spb. 1911 Tip. Buze i Lassman (Volynskij, 4) 8° (14×22) 12 str. Věs 1 l. 50 ekz.

Thomenko, K., prot. Novyj metod dokazatel'stva istiny hristianstva. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak- Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (17—25). 4 str. Věs 1 l. 250 ekz.

Navstvennyja uslovija Bogopoznaniija. Religiozno-filosofskaja biblioteka. M. 1911. Tip A. I. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 16° (12×18). 58+6 nen. str. C. 20 k. Věs 5 l. 2.400 ekz. (rec. Stran. 1912 I 734—5).

Voinov, S. Hristianstvo i kul'tura. 1911 (146) 0·80 r.

Vvedenskij, Aleksěj, prof. Perelom v sovremennom obščestvennom soznanii. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×25). 31 str. C. 30 k. Věs 4 l. 200 ekz.

Zajcev, A. V. Bogopoznanie i religioznye zaprosy Obščestva M. 1911. Tip. T-va I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sv. d.). 8° (18×27). 15 str. Sklad: I. V. Galkin (Koževniki, Ivanovskaja, 1). Věs 2 l. 1000 ekz.

Zap'jancev, Aleksandr Mihěevič. O sotvorenii čelověka i o estestvennom hristianskom blagorodii. O věřě, simvolě věry i o cerkvi. O rodě věrnyh, o kreščenii i o proči h dogmatah cerkovnyh. Balahna, Nižegor. gub. 1911, Tip. F. P. Volkova. 8° (18×25). 3+240 str. C. 1 r. 50 k. Věs 24 l. 1.000 ekz.

Želtov, F. A., Plody i list'ja. Kniga svobodomysljaščih hristian. No. 16. Spb. 1911. Tip. I. V. Leont'eva (Bask. per. 4) 8° (14×19) 31 str. Sklad: g. Tiflis, Elizavet. ul. 73, kv. 8, A. S. Prohanovu. C. 7 k. Věs 2 l. 1.000 ekz.

II.

Quaestiones particulares de doctrina religionis:

Polemica et Irenica.

Bondar, S. D. Anglikanskaja episkopal'naja cerkov'. Spb. 1911. Tip. Min. Vnutr. Děl. 4° (23—29). 100 str. Věs 20 l. 600 ekz.

Grěh i katoličestva. Kiev 1911. Izd. Kiev. Eparh. Mission. Sov. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Mering., 6). 8° (16×24). 8 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Juraškevič, A., prot. Otkazalos'-li papstvo ot inkvizicii Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 13). 8° (16×23). 33 str. Věs 3 l. 200 ekz.

Juračer, Iv. Da budut vsě edino! Spb. 1911. Tip. Al.-Nevsk. obč. trezvosti (Obvodnyj, 118). 8° (14×20). 9 str. Věs 1 l. 25 ekz.

Kak proizošlo katoličestvo? Kiev 1911. Izd. Kiev. Epar. Mission. Sov. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (16×24). 8 str. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Pravoslavnyj Protivno-Katoličeskoj katiŭizis. Vil'na 1911. Izd. Sv. Duĥovsk. Br. Tip. Russkij počin 8° (14×20). 60 str. Věs 4 l. 15.000 ekz.

Kuznecov, N. D. O Sofijskom S'ězdě i neobĥodimosti Slavjanskij S'ězdov po voprosam religioznm. Sergievoj Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×25). 32 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Maks, princ Saksonskij. Mysli po voprosu ob unii cerkvej. Perevod i poslěslovie svjašč. N. Saĥarova. Sergiev Posad 1911. Tip. Sv. Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×24). 20 str. C. 12 k. Věs 3 l. 300 ekz.

Pereferkovič, K. Religioznye voprosy u sovremennyj evreev v Rossii. Razbor „zaključenij“ Osobago S'ězda pri Ravvinskoj Kommissii 1910 g. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina. 8° (19×25). 80 str. Sklad: Aleksandrinskaja plošč., d. 5). C. 50 k. Věs 14 l. 1.000 ekz.

Pranajbis, I. B. Ĥristianin v talmudě evrejskom ili tajny ravvinskago učeniya o ĥristianstvě. Taškent 1911. Izd. avtora. Tip. Th. A. Parceva (Nikolaevskaja, s. d.) 8° (17×25). 27 str. C. 50 k. Věs 5 lot. 10.000 ekz.

Po puti sblizenija anglikanskoj cerkvi s pravoslavno-vostočnoju. Riga. 1911. Izd. Pravosl. Relig.-prosv. obč. Tip. G. Gempel' i Ko (Krèpostnaja, 7). 8° (14×22). 19 str. Věs. 2 l. 1.300 ekz.

Roždestvenskij, M. Opyt sistematičeskago izloženija raznostej v učanii zapadnyj věroisповědanij ob opravdanii i tainstvah voobščē. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×25). 172+1 nen. str. Věs 17 l. 200 ekz.

Sokolov I. I., prof. O soedinenii vostočnoj i zapadnoj cerkvej. K so-vremennoj ĥarakteristikě unional'noj problemy. Spb. 1912. Izd. V. M. Skvor-cova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (17×26) 1 nen. 74 + 1 nen. str. C. 75 k. Věs 8 l. 1.000 ekz.

Solov'ev, Vl. Rossija i vselěnskaja cerkov' M. izd. „Put'“ (Znamenka, 11) 451 str. C. 225 r.

Uspenskij, Th. P., svjašč. Osnovnoj ĥarakter greko-vostočnago pravoslavija. Vstupitel'naja lekcija po kathedrě Istorii greko-vostočnoj cerkvi. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskaja). 8° (16×23). 17 str. Věs 4 l. 200 ekz.

Vukolič, N. M. Grandioznyj zagovor ezuitov okatoličit' Pravoslavnuju Rossiju Žitomir 1911. Tip. M. Denenmana (Miĥajlovskaja, 6). 8° (11×22). 44 str. Věs 5 l. 1.400 ekz.

III.

Dogmatica particularia.

Christologia.

Adamov. I., Hristologija zapadnyh pisatelej nakanuně i v epolu nestorianskih sporov. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va „Petr Barskij“ (Kreščatik. 40); 8° (17×25) 33 str. Věs 4 l. 65 ekz.

Čekanovskij, A. Sovremennaja zadači bogoslovskaja po otnošeniju k učenuju o Licě Gospoda Iisusa Hrista. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8. (16×24). 16 str. Věs 1 l. 60 ekz.

Kolosov. N. „Iisus Sladčajšij“. (Universal'naja Ličnost' Hristova i mir. Iisus Hristos v ruskoj žizni). (Otd. ot. iz „Simbirskih Eparhial'nyh Vědomostej“ No 15, 16 i 17, za 1911 god). Simbirsk 1911. Tip A. Tokareva. 8° (17×24). 27 str. Věs 3 l. 30 ekz.

Eschatologia.

Ad i Raj. Svjatootečeskoe učenie o věčnyh mukah ada i věčnom blaženstvě raja, i viděnie raja svjatymi. M. 1911. Izd. i tip. Konovalovoj i Ko. 4-e (B. Andron'evsk., s. d.). 8° (15×22). 48 str. S ris. Věs 6 l. 6.000 ekz.

Ob antihrisť. Učenie svjaščennago pisanija i sv. otec cerkvi. M. 1911. Izd. i tip. 10-e Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk. s. d.). 8° (15×22). 48 str. S ris. Věs 6 l. 6.000 ekz.

Ob antihrisť. Slova: Ippolita, episkopa rimskago, sv. Efrema Sirina i Kirilla Ierusalimskago. Učenie o nem. sv. Irineja, episkopa Lionskago sv. Ioanna Zlatoustago, Andreja Kessarijskago i sv. Ioanna Damaskina. M. 1911. Izd. 7-e i tip. T-va l. D. Sytina. (Pjatnickaja sv. d.). 8° 128 str. Věs 10 l. 10.000 ekz.

Glas svjatoj istiny ob antihrisť i o poslednej sud'bě čelověčeskago roda. M. 1911. Izd. i tip. t. d. E. Konovalova i K-o (B. Andron'evskaja, s. d.) 6-e. 16° (12×18). 24 str. Věs 1 l. 12.000 ekz.

Ippolit, mon. O zagrobnoj učasti mladencev, ne spodobivšijsja počemu-libo sv. krešćenija i mertvoroždennyh, a takže o tom, kakaja dolžna byt' za nih molitva. (Sostavleno po učenuju sv. Otcev i učitelej Pravoslavnoj cerkvi). Kiev 1911. Tip. Kievo-Pečersko-Uspensk. lavry. 16° (14×19). 8 str. Věs 1 l. 5.000 ekz.

I. P. Ob adě i mučenijah adskih. Kazan. Amvros. žen. pustyn' 1911. Izd. Tip. Kaz. Amv. ž. pust. 8° (16×24). 92 str. Věs 8 l. 2.000 ekz.

S—kij, S. Buduščaja zagrobnaja žizn' na osnovanii svjaščennago pisanija i učenija sv. otcev. M. 1911. Izd. 5-e i tip. E. Konovalovoj i Ko. (B. Andronievsk., s. d.). 8° (15×23). 176 str. S ris. C. 75 k. Věs 22 l. 3.100 ekz.

Ščelčkov. G. Nužno-li molit'sja za umerših? Mogilev 1911. Izd. Mogil. Eparh. Věd. Tip. Gubernskaja. 8° (17×22). 18 str. C. 7 k. Věs 2 l. 2.000 ekz.

Sacramenta.

Harion, šimon. O Božestvennoj Evhariatii, ili o tainstvě svjatago pričašćenija. Kiev 1911. Izd. i tip. Kievo-Pečerskoj Uspensk. Lavry. 8° (15×23). 50 str. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Prohancov, I. S. O vozložení ruk i rukopoložení. No 2. Zapiska k 3-mu Vserossijskomu s'ězdu evangel'skiĭ ěristian. Spb. 1911. Izd. Vseros. sojuza evang. ěristian. Tip. t-vo „Raduga“ (Voznes., 40). 16° (11×18). 30 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Varakin, D. S. Možet li svjaščennik prinjat' ot eresi episkopa. M. 1911. Izd. Moskov. Staroobr. Br-va čestn. i živ. kresta. Tip. P. P. Rjabušinskago. 8° (15×23). 47+1 nen. str. C. 20 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Ecclesia.

Bortovskij, N. Prot. O priznakah ěristovoj Cerkvi. Cerkov' Pravoslavnaia—ěristova Cerkov', Apostol'skaja. (Izvlačeno iz No 27—28) Tavrič. Eparĭ. Vědom. 1911 g. Simferopol'. 1911. Tip. Tavr. Gubernskaja. 8° (16×22). 24 str. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Bez episkopa nět cerkvi (priloženie k „Sarat. Duĥovnomu Věstniku“ za 1911 g.) Saratov 1911. Tip. Sojuza Peč. Děla (Armjanskaja). 8° (16×23). 345+19+IV str. Věs 22 22 l. 2.000 ekz.

Innokentij, ep. K voprosu ob učastii mirjan na soborah. N.-Novgorod 1911. Tip. I. A. Šelemet'eva. 16° (11×17). 11 str. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Kal'nev, M. O Svjatoj Cerkvi ěristovoj. Odessa 1911. Izd. i tip. E. I. Fesenko. 8° (15×22). 32 str. Věs 2 l. 2.000 ekz.

Kruglov, Th. „Živaja“ Cerkov' Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (17×25). 42 str. C. 10 k. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Nazarevskij, N. svjašč. O Cerkvi ěristovoj. Ekaterinoslav 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (16×25). 27 str. C. 15 k. Věs 3 l. 3.010 ekz.

Alia.

Antonij, arĭiep. Ob istině Presvjatoj Troicy. (Besěda ěristianina s magometaninom). Narodno-Missionerskaja biblioteka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova (Nevskij, 153). Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 15 str. C. 5 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Dogmat o počitanii Presvjatoj Bogorodicy i Prisnoděvy Marii po Stefanu Javorskemu. M. 1911. Izd. Athonsk. russk. Pantel. mon., 4-e. Tip. I. Efimova. (B. Jakimanka, sob. d.). 8° (15×23). 48 str. C. 10 k. Věs 4 l. 5.000 ekz.

Kal'nev, M. A. O molitvě za umerših inoslavnyĭ ěristian, eretikov. sektantov i raskol'nikov. Odessa 1911. Izd. 2-e. Tip. E. ěrisogelos. 8° (16×24). 20 str. C. 15 k. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Kozlovskij, M. Čelověk i naznačenie ego vo vselennoj. (Evangelie, psaltir', psalom Davida 1 i 2). M. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja Ja. M. Sarandinaki (Arbat, 27). 16° (13×18). 29+1 nen. str.+1 tabl. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Malinovskij, N. Očerk pravoslavnago dogmaticeskago bogoslovija. Vyp. I. Sergiev Posad. 1911. Izd. 2-e. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×25) II+485+IX str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 15 l. 7.000 ekz.

Modest, arĭim. Neobĭhodimost' blagodatı Božiej v dělě spasenija čelověka i samoe eto spasenie. M. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumpf., 170). 23 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Nikolin, Ivan. Očerki po dogmaticeskemu Bogosloviju. (Učebnyj kurs). Vyp. II. M. 1911. Izd. avtora. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja-Triumfal'na-

ja, 170) 8° (17×25). II+149+1 nen. str. Sklad: Sergiev posad, mag. Elova. C. 50 k. Vės 15 l. 1.000 ekz.

O proslavlennii i molitvennom prizyvanii Svjatyh Angelov i Ugodnikov Božijh. Spb. 1911. Izd. Spb. eparhial'n. mission. sověta. Tip. A. F. Bělovoj (Litejnyj. 58). 16° (10×13). 32 str. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Pamjatka svjatitelja Bělgorodskago Ioasafa, novago čudotvorca Rosijskago. O svjaščennom Pisanii, Predanii, i vněšnem Bogopočtenii. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). II+56+V str. Vės 4 l. 5.000 ekz.

S—n, D. Zabytaja storona hristianstva. Tajna Hrista. Spb. 1911. Tip. V. Kiršbauma (Novoisakievskaja, 20). 8° (17×24). VI+128 str. C. 75 k. Vės. 16 l. 1.000 ekz.

Solov'ev, Aleksandr, prot. Sredstva našego spasenija. Sergiev Posad 1910. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj lavry. 8° (17×24). 100 str. C. 50 k. Vės 10 l. 1000 ekz.

Stralov, P. S. Antisocialističeskaja religioznost'. (Po povodu knigi S. B. Bulgakova „Dva grada“). Sergiev Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×24). 41 str. Vės 4 l. 30 ekz.

IV.

Biblica.

Berezkin, D. M. Biblejskij Atlas. Nagljadnoe posobie pri čtenii i izučennii Biblii. Spb. 1911. Izd. Učil. Sov. pri Svjat. Sinodě. Tip. E. Arngol'da, Litejnyj pr., 59. 8° (26×35) 12+2 str.+32 list. s ris. i kart.+2+14+18+2 str. C. 2 r. 50. Vės. 1 f. 10 l. 5.000 ekz.

Bělikov, D. N., prot. Apostol Pavel v izobraženii Farrara. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (17×27). 35 str. C. 30 k. Vės 4 l. 1.000 ekz.

Bělikov, V prot. Čtenija po biblejskoj istorii vethago zavěta (Period treh evrejskijh carej). Kazan'. 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (17×25). 177+III str. Vės 17 l. 300 ekz.

Birjukov, N. Rukovodstvo k izučennju zakonopoložit'nyh knig Svjaščennago Pisania Vethago Zavěta. Spb. 1911. Izd. 2-e, I. L. Tuzova (Gostinnyj Dv., 45). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (15×23). 272+X+6 str. C. 1 r. Vės 26 l. 4.000 ekz.

Birjukov, N. Rukovodstvo k izučennju zakonopoložit'nyh knig Svjaščennago Pisania Vethago Zavěta. Spb. 1912. Izd. 2-e. I. L. Tuzova (Gostin. dv., 45). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (15×23). 272+X+6 str. C. 1 r. Vės 26 l. 4.000 ekz.

Bogdaševskij, D., prof., prot. Ekzegetičeskija zamětki. K izjasneniju pervago poslanija sv. Apostola Pavla k Korinthjanam (1, 18—6, 20). Vyp. 7. Kiev. 1911. Izd. avtora (Kievskaja Duh. Akad.). Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24) 38 str. C. 25 k. Vės 5 l. 166 ekz.

Bogdaševskij, D., Prof.-Protoierej. Opyty po izučennju svjaščennago pisania novago zavěta. Vyp. 2-j. Kniga dějanij Apostol'skijh. Kiev 1911. Tip.

Akc. O-va „Petr Barskij“ (Kreščatik, 40). 8° (17×25). 108 str. C. 60 k. Vės 11 l. 220 ekz.

Bojdaševskij, D. Vhod Gospoden' v Ierusalim po skazaniju evangeli-stov. Spb. 1911. Tip. V. Th. Kiršbauma (Dvorc. pl.). 8° (14×22). 12 str. Vės 2 l. 5.000 ekz.

Borodocskij, G. Hanuka. Prazdnik Makkaveev. Istoričeskij očerk. Odessa 1911. Izd. o-va bėsėda. Tip. G. M. Levinsona (ul. Poltav. pobėdy, 26). 16° (11×18). 8 str. Vės 1 l. 500 ekz.

Černyšev. Kak ponimat' učenje svjatogo apostola Pavla (1 Kor. XII, 13) o pervenstvė ljubvi v žizni hristianina, sravnitel'no s vėroju i nadeždoju? Kiev 1911. Tip. 1-j Arteli Pečatn. dėla (Trehsvjat., 5). 8° (15×24). 22 str. Vės 2 l. 30 ekz.

Dobronravov, Georgij, svjašč. Gonenie Iroda Agrippy I na hristian. (Isto-ričeskij kommentarij k XII glavė kn. Dėjanij Apostol'skih). Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×25). XVI+279+2 nen.—III str. C. 2 r. Vės 1 f. 3 l. 300 ekz.

„Evrejskaja Enciklopedija“. Svod znaniy o evrejstvė i ego kul'turė v prošlom i nastojaščem. Pod obščej redakciej d-ra L. Kacnel'sona i ba-rona D. I. Ginzburga. Tom 8-j. Ibn-Ezra, Moisej — Iudaizm. Spb. 1911. Izd. Obšč. dlja naučn. evr. izdanij i izd. Brokgauz-Efron. Tip. Brokgauz-Efron (Pračešnyj, 6). 8° (19×27). 968 stolbcov (v 2 str.). Vės 2 f 11 l. 10.000 ekz.

Evrejskaja Enciklopedija. Svod znaniy o evrejstvė i ego kul'turė v prošlom i nastojaščem pod red. A. Parkova i L. Kacnel'sona. Spb. 1911. Izd. i tip. Brokgauz-Efron (Pračešnyj, 6). 8° (19×27). 960 stolbcov. S 7 ris. i kart. Vės 2 f. 11 l. 10.000 ekz.

Evrejskaja Enciklopedija. Svod znaniy o evrejstvė i ego kul'turė v prošlom i nastojaščem. Pod obščej redakciej A. Garkavi i L. Kacnel'sona. Tom. 10-j. Ladenburg-Midlot. Spb. 1911. Izd. i tip. Brokgauz-Efron (Pračešn., 6). 8° (19×27). 954 str. (v 2 st.). S ris. Vės 2 f. 6 l. 10.000 ekz.

Evangel'skie etjudy. 1) Ioann Krestitel'; 2) Irod; 3) Iuda; 4) Andrej i Petr. Spb. 1911. Izd. Spb Hrist. stud. kružok. (Mojka, 30, kv. 3). Tip. Buze i Lassman (Volynsk. per., 4), 16° (12×18). 28 str. C. 10 k. Vės. 2 l. 2.000 ekz.

Ensėev, I. B. prof. Rukopisnoe predanie Slavjanskoj biblii. Rėč', pro-iznesennaja s někotorymi sokraščenijami na godičnom aktė., 17-go fevralja 1911 g., v S.-Peterburgskoj Duhovnoj Akademii. Izvleč. iz žurn. „Hrist. Čtenie“. Spb. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8) (16×24). 32 str. Vės 4 l. 100 ekz.

Gavrilovskij, V. Učitel'nyja knigi Vėthago Zavėta. (Kniga Iova, Psaltir, kn. Pritčej Solomonovyh, kn. Ekkleziast, kn. Pėsn' Pėsněj, kn. Premudrosti Solomona i kn. Premudrosti I. S. Sirahova). Vol'sk. 1911. Izd. avtora, 2-e. Tip. I. Th. Volkova. 8° (20×27). XIV+358 str. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 15. l. 1.500 ekz.

Gladkij, Aleksandr. Voskresenie Hristovo. Apologetičeskij očerk. Har'-kov 1911. Tip. Mirnyj trud (Dėvič'ja, 14). 8° (15×24). 30 str. Vės 3 l. 50 ekz.

Gladkij, I. K. Učenje Sv. Apostola Petra o sošestvii Iisusa Hrista vo ad (otd. ot. iz No 9 ž. „Vėra i Razum“ za 1911 g.). Har'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Dėvič'ja, 14). 8° (15×24). 7 str. Vės 1 l. 100 ekz.

Gomzjakov, P. I., d-r. Biblejskoe naslědie. Vladivostok. 1911. Izd. i tip. gaz. Dalekaja Okraina 8° (15×22). 15 str.+3 lista ris. C. 25 k. Věs 2 l. 500 ekz.

Gororor, D., prot. Obščenie imuščestv v apostol'skoj cerkvi i etičeskaja oščenka etogo fakta istoričeskoj cerkovnoj žizni v ego istinnom značenii dlja vsěh poslědujuščih vremen. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (16×25). 35 str. Věs. 3 l. 100 ekz.

Gororor, D. Prot. Suščnost i ģarakter npravstvennago učenija sv. Apostola Pavla v poslanii k Rimljanam. Kiev 1911. Izd. Kiev. Duĥ. Akad. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40) 8° (17×25) 40 str. Věs 4 l. 115 ekz.

Grigor'ev, G. Bogosoznanie Spasitelja po pervym trem evangelistam. (Otdělnyj ottisk iz žurnala „Mirnyj Trud“ za 1911 god). Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 33 str. Věs 4 l. 50 ekz. (r. Str. 1911 l. 495).

Grigor'ev, I. Th. Biblejskie psalmy i drevne-vavilonskie gimny. (K voprosu — Biblija i Vavilon). Vstupitel'naja lekcija po Svjaščennomu Pisaniju Vethago Zavěta, čitannaja 30-go sentjabrja 1910 g. v aktovom zalě Akademii). Kazan' 1911. Izd. Kazansk. Duĥ. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24). 23 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Ĥomenko, V. Mněnie o biblii, vyskazannoe 6-go dekabrja 1910 goda v kievskoj obščině evangeličeskijh ģristian. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (13×21). 32 str. Věs 3 l. 200 ekz.

Ĥristianin v Talmudě evrejskom ili tajny ravvinskago učenija o ģristianah. Razoblačil I. B. Pranaĥtis. Spb. 1911. Tip. M. A. Aleksandrova (Nadeždinskaja, 43). 8° (19×27). 27 s r. Věs 6 l. 1.250 ekz.

Ĥvol'son, D. A., prof. Vozraženie protiv ložnago mněnija, budto Iisus Ĥristos v dějstvitel'nosti ne žil. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 20 str. Věs 2 l. 30 ekz. (otd. ot iz Ĥr. Čt.)

Jungerov, P. Kniga Proroka Iezekiilja v russkom perevodě s grečeskago teksta LXX, s vvedenijem i priměčanijami. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (17×25). 156 str. C. 1 r. Věs 16 l. 400 ekz. (rec. in C. Věst. 1912 No. 20; Strannik 1912 l. 299).

Kapralov, Evg., svjašč. Religiozno-npravstvennoe učenie prorokov Amosa i Osii. (Opyt biblejsko-bogoslovskago izslědovanija). Kiev 1911. Izd. avtora (Moskovskaja, 29). Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 90). 8° (17×14). XXII+366+II nen. str. C. 2 r. Věs 1 f. 12 l. 300 ekz.

Landyšev, E. V., svjašč. Svjaščennaja istorija Vethago Zavěta s apoloģetičeskimi priměčanijami i stat'ej o biblii. Ekaterinburg. 1911. Izd. 2-e, ispr. i dop. Tip. A. M. Žukova. 8° (17×25). 70 str. C. 50 k. Věs 6 l. 600 ekz.

Lebedinskij, P. M. Sudoustrojstvo i sudoproizvodstvo graždanskoe i uģolovnoe u drevnijh evreev v poslědnee tysjačelětie do R. Ĥ. Čast' pervaja. Baku 1911. Tip. t-va Kavkaz. Peč. Děla Kaspij. 8° (16×24). 92 str. C. 1 r. Věs 14 l.

Menštorov, M., svjašč. Svět Ĥristov v žizni ljudej. Rjad statej na evangel'skija temy. Spb. 1912. Izd. I. L. Tuzova (Gost. Dv., 45). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×23). 438 10 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 8 l. 4.000 ekz.

Mihail, ep. Nad Evangeliiem. Poltava 1911. Izd. 3-e. Tip. G. I. Markeviča (Panskij rjad). 8° (17×26). VII+260 str.+1 portr. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 17 l. 3.000 ekz.

Mitrofan, ep. Istina Voskresenija Hristova. Publičnaja lekcija. Ekaterinburg. 1911. Tip. A. R. Vel'c. 16° (13×18). 47 str. C. 25 k. Vės. 2 l. 1.000 ekz.

Mudrov, A. A. Čto govorit Biblija? Vyp. I. Ekaterinoslav 1911. Izd. avtora (pos. Amur, Cerkovnaja, 20). Tip. K. A. Andruščenko (Starodvorjanskaja, 5) 8° (16×22). 23 str. C. 15 k. Vės 3 l. 1.000 ekz.

Mudrov, A. A. Čto govorit Biblija? Avraam, Izmail, Isaak, Isav, Iakov i Iosif. Vyp. II. Ekaterinoslav. 1911. Tip. K. A. Andruščenko (Starodvorjansk. 5). 8° (16×22). 103 str. C. 30 k. Vės 8 l. 1.000 ekz.

Muretov, M. D., prof. Kritičeskija zaměčanja na knigu prof. Miščenko. Rěči ap. Petra v knigě Dėjanij Apostol'skih. S priloženijami: 1. Ob otnošenii hristian k mirskoj vlasti. Sergiev-Posad. 1911. Tip. Sv.-Troickoj Serg. Lavry. 8° (17×24). 78 str. Vės 7 l. 50 ekz.

Nikol'skij, N. Drevnij Izraíl'. Populjarnye očerki po istorii evreev v naučnom osvěščenii. M. 1911. Izd. T-va Mir (Znamenka, 9). Tip. A. A. Levenson. 16° (13×18). VI+324 str. s ris.+1 karta+1 plan. C. 1 r. 10 k. Vės 30 l. 3.000 ekz.

Paľarnaeu, A. O vremeni vtorogo prišestvija Hristova. Izslėdovanie na osnovanii Apokalipsisa i Vėthozavėtnyh proročestv. Spb. 1911. Tip. V. S. Borozina (Gorohovaja, 12), 8° (16×22). 15 str. C. 12 k. Vės 3 l. 2.000 ekz. (r. Str. 1912 I 443–4).

Pičugin, L. Th. O tainstvennyh treh s polovinoju godaľ carstva anti-hrista. Otvėtnoe poslanie. M. 1911. Tip. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sv. d.). 8° (16×20). 32 str. Sklad: Tokmakov per., 17. C. 10 k. Vės 3 l. 500 ekz.

Pokrovskij. Zemnaja žizn' Presvjatoj Bogorodicy. M. 1911. Izd. (2-e) i tip. Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk. s. d.) 8° (15×22). 48 str. s ris. Vės. 6 l. 6.000 ekz.

Posnov, M. E. Evangelie Iisusa Hrista i Evangelie apostolov o Hristě. Kiev. 1911. Tip. akc. o-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (18×25). 34 str. Vės. 5 l. 90 ekz.

Rozanov, V. V., Biblejskaja poezija. Spb. 1911. Tip. A. S. Suvorina (Ertelev, 13). 8° (19×24). 39 str. Sklad: kn. mag. I. I. Mitjurnikova. Spb. Litejnyj, 31. C. 50 k. Vės 7 l. 1.550 ekz.

Roždestvenskij, A. P., protoierej. Kniga Premudrosti Iisusa syna Siraħova. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8), 8° (18×25). XCVIII+805+4 str. C. 6 r. Vės 2 f. 22 l. 300 ekz.

Roždestvenskij Dm., svjašč. Nastavlenija i predrečenija knigi pr. Zahařija, kasajuščijasja postov i prazdnikov kak urok našemu vremeni. Rěč' pred zaščitoju magisterskoj dissertacii. Sergiev-Posad 1911. Tip. Sv. Tr. Sergiev-voj Lavry 8° (17×24). 23 str. Vės 3 l. 150 ekz.

Skaballanovič, M. Iz Apostola (Trudnyja města). Kiev. 1911, Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (16×25). 32 str. Vės 3 l. 100 ekz.

Sokol'skij, V. Biblejskaja Kosmogonija. (Opyt apologetičeskago ob'jasnenija 1-j glavy Bytija v populjarno-naučnom izloženii). Astrahan' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 21 str. Vės. 3 l.

Solomin, V. G. Žestokost' Solomona i eja motivy. Istoriko-ekzegetičeskij očerk. Izvlečeno iz žurnala „Hristianskoe Čtenie“, 1911 g. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 31 str. Vės 3 l. 50 ekz.

Stralov, Vl. N., svjašč. Vtoroe poslanie sv. Ap. Pavla k Thessalonikijcam. Isagogiko-ekzegetičeskoe izslėdovanie. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×25). VII+394+II str. Sklad: Red. Bogosl. Vėstnika. C. 2 r. 25 k. Vės 1 f. 15 l. 300 ekz.

Sujatskij, D. Lėstnica Iakova ili Son na javu. Biblejsko-astronomičeskij etjud s predislovijem *Nikolaja Morozova*. (S risunkami, kartami i tekstom apokrifa „Lėstnica“). Spb. 1911. Tip. M. M. Stasjuleviča (Vas. o., 5-ja l., d. 28.) 8° (16×25). 32 str. S 5 ris. Vės 5 l. 1.200 ekz.

Sujatskij, Daniil. Strašnyj sud kak astral'naja allegorija. Spb. 1911. 58 str. C. 45 kop. (rec. Str. 1912 I 208—9.)

Šnitkind, E. R. Osnovy operacii obrėzanija. (Eja proisxoždenie, suščnost' i proizvodstvo u vsėh obrėzývajuščihsja narodov). Istoriko-hirurgičesko-sanitarnyj etjud iz oblasti drevnih kul'tov i sovremennoj mediciny, M. 1911. Izd. avtora (Mjasnickaja, 48). Tip. G. Lissnera i D. Sobko (Krestovozdvizenskij per., 9). 8° (17×25). II+225 str. C. 2 r. Vės 1 f. 12 l. 1.500 ekz.

Talmud, Mišna i Tosefta. Kritičeskij perevod N. Pereferkoviča. Tom četvertyj (Kniga 7 i 8). Spb. 1911. Izd. 2-e ispr. i dopoln. i tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, d. 12). 8° (19×26). V+648 str. C. 3 r. Vės 3 f. 16 l. 1200 ekz.

Troickij, Vladimir. Gnosticizm i cerkov' v otnošenii k Novomu Zavėtu. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×25). 34 str. C. 20 k. Vės 3 l. 300 ekz.

Vvedenskij, Dimitrij, prof. Bluždajuščaja gipoteza. (K voprosu o „pan-vavilonizmė“). Sergiev Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×24) 15 str. Vės 1 l. 300 ekz.

Žitov, I., svjašč. Evangelie, kak kniga čudes i po dėjstvuju na serdca ljudej. Jur'ev 1911. Tip. E. Bergmana. 8° (16×24). 96 str. C. 45 k. Vės 9 l. 1.000 ekz. (nihil novi: Strannik I 495-6).

Brilliantov, Leonid. Kratkoe rukovodstvo k izučeniju Sv. pisanija Vet-hago Zavėta. Vyp. 2. Knigi Učitel'nyja i Proročeskija. Mogilev. 1911. Tip. Gub. pravlenija. 8° (17×26). V+III+317+8 str. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 3 l. 650 ekz.

V.

Patristica.

Barvinok, V. I. Nikifor Vlemmid i ego sočinenija. Kiev 1911. Tip. o-va „Petr Barskij“. 8° (17×26). XXXIII+336+II+6 nen. str. Vės 1 f. 5 l. 280 ekz. (rec. in C. Vėst. 1912, 563; E. B. in Str. 1911 II 315 8).

Barvinok, V. I. Ob objazannostjah gosudarej po vozzrėniju Nikifora Vlemmida. Kiev 1911. Tip. Akc. o-va „Petr Barskij“. 8° (17×25). 80 str. Vės 8 l. 100 ekz.

E. K. Vzgljad sv. Vasilija Velikago na proisxoždenie i razvitie religioznyh znaniy v čelověkė (po trem knigam protiv Evnomija i knigė o sv.

Duhě). (Izvléčeno iz NoNo 19—20 i 21 Tavr. Eparh. Věd. 1911 g.) Odessa. Tip. Gubernskaja. 8° (15×21). 11 str. Věs 1 l. 60 ekz.

Fetisov, Nikolaj, svjašč. Patr'ističeskie ekskursy. Odessa. 1911. Tip. E. Hrisogelosa (ul. Kondratenko, 8) 8° (16×24). 7 str. Věs 1 l. 50 ekz.

Glubokovskij, N. N., ord. prof. Istoričeskoe položenie i značenie ličnosti Theodorita, episkopa Kirrskago. Rěč' i bibliografičeskij ukazatel' novějšej literatury o blaž. Theodoritě. Spb. 1911. Tip. Montvida (Gončarnaja, 7). 8° (16×24). 30 str. Věs 5 l. 200 ekz.

Glubokovskij, Nikolaj. Blažennyj Avgustin v izobraženii ruskago svět-skago istorika. (Ot. iz žurn. „Trudy Kiev. duh. Akad.“ 1911 g.). Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va P Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 38 str. Věs 3 l. 165 ekz.

Lebedev, Aleksandr. Presviterij po poslanijam sv. Ignatija Antiohij-skago. Har'kov 1911. Tip. Mirnyj trud (Děvič'ja, 14). 8° (17×23). 22 str. Věs. 2 l. 50 ekz.

Markov, A. Ličnost' Blažennago Avgustina po ego „Ispovědi“ (Izvléčeno iz NoNo 19—20, 21 i 22 Tavr. Eparh. Věd. 1911 g.). Odessa. Tip. Gubernskaja. 8° (15×21). 26 str. Věs 2 l. 60 ekz.

Modest, arhim. Sv. Asterij Amasijskij. Ego žizn' i propovědničeskaja dějatel'nost'. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.) 8° (18×27). 151 str. Sklad: Znamenskij monastyr' C. 1 r. 25 k. Věs 20 l. 510 ekz.

Prohorov, Grigorij. Tvorenija sv. Amvrosija Mediolanskago i ih hronologija. Izvléčeno iz žurn. „Hristianskoe Čtenie“, 1911 g. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa, (Nevskij pr., 8). 8° (15×24). 25 str. Věs 3 l. 20 ekz.

Savel'ev, Pavel Grigor'ev, Kak ponimat' slova svv. Ioanna Zlatousta i Bl. Ieronima, čto ludei prinjali Antihrista (perepeč. iz No.No. 4 i 7 Niž. Cerkovno-obšč. Věstnika). N.-Novgorod. 1911. Tip. Gub. Pravl. 16° (11×18). 6 str. Věs 1 l. 150 ekz.

Smirnov, A., prof. prot. Zavěty dvěnadcati patriarhov, synovej Iakova. Vvedenie i ruskij perevod. 4 vyp. apokrifov Veth. Zavěta. Kazan' 1911. Tip. universiteta. 8° (17×25). 302 str. C. 2 r. Věs 26 l. 220 ekz. (rec. iz C. Věst. 1912 c. 60; Str. 1912 l. 300—1).

Vereščackij, P. I. Plotin i Bl. Avgustin v ih otnošenii k trinitarnoj problemě. Vstupitel'naja lekcija po kathedrě patrologii, čitannaja 20 sentjabrja 1910 g. (v aktovom zalě Kazanskoj Duhovnoj Akademii). Kazan' 1911. Tip. Central'naja. 8° (16×24). 52 str. Věs 6 l. 200 ekz.

VI.

Ius ecclesiasticum.

Bertyol'dt, G. V. Zakony o duhovnyh zavěščanijah po kassacionnym rěšenijam Pravitel'stvujuščago Senata. (Prodolženie knigi, izdannoj v 1896 g.) Perm'. 1911. Izd. E. A. Kuzes. Tip. Gub. zemstva. 8° (15×23). 133 str. C. 3 r. Věs 8 l. 1.000 ekz.

Grigorovskij, Sergěj, O razvodě. Pričiny i poslědstviya razvoda i brako-razvodnoe sudoproizvodstvo. Istoriko-juridičeskie očerki. Spb. 1911. Tip.

Sinodal'naja. 8° (18×27). 341 str. C. 4 r. Věs 1 f. 19 l. 1.200 ekz. (rec. in C. Věst. 1912 c. 356—8).

Kozlov, I. K voprosu o „Cezaro-papizmě“. (Svjatootečeskija, kanoničeskija, istoričeskija spravki). Narodno-Missionerskaja Biblioteka. Spb. Izd. V. M. Skvorcova (Nevskij, 153). Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 20 str. C. 5 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Krasnožen, M., prof. Tolkovateli kanoničeskago kodeksa Vostočnoj Cerkvi: Aristin, Zonara i Val'samon. Izslědovanie. Jur'ev. 1911. Izd. 2-e. Tip. K. Mattisena. 8° (17×25). 275+XXVI str. C. 2 r. 50 k. Věs 30 l. 275 ekz. (rec. C. Věd. 1911, 1605—1606).

Lapin, P. D. O neobchodimosti cerkovnago prava, ego suščnosti i položenii v obščej sistemě prava (Vstupitel'naja lekcija po predmetu Kanoničeskago prava). Kaz. 1911. Izd. Kazansk. duh. akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (17×25). 21 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Melikset-Bekov, L. M. Juridičeskoe položenie Verhovnago Patriarha Armjanskago. (Kratkij dogmatičeskij očerk). Odessa. 1911. Tip. Central'naja (Hersonskaja, 21). 8° (14×22). 37+1 nen. str. C. 25 k. Věs 5 l. 600 ekz.

Pravila i programmy dlja proizvodstva ispytanij na san' diakona i dolžnost' psalomščika ne okončivšim polnago kursa duhovnoj seminarii a takže v nej ne obučavšimsja. N.-Novgorod. 1911. Tip. Gub. Pravl. 16° (11×17). 8 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Tak nazyvaemoe pravo „zastrojki“ i cerkovno-monastyrskija zemli. M. 1911. Tip. Gorodskaja. 8° (18×26). 1 nen.+49 str. Věs. 7 l. 1.200 ekz

Tak nazyvaemoe „pravo zastrojki“ i cerkovno-monastyrskija zemli. Osnovannoe na kanonah Sv. Cerkvi, zakonah graždanskij i ekonomičeskij dannij izslědovanie predpoloženijsja rasprostranit' tak nazyvaemoe „pravo zastrojki“ na cerkovno-monastyrskija zemli. M. 1911. Izd. 2-e. Tip. Gorodskaja. 8° (17×25). II+88 str. Věs. 21 l. 1.000 ekz.

Prohancov, I. S. O brakě i razvodě. Zamětki k 3-mu Vserossijskomu S'ězdu Evang. hristian. Spb. 1911. Tip. Andersona i Lojčanskago (Voznesensk., 53). 16° (11×19). 36 str. Sklad: Spb. Voznesensk. pr., 40. T-vo Raduga. Věs 2 l. 500 ekz.

Suvorov, N. Učebnik cerkovnago prava. M. 1912. Izd. A. A. Karceva, 4-e. Pečatnja S. P. Jakovleva (Petrovka, Saltykovskij per., sob. d.). 8° (16×24) 1 nen.+531 str. C. 3 r. Věs 1 f. 24 l. 3.000 ekz.

Zaozerskij, N. A. O suščnosti cerkovnago prava. Sergiev-Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (16×24). 95 str. C. 40 k. Věs 8 l. 100 ekz.

Zaozerskij, N. A. Cerkov' i gosudarstvo. Serg.-Pos. Izd. N. Elova. 47 str. C. 0'30 r.

VII.

Liturgica.

Andreerskij, V. M. Materialy, stat'i i otzyvy pečati po voprosu o so-kraščenii prazdničnyh dnei. Spb. 1911. Tip. V Krajz (Teatral'naja pl., 4). 8° (17×25). 308 str. Věs. 1 f 3 l. 600 ekz.

Allemanov, Dim, svjašč. Kurs Istorii russkago cerkovnago pënija. (Pënie v Cerkvi vselenskoj). M. 1911. Izd. i tip. P. Jungersona (Neglinnyj pr. 14). 8° (16×24). 103+8 str. C. 1 r. Vës 12 l. 1.500 ekz.

Athanas'ev, A. A. O počitanii sv. Ugodnikov Božiih i sv. Mošcej. Ekaterinoslav 1911. Tip. S. I. Baranovskij. 8° (17×25). 24 str.+1 list ris. C. 10 k. Vës 3 l. 8.010 ekz.

Bratoljubov, Ioann, ierom. Drevne-hristianskaja pokajannaja disciplina. Petrozavodsk 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 20 str. Vës 2 l. 50 ekz.

Dmitrievskij, A. Paša v Ierusalimě. Spb. 1911. Tip. V. Th. Kiršbauma (Dvorc. pl.). 8° (14×22). 20 str. Vës 3 l. 5.000 ekz.

Germogen, ep. Pskovskij. O bogoslužennii pravoslavnoj cerkvi. Spb. 1911. Izd. Učil. Sov. pri Sv. Sinodě, 9. Tip. Sinodal'naja. 8° (14×21). 101+2 nen. str. S ris. C. 20 k. Vës 8 l. 3.000 ekz.

Gerontij, monaš. Sem' sedmin mira. Simvoličeskoe značenie semi velikih ili 49 malyh indiktionov. K proektu o novom lëtosčislenii. Kiev 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Mihajlovskij pr., 20). 8° (15×22). 15 str. Vës 2 l. 2.000 ekz.

Golubeov, A. P., prof. Sbornik statej po liturgikě i cerkovnoj arheologii. Serg. Pos. 1911. Tip. Sv.-Tr. Serg. Lavry. 8° (17×25). 2 nen.+144 str. Vës 19 l. 300 ekz.

Gorodcev, Pavel, prot. Učenie o bogoslužennii hristianskoj pravoslavnoj cerkvi s ob'jasnitel'nym čteniem cerkovnyh pësnopënij. Spb. 1911. Izd. 4-oe, ispr. Tip. Sinodal'naja. 8° (16×23). 140+II str. S ris. C. 50 kop. Vës 13 l. 15.000 ekz.

Iudor, ieromon. Činoposlëdovanie „Passii“. Istoričeskij očerk i porjadok eja. Kiev 1911. Izd. 2-e. Tip. I. I. Čokolova (B. Žitomirskaja, 20). 8° (15×22). 9 str. Vës 1 l. 1.000 ekz.

Levašev, Pavel, prot. Začëm tak mnogo u nas obrjadov. Po mysljam lučših russkih ljudej. Spb. 1911. Izd. 3-e dop. Tip. A. V. Bëljaevoj (Litejnyj, 58). 8° (13×20). 52 str. Vës 4 l. 2.000 ekz.

Lisicyn, M., prot. Pervonačal'nyj slavjano-russkij tipikon. Istoriko-Arheologičeskoe izslëdovanie. S priloženiem 45 fototipičeskikh snimkov. Spb. 1911. Izd. avtora (Paž. Korp., Sadovaja, 26.). Tip. V. D. Smirnova (Ekaterinskij kap., 45). 8° (17×25). XV+386+1 nen. str. C. 3 r. Vës 1 f. 16 l. 500 ekz. (rec. in Trudy K. D. A. 1912 I 333—340: Skaballanovič).

Lisicyn, M., prot. Priloženija (45 fototipičeskikh tablic iz liturgičeskikh rukopisnyh pamjatnikov) k Istoriko-Arheologičeskomu izslëdovaniju: „Pervonačal'nyj Slavjano-russkij tipikon“ Spb. 1911. Izd. avtora (Paž. korp., Sadovaja, 26). Tip. V. D. Smirnova (Ekaterinskij kan., 45). 8° (23×29). 2 nen.+44 str. C. 2 r. Vës 13 l. 500 ekz.

Matvëeva, A. A. Prazdnik verhovnago suščestva. (20 prerialja II g. — 8 ljunja 1794 g.). Kritičeskij očerk. Otd. ottisk. iz „Istorič. Obozr.“, t. XVI. Spb. 1911. Tip. M. M. Stasjuleviča (V. O., 5 l., 28). 8° (16×25). 64 str. Vës 7 l. 100 ekz.

Nazarevskij, S., svjašč. O Krestě i krestnom znamenii. (Otd. ott. iz No. 1 „Eparh. Vëdom.“ za 1911 god). Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (18×27). 16 str. C. 7 k. Vës 2 l. 5.000 ekz.

Nikol'skij, Pavel. Prosfory, ih značenie i upotreblenie na liturgii pravoslavnoj cerkvi. Tambov 1911. Izd. 2-e. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (11×17) 36 str. C. 5 k. Věs 1 l. 12.000 ekz.

Ĥristianskija pěsnopěnija pravoslavnyh bogomol'cev na dobruju pamjat' iz g. Kieva. Sobrannyja s raznyh istočnikov. Kiev. 1911. Izd. L. Ušakova. Tip. K. Krugljanskago (Spasskaja, 10). 16° (12×16). 40 str. Sklad: kn. mag. A. D. Globenko (Podol). C. 10 k. Věs 3 l. 3.000 ekz.

Platonov, V., svjašč. Pravila Sv. Apostol, Soborov i Sv. Otec, kak liturgičeskij istočnik. Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×27). 39 str. Věs 4 l. 100 ekz.

Prazdniki cerkovnago znamennago pěnija. Kiev 1911. Izd. Knigoizd. Znamennoe Pěnie (Podol). Tip. S. V. Kul'ženko (Puškinskaja, 4). 4° (26×36) 376 str. C. 9 r. Věs 4 f. 2 l. 2.000 ekz.

Solov'ev, I. I., prot. Velikaja Ektinija (Opyt istolkovanija eja smysla i značenija, kak molitvy cerkovno-bogoslužebnoj). (Otdělnyj ottisk iz žurnala „Kormčij“ za 1911 g.). M. 1911. Tip. I. S. Efimova (B. Jakimanka, sv. d.). 8° (15×23). 79 str. Věs 6 l. 100 ekz.

Stepanov, N. V. K reformě julianskago kalendarja 1911. (rec. I. V. 1912 t. 128 p. 639: Ĥaĥanov).

Thomenko, K. I., prot. Razjasnenie maloponjatnyh měst pervoj, vtoroj i tret'ej kathism. (Kathismy voskresnoj vsenoščnoj). Kiev 1911. Izd. i tip. Kievo-Peč'er. Uspenskoj Lavry. 8° (15×22). 60 str. Věs 6 l. 3.100 ekz.

Torskij, N. svjašč. Prazdnik Roždestva Presvjatyja Bogorodicy. Odessa 1911. Tip. Eparh. Doma (Aleksandrovskij prosp., 6) 8° (16×22) 53+2 nen. str. S ris. Věs 4 l. 2.000 ekz.

VIII.

Pastoralis et Homiletica.

Alabovskij, M., svjašč. Učastie oficerov v religiozno-nravstvennom vospitanii soldata. Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj trud Děvič'ja, 14). 8° (18×24). 29 str. Věs 4 l. 600 ekz.

Iz čtenij po pastyrskomu Bogosloviju (asketika). Zapisi studentov Moskovskoj Duĥovnoj Akademii v 1910—1911 godu po lekcijam R. A. E. Th. Sergiev-Posad. 1911. Izd. Pastyrsko-prosvět. br. pri Mosk. Duĥ. Akad. Tip. Sv. Troick. Sergiev. Lavry. 8° (17×24). 175 str. Věs 16 l. 300 ekz.

Počemu v naši dni sredi molodeži tak mnogo bol'nyh nedugom nevěrija i bezbožija? M. 1910. Izd. i tip. Sinodal'naja. 16° (12×17). 30 str. C. 4 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Kolesnikov, P. P. O měrah k oživleniju prihodskoj žizni. Astrah'an. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25) 29 str. Věs 2 l.

Ob obščenarodnom cerkovnom pěnii, ego neobħodimosti, pol'zě i značenii v žizni Ĥristianskoj voobščě, v prihodskoj žizni—v častnosti. Ot Kirillo-Methodievskago cerkovno-prihodskago Sověta. Kazan' 1911. Tip. Central'naja. 8° (14×22). 10 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Pravila ob ustrojstvě vnutrennej missii. M. Izd. Br-va Voskresenija Ĥristova. Tip. Russk. Pečatnja (Triumfal'naja, Sadovaja, 170). 8° (17×26). 11 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Suroror, Nikolaj, svjašč. Utračennyj ideal (slovo ljubvi ko vsěm služiteljam cerkvi). Spb. 1911. Tip. Min. Putej Soobšč. (Font., 117). 8° (18×25). 31 str. C. 50 k. Věs 7 l. 1.000 ekz.

Vostorgov, I. I., prot. Svjaščenničeskoe samosoznanie. M. 1911. Izd. knigoizd. Věrnost' (Lišov per., Eparh. d.). Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 16° (12×18). 16 str. Věs 1 l. 1.000 ekz. (e Cerk. Věd. 1911 No. 10).

Sovremennaja žizn' i harakter dějatel'nosti pastyrja (Izvlačeno iz No. 14—15 Tavrič. Eparh. Vědom. 1911 g.). Simferopol.' 1911. Tip. gubernskaja 8° (15×22) 13 str. Věs 2 l. 50 ekz.

* *

Grossu, Nik., svjašč. Professor Vasilij Thedorovič Pěvnickij, kak gomilet. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va „Petr Barskij“ (Kreščatik, 40). 8° (16×24). 24 str. Věs 2 l. 114 ekz.

Grossu Nik., svjašč. Arhiepiskop Dimitrij Muretov, kak cerkovnyj propovėd'nik. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 15 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Potoržinskij, M. A. prot. Svjato-otečeskaja hristomatija, s biografičeskimi svědėnijami o sv. Otcah-propovėd'nikah vselenskoj cerkvi i s ukazaniem otličitel'nyh čert propovėd'ničestva každago iz nih. (Posobie k izučeniju istorii hristianskoj cerkovnoj propovėdi). Kiev. 1911. Izd. 4-e M. E. Potoržinskoj (L'vovskaja, 43). Tip. M. D. Ščastliveca (L'vovskaja, 10) 8° (16×25) V+301+2 nen. str. C. 1 r. 50 k. Věs 22 l. 500 ekz.

IX.

Theologia moralis et ascetica.

Akvilonov, E., protopresviter. „Čti otca tvoego i mater tvoju“ (Ob'jasnenie 5-j zapovėdi Zakona Božija). Naučno-bogoslovskoe samoopravdanie hristianstva. Pravoslavno-hristianskaja apologetika. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 74 str. Věs 8 l. 1.200 ekz.

Akvilonov. „Čti otca tvoego i mater' tvoju“ (Ob'jasnenie 5-j zapovėdi Zakona Božija). Riga 1911. Izd. rel.-prosv. ob-va. Tip. G. Gempel' i Ko (Krėpostnaja, 7). 8° (14×22). 38 str. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Alabovskij, M., svjašč. Hristianskaja revnost' po věře i věroterpimost'. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8°. (15×25). 8 str. Věs. 1 l. 200 ekz.

Aleksij, episk. Dvě morali. Publičnoe čtenie. Kazan' 1911. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16` 24). 19 str. C. 10 k. Věs 3 l. 400 ekz.

Cerkovnost', kak princip npravstvennago bogoslovija. Izvlačeno iz V toma „Osnovy Hristianstva“. M. 1911. Tip. Sv.-Troickoj Sergievoje Lavry. 8° (15×22). 170—260 str. Věs 10 l. 500 ekz.

Debol'skij, G. S. prot. O govėnii po ustavu pravoslavnoj cerkvi. Spb. 1911. Izd. I. L. Tuzova (Gostinnyj dvor, 45), 5-e. Tip. M. P. Frolovoj (Galer'naja, 6). 8° (15×23). 96+2 nen.+14 str. C. 50 k. Věs 10 l. 4.000 ekz.

Kak nado govět' i ispovėdat'sja pred duhovnikom (bratskij sovět pravoslavnomu hristianinu) i molitvy pred ispovėd'ju. Spb. 1911. Izd. Obšč-va

raspr. rel.-nравstv. prosvěšč., 3-e (Stremjannaja, 20). Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 8° (14×20). 32 str. C. 5 k. Věs 3 l. 10.000 ekz.

Kijanorskij, Vasilij, svjašč. Hristianskoe učenie o trudě. Har'kov 1911. Tip. „Mirnyj Trud“ (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). Věs 3 l. 300 ekz.

Levičtov, P. V Iz kursa nравstvennago bogoslovija. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 32 str. Věs 3 l. 50 ekz.

Lodyženskij, M. V Sverhsoznanie i puti k ego dostiženiju. Indusskaja Radži-loga i hristianskoe podvižničestvo. Opyt izslědovanija. Spb. 1911. Tip. Sel'skago Věstnika. 8° (18×26). VIII+399 str. C. 2 r. Věs 1 f. 2 l. 1.500 ekz. (rec. R. M. 1911 VIII).

Nilus, S. Svjatynja pod spudom. Tajna pravoslavnago monašeskago duha. Sergiev Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj lavry. 8° (17×24). 229+III str. C. 80 k. Věs 17 l. 3.100 ekz.

Objazannosti svjaščennika duhovnika duhovenstva pri soveršenii tainstva pokajanija. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (15×20) 73 str. C. 35 k. Věs 8 l. 1.000 ekz.

Ostroumov, Štefan, prot. Žit'—ljubvi služit' (Očerk pravoslavnago nравoučenija). Spb. 1911. Izd. 2-e, I. L. Tuzova (Gostin. dv., 43). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×22). 418+14 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 7 l. 3.000 ekz.

Pism'o optinskago starca ieroshimonaha Makarija k blagočestivoj hristiankě—kak ej provodit' vnutrennjuju žizn' po učeniu sv. otcev Pravoslavnoj Cerkvi i kak soglasovat' s onym svoi otnošenija k semejstvu i obščestvu. Troickij cvětok No 77. Sergiev Posad 1911. Izd. tip. Sv.-Troick. Sergiev. lavry. 16° (13×17). 80 str. C. 12 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Platonov, V., svjašč. O svjatosti. Har'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 24 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Porohovščikov, A. (Bezpartijnyj). Slušajte hristiane! Kak ispolnit' zapověd' Hrista—putem prosvěščenija. Spb. 1911. Izd. 2-e, dop. M. Porohovščikovo. Tip. K. A. Četverikova (Karavannaja, 7). 8° (17×23). 44 str. Věs 7 l. 3.000 ekz.

Poseljanin, E. Pis'ma o monašestvě. Podvižničestvo russkih ženščin i russkie ženskie monastyri. Prepodobnyj Nil Sorskij, kak predstavitel' istinnago monašestva. Togda i teper' Opjat' v Sarově. Otkrytoe pis'mo V. V. Rozanovu. Spb. 1911. Izd. I. L. Tuzova (Gostin. dv., 45). Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (15×22). 191+1 nen. str. C. 50 k. Věs 17 l. 3.000 ekz.

Udobnějšij put' ko spaseniju v monašestvě. Sergiev Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj lavry. 16° (13×17). 52 str. Věs 4 l. 3.000 ekz.

Steleckij, N., prof.-prot. Duel', eja istorija i kritičeskaja očěnka s naučno bogoslovskoj točki zrěnija. Har'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 40 str. Věs 4 l. 200 ekz.

Sečellov, P. Ja., prof.-prot. Gigiena věry, ili o sposobah sohranenija, razvitija i ukreplenija věry (Sověty iščuščim věry). Spb. 1911. Tip. Aleks.-Nevsk. obšč. trezv. (Obvodnyj, 116). 8° (15×22). 24 str. Věs 2 l. 150 ekz.

Veniamin, ierodiak. Kratkij eskiz-očerk asketiki. M. 1912. Izd. Kn. m. I. K. Golubeva (Nikol'skaja, 9). Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sob. d.). 8° (16×24) 32 str. C. 20 k. Věs 3 l. 4.000 ekz.

X.

Ethica et Oecon. social.

Al., M. Problema ličnosti i sovremennoe soznanie. Spb. 1911. Izd. Spb. Hrist. Studenčesk. Kružka. Tip. Evangel. obš-va molod. ljudej (Měščanskaja, 2). 8° (15×21). 49+1 nen. str. C. 15 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Ardušev, P. N., prof. Nacionalizm na Zapadě. Ego istoričeskoe proišoždenie i glavnějšie momenty ego razvitija. Lekcija, čitannaja v Kievskom Klubě Russkih nacionalistov 14-go oktjabrja 1910 goda. Kiev. 1911. Izd. Kiev. Kluba Russk. nacionalist. Tip. I. N. Kušnerev i Ko. (Karavaevskaja, 5). 8° (15×23). 48 str. Sklad: kn. mag. L. Idzikovskago (Kreščatik, 29). C. 25 k. Věs 5 l. 2.500 ekz. (rec. Rěč 1911 No. 327).

Bernackij, M. V Teoretiki Gosudarstvennago Socializma v Germanii i social'no-političeskija vozzrěnjaja kn. Bismarka. Spb. 1911. Tip. Šredera (Gorožovaja, 49). 8° (17×25). VI+492 str. C. 3 r. 50 k. Věs 1 f. 23 l. 400 ekz. (rec. Z. Ž. 1911 VI: St. Ivanovič; Rěč No. 152; K. P. No. 887).

Bogrov, A. G., d-r. Prestupnyj affekt i vměnjaemost' Biblioteka žurnala „Terapevtičeskoe Obozrěnie“ Vyp. IV. Odessa. 1911. Izd. Žurn. Terapevtič. Obozr. Tip. Odesskih Novostej. 8° (14×20). 62+2 str. Věs. 11 l. 1.000 ekz.

Bredis, d-r. Iskustvennoe bezplodie. Pered sudom Nauki i Obščestva. Spb. 1911. Izd. Sěvernoe Izdatel'sk. T-vo (Spb., Grafskij per., 7). Tip. Mil'-štejna (Nižegorodsk., 14). 12° (14×19). 109 str. C. 1 r. 25 k. Věs 9 l. 2.000 ekz.

Bronzov, A. A., prof. Protiv socializma (Perečen' „někotoroj“ russkoj literatury). Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 15 str. Věs 3 l. 50 ekz.

D. V Religija i npravstvennost' M. 1911. Izd. K-va Věrnost' (Lišov per., ep. d.). Tip. Russkaja pečatnja (Triumfal'naja-Sadovaja, 170). 16° (13×17). 16 str. S ris. C. 3 k. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Ezerskij, Th. V Npravstvennost', eja priroda, razvitie, upadok. I. Sem'ja. Spb. 1911. Tip. A. G. Grigor'eva v gor. Narvě. 8° (12×21). 36 str. C. 20 k. Věs 3 l. 2.200 ekz.

Geller, I. Z. Ošibka čelověka i eja značenie, pri vměnenii dějanija etogo lica emu v vinu. Jur'ev. 1911. Tip. K. Mattisen. 8° (16×24). 144+2 nen. str. C. 1 r. Věs 14 l. 300 ekz.

Gernet, M. Dětoubijstvo. Sociologičeskoe i sravnitel'no-juridičeskoe izslědovanie. M. 1911 (17×24) 318 str.+12 diagramm. C. 2 r. 50 k. Věs 1 f. 11 l. 800 ekz. (rec. Pravo 1911 No XLVI).

Gomberg, B. Opyt izloženiija osnovnyh načal etiologii prestuplenija. Č. I. Čezare Lombrozo i ugovnaja antropologija. Kiev. 1911. Tip. 2-j Arteli (B.-Vladimirskaja, 43). 8° (16×23). VI+160 str. C. 2 r. Věs 17 l. 750 ekz.

Gracianskij, Nikolaj. Parižskie remeslennye cehi v XIII—XIV stolětijah. Kazan' 1911. Tip. Universiteta. 8° (17×25). 347 str. Sklad: Kn. mag. Golubev (Voskresenskaja). C. 2 r. Věs 1 f. 18 l. 600 ekz.

Iľruščov, A. V Racional'no-utilitarnaja teorija prava. M. 1911. Tip. Russk. Tov. (Čistye prudy, Myl'nikov per., s. d.). 8° (15×22). 40 str. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Iľvostov, V. M., prof. Npravstvennaja ličnost' i obščestvo. Očerki po etikě i sociologii. M. 1911. Izd. N. N. Kločkova. Tip. „pečatnja S. P. Jakovleva“ 8° (15×21). VII+230 str. C. 1 r. 35 k. Věs 29 l. 1.200 ekz.

Hvostov, V. M. I. Psihologija ženščin. II. O rovnopravii ženščin. M. 1911. Tip. T-va I. N. Kušnereva i K^o (Pimenovskaja, sv. d.). 8° (17×25). 68 str. Sklad v red. žurnala Voprosy filosofii i psihologii. C. 50 k. Věs 6 l. 3.000 ekz.

Ispolatova, S. Samosoznanie ženščiny, kak faktor obnovlenija obščestvennago stroja. Doklad, čitannyj na Vserossijskom ženskom s'ězdě. M. 1912. Tip. O. L. Somovoj (B. Nikitskaja, d. Šapošnikovoj). 16° (13×14). 24 str. Sklad: Kn. mag. Nauka (B. Nikitskaja, 10). C. 15 k. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Javorskij, N. D. Istorija filosofii prava. Kratkij kurs, sostavlennyj priměnitel'no k universitetskim programmam. Odessa 1911. Izd. 2-e. Kn. mag. Ja. Šinberga (Sadovaja, 11) Tip. Tehnik (Uspenskaja 56), 8° (16×24). 80 str. C. 80 k. Věs 12 l. 1.000 ekz.

Kolosov, E. E. Očerki mirovozzrěnija N. K. Miħajlovskago. Teorija razdělenija truda, kak osnova naučnoj sociologii. Opyt literaturnago analiza. Spb. 1912. Tip. T-va „Obšč. Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (16×24). 434 +1 nen. str. C. 2 r. Věs 1 f. 13 l. 2.000 ekz.

Kolosov, Nikolaj. Prošloe i nastojaščee ħristianskoj blagotvoritel'nosti. Kiev. 1911. Tip. akc. o-va Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (15×24). 13 str. Věs 2 l. 25 ekz.

Korčinskij, Ĥ. V. Stroj obščestvennyħ i političeskij organizacij. (Novaja formula). Religija i politika, Filosofija i politika. Nauka i politika. Pedagogika i politika. „Škola obučenija-obrazovanija“. Vyp. V. Spb. 1912. Izd. Avtora (Kabinet'skaja, 13). Tip. Akc. Obšč-va Tip. Děla („Gerol'd“, Izd. p., 7 rota, 26). 8° (15×22). 46+2 nen. str. C. 50 k. Věs 6 l. 1.100 ekz.

Kovalevskij, P. I., prof. Osnovy russkago nacionalizma. Spb. 1912. Tip. M. I. Akinfieva (Baskov per., 10). 8° (12×20). 64+1 nen. str. C. 25 k. Věs 6 l. 500 ekz.

Landyšev, E. V. Čto takoe žizn'? Čěl' i smysl žizni. Ekaterinburg. 1911. Izd. 2-e, ispr. i dop. Tip: „Ĥudožestvennaja Pečat'“. 16° (13×17). 34 str. Sklad: Iv. Evg. Landyševu (Kamenskij zavod, Permsk. gub.). C. 5 k. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Lysenkov, Petr. Žiznennoe rukovodstvo. Sovremennaja žiznennaja ponjatija, idej i vzgljady ili dobroe bezkonečnoe soveršenstvo čelověčestva. Slova Ĥrista i Ego Poslědovatelej. Pjatigorsk 1911. Izd. avtora. Tip. A. P. Nagorova. 16° (11×17). 15 str. C. 4 k. Věs 1 l. 25 ekz.

Martovskij, L. Smysl žizni. Kovna. 1911. Tip. Gubernskaja. 32° (9×11). 23 str. C. 5 k. Věs 1 l. 500 ekz.

Nedražov, Svjatopolk. Tri smerti preždevremennago i protivooestestvennago roda. Duel', legkomysliem naklikannaja gibel' i kazn'. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 12). 8° (17×25). 54 str. C. 40 k. Věs 7 l. 3.000 ekz.

Nikol'skij, Pavel. Samoubijstvo. Tambov. 1910. Tip. N. Berdonosova i F. Primorina. 16° (12×17). 54 str. C. 6 k. Věs 2 l. 10.000 ekz.

Novgorodcev, P. I., prof., i *Pokrovskij, I. A.*, prof. O pravě na suščestvovanie. Social'no-filosofskie etjudy. (Svobodnoe znanie. Sobranie obščedostupnyħ očerkov, statej i lekcij russkij učenyħ pod redakciej E. D. Grimma, N. A. Kotljarevskago, V. N. Speranskago i V. M. Šimkeviča). Spb. 1911. Izd. i tip. t-va M. O. Vol'f (Vas. O., 16 lin., sv. d.). 8° (16×23), 48 str. C. 45 k. Věs 8 l. 3.000 ekz. (rec. I. V. 1911 t. 126 p. 1177—8; V. E. 1911 XI; N. Ž. d. V. XXXV; R. No. 236; R. V. No. 193.)

O pyť protivosocialističeskago katehizisa. Dlja slušatelej missionerskich i pastyrskich kursov i dlja slušatel'nic ženskich bogoslovskich kursov v Moskvě. M. 1911. Izd. K-va Věrnost' (Lihov per., ep. d.). Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumf., 170). 16° (13×17). III+151+1 nen. str. C. 50 k. Věs 7 l. 1.200 ekz.

Petrovskij, S. prot., Serdce čelověčeskoe. Opyť izobraženija duhovno-nravstvennago sostojanija ljudej grěšnych i pravednych. Odessa. 1911. Izd. 3-e i tip. E. I. Fesenko (Rišel'evskaja, 49). 8° (15×22). 108 str. C. 20 k. Věs 11 l. 5.000 ekz.

Poppe, V. Kritika metodologičeskich osnov teorij prava i нравstvennosti professora Patražickago, L. I. (Petražickij, L. I.: Vvedenie v izučenie prava i нравstvennosti. Č. 1). Spb. 1912. Izd. Frederiksen, I. i Ko. Tip. 1-j Spb. Trud. Arteli (Ligovskaja, 34). 8° (14×21). 80 str. C. 40 k. Věs 7 l. 4.000 ekz.

Rožděstvenskij, A. Ja. Kratkoe rukovodstvo k obličieniju socializma. (Sostavleno priměnitel'no k programmě duhovnyh seminarij). Vladimír gub. 1911. Izd. 2-e Tip. I. Koil'. 8° (15×23). III+97 str. C. 75 k. Věs 11 l. 1.000 ekz.

Socializm i psihičeskoe rabstvo. Odessa. 1911. Tip. T. Ja. Kumana (ul. Petra Velikago, 8). 16° (13×17). 52 str. C. 60 k. Věs 6 l. 450 ekz

Sokolov, Leonid. Ženskij vopros i ključ i sčastija (K pjatidesjatilětnemu jubileju Kievo-Podol'skoj ženskoj gimnazii Vědomstva učreždenij Imperatricy Marii): 1861 g. 20-go janvarja 1911 g. Kiev. 1911. Tip. Russkaja Pečatnaja (Mihajlovskij pr., 20). 8° (17×25). 65 str. C. 60 k. Věs 7 l. 600 ekz.

Sokol'skij, V. Sovremennij brak, ego neustojčivost' i zakrěpy semejnago sčastija. Astrahan. 1911. Tip. Gubernskaja 8° (17×27). 20 str. Věs 3 l.

Spicyn, P. Nečestivoe supružestvo. Obnovlennij stroj i dobrohoty. Spb. 1911. Tip. „Nadežda“ (Počtamt'skaja, 13). 8° (14×20). 91 str. Věs 7 l. 500 ekz.

Šeršenevič, G. F. Obščaja teorija prava. Vyp. 2. (Filosofija prava. Tom I Čast' teoretičeskaja). M. 1911. Izd. Bašmakovyh. Tip. t-va I. N. Kušnerev i Ko. (Pimenovskaja, sob. d.). 8° (16×23). 321—512 str. C. 1 r. 50 k. Věs 20 l. 2.700 ekz,

Theodor, ep. K voprosu o нравstvennom. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 37 str. Věs 4 l. 100 ekz.

Tolstoj, L. N. Bezubojnoe pitanie ili vegetarianstvo. Mysli raznyh pisatelej. Zaměčatel'nye mysliteli vsěh vremen i narodov. M. 1911. Izd. Posrednik (Arbat, d. Těstovyh), 2-e. Tip. K. L. Men'sova (Arbat, Nikol'skij per., 21). 32° (10×13). 32 str. C. 2 k. Věs 1 l. 2.400 ekz.

Tolstoj, L. N. Stydno. M. 1911. Izd. Posrednika (Arbat, d. Těstovyh). Tip. K. L. Men'sova (Arbat, Nikol'skij per., 21). 8° (14×21). 8 str. C. 2 k. Věs 1 l. 7.000 ekz.

Trudy pervago Vserossijskago s'ězda po bor'bě s torgom ženščinami i ego priččinami, proišhodivšago v S.-Peterburgě s 21 po 25 aprělja 1910 goda. Tom I i II. Spb. 1911. Tip. Spb. odinočnoj tjur'my. 8° (18×26). IX+334+IX+335—624 str. C. 1 r. 50 k. Věs 2 f. 25 l. 2.020 ekz.

Tušnov, M. P. Novyj put' v voprosě o predupreždenii beremennosti. Kazan'. 1911. Tip. I. N. Ĥaritonova (ug. Voskr. i Kazansk., s. d.) 8° (16×24). 101+2 nen. str. C. 75 k. Věs 8 l. 300 ekz.

Ventcel', K. N. Etika i pedagogika tvorčeskoj ličnosti. T. I. Etika tvorčeskoj ličnosti. M. 1911. Izd. K. I. Tihomirova. Tip. Russkago Tovariščestva. 8° (15×22). 388 str. C. 2 rub. Vės 1 f. 6 l. 2.100 ekz.

Vostokov, V., svjašč. Iz kogtej socializma. Očerki. M. 1911. Izd. Knigoizd. Věrnost' I. I. Vostorgova. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumfal'naja, 170). 16° (13×17). 32 str. C. 5 k. Vės 1 l. 2.000 ekz.

Žižilenko, A. A. Měry social'noj zaščity v otnošenii opasnyh prestupnikov. Doklad, predstavlenyj VIII s'ězdu Russkoj Gruppy Meždunarodnago Sojuza Kriminalistov. Spb. 1911. Tip. A. G. Rozena (Teatral'naja pl., 2). 8° (17×25). 40 str. Vės 7 l. 500 ekz.

XI.

Ctisiologia

(Cosmologia, philos. et theol. historiae, eschatol. natur.).

Bogoslovskij, S. Otkuda proizošel mir i čelověk? Čast' I. M. 1911. Tip. Štaba Moskovsk. Voen. Okr. (Ostoženka, Vsevoložskij per. d. voen. věd.) 8° (17×26). 128 str. S ris. Vės 14 l. 6.000 ekz.

Byčkovskij, B. S. Sovremennaja filosofija. Čast' pervaja. Problema materii i energii. Biblioteka sovremennoj filosofii. Vypusk četvertyj. Spb. 1911. Izd. i tip. t-va „Obščest. Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (18×24). 304 str. C. 2 r. Vės 1 f. 2.000 ekz.

Čičerin, B. N. I. Sistema ģimičeskih elementov. II. Zakony obrazovaniya ģimičeskih elementov. (Stat'i, pečatavšijasja v žurnalě Fiziko-ģimičeskago Obščestva v 1887—1892 godah). M. 1911. Tip. T-va Pečatnja S. P. Jakovleva (Saltykovsk. per., 9). 8° (17×25). 498 str. Vės 1 f. 31 l. 600 ekz.

Čugaev, I. A., prof. Periodičeskaja sistema ģimičeskih elementov. Priloženie k tablicě periodičeskaja sistema D. I. Mendelěeva. Spb. 1911. Izd. Izd.-stva „Obrazovanie“. Tip. Anderson i Lojčjansk. (Voznesensk., 53). 8° (14×17). 100 str. Vės 10 l. 1.100 ekz.

Glagolev, S. Vzgliad Vasmanna na proišhoždenie čelověka. (Ot. iz Bog. Věstn. za 1911 g.) Serg. Posad 1911. Tip. Sv. Troickoj Serg. Lavry. 8° (17×24) 102 str. Vės 8 l. 1.200 ekz.

Novyja idei v Fizikě. Neperiodičeskoe izdanie, vyhodjaščee pod redakciej zaslužen. prof. I. I. Borgmana. Sbornik vtoroj. Efir i Materija. Spb. 1911. Izd. Izdat. Obrazovanie (Spb., Nikolaevsk., 9). Tip. Bezobrazova (Vas. O., Bol'sh. pr., 61). 8° (16×21). 144 str. C. 80 k. Vės 16 l. 2.200 ekz.

Kvjatkovskij, S. I. Meġanika vselennoj. Monografija. Kasimov 1911. Izd. avtora. Tip. Trud. 8° (17×25). 4+219 str. C. 2 r. Vės 26 l. 200 ekz.

Levertov, P. G. Otkuda proizošel čelověk? (Publičnaja lekcija). Varšava 1911. Izd. avtora (Pol'naja, 46a). Tip. Gauznera i Kagana (Lešno, 37). 16° (11×16). 17 str. Vės 1 l. 3.000 ekz.

Levin, Emil'. Novaja teorija fizičeskih javlenij bez elektronov. Odessa 1911. Izd. I. Ĥarmaca. Tip. Br. Grinberg (Rišel'evskaja, 60). 8° (15×23). 67 str. C. 75 k. Vės 9 l. 1.000 ekz.

Lilin, P. Instinkt i um u životnyh. Iz žurn. „Ljubitel' prirody“ za 1911 g. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij pr., 8). 8° (17×24). 23 str. Vės 3 l. 30 ekz.

Lipskij, N., svjašč. Naturalističeskij monizm Gekkelja (Kritičeskoe razsmotrěnie osnov monističeskoy filosofii). Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja 14). 8° (15×23). IV+321+2 nen. str. Vės 25 l. 300 ekz.

Margulies, M. N., d-r. Čelověk i ego město v prirodě. Spb. 1911. Tip. T-va „Obščestv. Pol'za“ (B. Podjač., 39). 8° (16×24). 288 str. S ris. C. 1 r. Vės 21 l. 3.000 ekz. (rec. Rěč 1911 No 257).

N. S. Žizn' v buduščem. Očerok o bezsmertii čelověčeskoy ličnosti. M. 1912. Tip. Viľde (M. Kislovka, sob. d.) 16° (13×19). 60+4 nen. str. C. 25 k. Vės 6 l. 2.400 ekz.

Puškin-Baginskij, V. I., gorn. inžen. Meĥaničeskaja teorija processov prevrašćenija veščestva. Čast' II. Osnovnoj zakon ĥimii. Zakon večnosti materii v vidě fiziko-matematičeskago zakona. V svjazi razrěšeniem putem matematičeskago analiza suščestvennějših voprosov prikladnoj i teoretičeskoy ĥimii. Spb. 1911. Tip. F. Vajsberga i P. Geršunina (Ekaterininsk. kan., 71—6). 8° (19×27). 78 str. Vės 10 l. 1.200 ekz.

S m y s l stradanij. Sbornik Religiozno-filosofskaja biblioteka. Vyp. XXV. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj. 16° (11×17). 94+II nen. str. C. 30 k. Vės 7 l. 2.400 ekz.

Tiĥomirov, A. Osnovnoj vopros evoljucionizma v biologii. Spb. 1911. Tip. Senatskaja. 8° (16×24). 75 str. Vės 10 l. 100 ekz.

Zlotnikov, P., svjašč. Po povodu sovremennyh teorij o mirozdanii. Spb. 1911. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (18×26). 17 str. Vės 3 l. 200 ekz.

* *

Nilus, Sergěj. Bliz grjaduščij antiĥrist i carstvo diavola na zemľe. Sergiev Posad 1911. Izd. M. D. Usova. Tip. Sv. Tr. Sergievoj Lavry. 8° (16×23). 205+16 str. Vės 19 l. 10.000 ekz.

Nilus, Sergěj. Velikoe v malom. Bliz grjaduščij antiĥrist i carstvo diavola na zemľe. Zapiski pravoslavnago. Sergiev Posad 1911. Izd. 3-e, ispr. i dop. Tip. Sv. Tr. Sergievoj Lavry. 8° (16×23). XIII+334 str. C. 1 r. Vės 1 f. 2 l. 3.100 ekz.

Světskij, I. Izvěščenie o 12-ti periodah sud'by čelověčestva, javlenii antiĥrista i Nebesnago Carja Spasitelja so svjatymi, ili položitel'naja kratkaja istorija v glavnyh faktah gospodstva na zemľe „knjazja mira sego“ ili d'javola-satany, t. e. klevetnika — vraga čelověčestva, ego ubijstvennyja dlja čelověčestva byvšija i sovremennyja lukavstva, i vocarenie Nebesnago Carja Spasitelja čelověčestva. Žitomir 1911. Izd. 3-e. Tip. M. Denenmana (Miĥajlovskaja, 6). 16° (13×20). 138 str. Vės 10 l. 400 ekz.

XII.

Psychologia.

Beljterev, V. M., akad. Predmet i zadači obščestvennoj psiĥologii, kak ob'ektivnoj nauki. Spb. 1911. Izd. Psiĥo-Nevrologičeskago Instituta. Tip.

T-va „Hudožestvennoj Pečati“ (Ivanovsk., 14). 8° (16×25). 19 str. Věs 4 l. 500 ekz.

Lazurskij, A. F. Programma izslědovanija ličnosti. S priloženiem obrazca zapisi. Spb. 1911. Izd. 2-oe, pererab. Tip. M. A. Aleksandrova. 8° (17×21). 30 str. C. 20 k. Věs 4 l. 2.000 ekz.

Nazar'ev, I. P. Psihologija. Voronež. 1911. Tip. Pečatnja S. P. Jakovleva (Sr. Mosk., s. d.). 8° (15×22). 138+XII str. C. 1 r. Věs 10 l. 300 ekz.

Nečaev, Aleksandr, prof. Očerok psihologii dlja vospitatelej i učitelej. S risunkami v tekstě i s prisoedineniem ukazatelja izbrannyh psihologičeskijh sočinenij. Spb. 1911. Izd. 4-e. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 12). 8° (17×24). 352 str. C. 1 r. 60 k. Věs 1 f. 3 l. 5.000 ekz.

Nikol'skij, Pavel. Bezsmertie čelověčeskoj duši. Tambov. 1911. Tip. P. S. Moskaleva 16° (12×17). 16 str. C. 5 k. Věs 2 l. 10.000 ekz.

Ovsjaniko-Kulikovskij, D. N. Sobranie sočinenij. Tom VI. Psihologija mysli i čuvstva. Hudožestvennoe tvorčestvo. Osnovy Vedaizma. Spb. 1911. Izd. i tip. t-va „Obščestvennaja Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (17×23). 231 str. C. 1 r. 25 k. Věs 26 l. 2.000 ekz.

Rudnev, V. I., O galljucinacijah i psevdogalljucinacijah. Kazan'. 1911. Tip. universiteta. 8° (16×24). 100 str. Věs 15 l. 75 ekz.

Serebrennikov, V. S., prof. Lekcii po psihologii. Spb. 1911. Tip. V. D. Smirnova (Ekaterininskij kan., d. 45). 8° (17×24). 229 str. Věs 26 l. 300 ekz.

Sikorskij, I. A., prof. Vseobščaja psihologija s fiziognomikoj v illjustrirovannom izložanii. Kiev. 1912. Izd. 2-e, avtora (Jaroslavov Val, 15). Tip. S. V. Kul'ženko (Puškinskaja, 4). 8° (20×28). XIV+770 str. s ris. C. 5 r. 50 k. Věs 4 f. 29 l. 5.500 ekz.

Stadnikov, G. L. Javlenija asociacii i dissociacii pri prevraščenijah někotoryh organičeskijh soedinenij. Teorija Neža. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj. 8° (16×24). 105 str. Věs 16 l. 300 ekz.

Tolstoj, L. N. K voprosu o svobodě voli. (Iz neizdannago sočinenija). (1893 g.). M. 1911. Izd. Posrednika (Arbat, d. Těstovyh). Tip. K. L. Men'sova (Arbat, Nikol'skij per., 21). 8° (14×21). 8 str. C. 3 k. Věs 1 l. 7.000 ekz.

Trudy psihologičeskoj Laboratorii pri Moskovskom pedagogičeskom Sobranii, pod red. A. N. Bernštejna. Vyp. II. M. 1911. Tip. K. L. Men'sova (Nikol'skij per., 21). 8°. (17×25). VIII+88 str. C. 60 k. Věs 12 l. 600 ekz.

XIII.

Psychologia practica, Paedagog., Catechet.

Aleksandrov, N., prof. K voprosu o nadležaščej postanovkě urokov Zakona Božija v našej srednej školě. Spb. 1911. Izd. Žurn. „Pedagogičeskij Sbornik“ Tip. M. M. Stasjuleviča (Vas. Ostr., 5 lin., d. 28). 8° (17×26). 36 str. C. 20 k. Věs 5 l. 300 ekz.

Anastasiev, A. Religiozno-nravstvennoe vospitanie v načal'noj školě. Iz besěd s učaščimi v načal'nyh narodnyh učiliščah. Spb. 1911. Izd. Učil. pri Sv. Sinodě Sověta. 3-e. Tip. Sinodal'naja 8° (17×26) 63+1 nen. str. Věs 6 l. 5.000 ekz.

Bobrov, E. A., prof. Iz istorii novoj pedagogiki. (Iz sbornika Učeno-Literaturnago Obščestva pri Imperatorskom Jur'evskom Universitetě). Jur'ev. 1911. Tip. K. Mattisena. 8° (17×24). 218 str. Vės 8 l. 50 ekz.

Bonveč, R. S. Psihologičeskija sistemy i metody prepodavaniya v sovremennoj školě. Mitava. 1911. Tip. Gubernskaja. 16° (11×18). 19 str. Vės 1 l. 300 ekz.

Černyšev, V. Pedagogičeskaja dējatel'nost' N. I. Pirogova. Spb. 1911. Otd. ottisk iz ž. „Russkaja Škola“. Tip. M. A. Aleksandrova (Nadeždinskaja 43). 8° (16×25). 84 str. C. 40 k. Vės 8 l. 400 ekz.

Dobroljubov, N. A. Po povodu pedagogičeskoj dējatel'nosti Pirogova. O značenii avtoriteta v vospitanii. Obščedostupnaja biblioteka No. 7. Spb. 1911. Izd. Russk. Knižn. T-va „Dējatel'“ (Troickaja, 26). Tip. Br. Lukševic (B. Rožd., 44). 8° (13×19). 33 str. C. 10 k. Vės 3 l. 7.000 ekz.

Dobroslavskij, V. Konstantin Petrovič Pobėdonoscev v svoiĥ pedagogičeskikh vozzrėnijaĥ. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj trud (Dėvič'ja, 14). 8° (16×22). 48 str. Vės 4 l. 50 ekz.

Ežegodnik eksperimental'n. pedagogiki. 1910 g. Pod red. A. P. Nečaeva. Spb. 1911. Tip. Aleksandrova (Nadeždinsk., 43). 8° (17×26). 182+32 str. C. 1 r. Vės 14 l. 600 ekz.

Govorov, A. V. Poezija prirody, kak vospitatel'nyj faktor v npravstvenno-religioznom otnošenii. Spb. 1911. Tip. Alek.-Nevsk. Obšč. Trezvosti (Obvodnyj kanal, 116). 8° (15×21). 141 str. S ris. Vės 11 l. 200 ekz.

Kapustin, A. A., dr. Dėti i tajnyj porok i Problema polovago vospitanija dėtej i junošestva. M. 1911. Izd. A. A. Paršina (B. Nikitskaja, 2). 8° (15×21). 21+1 str. C. 25 k. Vės 4 l. 1.000 ekz. (Rec. N. Rumjancev in R. Škola 1911 XII.)

Karcov, N. S. Zapiski po pedagogičeskoj psihologii. Dlja načinajuščih zanimat'sja voprosami vospitanija. S priloženiem obščih osnov doškoľ'nago obučenija. Ukazaniya sootvėtstvujuščago čtenija po dannym voprosam. Spb. 1911. Izd. 2-e ispr. i dop. Tip. „Rodnik“ (Nevskij pr., 88). 8° (17×25). II+174+VI str. C. 75 k. Vės 20 l. 2 500 ekz.

Katalog po Zakonu Božiju pravoslavnago ispovėdanija. Pedagogičeskaja vystavka v g. Rigė 11—16 aprėlja 1911 g. Riga. 1911. Tip. G. Gempel' i Ko (Krėpostnaja, 7). 8° (14×22). 24 str. Vės 3 l. 500 ekz.

Kibardin, I. Sistema pedagogiki po tvorenijam Bl. Avgustina. 1911. 455 str. (Rec. Strannik 1911 II 474) E. Prav. Sob.

Klečkovskij, M. Sovremennoe vospitanie i novye puti. (Po El'slanderu). Biblioteka svobodnago vospitanija i obrazovanija i zaščity dėtej. Pod red. I. Gorbunova-Posadova. M. 1912. Izd. 3-e. Tip. Krestnago kalendarja (Dolgorukovsk., 33). 8° (14×21). 104 str. C. 40 k. Vės 10 l. 3.200 ekz.

Kramarenko, V. K. d-r. O fizičeskom razvitii i vospitanii. Kiev 1911. Izd. učreždenija Veritas (Malo-Vladimirskaja, 39). Tip. M. D. Ščastlivceva (L'vovskaja, 10). 8° (15×23). 54 str. Vės 5 l. 500 ekz.

Kremlevskij, A., svjašč. Posobie dlja izučajuščih pravoslavnyj ĥristianskij katihizis. Jaroslavl'. 1911. Izd. 3-e. Tip. Gub. zemskoj upravy. 8° (17×25). 154+III str. C. 75 k. Vės 15 l. 1.200 ekz.

Lesgaft, P. Semejnoe vospitanie rebenka i ego značenie. Čast' III. Semejnyj period vospitanija. Spb. 1912. Izd. posmertnoe. Tip. A. Benke (Novyj pereul., d. 2). 8° (17×25). 230 str. C. 1 r. 50 k. Vės 28 l. 4.000 ekz.

Leviťov, P. V. Vvedenie v pedagogičeskiju psihologiju. (Otd. ottisk iz No 4—8 Eparhial'n. Vědomostej za 1911 god). Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 34 str. C. 20 k. Vės 4 l. 510 ekz.

Nečaev, A. P., prof. Sovremennaja Eksperimental'naja psihologija v eja otnošenii k voprosam škol'nago obučenija. T. II. Zaučivanie. Škol'nyj den' Škol'nyj vozrast. Spb. 1911. Izd. 2-e. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja. 12). 8° (16×24). 288-584 str. Sklad: (Gostinyj Dvor, 19) kn. mag. N. P. Karbasnikova. C. 1 r. 80 k. Vės 1 f. 1.150 ekz.

Nikol'skij, P. O ģristianskom vospitanii v školě. (Iz besěd s slušateljami pedagogičeskij kursov v gor. Voronežě). Voronež. 1911. Izd. 2-e. Tip. T-va N. Kravcova i Ko (B. Dvorjanskaja, d. Stoll'). 8° (15×22). IV+76 str. Vės 6 l. 1.500 ekz.

Perockij, V. Kak vyrabotat' v sebě sposobnost' samouglublenija dlja razvitija v sebě: spokojstvija, sderžannosti, terpěnija, umirotvorenija i sposobnosti vremenno izolirovat' sebja ot žizni (No. 2). M. 1912. Tip. V. P. Bykova. 16° (9×12). 60 str. C. 15 k. Vės 2 l. 2.000 ekz.

Roščin, P. Očerķ glavnějšijh praktičeskijh položenij pedagogiki, didaktiki i metodiki, priměnennoj k učebnym predmetam načal'nago obrazovanija. 1912. Izd. mag. Sotrud. škol A. K. Zalěsskoj (Vozdvizenka, d. Armand), 13-e. Tip. Vil'de (M. Kislovka, s. d.) 8° (15×23). VIII+208 str. C. 80 k. Vės 21 l. 2.000 ekz.

Sipovskij, V. D. Izbrannyja pedagogičeskija sočinenija. S portretom avtora, s predislavijem prof. V. V. Sipovskago i s literaturno-biografičeskim očerķom, sostavlennym N. L. Leont'evoj. Spb. 1911. Izd. Ja. Bašmakova i Ko. Tip. T-va „Trud“ (Kavalerġardskaja. 40). 8° (15×21). 313 str. C. 1 r. 25 k. Vės 30 l. 3.000 ekz.

Skvorcov, I. V. Zapiski po pedagogikě. Čast' 1-ja. Obščaja pedagogika. Spb. 1911. Izd. 15-e, Ja. Bašmakova i Ko. Tip. V. Andersona i G. Lojcjanskago (Vozn., 53). 8° (15×21). XVI+204 str. C. 1 r. Vės 21 l. 10.000 ekz.

Skvorcov, I. V. Zapiski po pedagogikě. Čast' vtoraja. Obščaja didaktika. Spb. 1911. Izd. Ja. Bašmakova i Ko, 8-e. Tip. t-va Andersona i Lojcjanskago (Voznesenskij, 53). 8° (14×22). VIII+106 str. C. 80 k. Vės 12 l. 6.500 ekz.

Sokolov, M. Iv. Cerkov'-škola. Pervyj god učenija Zakona Božija v načal'nyh školah. M. 1911. Izd. V. V. Dumnova (Mjasnickaja, d. Obidinoj), 3-e. Tip. G. Lissnera i D. Sobko Krestovozdviž. p., s. d.). 8° (18×26). 72 str. s ris. C. 20 k. Vės 11 l. 10.100 ekz.

Sosuncov, E. Th., svjašč. Sputnik zakonoučitelja. Osnovnyja pravila didaktiki i metodiki Zakona Božija. Kazan' 1911. Izd. I. S. Miheeva. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 16° (13×18). 36 str. Adr. izd.: kn. mag. Markelova i Šaronova. C. 10 k. Vės. 4 l. 1.500 ekz.

Stepanec, Bogdan. N. I. Pirogov—kak ličnost' i kak pedagog (Ot. iz No 6 „Nar. Obrazov.“ za 1910 g.). Vil'na. 1910. Tip. L. G. Syrkina. 8° (15×23). 23 str. Vės 3 l. 50 ekz.

Stolica Z. K. Razvitie v dětjah žizneradostnosti i bor'ba s pessimizmom. (Enciklopedija obščestvennago vospitaniya i obučenija, izdavaemaja Sovětom Spb. Roditel'skago kružka pod red. V. A. Volkoviča, prof. P. I. Kovalevskago, Z. K. Stolica i V. M. Čulickago. Vyp. V). Spb. 1912. Izd. i tip. T-va M. O. Vol'f (Vas. O., 16-ja lin., sobstv. d.) 8° (15×23). IV+80 str. C. 60 k. Věs 13 l. 2.100 ekz.

Švedov, M. Otčet o vremennyh pedagogičeskikh kursah dlja učaščih v cerkovnyh školah Tavričeskoj eparhii, byvših v gor. Simferopolě v ijuně-ijulě 1911 goda.. (Izvlěčeno iz No 26–27 Tavrič. Eparh. Vědom. 1911 g.) Simferopol'. 1911. Tip. Tavričeskaja Gubernskaja. 8° (15×22). 15 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Tiļomirov, D. I. Pedagogičeskija zamětki. Iz nabljudenij po duhovno-učebnym zavedenijam. Duhovnyja učilišča. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (16×23). 120 str. C. 85 k. Věs 15 l. 800 ekz.

Tolstoj, L. N. Pedagogičeskija stat'i treh periodov: 60-h, 70-h godov i poslědnjago vremeni. Biblioteka L. N. Tolstogo. Pod red. P. I. Birjukova. No. 7. M. 1912. Tip. t-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sob. d.). 8° (14×21). 422+1 nen. str. C. 75 k. Věs. 31 l. 4.000 ekz.

Tolstoj, L. N. Učenie Hrista, izložennoe dlja dětej. M. 1911. Izd. Posrednika 3-e (Arbat, d. Těstovyh). Tip. t-va I. N. Kušnerev (Pimenovskaja, sv. d.). 8° (13×20). 96 str. C. 25 k. Věs 9 l. 8.000 ekz. (rec. P. Světlav in C. Věst. 1911 c. 109–111).

Uspenskij V. V., Ivanovskij, V. N., El'čaninov, A. V., Krasnovskij, A. A., Smirnov, N. P., Dedjulina, E. S., Muzyčenko, A. F., i Lapšin, I. N. Očerki po istorii pedagogičeskikh učenij. Pedagogičeskaja akademija v očerkah i monografijah. (Vospitanie v sem'e i školě). Pod obščej red. prof. Aleks. Petr. Nečaeva. M. 1911. Izd. Pol'za, V. Antik i Ko. (Kozick. p., 2). Tip. A. Levenson (Mamonovsk. p., s. d.). 8° (16×23). 229 str. S portr. Věs 1 f. 1 l. 7.200 ekz.

Ušinskij, K. D. Čelověk kak predmet vospitaniya. Opyt pedagogičeskoj antropologii. T. II. Spb. 1911. Izd. 12-e. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (17×24). XIV+444 str. C. 2 r. Věs 1 f. 16 l. 1.500 ekz.

Varlaam, arhim. O hristianskom vospitanii dětej. Poltava. 1911. Izd. 2-e. Tip. G. I. Markeviča (Panskij rjad). 8° (14×22). 39 str. C. 15 k. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Vlasovskij, I. Religija i narodnost', kak osnovy vospitaniya (Otd. ot. iz No. 9 ž. „Věra i Razum“ za 1911 g.). Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj trud (Děvič'ja. 14). 8° (15×24). 24 str. Věs 2 60 ekz.

Vostorgov, I. prot. Gosudarstvennaja дума i cerkovnyja školy. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (17×26). 40 st. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Začinjaev, Aleksandr. Psihologičeskaja sistema obučenija. Bukvarěk Spb. 1911. Izd. „Novaja Škola“ (Mojka, 54). Tip. t-va A. F. Marks (Izmajl' pr., 29). 8° (14×20). 56 str. C. 8 k. Věs 5 l. 10.500 ekz.

Sovremennoe značenie pedagogičeskikh idej N. I. Pirogova. Spb. 1911. Izd. obščestva eksperimental'noj pedagogiki (Spb., Fontanka, 10). Tip. M. A. Aleksandrova (Nadeždinskaja, 43). 8° (16×23). 50 str. S portr. C. 40 k. Věs. 7 l. 1.000 ekz.

XIV.

Psychurgica et magica.

Antošerskij, I. K. Bibliografija okkul'tizma s 1783—1909 g. Spb. 1911. Izd. I. N. K., 11-e ispr. i dop. Tip. Ekater. Peč. Dělo (Ekateringof., 10). 16° (13×19). 32 str. S portr. Sklad: Sadovaja, 65, kv. 22. I. P. S. C. 40 k. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Černenko, M. I. Son i snoviděnie. Novyja dannyja o proischoždenii sna, snoviděnija i jasnoviděnija, i ih značenie v žizni čelověka. Ĥar'kov 1911. Izd. 3-e. Tip. Pečatnoe Dělo (Kontorskaja Krešč., 3). 16° (13×17). 32 str. C. 10 k. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Gladkov, B. I. Besědy o pereselenii duš i snošenijah s zagrobnym mirom (buddizm i spiritizm). Spb. 1911. Izd. avtora (Voznesenskij pr., 33, kv. 4). Tip. T-va Obščestv. Pol'za (B. Pod'jač., 39). 8° (15×21). 114 str. C. 40 k. Věs. 12 l. 3.000 ekz.

Kalužec, A. Javlenija umerših (Ne fantazija). Razskazy iz žizni nedavnjago prošlago. Varšava. 1911. Izd. Deščuka (Vladimirskaja, 2). Tip. Ljaskauera (Novyj Svět, 41). 8° (15×23). 67 str. C. 75 k. Věs 8 l. 500 ekz.

Kudrjarcsev, K. D. Magnetizm i Gipnotizm, ih sšodstvo i različie. Spb. 1911. Tip. Gorodskaja (Sadovaja, 55). 8° (17×24). 19 str. C. 20 k. Věs 4 l. 300 ekz.

Loškaja, E. K. Biblioteka Martinistov. I. Filosofija spiritizma i formacija mediumov. II. Psihometrija. Spb. 1911. Tip. Kommerčeskaja (Ligovskaja, 57). 8° (14×21). 42 str. Sklad: u avtora, Kuznečnyj, 16. C. 25 k. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Tainstvennyj Mir. Gipnotizm i Spiritizm. Spb. 1911. Izd. Ĥolmušina. Tip. P. Ja. Sinčenko (Troickaja. 29). 16° (14×16). 138 str. C. 75 k. Věs 13 l. 10.000 ekz.

Pustoroslev, P. P. Telepatija. Publichnaja lekcija. Jur'ev. 1910. Tip. K. Mattisena. 8° (17×24). 39+1 nen. str. C. 30 k. Věs 5 l. 300 ekz.

Tuholka, S. Okkul'tizm i Magija. Spb. 1911. Izd. 3-e, ispr. i dop. Tip. „Rodnik“ (Nevskij, 88). 8° (14×21). V+168 str. C 1 r. Věs 16 l. 1.000 ekz.

XV.

Philosophia generalis.

Berdjaev, Nik. Filosofija svobody. M. 1911. Tip. A. I. Mamontova. 8° (16×23). IV+280 str. C. 2 r. Věs 31 l. 2.000 ekz.

Dmitrievskij, I., svjašč. Teosofija — religioznaja filosofija našego vremeni. Ĥar'kov 1911. Izd. avtora (1-e Real'n. učil.). Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 82 str. Věs 7 l. 200 ekz.

Ern, Vladimir. Bor'ba za logos. Opyty filosofskie i kritičeskie. M. 1911. Izd. k-va Put'. Tip. t-va A. I. Mamontova (Leont'evskij per., 5). 8° (15×22). VIII+361+4 nen. str. C. 2 r. Věs 1 f. 5 l. 2.000 ekz.

Futěev, A. Pozitivn. nauka i někotorye eja kritiki. Ĥar'kov 1911. Tip. Pečatnoe dělo (Kleščevskij per.) 8° (16×22) 192 str. Věs 30 l. 400 ekz.

Kolokol'nikov, M., svjašč. Otkuda v čelověkě věra v Boga kak ona v nem razvivaetsja. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (15×22). 24 str. Věs 2 l. 150 ekz.

Lopatín, L. M., prof. Položitel'nyja zadači filosofii. Čast' 1-ja. Oblast' umozritel'nyh voprosov. M. 1911. Tip. T-va I. N. Kušnerev i Ko (Pimenovsk. sob. d.) 8° (15×21). XXVII+435 str. C. 2 r. Věs 1 f. 1 l. 3.000 ekz.

Losskij, N. Otvět S. I. Povarninu na kritiku intuitivizma. Spb. 1911. Tip. M. M. Stasjuleviča (Vas. O., 5 l., 28). 8° (14×19). 41 str. C. 20 k. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Losskij, N. Sbornik elementarnykh upražnenij po Logikě. Spb. 1911. Izd. 2-e. Tip. M. M. Stasjuleviča (Vas. O., 5-ja linija, d. 28). 8° (15×21). VII+207 str. C. 70 k. Věs 17 l. 3.000 ekz.

Markelov, G. I. Filosofija i nauka (Vvedenie v filosofiju). Spb. 1912. Tip. T-va „Obščestvennaja Pol'za“ (B. Pód'jačeskaja, 39). 8° (14×21). 70 str. C. 50 k. Věs 9 l. 2.000 ekz.

Markelov, G. I. Ličnosť, kak kul'turno-istoričeskoe javlenie (Etjudy po istorii individualizma). T. I. Spb. 1911. Tip. Obščestv. Pol'za. 8° (15×22). 240 str. C. 2 r. Věs 26 l. 2.000 ekz.

Mjėidze, David. Filosofija. Pervaja lekcija. Kutais 1911. Tip. Peradze i Karnauhova. 16° (10×17). 16 str. Věs 1 l. 200 ekz.

Nekrasov, P. A. Věra, znanie, opyt. Osnovnoj metod obščestvennyh i estestvennyh nauk. (Gnoseologičeskij i nomografičeskij očerk). Spb. 1912. Tip. Ju. N. Erlih (vl. A. E. Kollins) (M. Dvorjanskaja, 19). 8° (19×27). V 2 nen.+122 str. Sklad: u K. L. Rikera Nevskij, 14. C. 1 r. 50 k. Věs 21 l. 800 ekz.

Povarnin, S. I. Ob „intuitivizmě“ N. O. Losskago. Spb. 1911. Tip. „Trud“ (Kavalergard., 40). 8° (17×26). 27 str. Sklad: Spb., Tverskaja, 14. C. 30 k. Věs 5 l. 750 ekz.

Prodan, I. S. Novaja logika. Kritičeskoe izslėdovanie i razjasnenie novykh i staryh zabluždenij i ošibok. Ĥar'kov 1911. Tip. „Mirnyj Trud“ (Děvič'ja ul., No 14). 8° (14×22). VII+227 str. C. 1 r. Věs 22 l. 500 ekz.

Rožkov, N. Osnovy naučnoj filosofii. Spb. 1911. Tip. M. Stasjuleviča (Vas. O., 5-ja linija, d. 28). 8° (16×22). 134 str. C. 60 k. Věs 13 l. 1.200 ekz.

Smoljaninov, S. V sej maloju velikoe. Filosofija spiritualizma. Vypusk I. Spb. 1911. Tip. Ja. Baminskago (Zagorodnyj pr., 74). 8° (14×21). 61 str. S 1 portr. C. 30 k. Věs 5 l. 5.000 ekz.

Šestov, Lev. Apotheoz bezpočvennosti. (Opyt adogmatičeskago myšlenija). Sobranie sočinenij. Tom IV. Spb. 1911. Izd. „Šipovnik“, 2-e. Tip. Št. otd. korp. pogran. straži. 8° (17×23). 294 str. C. 2 r. Věs 31 l. 2.300 ekz. (rec. Sovr. Mir. 1911, VIII).

Uspenskij, P. D. Tertium organum. Ključ k zagadkam mira. Spb. 1911. Tip. „Trud“ (Kavalergardskaja, 40). 8° (16×29). VII+264 str. C. 2 r. Věs 1 f. 5 l. 2.000 ekz.

Voinov, Sergej. Ĥristianstvo i kul'tura. M. 1911. Tip. Russk. Tov. (Myl'nikov. per., sob. d.). 8° (14×22). 146 str. C. 80 k. Věs 10 l. 1.000 ekz.

Zakržežskij, Aleksandr. Sverħčelověk nad bezdnoj. Kiev 1911. Tip. A. M. Ponomareva p. u. I. Vrublevskago (Kreščatik). 8° (18×26). 143 str.

C. 1 r. Věs 23 l. 1.000 ekz. Soderžanie: Sverhčelověk nad bezdnoj. Religija podviga (Lev Tolstoj). Mistika žizni i smerti (Ž. Rodenbah i B. Zajcev). Psihologija samoubijstva. (rec. A. Dolinin in R. M. 1911 XI).

Zil'berberg, I. G. Moja filosofija. Kiev 1911. Izd. Zil'berberga (otca). Tip. I. M. Rozeta (B. Vasil'kovskaja, 1). 8°(14×22). 31 str. Věs 5 l. 1.000 ekz.

XVI.

Historia philosophiae.

Antonij, arhiep. V čem prodolžalo oťražat'sja vlijanie pravoslavija na posleďnih proizvedenijah gr. L. N. Tolstogo? Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj trud (Děvič'ja, 14). 8° (17×23). 25 str. Věs 3 l. 200 ekz.

Birjukov, P. Lev Nikolaevič Tolstoj. Biografija. Po neizdannym materialam (vospominanija i pis'ma L. N. Tolstogo). Tom I. M. 1911. Izd. Posrednika (Arbat, d. Těstova), 2-e. Tip. t-va I. N. Kušnereva i Ko. (Pimenovskaja, sv. d.). 8° (14×20). 520 str.+30 list. ris. i portr. C. 2 r. 20 k. Věs 1 f. 30 l. 5.200 ekz.

Četverikov, S., prot. Religioznyja pereživanija L. N. Tolstogo pri svěťe pravoslavija. (Publičnoe čtenie). Poltava, 1911. Tip. G. I. Markeviča (Panskij rjad). 8° (17×22). 44 str. Věs 5 l. 600 ekz.

Eršov, M. Iz Istorii idealizma Novago vremeni. Gnoseologija Mal'branša. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×24). 48 str. Věs 5 l. 100 ekz.

Galašov, Iakov, prot. Lev Nikolaevič Tolstoj i ego religioznoe mirovozzrěnie. Tomsk. 1911. Izd. Popeč. o bėdn. Tip. Doma trudoljubija. 8° (16×23). 28 str. C. 15 k. Věs 2 l. 200 ekz.

Galašov, Iakov, prot. Nikolaj Ivanovič Pirogov i ego religiozno-fil o sofskie vzgljady. Tomsk. 1911; Tip. Doma trudoljubija. 8° (16×24). 18 str. Věs. 1 l. 1.000 ekz.

Grifcor. B. Tri myslitelja. V. Rozanov. D. Merežkovskij. L. Šestov. M. 1911. Izd. i tip. V. M. Sablina (Petrovka, d. Obidinoj). 8° (19×25). 189 str. C. 1 r. Věs 1 f. 2 l. 2.000 ekz. (rec. Kievskaja Počta 1911. No 853.).

Hvol'son, O. D., ord. prof. Gegel, Gekkel', Kossut' i Dvěnadcataja zapověď. Kritičeskij etjud. Spb. 1911. Izd. Knigoizd. „Physice“ (Aleksandriinskaja ploščad', 5). Tip. Akc. O-va Tip. Děla (Geroľ'd, Izmajlovskij pr., 7 rota, 26). 8° (16×23). 138 str. C. 1 r. Věs 17 l. 2.000 ekz.

Ieromonah Iliodor o gr. L. N. Tolstom i o ego „Živom trupčė“. (Rěč proiznesennaja ier. Iliodorom 8-go nojabrja v auditorii Sv. Duħ. monastyrja na sobranii Caricynskago pravoslavnago Bratskago Sojuza) Izložil V' Sarvinskij. Caricyn. 1911. Izd. V. Savvinskago. Tip. E. G. Žigmanovskoj. 16° (13×19). 16 str. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Il'menskij S., prot. Graf L. Tolstoj, kak odin iz samyħ jarkih vyraziťelej duħa grjaduščago antiħrista. (Ko dnju godovščiny smerti Tolstogo 7-go nojabrja 1911 g.) (Perepeč. iz No 46. 47. 48 „Saratov. Duħovn. Věstn.“ za 1911 g.) Saratov. 1911. Tip. Sojuza Peč. Děla Br. Sv. Kresta. 8° (16×24). 16 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Ivanickij, V. Th. Filon Aleksandrijskij. Žizn' i obzor literaturnoj dě-jatel'nosti. Kiev. 1911. Izd. Kiev. Duhovn. Akad. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (1825). 3 nen.+VIII+606 str. Věs 1 f. 24 l. 200 ekz.

Jagodinskij, I. I., prof. Otzyv o sočinenii na temu: Kritika Lejbnicem dvouh pervykh knig sočinenija Dekarta ob osnovanijah filosofii. Kazan' 1911. Tip. universiteta. 8° (17×25). 16 str. Věs 1 l. 50 ekz.

Klitin, A. Prof. Po povodu recenzij „Russkoj Rěči“ na istoriju religii. Odessa. 1911. Tip. Russkaja Rěč' (Aleksandr. pr., 11). 16° (12×17). 27 str. Věs 2 l. 25 ekz.

Lebedev, P. Budda i buddizm. M. 1911. Izd. i tip. T-va I. D. Sytina, 2-c (Pjatnickaja, sob. d.). 16° (13×19). 55 str. S ris. C. 10 k. Věs 5 l. 5.000 ekz.

Noroselov, M. A. Otkrytoe pis'mo grafu L. N. Tolstomu po povodu ego otvěta na postanovlenie Svjatějšago Sinoda. M. 1911. Izd. Rel.-fil. bi-blioteki, 3-c. Tip. A. Snegirevoj, 8° (15×22) 16 str. Sklad: vozlě hr. Hrista-Spasitelja, d. Kovriginoj. C. 10 kop. Věs 2 l. 1200 ekz.

Paradičev, Veniamin. Filosof Epikur i ego problema osvoboždenija ljudej ot bogov. (Publičnaja lekcija, pročítannaja v Kazanskom Obščestvě Narodnyh Universitetov). Kazan' 1911. Tip. M. A. Semenova. 8° (15×23). 39 str. C. 25 k. Věs 4 l. 500 ekz.

Prugavin, A. S. O L'vě Tolstom i o Tolstovcah. Očerki, vospomina-nija, materialy. M. 1911. Izd. autora (Spb., Vvedenskaja, 17). Tip. I. D. Sy-tina (Pjatnickaja, s. d.). 8° (14×20). 323 str. C. 80 k. Věs 25 l. 3.500 ekz. (rec. V. E. 1911 XI).

Radlov, E. Očerki istorii russkoj filosofii. Spb. 1912. Tip. t-va „Obščestvennaja Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (18×28). 35 str. Věs 6 l. 300 ekz

Radlov, E. L. Učenie VI. Solov'eva o svobodě voli. Spb. 1911. Tip. Senatskaja. 8° (16×25). 21 str. Věs 3 l. 300 ekz.

Rogovič, M. Něskol'ko slov ob učeníi Nicše. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja ul., d. 12). 8° (14×20). 39 str. C. 15 k. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Rozanov, V. V. L. N. Tolstoj i russkaja cerkov' Spb. 1912. Tip. A. S. Suvorina (Ertelev, 13). 8° (18×23). 22 str. C. 30 k. Věs 4 l. 1.550 ekz.

Sbornik pervyj. O Vladimírě Solov'evě. M. 1911. Izd. Knigoizd. Put' (Znamenskaja, 11). Tip. Universiteta. (15×22). 222+2 nen. str. C. 1 r. 50 k. Věs 22 l. 3.000 ekz.

Selitreunnikov, A. M. O skepticizmě Juma. Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj trud (Děvič'ja, 14). 8° (16×22). 25 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Smirnov, K. A. Religioznyja vozzrěnija kn. S. N. Trubeckogo. 1905—1910. Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 24 str. C. 25 k. Věs 3 l. 150 ekz.

Sobolev, G. N. Aleksěj Stepanovič Homjakov, ego žizn' i mirosozercanie. Čtenie v Kievskom Pravoslavnom Religiozno-prosvětitel'nom Obščestvě. Kiev. 1911. Izd. Kiev. Pravosl. Relig. Prosv. Ob-va. Tip. Russkaja Pečatnja (Miħajlovskij pr., 20). 8° (15×22). 37 str. Věs 3 l. 600 ekz.

Solov'ev, Vlad. Sěrgěevič. Pis'ma. Tom III. Pod red. E. L. Radlova. Spb. 1911. Tip. t-va „Obšč. Pol'za“ (B. Pod'jačesk., 39) 8° (17×24) 326+II str. C. 2 r. Věs 1 f. 4 l. 4.000 ekz. (Rec. in I. V. 1911, t. 126 p. 354—5).

Solov'ev Vladimir Sěrgěevič. Sobranie sočinenij. S 3-mja portretami i avtografom. Pod red. i s priměčanijami S. M. Solov'eva i E. L. Radlova.

Tom pervyj. (1873—1877). Spb. 1911. Izd. t-va Prosvěšćenie, 2-e. Tip. akc. obščestva „Samoobrazovanie“ (Zabalkanskij, 75). 8° (16×24). VI+406 str. i 1 portret. C. 2 r. Věs 1 f. 12 l. 3.000 ekz.

Solov'ev, Vladimir Sergeevič. Sobranie sočinenij. S 3-mja portretami i avtografom. Pod red. i s priměčanijami S. M. Solov'eva i E. L. Radlova. Tom vtoroj. (1873—1877). Spb. 1911. Izd. t-va „Prosvěšćenie“, 2-e. Tip. Akc. Ob-stva „Samoobrazovanie“ (Zabalkanskij pr., 75). 8° (16×24). XVI+413 str. C. 2 r. Věs 1 f. 13 l. 3.000 ekz.

Spasskij N., prot. Tolstovskoe bogoslovie. Perepeč. iz NoNo. 50, 51 i 52 Nižgorodskago Cerkovno-Obščestvennago Věstnika za 1910 god). N.-Novgorod. 1911. Tip. Nižgor. Gub. Prav. 16°. (11×17). 15 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Srěčnikov, V. D. Slavjanofil'stvo, kak filosofskoe učenie pred sudom ruskoj kritiki. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 27 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Šemelin, N. Religiozno- filosofskija vozzrěnija V. Džemsa v svjazi s mističeskimi tečenijami sovremennoj žizni. Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (16×23). 99 str. Věs 8 l. 600 ekz.

Šestov, Lev. Sobranie sočinenij. T. 2. Dobro v učanii Tolstogo i Nitše. (Filosofija i propověd'). Spb. 1911. Izd. „Šipovnika“ 2-e. Tip. „Ekatering. Peč. dělo“ (Ekatering. pr., 10). 8° (16×21) 187 str. C. 1 r. 25 k. Věs 20 l. 2.200 ekz.

Terent'ev, N. D. Otličitel'nyja čerty novoj evropejskoj filosofii sravnitel'no s filosofiej drevnej i srednevěkovej. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago) 8° (16×24). 28 str. Věs 4 l. 100 ekz.

Varžanskij, N. V čem věra L. N. Tolstogo. M. 1911. Izd. k-va Věrnost' (Lišov per., ep. d.). Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumfal'naja, 170). 16° (12×17). 32 str. s portr. C. 3 k. Věs 1 l. 11.000 ekz.

Vinogradov, N. D., Filosofija Davida Juma. Č. II. Etika Davida Juma v svjazi s važnějšimi napravlenijami britanskoj morali XVII—XVIII vv. M. 1911. Tip. Universitetskaja (17×25) VIII+416 str. Věs 1 f. 12 l. 600 ekz.

Voznesenskij, P. K istorii idealizma. Sub'ektivnoe proišoždenie idealizma. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×24). 75 str. Věs 7 l. 100 ekz.

Vul'fius, A. G. Očerki po istorii idej věroterpimosti i religioznoj svobody v XVIII věkě. Vol'ter, Montesk'ě, Russo. Zapiski Ist.-Filolog. Fakul'teta. Imp. spb. U-ta. Čast' CIII. Spb. 1911. Izd. Spb. Universiteta. Tip. Aleksandrova (Nadeždinskaja, 43). 8° (17×23). 11+328 str. Věs 1 f. 4 l. 700 ekz.

XVII.

Historia artis ecclesiasticae.

Aplaksin, A. P. Russkoe cerkovnoe iskusstvo i ego sovremennaja zadač. (Doklad, pročitanij 8-go janvarja 1911 goda na IV S'ězdě Russkijh Zodčijh v prisutstvii Ego Imperatorskago Vysočestva Velikago Knjazja Petra Nikolaeviča). Spb. 1911. Tip. Alek.-Nevsk. Obšč. Trezvosti (Obvodnyj, 116) 16° (10×14). 72 str. Věs 3 l. 50 ekz.

Astrov, P. I. „Hristos“ hudožnika I. A. Astaŭeva. Očer. M. 1911. Tip. Gorodskaja. 16° (12×18). 32 str. C. 20 k. Vės 3 l. 1.200 ekz.

Findejzen, Nik. Muzykal'naja Starina. Sbornik statej i mater'jalov dlja istorii muzyki v Rossii. Vyp. V. Pamjati Stepana Vasil'eviča Smolenskago. Spb. 1911. Tip. Gl. Upr. Udělov (Možovaja, 40). 8° (17×24). 102 str. S 5 ris. C. za V i VI vyp.—3 r. Vės 16 l. 200 ekz.

Georgierskij, V. T. Freski Therapontova monastyrja. S 42 risunkami v tekstě, 7 cvětnymi tablicami i 40 tablicami fototipij. Spb. 1911. Izd. Vys. učrežd. komit. popeč. o russkoj ikonopisi. (rec. I. G. in Hr. Čt. 1912, II 926—930).

Ivanov, M. M. Istorija muzykal'nago razvitija Rossii. V 2 tomah. T. II. Spb. 1912. Tip. A. S. Suvorina. 8° (16×25). VII+448 str. S ris. C. 3 r. 50 k. Vės 1 f. 30 l. 1.000 ekz. (rec. V. Baskin in I. V. 1912, 127, p. 736-9).

Krasovskij, Mih. Očer. istorii moskovskago perioda drevnerusskago Cerkovnago zodčestva (ot osnovanija Moskvy do konca pervoj četverti XVIII vėka). M. 1911. Izd. Mosk. Arheolog. Ob. Tip. G. Lissnera i D. Sobko (Vozdviženka, Krestovozdviž. per., d. Lissnera). 4° (22×30). VIII+1 nen.+432 str. S ris. Vės 4 f. 8 l. 600 ekz.

Liljačev, N. P. Istoričeskoe značenie italo-grečeskoj ikonopisi izobraženija Bogomateri v proizvedenijah italo-grečeskijh ikonopiscev i ih vlijanie na kompozicii někotoryh proslavlennyh russkijh ikon. Spb. 1911. Izd. Arheologičeskago obščestva. Tip. M. A. Aleksandrova. f^o (35×50). VII+221+2+51 str.+VIII tab. S ris. Vės 14 f. 500 ekz. (rec. I. V. 1912 t. 128 p. 298—302).

Miniatjury grečeskago minologija XI vėka No 183 Moskovskoj Sinodal'noj Biblioteki. Izdanie D. K. Tren'eva. Opisanie rukopisi N. P. Popova. M. 1911. g. 1—9 str. XI tabl. C. 10 r. (rec. Georgievskij in C. Vėd 1912, p. 684—5).

Mironov, A. M. prof. Istorija hristianskago iskusstva. Kazan'. 1911. Tip. Kazanskago universiteta. 4° (28×36). 215 str. Vės 1 f. 6 l. 100 ekz.

Sokolov, Vlad. Ikony, pripisyvaemyja kisti sv. Innokentija, pervago episkopa Irkutskago. Kazan'. 1911. Tip. Universiteta. 8° (17×25). 8 str. Vės 1 l. 50 ekz.

Sokolov, Vl. Istorija Usėknovenija glavy Ioanna Krestitelja v proizvedenijah skul'ptury i živopisi (Otd. ot. iz „Izvēstij po Kazan. Eparhii.“) Kazan' 1911. Izd. Kazansk. duh. akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago), 8° (17×25). 5 str. Vės 1 l. 50 ekz.

Sokolov, Vlad. V poiskah. (Mysli o novoj religioznoj živopisi). Kazan' 1911. Tip. Central'naja. 8° (15×22). 14 str. Vės 1 l. 100 ekz.

Sejatskij, Daniil. Strašnyj sud kak astral'naja allegorija. Istoriko-astro-nomičeskij ekskurs v oblast' hristianskoj ikonografii. Spb. 1911. Tip. M. Stasjuleviča (V. O., 5-ja linija. 28). 8° (16×25). VII—58 str. S ris. C. 45 k. Vės 10 l. 1.000 ekz.

Muzykal'naja starina. Sbornik statej i mater'jalov dlja istorii muzyki v Rossii, izdavaemyj Nik. Findejzen. Vyp. VI. Spb. 1911. Tip. Gl. Upr. Udělov (Možovaja, 40). 8° (17×24). 103—171 str. S 2 ris. Sklad: ul. Gogolja, No. 6). C. za V i VI vyp.—3 r. Vės 10 l. 300 ekz.

Švecov, A., svjašč. Iuda. V osvješčenii hudožestvennoj literatury. Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud. (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 16 str. Vės 2 l. 300 ekz.

Vaškor, Sergěj. Religioznoe iskusstvo, Sbornik rabot cerkovnoj i graždanskoj utvari, ispolnennoj T-vom P. I. Olovjanišnikova S—'ja M. 1911. Tip.: vin'etki, zastavki, tekst i pereplet T-va Levenson, fototipii O. Renar i N. Nikol'skij. 4° (23×31). 9 nen. str. +188 list. ris. C. 100 r. Vės 8 f. 16 l. 500 ekz.

Žurakovskij, Ergenij. Kratkij kurs istorii rusškoj živopisi XIX vėka. Individualizm v novoj rusškoj živopisi. M. 1911. Izd. i tip. V. M. Sablina (Petrovka, d. Obidinoj). 8° (15×21). 108 1 nen. str. S ris. +4 tabl. C. 85 k. Vės 14 l. 3.000 ekz.

XVIII.

Sancti, loca sacra, miracula.

Bondarev, Nikolaj. Palomničestvo Har'kovskoj Duhovnoj Seminarii v Bělgorod na poklonenie moščam sv. Ioasafa. Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (17×23). 10 str. Vės 1 l. 150 ekz.

Brilliantov, M. I. Svěděníja o svjatyh moščah persidskih mučenikov: Dady, Gaveddaja, Kazdoi i Gargala. M. 1911. Izd. staroobr. knigoizd. pri brat. Čestnago Kresta Gospodnja. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'var, sb. d.). 8° (15×23). 50 str. C. 30 k. Vės 5 l. 3.000 ekz.

Bulgakov, S. D. O počitanii netlěennyh moščej sv. ugodnikov Božiih. K predstojaščemu toržestvu cerkovnago proslavljenija Svjatitelja Ioasafa, Episkopa Bělgorodskago, v 4-j den' mėsajaca sentjabrja 1911 goda. Kursk 1911. Tip. Ep. Vědom. 8° (15×23) 72+II+VIII+II str. S 2 ris. +1 tabl. C. 35 k. Vės 8 l.

Bulgakov, S. D. Svjatitel' Ioasaf (Gorlenko), Episkop Bělgorodskij i Objanskij (R. 1705 g. +1754 g.). Kursk 1911. Izd. 2-e dop. Tip. Ep. Vědom. 8° (16×24). 2+158+LIV+1 nen. str. +3 lista s ris. C. 70 k. Vės 20 l.

Čudesa svjatitelja i čudotvorca Nikolaja v naši dni. M. 1911. Izd. 14-e. Knigoizd. Maksimova (Lubjanskaja ul., d. Duh. Konsist.). Tip. Filatova (KoloKol'nikov per., 26). 18° (12×18). XVI str. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Velikoe čudo ot moščej svjatitelja Germogena. M. 1911. Tip. P. V. Běl'cova (Čistoprudnyj pr., 14). f° (31×46). 1 list s ris. Sklad: Lubjanskaja pl., d. Duh. Konsist. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Velikoe čudo s umeršim otrokom, kotoryj vstal so smertnago loža, povědal svojim roditeljam tajnu zagrobnoj žizni. I, osěniv sebja krestnym znameniem, snova otošel iz etogo mira. M. 1911. Izd. A. S. Belinseva (Trubnaja, 13A). Tip. Lomonosov (Tversk.-Jamskaja, d. Solov'eva). 18° (11×18). XVI str. S ris. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Davidovič, B. Žizn' i čudesa Svjatogo Nikolaja Arhiepiskopa Mir Likijskih. Spb. 1911. Izd. Učil. Sověta pri Svjat. Synodě. Tip. Synodal'naja. 8° (15×21). 90 str. S ris. C. 30 k. Vės 7 l. 5.000 ekz.

Denisor, Leonid. Skazanie o zastuplenii Presvjatoj Bogorodicy za obizennuju mužem ženu. S priloženiem svěděníj o inyh čudesnyh pojavlenijah

blagodatnoj pomošči Bogomateri črez Eja Svjatyja Ikony. Po dostověrnym istočnikam. M. 1911. Izd. i tip. E. Konovalovoj i Ko. (V. Andron'evsk., s. d.) 3-e. 8° (15×22). 48 str. S ris. Věs 6 l. 6.000 ekz.

Denisor, Leonid. Žizn' i stradal'českaja končina sv. velikomučenika Evstathia Plakidy, suprugy ego Theopistii i dětej ih Agapija i Theopista (Pamjat' 20-go sentjabrja) s prilož. M. 1911. Izd. i tip. E. Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk., s. d.) 5e 8° (15×22) 46 str. S ris. Věs 6 l. 1.200 ekz.

Denisor, Leonid. Žizn' Prepodobnago Vasilija Novago (pamjat' 26-go marta) i pověstvovanie učnika ego Grigorija o mytarstvah, otkrytoe emu k viděniu prepodobnoj Theodoroj (pamjat' 30-go dekabrja). M. 1908. Izd. i tip. E. Konovalovoj i Ko. (B. Andron'evsk., s. d.) 3-e. 8° (15×22). 48 str. S ris. Věs 6 l. 6.000 ekz.

E. K. Žizn' i podvigi prepodobnago Antonija Stolpnika, Čudotvorca Martenskopskago. Tiflis. 1911. Izd. Knišidze. 9-e. Tip. K. N. Kozlovskago (Golovin. pr., 12). 18° (14×20). 20 str. Věs 2 l. 1.200 ekz.

Frances, Vl. A., Russkaja ikona, čtimaja v Čehii. Varš. 1911. 8 str. (Pam. arch. a míst. XXIV 496).

G. L. Istoričeskoe skazanie ob ikoně Božiej Materi, nazyvaemoj Troe-ručicej, s kratkim očerkom žizni sv. Ioanna Damaskina. M. 1911. Izd. i tip. t-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sob. d.). 16° (12×18). 31 str. Věs 1 l. 12.000 ekz.

Golubev, Vladimir. Otrok-mučenik (Zamučennyj židami učeník Kievo-Sofijskago duhovnago učilišča Andrej Juščinskij). Kiev. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Miĥajlovskij pr., 20). 8° (15×21). 32 str. C. 10 k. Věs 3 l. 10.000 ekz.

I. A. K.-S. Svjatye mučeniki Evstratij i mladenec Gavriil, raspjatye evrejami na krestě v Russkoj zemlě. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij. 127). 8° (15×21). 8 str. C. 3 k. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Čudesnoe iscělenie neizlěčimo bol'noj Sv. Ioasafom Bělgorodskim i mnogo drugih iscělenij i velikih čudes. M. 1911. Izd. Maksimova (Trubnaja, d. Lebova). Tip. Filatova (Kolokol'nikov per., 2d). 18° (11×18). XVI str. Věs 1 l. 10.000 ekz.

I k o n a Božiej Materi Odigitrii, čto v selě Bogorodskom Tomskoj eparĥii. Tomsk. 1911. Tip. doma trudoljubija. 8° (17×24). 16 str. + 1 list ris. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Čudotvornaja ikona Bogomateri Vseĥ Skorbjaščih Radost' M. 1911. Izd. knigoizd. Maksimova (Lubjansk. pl., d. duhovn. konsistorii). Tip. Filatova (Kolokol'n. per., 26). 18° (11×18). XVI str. Věs 1 l. 10.000 ekz.

Jakobštadtskaja Čudotvornaja I k o n a Božiej Materi. Riga. 1911. Izd. Rižsk. Sv. Troice-Sergiev. žensk. obit. Tip. G. Gempel' i Ko. (Krěpostnaja, 7). 8° (14×22). 4 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Vilenskaja Čudotvornaja I k o n a Božiej Materi. Vil'na. 1911. Izd. Vilensk. Sv.-Troick. Obiteli. Tip. Russkij počín. 8° (14×21). 16 str. S ris. Věs 2 l. 50.000 ekz.

Pesčanskaja čudotvornaja ikona Božiej Materi. (Naĥoditsja v Voznesenskom ĥramě slob. Pesok, Ĥar'kovskoj Eparĥii, Izjumskago uězda, v 2-ĥ verstah ot g. Izjuma). Istorija 150 l. proslavlennija s opisaniem blagodatnyh iscělenij, soveršivšihsja pred etoj ikonoj. Izjum. 1911. Tip. G. B. Nutisa. 8° (15×22). 23 str. S ris. Věs 3 l. 2.000 ekz.

Istomin, V. A. Zanna d'Ark, — nacional'naja geroinja Francii. Iz čtenij po vseobščej istorii. M. 1911. Izd. komis. po organiz. obščeeobrazov. čtenij dlja raboč. Tip. Štaba Mosk. Voen. Okr. (Ostoženka). 8° (18×26). 56 str. S ris. Vės 6 l. 6.000 ekz.

Ivanov, Aleksandr. Svjatyj Ravnoapostol'nyj Velikij Knjaz' Kievskij Vladimir. Skazanie o žitii ego i kreščenii im Russkago naroda. Simferopol'. 1911. Izd. Ĥersonsk. monastyrja. Tip. Tavrič. Gub. Zemstva. 8° (14×22). 64 str.+6 list. ris. Vės 7 l. 2.500 ekz.

Izvol'skij, Sergěj. Žizn' sv. ugodnika Božija Iosifa Pěsnopisca. M. 1911. Izd. i tip. T-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sv. d.). 18° (13×18). 31 str. Vės 1 l. 24.000 ekz.

Jastrebov, N. V. Sbornik istočnikov dlja istorii žizni i dějatel'nosti Kirilla i Methodija, apostolov slavjanskij. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (16×26). 1+151 str. C. 1 r. 50 k. Vės 20 l. 200 ekz.

Kal'nev, M. Dni prebyvanija Svjatoj Čudotvornoj Kasperovskoj Ikony Božiej Materi v Grigorie-Bizjukovom Monastyrě na Dněprě, 31-go maja—3-go ijunja 1911 g. Odessa 1911. Tip. Ep. Doma (Aleksandr. pr., 6), 8° (15×22). 24 str. s ris. Vės 2 l. 15.000.

Drevne-russkaja knjaginja svjataja ravnoapostol'naja Ol'ga (vopros o kreščenii eja). Kiev. 1911. Tip. S. V. Kul'ženko (Puškinskaja, 4). 4° (26×34). 26 str. S ris. C. 1 r. Vės. 14 l. 1.000 ekz.

Kračkovskij, I. Legenda o Sv. Georgii Pobědonoscě v arabskoj redakcii (Ottisk iz žurnala „Živaja Starina“, vyp. III, 1910 g.). Spb. 1911. Tip. Min. Putej Soobščeniija (Fontanka 117). 8° (16×24). 18 str. Vės 3 l. 100 ekz.

Kruglikov-Grečanyj, L. P. Knjaginja Ol'ga. Naučno populjarnyj očerk. Kiev. 1911. Izd. avtora (Mar.-Blagověščenskaja, 103). Tip. I. I. Čokolova (Fundukleevskaja, 20). 8° (15×23). 38 str. Č. 30 k. Vės 7 l. 3.000 ekz.

Lavrov, P. Pamjatniki Ĥristianskago Ĥersonesa. Vyp. II. Žitlja ĥersonskij svjatyh v grekoslavjanskoj pismennosti. M. 1911. Izd. Arĥeologič. ob-va. Tip. G. Lissnera i D. Sobko (Krestovozdv. per., d. Lissnera). 4° (24×31). XVI+185 str. S ris.+5 list. ris. Vės 1 f. 23 l. 600 ekz.

Lazurskij, Theodor, prot. Skazanie ob ikoně Bogomateri „Utoľi moja pečali“ i prazdnovanie v čest' eja v Poltavskom Cathedral'nom Soborě. Poltava. 1911. Tip. G. I. Markeviča (Panskij Rjad). 8° (15×23). 8 str. Vės 1 l. 500 ekz.

Levašev, P., prot. Novyja iscělenija dvouh bėsnovatyh, soveršivšijasja 11-go i 13-go fevr. 1911 g. v Spb. Ioannovskom ženskom monastyrě, po molitvam velikago pravednika otca Ioanna Kronštadtskago. Spb. 1911. Tip. Grafič. Inst. (5 Rožd., 44). f. (41×56). 1 str. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Liljačev, N. P. Ĥoždenie Sv. apostola i evangelista Ioanna Bogoslova. Po licevym rukopisjam XV i XVI věkov. Spb. 1911. Izd. Ob. ljubitelej drevnej pis'mennosti. Tip. Aleksandrova (Nadeždinskaja, 43). 8° (18×26), 53+206 str.+82 tabl. Vės 3 f. 8 l. 400 ekz. (rec. I. V. 1911 t. 126 p. 1159—61).

Majkov, A. A. Svjtitel' Petr, Čudotvorec Moskovskij. Spb. 1911. Izd. Glavnago Sověta Sojuza Russkago Naroda. Tip. „T-va Ĥudožestvennoj Pe-

čati“ (Ivanovskaja, 14). 8° (16×22). 32 str. S izobražením Svjatitelja. C. 8 k. Věs 3 l. 20.000 ekz.

Makarij, arhim. Opisanie Čudotvornoj Ikony Svjatitelje Nikolaja Mirlikijskago Čudotvorca, naľodjaščejsja v Novgorodskom Soborě. Izvlečeno iz Izvěstij Imp. Arĥeologičeskago Obščestva. Vyp. 6-j. Spb. 1859 goda. Novgorod. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (16×22). 14 str. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Maljarevskij, A., prot. Svjatitel' Ioasaf, episkop Bělgorodskij. Kratkoe skazanie o ego žizni i čudesah. Dlja dětej i naroda. Spb. 1911. Tip. „Rodnik“ (Nevskij, 88). 8° (14×20). 64 str. C. 7 k. Věs 5 l. 21.000 ekz.

Maljarevskij, A., prot. Svjatitel' Ioasaf, episkop Bělgorodskij. Čtenie s světovymi kartinami dlja škol i naroda. M. 1911. Izd. 2e, kružka počit. Svjatitelja. Tip. T-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sv. d.) 8° (15×23). 76 str. S ris. + 4 str. not. C. 25 k. Věs 7 l. 20.000 ekz.

Merčul, Georgij. Žitie sv. Grigorija Ĥandztijskago. Gruzinskij tekst, perevod N. Marra, s dnevnikom počzdki v Šavšiju i Klardžiju. Teksty i razyskanija po Armjano-gruzinskoj filologii. Kniga VII. Spb. 1911. Izd. fakul'teta vost. jaz. Imp. Spb. Univ. Tip. Imp. Akademii Nauk. 8° (19×28). 012+LXX+151+216 str. S ris. Věs 2 f. 29 l. 512 ekz.

Mramornov, A., svjašč. Velikoe Palomničestvo Saratovskij Arhipastyrej pastyrej i mirjan v Sedmiezerskuju pustyn', Kazanskoj eparĥii. Saratov. 1911. Tip. Sojuza peč. děla. 16° (11×17) 54 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Nikolskij, P. V. Sv. Tiĥon Zadonskij. Voronež 1911. Izd. 2-e. Tip. T-va N. Kravcov i K° (Boľš. Dvorjan., d. Stoll'). 8° (15×22). 64 str. + 1 list ris. C. 15 k. Věs 5 l. 1.500 ekz.

Nikol'skij, Pavel. Sv. Serafim Sarovskij podvižnik i vsej Rossii čudotvorec. Tambov. 1911. Izd. Avtora. Tip. P. S. Moskaleva. 16° (12×17). 36 str. C. 5 k. Věs 1 l. 10.000 ekz.

Novočadov, M. I. Velikij světil'nik cerkvi Tambovskij Svjatitel' Pitirim. Čtenie dlja škol i naroda. Tambov. 1911. Tip. P. S. Moskaleva. 8° (15×22). 85 str. S ris. C. 40 k. Věs 8 l. 2.000 ekz.

Obraz Svjatitelja i čudotvorca Nikolaja v selě Kujukah, Kazanskago uězda. Ego obrětenie i čudesa. Kazan'. 1911. Izd. Kazansk. Duĥ. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 16° (13×17). 16 str. C. 5 k. Věs 1 l. 2.000 ekz.

Kievopečerskij Paterik po drevnim rukopisjam. V pereložennii na sovremennyj russkij jazyk Marii Viktorovoj. Kiev. 1911. Tip. Kievo-Peč. Uspensk. Lavry. 8° (15×22). VII+159 str. S ris. Věs 16 l. 4.500 ekz.

Kievo-Pečerskij Paterik. Polnoe sobranie žitij svjatyĥ, v Kievo-Pečerskoj lavrě podvizavšihsja. V novom polnom perevodě E. Poseljanina. Sočtavljen tremja Pečerskimi svjatymi: Nestorom, lětopiscem Pečerskim, Simonom, episkopom Vladimirskim i Suzdal'skim i Polikarpom, arĥimandritom Pečerskim. M. 1911. Izd 3-e, A. D. Stupina. Tip. Pečatnik (Danilovsk., 54). 8° (17×24). 415 str. S ris. C. 1 r. Věs 1 f. 10 l. 4.000 ekz.

Paterik Kievskago Pečerskago Monastyrja. Pamjatniki slavjano-russkoj pis'mennosti, izdannija I. Arĥeografičeskoju Kommissieju. II. Spb. 1911. Tip. M. Aleksandrova. 4° (27×35) II+275 str. C. 2 r. Věs 2 f. 5 l. 500 ekz.

Pokrovskij, Aleksěj. Kalendari i svjatcy. S priloženiem stat'i „Kalendari v Rossii“ (Vyp. 5-j. Biblioteka moskovskoj sinodal'noj tipografii. Čast' pervaja—rükopisi). M. 1911. Izd. i tip. moskovskaja sinodal'naja. 8° (18×26). LXIV+129 str. C. 1 r. 15 k. Věs 27 l. 600 ekz.

Popov, A. P., Mladšij Grigorovič. Novootkrytyj palomnik po sv. městam XVIII věka. Kronšt. 1911. (rec. I. V. 1911 t. 126, 772—3).

Poseljanin, E. Prepodobnyj otec Serafim Sarovskij († 2-go janvarja 1833 goda). Ego žizn', podvigi i čudesa po ego molitvě. Sostavleno po pečatnym istočnikam. Obložka V. V. Spasskago. M. 1911. Izd. A. D. Stupina, 4-e. Tip. „Pečatnik“ (Hapilovskaja, 54). 8° (15×22). 172+4 nen. str. S ris. C. 30 k. Věs 17 l. 6.000 ekz.

Postnikov, P. P. Licevoe skazanie o javlenii Kazanskoj Božiej Materi. Spb. 1911. Izd. Moskovskago Arheolog. Instituta. Tip. Svět (Nevskij, 136). 8° (19×28). 2+43 str. S ris. C. 3 r. Věs 12 l. 1.000 ekz.

Proslavlenie Sv. Tiĥona Zadonskago 13-go avgusta 1861—1911 goda. Jubilejnyj sbornik. Voronežskaja Starina. Vypusk 9. Voronež. 1911. Izd. Voronež. Cerkovn. Istoriko-Arheolog. Komit. Tip. T-va N. Kravcov i K^o (Dvorjan., d. Stoll'). 8° (18×27). VI+313+51+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4+4 str. S ris.+10 lit. ris. Věs 1 f. 19 l. 1.500 ekz.

Protopopov, V. I. Russkij palomničeskij sezon v Ierusalimě. Kazan' 1911. Izd. Kazanskoj duĥ. akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24), 27 str. Věs 4 l. 160 ekz. (rec. V. I. in Str. 1912 l. 445).

Rudnev, Vasilij, prot. Prepodobnyj Methodij, igumen Pěsnošskij čudotvorec (Pamjat' 14 ijunja). M. 1911. Izd. 4-e. Tip. I. S. Efimova (B. Jakimanka sv. d.). 8° (16×24). 16 str.+1 list ris. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Rudnev, Vasilij, prot. Skazanie o sv. ikoně Bogomateri „Prežde roždestva i po roždestvě děva“ (Prazdnovanie 17-go oktjabrja). M. 1911. Izd. 2-e. Tip. I. S. Efimova (B. Jakimanka, sv. d.). 8° (15×23). 15 str.+1 list ris. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Rusanov, Nikolaj, prot. Bližnij Vostok (iz poėzdki v Svjatuju Zemlju, Egipet i Greciju učeníkov sredniĥ učebnyĥ zavedeníj gor. Saratova). Č. I. Ot Saratova do Svjatoj Zemli i Svjataja Zemlja. Saratov. 1911. Izd. Red. Duĥ. Věstn. (Armjanskaja). Tip. Sojuza pečatnago děla (Armjanskaja). Tip. Sojuza pečatnago děla (Armjanskaja). 8° (17×25). 2 nen.+285 str. C. 75 k. Věs 23 l. 500 ekz.

S-kij, S. Žizn' i trudy svjatyĥ slavyĥ i vseĥval'nyĥ dvěnadcati apostolov Gospodniĥ; semidesjati men'ših apostolov i pročiĥ ravnoapostol'nyĥ blagověstnikov Hristovyĥ. V treĥ častjaĥ. M. 1911. Izd. i tip. t. d. E. Konovalova i K^o (B. Andron'evskaja, s. d.), 3-e. 8° (17×25). 384 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 17 l. 4.000 ekz.

Prepodobnyj Serafim Sarovskij Čudotvorec. Spb. 1911. Tip. Graf. Inst. Br. Lukševic (5 Rožd., 44). 8° (15×22). 1 portr.+43+24 str. C. 20 k. Věs 6 l. 15.000 ekz.

Prepodobnyj i Bogonosnyj Sergij Radonežskij, vseja Rossii Čudotvorec. M. 1912. Izd. i tip. I. D. Sytina (Pjatnickaja, s. d.) 16° (12×18). 31 str. Věs 1 l. 12.000 ekz.

S k a z a n i j a o bēdnjakē Hristovē. Kniga o Franciskē Assizskom. S snimkami s kartin Džiotto. M. 1911. Izd. A. P. Pečkovskago. Tip. K. L. Menšova. 8° (16×24). 110 str. S ris. C. 1 r. Vēs. 16 l. 1.000 ekz.

Skazanie kakim Svjatym kakovyja blagodatī i pomošči ot Boga dany, i kogda pamjat' ih. Odessa. 1911. Izd. Russk. Sv. Andreevsk. Skita na Athonē. Tip. Skal'skago (Kolontaevsk., 18). 8° (35×46). 1 list. S ris. Vēs 1 l. 10.000 ekz.

Skazanie o stradanijah svjatyh devjati Kizičeskijh mučenikov. Kazan'. 1911. Izd. Kazansk. Kizičesk. Monastyrja 4-e. Tip. Universiteta. 16° (14×18). 16 str. Vēs 1 l. 6.000 ekz.

Skazanie o svjatoj Čudotvornoj ikonē Presvjatyja Bogorodicy Ierusalimskija, naĥodjaščejsja na svjatoj gorē Athonskoj, v Russkom Pantelejmonovom monastyrē. M. 1911. Izd. 5-e, Athonsk. Russk. Pantelejmon. Monast. Tip. I. Efimova (Bol'sh. Jakimanka, sob. d.). 8° (15×23). 32 str. S ris. C. 6 k. Vēs 3 l. 5.000 ekz.

Skazanie o svjatoj ikonē Božiej Materi, naĥodjaščejsja v Gerboveckom Uspenskom Monastyrē i imenuemoj Gerboveckoj. Kiev. 1911. Tip. R. K. Lubkovskago (B. Vladimirskaia, 46). 8° (13×20). 32 str. Vēs 2 l. 10.000 ekz.

Skazanie o znamenatel'nom iscēlenii ot ikony Božiej Materi, imenuemoj „Izbavitel'nica“. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 16° (12×17). 15+1 nen. str. S ris. Vēs 1 l. 10.000 ekz.

Silin, Petr, prot. Sinozerskaja pustyn'. K 300-lētnej godovščinē stradal'českoj končiny prepodobnago starca Evfrosima, Sinozerskago čudotvorca. Zapiska. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 12). 8° (17×24). 34 str. S ris. C. 20 k. Vēs 4 l. 2.000 ekz.

Smirnov, N. I., svjašč. O priĥodskijh palomničestvah ko svjatynjam. (Otděl'nyj ottisk iz žurnala „Kormčij“ za 1911 god). M. 1911. Tip. N. Efimova (B. Jakimanka, sob. d.), 8° (15×22). 51 str. S ris. Vēs 4 l. 1.000 ekz.

Snopek, Francisk. Ob otnošenii učenikov sv. Methodija k Rimu. (Istoričesko-dogmatičeskoe izslēdovanie). M. 1911. Tip. T-va I. N. Kušnerev (Pimenovskaja, sv. d.). 8° (16×26). 24 str. Vēs 4 l. 100 ekz. (iz Trudov II. Vel. s'ēzda).

Sofijskij, Nikolaj, svjašč. Skazanie o mnogočtimoj sv. blagodatnoj ikonē Božiej Materi „Živonosnago Istočnika“ i časovně na „Bar'kovom ključē“ bliz gor. N.-Novgoroda. 1911. Tip. M. A. Rusinoj. 16° (9×15). 19 str.+2 lista ris. Vēs 2 l. 200 ekz.

Sokolov, V., diakon. Svjatějšij patriarĥ Germogen. K treĥsotlētiju so dnja ego mučeničeskoj končiny. 17-go fevralja 1612—1912. M. 1911. Izd. Čudova monastyrja. Tip. A. I. Snegirevoj (Savelovskij per., s d.). 8° (16×23). 47 str. S ris. Vēs 4 l. 4.025 ekz.

Sokolov, Mihail, prot. Žizn' svjatogo Nikolaja Čudotvorca. Spb. 1911. Izd. 10-e učrežd. po Vysočajšemu pov. Postojan. Kom. nar. čtenij. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 16° (13×18). 35+1 nen. str. C. 6 k. Vēs 3 l. 12.000 ekz.

Prepodobnyj i Bogonosnyj starec Serafim, Sarovskij čudotvorec M. 1911. Izd. Athonsk. Russk. Pantelejmon. Monast. 2-e. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, sob. d.) 16° (12×16). 72 str. S ris. C. 8 k. Vēs. 3 l. 10.000 ekz.

Sv. Stefan, pervosvjatitel' Permskij. Perm'. 1911. Izd. 2-e, Bratstva Sv. Stefana Permskago. Tip. N-kov Kamenskago. 16° (12×17). 37 str. S ris. Věs 3 l. 4.000 ekz.

Stradanija sv. vilenskih mučenikov i čudotvorcev Antonija, Ioanna i Evstafija. Vil'na 1911. Izd. vil. Sv-Dužovskago Bratstva. Tip. „Russkij počin“. 8 (15×22). 23 str. Věs 3 l. 30.000 ekz.

Surikov, Ivan Matvěvič. Žizneopisanie podvižnicy i prozorlivicy blažennoj staricy Evfrosinii, Hrista radi jurodivoj knjažny Vjazemskoj, frejliny Imperatricy Ekateriny II, s priloženiem vospominanij sovremennikov i svědění o blagodatnyh dějstvijaх sily Božiej po molitvam podvižnicy. Sergiev Posad. 1911. Izd. avtora, 2-e ispr. i dop. Tip. Sv.-Tróick. Sergievoj Lavry. 7° (16×23). 87 str. s 15 ris. i faksimile. Sklad: Tula. Nikitskaja. Pokrovsko-Pantelejm. podvor'e. Věs 8 l. 5.000 ekz.

Svjatitel' Mitrofan Voronežskij Čudotvorec. Spb. 1911. Tip. Graf. Instit. Br. Lukševic (5 Roždestvenskaja, 44). 8° (15×23). 47 str. S ris. C. 15 k. Věs 4 l. 15.000 ekz.

Ščegolkov, N. Skazanie o Čestnom i Životvorjaščem Krestě Gospodnem, naňodjaščemsja v cerkvi Il'ii Proroka v g. Arzamasě. Arzamas. 1910. Tip. N. Dobrohotova. 8° (13×12). 15 str. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Taisija, igum. Žizneopisanie jurodivoj staricy Evdokii Rodionovoj, živšej pri načalě osnovanija Ioanno-Predtečenskago Leušinskago pervoklassnago ženskago monastyrja, Čerepoveckago uězda, Novgorodskoj gubernii. Spb. 1911. Izd. i tip. Sinodal'naja. 16° (14×20). 66 str. Sklad: Leušinskoe podvor'e. Věs 7 l. 1.000 ekz.

Titov, Th. I., prof. prot. Svjatitel' Ioasaf Gorlenko, episkop Bělgorodskij i Obojanskij (1705—1754 g.g.), byvšij učeník i učitel' Kievskoj Akademii. Kiev. 1911. Izd. 2-e, Kiev. Sv. Vladimírsk. Br. Tip. Kievo-Pečersk. Uspensk. Lavry. 8° (16×25). 62+1 nen. str.+1 list ris. C. 40 k. Věs 9 l. 1.500 ekz.

Tokmancov, A. O čudesnom ogně na grobě Gospodnem v Ierusalimě. M. 1911. Izd. Staroobrj. Br-va Čestnago Kresta Gospodnja (B. Kamenščiki, 3) Tip. P. P. Rjabušinskago. 8° (15×22) 12 str. C. 3 k. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Ušakov, N. Svjatitel' Ioasaf, episkop Bělgorodskij i Obojanskij (ko dnju otkrytija ego čestnyh moščej) Vladimir. 1911. Tip. Gub. pravl. 8° (14×21). 24 str. Věs 2 l. 300 ekz.

V. P. Novoe čudesnoe iscělenie u grobnicy pravednika Božija o. Ioanna Kronštadtškago rybaka s Sěnnogo rynka Pavla Il'inova. Spb. 1911. Izd. 2-e, ispr. Tip. „Grafič. Inst.“ (5 Rožd.. 44). 8° (16×23). 16 str. + 1 ris. C. 10 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Valentin, ieromon. Svěděníja ob obrazě Božiej Materi, imenuemoj „Skoroposlušnica“, čto v Rostovskom Petrovskom monastyřě (No 4.). Rostov Jaroslavskij 1911. Izd. Obiteli sv. Petra Careviča. Tip. A. H. Oppel'. 8° (17×25). 4 nen. str. S ris. Věs 1 l. 10.000 ekz.

Voronin, V. Svjatitel' Ioasaf Bělgorodskij i toržestvo pravoslavija. (Post-scriptum k Poslaniju sv. Sinoda o proslavlennii Svjatitelja Ioasafa i ot-

krytii ego svjatyh i netlěnnyh moščej). (Otd. ottisk iz No 8 Ekaterin. Eparhial'nyh Vědomostej za 1911 god). Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (18×27). 4 str. Věs 1 l. 110 ekz.

Voskresenskij, I., svjašč. Istorija Čudesnyh Znamenij, javlennyh ot Theodorovskoj Čudotvornoj ikony Božiej Materi, naĥodjaščejsja v Uspenskoj ženskom monastyřě, gor. Alešek, Tavričeskoj eparhii. (Izvlačeno iz NoNo 26, 27 i 28 Tavrič. Eparh. Vědom. 1910 g.). Elisavetgrad. 1911. Izd. 3-e. Tip. Elisavetgradsk. Uězd. Zemstva. 8° (13×22). 24 str. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Vvedenskij, D. Svjatelj' Ioasaf Bělgorodskij. M. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 8° (16×23). 24 str.+1 list ris. Věs 3 l. 600 ekz.

Znosko, Vladimir, svjašč. Ĥrista radi jurodivyj starec Paisij (v mirě Prokopij Grigor'evič Jarockij), rjasofornyj monaĥ Kievo-Pečerskoj Lavry (skončavšijsja v 1893 godu), Kiev. 1911. Izd. i tip. 1-e, Kievo-Pečersk. Lavry. 8° (15×23). 112 str.+2 lista ris. Věs 11 l. 4.000 ekz.

Znosko, Vladimir, svjašč. Ĥrista radi jurodivyj strannik Ivan Grigor'evič, po prozvaniju „Bosyj“. Kiev. 1911. Izd. i tip. Kievo-Pečerskoj Lavry. 8° (15×23). 44 str. Věs 4 l. 5.000 ekz.

Znosko, Vladimir, svjašč. Žizn' i čudesa Svjatelja Pavla (Konioskeviča), Mitropolita Tobol'skago i Sibirskago, netlěnnno počivajuščago v usypal'ničě Velikoj cerkvi Kievo-Pečerskoj Lavry. Kiev 1911. Tip. Kievo-Pečer. Uspensk. Lavry 8° (15×22). 76 str.+1 list ris. Věs 7 l. 10.000 ekz.

Žizn' blažennago Ioanna Ĥrista-radi jurodivago, Ustjužskago čudotvorca. M. 1912. Izd. i tip. t-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sv. d.). 18° (12×18). 31 str. Věs 1 l. 24.000 ekz.

Žizn' blažennago Ioanna Ustjužskago čudotvorca Ĥrista radi jurodivago. M. 1911. Izd. i tip. t-va I. D. Sytina, 10-e. (Pjatnickaja, sv. d.). 16° (13×18). 31 str. Věs 1 l. 12.000 ekz.

Žitie i čudesa Svjatelja Ioasafa, Episkopa Bělgorodskago. Spb. 1911. Tip. Br. Lukševic (5 Rožd., 44). 8° (16×22). 70 str. S 4 ris. C. 20 k. Věs 6 l. 40.000 ekz.

Žitie novojavlennago ugodnika Božija Svjatelja Ioasafa, episkopa Bělgorodskago i Obojanskago. S ob'jasnit'nyimi priměčanijami. M. 1911. Izd. Mosk. Sinod. Tip. 8° (18×26). 95 str. S ris. C. 35 k. Věs 13 l. 3.000 ekz.

Žitie prebodobnago i bogonosnago otca našego Savvy, 1-go arĥiepiskopa Serbskago. M. 1911. Izd. 6-e, Athonsk. Panteleim. monastyrja. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, s. d.). 8° (16×24). 131 str.+1 list ris. Sklad: Panteleimon. časovnja (na Nikol'skoj). C. 25 k. Věs 11 l. 5.000 ekz.

Žitie prepodobnago otca našego Trifona, Vjatskago čudotvorca. Vjatka 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 112 str. Věs 10 l. 150 ekz.

Žitie prepodobnago Tiĥona i blagodatnyja znamenija, javlennyja im stražduščemu čelověčestvu. M. 1911. Izd. 4-e. Tip. I. Efimova (Bol. Jakimanka, sv. d.). 8° (16×24). 106 str.+1 list. ris. C. 15 k. Věs 8 l. 5.000 ekz.

Zitie svjatogo blagověrnago knjazja Aleksandra Nevskago. M. 1910. Izd. i tip. Moskovskaja Sinodal'naja. 8° (18×26). 44 str. S ris. C. 19 k. Vės 7 l. 3.000 ekz.

Žitie svjatogo pravednago Samsona Verhoturskago. M. 1912. Izd. i tip. t-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sv. d.). 16° (12×18). 31 str. Vės 1 l. 30.000 ekz.

Žitie svjatitelja Mitrofana, episkopa Voronežskago. M. 1912. Izd. i tip. t-va I. D. Sytina (Pjatnickaja, sv. d.). 18° (13×18). 32 str. Vės 1 l. 30.000 ekz.

Žitija svjatyh, na ruskom jazykě izložennyja po rukovodstvu Čet'ihminej sv. Dimitrija Rostovskago s dopolnenijami, ob'jasnitel'nymi priměčanijami i izobraženijami svjatyh. Kniga dvěnadcataja. M. 1911. Izd. Moskovskoj Sinodal'noj Tipografii. Tip. Sinodal'naja 8° (18×26). 731+3 nen. str. s ris. C. 2 r. 10 k. Vės 3 f. 10.000 ekz.

Ioann Sergiev Kronšt.

Bulanov, Nik. Čudesnyja iscělenija u grobnicy velikago pravednika i čudotvorca o. Ioanna Kronštadtskago. Ottisk iz „Věd. Spb. Grad.“. Kniga 2-ja. Spb. 1911. Tip. Grafičeskij Institut. Br. Lukševic (5 Roždestvenskaja, 44). 8° (16×23). 16 str. S 5 ris. C. 7 k. Vės 2 l. 5.000 ekz.

Poslědnie dni i blažennaja končina otca Ioanna Kronštadtskago. Vysočajšij reskript i čudesa u grobnicy. Spb. 1911. Izd. i tip. „Grafič. Inst.“ (5-ja Rožd., 44). 8° (17×25). 112 str. S 30 ris. C. 40 k. Vės 14 l. 10.000 ekz.

Poslědnie dni i blažennaja končina otca Ioanna Kronštadtskago. Vysočajšij Reskript i čudesa u grobnicy. Spb. 1911. Tip. Grafičesk. Instit. (5 Roždestvensk., 44) 8° (17×24). 120 str. S ris. C. 40 k. Vės 12 l. 20.000 ekz.

Poslědnie dni i končina otca Ioanna Kronštadtskago. Vysočajšij reskript i čudesa u grobnicy. Spb. 1911. Tip. „Grafič. Inst.“ (5-ja Rožd., 44). 8° (17×25). 115 str. S 29 ris. C. 40 k. Vės 12 l. 3.000 ekz.

Duhošina, Ekaterina. Kak postavil menja na put' spasenija otec Ioann Kronštadtskij. Dnevnik duhovnoj dočeri o. Ioanna. Spb. 1911. Izd. avtora (Pesočnaja, 32). Tip. M. N. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (15×22). 329 str. C. 1 r. Vės 24 l. 1.000 ekz.

Čudesnyja iscělenija u grobnicy o. Ioanna Kronštadtskago. Spb. 1911. Tip. „Grafič. Instituta“ (5 Rožd., 44). 8° (16×23). 80 str. S 22 ris. C. 30 k. Vės 9 l. 40.000 ekz.

Čudesnyja iscělenija u grobnicy velikago pravednika i čudotvorca o. Ioanna Kronštadtskago. Spb. 1911. Tip. Grafič. Instituta (5 Rožd., 44). 8° (16×24). 80 str. S 22 ris. C. 30 k. Vės 8 l. 40.000 ekz.

Čudesnyja iscělenija u grobnicy velikago pravednika i čudotvorca o. Ioanna Kronštadtskago. Kniga 1-ja. Spb. 1911. Tip. br. Lukševic (5-ja Rožd., 44). 8° (16×23). 16 str. S 4 ris. C. 7 k. Vės 2 l. 5.000 ekz.

Čudesnyja iscělenija u grobnicy velikago pravednika i čudotvorca o. Ioanna Kronštadtskago. Kniga 3-ja. Spb. 1911. Tip. Br. Lukševic (5 Rožd., 44). 8° (16×23). 16 str. S 6 ris. C. 7 k. Vės 2 l. 5.000 ekz.

Čudesnyja iscělenija u grobnicy velikago pravednika i čudotvorca, o. Ioanna Kronštadtskago. Kniga 4-ja. Spb. 1911. Tip. Grafič. Inst. (5 Rožd., 44). 8° (16×23). 16 str. S 5 ris. C. 7 k. Vės 2 l. 5.000 ekz.

Ioann Kronštadtskij, Mysli hristianina. Moja žizn' vo Hristě. Spb. 1911. Tip. Grafič. Inst. (5 Rožd., 44). 8° (16×23). 342 str. S ris. C. 70 k. Věs 24 l. 10.000 ekz.

Levašev, P. N., prot. Pamjati dobrago ruskago pastyrja protoiereja Ioanna Il'iča Sergieva (Kronštadtskago). Spb. 1911. Izd. red. ž. „Dobroe Slovo“ (Spb. Krěpost', arh. d., kv. 7). Tip. Spb. Gradonač. (8 rota, d. 20 b). 8° (14×20). 62 str. S 11 ris. C. 30 k. Věs 5 l. 4.000 ekz.

Ornatskij, Ioann, svjašč. Něskol'ko vospominanij ob o. Ioanně Kronštadtskom (Kak podražal Batjuška svoemu nebesnomu pokrovitelju—prepodobnomu Ioannu Ryl'skomu). Spb. 1911. Izd. 2-e. Tip. M. P. Frolovoj (Galerijaja, 6). 8° (14×21). 15 str. S ris. C. 5 k. Věs 2 l. 5.000 ekz.

Sergiev, I. I. (Kronštadtskij), prot. Moja žizn' vo Hristě. Izvlečenie iz dnevnika pravednika Božija otca Ioanna Kronštadtskago. Spb. 1911. Izd. R. Lukševica. Tip. Grafičeskago instituta (5-ja Roždestv., 44). 8° (16×25). 838 str. C. 1 r. 75 k. Věs 2 f. 9 l. 10.000 ekz.

Sergiev (Kronštadskij), Ioann Il'ič, prot. Živoj kolos s duhovnoj nivj. Vypiski iz dnevnika. Spb. 1911. Izd. R. P. Lukševic (Mytninskaja, 9). Tip. Graf. Instituta Br. Lukševic (5 Rožd., 44). 8° (17×24). 1 portr.+163 str. C. 40 k. Věs 15 l. 25.000 ekz.

Sergiev, protoierej (o. Ioann Kronštadtskij). Novoe prodolženie knigi „Moja žizn' vo Hristě“. Spb. 1911. Tip. Grafič. Inst. (5 Rožd., 44). 8° (15×23). 104 str. C. 30 k. Věs 8 l. 40.000 ekz.

Sila čudodějstvennoj molitvy o. Ioanna Kronštadtskago. Kniga I-ja. Spb. 1910. Tip. Br. Lukševic (Basejnaja. 3). 8° (15×23). 320 str. S 17 ris. C. 20 v. Věs 24 l. 10.000 ekz.

Novyja groznyja slova o. Ioanna Kronštadtskago, proiznesennyja v 1907 godu „o Strašnom poistině Sudě Božiem, grjaduščem i približajuščemsja“. Spb. Tip. „Peč. Grafičeskago Instituta“ (5-ja Roždestvenskaja, 44). 8° (16×22). 80 str. S portr. C. 30 k. Věs 6 l. 12.000 ekz.

Polnoe sobranie sočinenij pravednika Božija Ioanna Kronštadtskago. Tom pervyj. Spb. 1911. Izd. R. P. Lukševič. Tip. Graf. Instituta (5 Rožd. 44). 8° (18×27). 526 str. Věs 1 f. 19 l. 5.000 ekz.

Polnoe sobranie sočinenij pravednika Božija o. Ioanna Kronštadtskago. Tom II. Spb. 1911. Izd. i tip. R. P. Lukševic (5 Roždestven., 44). 8° (17×25). 712 str. C. 2 r. Věs 2 f. 13 l. 5.000 ekz.

Vo svěťě Tvoem uzrim svět. Izvlečeniya iz dnevnika o. Ioanna Kronštadtskago za 1894—1899 gody. Spb. 1911. Izd. Brjazgina (Mytninskaja, 9). Tip. Peč. Grafič. Instituta (5-ja Rožd., 44). 8° (16×23). 201 str. C. 70 k. Věs 14 l. 10.000 ekz.

Kronštadtskij Světil'nik. Kratkoe žizneopisanie o. Ioanna Il'iča Sergieva Kronštadtskago († 20-go dekabnja 1908 g.). Saratov. 1910. Izd. Ioannovsk. cerkovno-pastyr. popeč. o bėdnyh. Tip. Sojuza Peč. Dėla (Armjanskaja). 8° (14×22). 20 str.+1 portret. Věs 2 l. 10.000 ekz.

Pastyrskij věnok dorogomu batjuškě o. Ioannu Kronštadtskomu. Spb. 1911. Izd. G. Klimentova (Terjaeva, 4). Tip. Grafičesk. Instituta Br. Lukševic (5 Roždestv., 44). 8° (16×24). 185 str. S ris. C. 75 k. Věs 21 l. 30.000 ekz.

XIX.

Sectae. Latomi.

Adventizm i Ioannitstvo pred sudom missionerskoj kritiki. (Narodno-missionerskaja biblioteka). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (14×21). 30 str. C. 10 k. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Aleksandrov, D., svjašč. Očerki novějšej polemiki s raskolom staroobrjadčestva. (Bezpopovščina). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (17×26). 74 str. C. 25 k. Vės 8 l. 1.000 ekz.

Aleksandrov, Dimitrij, prot. Ispravlenie knig v XVII stolětii (Iz besěd so staroobrjadcami). Orenburg 1911. Tip. Karimova, Ĥusainova i Ko. 8° (15×23). 108 str. Vės 8 l. 1.200 ekz.

Athanas'ev, A. Sostojanie sektantstva i raskola i dějatel'nost' pravoslavnoj missii v Ekaterinoslavskoj eparhii v 1910-m godu. (Otd. ottisk iz NoNo 6 i 7 Eparhial'n. Vědomostej za 1911 god). Ekaterinoslav 1911. Tip. C. I. Baranovskago. 8° (17×25). 30 str. Vės 3 l. 60 ekz.

Bělogorskij, N. Ožidanie adventistami vtorogo prišestvija Isusa Ĥrista; učenie ih o 1.000 lětnem carstvě Ĥristovom i věčnosti mučenij grěšnikov (Narodomissionerskaja biblioteka). Spb. 1911. Izd. M. Skvorcova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (15×21). 35 str. C. 15 k. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Bělogorskij, N. A. Subbotstvo sektantov-adventistov. Izloženie i oproverženie lžeučeniya sekty o sed'mom dně i Subbotě. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolokol. 8° (15×21). 33 str. C. 15 k. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Besěda s staroobrjadcami v zalě Odesskoj Duhovnoj Seminarii. (Iz Ĥers. Ep. Věd. No. 249). Odessa. 1911. Izd. Odesskago eparh. sv. Andrejevskago Bratstva. Tip. Eparhial'nago Doma (Aleksandrovskij, 6) 8° (16×22). 20 str. Vės 2 l. 5.000 ekz.

„Besědy staroobrjadcev“ Spasova soglasija: Andreja Aleksěeva Antipina i Bělokrinickoj Ierarhii: Grigorija Trofimova Theodorova i svjašč. Avramija Miĥajlova Katkova. Besědy: o zakonnosti i nezakonnosti Bělokrinickoj ili Avstrijskoj Ierarhii i O věčnosti žertvoprinošenija i o Sv. pričāščenii v cerkvi Ĥristovoj. N.-Novgorod. 1911. Izd. Nižegor. Vserossijsk. Popeč. Br-va star. Spas. sogl. Tip. t-va I. M. Mašistova. 8° (15×23). 152 str. C. 60 k. Vės 13 l. 1.000 ekz.

Birjukov, T. K voprosu o staroobrjadčeskij obščinah. M. 1911. Tip. Staroobrjadčeskaja (Pokrovka, Ljalin per., 6). 16° (11×19). 13 str. Vės 1 l. 1.000 ekz.

Bogoljubov, D. I. Missionerskija besědy s štundo-baptistami (Opyt biblejskago obosnovanija pravoslavno-Ĥristianskij istin, otvergaemyh sektantami). Spb. 1911. Izd. 5-e, peresm. i dopoln. Tip. Otečestvennaja (Špalernaja, 26). 8° (16×23). 1 nen. + II + 378 str. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 2 l. 3.000 ekz.

Bondar', S. D. Adventizm 7-go dnja. Očerki sektověděnija, izdavaemye pod red. A. N. Ĥaruzina. Vyp. II Spb. 1911. Tip. Min. Vnutr. Děl. 4° (22×29). 101+1 nen. str. Vės 21 l. 700 ekz. (rec. Str. 1912 I 445).

Bortovskij, Nikolaj, prot. Otčet o sostojanii raskolo-sektantstva v Tavričeskoj eparhii za 1910 god, o dějatel'nosti missii i o priĥodě i rashodě

summ Eparhial'nago Missionerskago Komiteta po dělam raskola sektantstva za tot že god. (Iz Tavr. Ep. Věd. 1911 g.). Simferopol' 1911. Tip. Tavričeskaja Gubernskaja. 8° (15×22). 56 str. Věs 4 l. 62 ekz.

Čertkov, Ja. Čto pojut russkie sektanty. Sbornik sektantskih napěvov s tekstom slov. Vyp. 2. Otd. 1. „Psal'my“ malevancev. Zapisi s golosov i s fonografa. M. 1911. Izd. i tip. P. Jurgensona. 8° (19×28). 40 str. C. 1 r. Věs 9 l. 500 ekz.

Sovremennoe štundo-baptistskoe dviženie v Sěvero-Zapadnom kraě. Vil'na. 1910. Tip. Russkij počín. 8° (14×21). 33 str. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Feller, V. A. Statistika Russkih Evangel'skih Hristian Baptistov za 1910 god. Spb. 1911. Izd. Russkih Baptistov. Tip. Poleznoj Literatury (Vas. Ostr., 24-ja lin., 11). 8° (14×22). 100 nen. str. Věs. 5 l. 1.000 ekz.

Fialkovskij, N., prot. Iměet-li pravo M. Amvrosij prinjat' raskol'ničeskuju pastvu bez poručeniya eja emu? Narodno-Missionerskaja bibliotěčka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 27 str. C. 5 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Grigor'ev, Mihail, svjašč. Raskol i sektantstvo. Sobesědovanie edinověršeskago svjaščennika s bezpopovcami-srednikami o lětaħ Roždestva Hristova i o Pashalii, vedennyja v fevralě měsjacě 1907 g. Novočerkassk 1911. Tip. V. I. Babenko. 8° (17×26). 8 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Gurič, A. Russkij baptizm, ego obščij ģarakter i učenje o kreščenii. Simferopol' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (16×21). 23 str. Věs 3 l. 60 ekz.

Gusljakov, Th. M. Padenie Greko-Vostočnoj cerkvi. Izdanie Moskovskago Staroobrjadčeskago Bratstva čestnogo i životvorjaščago Kresta Gospodnja. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sob. d.) 8° (15×23). 52 str. C. 25 k. Věs 4 l. 3.050 ekz.

Interv'ju s staroobrjadčeskim episkopom Innokentiem. N.-Novgorod 1911. Tip. I. A. Šelemet'eva. 8° (15×22) 21 str. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Iv... , P. M., „Novo-Izrail“ (ģlystovskaja sekta). Narodno-missionerskaja biblioteka. Spb. 1912. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (15×21). 32 str. C. 10 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Ioannikij, mitr. kievskij. Žizn' padših duģov ili kak živut demony. Narodno-Missionerskaja Bibliotěčka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova (Nevskij, 153). Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 16 str. C. 2 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Novyj Izrail'. Materialy k istorii i izučeniju russkago sektantstva i staroobrjadčestva. Pod red. Vladimira Bonč-Brueviča. Vyp. IV. S predislovie i priměčanijami Vladimira Bonč-Brueviča. Spb. 1911. Tip. B. M. Vol'fa (Nevskij 126). 8° (18×26). CXXXI+4 nen+485 str. S 33 ris. i avtograf. Sklad: Peski, Ĥersonskaja ul., d. 5, kv. 9. C. 5 r. Věs 3 f. 15 l. 3.000 ekz. (rec, V. Troickij in I. V. 1911, 312—4).

Staroobrjadčeskij kalendar' na 1911—1912 god. M. 1911. Izd. Moskov. staroobr. br.-va Sv. Kresta Gospodnja. Tip. P. P. Rjabušinskago. 8° (22×29). 140 str. s ris. C. 25 k. Věs 21 l. 19.000 ekz.

Kal'nev, M. A. Istorija sektantskih molitvennyh pěsnopěnij i razbor ih soderžanija. Odessa 1911. Izd. 3-e. Tip. E. I. Fesenko (Rišel'evskaja, 49). 8° (16×22). 47 str. Věs 6 l. 2.000 ekz.

Kal'nev, M. A. Kak opoznavat' hlystov i skopcov, otricajuščih svoju prinadležnost' k sektam i kakija měry bor'by s nimi? Odessa. 1911. Izd. 2-e. Tip. E. Fesenko (Rišel'evskaja, 49). 8° (15×23) i 45 str. Vės 5 l. 1.000 ekz.

Kal'nev, M. A. Němcy i štundobaptizm. Po povodu najdennago protokola odnoj iz konferencij štundistov, sostojavšejsja 21—23 maja 1882 goda v německoj kolonii Riksnau, Tavričesk. gubernii. Odessa. 1911. Izd. 2-e. Tip. E. I. Fesenko (Rišel'evsk., 49). 8° (15×22). 52 str. C. 40 k. Vės 5 l. 1.000 ekz.

Karabinovič, Grigorij Maksimovič, svjašč. Osvjaščennomu soboru bogoljubivyh episkopov staroobradčeskijh v Moskvě dokladnaja zapiska. M. 1911. Tip. I. M. Mašistova (B. Sadovaja, s. d.) 8° (18×26). 42 str. Vės 5 l. 300 ekz.

Katalog knigoizdatel'stva staroobradčeskago bratstva Čestnogo i Životvorjaščago Kresta Gospodnja v Moskvě. M. 1911. Tip. P. I. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v. sob. d.). 8° (14×22). 16 str. Vės 2 l. 10.000 ekz.

Kavlejskij, Aleksandr, svjašč. Besědy s molokanami o vodnom křeščenii i ob ikonopočitánii. Missionerskaja počzdka v N. Kuskovskij i Emel'-janovskij prihody Tomskago užda. (Perepečatano iz No 23 „Tomsk. Eparh. Věd.“ za 1911 g.) Tomsk. 1911. Tip. Prijuta i doma trudoljubija. 8° (16×23). 20 str. Vės 2 l. 500 ekz.

Korčinskij, I., prot. Čto takoe baptizm? Istoričeskij očerk i ģarakteristika etogo religioznago dviženija. Štundo-Baptizm v Rossii. Grodna 1911. Tip. gubernskaja. 8° (16×22). 38 str. Vės 4 l. 1.000 ekz.

Košev, S. I. Počemu ja perešel v staroobradčestvo. Vynuždennoe ob'jasnenie. M. 1911. Tip. P. Rjabušinskago (Putinkovskij per., s. d.). 16° (14×18). 15 str. Vės 2 l. 400 ekz.

Kozlov, I., svjašč. O prisjagě. (K polemikě s sektantami i staroobradčami). Petrozavodsk 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×26). 15 str. Vės 2 l. 50 ekz.

Kramarenko, I., Prokopovič, D., Boriškevič, G., Šangin, N. i Kočergin, N. Obličenie lžeučeniija baptistov o počitánii Sv. Ikon, Sv. Kresta Gospodnja, moščeij Sv. ugodnikov, o křeščenii mladencev i tainstvě Sv. Evģaristii (Pod rukovodstvom ep. Aleksija). „Kazan' 1911. Izd. Kazansk. duĥ. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24). 126 str. C. 50 k. Vės 13 l. 300 ekz.

Kruglov, Th. Krušenje raskolo-avstrijskoj „cerkvi“. (Narodno-missionerskaja biblioteka). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (15×21). 28 str. C. 10 k. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Kruglov, Th. Staroobradčeskij raskol v 1910 godu. Spb. 1911. Tip. Kolokol (Nevskij, 127.) 8° (16×25). 27 str. Vės 3 l. 1.000 ekz.

Kukljarskij, Theodor. Poslědnee slovo. K filosofii sovremennago religioznago buntarstva. Spb. 1911. Tip. t-va „Obščestvennaja Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (15×23). 100 str. C. 75 k. Vės. 17 l. 550 ekz.

Kuljašev, A. Lekcii po obličeniiju sovremennago raskola, čitannyja na missionerskijh kursah v g. Permi v 1911. Perm' 1911. Izd. avtora (Permskaja, 110). Tip. Gub. Prav. 8° (17×26). VII+347 str. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 1 l. 1.000 ekz.

Kuncevič, L. Z. Izloženie i razbor vëroučeniya baptistov. Ĥar'kov 1911. Tip. M. G. Kovaleva (Podol'skij per., 2). 8° (18×20). 35+1 nen. str. C. 10 k. Vës 5 l. 1.000 ekz.

Kuncevič, L. Z. „Lakomye kuski“ baptistov. (Razbor lžeučeniya štundistov o spasenii „darom“). Ĥar'kov 1911. Izd. 2-e. Tip. M. G. Kovaleva (Podol'skij, 2). 8° (17×26). 22+2 nen. str. Vës 4 l. 1.000 ekz.

Kuncevič, L. Z. i *Vladykov, D.*, svjašč. Posobie pri besëdah s baptistami, molokanami i dr. sektant. racionalistami. Ahtyrka. 1911. Tip. I. E. Pevznera. 8° (18×25). 116 str. C. 75 k. Vës 14 l. 2.000 ekz.

Kutepov, Nikolaj, prot. O počitanii i molitvennom prizyvanii na pomošč' svjatyh angelov i čelověkov. (V obličenie mnimoduhovnyh ĥristian). Novočerkassk. 1910. Izd. 4-e ispr. i dopoln. Tip. Častnaja Donskaja. 8° (17×25). 54 str. C. 15 k. Vës 4 l. 2.000 ekz.

Kutepov, Nikolaj, prot. O počitanii svjatyh ikon. (V obličenie mnimoduhovnyh ĥristian). Novočerkassk. 1910. Izd. 6-e, ispr. i dopoln. Tip. Častnaja Donskaja. 8° (16×25). 63 str. C. 20 k. Vës 5 l. 2.000 ekz.

Kutepov, Nikolaj, prot. Različie meždu dogmatom i obrjadom. Neizmënjaemost' dogmatov i vlast' cerkvi, po blagoslovnym pričnam, ispravljat' obrjady. Novočerkassk. 1911. Izd. 2-e, dopoln. Tip. Častnaja Donskaja. 8° (17×26). 13 str. Vës 1 l. 2.000 ekz.

Kutepov, Nikolaj, prot. O voploščennii Syna Božija Iisusa Ĥrista (V obličenie mnimoduhovnyh ĥristian : ĥlystov, novago izrailja, ioannitov, tolstovcev i vsëh nevërujuščih v Božeskoe dostoinstvo Iisusa Ĥrista). Novočerkassk. 1911. Izd. 2-e, ispr. i dopoln. Tip. Častnaja Donskaja. 8° (17×26). 42 str. C. 10 k. Vës 3 l. 2.000 ekz.

Lebedev, A. K istorii staroobriadčestva na Irgizë. (Otd. ottisk iz žurnala „Staroobriadčeskaja mysl“). M. 1911. Tip. I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sv. d.) 8° (18×26). 23 str. Vës 3 l. 100 ekz. (rec. Trudy 1912, III 493—5).

Liháčev, A. O staroobriadcah v Kargopol'skom uëzdë. Petrozavodsk. 1911. Tip. Gubernskaja. 16° (11×17). 26 str. Vës 2 l. 25 ekz.

Makarov, V. E. K voprosu o pričinah razdělenija russkoj cerkvi. Biblioteka „Staroobriadčeskaja mysl“ Pod redakciej I. V. Galkina. M. 1911. Tip. I. M. Mašistova (B. Sadovaja, s. d.) 8° (15×24). 115 str. Sklad: Koževniki, Ivanovskaja, 1. I. V. Galkinu. C. 60 k. Vës 10 l. 3.500 ekz.

Makarov, V. E. Očerk istorii staroobriadčestva ot Nikona do naših dnei M. 1911. Tip. I. M. Mašistova. 8° (18×26). 75 str. C. 40 k. Vës 9 l. 2.000 ekz.

Maksimov, Ĥristofor, prot. K voprosu o cerkovno-prihodskih školah. Cerk.-pr. školy, kak sredstvo k oslableniju i uničtoženiju staroobriadčeskih i drugih sekt. M. 1911. Izd. Knigoizd. Vërnost' (Lihov per., eparĥ. d.) 16°. 18 str. Vës 1 l. 1.000 ekz.

Maslennikov, Thedot Ignat'evič. Otvët na „Otkrytoe pis'mo“ členu so-vëta staroobriadčeskih vserossijskih s'ëzdov. N.-Novgorod. 1911. Tip. I. A. Šelemet'eva. 16° (10×17). 35 str. Vës 2 l. 3.000 ekz.

Mel'nikov, Th. E. Bluždajuščee bogoslovie. Obzor vëroučeniya gospodstvujuščej cerkvi. Vyp. pervyj. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sob. d.). 8° (19×23). 251 str. Sklad: (B. Kamenščiki) Staroobriadč. br-va Čestn. Kresta. C. 75 k. Vës 28 l. 3.000 ekz. (rec. Rëč. No. 271).

Meľnikov, Th. E. K voprosu o Bogeslovii Bělokrinickago ustava. M. 1911. Tip. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sv. d.). 8° (15×20). 68 str. C. 25 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Mihail, ep. Prošloe i sovremennija zadači staroobradčestva. Biblioteka „Staroobradčeskaja mysl'“, pod red. I. V. Galkina. M. 1911. Tip. I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sob. d.). 8° (16×23). 28 str. Sklad: (Pjatnickaja, 83). Galkin, Věs 3 l. 3.000 ekz.

Milovanov, M., svjašč. O duhovnoj vodě. (V obličenie molokanskago mudrovanija). Narodno-Missionerskaja biblioteka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 16 str. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Minorskij, V. Th. Materialy dlja izučenija persidskoj sekty „Ljudi istiny“ ili Ali-Ilaha. Č. I. Predislovie, tekst i perevody. Trudy po vostokovědeniju, izdavaemye Lazarevskim Institutom Vostočnyh jazykov. Vyp. XXXIII. M. 1911. Tip. Krestnago kalendarja (Dolgorukovsk., 47). 8° (18×26). XXVI+127 str.+2 lista ris. C. 3 r. Věs 23 l. 350 ekz.

Morozov, Dmitrij. Kak menja v adventizm obrabatyvali. M. 1911. Izd. knigoizd. Věrnost' (Lišov per., ep. d.). Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 16° (13×17). 16 str. C. 2 k. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Nazarevskij, N., svjašč. Kratkij razbor sektantskih psal'm pod nazvaniem „Gusli“. Ekaterinoslav. 1911. Izd. 2-e. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 32 str. C. 15 k. Věs 4 l. 6.010 ekz.

Noskov, Georgij, svjašč. Skol'ko rašodujuť baptisty i molokane na svoi duhovnyja nuždy ili o tom, kak hitro sektantskie vožaki obirajuť svoju men'suju bratiju. Balašov. 1911. Izd. avtora. Tip. S. Š. Solovejčika i Ko. 16° (11×18). 31 str. C. 5 k. Věs 1 l.

Noskov, Georgij. Otkuda javilas' sekta baptistov na Rusi i davno li ona suščestvuet po dannym samih že baptistov. (Obličenie baptistov na osnovanii Sv. pisanija i ih že literatury). Balašov. 1911. Izd. 3-e. Tip. I. P. Bělova i Ko. 16° (12×18). 32 str. s portr. C. 5 k. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Noskov, Georgij. O tom, slěduet li platit' duhovenstvu za treboispravlenie i kak sobirajuť baptisty s členov obščin na svoih missionerov i propovėdnikov desjatiny i prazdničnyja jajca. (Obličenie baptistov na osnovanii Sv. Pisanija i ih že literatury). Balašov. 1911. Izd. avtora 2-e. Tip. S. P. Sojkina. 16° (11×18). 32 str. C. 4 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Noskov, I. svjašč. Molokane vedut svoe načalo ne ot Hrista, a ot Tambovskago šveca (t. e. portnogo) (po dannym samih že sektantov). S dokazatel'stvom neobchodimosti vodnago kreščenija i pričaščenija, bez kotoryh nevozmožno spasenie. Obličenie molokan na osnov. sv. pisanija i ih literatury. Balašov. 1911. Tip. S. Š. Solovejčika i Ko. 16° (12×18). 32 str. Věs 1 l.

Otčet pravlenija Sojuza Russkih baptistov S'ězdu baptistov v Moskvě s 25-go sentjabrja po 5-e oktjabrja 1911 g. Balašov. 1911. Tip. L. Buhatovskago i D. Krymko. 4° (23×30). 14 str. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Pamjatka svjatitelja Bělgorodskago Ioasafa, novago čudotvorca Ros-sijskago. O Sv. Tainstvah Pravoslavnoj Cerkvi (Evangel'skoe ográždenie ot molokano-štundistskih lžeučenij). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). II+72+V+V str. Věs 5 l. 5.000 ekz.

Petron, S. V. „Struja“, v 2-h častjah. O proišhoždenii: 1. Běgstvujuščee pravoslavnoe hristianskoe obščestvo ot Solovečikh. 2. Avstrijskoe Bělo-

krinickoe naz. svjaščenstvo ot Amvrosija s 1846 g. 3. Časovennyj Starikovščinskij tolk pojavilsja s semidesjatyh godov 19-go stolětija. 4. Nětovščina, naz. Spasovo soglasie, otkuda? 5. Thedosěevskoe Pomorskoe obščestvo ot Theodosija, s 1696 goda. Tut že i o Pilatovoj titlě. Kazan' 1911. Izd. avtora. Tip. V. V. Varaksina. 8° (15×22). 130 str. C. 80 k. Vės 12 l. 2.000 ekz.

Pjadnickij, I. K. Sekta strannikov i eja značenie v raskolě. Spb. 1912. Izd. I. L. Tuzova, 2-e. Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×23) 238 str. C. 1 r. Vės 23 l. 3.000 ekz.

Platonov, A. Baptistskija basni. Missionerskij Listok No. 17. Tiflis. 1911. Izd. Sov. Ob-va vozstanov. prav. ģrist. na Kavkazě. Tip. Kancel. Naměstnika. 16° (13×17). 7 str. Vės 1 l. 1.200 ekz.

Platonov, A. Molokanskija basni. Missionerskij Listok No 16. Tiflis. 1911. Izd. Sověta Ob-va vozstanov. prav. ģrist. na Kavkazě. Tip. Kanc. Naměstnika. 16° (13×17). 9 str. Vės 1 l. 1.200 ekz.

Plotnikov, K. Istorija russkago raskola staroobriadčestva. Spb. 1911. Izd. 6-e. Tip. M. I. Akinfieva (Baskov per., 10). 8° (16×25). II+218 str. C. 1 r. 15 k. Vės 19 l. 2.000 ekz.

Popov, K., svjašč. Vožaki sektantov. (Očerk iz žizni molokan). Narodno-missionerskaja bibliotěčka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova (Nevskij, 153). Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 32 str. C. 10 k. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Okružnoc poslanie staroobriadčeskij episkopov, izdannoc 24 fevralja 1862 goda. Napečatano s podlinnika. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastn. bul'v., Putinkovskij per., s. d.). 8° (14×22). 31 str. Vės 2 l. 3.000 ekz.

Postanovlenija staroobriadčeskago osvjaščennago sobora 1911 g. 25—31 avgusta. M. 1911. Tip. T-va I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sob. d.). 8° (17×26). 27 str. Vės 3 l. 1.200 ekz.

Vremennyja pravila o staroobriadčeskij obščinah, izdannija 17 oktjabrja 1906 g. („Prav. Věstn.“ No. 230). M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sv. d.). 4° (23×30). 4 str. Vės 1 l. 1.000 ekz.

Prozritelev, G. K istorii raskola i sektantstva na Kavkazě. Skopcy. Stavropol' gub. 1911. Tip. Sěvernij Kavkaz. 8° (17×27). 23 str. Vės 4 l. 400 ekz.

Rozanov, Nikolaj, svjašč. Prisoedinenie k sv. cerkvi pravoslavnoj byvšago novoizrail'skago „Ižeapostola“ Ivana Vasil'eviča Navrockago. Eka-terinodar. 1911. Izd. avtora. Tip. T-va Pečatnik. 16° (12×18). 20 str. Vės 1 l. 3.020 ekz.

Rukovodstvo dlja svjaščennoslužitelej, cerkovnoslužitelej, priģodov i vybornyģ ot priģodov staroobriadčeskoj Nižegorodskoj Eparģii. N.-Novgorod. 1911. Tip. I. A. Šelemet'eva. 16° (11×17). 57 str. Vės 3 l. 1.000 ekz.

Rybakov, A. Duģovnaja biblioteka pri Moskovskoj Staroobriadčeskoj Obščině Rogožskago Kladbišča. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Putinkovskij per., sob. d.). 8° (16×24). 24 str. Vės 4 l. 100 ekz.

Sadovskij, V., svjašč. Besědy Simbirskago eparģial'nago missionera-propovědnika, svjaščennika Vl. P. Sadovskago s načetčikom pomorskago tolka L'vom Th. Pičuginym v gor. Zagarině, Syzranskago uězda, proišģodivšija 10-go i 11-go janvarja 1911 g. Simbirsk. 1911. Izd. Simbirsk. Ep. mission. sov. Tip. A. T. Tokareva. 8° (15×23). IV+63 str. Vės 5 l. 600 ekz.

Russkie sektanty, ih učenie, kul't i sposoby propagandy. Bratskij trud členov IV Vserossijskago Missionerskago S'ězda (s po tretami sektantov i kartinami sektantskih raděnij). Redaktiroval M. A. Kal'nev. Odessa 1911. Izd. M. A. Kal'neva. Tip. E. I. Fesenko (Rišel'evsk. ul., sob. d.) 8° (18×27). IV+336 str. C. 2 r. Věs 1 f. 10 l. 3.000 ekz. (rec. Strannik 1911 I 973).

Eparhial'nyj s'ězd staroobriadčeskoj Nižegorodsko-Kostromskoj eparhii 9—10 avgusta 1911 g. N. Novgorod. 1911. Tip. I. A. Šelemet'eva. 16° (11×18), 56 str. Věs 5 l. 300 ekz.

Pervyj Eparhial'nyj S'ězd staroobriadčeskoj Tomskoj eparhii 10-go, 11-go i 12-go ijunja 1911 goda. Tomsk. 1911. Tip. V. M. Perel'man (naberežnaja r. Ušajki, d. Kuhterinyh). 8° (17×25). 37 str. Věs 4 l. 100 ekz.

V sektantskih sětja h (Iz dnevnika eparhial'nago missionera) (Iz N. 31, 32, 33 i 34 Tavrič. Eparh. Věd. 1911 g.) Simferopol'. 1911. Tip. Tavrič. Gubern. 8° (15×22). 72 str. Věs 5 l. 5.000 ekz.

Skvoznikov, A., »Drug pastyrja«. Neobhodomoe posobie v sobesědovanii s novo-hlystami, imenujuščimi sebja „Novyj Izrail“. Narodno-missionerskaja biblioteka. Vyp. 1 Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 126). 8° (14×21). 26 str. C. 15 k. Věs 2 l. 3.000 ekz.

Skvoznikov, A. „Drug pastyrja“. Neobhodomoe posobie v sobesědovanii s novo-hlystami, imenujuščimi sebja „Novyj Izrail“. Vyp. II. Narodno-missionerskaja biblioteka. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (15×21). 39 str. C. 15 k. Věs 3 l. 3 000 ekz.

Skvoznikov, A. T. Novo- Izrail'tjane (Razbor novohlystovskago katehizisa). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. Kolokol (Nevskij, 127). 8° (15×21). 56 str. C. 20 k. Věs 4 l. 3.000 ekz.

Slovo žizni dvouh bvyših sektantov baptistov. (S kritičeskim razborom baptistskago věroučeniya). Spb. 1911. Izd. Spb. eparh. mission. sověta. Tip. Aleks.-Nevsk. ob-va trezv. (Obvodnyj, 116). 16° (12×17). 128 str. C. 5 k. Věs 6 l. 10.000 ekz.

Smolin, Ioann, diakon. Meč duhovnyj v ograždenie ot sektantskih lče- učenij. Spb. 1911. Izd. avtora (Pantelejmonovskaja, 15). Tip. t-va Svět (Nevskij, 136). 8° (13×17). XII+704 str. C. 1 r. Věs 1 f. 3 l. 5.000 ekz.

Smolin, I., diak. Missionerskaja pamjatka po voprosam pravoslavno věry i cerkvi, prerekaemym sektantami, s kratkimi istoričeskimi svědēniami o russkih sektah i ih věroučenii. Spb. 1911. Tip. t-va „Svět“ (Nevskij, 136). 8° (12×27) VIII+172+46+VI str. C. 50 k. Věs 16 l. 500 ekz.

Sovremennoe sostojanie Russkago baptizma. Zapiska. Spb. 1911. Izd. M. V. D. Depart. Duhovn. Děl. Tip. Min. Vn. Děl. 4° (20×28). 66 str. Věs 14 l. 500 ekz.

Spory o brakě sredi bezpopovcev. Sočinenija pomorskih pisatelej. Staroobriadčeskaja biblioteka. M. 1911. Izd. staroobriadč. knigoizd. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sv. d.). 8° (15×23). 44 str. C. 20 k. Věs 4 l. 3.000 ekz.

Syčev, E. S. Lezin, I. I. O vodnom kreščenii (Knigi duhovnyh hristian, synov svobody, poklonjajuščihsja Otcu v duhě i istině). Tiflis. 1911. Izd. V. T. Fefelova, 2-c (Elisaveťinskaja, 73). Tip. Germes (Muhransk., 12). 16° (13×18). 16 str. C. 5 k. Věs. 1 l. 2.000 ekz.

Ščetinin, A. G. Vseobščij sobor o razrěšenii nedorazuměnij meždu glavarami sektantov i ih poklonnikami. Spb. 1911. Izd. avtora (Litovka, 76). Tip. t-va Andersona i Lojcjanskago (Voznesen. 53). 8° (14×20). 48 str. s portr. C. 20 k. Věs 3 l. 5.000 ekz.

Trebuľov, M. P. Dokazatel'stvo istinnosti staroobriadčeskoj cerkvi i pogrěšnosti Greko-Rossijskoj cerkvi. V dvouh tomah. Hvalynsk. 1911. Tip. A. Golomštok. 8° (16×25). 162+II str. C. 50 k. Věs 14 l. 1.000 ekz.

Tret'jakov, M. Sektantstvo Tambovskoj gubernii. Spb. 1911. Izd. avtora (Kabinet'skaja, 13). Tip. Sinodal'naja. 8° (17×25). 50 str. Věs 6 l. 1.000 ekz.

Trudy odinnadcatago vsrossijskago s'ězda staroobriadcev, priemljuščih svjaščenstvo Bělokrinickoj eparhii v Moskvě 19—20-go avgusta 1910 goda. M. 1911. Tip. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'var, sv. d.). 8° (18×27). XI+250 str. Věs 28 l. 1 500 ekz.

Trudy sobranija staroobriadcev, priemljuščih svjaščenstvo, perehodyaščee ot gospodstvujuščej cerkvi, sostojavšagosja v Obl. Vojska Donskogo, na zimovnikě V. Ja. Korol'kova. 8-go—9-go dekabnja 1910 goda. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (17×24). 31 str. Věs. 5 l. 50. ekz.

Ob uklonenii episkopov v zabluždenie. M. 1911. Izd. moskovskago staroobr. brat. čestn. i živ Kresta Gospodnja. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., sob. d.). 8° (15×23). 48 str. C. 20 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Ustav edinověrčeskago bratstva pri Nikol'skoj, v Nikolaevskoj ul., gor. S.-Peterburga, cerkvi. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 16° (13×19). 24 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Varak'in, D. S. Obzor věroučeniija strannikov bėgunov. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., Putnikov. per., sob. d.). 8° (15×22). 53 str. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Varsonofij, arhmandrit. Besědy bezpopovščinskih načetčikov Spasovskoj sekty Vasilija Antipova Vojkina i Stranničeskoj sekty Arhīpa Evdokimova Pinaeva meždu soboju i s eparh missionerom Arhīm. Varsonofiem v d. Seleckaja, Čurovsk. prih., Čerepoveck. u., Novgor. g. Novgorod. 1911. Izd. Novgor. Eparh. Miss. Sovět. Tip. Gubernskaja. 8° (17×24). 52 str. Věs 5 l. 48.900 ekz.

Varžanskij, Nikolaj. „Obrazec zdravago učenija“. (Kratkij učebnik po sektověděniju. Red. prot. I. I. Vostorgovym. M. 1911. Izd. N. P. Ljubimova. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja Triumf. 170). 16° (13×17). 80 str. C. 12 k. Věs 3 l. 8.000 ekz.

Veniamin, ierom. Podměna hristianstva. (K sporam o Čurikově, „bratcaľ“, strannikah i proč.). Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (20×25). 28 str. C. 25 k. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Verhovskij, Ioann, svjašč. Sobornost' cerkvi i suščnost' russkago cerkovnago raskola. „Staroobriadčeskaja biblioteka“. M. 1911. Izd. Staroobriadč. bratstva Kresta Gospódnja. Tip. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'var, sv. d.). 8° (15×23). 48 str. C. 20 k. Věs 5 l. 3.000 ekz.

Věroučenie Evangel'skih hristian. Spb. 1911. Izd. Vseross. Sojuza Evang. Hristian (Voznes. pr, 40. T-vo Raduga). Tip. Ev. Obšč. Mol. Ljudej (Měščanskaja, 2). 16° (12×18). 56 str. C. 5 k. Věs 4 l. 4.000 ekz.

Volovej, Theodosij. Nezakonnost', nedějstviteľ'nost' i bezblagodätnost' staroobřadčeskoj avstrijsko-bělokrinickoj ierarhii, osnovannoj v Avstrii v Běloj Krinice v 1846 godu běglym grečeskim mitropolitom Amvroziem. Kišinev. 1911. Izd. Pravoslavn. Kišin. Hř.-Rožd. Bratstva. Tip. Eparhial'naja. 8° (15×21). 360 str. Věs 24 l. 1.500 ekz.

Volovej, Theodosij, svjašč. Publichnyja besědy so staroobřadčeskim načetčikom T. G. Thedorovym, sostojavšijasja v gor. Izmailě, Bessarabskoj gub., 29-go, 30-go, 31-go maja i 1-go ijunja 1911 goda. Kišinev. 1911. Tip. Eparhial'naja. 8° (15×22). 142+1 nen. str. C. 50 k. Věs 11 l. 3.000 ekz.

Volovej, Theodosij, svjašč. Samoosuzhdenie staroobřadcev avstrijsko-bělokrinickago soglasija. Kišinev. 1910. Izd. Kišinev. Pravos. Hřisto-Rož. Br. Tip. Eparhial'naja. 8° (15×22). 68 str. Věs 6 l.

K voprosu o „Bratcah“. Spravedlivo-li postupila Cerkov', otlučiv ot obščenijsa s soboj „bratcev“ Dimitrija Grigor'eva i Ioanna Koloskova. M. 1911. Izd. k-va Věrnost' (Lišov per., Eparh. d.). Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja-Triumpf., 170). 8° (17×26). 45+4 str. C. 5 k. Věs 5 l. 10.000 ekz.

Vostorgor, I., prot. Kak igali russkie baptisty, vo glavě s Fetlerom, v Amerikě na cerkov' Pravoslavnuju i na russkoe pravitel'stvo. M. 1911. Izd. K-va Věrnost'. 2-e. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumpf., 170). 16° (12×17). 30+1 nen. str. C. 5 k. Věs 1 l. 2.000 ekz.

Zakonopoloženija o staroobřadcah i sektantah. Hřar'kov 1911. Tip. gub. pravl. 8° (16×25). 50 str. Věs 6 l. 500 ekz.

Želtov, F. A. Čto est' istina? Bratskoe pis'mo ko vsěm, vozljubivšim istinu. Knigi svobodomyjsjaščih duhovnyh hřistian, synov svobody, poklonja-juščihsja Otcu v duhě i istině, No. 15. Spb. 1911. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov' per., 4). 8° (14×19). 16 str. C. 4 k. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Žitie protopopa Avvakuma, napisannoe im samim. Biblioteka „Staroobřadčeskaja mysl'“. Pod red. I. V. Galkina. M. 1911. Izd. I. Ja. Gavrilova. Tip. T-va I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sob. d.). 8° (15×23). 62+2 nen. str. C. 30 k. Věs 6 l. 5.500 ekz.

* * *

V N. Terleckij, Massonstvo v ego prošlom i nastojaščem. Poltava. 1911. 192 str. C. 1 r. (rec. Bronzov in Hř. Čt. 1912 I 127.134; nullius in puncto: Strannik 1911 II 158).

Avčinnikova-Arhangel'skaja. Varšava. Vselenskoe masonstvo i Obnovlennoe Rozenkrejcerstvo. (Doklad). S priloženiem poslanija glavy ordena Alkaesta k V. A. i pis'ma P. M. Nevěžina. Spb. 1911. Tip. Sěvernaja skoropečatnja (Bassejnaja, 1—38). 8° (16×22). 47 str. Věs 6 l. 1.000 ekz.

Dobřjanskij, S. F. Masonskija loži v Litvě. Vil'na. 1911. Tip. A. G. Syrkina (Bol'shaja, sob. d.). 8° (16×25). 32 str. S ris. Věs 4 l. 200 ekz.

Gene, A. I. Masony. M. 1911. Izd. k-stva Věrnost' (Lišov per., ep. d.). 2-e. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumpf., 170): 16° (13×18). 60 str. C. 12 k. Věs 3 l. 5.000 ekz.

Masonstvo ili velikoe carstvennoe iskustvo bratstva vol'nyh kamenščikov kak kul'turoispozvedanie. (Istoriko-filosofskij očerk). Spb. 1911. Izd.

avtora. Tip. A. S. Suvorina (Ertelev, 13). 8° (19×25). 80 str. Vės 14 l. 1.000 ekz. (rec. I. V. 1911 t. 125 p. 1143—9 Sokolovskaja).

Pravoslavnyj, Tajny Martinistov - Masonov. Propověď martinizma v Rossii. Spb. 1911. Izd. gazety „Russkoe Znamja“. Tip. Otečestvennaja. (Špalernaja, 26). 8° (17×24). 23 str. C. 5 kop. Vės 2 l. 10.000 ekz.

Seljaninov, Aleksandr. Tajnaja sila masonstva. Spb. 1911. Tip. Otečestvennaja (Špalernaja, 26). 8° (18×28). 294 str. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 4. l. 1.270 ekz.

Tol', S. D., gr. uroždennaja gr. Tolstaja. Nočnye brat'ja. Opyt istoričeskago izslėdovanija o masonstvė v Germanii. Spb. 1911. Tip. Red. period. izdat. M-va Fin. (Galernaja, 24). 8° (17×25). 92 str. Vės 11 l. 1.000 ekz. (rec. Sokolovskaja in I. V. 1912 t. 127 p. 744—746)

Tukalevskij. VI. Iskanija russkih masonov. Izvlečeno iz Žurnala Min. Nar. Prosvėšćenija za 1911 god. Spb. 1911. Tip. Senatskaja. 8° (16×24). 71 str. Skl.: Spb., Povarskoj 5, kv. 10. C. 75 k. 300 ekz.

XX.

Hist. Russ. loc. et vit.

A. Z. Istinnij pastyr' (Žizn' i dējatel'nost' byvšago nastojatelja moskovskago pridvornago Arħangel'skago Sobora, protoiereja V. N. Amfiteatrova). M. 1911. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, sv. d.). 8° (18×27). 321 str. S 18 ris. C. 1 r. 50 k. Vės 1 f. 22 l. 1.000 ekz.

Adrian, arħim. Pamjati Kočubeja i Iskry, geroev ob'edinenija Rusi Pravoslavnoj, Kievskoj i Moskovskoj. Vėnok k pamjatniku im po povodu dvuhstolėtija so dnja ih mučeničeskoj končiny (14-go ijulja). 1911.

Vysokopreosvjaščennėjšij Agathangel, arħiepiskop Litovskij i Vilenskij. (Po povodu vstuplenija na Litovskuju katedru). Vil'na. 1910. Tip. Russkij Počin. 8° (13×21). 65 str. + 1 portr. Vės 5 l. 100 ekz.

Aleksandr Petrovič Golubcov, professor Moskovskoj Duħovnoj Akademii († 4-go ijulja 1911 g.). Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Troickoj Serg. Lavry. 8° (17×25). 47 str. 1 portr. Vės 6 l. 300 ekz.

Arħangelor, S. prot. † Protoierej Nikolaj Ioannovič Rozanov, nastojatel' Voskresenskago vsėh učebnyh zavedenij Smol'nago sobora v Spb. Spb. 1911. Tip. Aleksandro-Nevskago Ob-va trezvosti. 16° (10×15). 20 str. C. 20 k. Vės 1 l. 1.000 ekz.

Arsenij. arħimandrit. Duħovnyj dnevnik (vypusk vtoroj) 1910 g. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (16×23). 72 str. Vės 8 l. 2.100 ekz.

Besėdy „bratca Ioanna Čurikova ot 2 maja 1910 goda do 1 ijunja 1911 goda. S predislovijem Ivana Tregubova. Spb. 1911. Tip. P. T. Revina (Černyšev per., 20). 8° (17×25). 20 str. C. 5 k. Vės 2 l. 2.000 ekz. (Cf. Cerk. Vėd. 1912, 2088—2100; M. Čel'cov).

Bogdanovič, Sarva, svjašč. Sel'skij svjaščennik v Gosudarstvennoj Dumė. (Sbornik moiħ statej). Spb. 1911. Tip. Otečestvennaja (Špalernaja, 26). 8° (16×23). 204 + 2 nen. str. C. 1 r. Vės 21 l. 3.000 ekz.

Bojdaševskij, D., prot. Pamjati zaslužennago professora Kievskoj Duhovnoj Akademii Vasilija Theodoroviča Pěvnickago + 12 ijulja 1911 goda. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 98 str.+1 portr. Vės 10 l. 130 ekz.

Borockova-Majkova, M. K literaturnoj dějatel'nosti Nila Sorskago. Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva. CLXXVII. Spb. 1911. Tip. M. A. Aleksandrova (Nadeždinskaja, 43). 8° (19×28). 16 str. Vės 1 l. 450 ekz.

Brilliantov, A. Professor Ivan Vasil'evič Čel'cov. Biografičeskij očerk. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij pr., 8) 8° (16×25). 52 str. Vės 8 l. 50 ekz.

Brodskij, L. K. Svjaščennik Theodosij Levickij i ego sočinenija, podnesennyja Imperatoru Aleksandru Pervomu. Materialy k istorii misticizma v načalě XIX věka. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (16×24). XXXV+860+III str. Vės 2 f. 9 l. 1.200 ekz. (rec. An. Titov in I. V. 1912 t. 126 p. 338—9).

Bronzov, A. A., prof. Protopresviter Ioann Leont'evič Janyšev. Otděl'nyj ottisk iz žurnala „Trezvyje Vshody“. Spb. 1911. Tip. M. P. Frolovoj (Galer-naja, 6). 8° (15×22). 108 str. Vės 8 l. 100 ekz. (rec. I. V. 1911, 310—2).

Dmitrevskij, S., svjašč. 50 lět služenija v svjaščennom saně Vysokopreosvjaščennějšago Makarija, Arhiepiskopa Tomskago i Altajskago (19 marta 1861—19 marta 1911 g.). Tomsk. 1911. Tip. Prijuta i Doma trudoljubija. 8° (16×24). 146 str.+1 portr. Vės 10 l. 2.000 ekz.

Dvadcatipjatilětie duhovno-učebnoj služby episkopa Aleksija, rektora Kazanskoj Duhovnoj Akademii. (22 janvarja 1886—22 janvarja 1911 g.). Kazan'. 1911. Izd. Kazansk. Duḡ. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24) 24 str. Vės 3 l. 300 ekz.

25-lětie svjaščennosluženija protoiereja o. Aleksandra Vasil'eviča Janovskago, nastojatelja odesskoj Pokrovskoj cerkvi. Odessa. 1911. Tip. Eparhial'nago doma (Aleksandrovskij prosp., 6). 8° (17×25). 8 str. Vės 2 l. 50 ekz.

Dvadcatipjatilětie učebno-pedagogičeskoi i pastyrskoj služby protoiereja Ioanna Hrisanthoviča Strělbickago. Odessa. 1911. Tip. E. I. Fesenko (Rišel'evskaja, 49). 8° (17×26). 68 str. S ris. i portr. Vės 10 l. 370 ekz.

Egorov, Timothej, svjašč. O. Vasilij Timotheevič Timotheev (Nekrolog). Kazan'. 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago) 8° (16×24). 48 str. Vės 5 l. 900 ekz.

Ergenij, arhim. Moc „Bytie“. Vospominanija o monastyrskoj žizni i počzdkě v Ierusalim. Spb. 1911. Tip. P. Th. Voščinskoj (Jaroslavskaja, 1—9). 8° (15×22). 526+2 nen. str. s ris. C. 1 r. 35 k. Vės 1 f. 24 l. 2.000 ekz. (rec. Str. 1912 l. 733—4).

Pis'ma Vysokopreosvjaščennago Filareta Moskovskago k Ekaterině Vladimirovně Novosiľcevoj. M. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja-Triumf., 170). 8° (18×27). 246 str. C. 1 r. 25 k. Vės 29 l. 1.000 ekz.

Gagarin, D., prot. Končina i pogrebenie Vysokopreosvjaščennago Tihona, Arhiepiskopa Irkutskago i Verḡolenskago. Irkutsk. 1911. Tip. M. P. Okuneva. 8° (15×22). 98 str.+1 port. Vės 7 l. 1.000 ekz.

Glubokovskij, N. N., prof. Pis'ma arhiepiskopa Smaragda (Kryžanovskago) k arhimandritu Ierotheju. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8) 8° (16×23) 120 str. C. 30 k. Vės 11 l. 100 ekz.

I. L. Pravda ob ieromonahě Iliodorě. Pod red. M. D. Pletneva. M. 1911. Izd. L. I. Rogozina (Maškov p., 12). Tip. Rus. pečatnja (Sadovaja Triumf., 150) 8° (16×22). IX+225 str.+9 list. ris. potr. C. 1 r. 20 k. Věs 20 l. 3.000 ekz.

25-ti lětnij jubilej pastyrskago služenija blagočinnago 3-go okruga Kobeljaskago uězda, svjaščennika o. Gavriila Stepančenko, i čestvovanie ego duhovenstvom okruga. Kobeljaki. 1911. Tip. M. I. Zolotorevskago. 8° (16×22). 30 str. Věs 5 l. 100 ekz.

Dvadcatipjatilětnij jubilej pedagogičeskoj dějatel'nosti tverskogo eparhial'nago nabljudatelja, protoiereja I. A. Solov'eva (1885—20-go dekabnja—1910). Tver'. 1911. Tip. N. M. Rodionova (Trešsvjatskaja, d. Ščipanova). 8° (15×23). 20 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Kedrovic, Stefan. Arhiepiskop Hersonskij i Odesskij Dimitrij (Muretov). † 14-go nojabnja 1883 g. Kratkoe žizneopisanie. Odessa. 1911. Izd. i tip. E. I. Fesenko (Rišeľevskaja, 49). 8° (15×23). 31 str. S ris. Věs 4 l. 300 ekz.

Kolokol'cer, V. Svjaščennik N. D. Sel'skij (Nekrolog). (Otd. ot. iz „Izvěstij po Kazanskoi ep.“). Kazan' 1911. Tip. Central'naja. 8° (17×25). 4 str. Věs 1 l. 50 ekz.

Krylov, Ioann, protoierej. Protoierej Nikolaj Petrovič Višnjakov (Nekrolog). Tip. Aleks.-Nevsk. obšč. trezvosti (Obvodn. k., 116). 16° (10×14). 27 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Lebedev, N., svjaščenn. Člen Gosudarstvennoj Dumy svjaščennik Arkadij Aleksěevič Zlatomrežov (nekrolog). Kamyšin. 1911. Tip. G. I. Fadčeva. 8° (16×23). 14 str.+1 portr. Věs 2 l. 500 ekz.

Lětnickij, Ivan. Vysokopreosvjaščennějšij Georgij, Arhiepiskop Astrahanskij i Enotaevskij. K pjatidesjatilětiju pastyrskago služenija Ego Vysokopreosvjaščenstva. Biografičeskij očerk. Astrahan' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 102 str. s ris.+1 portr. Věs 13 l.

Ljapidovskij, Th. 50-lětie svjaščennosluzženija protoiereja I. I. o. Tiho-mirova (Otd. ot. iz „Izvěstij po Kazansk. Ep.“). Kazan'. 1911. Tip. Central'naja, 8° (14×22). 16 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Ljubarskij, N., prot. Protoierej o. Stefan Ljubickij (nekrolog). Har'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14) 8° (16×23) 12 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Pis'ma Preosvjaščennago *Mihaila*, počivšago episkopa Tavričeskago. Simferopol'. 1910. Tip. Gubernskaja. 8° (16×22). 230 str. Věs 16 l. 300 ekz.

Mitaraki, P. G. Dobroj pamjati N. N. Nepljueva. Odessa 1911. Tip. O-va Russkaja Rěč. (Aleksandrovskij pr., 11). 16° (12×18). 20 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Šestoj nastojatel' Bělyničskago Roždestvo-Bogorodickago monastyrja Arhimandrit Arsenij. S 30-go oktjabnja 1907 g. po 29-e sentjabnja 1910 g. Mogilev. 1911. Tip. Mogilevskaja Gubernskaja. 8° (16×25). 5 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Nikolim, ep. Mnogolětnij stradalec Mihail Ivanovič Bezrukov. (Vzjato iz „Dušepoleznago Sobesědnika“ 1910 g.). M. 1911. Izd. Athonsk. russk. Panteleim. monast. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, s. d.). 16° (12×16). 32 str. s portr. Sklad: (Nikol'skaja) Panteleim. časovnja. C. 3 k. Věs 1 l. 10.000 ekz.

Nikol'skij, P. V prof. Professor Kievskoj Duhovnoj Akademii Konstantin Dmitrievič Popov. (Nekrolog). Kiev 1911. Tip. Akc. ob-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 37 str.+1 portr. Vės 5 l. 100 ekz.

Nikol'skij, V prof., i *Ponomarev, Pavel*. O Bogoslovskih trudah Vysokopreosvjaščennějšago Antonija, arhiepiskopa Volynskago i Žitomirskago. Kazan'. 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24). 49—85 str. Vės 3 l. 130 ekz.

Kratkij očerk žizni i dějatel'nosti Preosvjaščennago Gavriila, episkopa Omskago i Semipalatinskago. (1839—1911 g.g.). Spb. 1911. Izd. 2-c. Tip. „Kommerčeskaja“ I. A. Vol'dberga (Stoljarnyj, 7). 8° (16×22). 108 str. Vės 10 l. 300 ekz.

Otec Ilarij, ieromonah Meščovskago Georgievskago monastyrja. S. Šamordino, Kalužsk. g. 1911. Izd. i tip. Kazanskaj Amvrosievskoj ženskoj pustyni. 8° (15×22). 31 str. Vės 3 l. 1.000 ekz.

P. P. Sorokalětje služby professora Theodora Athanas'eviča Kurganova. Kazan' 1911. Izd. kazan. Duħ. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×23). 33 str. Vės 4 l. 100 ekz.

Paľmov Nikolaj, prot. Toržestvo prazdnovanija 50-ti-lětnjago Služenija v Svjaščennom Saně Vysokopreosvjaščennějšago Georgija arhiepiskopa Astraħanskago i Enotaevskago 24 aprělja 1911 goda. Astraħan 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×26). 93 str. Vės 12 l.

Pamjati Preosvjaščennago Pavla Episkopa Čigirinskago. (Predsmertnaja rěč', nekrolog i rěči, proiznesennyja u groba v Božě počivšago Arhipastyrja). Kiev 1911. Tip. Akc. O-va N. T. Korčak-Novickago (Meringov., 6). 8° (16×25). 80 str.+1 portr. Vės 8 l. 1.350 ekz.

Paelor, D. I. V gostjah u o. Iliodora. Caricynskija vpečatlěnija. M. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumf., 170). 18° (12×18). 35 str. Vės 2 l. 5000 ekz.

Postrikov, Ioann, svjašč. Pastyr' dobryj (K končině protoiereja Běžeckoj kladbiščenskoj cerkvi l. l. Preobraženskago). Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova (Treħsvjatskaja, d. Šikanova). 8° (17×25). 17 str. S portr. Vės 3 l. 1.000 ekz.

Prazdnovanie 40-lětija missionerskago služenija Preosvjaščennějšago Innokentija, Episkopa Bijskago (Perepečatano iz No 19 „Tomsk. Eparh. Věd.“ za 1911 g.). Tomsk 1911. Tip. Prijuta i doma trudoljubija. 8° (16×23). 14 str. Vės 2 l. 200 ekz.

Proščanie pravoslavnyh kazancev s preosvjaščennym Andreem, byvšim episkopom Mamadyšskim, vikariem Kazanskim, a nyně episkopom Suħumskim. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago) 8° (16×23). 34 str. Vės. 3 l. 600 ekz.

Protoierej Nikolaj Ioannovič Rusanov. (K pjatidesjatilětnemu jubileju svjaščenstva 22 ijulja 1911 goda). Saratov 1911. Tip. peč. děla. 8° (16×24). 23 str.+1 list portr. Vės 2 l. 300 ekz.

Protoierej Vasilij Afanas'evič Ermolov. Nekrolog. Spb. 1911. Tip. Aleks.-Nevsk. Obšč. trezv. (Obvodnyj kan., 116.) 16° (11×15). 19 str. Vės 2 l. 100 ekz.

S. I. A. Žizn' i podvigi v Božě počivšago prozorlivago starca-podvižnika Pavla (Pavloviča) Taganrovskago (zapisannye posle smerti starca, živuščej v ego kelii poslušnicej Mariej Curjutinoj, na osnovanii skazaniij o nem lic, živših s nim i znavših ego). M. 1911. Tip. I. S. Efimova (B. Jakimanka, sv. d.). 8° (16×24) IV+232 str. C. 65 k. Vės 22 l. 2.000 ekz.

Sarra, arhiep. Hronika moej žizni. Avtobiografičeskija zapiski. Tom devjatyj (S 1891—1896 g.g.). Sergiev-Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×25). 590+XXIV str. C. 2 r. Vės 1 f. 22 l. 1.000 ekz. (rec. V. A. Lebedev in I. V. t. 127 p. 1080-2).

Savvinskij, V. O. Iliodor, ego ličnost', žizn', trudy i ekonomičeskoe značenie dlja gor. Caricyna i nečto o peščeraх. Caricyn. 1911. Tip. L. I. Vinogradovoj. 8° (14×22). 16 str. Vės 2 l. 1.000 ekz.

Preosvjaščennjšij Simeon. Ekaterinoslav 1896 g.—1911 g. (Poslednie dni prebyvanija Preosvjaščennago Simeona v Ekaterinoslavě). (Otd. ot. iz Ekaterinoslavskih Eparhial'nyh Vedomostej za 1911 g.) Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×25). 43 str. S portr. Vės 5 l. 610 ekz.

Sinicyna, A. I. Igumenija Tverskogo Hristoroždestvenskago ženskago monastyrja Palladija II († 28 avgusta 1908 goda). Tver'. 1911. Tip. N. M. Rodionova (Trehsvjatskaja, d. Šihanova). 8° (14×23). 16 str. Vės 2 l. 200 ekz.

Skaballanovič, M. O lekcijah po bogosloviju arhim. Dimitrija Muretova v ih studenčeskijh zapisjah. Kiev. 1911. Tip. Akc. Obšč. Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×23). 6 str. Vės 1 l. 35 ekz.

Russkij biografičeskij Slovar' Šebanov-Šjutc. Spb. 1911. Izd. Imper. Russkago Istoričeskago obščestva. Tip. Glavn. Upravl. Udělov (Možovaja, 40). 4° (20×29). 557 str. C. 5 r. Vės 2 f. 17 l. 1.250 ekz.

Smirnov, R., svjašč. Spaso-Borodinskago monastyrja Možajskago uězda, Moskovskoj gubernii, Šimonahinja Sarra podvižnica, uroždennaja Nadežda Aleksandrovna Potemkina. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj (Savelovskij per' s. d.) 16° (13×19). 64 str s ris. Vės 5 l. 1.000 ekz.

Sokolov, I. P. Protopresviter I. L. Janyšev, kak dějatel' po starokatoličeskomu voprosu. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×25). 22 str. Vės. 4 l. 75 ekz.

Sokolov, V. prof. Pamjati Aleksandra Aleksěviča Kirěeva. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv. Troick. Sergievoj Lavry. 8° (17×24). 24 str. C. 25 k. Vės 3 l. 100 ekz.

Sollerlinskij, protoierej. Pamjati protopresvitera Ioanna Leont'eviča Janyševa. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 9 str. C. 20 k. Vės 3 l. 300 ekz.

Sosuncov, E. Th., svjašč. Kazanskij eparhial'nyj nabljudatel' cerkovnyh škol, protoierej P. I. Zahar'evskij. (Biografičeskij očerk). Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (15×22). 31 str. Vės 2 l. 300 ekz.

Spasskij, K. Dvadcatipjatilětie duhovno-učebnoj služby prepodavatelja Odesskoj duhovnoj seminarii protoiereja Ioanna Hrisanthoviča Strěl'bickago. Odessa. 1911. Tip. E. Hrisogelos (Kondratenko, 8). 8° (15×22). 35 str. Vės 5 l. 50 ekz.

Stružkin, N. Istorija o strannikě Theodorě Bosom, kotoryj zadumal postroit' časovnju na městě roždenija prepodobnago Arkadija v s. Vjaz'mě, v Olešinskoj ulicě. Vjaz'ma. 1911. Tip. Pisarevskoj. 16° (12×17) 15 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Svjaščennik Aleksij Leont'evič Livanov. (Nekrolog). Tomsk. 1911. Tip. Doma trudoljubija. 8° (15×22). 15 str. Věs 2 l. 110 ekz.

Svjaščennik P. I. Satirov (Nekrolog). (Otd. ot. iz „Izvěstij po Kazansk. ep.“). Kazan'. 1911. Tip. Central'naja. 8° (15×23). 5 str. Věs 1 l. 50 ekz.

Titov, A. A., Iosif, arhiepiskop Kolomenskij (Dělo o nem 1675—1676 gg.) M. 1911. Izd. Imp. Obšč. Ist. i drevn. Rossijsk. pri Moskov. Univ. Tip. Sinodal'naja. 8° (19×28). 160 str. Věs 25 l. 200 ekz.

Titov, An. Iz zapisok preosvjaščennago Nikodima, ep. enisejskago i krasnojarskago. Tula 1911. (rec. l. V. 1911 t. 125, 709—712).

Titov, I., prot. Kratkij očerk žizni i dějatel'nosti pokojnago nastojatelja Kašinskago Voskresenskago sobora protoiereja Ioanna Andreeviča Amenitskago. Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova (Trehsvjatsk., d. Šikanova). 8° (17×25). 15 str. Věs 1 l. 1.270 ekz.

Titov, Th. I., prof. Pamjati Vysokopreosvjašč. arhiepiskopa Dimitrija (Muretova), byvšago učenika, professora i rektora Kievskoj duh. Akademii (1811 g.—16 janv. 1911 g.). Kiev 1911. Tip. Akc. Ob-va N. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (16×24). 8 str. C. 10 k. Věs 2 l. 100 ekz.

Titov, Th. I., prot. Preosvjaščennyj Pavel, episkop Čigirinskij. (Nekrolog). Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 18 str. S portr. C. 20 k. Věs 3 l. 200 ekz.

Trežvinskij, N. V Božě počivšij duhovnik Kievo-Pečerskija Uspenskija Lavry, leroshimonah Samuil. Kiev. 1911. Tip. Kievo-Pečerskoj Uspenskoj Lavry. 8° (15×22). 32 str.+1 portr. Věs 4 l. 1.200 ekz.

Trifon, ep. Nastojatel' Optinoj pustyni svjaščenno-arhimandrit šimonah Isaakij. Kazansk. Amvros. žen. pustyn' Kaluž. gub. 1911. Izd. i tip. 2-e Kazansk. Amvros. žen. pustyni. 8° (15×23). 7 str. Věs 1 l. 3.000 ekz.

Troickij, N., prot. Vospominanija ob inokině Tverskogo Hristoroždstvenskago ženskago monastyrja Fevronii, skončavšejsja 28 aprělja 1900 g. Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova (Trehsvjatskaja, d. Šikanova). 8° (16×25). 40 str. Věs 4 l. 1.200 ekz.

Uspenskij, D. Stradal'cy za zemlju russkuju Patriarh Germogen i troickij arhimandrit Dionisij. M. 1911. Tip. V. I. Voronova (Mošovaja, d. kn. Gagarina). 8° (18×27). 48 str.+5 list. ris. Věs 9 l. 2.500 ekz.

Vasilč, G. Legenda o starcě Theodorě Kuz'mičě. Imperator Aleksandr I. i starec Theodor Kuz'mič. Po vospominanijam sovremennikov i dokumentam. M. 1911. Izd. T-va Obrazovanie (Kamergersk. p., 4), 4-e. Tip. Rus. T-va (Myl'nikov p., s. d.). 8° (18×26). 156 str. s ris.+5 list. ris. Věs 1 f. 5 l. 4.000 ekz.

Vinogradov, V „Poslědnij iz mogikan“. (Pamjati vysokopreosv. Amvrosija, aep. Har'kovskago (ot. iz No. 10 Bog. Věstnika za 1911 g.) Sergiev Posad 1911. Tip. Sv. Troickoj Serg. Lavry 8° (17×25) 32 str. Věs 3 l. 500 ekz.

Voskresenskij, A., svjašč. Pamjati protoiereja Ioanna Antonoviča Soboleva. Vyp. 1. Biografičeskij očerk s portretom i avtografom. Spb. 1911. Tip. Aleksandro-Nevsk. Ob-va trezvosti. 8° (14×22). 34 str. Vės 3 l. 1.000 ekz.

Voskresenskij, A., svjašč. Pamjati protoiereja Ioanna Antonoviča Soboleva. † 19²² 10.09. Vypusk I Biografičeskij očerk s portretom avtografom. Spb. 1911. Tip. Al.-Nevsk. obšč. trezv. (Obvodnyj kan., 116). 8° (15×21). 140 str. s portr. C. 50 k. Vės 11 l. 500 ekz.

Vospominanija ob Avgustějšej stroitel'ničě Kievo-Pokrovskago ženskago monastyrja, inokině Anastasii. (V mirě Eja Imperatorskoe Vysočestvo Velikaja Knjaginja Aleksandra Petrovna). Skončalas' 1900 g. 13 aprělja. Kiev. 1911. Izd. 2-e. Tip. 1-j Kiev. Arteli Peč. Děla (Trešsvjatit. 5). 8° (16×23). 46 str. S ris. Vės 5 l. 2.000 ekz.

Vredenskij, Pavel, svjašč. Svjaščennoierezj Theodor Grigor'evič Vvedenskij, Nastojatel' Troickoj, sela Konstantinova, cerkvi. (1850—1908 g.). Bronnicy 1911. Tip. I. A. Toščakova. 8° (16×22). 12 str. Vės 2 l. 400 ekz.

Znosko, Vladimir, svjašč. Rjasofornyj monaḥ (děvica) Dosithej, zatvor-nik Kievo-Pečerskoj lavry i pervyj rukovoditel'-nastavnik prep. Serafima Sarovskago. Kiev 1911. Izd. i tip. Kievo-Pečerskoj Lavry. 3-e. 8° (15×22). 66 str.+1 list ris. Vės 6 l. 5.000 ekz.

Zubarev, N. Pamjati mučenika dolga, inspektora saratovskoj duḥovnoj seminarii Aleksěja Ivanoviča Celebrovskago. Saratov 1911. Izd. avtora (Duḥ. seminarija). Tip. Sojuza peč. děla. 8° (15×23). 24 str.+1 portr. Vės 2 l. 100 ekz.

Zvěrolovler, N., svjašč. Čestvovanie cerkovno-škol'nago dějatelja (N. K. Čukova). Petrozavodsk. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 16 str. Vės 2 l. 500 ekz.

Žirkerič, A. V. Iz-za russkago jazyka. (Biografija kanonika Senčikovskago). Č. I. Na rodině Bělorussii. Vil'na (XXXIII+669); C. II. V izgnanii. Vil'na (684+LIX) 4 r. (rec. I. V. 1911 t. 125, 714—716) (Minskaja Starina Vyp. III. IV.)

Žitie svjatitelja Arsenija, episkopa Tverskogo. (Pamjat' ego 2-go marta). M. 1911. Izd. 2-e, Athonsk. russk. Pantelejm. monast. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, s. d.). 16° (12×16). 32 str. Sklad: Pantelejm. časovnja (na Nikol'skoj). C. 3 k. Vės 1 l. 10.000 ekz.

Žizneopisanie otečestvennyh podvižnikov blagočestija 18 i 19 věkov. (S portretami). Dekabr'. M. 1911. Izd. Athonsk. russk. Panteleim. mon. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, sob. d.). 8° (15×23). 1074+II str. S portr. C. 3 r. 30 kop. Vės 3 f. 2 l. 3.000 ekz.

Žizneopisanie Valaamskago podvižnika šimonaha otca Nikity. Spb. 1911. Izd. Spaso-Preobraž. Valaamsk. monastyrja. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov, 4). 8° (14×21). 100 str. S 1 ris. Vės 8 l. 1000 ekz.

Iz žizni Optinskago starca ieroshimonaha Iosifa. (Ubogaja lepta duḥovnago syna pamjati nezabvennago Otca). M. 1911. Tip. Sinodal'naja. 16° (12×18). 40 str. Vės 2 l. 1.000 ekz.

Aplaksin, Andrej. Kazanskij sobor (1811—1911 g.) v S.-Peterburgě. Istoričeskoe izslědovanie o soborě i ego opisanie. Spb. 1911. Izd. Kazanskago sobora. Tip. Golike i Vil'borg. 4° (29×38). 81+90 str. S ris. C. 15 r. Věs 7 f. 16 l. 500 ekz.

Arsenij, ieromon. „Gethsimanija“. Kratkija svěděníja o Gethsimanskoj ženskoj obščině Zarájskago uězda, Rjazanskoj eparhii. M. 1911. Izd. ierodiakona Evstratija. Tip. O-va raspr. polezn. knig preemn. V I. Voronov (Mošovaja, d. kn. Gagarina). 16° (13×17). 32 str. S 4 ris. C. 10 k. Věs 2 l. 5.600 ekz.

Cerkov' Sv. Velikomučenicy Ekateriny na Vasil'evskom ostrově. Istoričeskij očerk (1811—1911 g.) Spb. 1911. Izd. Prihodskago Blagotv. Obščestva. Tip. Ju. Mansfel'da (Ul. Gogolja, 9). 8° (17×24). 66 str. S ris. Věs 11 l. 1.000 ekz.

Cerkov' Uspenija Presvjatoj Bogorodicy v selě Volotově, bliz Novgoroda, postroennaja v 1352 g. Po obměram i risunkam akademika arhitektury V. V. Suslova. (Trudy Moskovskago predvaritel'nago Komiteta XV Arheologičeskago S'ězda. T. II. Pod red. gr. Uvarovoj). M. 1911. Tip. A. I. Mamontova (Leont'evskij, 5). 4° (29×38) 65 str. S ris.+IV tabl. Věs 1 f. 10 l. 600 ekz.

D. V. Kazanskij Golovinskij Obščezitel'nyj ženskij monastyr' (Po povodu 25-lětija so dnja učreždenija obščezitel'noj obiteli 1886—1911 g.). M. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja-Triumfal'naja, 170). 8° (14×22). 23 str. S ris. Věs 3 l. 3000 ekz.

Dmitrievskij, A. I., svjašč. Hram Arhistratiga Božija Mihaila pri Vol'skom real'nom učiliščě (1902—1911 g.) Vol'sk. 1911. Tip. Volkova. 8° (13×20). 26 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Evpsihij, arhim. Istoriko-statističeskoe opisanie Nižne-Lomovskago Kazanskago vtoroklassnago mužskogo monastyrja. Nižnij-Lomov 1911. Tip. P. E. Piskunova. 8° (16×23). 48 str. S ris. Věs 6 l. 1.000 ekz.

Filosofov, Iv. Cerkovnye placy v m. Kamenec-Litovskě. Spb. 1911. Tip. Otečestvennaja (Špalernaja, 26). 8° (12×18). 8 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Gedeon, arhim. Nižne-Lomovskij Kazanskij vtoroklassnyj mužskij monastyr' Penzenskoj eparhii. Dlja narodnago čtenija. Nižnij Lomov 1911. Tip. P. E. Piskunova. 16° (12×18) 16 str. Věs 1 l.

Aleksandro-Nevskaja goroda Tuly cerkov, čto na Plac-paradnoj ploščadi (Ko dnju 25-lětija so dnja osvjaščeniija hrama). Tula 1911. Tip. I. D. Fortunatova. 8° (13×21). 8 str. Věs 1 l. 300 ekz.

Gurij, arhim. Istorija Novo-Njameckago Svjato-Voznesenskago Monastyrja. Pod red. Vasilija Kurdinovskago. Sostavlena po moldavskoj rukopisi arhim. Andronika, po dannym arhiva Novo-Njameckago monastyrja i ukazanijam sovremennyh sobytij arhim. Germana. Kišinev 1911. Tip. Eparhial'naja (Harlampievskaja, 42). 8° (18×27). 158+2 nen. str. S ris. Věs 28 l. 1.350 ekz.

Hram Božij v derevně Aleksandrovkě pod Carskim Selom. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 12). 4° (24×33). 14 str. S 2 ris. Věs 3 l. 1000 ekz.

Iosif, ieromon. Moskovskij Srëtsenskij monastyr'. M. 1911. Izd. monastyrja. Tip. A. I. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (16×24). 32 str. S ris. C. 15 k. Vës 3 l. 5.000 ekz.

Izvékov, N. D., prot. Moskovskij pridvornyj Blagovëščenskij sobor M. 1911. Tip. Russkaja Pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 8° (17×25). 120 str. +1 list ris. C. 60 k. Vës 17 l. 125 ekz.

Kallinskij, Ioann, prot. Bëlgorodskij Roždestvo-Bogorodickij ženskij monastyr' Kursk 1911. Tip. Eparhial'naja. 8° (16×23). 106 str. S ris. C. 25 k. Vës 9 l.

Kulakov, A. P. Toržestvennoe osvjaščenie cerkvi podvor'ja Krasnogorskago monastyrja v g. Arħangel'skë. Slovo preosvjaščennago Miheja, episkopa Arħangel'skago i ĥolmogorskago. Kratkaja istorija osnovanija krasnogorskago Bogorodickago, v Pinežskom uëzdë, monastyrja. Svjatyni monastyrja, ĉudotvornija ikony Vladimirskoj i Gruzinskoj Božiej Materi. Vydažuščiesja sluĉai iscëlenija ot svjatyħ ikon. Arħangel'sk 1911. Tip. Gubernskaja. 16° (10×15). 32 str. C. 10 k. Vës 1 l. 350 ekz.

Mal'cev, A. P. Berlinskij bratskij vremennik. Pravoslavnyja cerkvi i russkija uĉreždenija za graniceju (Avstro-Vengrija, Germanija i Švecija). S 76 ris. Berlin (rec. C. Vëst. 1911 No 4, c. 122—124).

Mal'kovskij, Vladimir. Narodnoe skazanie ob isĉeznuvšem ĥramë Svjatogo Sergija, byvšem někogda bliz derevni Tel'covo, Rybinskoj volosti, Bëžeckago uëzda, i ob ikonë svjatitelja Nikolaja, Mirlikijskago ĉudotvorca, imenuemoj po narodnomu predaniju „Nikola na Brenevë ili Nikola Laptevo“. Opyt istoriko-arħeologičeskago izslëdovanija. S priloženiem risunka ikony sv. Nikolaja. Tver' 1911. Tip. gubernskaja. 8° (17×26). 32 str. +1 list ris. Vës 3 l. 1.000 ekz.

Markov, V Th., svjašč. Spaso-Preobraženskaja Pustyn' Sv.-Troice-Sergievoj ženskoj obiteli v gor. Rigë v svjazi s pamjatnymi dnjami palomničestva (3-go aprëlja—30-go maja 1911 g.), soprovoždavšago v Pustyn' Sv. ĉudotvornuju Jakobštadtskiju Ikonu Božiej Materi (iz vpečatlënij palomnika). Riga 1911. Izd. Rižsk. Sv.-Troice-Sergievoj žensk. obiteli. Tip. G. Gempel' i Ko. (Krëpostnaja, 7) 8° (14×22). 25 str. Vës 2 l. 2.000 ekz.

Materials dlja istorii cerkvej Vladimirskoj gubernii. Otdël tretij dlja Vladimirskoj, Gusskoj, Medužskoj i Jaropolĉeskoj desjatin. Vyp. šestoj. M. 1911. Tip. Russk. T-va (Myl'nikov per., sob. d.). 8° (15×23). 146+1 nen. str. Vës 15 l. 125 ekz.

Bëlyničskij Roždestvo-Bogorodickij Monastyr'. (Istoriĉeskie materialy) Mogilev 1911. Tip. Mogilevskaja Gubernskaja. 8° (16×25). 45 str. Vës 5 l. 200 ekz.

Krasnoslobodskij Uspenskij ženskij monastyr' Istoriĉeskij oĉerk. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj. 8° (16×24). 83 str. Vës 9 l. 1500 ekz.

Svjato-Dimitrievskij Rjasnjanskij vtoroklassnyj mužskoj obšĉežitel'ny monastyr', Ĥar'kovskoj gubernii, Aħtyrskago uëzda. Izdano po blagosloveniju Vysokopreosvjaščennago Arsenija, arħiepiskopa Ĥar'kovskago i Aħtyrskago. Istoriĉesko-statistiĉeskoe opisanie. Ĥar'kov 1911. Tip. M. Sergëeva i K. Gal'ĉenko (Moskovskaja, 10). 8° (18×27). 47 str. S ris. Vës 7 l. 3.000 ekz.

Svjato-Troickij Markov monastyr' v gor. Vitebskě. Spb. 1911. Izd. Vitebsk Markova monastyrja. Tip. A. S. Suvorina (Ertelev, 13). 8° (17×25). 34 str. S 18 ris. Věs 8 l. 3.000 ekz.

N. S. Istorija Nikolaevskoj krugloj cerkvi na Askol'dovoj mogilě, v Kievě. (K stolětiju eja suščestvovanija). Kiev 1911. Tip. Kievo-Pečerskoj Uspenskoj Lavry. 8° (15×23). 55 str. S ris. Věs 9 l. 1.000 ekz.

Nikols'kij, Nikolaj, svjašč. Materialy po opisaniju Troice-Pjatnickago ženskago monastyrja, Ves'egonskago uězda, Tverskoj eparhii. Ves'egonsk. 1911. Tip. A. P. Vinogradova. 8° (17×22). 64 str. S ris. C. 30 k. Věs 6 l. 3.000 ekz.

Spaso-Kazanskaja ženskaja obitel', osnovannaja v pamjat' čudesnago izbavlenija Carskoj Sem'i ot opasnosti strašnago krušenija poězda 17-go oktjabrja 1888 goda. M. 1911. Tip. I. Efimova (B. Jakimanka, s. d.). 8° (15×23). 24 str. C. 10 k. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Okulič-Kazarin, N. Sputnik po drevnemu Pskovu (Ljubit. rodn. stariny) Pskov. 1911. Izd. Psk. Arh. Obščestva. 3+IV+316 str. C. 2 r. (rec. Rudakov in I. V. 1912 t. 126 p. 341—3).

Opisanie sozdanija hristianskoj Staroobriadčeskoj obiteli i molennoj v Moskvě, v Gruzinah, na 2-j Brestskoj, byvšej Il'inskoj ulicě. M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago. 8° (15×23). 29 str. S ris. Věs 7 l. 500 ekz.

Kratkoe opisanie Spaso-Borodinskago ženskago monastyrja na Borodinskom polě. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Savelovsk. per.). 16' (13×17). 32 str. S ris. Věs 3 l. 3.000 ekz.

Opisanie Verkoľ'skago pervoklassnago obščezitel'nago sv. pravednago Artemija monastyrja Arhangel'skoj gub., Pinežskago uězda. Spb. 1911. Izd. 6-e. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 2). 8° (16×23). 60 str. S ris. Věs 5 l. 10.000 ekz.

Pal'mov, N. Official'nyja svěděníja o monastyrjah Astrahanskaj eparhii ot posłednej četverti XVIII stolětija. Astrahan'. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×26). 34 str. Věs 5 l.

Pal'mov, N., prot. Svjaščenno-cerkovno-služiteli Astrahanskago Blagověščenskago ženskago monastyrja za XIX stolětje po klirovým vědomostjam. Astrahan'. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 19 str. Věs 3 l.

Pamjatnik Nižegorodskoj cerkvi Znamenija Božiej Materi i Sv. Žen Mironosic. N. Novgorod. 1911. Tip. A. A. Muratovoj. 8° (14×22). 44 str.+1 list ris. Věs 6 l. 100 ekz.

Na pamjat' o 150-lětnem jubileě Holmskoj Duhovnoj Seminarii. Holm. 1910. Tip. Vajnsštejnov. 8° (17×24). 192 str. S ris. Věs 20 l. 1.000 ekz.

Pivovarov, Theodor Konstantinovič, svjašč. Očerki v pamjat' o sto-ětnem suščestvovanii Nikolaevskoj cerkvi sel. Verhņnjago Rogačika. Sostavleny po dannym cerkovnyh dokumentov. Melitopol' 1911. Izd. K. P. Tipij G. Livšica. 8° (14×21). 24 str. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Platonov, Ioann, prot. Kurskij katedral'nyj sobor, kak svjaščenny. pamjatnik molitv svjatitelja Ioasafa (Gorlenko), Bělgorodskago čudotvorca. Kursk. 1911. Tip. Ep. Vědom. 8° (15×21) 48 str. s ris. C. 25 k. Věs 6 l.

Podvysockij, P., prot. Kievo-Pečerskaja Lavra. Lavra-učilišče hristianskoj žizni. Kiev 1911. Tip. Kievo-Peč. Uspensk. Lavry. 8° (15×22). 23 str. S ris. Věs 2 l. 20.000 ekz.

Pomerancev, I. I., svjašč. i A. I. Rěčmenskij. Kosino i ego svjatyni. M. 1911. Tip. A. P. Pecmais (Mjasnickij pr., 2). 8° (13×19). 47 str. S ris. Věs 5 l. 10.000 ekz.

Postnikov, L., svjašč. Istorija odnago zakrytogo monastyrja (Dobrynskaja pustyn' i Dobrynskaja ikona svjatitelja Nikolaja v Běžeckom gorodskom soborě). Tver' 1911. Tip. P. M. Rodionova. 8° (17×25). 44 str. Věs 5 l. 1 400 ekz.

Romanov, V., svjašč. Drevnija svjatyni Preobraženskoj cerkvi městečka Smělago, Romenskago uězda. Poltava. 1911. Tip. G. I. Markeviča (ul. Kotljarevskago). 16° (13×17). 15 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Roždestvenskij Aleksěj, prot. Novgorodskij Pokrovskij Zvěrin ženskij monastyr' — Kratkoe istoričeskoe opisanie. Novgorod. 1911. Tip. Gubernskaja. 8 (16×24). 17 str. Věs 3 l. 2.000 ekz.

Savvaitov, P. Opisanie Totemskago Spaso-Sumorina monastyrja i pripisnoj k nemu Dědovskoj Troickoj pustoši. Peresm. i dopoln. v 1896 g. N. Suvorov i v 1911 g. I. Suvorov. Vologda. 1911. Tip. T-va Znamenskij i Cvětov. 8° (16×23). 54 str. Věs 4 l. 3.000 ekz.

Senatorškij, N. P. Troickij mužskoj, vtorogo klassa neobščezitel'nyj monastyr' v gorodě Bělgorodě, Kurskoj gubernii. Kursk. 1911. Izd. 2-e, dop. Tip. Ep. Vědom. 8° (16×24). 102+38+III+1 nen. str.+5 list. ris. C. 65 k. Věs 12 l.

Serafim, ep. (Čičagov). Slova i rěči, proiznesennyja v bytnost' svjaščennikom i arħimandritom, s priloženijami: Lětopisnago očerka Zosimovoj pustyni i Žitija prepodobnago Evfimija, suzdal'skago čudotvorca. Kišinev. 1911. Tip. Eparħial'naja (Harlampievskaja, 42). 8° (17×25). 232+3 nen. str. Věs 25 l. 1.000 ekz.

Sobolev, M., prot. Sobor Hrista Spasitelja v Moskvě kak pamjatnik o velikoj milosti Božiej i doblesnyh dějanijah predkov, javlennyh v spasenie Rossii v tjažkiju godinu 1812 goda. M. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumfal'naja, 170). 8° (18×26). 48 str. S ris. C. 20 k. Věs 6 l. 1.500 ekz.

Sojuzov, M. F. prot. Istoričeskaja zapiska o cerkvi 2 kadetskago korpusa. Spb. Tip. Trenke i Fjusne (Maksim. per., 13). 4° (22×30). 16 str. Věs 6 l. 100 ekz.

Sokolov, I. I., prof. Ustroenie v Bar-gradě russkago hrama vo imja Svjatitelja Nikolaja Mirlikijskago i strannopriimnicy pri nem dlja pravoslavnyh palomnikov. Spb. 1911. Izd. sostojaščago pod Vysoč. pokrov. Bargradskago Komit. Tip. Sinodal'naja. 16° (12×17). 77 str. Věs 4 l. 10.000 ekz.

Šafrov, S. Suzdal'skij Pokrovskij monastyr' i dvě ego věncenosnyja monahini. M. 1911. Izd. igum. Marii (Bělago). Tip. K. M. Sablina (Petrovka. d. Samarinoj). 8° (19×23). 16 str. S ris. Věs 3 l. 1.500 ekz.

Šučkij, M. M. „Skit Prečistyja“ u peščery prepodobnago Theodosija Pečerskago „v Cerkovščině“, na městě drevnjago monastyrja „Svjatyja Prečistyja Gnileckago“, meždū selami—Pirogov, Lěsniki i Hodosovka (Theodosievka), za Kitaevom. Kiev. 1911. Tip. 1-j Kiev. arteli peč. děla (Treh-svjatitel., 5). 8° (16×25). 63 str. S ris. Věs 5 l. 10.000 ekz.

Tarapughin, Th. A. Zaměčatel'nyja istoričeskija sooruženija. Hramy, dvorcy, pamjatniki v Moskvě i S.-Peterburgě. Redakcija B. B. Glinskago. Spb. 1911. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 4° (23×30). 72 str.+6 tabris. i 3 ris. C. 75 K. Věs 21 l. 500 ekz. (rec. in I. V. 1911 t. 125 p. 312—3).

Thavorskij, Dmitrij, prot. Plavučaja cerkov' vo imja sv. Čudotvorca Nikolaja na volnah rěki Volgi i Kaspija Astrahanskoi gub. Astrahan'. 1911. Tip. Gub. pravl. 8° (17×25). 101 str. S ris. Věs 13 l.

Thirsov, A. Istoričeskoe opisanie Holmogorskago Uspenskago ženskago monastyra. M. 1911. Izd. 2-e. Tip. Russk. Tov. (Čistye prudy, Myl'nikov per., s. d.). 8° (17×26). 40 str. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Titov, An. A. Rostov Velikij v ego cerkovno-arheologičeskijh pamjatnikah. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Ostoženka, Savelov per.). 8° (17×26). 153—II str. S ris. Věs 19 l. 450 ekz. (rec. in I. V. 1911 t. 124 p. 1077—80 C. V. 1911 c. 459—461).

Titov, An. Svjatyni i drevnosti Rostova-Velikago. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (16×24). 25 str. C. 5 k. Věs. 3 l. 2400 ekz.

Titov, Th., prof. Kratkoe istoričeskoe opisanie Kievo-Pečerskoj Lavry i drugiĥ svjatyn' i dostoprimečatel'nostej goroda Kieva. Kiev. 1911. Tip. Kievo-Pečersk. Uspensk. Lavry. 8° (21×29). 155+III str. S ris.+43 lista ris. Věs 2 f. 11 l. 614 ekz.

Vozdviženskaja, E. V. Soloveckij monastyr' i staroobradčestvo. M. 1911. Tip. I. M. Mašistova (B. Sadovaja, sob. d.) 8° (18×27) 12 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Istoričeskaja zapiska o Běžeckom Blagověščenskom ženskom monastyrě. Tver'. 1911. Tip. Gub. pravl. 8° (16×24). 51 str.+6 list. portr. i ris. Věs 7 l. 1.000 ekz.

Žerebcov, A. I. Kladbišče Saratovskago mužskago Spaso-Preobraženskago Monastyra. Saratov. 1911. Tip. Sojuza Peč. Děla. 8° (16×28). 10 str. Věs 1 l. 100 ekz.

* * *

Godičnyj akt v Kazanskoj Duĥovnoj Akademii 8-go nojabrja 1911 g. Kazan'. 1911. Tip. Central'naja. 8° (16×24). 38+64 str. Věs 10 l. 600 ekz.

Akty i dokumenty, odnosjaščiesja k istorii Kievskoj Akademii. Otdělenie III (1796—1869 gg.). T. I. (1796—1803 gg.). S predislovie, vvedeniem i priměčanijami prot. Th. Titova. Kiev. 1911. Tip. I. I. Čokolova (Fundukleevskaja, 22). 8° (18×26). LX+791+1 str. C. 4 r. Věs. 2 f. 21 l. 500 ekz.

Akty i žurnaly Novgorodskago Eparĥial'nago S'ězda deputatov duĥovenstva i predstavitelej ot cerkovnyĥ starost, byvsago v ijuně i ijulě 1911 goda. Novgorod 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×26) IV+171 str. Věs 15 l. 300 ekz.

Andrej, ep. K istorii Kazanskoj missii i tret'jago vikariatstva Kazanskoj eparĥii. Kazan' 1911. Tip. Gub. Prav. 8° (15×23). 8 str. Věs 1 l. 400 ekz.

Arĥangel'skij, Petr, svjašč. Ob avstrijskoj eparĥii. Saratov. 1911 Izd. Red. Duĥ. Věst. (Armjanskaja). Tip. Sojuza peč. děla (Armjanskaja) 8° (15×23) 12 str. Věs. 1 l. 100 ekz.

Bagalěj, D. I., prof. Očerki iz rusckoj istorii. T. I. Stat'i po istorii prosvěščeniya. Har'kov. 1911. Tip. Pečatnoe Dělo (Kontorskaja, Klešč., 3). 8° (18×27). III+624 str. C. 3 r. Věs 2 f. 15 l. 900 ekz.

Bělogorskij, N. Otčet o sostojanii cerkovnyh škol Kievskoj eparhii v 1908—9 učebnom godu. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va I. T. Korčak-Novickago (Meringovskaja, 6). 8° (16×25). 108 str. Věs 9 l. 150 ekz.

Efrem, arhim. Irgen'—město svjatoe (Missionerskij stan na ozerě Irgen' v Zabajkal'skoj oblasti). Čita. 1911. Tip. Zabajkal'sk. T-va peč. děla. 8° (16×22). 27 str. C. 20 k. Věs 3 l. 2.400 ekz.

Eršov, Petr. Spravočnaja kniga Permskoj eparhii na 1912 god. Perm. 1911. Tip. N-kov P. F. Kamenskago. 8° (18×27) II+289+20+4 nen. str.+1 portr. C. 1 r. 50 k. Věs 31 l. 500 ekz.

Galkin, Mih., svjašč. Otkrytoe pis'mo pravoslavnomu duhovstvu. Spb 1911. Izd. red. ž. Trezvyje Vshody. Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (15×22). 32 str. Věs. 3 l. 45.000 ekz.

Gurij, ieromonah. Donskie kalmyki i istorija ih hristianskago prosvěščeniya po trudam Kazanskago missionerskago s'ězda. Otd. ottiski iz žurn. „Missioner. Obozrěnie“, No 1—4, za 1911 g. Spb. 1911. Izd. V. M. Skvorcova. Tip. „Kolokol“ (Nevskij, 127). 8° (18×26). 40 str. C. 15 k. Věs 5 l. 1.000 ekz.

Gurij, I. Iz istorii protestantskoj missii sredi kalmykov. Otd. ott. iz No. 12 „Astrah. Eparh. Vědomostej“ za 1911 g.). Astrahan' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×27). 6 str. Věs 1 l.

K istorii Sibirskago eparhial'nago byta v polovině XVII věka. Kazan' 1911. Tip. Universiteta. 8° (17×25). 23 str. Věs 5 l. 50 ekz.

Jablokov, A. P., prot. O peredačě Kremlevskoj Spasskoj cerkvi i drugih cerkvej goroda Kazani iz eparhial'nago v voennoe vědomstvo. Kazan' 1911. Izd. Kazansk. Duh. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (15×22). 31 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Kališevič, Aleksandr, svjašč. Toržestvo perenesenija obraza Athonskoj Božiej Materi, Predvozvěstitel'nicy, v Dajlidskuju cerkov' 5-go ijunja 1911 goda. Suprasl'. Tip. Suprasl'skago Blagověšč. Monast. 8° (13×22). 16 str. Věs 1 l. 525 ekz.

Kartiny cerkovnoj žizni Černigovskoj Eparhii iz IX-věkovoj eja istorii. Kiev. 1911. Tip. S. V. Kul'ženko (Puškinskaja, 4). 4° (25×35). 3 nen.+206+1 nen. str. s ris.+61 list. ris. Věs 4 f. 22 l. 3.500 ekz. (rec. Bočkov in I. V. 1912 t. 130, p. 389—391).

Kratkij katalog predmetov cerkovnago otděla v Novgorodskom muzeě Drevnostej. Novgorod. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 68 str. Věs 6 l. 700 ekz.

Spravočnaja kniga po Tomskoj eparhii za 1909—10 god, s dopolnenijami i izměnenijami v ličnom sostavě svjaščenno-cerkovno-služitelej po 1-e marta 1911 g., Tomsk 1911. Tip. Prijuta i doma trudoljubija. 8° (19×25). 16 nen.+810+XX+6 nen. str. Věs 14 l. 965 ekz.

Pamjatnaja knižka Kazanskoj Duhovnoj Akademii na 1910—1911 akademič. god. Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 16° (13×18). 110 str. Věs 9 l. 120 ekz.

Pamjatnaja knižka Duhovnoj Kazanskoj Akademii. 1911—1912 akademičeskoj god. Kazan'. 1911. Tip. Central'naja. 8° (15×22). 102+11 str. Vės 7 l. 150 ekz.

Pamjatnaja knižka missionerskih kursov v g. Kazani. 1911—1912 učebnyj god. Kazan' 1911. Tip. I. N. Ĥaritonova (ug. Voskr. i Kazansk., s. d.). 16° (13×17) 42 str. Vės 3 l. 100 ekz.

Krečetovič, I. P., prot. Ob'javlenie voli v gor. Saratově i Saratovskoj gubernii (po dannym arhiva Saratovskoj Duhovnoj Konsistorii). Saratov 1911. Tip. Sojuza peč. dēla (Armjanskaja). 8° (13×21). 24 str. S portr. C. 5 k. Vės 2 l. 6.000 ekz. (rec. Strannik 1911, II 474).

Kuncevič, K svědēniju o pastyrsko-missionerskih sobranijah v Ĥarkovskoj eparhii. Ĥar'kov. 1911. Tip. B. Bengis (Petrovskij, 9). 8° (17×26). 11 str. Vės 1 l. 500 ekz.

Linskij, N., svjašč. Otčet o dějatel'nosti Ĥar'kovskago Religiozno-Prosvětitel'nago Eparhial'nago Bratstva Ozerjanskoj ikony Božiej Materi za vremja s 1-go oktjabrja 1909 g. po 1-e okt. 1910 g. Ĥar'kov. 1911. Tip. „Mirnyj Trud“ (Děvič'ja, 14). 8° (15×23). 28 str. Vės 3 l. 200 ekz.

Luppov, P. N. Ĥristianstvo u votjakov v pervoj polovině XIX veka. Izslědov. Vjatka. (XXI+XVI+568+XXXIV+karta votjackago rajona Vjatskoj gubernii v pervoj polovině XIX v.) 3:50 r. (rec. Prav. Sob. 1911 [XI] II 682—3; I. V. 1911 IV 126 332—5; C. Věst. 1911. No 39 c. 1229—1230); vo vtoroj pol. (rec. C. Věst. 1912 No 19 c. 595).

Luppov, P. N. Materialy dlja istorii Ĥristianstva u votjakov v pervoj polovině XIX veka. Vjatka 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (15×23). XVII+IV+318 str. C. 1 r. 50 k. Vės 24 l. 300 ekz.

M. I. N. Toržestvennoe osvjaščenie ĥrama Kuznecovskoj Staroobrjadč. Obščiny vo imja sv. velikomuč. Georgija na Volĥovskoj fabrikě lv. Em. Kuznecova 14 nojabrja 1910 g. Novgorod. 1911. Tip. N. I. Boldanovskago. 12° (12×17). 22 str. Vės 2 l. 1.000 ekz.

Malinin, V. N., prof. Desjat' slov Zlatostruja XII veka, Spb. 1911. Izd Otd. rus. jaz. i slov. Akad. Nauk. Tip. Akademii Nauk. 8° (20×25). 124 str. C. 1 r. Vės. 19 l. 623 ekz.

Malyševskij, I. I., prof. Zapadnaja Rus' v bor'bě za věru i narodnost' Čast' 2-ja. Redakcija V. I. Šemjakina. Priĥodskaja biblioteka. Spb. 1911. Tip. P. P. Sojkina (Stremjannaja, 12). 8° (14×20). 160 str. C. 30 k. Vės 11 l. 2.800 ekz.

Markevič, A. I. K voprosu o položenii protivomusul'manskoj missii v Tavridě (Izvlěčeno iz No. 24, 25, 26, 27 Tavrič. Eparĥ. Věd. 1911 g.). Simferopol'. 1911. Tip. Tavričeskaja Gubernskaja. 8° (16×22). 31 str. Vės 3 l. 60 ekz.

Matvėev, Stefan, svjašč. Pervye v ufimskoj eparhii kursy po priĥodskoj missii dlja kreščenyh inorodcev. Ufa. 1911. Tip. gubernskaja. 8° (16×23) 27 str. Vės 3 l. 200 ekz.

Meľnikov, Th. E. Učastie iudeev i inověrcev v dēlah cerkvi (k voprosu prisoeдинenija mitropolita Amvrosija). M. 1911. Tip. P. P. Rjabušinskago (Strastnoj bul'v., Putinkovskij per., s. d.). 16° (12×18). 128 str. C. 25 k. Vės 6 l. 2.000 ekz.

Metallov, V., prot. Sinodal'noe učilišče cerkovnago pěníja v ego prošlom i nastojaščem. M. 1911. Tip. N. Berdonosova i F. Prigorina i Ko (B. Dmitrovka, 3). 8° (16×2). 149 str. Věs 17 l. 500 ekz.

N. L. Materialy dlja istorii Astrahanskoj eparhii. (Otd. ot. iz No 13—14 „Astrah. Eparh. Vědomostej“ 1911 goda). Astrahan' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25). 26 str. Věs 3 l.

Němcev, Ioann, svjašč. Pis'mo Ego Preosvjaščenstu Vladykě Aleksandru, Episkopu Rjazanskomu, Egor'evskomu i pročim. Balahna 1911. Izd. Němceva. Tip. F. P. Volkova. 8° (14×22). 12 str. Věs 2 l. 200 ekz.

Nikol'skij N. Iz arhivnyh děl Nižegorodskoj Duhovnoj Konsistorii. (Otd. ot. iz XXVII-go t. „Izvěstij Obščestva Arheologii, Istorii i Etnografii“ za 1911 god). Kazan'. 1911. Tip. Universiteta. 8° (17×25). 25 str. Věs 4 l. 50 ekz.

Novgorodskij, Pavel. Rajskie cvěty s russkoj zemli. Sbornik nazidatel'nyh pověstvovanij o žizni i dějatel'nosti blagočestivyh ljudej našego vremeni dlja čtenija pri vněbogoslužebnyh sobesědovanijah. M. 1911. Izd. 5-e A. D. Stupina (Nikol'skaja). Tip. T-va I. N. Kušnereva (Pimenovskaja, sv. d.). 8° (17×24). VII+328 str. S ris. C. 1 r. Věs 1 f. 15 l. 4.000 ekz.

Opisanie dokumentov hranjaščih'sja v Arhivě Svjat. Prav. Sinoda T. XXIII (1743 g.) VII+1119 (rec. in C. Věd. 1912, 266—269).

Istoriko-statističeskoe opisanie Tambovskoj eparhii. Izdanie kanceljarii Tambovskoj Duhovnoj konsistorii pod red. A. Andrievskago. S priloženiem alfavitnago ukazatelja i karty Tambovskoj gubernii. Tambov 1911. Tip. N. Berdonosova i F. Prigorina. 8° (17×26). 24 nen.+878+IV+10 str. +1 karta. C. 3 r. 75 k. Věs 2 f. 13 l. 1 500 ekz.

Otčet biblioteki Moskovskoj Duhovnoj Akademii za 1909—1910 g. Sergiev Posad 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry. 8° (17×2). 15 str. Věs 2 l. 50 ekz.

Otčet bratstva vo imja sv. Mitrofana, Voronežskago čudotvorca, pri Hristoroždestvenskoj, čto v Rybakah, gor. Tveri, cerkvi. Za sed'moj god ego suščestvovanja. Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova (Trehsvjatskaja, d. Šikanova. 16° (11×17). 19 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Otčet cerkovno-istoričeskago i arheologičeskago obščestva pri Kievskoj duhovnoj Akademii za 1910 god. Kiev 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 27 str. Věs 3 l. 275 ekz.

Otčet Imperatorskago Pravoslavnago Palestinskago Obščestva za 1908—9 i 1909—10 g.g. Spb. 1911. Tip. V. Kiršbauma (Dvorc. pl., d. M-va Fin.). 8° (17×25). XI+122 str. Věs 17 l. 3.100 ekz.

Otčet Kašinskago pravoslavnago bratstva sv. blagověrnoj knjagini Anny Kašinskoj za 1910 god s protokolami obščago sobranija členov bratstva 30-go janvarja 1911 goda. Kašin. 1911. Tip. N. A. Orlovskago. 8° (15×22). 31 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Otčet Komiteta Estljandskago Otdělenija pribaltijskago pravoslavnago bratstva Hrista Spasitelja i pokrova Božiej Materi za 1910 god. Revel' 1911. Tip. I. Fel'sberga i A. Tetermana. 16° (11×18). 16 str. Věs 1 l. 100 ekz.

Otčet ob Altajskoj missii za 1910 god. Tomsk. 1911. Tip. Doma trudoljubija. 8° (16×23). 147+II str. Věs 10 l. 300 ekz.

Otčet Obščestva sodějstvija religiozno-nravstvennomu i patriotičeskomu vospitaniju dětej za 1910 god. M. 1911. Tip. Štaba Voen. Okr. (Ostozhenka). 8° (17×23). 48 str. Věs 6 l. 500 ekz.

Otčet o dějatel'nosti Bratstva svjat. Gurija za 1909—10 bratskij god. Kazan'. 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (16×24). 112 str. Věs 9 l. 600 ekz.

Otčet o dějatel'nosti eparhial'nago missionerskago duhovno-prosvětitel'nago bratstva v gor. Tiflisě za 1908—1910 gody. Tiflis. 1911. Tip. Kancel. Naměstn. 8° (17×25). 78 str. Věs 9 l. 300 ekz.

Otčet o dějatel'nosti Obščestva rasprostraneniya religiozno-nravstv. prosvěščenija v duhě pravoslavnoj cerkvi za 1910 god. Spb. 1911. Izd. O-va rel.-nравstv. prosvěšč. Tip. Leont'eva (Baskov per., 4). 8° (15×21). 213+II+28+1 tab.+4 str. Věs 20 l. 1.200 ekz.

Otčet o dějatel'nosti Obščestva Sv. Franciska Salezija „Vozderžanost' i Trud“ v Vil'ně za 1910 god. Vil'no. 1911. Izd. i tip. Žnec (Ivanovskaja, 19). 16° (12×17). 25 str. Věs 2 l. 100 ekz.

Otčet o dějatel'nosti orlovskago cerkovnago istoriko-arheologičeskago obščestva za 1908 i 9 gody. Orel' 1911. 24 str. (rec. Bočkov in I. V. 1912 t. 127 p. 1092—1093).

Otčet o dějatel'nosti Permskago Eparhial'nago Bratstva vo imja Svjatitelja Stefana, Episkopa Permskago i Svjatyh ego preemnikov Gerasima, Pitirima i Iony za 1910 god. Perm'. 1911. Tip. gub. pravl. 8° (18×25). 40 str. Věs 4 l. 100 ekz.

Otčet o dějatel'nosti Simbirskago duhovno-prosvětitel'nago Bratstva svjatyh treh svjatitelej za 1910 god. Simbirsk 1911. Tip. A. T. Tokareva. 8° (15×23). 50 str. Věs 4 l. 800 ekz.

Otčet o dějatel'nosti sostojaščago pod Vysočajšim pokrovitel'stvom Eja Imperatorskago Veličestva Gosudaryni Imperatricy Marii Theodorovny Pribaltijskago Pravoslavnago Bratstva Hrista Spasitelja i Pokrova Božiej Materi za 1910 god. Spb. 1911. Tip. V. D. Smirnova (Ekaterininskij kan., 45). 8° (17×24). 82 str. Věs 10 l. 400 ekz.

Otčet Odesskago Eparhial'nago Komiteta Pravoslavnago missionerskago obščestva za 1910 god. Odessa 1911. Tip. E. Hrisogelos (Kondratenko, 8). 8° (16×25). 7 str. Věs 2 l. 150 ekz.

Otčet o hode učebnyh zanjatij na eparhial'nyh missionerskih kursah v g. Simbirskě s 1 po 14 avgusta 1911 goda. Simbirsk. 1911. Izd. Simbirsk. ep. mission. sověta. Tip. L. T. Tokareva. 8° (17×24). 49 str. Věs 6 l. 100 ekz.

Otčet o sostojanii Bratstva vo imja sv. žen Mironosic, pri pervom kievskom ženskomo učiliščě duhovnago vědomstva (s 9-go nojabrja 1909 goda po 9-e nojabrja 1910 goda). Kiev. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (Mihaĭlovskij pr., 20). 8° (16×22). 16 str. Věs 2 l. 250 ekz.

Otčet o sostojanii cerkovnyh škol Ekaterinoslavskoj Eparhii v učebno-vospitatel'nom otnošenii za 1909—1910 uč. god. Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (16×25). 48 str. Věs 5 l. 110 ekz.

Otčet o sostojanii cerkovnyh škol Tverskoj eparhii v 1909—10 učebnom godu. Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova. 8° (14×22). 34 str. Věs 4 l. 600 ekz.

Otčet o sostojanii v učebno-vospitatel'nom otnošenii cerkovnyh škol gruzinskoj eparhii za 1909—1910 god. Tiflis. 1911. Izd. gruz. eparh. učil. sov. Tip. Kancel. Naměstnika. 8° (18×25). 69 str. Věs 8 l. 600 ekz.

Otčet Permskoj rimsko-katoličeskoj cerkvi za 1908, 1909 i 1910 g.g. Perm'. 1911. Tip. N-kov Kamenskago. 16° (12×17). 18 str. Věs 1 l. 150 ekz.

Otčet po upravlenu Varšavskago Evangeličesko-Augsburgskago prihoda za 1910 g. Varšava 1911. Tip. Kotti (Kapucinskaja, 7). 8° (15×22). 5 nen.+89 str. Věs 8 l. 600 ekz.

Otčet Pokrovskago cerkovno-prihodskago pravoslavnago bratstva v gor. Rostově-na-D. za 1910 god. Rostov-na-D. 1911. Tip. Ter-Abram'jana. 16° (12×18). 9 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Otčet Pskovskago Eparhial'nago Komiteta Pravoslavnago Missionerskago Obščestva za 1910 g. Pskov 1911. Tip. Gub. Pravlenija. 16° (12×18). 21 str. Věs 2 l. 762 ekz.

Otčet sostojaščago pod Avgustějším pokrovitel'stvom Gosudaryni Imperatricy Marii Theodorovny Pravoslavnago Missionerskago Obščestva za 1910 god. M. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (B. Sadovaja, 170). 8° (18×26). 120+XLII+VI+XIII+XVII str. Věs 20 l. 2.400 ekz.

Otčet sověta bratstva Svjatitelej Moskovskih Petra, Aleksija, Iony i Filippa o dějatel'nosti Bratstva za 1910 g. M. 1911. Tip. A. I. Snegirevoj. 8° (15×22). 23 str. Věs 3 l. 200 ekz.

Otčet Tverskago eparhial'nago komiteta pravoslavnago missionerskago obščestva za 1910 god. Tver' 1911. Tip. N. M. Rodionova (Treh-svjatskaja, d. Šikanova). 8° (17×26). 13 str. Věs 2 l. 100 ekz.

42-j godovoj otčet Vysočajše utverždennago 2 maja 1869 g. Obščestva dlja rasprostraneniya sv. Pisanija v Rossii za 1910 g. Spb. 1911. Tip. M-va Put. Soobšč. (Fontanka, 117). 8° (16×23). 59 str. Sklad: Vas. O., 1 linija, d. 34. Věs 6 l. 3.000 ekz.

Pal'mov, N. Iz Astrahanskaj cerkovnoj stariny (Otd. ot. iz NoNo 18 i 19 „Astrah. Eparh. Vědomostej“ za 1911 g.) Astrah'an' 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×27). 15 str. Věs 2 l.

Hristianskija pěs nopěnija pravoslavných bogomol'cev. Na dobruju pamjat' iz gor. Kieva. Sobrannyja iz raznyh istočnikov. 1911 goda. Kiev 1911. Izd. L. U., 2-e. Tip. K. Krugljanskago (Spasskaja, 6). 16° (12×17). 48 str. Sklad: kn. mag. A. D. Globenko. C. 10 k. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Pistol'kors, O. Živo li Bratstvo posle smerti N. N. Nepljueva? Vos-pominanija o počzdkě v Bratstvo v koncě ijunja 1909 g. Spb. 1911. Tip. Al.-Nevsk. Obšč. trezv. (Obvodn. kan., 116). 16° (11×16). 38 str. Věs 3 l. 200 ekz.

Pravila dlja Nikolaevskago Kružka revnitatej Pravoslaviya. Nikolaev 1911. Tip. Br. L. i I. Bělolipskih. 16° (13×17). 15 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Pravoslavie i Ljuteranstvo v Pribaltijskom kraě po novějším dan-nym russkoj periodičeskoj pečati. Spb. 1911. Tip. Gosudarstvennaja. 8° (18×27). 139 str. Věs 14 l. 1.000 ekz.

Prebyvanie g. Ober-Prokurora Sv. Sinoda V. K. Sablera v gor. Ĥar'kově. Ĥar'kov 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (16×23). 27 str. Věs 2 l. 700 ekz.

Protokoly XXX Očerednago Ekaterinoslavskago Eparhial'nago s'ězda duhovenstva. Ekaterinoslav 1911. Tip. byv. Br-va Sv. Vladimira. 8° (17×25). 89 str. Věs. 8 l. 700 ekz.

Protokoly zasėdanij Eparhial'nago S'ězda o.o. blagočinnyh Ĥersonskoj Eparhii, byvšago v Odessě v Oktjabrě 1911 goda. Odessa 1911. Tip. Ep. Doma (Aleksandrovskij pr., 6). 8° (16×24). 54 str. Věs 5 l. 840 ekz.

Putevoditel' po Rostovskomu muzeju cerkovnyh drevnostej. M. 1911. Izd. Komiteta muzeja. Tip. A. Sněgirevoj (Savelovskij pr. s. d.). 8° (17×26). 97+3 str. Věs 14 l. 650 ekz.

Kratkij putevoditel' po Rostovskomu muzeju cerkovnyh drevnostej. M. 1911. Izd. Muzeja. Tip. A. V. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 8° (17×26). 32 str. Věs 4 l. 1.200 ekz.

Rybakov, G., Vospominanija o S.-Peterburgskoj duhovnoj akademii. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij 8) 8° (16×24) 10 str. Věs. 2 l. 30 ekz.

Sbornik statej po istorii Ĥolmskoj Duhovnoj seminarii (1760—1910 gg.). Ĥolm 1910. Izd. Ĥolmsk. Duħ. seminarii. Tip. Vajnštejnov. (Ljublinskaja. 14). 8° (17×23). 472 str. Věs 1 f. 13 l.

Serafim, ieromon. Pervyj v Rossii po vněšnej missii Kazanskij Missionskij S'ězd 13—26 ijunja 1910 goda. Tom I. N.-Novgorod. 1911. Tip. T-va I. M. Mašistova. 8° (13×20). 278+1 nen. str. Věs 1 f. 3 l. 500 ekz.

Skrynčenko, D. Minskaja Starina. Trudy Minskago Cerkovnago Istoriko-Arheologičeskago Komiteta. Vyp. II. Minsk. 1911. Tip. S. A. Nekrasova. 8° (14×21). 268+II+III str.+2 plana. C. 1 r. Věs 17 l. 350 ekz.

Sluckij, M., svjašč. Toržestvo Pravoslavlja v Bělgorodě. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×24). 43 str. S ris. Věs 5 l. 600 ekz.

Směty priħoda i rashoda po soderžaniju eparhial'nyh učreždenij Saratovskoj eparhii na 1912 god. Saratov 1911. Tip. Sojuza peč. děla. 8° (16×24). 147 str. Věs 10 l. 75 ekz.

Smirnov, Vasilij, svjašč. S ženskih bogoslovskih kursov v g. Kazani. (Otd. ot. iz „Izvěstij po Kazan. Eparhii“). Kazan'. 1911. Tip. Central'naja. 8° (16×24). 8 str. Věs. 1 l. 100 ekz.

Sosnovskij, A. Otčet o sostojanii cerkovnyh škol Ekaterinoslavskoj eparhii v učebno-vospitatel'nom otnošenii za 1910—1911 učebnyj god. Ekaterinoslav. 1911. Tip. S. I. Baranovskago. 8° (17×26). 44 str. Věs 5 l. 810 ekz.

Sostav Tambovskago Eparhial'nago Upravlennija, duhovnyh učebnyh zavedenij i svjaščenno-cerkovno-služitelej Tambovskoj Eparhii na 1911 g. Tambov 1911. Tip. N. Berdonosova i F. Prigorina. 8° (17×25). 241+XLVIII str. C. 1 r. Věs 24 l. 1.300 ekz.

Sosuncov, E. Th., svjašč. Očerk dějatel'nosti Kazanskago uězdnago otdělenija Eparhial'nago Učiliščnago Sověta s 1888 po 1909 god. (K ispolnivšemusja XXV-lětiju cerkovnyh škol). Kazan' 1911. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (15×22). 44 str. Věs 3 l. 100 ekz.

Moskovskaja cerkovnaja starina. Trudy kommissii po osmotru i izučeniju pamjatnikov cerkovnoj stariny g. Moskvy i moskovskoj eparhii, izdavaemye pod redakciej predsėdatelja kommissii A. I. Uspenskago. Tom četvertyj. M. 1911. Tip. A. Snegirevoj (Savelovskij per., sv. d.). 4° (27×37). 4+17+2+6+45+5+3+45+16+8+57+15+11+15+7+7+6+4+41+4+16 str. S ris. C. 40 r. Věs. 5½ f. 230 ekz.

Starkov, A. Prot. Otvět na missionerskuju klevetu. Saratov. 1911. Tip. O-va knigopečatník. 16° (11×17). 15 str. Věs 1 l. 1.000 ekz.

Šalamov P., sv. Cerkovno-istoričeskoe opisanie votčinnago prihoda Ust'sysol'skago uěžda, Vologodskoj gubernii. Ust'sysol'sk. 1911. Tip. Slědnikova i Ko. 8° (15×21). 51 str. Věs 5 l. 300 ekz.

Šljapkin, M. A., prof. Literatura Jugo-Zapadnoj Rusi XVI—XVII v. Spb. 1911. Tip. Bogdanova (Ertelev, 7). 8° (18×29). 161—445 str. Věs 1 f. 15 l. 500 ekz.

Titlinov, B. V. Otvět na „Otzyv“ arhiepiskopa Antonija Volynskago o knigě B. V. Titlinova: Duhovnaja škola v Rossii v XIX stolětii „K ěarakteristikě položenija bogoslovskoj nauki v Rossii“. Spb. 1911. Tip. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×24). 44 str. Věs 6 l. 200 ekz.

Titov, Th. I., prot. Kievskaja Akademija v epoĥu reform (1796—1819 gg.). Vyp. I. Kiev 1910. Tip. I. I. Čokolova, (Fundukleevskaja, 22). 8° (18×25). 47 str. C. 30 k. Věs 5 l. 100 ekz.

Toržestvo osvjaščeniya dvou pridělov ěramov v cerkvi vo imja sv. Nikolaja Čudotvorca v pogostě „Ilovicy“ (Nikola pustyn') Vyšnevolockago uěžda, Tverskoj gub. Spb. 1908. Tip. Gosudarstvennaja. 8° (17×26). 25 str. S 11 ris. Věs 10 l. 1000 ekz.

Trudy cerkovno-arěeologičeskago otděla pri obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščeniya. Vyp. I. M. 1911. Tip. Rus. pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 8° (17×26) II+228 str. S ris. Věs 23 l. 250 ekz.

Ustav evangeličesko-ljuteranskago missionerskago obščestva prihoda Sv. Troicy v gor. Lodzi. Lodz' 1911. Tip. Petersil'ge, Gessen i Manicius. 16° (11×18). 7 st. Věs 1 l. 200 ekz.

Ustav kruĵka „Spiritualistov-dogmatikov“ v Moskvě. M. 1911. Tip. V. Bykova (bliz ěrama ěr. Spasitelja). 16° (13×17). 16 str. Věs 1 l. 4.000 ekz.

Ustav Litinskago Pravoslavnago Svjato-Nikolaevskago Bratstva, so-stojaščago pri Litinskom Svjato-Nikolaevskom soborě. Litin 1911. Tip. Pagisa. 16 (11×17). 8 str. Věs 1 l. 300 ekz.

Ustav Obščestva ěrěrugvenoscev Saratovskago Aleksandro-Nevskago katedral'nago sobora. Saratov. 1911. Tip. Sojuza Peč. Děla. 16° (10×17) 16 str. Věs 1 l. 300 ekz.

Ustav obščestva vzaimopomošči katoličeskoj ženskoj prislugi imeni sv. Zity v gor. Odessě. Odessa 1911. Tip. Sv. Klimenta (Ekaterininsk., 35). 16° (13×19). 11 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Ustav pravoslavnago bratstva pri Pokrovskoj cerkvi gor. Rostova-na-Donu. Rostov-na-Donu. 1911. Tip. Ter-Abramiana. 16° (12×18). 12 str. Věs 1 l. 500 ekz.

Ustav pravoslavnago kamčatskago bratstva vo imja Nerukotvoren-nago Obraza Vsemilostivago Spasa. Instrukcija otdělenijam Bratstva i Položenie o Bratskom Krestě. Spb. 1911. Tip. Otečestvennaja (Špalernaja, 26). 8° (14×20). 24 str. Věs 2 l. 1.000 ekz.

Verbič, Miěail, ěitro-mudryj sposob otravlenija duši malorusskago naroda ego prosvětiteljami bezboěiem i beznравstvennost'ju. ěar'kov. 1911. Tip. Kommerčeskaja M. G. Kovaleva (Podol'skij per., 2). 8° (17×25). 11 str. Věs 2 l. 500 ekz.

Vostorgov, I., prot. Pervye Moskovskie eparhial'nye missionerskie kursy. Cerkovnye uroki. M. 1911. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja-Triumfal'naja, 170). 16° (13×17). 43+2 nen. str. C. 15 k. Věs 3 l. 1.200 ekz.

Zamyslovskij, G. G. „Umučennye ot židov“. Saratovskoe dělo. Po aktam podlinnago proizvodstva. Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj Trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×22). 48 str. C. 15 k. Věs 5 l. 9.600 ekz.

Zvěrev, A. D. Krestnye hody v selě Borisově—pravoslavnyj i staro-obrjadčeskij. M. 1911. Tip. Russk. pečatnja (Sadovaja-Triumfal'naja, 170). 8° (17×26). 23 str. Věs 3 l. 500 ekz.

Žurnaly XXXIV eparhial'nago S'ězda duhovenstva i cerkovnyh starost Astrahanskaj eparhii. Astrahan. 1911. Tip. Gubernskaja. 8° (17×25) 130+IV str. Věs 15 l.

Žurnaly eparhial'nago s'ězda o.o. upolnomočennyh duhovenstva Saratovskoj eparhii nojabr'skoj sessii 1910 goda. (Perepečatano iz „Sarat. Duh. Věstn.“ za 1911 g.). Saratov. 1911. Izd. Th. P. Poljanskago (Krestovozdviženskaja cerkov'). Tip. Sojuza peč. děla (Armjanskaja). 8° (16×23). 83 str. Věs 15 l. 900 ekz.

Žurnaly Kazanskago eparhial'nago s'ězda duhovensta 1910 goda. Kazan' 1911. Izd. Kazansk. Duh. Akad. Tip. Central'naja (Dombrovskago). 8° (15×22). 106 str. + 1 tabl. Věs 7 l. 300 ekz.

Žurnaly sobranij Sověta Moskovskoj Duhovnoj Akademii za 1910 god. Sergiev Posad. 1911. Tip. Sv.-Tr. Sergiev. Lavry. 8° (17×25). 583 str. Věs 2 f. 2 l. 100 ekz.

Žurnaly zasědanij s'ězda deputatov duhovenstva i cerkovnyh starost S. Peterburgskoj eparhii. 17—29 janvarja 1911 goda. Spb. 1911. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., d. 4). 8° (15×21). 424+IV str. Věs 1 f. 700 ekz.

Žurnaly zasědanij s'ězda deputatov duhovenstva i cerkovnyh starost Spb. eparhii. 17—29 janvarja 1911 g. Spb. 1911. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 8° (15×21), 164 str. Věs 13 l. 300 ekz.

XXI.

Hist. eccl. orient.

Kašperev, N. Th., prof. Patriarh Nikon i car' Aleksěj Miħajlovič. T. 2. Sergiev-Posad. 1912. Tip. Sv.-Tr. Sergievoj Lavry 8° (17×25). VIII+547+LX str. C. 3 r. Věs 2 f. 6 l. 2.000 ekz. (rec. A. Kizevetter in R. M. 1911 XI; A. Pokrovskij in Utro Rossii 1911 No. 249.)

Mjatleva, T. P. Istorija Russkago Gosudarstva i Pravoslavnoj Cerkvi. Čast II. Vyp. I—III. Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 8° (17×26). 187+143+187 str. S ris. Věs 2 f. 8 l. 3.000 ekz.

Nazarevskij V. V. Čtenie iz istorii Carstvujuščago Doma Romanovyh 1613—1913. Vyp. I. Smutnoe vremja i dějatel'nost' patriarħa Germogena 1598—1610. Spb. 1911. Izd. Učilišč. Sověta pri Svjatějš. Sinodě. Tip. Sinodal'naja. 8° (18×27). 48 str. S ris. C. 15 k. Věs 6 l. 20.000 ekz.

Svjatějšíj patriarch Nikon. M. 1911. Izd. k-stva Věrnost' (Ljahov per., Ep. d.), Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja Triumf., 170). 16° (13×18). 31 str. C. 5 k. Věs 1 l. 5.000 ekz.

Smirnov, Petr, prot. Istorija ģristianskoj pravoslavnoj cerkvi. Spb. 1911. Izd. 25-e. Tip. M. P. Frolovoj (Galernaja, 6). 8° (16×23). 280 str. S 5 kartinami. C. 1 r. Věs 29 l. 20.000 ekz.

Pravoslavnyj vserossijskij bratskij sojuz Russkago naroda. (Probuždienie religioznago i patriotičeskago duĥa naroda russkago; Ustav sojuza, duĥ i smysl nacional'nago ob'edinenija russkiĥ ljudej). Saratov. 1911. Izd. M. Kařmanova. Tip. Sojuza peč. děla Pr. sv. Kresta. 8° (15×21). 31 str. Věs 2 l. 2.000 ekz.

Solov'ev, Sergěj Miĥailovič. Istorija Rossii s drevnějšiĥ vremen. Kn. I. T. I—V. Spb. 1911. Izd. 3-e tip. Tov. „Obšč. Pol'za“ (B. Pod'jačeskaja, 39). 8° (20×28). XII+1726 stolb.+2tabl. C. 15 r. za VII knig. Věs 3 f. 20 l. 3.500 ekz.

Titov, Th. I., pr. Kritiko-bibliografičeskij obzor novějšiĥ trudov po istorii russkoj cerkvi. Vyp. XI. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 40). 8° (17×24). 32 str. Věs 4 l. 120 ekz.

Voronov, A. A. Patriarĥ Filaret. Spb. 1911. Izd. Postojannoj Kommissii narodnyĥ čtenij, 2-e. Tip. I. V. Leont'eva (Baskov per., 4). 8° (12×18). 32 str. S portr. C. 8 k. Věs 2 l. 6.000 ekz.

Zosimovskij, Zinovij, V. Est' li u russkiĥ religija? Spb. 1911. Tip. Žur. „Stroitel'“ (Fontanka, 66). 8° (17×24). 562+2 nen. str. C. 2 r. Věs 1 f. 20 l. 2.000 ekz.

Zosimovskij, Zinovij. Nevěžlivost, nevěžestvo, neblagorodstvo i malen'koe prodolženie k moej knigě: „Est' li u russkiĥ religija?“ 1911. Tip. žurn. Stroitel' (Fontanka, 66). 8° (17×25). 97 str. C. 50 k. Věs 10 l. 2 000 ekz.

XXII.

Hist. eccl. gen.

Aleksij, ep. Popytki protestantov k soedineniju s Greko-Vostočnoju cerkov'ju v XVI věkě. Kazan'. 1911. Tip. Central'naja. 8° (16×24). 54+II str. C. 30 k. Věs 5 l. 200 ekz.

Anatolij, ieromon. Istoričeskij očerk Sirijskago monašestva do poloviny VI věka. Kiev. 1911. Tip. Akc. O-va Petr Barskij (Kreščatik, 20). 8° (17×25). V+3 nen.+XVI+299 str. Věs 30 l. 280 ekz. (rec. in C. Věstn. 1912 No 7.)

Brečkevič, M. V. Vvedenie v social'nuju istoriju Knjažestva Slavii, ili Zapadnago Pomor'ja. Izslědovanie po istorii pribaltijskiĥ pomorjan za pervye poltora věka so vremeni prinjaťija imi ģristianstva (1128—1278 g.). Jur'ev 1911. Tip. K. Mattisena. 8° (16×25). VI+267 str. Věs 1 f. 600 ekz.

Glagolev, S. S., prof. Tri puti žizni. M. 1911. Izd. moskovsk. žensk. bogoslovsk. kursov. Tip. Russkaja pečatnja (Sadovaja-Triumf., 170) 16° (13×17) 32 str. C. 10 k. Věs 2 l. 1.200 ekz.

Iona, arĥim. Svjataja gora Athon. Byt monaĥov na Athoně i mežduncerkovnoe značenie Svjatoj gory. Spb. 1911. Tip. V. Ja. Kiršbauma (Dvorc.

pl., d. M-va Fin.). 8° (16×24). 54 str. C. 55 k. Věs 6 l. 500 ekz. (rec. I. V. 1912 t. 127, p. 755—6; C. Věst. 1911 c. 1575).

Koževnikov, V. A. Otnošenje socializma k religii voobščě i k hristianstvu v častnosti. M. 1911. Izd. „Religiozno-Filosofskoj Biblioteki“, 3-e. Tip. A. I. Snegirevoj. 8° (15×22). 70 str. C. 40 k. Věs 8 l. 1.200 ekz.

Kubalov, B. Cerkov' i revoljucija (1789—1802). Irkutsk. 1911. Tip. Irkutsk. T-va Peč. Děla. 8° (12×22). 33 str. Skl.: Odesskija Novosti (Odessa, Deribasovskaja, 91). C. 20 k. Věs 3 l. 200 ekz.

Lebedev, D. A., svjašč. Antiohijskij sobor 324 goda i ego poslanie k Aleksandru, episkopu thessaloniskomu. Spb. 1911. Tip. M. Merkuševa (Nevskij, 8). 8° (16×25). 43+1 nen. str. Věs 6 l. 100 ekz.

Lětopis' russkago Sv. Andreevskago skita`na Athoně (1841—1863). T. pervyj. Spb. 1911. Izd. Athonsk. Sv.-Andreev. skita. Tip. P. Th. Voščinskij (Jaroslavskaja, 1—9). 8° (16×23). 318+2 nen. str. S ris. C. 80 k. Věs 10 l. 5.000 ekz.

Ljutostanskij, I. Židy i ritual'nyja ubijstva hristianskih mladencev. Učenoje bogoslovsko-juridičeskoe izslědovanie. Spb. 1911. Izd. 3-e, L. K. Popovoj. Tip. T-va „Svět“ (Nevskij, 136). 8° (15×23). 40 str. S 4 ris. Věs 3 l. 1.000 ekz.

Ljutostanskij, I. Židy i ritual'nyja ubijstva hristianskih mladencev. Učenoje bogoslovsko-juridičeskoe izslědovanie. Spb. 1911. Izd. L. K. Popovoj, 3-e. Tip. T-va „Svět“ (Nevskij, 136). 8° (16×23). 40 str. Věs 4 l. 3.500 ekz.

Ljutostanskij, I. Židy i ritual'nyja ubijstva hristianskih mladencev. Učenoje bogoslovsko-juridičeskoe izslědovanie. Spb. 1911. Izd. 3-e, L. K. Popovoj. Tip. T-va „Svět“ (Nevskij, 136). 8° (16×23). 40 str. S 3 ris. Věs 4 l. 1.000 ekz.

Maleckij, P. I. Istorija Hristianskoj cerkvi. Vyp. III, poslednij. Ot razdělenija cerkve (1054 g.) do nastojaščago vremeni. Tula. 1911. Izd. avtora (Duħ. seminarija). Tip. E. I. Družininoj (Kievskaja, 18). 8° (18×27). VIII+324+4 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 6 l. 2.400 ekz.

Nikol'skij, P. Th. Kratkij očerk istorii ģiliazma v drevnej cerkvi (Otd. ot. iz „Věra i Razum“ za 1911 g.). Ĥar'kov. 1911. Tip. Mirnyj trud (Děvič'ja, 14). 8° (15×24). 46 str. Věs 4 l. 100 ekz.

Papajan, Stefan, svjašč. Episkop Karapet Ter-Mkrtčjan, eparĥial'nyj načal'nik Aderbejdžanskij (Doktor teologii). Kratkij biografičeskij očerk. Naĥičevan'. 1911. Tip. Rabinoviča. 16° (12×18). 8 str. S portr. C. 5 k. Věs 1 l. 2.000 ekz.

Spasskij, A. A., prof. Lekcii po Drevnej cerkovnoj istorii, čitannyja v Moskovskoj Duħovnoj Akademii. M. 1911. Izd. Stud. Moskov. Duħov. Akad. Tip. S. M. Muħarskago. 8° (18×27). 258 str. C. 1 r. 50 k. Věs 1 f. 8 l. 200 ekz.

Istoričeskaja spravka o ritual'nyh ubijstvah. Spb. 1911. Tip. Četverikova. 8° (16×23). 37 str. Věs 4 l. 5.000 ekz.

Suetov, Th. O Vysočajše utverždennom pri Sv. Sinodě osobom Prisutstvii dlja razrabotki voprosov, podležaščih razsmotrěniju Vserossijskago Sobora. Jur'ev. 1911. Tip. K. Mattisena. 8° (17×25). 100 str. Věs 10 l. 300 ekz. (rec. I. V. 1912 CXXVII p. 361—2).

Ter-Ovannes'janc, S., svjašč. Ego preosvjaščćenstvo Episkop Karapet Ter-Mkrtč'jan. K vyboram Katolikosa. Kratkij biografičeskij očerk. Stavropol'. 1911. Izd. P. Manučarova. Tip. Trud B. Minkina. 8° (16×23). 16 str.+1 portr. C. 10 k. Věs 2 l. 500 ekz.

Trudy Bessarabskago cerkovnago istoriko-arheologičeskago obščestva. 5-j vyp. Pod red. Vasilija Kurdinovskago. Kišinev. 1910. Tip. Eparhial'naja (Harlampievskaja, 42). 8° (15×21). XXIV+55+1+8+100+46+16+2 str.+3 lista ris. i čertež. Věs 19 l.

XXIII.

Fontes et auxilia.

Bagalěj, D. I., prof. Russkaja istoriografija. Ĥar'kov. 1911. Izd. Ob-va vzaimopom. stud.-fil. Ĥarkov. univ. Tip. S. Ivančenko (Ksetjurinskij per., 2). 8° (17×26). 462 str. Věs 1 f. 22 l. 250 ekz.

Katalog duhovnyh i drugih knig magazina Ignatija Luk'janoviča Tuzova, na 1912 g. Spb. 1912. Tip. Sinodal'naja. 8° (15×23). 544 str. C. 35 k. Věs 1 f. 1 l. 5.000 ekz.

Katalog izdanij otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk. Aprěl' 1911 g. Spb. 1911. Izd. i tip. Imp. Akad. Nauk (V. O., 9 linija, 12). 8° (16×24). 22 str. Věs 3 l. 210 ekz.

Kruglikov-Grečanyj, L. P. Metodika istorii. Kiev. 1912. Izd. avtora, 2-e, peresmotr. i dop. Tip. I. I. Čokolova (B. Žitomirskaja, 20). 8° (16×25). IV+144 str. C. 1 r. 10 k. Věs 26 l. 2.000 ekz.

Opisanie arhiva Aleksandra Nevskoj lavry. Tom II. 1911 (rec. An. Titov in I. V. t. 125 p. 288—291).

Opisanie dokumentov i děl, hranjaščih'sja v arhivě Svjatějšago Pravitel'stvujuščago Sinoda. Tom XXIII (1743 g.). Spb. 1911. Tip. Sinodal'naja. 4° (20×31). 1.120 str. (v 2 st.) Věs 2 f. 9 l. 900 ekz.

Opisanie grečeskijh rukopisej monastyrja Svjatoj Ekateriny na Sinaě. Tom 1: Zaměčatel'nyja rukopisi v bibliotekě Sinajskago monastyrja i Sinaedžuvanijskago podvor'ja (v Kairě), opisannyja arhimandritom Porfirijem (Uspenskim). Izdanie I. A. N. (ispolnennoe na zavěščannyja ej ep. Porfirijem sredstva, pod red. i s dopolnenijami V. N. Beneševiča. Spb. 1911. Izd. Imper. Akad. Nauk. Tip. V. Kiršbauma (Novoisaaievskaja, 20), 8° (17×25). XXVIII+663+1 nen. str. C. 3 r. Věs 2 f. 21 l. 650 ekz.

Sreznevskij, V. I. i Pokrovskij, Th. I. Opisanie rukopisnago otdělenija biblioteki Imp. Akademii Nauk. I. Rukopisi t. I 1) knigi sv. pisanija; 2) knigi bogoslužebnyja. Spb. 1910. Izd. i tip. Akademii Nauk. 8° (17×25). XVI+525 str. C. 3 r. Věs 2 f. 450 ekz. (rec. I. V. 1911 t. 126, p. 350—2; Strannik 1911 I. 972—3.)

Ščepkin, V. N., prof. Konspekt kursa slavjano-russkoj paleografii. Kurs, čitannyj v I. M. U. v 1910/11 ak. g. M. 1911. Izd. S. Ignatova. Tip. I. I. Ljubimova (Pokrovka 4) 8° (18×26) 174 str. Věs 22 l. 150 ekz.

Ukazatel' statej, poměščennyh v neoficial'noj časti Žurn. Min. Nar. Prosvěščćenija za vremja s 1901 po 1910 g. Iz Žurn. Min. Nar. Prosv. za 1911 g. Spb. 1911. Tip. Senatskaja. 8° (17×23). 213 str. Věs 19 l. 300 ekz